فاتح کریموف

5358
A 3891

استانبول مکتوبلری

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГЪ.

1913.

سوز باشی

۱۹۱۲نچی سنه ۲۹نچی اوکتابرده محترم ذاکر افندی راميیفدن «وقت» غزته‌سی اداره‌سینه مینم اسمگه اوشبو مألده بر خط آلندی :

«اگر صوغش یرینه «وقت»غه مخبرلك قیلو ایچون بارونی ضرور طابسه‌گز وممكنلك بولسه باررغه یاری. تورکچه‌گز اوستنه فرانسوزچه‌گزده بولغانلقدن احتمالکه آنده اوزگزنك بارووگز یاخشیراق بولور ایدی. اگر بارو بره‌ر سببدن طوغری کیلماسه استانبولده‌غی مخبرمز یوسف افندی‌نك مهم‌ره‌ك واقعه‌لر حقنده تیلیغراملر بیروب طوروون تأمین ایتوب بولماسمی. مخبر بولوب یورونی احتمال اوستینه آلاسی کیلماسدر» .

هر نه قدر بو خط آلنغان وقتده بلغارلر چتالجه‌غه کیلوب یتکانلر ، آلار استانبول‌غه کروب ، یاکه تورکلر اوزلری صلح صوراب تیزدن صوغش طوقتالور توسلی کورنسه‌ده ، بو کورنش ظاهری‌گنه اولوب ، صوغشنك یاکه صوغش حالتی‌نك بایتاق زمانلرغه صوزولاچاغی بیك احتمال ایدی. شول سببلی «وقت» اداره‌سی ذاکر افندینك بو فکرن بیك مناسب طابدی ومینم استانبول‌غه کیتوومه قرار بیرلدی. اوزاق ایسابلب طورماینچه ۱ نچی نویابرده مین اورنبورغدن قوزغالوب کیتدم و ۹نچی نویابرده استانبولغه باروب کردم. آنده تمام دورت آی طوروب ۱۹۱۳نچی سنه ۱۸ نچی مارتده اورنبورغه قایتدم.

مین بارغاندن صوك صوغش یرینه مخبرلرنی یبارمه‌دکلرندن حتی چاره‌لر طابوب مساعده‌سز بارلغانده‌ده کوب فائده کیترو ممکن کورلمه‌دکندن، میگا مکتوبلرمنی استانبولده طوروب یازارغه طوغری کیلدی. شونك ایچون بونلر «استانبول مکتوبلری» دیب آتالدیده. بو مکتوبلرده یالگز صوغش حاللری‌گنه توگل، تورکیه‌گه و تورکلرگه عائد باشقه حاللر و باشقه مسئله‌لرده مقدر الحال ایضاح ایتلورگه طرشلدی.

مین ایندی بو اوزون اوزون مکتوبلر برلن اوقوچیلرمزنی بیك طویدروب بترگانمن‌در دیب ایسابله‌گان ایدم. البته بوده بولغاندر. لکن بو مکتوبلرنی بیك فائده‌لی طابوچیلرده بولغان ایکان. مین قایتقاچ تورکیه‌گه و تورکلرگه دائر

بیرلگان معلومات ایچون رحمت أیتوب اوزیمه کوب خطلر کیلدی: «آچی بولسه‌ده طوغری یازدڭ، بزنڭ فکرلرده زور اوزگارش یاصادڭ، یازغانلرڭنڭ طوغری ایکانلگی وقوعات برلن ثابت بولدی، ایندی اول مکتوبلرنی آیروم رساله شکلنده باصدروب چغارو کیره‌ك ایدی» دیدیلر.

بونڭ اوزرینه «وقت» اداره‌سی بو مکتوبلرنی آیروم بر رساله ایتوب باصارغه قرار بیردی. بو رساله‌گه، «شورا»غه یازدیغم «استانبول تأثراتاری»ده کرتلدی هم استانبولده کوردیگم و کورشدیگم بعض بیوك ذاتلرنڭ رسملری و قول یازولریده درج اولوندی.

شویله‌که: بو رساله فجیع وقوعاتنڭ الیم بر یادکاری بولوب چقدی.

فاتح کریموف.

يول دن

١

١ نچی نویابرده کیچ برلن اورنبورغدن قوزغالوب کیتدم. کوز یوموب آچقانچه سامارده بولدم. فقط کوزنی یوموب آچوغنه بولدی، یوقلاب بولمادی. اوّلا، قوپه‌ده دورت کشی، بیك طغز، هوا آز ایدی. یتماسه طاغن ایبده‌شلرنك ایکیسی قولونیست نیمسلر اولوب، برسینك بتون وجودی قاربولووی کیسلاتا ایسندن عبارت ایدی. صگره آگلاشلدی که، بوکشی نیمسلرنك بر خوترلرنده آول فیلدشری ایکان.

ایکنچی طرفدن، اسلام وترکلك دنیاسی باشینه کیلگان فلاکتلرنی کوزنك برلن یقیندن کوروب یازار ایچون شول فلاکتنك تمام‌اویاسینه‌طابا بارو وطوغروسن یازدك ایسه مسلمانلرنك کوکللرن رنجتورگه مجبور بولو، اسلاو دنیاسنده‌غی روح کوتارنکی‌لك، آنلرده‌غی بربرسینه یاردملر، اوتوزغنه یل آلوك کتوچیلك ایتکان بلغارلرنك حاضرنده «اوچیوز میلیون» مسلمانلرنك مقام خلافتلرن درسلکتورلك درجه‌گه یتولری، ماکیدونیابلغارلرینك فداکارلقلری وشونك‌سایه‌سنك نهایت مقصدلرینه ایریشولری، کرید خرستیانلرینك هیچ بر ممانعت‌گه قاراماینچه اوز مطلبلرینه طوغری حرکت ایتولری، اوزمزنك ایسه، دین وقان قرداشلرمزنك مجروحلرینه یاردم ایته‌رلك درجه‌گه‌ده کیله آلماومز یاکه شونك ره‌تن طابا آلماومز، اسلام حکمدارلری هیچ بروقت بربرسیله آگلاشا آلمادقلری حالده، آلوکدن بربرسیله دوست بولماغان دورت بالقان حکمدارلرینك وبالقان ملتلرینك لزومی وقتنده درحال اتفاق‌غه کیلولری وباشقه شونك شیکللی حاللر پانورامادە کورنگان کبك بربرسی آرتندن کوکلدن کیچه، یوره‌کنی طرنی بارالر. کینکان صاین اوزکنی کچره‌یگان کورەسن. نهایت، نول بولوب قالاسن، چوالوب دنیاده

یورو ویگه، بارلغگه اچك پوشا باشلی. موندی وقتلرده یومولغان کوزلر انسانغه راحت یوقی بیرمی، باری عصبلرنی بوزوب عذابنی غنه آرتدرادر.

۲نچی نویابرده ایرته ساعت ۱۰ده پویزدمز سامار واقزالنك طوقتاغاج ایك برنچی اشم، باشقه بر اورنغه کوچوب نیمسلرنك، تنفسنی بووا طورغان قار- بولووی کیسلاتا ایسلرندن قوتولو بولدی. بونده اورنلر بوشاغان ایدی. باشقه بر قوپه‌گه کوچدم. اوزم‌گنه ایدم. تیزدن یانمه بر روس کردی. توزگون قیافتلی، کوکللی‌گنه بر کشی. درحال طانشدق. معده آوروون قاراتورغه برلین‌گه، مشهور بر پروفیسورگه بارا ایکان. روسلر بزگه یاقن. آلار برلن تیز طانشوب، تیز آکلاشوب بولا. اگر برطاقم پوریشکیویچلر ومیلوکفلر میدانغه چغوب آرانی آچارغه خدمت ایتماسه‌لر روسیه‌ده روسلر ایله مسلمانلرنك بیك طاتو، بیك راحت یاشاولرینه اینانورغه برده مانع بولماس ایدی.

ایکنچی برقوپه‌ده، مسکاوگه باروچی ترکستانلی بر قرداش بار ایکان. آنك برلن‌ده طانشوب آلدق. سوز صوغش اوستینه کوچدی: «ها، بوخفت بلغارلرنك حاللری بیك یمان بولوبدر» دیدیده سوینچندن برقدر کولوب قویدی. نیچون؟ دیدم. «ترکلر آنلرنی حیله ایله استانبول یانینه قدر کیتروبده، صکره آرتلرندن چولغاب آلوب همه عسکرلرن قراچقلر ایکان، بلغارستان بتونله‌ی بتریله‌چك ایکان» دیدی. بوپلاننی سز قایدن بلدگز دیدم. «یولدز»ده اوقودم، «یولدز»ده. بوغزته هر وقت مسلمان عسکرینك جیڭگانن کورسه‌تب یازا، اماسزنك „وقت“ غزته‌سی نیچوندر ترکلرنك جیڭگانن کورسه‌تمی قالدرا بارا. مونه سلانیك‌گه‌ده سز، گریکلر کرگان دیب یازدگز، اما „یولدز“، کرمه‌گانلر دیب یازا، شونك ایچون بز اول غزته نی بیك یاراتوب اوقیمز.... دیدی.

قارشومده‌غی بوکشینك دیندار بر مسلمان، حمیتلی برتورك ایکانلگنده شبهه یوق، لکن دیانتی ظاهری قالبدن وحمیتی‌ده جاهلانه تعصب‌دن عبارت ایکانلگی‌ده کورینوب طورمقده ایدی.

مین بونك برلن اوزون اوزادی سویله‌شب، کاکری فکرلرن طوغرایتوب ماتاشورغه لزوم کورمه‌دم. کوریك ایندی، اشلرنك نتیجه‌سی نیچك بولوب قالور، دیدم. لکن اوزینه: طرابلس صوغشی وقتنده کم جیڭگان ایدی، آخری نیچك بولوب قالدی؟ دیه کچکنه برسؤال بیردم. ها، آنده‌ده ترکلر جیڭوب طوردی. صوڭندن‌تیك پالیتسه وصوداشلری‌گنه ایتالیانلرده قالدی، دیدی.

گرچکدن بو کشینك «یولدز» نی بیك اخلاص برلن اوقوغانلغی آکلاشلدی. ترکستانلی برمسلمانك بر غزته‌نی بویله دقت ایله اوقووینه سویندم. لکن، رفیقمز «یولدز» نك اوقوچیلرنی موندی خطا فکرلرگه توشوروب قالدروینه تأسف‌دن اوزمنی طیا آلمادم. نی قدر آچی بولسه‌ده ونی قدر یاراتماسه‌لرده حقیقتنی هروقت یاشرماینچه أیته ویازا بارو فائده‌لی دیب اعتقاد ایتدیگم ایچون، برقسم خلقمزنك یاکیدن برقات خطا فکرگه توشه بارووی مأیوسیتمنی دخیده آرتدردی؛ مسکاو، وارشاولرغه باروب یوروچی، روسلر ایله قاتناشوچی مسلمان سوداگر هنوز شول فکرده بولونغاچ، ئلی بزهنوز جیگله‌چکمز ایکان دیدم.

سیزران واقزالنده باشقه بر یاش مسلمان ایله طانشدم. مسکاوده قاره‌کول ایله سودا ایتوچی قافقاسیه‌لی جبرائیل افندی قاسومف نام سوداگر ایکان. خوقند دن قایتوب کیله. اوته‌دن بیرودن سویله‌شکاننك صوکنده سوز طاغنوق شول صوغش اوستینه کیلدی. بو افندی ترکستانلی‌غه اوخشامی، احوالدن خبردار. کم جیگـگانن وکم جیگلگانن بیك یاخشی آکلی، فقـط بو جیگلونك سببلرن آکلامی، شونی بیك بله‌سی کیله. میلیون یارملق تورك عسکرینك جیگلووینه بو کشی عقل ایرشدره آلمی، یر یوزنده‌گی «۴۵۰میلیون» مسلمانك خاطر لری آزغنه بولسه‌ده اعتبارغه آلنماوغه، خصوصا، باشقه وقتلرده تورکیه‌گه دوست کورینوب کیلگان وسیکسان میلیون مسلمان تبعه‌گه مالك بولغان انگلتره نك ترکیه‌نی یاقلاماوینه تعجب ایته. لـکن، اوزینك سؤاللرینه اوزی بر قدر جوابده بیره: «بزم اسلام دنیاسی باشینه کیلگان بتون بو فلاکتلرنك سببی علمسزلکدر، بزنی شول خراب ایتدی» دی.

صوك نیچون خریستیان دنیاسنده علم بارده، بزده یوق، بونك سببی نیدر؟ دیه صوراویمه قارشی، بیك مظفرانه بر صورتده و اوزنچه کمال قناعت ایله: «باق، افندم، بونك سببی بزم ملالریمزدر، بزم یاش عمرلریمزی نظامسز مدرسه‌لرمزده چریتوچیلر آنلردر وعلم یرینه بر طاقم سفسطه‌لر ایله باشلریمزنی طوتوروب، حیات‌غه استعدادمزی بتروچیلر کینه آنلردر، بزی ظاهر پرستلکگه سوق ایدوب، قلبلرمزده حمیت ملیه اویغانوغه مانع بولوب طوروچیلر کینه آنلردر. خلاصه: بزیم أویمزی آنلر یخدیلر؛ بزده‌ده اویله، ایرانده، ماروقده وترکیه‌ده‌ده شویله‌در» دیه جواب ویردی.

مسلمان دنیاسینك أوي یمریلوده یالـگز ملالرنی‌غنه عیبله‌و البته حقلق توگلدر. أوی یمروچی کشیلرنی اوزلرینه رئیس روحانی ایتوب قویوچیلرنك‌ده

بونك بایتاق عیبلری بارلغی قابل انکار توگلدر. خرستیان رئیس روحانیلری خرستیانلق دنیاسینك آوین توزەتشورگە یاردم ایتدکلری حالدە، جهاننك هر طرفندە، تورلی قوم وتورلی نسللرگە منسوب بولغان مسلمانلرنك بارسینگ ملالری آوی یمروچیلر بولووی اوزی بر شایان تعجب اش بولور ایدی. البتە مسلمان دنیاسینك آویی یمریلودە دخیدە تیرەنرەك و کوبرەك سببلر باردر وبزنك بتون آقصاغان اورنمزدە شول سببلرنی کشف ایتە آلماینچە، عیبنی بر برمز اوستینە آوداروب عمر اوتکارودەدر.

قوپەدە یانمدەغی ایبدەشم روس بیك کوب اوقی، آزغنە سویلی. صوغش حقنك بیك فیلسوفانە محاکمە یوروتە: «دنیا یاراتلغاندن بیرلی بیت اول شولای: بر حکومت بتە، ایکنچیسی بولا طورا، صوغش‌لر دخی شولای ایسکیدن بیرلی بولوب کیلگان، بولوب طوراچق، آندە حقلق و حقسزلقنی تیکشررگە او رن یوق، کم کوچلی، شول حقلی بولا؛ تورکلرگە بیت آنا طولی‌دەدە یر کوب ئلی، اگر اعمار ایتسەلر آنی جنت حالینە کیتروب راحت کون کوررگە ممکن» دی.

۳ نچی نویابرگە قارشی پینزە واقزالندن یانمزغە بر استودینت کردی. مسکاو دارالفنونی‌نك تاریخ وادبیات شعبەسن اکمال ایتکان. کینە شول فنلرنی اوقور ایچون گیرمانیانك لیپسیغ دارالفنونینە بارا. غایت نازك و تربیەلی یاش بر یگت. واقزاللردن غزتەلر آلوب کرە، لکن صوغش و تیلیغرام خبرلرن بیك آز، آندن موندن‌غنە قاراب طاشلی. فیلیەتونلرن، ادبی قسملرن باشندن آخرینە قدر اوقوب چغا، سویلەشسە شول طوغرولردە سویلەشە. بتون کوگلی برلن اوز مسلگینە بیرلگان علم اهلی. مسعود وبختیار بر کشی. نیمسچە تلنی بلمەسەمدە آندە بارغاچ دورت آیدە اوگرەنە آلاچاغمە اشانام، مصرف ایچون یلغە بیشیوز صوم یتە، بر یللق آقچەم بار، آننارى خدا کریم، بر رەتی طابلور، دی. یاخشی کوگللی بو یاش یگت اوزینك استقبالن، یاکی چغوب کیلە طورغان قویاش شیکللی یاقطی‌لقلر وحرارتلر اچندە کورە. حقیقة بختیار ساعتلری ایکان.

۳ نچی نویابردە کوندز ساعت ۲لردە «طولا»غە یتدك. پریسادقە بولدی. اورنبورغدن اوطورغان و اغوندن توشوب، خارکوفغە کیتوچی پویزدغە اوطوردم.

طولا ۳ نچی نویابر.

۲

۳ نچی نویابرده «طولا»ده اورنبورغدن کیلگان واغوندن توشوب خارکوفگه کیته طورغان پویزدغه کردم. بو، مسکاودن طوغری راستوفقه بارا طورغان پویزد اولوب، میگا خارکوفده توشوب قالورغه لازم ایدی.

روسیه اوزی بر مملکت اولدیغی حالده تورلی طرفلرده‌غی یوللری واول یوللرده یوروچی کشیلری آراسنده‌غی آیرمالر عجبگه قالورلقدر. تاشکند یولندن و اورنبورغ طرفندن کیلوچی یولچیلرنك ایت، مای آشاب تربیه‌لنگانلگلری، عقل و فکرلرن بیك باصوب غنه، اولچاب گنه استعمال ایتدکلری، کولولری بولوط آستندن چقغان قویاش شیکللی آقرون غنه، سیره‌ك گنه بولغانلغی کورینوب طورا ایدی. مسکاو-راستوف پویزدینه کروب اوطورغاچ عادتا باشقه مملکت توسلی طویولدی: یولچیلرنك کوبسی جنوب وشرق کشیلری؛ شادلر، روحلری کوتارنکی. گوز ایتوب سویله‌شه‌لر، شارقلداشب کوله‌لر، برسندن برسی اوزدروب مطایبه‌لر ایته‌لر، لطیفه‌لر سویلیلر. چهره و سیمالری تورلیچه بولغانلغی شیکللی، تللریده تورلیچه، همه‌سیده روسچه سویلیلر. اورنی کیلگانده اوز تللری برلن‌ده شگفراتب یباره‌لر. بونلرنك بعضلری ارمنی، بعضلری غروزین، روس، یاکه باشقه قوملرگه منسوب خلقلر، لکن نیده بولسه ایتنی آزراق آشاوچیلر وجنوب‌نك برکتلی قویاشندن ویاخشی هواسندن کوبره‌ك فائده‌لانوچی آدملر ایدی.

اوز قویه‌مده‌گی آدملر ایله تیز طانشورغه طوغری کیلدی: بونلرنك برسی صوخومده طوروچی بر غروزین سوداگری ایکان. روسچه اوستنه بیك یاخشی تورکچه، فرانسزچه سویلی. برسی بیك ملایم برروس آفیتسری؛ قافقازده کچکنه برایمینیه‌سی بار ایکان، شونك بارا. برسی راستوفك طوروچی برگریك سوداگری، مسکاودن قایتوب کیله. طبیعی، هرکمنك قولنده غزته. برەر گنه‌ده توگل، حتی ایکیشەر اوچەرنی آلوب کرگانلر. بربرسینکی ایله آلماشدروب اوقیلر. آزغنه سوز باشلاندیسه صوغش طوغروسنده بولادر. بالقان واقعه‌لری هرکمنك دقتن شول درجه‌ده جلب ایته ایکان.

قالون وسیمز گریك سوداگری غزته‌لرده‌گی تیلیغراملرنی آزغنه اوقیده: «ڨوت قاق بیوت طورقوف، مالاتسی اسلاوانی!» (مونه تورکلرنی نیچك

طوقمیلر، تحسین اسلاوانلرغه) دی و اوزی خیپ، خیپ ایتوب راحتلەنب کوله. طاغن آزراق اوقیده طاغنوق شول سوزلرنی أیتوب کوله و: «آنلر نیلک جیگمه سونلر صوك، قارول پیتر، چار فیردیناند، قارول نیقولای و گیورگ‌لر عسکرنلک باشنده بارالر، ناسلیدنیکلری عسکرگه قامانده ایته‌لر، ئه تورکلرنك سلطانلری ئلله قایده حرمده قاچوب یاتا، شاهزاده‌لرینك اسمیده یوق، رازنی ناظم و مختار پاشالر، یاش وقارت تورکلر اوز آرا نزاعلاشالر، عسکرلری کمنی طکلارغه و نیشلەرگەده بلمیلر، مالاتسی اسلاوانی!» دی.

غروزینده اوزینك محاکمەسن بیان ایته باشلادی: بلەسزمی، دی، حاضر تورکلر نیچون جیگله‌لر؟ آلار یاوروپا مدنیتن قبول ایتماینچه یاوروپاده طوررغه تله‌دیلر. آلار یاوروپاده آلتی عصر قدر یاشادیلر، امّا اوزلری تلەب یاوروپا مدنیتن و معموریتی‌نك هیچ بر نرسەسن قبول ایتمەدیلر، آلارده‌غی آزمی‌کوبمی مدنیت آثاری بارسیده عادتا باشقه‌لر طرفندن جبرلەب‌گنه کرتلگان نرسەدر؛ قایا آلارده بلغاریانك مکتبلری، قایا آلارده یاوروپانك اونیۋیرسیتیتلری، قایا آلارده یاوروپانك تجارت و صناعتی؟ یاوروپاده یاشادك ایسه، آنك مدنیتن قبول ایتمی ممکن توگلدر، ایتمەدك ایسه مونه آخرنده اش شولای بولا، تورکلر حاضر مونه شونك جزاسن چیگه‌لر، یاوروپا خلقی آراسنده یاشارغه تله‌گان ملتلر، ایك ألوك آنلرنك مدنیت، معارف وهنرلرن، نظام وانتظاملرن تمامیله قبول ایتەرگه تیوشدر. اگر قولندن کیلسه، یاپونلر شیکللی، شونك اوستینه اوزینکن آرتدررغه یاری. یوقسه آلار آراسنده یاشاو هیچ ممکن توگلدر، دی.

غروزین‌نك بیك جدی روشده سویله‌نگان بو سوزلری اوزرینه آفیتسرده غزتەسن قویوب سوزگه قاتناشدی و محاکمه‌گه کرشدی. آفیتسرنك فکری کینه باشقه‌چەراق. اول اوز نقطهٔ نظرندن محاکمه یوروته. آنك فکرنچه: عسکرلك یاغندن تورکلر یاوروپا مدنیتن تمامیله قبول ایتکانلر. تورك عسکری نیمسلر طرفندن اوگره‌تلگان. تورك قورال‌لری نیمسلر و یاوروپالیلر طرفندن اشله‌نگان. تورك عسکرینه کیلگان وقتده: آنلر هیچ شبهەسز ایك چداملی، ایك اطاعتلی صالدات صانالالر. بو، ئلله نیچه مرتبه تجربه ایله بلنگان مسئله. تورك صالداتنده حاضرگی معناسیله ملی روح بولماسه‌ده، آلارده حمیت دینیه بیك کوچلی. آلارنك شول حسلری یاوروپا عسکرنده‌گی ملی روح یرن طوتارغه یتارلکدر. تورك عسکرینك بو روشده جیگلووی، آفیتسرنك فکرنچه، محض

حکومت ادارەسنك ترتیب وعسکر باشلقلری آراسنده اتحاد وانتظام یوقلقدندر.
تورك عسکرن جیگوچی - بلغارلر توگل، بلـکه تورکیه ادارەسینك یولسزلغیدر.

آفیتسر اوزینك روس - یاپون صوغشنده بولغانلغن وآنده‌ده جیگلونك سببلری اول زمانده روس عسکری آراسنده ترتیب و انتظام یتوشماوندن گنه ایکانلـگن بیان ایتوب بر نیچه مثاللر کیتردی. حاضر تورکلرنك بلغارلر طرفندن جیگلووی هیچ کرتوملەگان شیکللی، اول وقت روسلرنك یاپونلر طرفندن جیگلولریده هیچ کمنك خیالینه کیلمەگانلـگن بیان ایتدی. صگره سوزنی طاغن حاضرگی تورك عسکری اوزرینه کوچروب دیدی:

«مین اوزم عسکر بولغانلقدن بو صوغش احوالن بیك یاخشی تعقیب ایتوب بارامن وآگلی‌من، که تورك عسکری بیك نق صوغوشا. آلار قاچالر، قورقالر، دیگان سوزلر برسیده درست توگللر. لکن ایکنچی یاقدن شونسی‌ده کورینه‌که: بیچاره تورك صالداتلری اوچەر دورتەر کون آچ قالالر، آزق آلدان بیك کوب حاضرلەنگان، لـکن ترتیبلی روشـده کیرەکلی اورنلرغه بولینوب قویولماغان، یا عسکرنك آلدنده بولاده دشمانلرغه قالا، یاکه آرتنده بیك یراق قالاده وقتنده کیتروب یتکره آلمیلر. اوچەر کون آچ طورغان عسکر نیقدر اطاعتلی بولسه‌ده و نیقدر صوغوشورغه تلەسەده حالدن طایا، یغیله؛ تلەر تلەمەس صفدن چغارغه مجبور بولا. مجروحلر وآورولرنی قاراو اشی هم تورکیه عسکرنك بیك ضعیف درجەده قویولغان. طبیبلر، قاراوچیلر وبەیلەو اسبابلری هیچ یتشمی. قوللری، آیاقلری آوزولـگان بیچاره تورك صالداتلری کوبسنچه آنی عادی چوپرەکلر وباولر ایله اوزلری اوراب قویالرده، حاللرندن کیلسه طاغن صوغشقه کرەلر. اگر حاللری بتسه یاردمسز نیسز شونده یغلوب اولەلر. شولای بولغان صالداتنی نیچك عیبلەرگه کیرەك.

صگره، تورك عسکرنده‌گی ملطقلر اوچ دورت تورلی سیستم‌ده ایکان. بونلرنك برسی برلن آتارغه اوگرەنگان صالدات ایکنچیسی برلن آتارغه بلمی. بونلرنك یدرەلریده بر برسینه باشقه تورلی در. صوغش باشلاغاچده زاپاصنیلرغه قورال طاراتلغانده کم‌گه نیندی ملطق طوغری کیلووی دقت‌که آلنماغان. طاراتا بیرگانلر. بیك کوب عسکرنك قولینه اوزلری آتـا بلمی طورغان ملطقلر طوغری کیلـگان یاکه یدرەلری باشقه سیستم ملطق‌نقی بولوب چقغان. شول حالده بولغان عسکر نیشلەسون؟ طبیعی، آبدراغاچ چیگنورگه مجبور بولادر. بوندن باشقه، مثلا: صوغش میدانینه زاپاصنی صالداتلرنی تویەگان بر پویزد بر

استانسەغە کیلوب طوقتی. آنی سلانیك گەمی ، یاکە ادرنەگەمی یبارر گە هیچ کم بلمی. استانبولغە تیلیغرام بیروب صوریلر. جواب کیلدی. عسکر شول استانسەدە بعضا اوچەر کون کوتە، آچ قالالر، آچولری کیلە، اخلاقلری بوزولا باشلی. نهایت، سلانیك گە یبارر گە امر کیلە. پویزد کیتە. بر آزدن صوڭ یاڭیدن بر امر کیلە، آنی طوقتاتب ادرنەگە یبارر گە قوشالر... مونە شولای ایتوب کونلر اوتکاریلە. اما صوغش وقتندە بعضا، بر مینوتی ئللە نی قدر اهمیتنی حائز بولادر».

آفیتسر بولارنی سویلەگاندە گریك سوداگری ئللە نیچە مرتبە تماکوسن کویرەتب آلدی. طوروب یوروب کیلدی، ترەزەدن قارادی. بوندی اوزون سوزلرنی هیچ طڭلیسی کیلمەگانلگی کورینوب طورا. نهایت، توزە آلمادی: «آفیتسر افندی، احتمال کە، بونلر شولایدر، نو بیت اسلاولر تورکلرنی بەرەلر، کیرەکلرن بیرەلر، مونە مونسی فاکت بیت ایندی!» دیدی. آفیتسر: «البتە آنسی قابل انکار توگل، بز شونڭ سببلری حقندە سویلەشەمز» دیدی و اوزینڭ محاکمەسینە دوام ایتوب سوزنی تورکیە حکومتی نڭ ادارەسینە کوچردی. آنڭ فکرنچە: حاضرگی تورك عسکرینڭ جیڭلووینە ایڭ زور سببلرنڭ برسیدە تورکیەدەگی سیاسی پارتیەلر آراسندە بیك شدتلی نزاعلر دوام ایتووی، حکومتنڭ یش، یش آلماشنا طورووی بولغان.

مثلا: آلوکگی حربیە مینیستری محمودشوکت پاشا دورت یل بوینچە طریشوب ومیلیونلر صرف ایتوب تورك عسکرن رەتکە قویغان. آزق وقورالنی اوز پلانی بویونچە حاضرلەگان. آنلرنی اوزی تیوش طابقان یرلرگە قویغان. آزق وقورال اسقلادلری تیرەسنەگی آفیتسرلر آنڭ پلان وتعلیماتنە توشونگانلر. عسکر بر عائلە بولوب، آکا قاراغان واشانغان. اما، صوغش آلدندن اوچ دورت آیغنە آلوك اش باشندن یاش تورکلرنی و محمودشوکت پاشانی قووب، حکومت باشینە بتونلەی باشقە پارتیە کشیلری (کامل پاشا کابینیتی) کیلگاچ تورکیەنڭ کیرەك ملکی وکیرەك عسکری اشلرندە بیك زور قارغاشالق (چوالچق) حاصل بولغان. یاڭی کابینیت وحربیە مینیستری ناظم پاشا هر یرگە اوز پارتیەلرینە مسوب یاڭی کشیلر قویغانلر. حتی غلاونی اشتاب کشیلری آلماشدریلوب اوّلگی پلانلردە بوزولغان. یاڭی کشیلر اوزلری یاڭی پلانلر قوروب، اشنی اوگرەنب اولگورە آلماغانلر. اوّلگی پلانلرغە بناءً قویلغان ترتیبلر بارسیدە فائدەسز بولوب قالغان. مونە، شول حالدە باشلانغان بر صوغشدە تورك عسکرینڭ نی قدر آورلقغە توشکان بولووی اوز اوزندن آڭلاشلمقدەدر.

غروزین‌نلك مدنیت ومعارف یاغندن، آفیتسرنلك عسکرلك یاغندن سویله‌گان سوزلری سیمز گریکنی بایتاق یالقردی شیکللی. اول سوزنی ممکن قدر چیت‌گه طارتورغه طریشدی وسوزنی باشقه‌غه کوچردی.

٤ نچی نویابرده ایرته ساعت ٤ ده مین خارکوف واقزالنده توشوب قالدم. آدیسه‌گه کیته‌چك پویزدنی اوچ ساعت کوته‌سی بار ایدی.

بر استاقان چای اچوب باشنی آزغنه یومشاتوب آلغاننلك صوکنده بوکاغدنی یازارغه اوطوردم. یانمه برده کیلدیده:

— آبزی، ئلله سین مسلمان بولاسنمی؟ دیدی. ایبو، دیدم. سویله‌شدك؛ بوفیتده خدمت ایتوچی کاسیملی بر مسلمان ایکان. «وقت» مخبری بولوب استانبولغه باروومنی بلگاچ‌مینم برلن سویله‌شرگه بیك هوسله‌ندی: «کانیچنی سز بله‌سزدر، ۋوت ۋیت چتالجه‌ده ایکی کوندن بیرلی استراشنی بوی بارا، ۋوت رەزولتاتنی بولوب قالا ایندی» دیدیه تیزگنه چیت‌گه کیتدی. برایکی مینوتدن ئه‌یله‌نبده کیلدی: قولینه خارکوفده چغا طورغان «یوژنی قرای» غزته‌سی طوتقان. غزته مطبعه‌دن حاضرگنه چققان. قاره‌سیده کبمه‌گان کوینچه صاتارغه واقزالغه کیتروب یتکرگانلر ایکان. «نو، ۋوت، یاکی تیلیغراملرنی فاراچیغز، نی آیته؟» دیدی؛ قارادق: لکن تورك قلبی ایچون سوینچلی خبر یوق ایدی، «نو، بولار بارسیده ۋروت. انشاءالله آلای بولماس ئلی. یاوروپا اورتاسنك بیش دیرژاوانك بر یولی برمسلمان حکومتنه ناپادات ایتولری پره‌می یوره‌ك گه جراحت بیره»، دیدی. مین بیك یاخشی بلدم که، بوبیچاره فقیر خادمنك کوکره‌گنلك‌گی یوره‌ك تورك یوره‌گی، طامرنده‌غی قان تورك قانی ایدی. کاشکی همه تورك اوغلی شوندی یوره‌ك گه، شوندی قان‌غه مالك بولسه‌چی دیدم.

خارکوف ٤ نویابر.

۳

آدیسه‌ده اوچ کون

٥ نچی نویابرده ایرته ساعت ۹ ده آدیسه‌گه یتوب دیریباسوفسکی اورامده‌غی «بالشوی مسکاوسکی غاستینیسه»گه توشدم. آنکلاشلدیکه، روسسکی اوبشستوانك پاراخودلری آدیسه‌دن استانبول‌غه آطنه‌سنده باری ایکی مرتبه:

پنجشنبه ویکشنبه کونلرنده‌گنه کیته ایکان. گرچه آدیسه ایله شرق لیمانلری آراسنده یوروچی، آوستریانڭ «لوئید»، فرانسیه‌نڭ «مه‌ساژه‌ری ماریتیم» قومپانیه‌لرینڭ پاراخودلری بولسه‌ده آلار کوبسنچه یوك تویه‌ب یوریلر، یولچیلرنی آز آلالر و استانبولده وبا بولو مناسبتیله قرانتینه‌لرغه ئله‌گودن قورقوب حاضرنده یولچینی بتونله‌ی قبول ایتمیلر ایکان. بس میڭا پاراخود کوتوب آدیسه‌ده اوچ کون طوررغه و ٨ نده پنجشنبه کون کیته‌رگه لازم بولدی.

نه یاپمالی، ضرر یوق، حاجی خانه‌لری، محمدعلی شاه‌لری ایله مشهور بولغان بر شهرده کوره‌چك نرسه‌لر طابلور و اوچ گنه کون تیز اوتار، دیدم. واقعا، بیك تیز اوتدی. مونه بوگون چیسلانڭ سیگزی. بر ساعتدن پاراخودغه توشه‌من.

اگر آدیسه شهرینڭ توزوکلـگی، بایلغی، معموریتی، خلقی‌نڭ روحلی‌لغی، خصوصا بو شهرده یاشاوچی ٢٥٠ مڭله‌ب یهودی قومی‌نڭ تجارت و صناعتده‌گی فعالیتی حقنده یازاچق بولسه‌م، یاکه یهودی‌سی کوب بولغان بو شهرنی، مسلمانی کوب بولغان باشقه بره‌ر شهرگه چاغشدروب قاراسه‌م هیچ شبهه‌سز کوب عبرتلر آلورغه ممکن بولور ایدی. حتی مونده، یهودیلرنڭ محض اوز مصرفلری ایله اداره ایتلمکده بولغان ٨٠٠ یاتاقلی خسته خانه‌لری حقنده یازسه‌م، آڭا یهودیلرنڭ سنه‌وی یوز مڭلر ایله مصرف طوتدقلرن و بو خسته خانه‌نڭ آدیسه‌ده‌گی عمومی شهر خسته خانه‌سندن هر جهتچه اوستون و مکمل ایکانلـگن تعریف قیلسه‌م و شونڭ آرتندن ایسکی تاشکند یاکه بخارا مسلمانلرینڭ حفظ صحت و خسته خانه جهتنچه نی حالده بولوندقلرن خاطرگه توشورسه‌م، کینه انسانی حیران قالدراچق حاللر کوریلور ایدی. شولایوق، آدیسه‌ده، پایتخت غزته‌لری زورلغنده چغا طورغان «آدیسسکی نوۋست»، «آدیسسکی لیستوق» لرنڭ و کونده ایکیشه‌ر مرتبه باصلوب چغا و بره‌ر تین‌دن صاتلا طورغان «آدیسسکی پوچتا»، «غولص آدیسسی» لرنڭ و ساعت صاین باصلوب چغوب ئلله نیچه اون مڭلر صاتلا طورغان تیلیغراملرنڭ کوبسی یهودیلر قولنده بولغانلقدن، شول مطبوعات واسطه‌سیله آنلرنڭ افکار عمومیه‌گه ئلله نی قدر تأثیر ایتدکلرندن بحث ایتسه‌م و شونڭ آرتندن قزان، اورنبورغ، اوفا مسلمانلرینڭ روس مطبوعاتندن نی قدر چیتده طورغانلقلرن، هیچ بر نرسه‌گه تأثیر ایته آلماغانلقلرن و حتی اوزلری حقنده باصلوب چقغان افترالرنی‌غنه‌ده کوبسنچه رد ایته آلودن عاجز ایکانلـکلرن خاطرگه توشورسه‌م، هیچ شبهه‌سز: بز جیگلمه‌مز، هنوز جیگلمه‌چکمز

دیه‌رگه طوغری کیلور ایدی.

لکن، حاضرنده بتون افکار عمومیه بالقان صوغشینه یونه‌لگانلکدن مین چیت‌گه یراق کروب کیته‌رگه تیوش طابمیم. نیچکده بولسه شول صوغش‌غه دائر خبرلرنی یازوب، شونده‌غی غالبیت و مغلوبیتلر هم آنلرنڭ سببلری وآلنه‌چق درسلر حقنده بقدر الحال معلومات بیرونی آرتق کوره‌من.

آدیسه استانبول‌غه بیك یاقن. دیگز آرقلی باری برتاولیك‌لك یول. شول سببلی استانبولدن قایتقان و آنده کیتکان کشی مونده کوب اوچری. خبرلرده تیز ایریشه. مین مونده کیلگاچ‌گنه استانبولدن قایتقان قریملی بر سوداگر ایله کورشدم. آکلی بر کشی ایکان.

— «نیحال، استانبول یانوب بتمه‌دیمی، خرستیانلرنی تورکلر اوتروب بترمه‌دیلرمی ئلی؟ روس غزته‌لرینه قاراغانڭ اشلر شولای‌غه اوخشی بیت..» دیدم.

— «افندم، براق، هیچ برسینه ایناننه‌گز، هیسی‌ده یالاندر، حتی استانبولڭ باشقه وقتلرده بولا طورغان عادی یانغینلرده بو آراده بولغانی یوق، اگر بر خرستیاننڭ بورونی قاناتلغان بولسه «تورکلر خرستیانلرنی قرالر» دیب مونغانچه تورکیه‌گه بتون یاوروپا هجوم ایتکان بولور ایدی. یوق افندم، بر شیده یوق» دیه جواب بیردی.

جیگلو مسئله‌سینه کیلگانده، بو کشینڭ سوزینه بناءً، حقیقة حکومت جیگلونی یاشره، لکن خلق اوزی آنی بله و شول سببدن حکومتنڭ خبرلرینه اشانچسز قاریلر ایکان. کینه اوشبو کشینڭ دیدگینه کوره، تورکلرده روح بیك توشکان، امیدسزله‌نگانلر، حاضرگی حکومت‌نڭ بو آورلقلرنی باشقاروب چغا آلووینه اشانمیلر. خلقنڭ یاش تورکلرده آزمی کوبمی امیدلری بولسه‌ده حاضرگی حکومت آلارغه قارشی بیك قاطی تدبیرلر ایتکانلکدن آلار بر نرسه‌ده اشلی آلمیلر. حکومت آنلرنڭ قایسن توقیف ایته، قایسن تورمه‌گه یابا و قاچا آلغانلری اوزلری یاوروپاغه قاچوب قوتولالر. برنچی و ایکنچی پارلامینتلرنڭ رئیسی بوغان احمد رضا بكده پاریژغه قاچوب کیتکان ایکان. عسکر آراسنده وبا بارلغی بو آدم: درست، لکن اول قدر دهشتلی روشده تو گل، دیدی.

پاسپورتمنی ویزه ایتدرر ایچون آدیسه‌ده‌گی تورکیه قونسولینه مخصوص اوزم باردم. احتمالکه کوریشوب آزراق سویله‌شورم دیدم. مین بارغانده قونسولخانه‌نڭ کچتی‌گنه کانسیله‌ریه‌سنده بعضیسی فسلی، بعضیسی آچیق باشلی بر نیچه کشی اوز اوستاللرنده یازو ایله مشغوللر ایدی. پاسپورتنی قید

ایتدرگاچ: «قونسول بك ایله کوریشورگه ممکن بولماسمی» دیدم. تور اوستالنك گی فسلی بر ذاتنی کورسه‌تب: ایشته قونسول بك بودر، دیلر. کارتوچکه‌منی چغاروب تقدیم ایتدم. اورن کورسه‌تدی. کوریشدك. قایده و نیچون بارغانمنی أیتدم. «بیك گوزه‌ل، لکن رجا ایدرم افندم، روسیه‌نی قوشقولاندره‌چق (روسیه‌نك کیفن یباره‌چك) نرسه‌لر یازا کورمه‌گز، سز قلم و فکر صاحبلری بوگا بیك زیاده دقت ایتملیسگز، سز کندگز یالـگز مکتبه و معارفه یابشگز، مکتب سزه هر شیئی ویرر، معارفلی ملت ایچون حقوقلی اولمق قولایدر، اما معارفسز ملته حقوق اولسه‌ده فائده‌سی یوقدر، باقگز، بزم حالمزه، نه کونلره قالدق، باشمزه نه‌لر کلدی، بونلر هپسی، افندم جهالت بلاسیدر، جاهل ملتی هر وقت شویله یاپارلر» دیدی.

دیدم: «افندم، بو کونگی تیلیغرامده تورکلرنك چتالجه‌ده بلغارلرنی جیکوب اون ملك کشیلرن اسیر آلغانلقلری و بر نیچه طوپلری تورکلر قولینه کیچکانلگی حقنده خبر بار، بوخبر درستمیدر، سزگه رسمی خبر یوقمیدر؟»

— «رسمی خبر یوق، انشاءالله افندم درست اولور، الله ویرسه‌ده شویله اولسه ایدی. هیچ اولمازسه عسکری ناموسمز بر قدر قورتولمش اولور ایدی، یوقسه شیمدی بزم ایچون بو کبی غلبه‌لردن مادی بر فائده اولمق احتمالی یوقدر، بز غائب ایتدك (اوطدردق) ایندی» دیدی. قونسول عاطف بك نك مأیوسیتی امیدندن قوتلیره‌ك ایکانلگی چهره‌سندن بیك ظاهر ایدی.

— «محمود شوکت پاشا، جاوید، جاهد، خلیل بکلرنك توقیفلری حقنده خبر وار، درستمی عجبا، آنلرنك قباحتلری نی ایکانلگی معلوم توگلمی؟» دیدم.

— «نه اولاچق افندم، بزم بتون مملکتمزی باتیرانلر، هر شیئی برباد ایدنلر آنلردر. آنلر اختلالچیلردر. آنلر یالـگز بوزماغه بیلدیلر. بوزدقدنصگره کندیلری بر طرفه چیگلوبده یاپمغی باشقه‌لره ترك ایتمش اولسه‌لر نه ایی اولوردی، لکن اویله ایتمادیلر. هر شیئی کندی أللرنده طوته‌ق و بش اون کشی بتون مملکتی کندی کیفلرنچه اداره ایتمك ایسته‌دیلر. بیلورسگز، بزم مملکتك نه قدر چوق‌درلو ملتلر وار، هپسینك خاطرلرن قردیلر، آوروپالیلریده کوچندردیلر، ایشته نتیجه‌سی کوز آلدگزده‌در افندم» دیدی.

قونسول بك‌نك بو سوزلرینه بیك اساسلی اعتراضلر ایتمك وسؤاللر ویرمك ممکن ایدیسه‌ده، بونلر مینم مقصدمدن خارج اولوب، مینم ایچون تورکیه نك حاضرگی احوالی حقنده، اولدقچه اهمیتلی بر اورون طوتقان بر تورك مأمورینك

فکرن آکلاو مطلوب ایدی.

جیکلونك سبلرن صورادم. آچیق بر نرسه أیتمه‌دی. «بزم اشلریمز هر وقت شویله‌در، بز بر بریمزله غوغا ایتمگی ایی بیلورز، اما ایش باقمغی بیلمیورز، بز حاضرلق کورمه‌دك، آنلر حاضرلنمشلر» دیدی.

آدیسه‌ده قربان عیدی ۷نچی نویابرده چهارشنبه کون بولدی. آدیسه امامی محترم صابرجان حضرت صفارف خانه‌سنده آدیسه مسلمانلرینك معتبرانی ایله کوریشوب، حاضرگی حاللریمز ایچون تأسف ایتشدك وکیله‌چکده اهل اسلامنك حالی توزه‌لووی ایچون تله‌کلر ایتدك.

مجروحلر باقمق ایچون استانبولغه باروچی کلثوم، رقیه وایکی مریم خانملرده عیدنی مونده اوتکاردیلر. بو کونگی پاراخودده آنلرده سفر ایته‌لر. کلثوم خانم کمالوا چیستاینك مرحوم ذاکر ایشان حضرت قزی، رقیه خانم یونوسوا پیتربورغدن، مریم خانم یعقوبوا تاشکنددن، ایکنچی مریم خانم پاتاش‌وا راستوفدن اولوب دورتسی‌ده پیتربورغنك عالی مکتبلرنده تحصیلده‌درلر.

مونك کونلر یاخشی، هوالر جلی. اورامارده طون برلن بورككه قاراغانك پالتو ایله اشله‌یه کوبره‌کدر.

بو مکتوبکه شونیده علاوه ایتیم‌که، بالشوی مسکاوسکی غاستینسه‌نی طوتوچی کشی کاسیم مسلمانلرندن محمدغنی افندی بایصوپف نام یاش‌کنه بر ذاتدر. غاستینسه آدیسه‌نك ایك اعلا اورننده و برنچی صنف مسافرخانه‌لرندن صانالا. اچنده ۹۰ قدر بولمه‌لری بار. هر نرسه‌سی مکمل یاوروپا اصولنده، آرینده حقی سنه‌وی ۲۶ مك صوم تولی ایکان. بتون آدیسه‌ده بره‌وگنه بولسه‌ده بر مسلمان‌نك شوندی یاخشی اش طوتووی کوکلکه بر تسلی بولدی. موندی زور اورنلرده یاوروپا اصولنچه اش یورتوب آقچه طابا آلو هیچ شبهه‌سز آلغا طابا بر آدیم‌در.

آدیسه. ۸ نویابر.

استانبولدن

٤

بوغاز اچی . طوپ طاوشلری . مسلمان مکتبی آچلمی قالا . آمریقان مکتبی بر اورنینه ایکی بولا . استانبول قهوه خانه‌لری طولی کشی . «هلال احمر» مرکز اداره‌سنده . تورك خانملریده اشکه کرشکانلر . «هلال احمر» خسته خانه‌سی ، آنده بر روس کناگینه‌سی . استانبول ادارهٔ عرفیه‌سی .

۹نچی نویابرده جمعه کون کیچ بزنك پاراخود استانبول بوغازینه کیلوب کرگانده سیره‌ك سیره‌ك گنه طوب طاوشلری ایشتله ایدی. آدیسه‌ده «استانبولنی بلغارلر طوپقه طوتالر ایکان» دیگان خبرلرنی ایشتوب کیلگان کشیلرگه یته قالدی. یولچیلر: «خراب بولدق، طوپ آستینه کیلوب کره‌مز بیت» دیبته باشلادیلر. اما استانبول احوالن بلگان روم وارمنی‌لر: «قورقماگز افندیلر، مسلمانلرنك قربان بایرامیدر، آنلر بایرامنك دورتنچی کون ایکندی وقتنه‌چه هر نماز وقتنده طوب آتالر» دیب قورقاق کشیلرنی طنچلاندردیلر.

هیبت جلی قویاشنك آستنده، ایکی یاغیده یم یشیل باغچه‌لر وآغاچلردن عبارت بوغاز اچینه کیلوب کرگاچ، ظن ایته‌من، که بر کشی‌نـــك ده کوکلنده صوغش قورقولری قالماغاندر. بوغازنك ایـکی ساحلنده‌گی امثالسز درجه‌ده ماطور منظره‌لر هر کمنك کوکلنده، کوزلرنده اوزلرینه جلب ایتدیلر. یوزمرتبه کوروب اوتکان کشیلرده یوز برنچی مرتبه اولمق اوزره طاغنوق شول اولگیسی شیکللی هوس برلن سیر وتماشا ایته‌لر ایدی.

بوغاز اچندن بر آز کیلگاچ آناطولی یاغنده «قندیللی» دیگان یرده بیوك طاو اوستنده، فوق‌العاده گوزه‌ل منظره‌لی بر یرده، سابق پارلامینت رئیسی احمد رضا بك نك طریشووی سایه‌سنده تورکیه‌ده برنچی مرتبه اولارق تمام یاوروپا اصولنده آچیلورغه حاضرله‌نگان قزلر مکتب سلطانیسی نك بنالری موگایوب اوطورا. بو بنا، وقتیله ناظمه سلطان طرفندن هدیه ایتلگان وآنی مکتب حالینه کیتررگه کینه آنك طرفندن بایتاق‌غنه آقچه‌ده بیرلگان ایکان. احمد رضا بك آگا باشقه یرلردنده کوب اعانه‌لر جیوب بنالرن یاخشوق مکمل صورتده اشله‌تب بتروب مکتبنی آچارغه طورغانده «اتحاد وترقی» جمعیتی

اش باشندن توشو سببلی اوکذنك صولدنده، احمد رضابك‌گه هجوملر باشلانغان: قزلرمزنی یاوروپالیلاشدره‌چقلر، اول مکتبده دین دیانت بولمایه‌چق... دیه بر طاقم سوزلر ایله عوام خلقن غلیانغه کیترگانلر. آز قالغان، شونك ایچون احمد رضا بك‌گه هجوم ایته‌چك بولغانلر. نهایت، مکتب آچلمی قالغان. شونك ایچون ایندی موکایوب، مسلمانلردن انصاف کوتوب اوطورا. آنك قاراوی، بوغازنك روم ایلی هم آناطولی یاقلرنده ایکی یرده آمریقا قز مکتبلری (آمریقان‌قولله‌ژلر) غایت شوکت وعظمت برلن قوقرایشوب‌اوطورالر. بو «آمریقان قولله‌ژ» آلوك روم ایلی طرفنده برگنه یرده ایدی. صگره ترقی ایتکان. شاکردلری آرتوب آنده‌غنه صیمی باشلاغانلر. چونکه صوڭ یللرده مونك مسلمان قزلریده کوب کرگانلر. حاضرنده یوزگه یاقن مسلمان قزلری اوقی ایکان. شونك ایچون ابتدائی و رشدی قسملرینی اولگی اورنده قالدروب، اعدادی قسمینی اسکدار طرفینه آچقانلر. یاوروپالیلاشودن قورقغان مسلمانلرنك انگلیز له‌شودن قورقماولری، بالالرن خالص مسلمان تربیه‌سنده بولاچق بر مکتبده اوقتودن قورقغان مسلمانلرنك خالص خرستیان تربیه‌سنده بولغان بر مکتب‌گه بیرودن قورقماولری شایان تعجب توگلمیدر!

بوغاز اچن طاغن بر آز کیلگاچ آناطولی یاغنده مشهور، گوزل «بکلر بگی» سرایی هیچ اختیارسز هر کمنك کوزلرن اوزینه جلب ایته. حاضرنده مونك اچنده سابق سلطان حمید طورا، دیلر. ینه بر آز کیلگاچ روم ایلی یاغنده، یاوروپانك مشهور بنالرندن صانالغان و ٤٠ میلیون صوملرغه توشکان «چراغان» سرایی‌نك یانغان خرابه‌سی، بختی کویگان کشی کبك مأیوس و مکدر بولوب اوطورا. بو، موندن بر ایکی یل آلوك یانسه‌ده توزه‌ترگه کرشمه گانلر. چونکه، یا کارتو، توزه‌تو، یاصاو ایله ماتاشورغه بیچاره تورکلرگه وقت یوقدر. آنلرنی ئلی داخلدن ئلی خارجدن یوده‌ته طورالر.

مجروح تورك عسکرلرن قاراب «هلال احمر» ده خدمت ایتار ایچون استانبولغه کیلورگه چقغان گلثوم، رقیه و ایکی مریم خانملر ایله پاراخودده سویله‌شب: استانبولده ایندی هیچ بر بوش کشی یوقدر، اون یاشندن باشلاب یتمش‌گه قدر، قولینه قورال طوتارلغی بارسیده عسکرلك‌گه یازلغان، وطن صاقلاو وظیفه‌سینه کرشکان، هر کم مال، ملك و عائله‌سندن واز کیچوب: «یا ناموس، یا اولوم» دیب میدان‌غه چقغاندر، دیه فرض ایتوب کیلگان ایدك. چونکه، بزنك نظرمزده، حاضرنده تورکیه باشینه کیلگان بو حاللر فوق‌العاده مهم

تاریخی دقیقه‌لردن عبارت اولوب، آلتی یوز یللق بر دولت معظمه‌نڭ خریطه‌سی میدان‌غه قویولا، اگر تورکلر حاضر اوزلرینڭ عسکری و ملی ناموسلرن قوتقاره آلماسه‌لر صڭره اشلری بیك ناچارغه قالووی یاقن احتمال ایدی.

پاراخوددن کیلوب یارغه چققاچده استانبول منظره‌سی بتونله‌ی بزنڭ فرضنڭ خلافنچه چقدی. شویله که: استانبول کمرگندن چققاچ «سرکه‌جی» و «باب عالی» اورامله‌ری بوینچه آوتوب «مسرت» اوتلنه بارغانده اورامنڭ ایکی یاغنده هیچ صاناب بترماسلك درجه‌ده کوب بولغان قهوه خانه‌لرده شول قدر کوب خلق اوطورمقده ایدی که، هیچ برسنده آیاق باصاچق یر یوق. قهوه خانه‌لرنڭ اچلری گنه توگل، طشلریده طولغان: اسکه‌میه‌لر قویوب تراتوارلرغه اوطورغانلر. عادتا آوتوب بولمی. بارسیده غایت طازا، شه‌ب، ماتور تورکلر، غایت کبار کیینگانلر هم بیك اریسماق اوطورالر. احتماللکه، بو کون بایرامدرده، شونڭ ایچون شولای اوطورالردر، دیدك. لکن هر کون و استانبولنڭ هر اورامنده‌ده حال شولای ایکانلگی، صوڭندن کورلدی. بونڭ سببن صوراشدق: «نه اولاچق افندم، الحمدلله بزنڭ منتظم عسکریمزده چوقدر، اگر ارزاق یتشدریلورسه آنلرده ایی محاربه یاپابیلورلر» دیدیلر. واقعا، اعتراض ایتمرگه سوز طابا آلمادق...

مجروحلر قارارغه کیلگان خانملریمز باشده تورکچه یاکه فرانسزچه یاخشی بلمه‌گانگه هم مونده‌غی احوال ایله طانش بولماغانغه کوره، خدمتکه اورنلاشو-لری حقنده مینم آنلرغه قدر الحال معاونتم ایجاب ایتدی. برلکده کیتدك «هلال احمر» جمعیتی‌نڭ مرکز اداره‌سینه. بو، «محمودیه» جاده‌سنده گوزەل بر بناده ایکان. اچینه کروب مدیری دوقتور بسیم عمر پاشانی صورادق. خبر بیردیلر. بزنی بولمه‌سینه چاقرتدی. اورتا یاشلی، غایت تکلفسز بر یاوروپالی قیافتنده‌گی آدمدر. باشده فرانسزچه سویله‌شه باشلادی. صڭره بزنڭ شمال تورکلری ایکانلکنی آڭلاغاچ تورکچه‌گه ئه‌یله‌ندردی. حال و مقصدنی آڭلاتدق. بیك خوش قبول ایتدی و ممنونیت اظهار قیلدی: یاش و ضیالی مسلمان خانملرنڭ بویله حسیات عالیه اظهار قیلولری زیاده‌سیله شایان تبریکدر، دیدی. خانملرنی مجروحلر باقمق ایچون هلال احمر خسته خانه‌سینه قویاچقنی، آنده روسیه‌دن کیلگان بر روس خاتونی، هوللاندیادن کیلگان بر بارونیسا بارلغینی و بو کونگنه کینه هلال احمرده خدمت ایتمك ایچون وینگریادن ۱۵ خاتون قز کیلوب دارالفنونده‌گی خسته خانه‌گه یرلەشدرلدکلرینی بلدردی وسزنی «هلال احمر» مرکز اداره‌سنده خدمت ایتوچی تورك خانملری ایله‌ده طانشدره‌یم دیه یوغاری

قاتقه آلوب چقدی. آنده ایکی اوچ تورك خاتونی اوطورا ایدی. آنلر ایله کورشدردی. فوق العاده ممنونیت اظهار ایتدیلر. یانلرنده چیت مملکت خاتونلرندن بر ایکی مادام اوطورالر ایدی. نیمسچه و فرانسزچه سویله‌ب بونلرنك روسیه‌لی مسلمان قزلری اولدقلرینی و مجروحلر قارارغه کیلگانلکلرینی بلدردیلر. هیچ کوتولمه‌گان یرده تمام یاوروپالی خانملر قیافتنده روسیه‌لی مسلمان قزلرن کورو آلارنك بایتاق حیرتلرن موجب بولدی.

«هلال احمر» مرکز ادارەسنده ئلله نیچه بولمه، هر قایوسنده ئلله‌نی قدر کشی یازوب اشله‌ب طورالر. بر ایکی بولمه‌سنده مخصوص خانملرغنه خدمت ایته‌لر. بر نیچه بولمه‌لرینه‌ده، اعانه طریقیله جیولغان کیوم صالوم، کولمك اشطان طاستمال، یورغان کبك نرسه‌لر اویوب قویغانلر. اوزینه مخصوص آفطوموبیللری هیچ طوقتاوسز کیلوب کیتوب طورا. هیئت ایکیپاژلر ایله یاوروپالی مادامله‌رده هیچ اوزلوکسز کروب چغوب طورالر. بونلر قایسی شونك اوزنده، قایسی شعبه‌لرنده اشلی‌لر ایکان.

نهایت، بزنك خانملر ایچون تعیین ایتلگان خسته خانه‌گه کیتدك. بو، استانبولده مرمره دیگزی بوینك، «قدرغه» میدانك غایت زور بر نیچه بنالردن عبارت ایکان. بو بنالر اچنده آلوك آقوشیرقه‌لق مکتبی هم ولادتخانه بولغان. لکن صوغش چقغاچ آلارنی موقت بتروب مجروحلر ایچون بالنیتسه یاصاغانلر. آنده‌ده خانملرنی بیك گوزه‌ل قبول ایتدیلر. بونده خدمت ایتوچی دوقتورلرنك بر نیچه‌سی ایرلر اولوب، قالغان مأمورلر، خادمه‌لر و مجروحلرنی قاراوچیلر بارسیده خاتونلردر. مینم غزته مخبری ایکانلگمنی بلگاچ، خسته خانه‌لرینك هر طرفن و مجروحلر یاتقان بولمه‌لرن بارسنده کورسه‌تب چقدیلر. خسته خانه بیك پاك. ترزه‌لری غایت زور اولوب افراط یاقطی. بولمه‌لر بییك، هوا کوب. مجروحلر ایچون بیك یاخشی قاراواتلر قویولغان. قاراواتلرده یومشاق، و پاك صرمالر و هیبت آدیاللر. مجروحلرنك اوست باشلرینه کیگان نرسه‌لری سوت شیکللی آب آق.

بر بولمه‌ده مجروح آفیتسرلر یاتا ایکان. تورلیسی تورلی یرندن یارالانغان. بر مایورنك صول کوزینه یدره تیوب بتونله‌ی آغوب چقغان. هیچ برسنك طاوش طن یوق. غایت صبر وسکونت ایله‌گنه طورالر. قایسی قرن طایانوب طورا. خسته خانه‌نك مدیری ژاق سوخامی آدلی بر یهودی، دوقتورلری ارمنی‌لر وبرسی حیدر زاده احمد آدلی بغدادلی بر عرب ایکان. بارسیده بیك نزاکتلی

وحسن تربیه‌لیلر. تورکچه‌دن باشقه دخی فرانسزچه سویله‌شه‌لر. بونلردن ماعدا، محض مجروحلر قاراو ایچون «بوسنه هرسه‌ك» دن احمد محمدوویچ آدلی بر مسلمان دوقتور کیلوب شونده خدمت‌گه کرگان. نیمسچه، فرانسزچه سویلی. تورکچه آز بله. اوز لسانلری بوشناقچه‌در.

مجروحلر قارار ایچون روسیه‌دن کیلگان مارجا ایله‌ده شونده کوریشدك. یلیزاویتا نیقولایئونا کناگینه آبالینسقایا، دیدی. اوزینك اصل مسکاولی اولوب، صوڭ وقتلرده «طولا»ده فیلدشرلك ایتوب طوردیغنی سویله‌دی. یاشی اوتوزلر تیره‌سنده بولسه کیره‌ك.

ــ روسلرده اسلاولق حسیاتی بو قدر نق حکم سورگان وقتده سزنیچك آنده بارماینچه مونده کیلورگه ایسابله‌دیگز؟ دیدم.

ــ مین، انسانیت طرفداریمن، تورکلرنی سویه‌من، تورکلردن دوستلرم کوب، شونك ایچون مونده کیلدم دیدی. شول کونلرده‌گنه بو خسته خانه‌گه روسیه سفیری‌نك زوجه‌سی مادام گیرس‌ده کیلوب قاراب یوروگان. خسته خانه‌نی بیك یاراتوب کیتدی، دیب شوشی کناگینه آیتدی. خسته خانه‌ده‌گی خاتون خادملر و قاراوچیلرنك برنیچه‌سی تورك خانملری، قالغانلری‌ده روم، ارمنی، یهودی کبی تورلی ملت و دین‌گه منسوب کشیلردر. بو خسته خانه‌ده ایکی یوز مجروحلك اورن حاضرله‌نگان، لکن، ئلی طولی توگل. مجروحلری ۱۲۰ قدردر. دوقتور بسیم عمر پاشا اوزی یش یش مونده کیلوب قاراب چغا ایکان.

حاضرگه، استانبولنك ظاهرنده کورلگان منظره حقنده‌ده قصقه‌غنه بر نیچه سوز آیتوب اوتیم:

استانبولنك هیچ بر یرنده ترامواى، قونقه یورومی. چونکه آتلری عسکرگه، خادملرینك کوبسی صالداتقه آلنغان. بولایده آتلر عسکرگه آلنوب بیك آز قالغان. شول سببلی ایزؤوشچیکلرده آز بولغانغه بهاسی بیك قیمت. هر یرده و هر وقت‌ده ایزؤوشچیك طابوب بولمی. پایتخت ادارهٔ عرفیه آستنك بولغانلقدن استانبول طرفنده کیچ ساعت ۱۰ دن، غلطه وبك اوغلی طرفنده ساعت بردن صوڭ اورامغه چغارغه یارامی، طوتالر، تفتیش و تحقیق ایچون آلوب کیته‌لر. شوڭا کوره، استانبول طرفنده کیچ ساعت ۹ ده اوراملرده بتون حیات بته. عسکر و پاترولردن باشقه هیچ کم قالمی. یالگز مجروحلر طاشوچی، یاکه عسکری خدمتده بولنوچی آفطوموبیللرگنه آرلی بیرلی چابشالر.

ذاتا، استانبول طرفنده کیچ ساعت ٦لرده همه کیبتلر یابلوب بته دیورلك. آشخانه‌لر و قهوه خانه‌لرگنه ۷ - ۸ لرگه قدر صوزولا. مونده عادتدن طش یانغین، ترتیبسزلك و خرستیانلرغه تیو کبی نرسه‌لرنك هیچ برسی بولماغان. بناءً علیه، بو خصوصده یاوروپا وروس غزته‌لرنده کورلگان نرسه‌لرنك بارسیده خطا و یالغاندر. وبا آورووی عسکر آراسنده بر آز بار ایسه‌ده ایشتلگان درجه‌ده کوچلی توگل وکوندن کون کیمومکده اولدیغی آڭلاشیلا. شهرده، بولای خلق آراسنده وبا بلهن آوروچیلر تاولیك‌گه ۳۰ - ٤۰ قدر اولوب، اولوچیلر شونك یارطیسی مقدارنده بولغانلغی هر کون رسما نشر ایتله طورا. میلیون یارم خلقلی بر شهر ایچون بونك کوب توگل ایکانلگی ظاهر و وقتیله پیتربورغ دهغی وبانك نی قدر کوب تلفات بیرگانلگی معلومدر. ۱۲ نویابر.

٥

صلح مذاکره‌سی باشلانو. بو حقده تورکلرنك فکری. تورك غزته‌لری نی دیلر؟ توقیفلر. رسمی بیاننامه. پارتیه نزاعلری. استقبال امیدلری نیچك؟

حاضرگی ساعتده استانبولده ایڭ مهم صانالغان مسئله ایکیدر. برسی صلح مذاکره‌سی باشلانو. ایکنچیسی «اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرینك توقیف وحبس ایتلولری. مونده غزته‌لرده بازلغان سوزلرگه و آڭلاشلغان خبرلرگه کوره، برنچی مرتبه‌ده یاوروپا دولتلری بالقان حکومتلرینك صلح شرطلرن تورکیه‌گه بلدرگاچ کامل پاشا کابینیتی آنلرنی قبول ایته‌رگه ممکن طابماغان. چونککه اول شرطلر اچنده: ادرنه، اشقودره، مناستر، چتالجه‌لرنك بالقان حکومتلرینه تسلیم ایتلولری، آناطولیدن عسکر کیتریلونك طوقتاللووی بولغان و آوزدن‌غنه ایشتلگان خبرلرگه کوره، بلغار عسکرینك پارادنی فورماده استانبول‌غه کرووی‌ده شرط ایتلگان. تورکیه بو شرطلرنی قبول ایته‌رگه ممکن طابمایچه صوغشنی دوام ایتدررگه امر بیرگان هم صوڭغی چتالجه صوغشی تورکیه ایچون موفقیتلی بولغان. بو صوغشده بلغارلر جیگه آلماغانلرغنه توگل، بلکه یاخشوق نق جیکلوب کوب تلفات بیرگانلر و بایتاق یر کیری چیگنگانلر. شول صوغشده بولونوب قایتقان مجروح بر آفیتسرنی اوزم کوروب صوراشدم،

صوغشنڭ نیچك بولغانلغن، بلغارلرنڭ قایسی اورنلردن چیگندکلرن، کوب تلفاتلری بولغانلغن و تورکلرگه اسیر توشکان بر بلغار آفیتسرینڭ سوزینه بناءً، بلغار عسکرینڭ آزیغی بتوب آلتی کوندن بیرلی آچ طوردقلرن بیان ایتدی.

بونڭ اوزرینه تورك عسکری خیلی روحلانغان. آناطولی طرفندن یاکی عسکر کیلو دوام ایته. عسکرگه آزق و قورال یتکررگه هم آورو و مجروحلرنی طاشورغه بیك جیگل. چونکه چتالجه استانبولغه بر ایکی ساعتلك گنه یرده‌در. ادرنه هنوز بیرلمه‌گان. بلکه آنده‌غی تورك عسکری بر نیچه مرتبه‌لر چغوب بلغارلر بلەن صوغشقانلر هم آنلرنڭ چتالجه‌غه آزق و قورال کیتره طورغان یوللرنده کیسکانلر. شولای بولغاچ اش گل تورکلر فائده‌سینه بولورغه، بناءً علیه صلح مذاکره‌سی باشلانماسقه تیوش ایدی. حالبوکه، ۱۰ نچی نویابرده کامل پاشا اوزی صوغشنی وقتلیچه طوقتاتب طورو حقنده بلغار چاری فردینانده‌غه تیلیغرام ایله مراجعت ایتکان. ۱۱ نچی نویابرده آندن قبول جوابی کیلوب، آلوك ایکی یاقدن‌ده حاضرله‌نب قویلغان و کیللر ۱۲ نچی نویابرده کوندز ساعت ۲ ده، «باغچه کوی» دیگان یرده قاره قارشی کیلوب کورشکانلر. هر ایکی یاق بر بوسی ایله طانشوب رسم تقدیم اجرا قیلنغان. اصل مسئله حقنده سویله‌شه باشلاو ۱۳ نچی نویابرگه قالدرلغان. «باغچه کوی» چتالجه یاننده، تورك و بلغار عسکرلرینڭ آراسنده بر اورندر. بو اورننی حاضرگه بی طرف صاناب طورر‌غه بولغانلر و متارکه مسئله‌سی ٤٨ ساعت اچنده اوزیلووی شرط ایتلگان. تورکیه حکومتی اوزینڭ قبول ایته آلاچق ایلك صوڭ شرطلرینی باش قوماندان ناظم پاشاغه بلدروب و رخصت بیروب قویغان.

مونده‌غی تورك غزته‌لری گل تورك عسکرینڭ موفقیتن یازالر. مناستیرنی طاشلاب چققان تورك عسکری، جاوید و قاره سعید پاشالر قوماندا‌سنده سلانیك‌گه طابا کیتکانلر دیب یازدیلر. اوزاقده اوتمه‌دی، اول آنده باروب یتوب، سلانیك‌ده‌گی یونان و بلغار عسکرینه شهردن چغارغه اولتیماتومده بیردی، دیلر. حتی ۱۲ نچی نویابرده استانبولده، سلانیك یاگیدن تورك عسکری قولینه ئله‌کگان ایکان‌دیب ده خبر شایع بولدی. بلغار میناتوسیسلری تورکیه‌نڭ حمیدیه قره‌یسرن یارالاسه‌لرده آنی بیك اهمیتسز، دیلر. اول اوزی استانبولغه سلامت قایتوب یتکان. توزه‌تلور ایچون ترسانه‌گه کرتلگان. آطنه اون کوندن تمام توزه‌تلب یاگیدن اشکه باشلایه‌چقدر. اما بلغار میناتوسیسلرینڭ ایکیسی بتونله‌ی باطقان. ایکیسی بوزولوب اشدن چقغانلر ایمش.

صوڭ بو حالده، کامل پاشا نیچون بلغاریا چارینه مراجعت ایتوب متارکه صوری و صوغشنی دوام ایتدرونی تیوش طابمی؟ هر حالده بالقان حکومتلرینك آلغان یرلرندن چغارغه راضی توگل‌لکلری معلوم بیت؟

بو سؤاللرنی مونده صوراغان کشیده یوق، جواب بیرگان کشیده یوق. غزته‌لر کیچه گل تورك عسکرینك موفقیت ومظفریتن، حتی آراسی بر نیچه کون اوتوب طاغن بر آز عسکر کیلگاچ تورکلرنك صوفیه‌گه باروب کره آلاچقلرین یازالر ایدی. بوگون ایسه آنلر اونتولدی. گل صلح مذاکره‌سن یازالر. شول قدرسی بارکه، گویا چتالجه ده جیڭلگاندن صوڭ بلغاریا حکومتی اوّلگی شرطلرن اوزگارترگه میل کورسه‌تکان. ناظم پاشاده بلغار عسکرینك تورکیه حدودندن کیرو چغوون تکلیف ایته‌چك. متارکه باری شونك اوزرینه‌گنه بولورغه ممکن، یوقسه صوغش دوام ایته‌چکدر، دیلر. شولای یازغان غزته‌لرنی اوقوب قهوه خانه‌لرده‌گی تورکلر، تورکیه‌نك دشمانلر طرفندن آلنغان یرلری اوزینه قایتاریلوون امید ایته‌لر. اما، قهوه خانه‌لرده عمر اوتکارمی و عوامنی یواتوب یازوچی غزته‌لرنك سوزلرینه اهمیت بیرمی طورغانلری: جیڭلدك، غائب ایتدك، اش فنا، دیلر.

آڭلاشیلاکه: چتالجه‌ده تورك عسکری‌نك پازیتسیه‌سی یاخشوق نق بولسه‌ده باری اوزلری قارشی طوروب مدافعه ایته آلو ایچون‌گنه‌در. تجاوز امیدلری یوقدر. بر آز کونلر اوتسه آناطولی‌دن یاڭی تورك عسکری کیلوب قوت کسب ایتولری ممکن ایسه‌ده، تگی یاقده‌ده بلغار، صرب، یونان عسکرینك برله‌شوب چتالجه‌غه هجوم ایتو احتماللری بیك یاقندر. چناق قلعه بوغازی تیرەسنده یونان و بلغار عسکرینك حرکاتندن مونده برده بحث ایتماسه‌لرده اول یاقده‌ده اشلرنك کوڭللی توگل‌لگی بلنه. مناستیر کیتکان. سلانیکنك کیری قایتاریلو احتمالی یوقدر. ادرنه‌نك‌ده کوبموگه قدر چدی آلووی معلوم توگل. انگلتره‌نك «تایمس» غزته‌سی‌ده، ممکن مرتبه تیزره‌ك صلح یاصاب قالورغه کامل پاشاغه توصیه ایته و کون اوتکان صاین صلح شرطلرینك تورکیه ایچون ناچارلانا باراچغن بیك قطعی روشده تأمین قیلا. مونه شوندی سببلر ایچون، حاضرگی متارکه مسئله‌سی باشلانغان بولوب چغا. لکن، بو متارکه ایچون قویلغان شرطلرنك کوبسی صلح شرطلریده بولوب طابلاچقدر. بناء علیه، بوڭا صلح مذاکره‌سی باشلاندی دیب أیتورگه‌ده یاری.

یاصالاچق صلح‌نك نتیجه‌سی تورکیه ایچون حیات و ممات مسئله‌سی بولغانلقدن تورکلرنك بوڭا فوق‌العاده اهمیت بیرولری و بتون تورکنك یوره‌گی

تتره‌وی لازم ایدی. حالبوکه، مونده برده آلای توگل. یوغاریده آیتکانچه، ایلك کوب قسمی، اوزلرن یواتوب یازوچی غزته‌لرنك سوزلرینه اشانوب: «انشاءالله خیر اولور، بلغارلر کندی حدودلرینه چیکلورلر» دیب طورالر. اشنی آکلاغان بیك آزغنه‌لری: غائب ایتدك، اشلر فنا کیدییور، دیلر. باشقه‌چه آرتق قایغرو، هیجان و غلیان کبی نرسه‌لر یوقدر. بعض برلربده، باری بر بتدك ایندی، هیچ بولماسه فائده‌سزغه تورك قانی توگولمه‌سن، ملت آقچه‌سی ئه‌ر‌م بولماسون، تورکیه‌نی قوتقارا طورغان ایرلر کورو بزکه نصیب بولمادی، نی بولسه‌ده بولسون، اورته‌لق تیزره‌ك طنچلانسون، دیلر.

شونی‌ده آیتوب اوتمی حال یوق: تورك غزته‌لرینك طوغری سوزلی بولغان لری یابلوب بتکان. قالغانلری ایسه حاضرگی مأمورلرگه ریالی بولوب، عمومیتله گل خلقنی یواتا طورغان روشـده‌گنه یازوب طورالر. خلق یاراتماسه‌ده، آچی بولسه‌ده طوغروسن یازیق دیمیلر. افکار عمومیه‌نی اوزلری یاصارغه طرشمیلر، بلکه اوزلری عوام فکری آرتندن بارونی طنچراق و راحتره‌ك کوره‌لر. شونك ایچون افکار عمومیه معلوم و معین بر مجرا بویونچه بارمی. کیچه تـگلـی حق بولغان نرسه، بوگون بولای حق بولا بارا. ذاتا، ادارهٔ عرفیه بولغانلقدن نق یازارغه، نق سویلرگه و اوزی بلگانچه محاکمه یورترگه غزته‌لر ایچون امکان‌ده یوقدر. شوکا کوره، غزته‌لرنك عوام فکرندن آیرلماولری وحکومت اشلری حقنده فکر و انتقاد بیان ایته آلماولری بیك عجب‌ده توگلدر.

«اتحاد و ترقی»چیلرنك توقیفلری مسئله‌سی مونده آطنه اون کوندن بیرلی بتون افکار عمومیه‌نی اشغال ایتکان هم حاضرنده‌ده ایتمکده‌در. حاضرگه قدر «اتحاد و ترقی»چیلرنك زور کشیلرندن اوشبولر حکومت طرفندن توقیف ایتلگانلر: آلوك وقفلر مینیستری بولوب طورغان وآنا طولی اصلاحاتی هیئتینه اعضا تعیین ایتلگان خیری بك، آلوك داخلیه ناظری و«اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك باش سیکره‌تاری بولغان حاجی عادل بك، سابق معارف ناظری امرالله بك، جلال بك، آلوك سلانیك گوبیرناطوری بولغان کاظم بك، سابق استانبول دیپوتاتی ارمنی خلاجیان افندی، نافعه نظارتی مدیرلرندن صلاح‌الدین بك، طب فاکولتیتی مدیری عدنان، تیلیغراف مرکز مدیری صادق، سابق مطبوعات مدیری فضلی نجیب، اعیان باش کاتب سابقی اسماعیل مشتاق، مجلس مبعوثان باش کاتبی عاصم، مکتب حقوق شاکردلرندن حکمت، پوچته و تیلیغراف ناظری‌نك معاونی فؤاد، سابق دیپوتات حبیب بك و دوقتور عبدالله جودت بك‌لر

کوریله‌که، بونلر بارسیده «اتحاد و ترقی» فرقه‌سینك ایك الوغ واشلکلی آدملرندندرلر. بونلردن باشقه، کینه «اتحاد وترقی» اعضالرندن سابق مالیه مینیستری جاوید بك، طنین محرری و سابق استانبول دیپوتاتی حسین جاهد بك، سابق پارلامینت رئیسی احمد رضا بکلر و سائر بعض‌لر آلدانراق یاوروپاغه قاچوب اولگورگانلر.

بونلر نیچون توقیف ایتله‌لر ایکان؟ دیب صوراشقانده مونك هرکم: «افندم، کورمیسنمنی باشمزغه کیلگانلرنی؟ بارسیك شول «اتحاد و ترقی» چیلر شوملغی‌در، بر نیچه کشی حکومتنی اوز قوللرینه آلدیلرده مملکتنك آستن اوستکه کیتردیلر. بر یاقدن مملکتده‌گی همه خرستیانلرنی بیزدردیلر، ایکنچی یاقدن بزدن یاوروپانك محبتن صووتدیلر، ئه اوزلری تیزه‌ك صوغش باشلیق دیب نمایش یاصادیلر، باب عالی‌گه هجوم ایتوب ترزه‌لرن واتدیلر، حاضرله‌نب بتماسدن آلوك حکومتنی صوغش باشلارغه مجبور ایتدیلر، صگره اوزلری عسکر آراسینه کروب، صالداتلرنی صوغشماسقه قوتورتدیلر: حاضرگی حکومت باری بر ایندی مملکتنی صاتدی، یوقغه صوغشوب قانگزنی ئه‌رم ایتمه‌گز دیدیلر، آنك اوستینه‌ده مملکتده اختلال چغاروب حکومتنی ینه‌دن اوز قوللرینه آلاچق بولدیلر. ایشته بو کونگی حاللریمزگه سبب بارسیده آنلردر» دیب جواب بیره‌لر ایدی.

مونه، بو گون بو حقده حکومت رسمی بیاننامه نشر ایتدی. بو بیاننامه شول یوغاریده أیتلگان سوزلردن عبارت دیه‌رلکدر. حتی توقیف ایتلگانلر آراسنده برسی پادشاهنی و حکومتنك زور کشیلرن بومبا یاکه باشقه طریق ایله اوترونی اوز اوستینه آلوب فدائی یازلغان و آنك بو اشی پالیتسه‌نك تحقیقاتندن آگلاشلغان ایمش.. بوندی فتنه چغاررغه تله‌وچیلر حقنده یومشاق حرکت ایتونی حکومت اصلا جائز طابماغانلقدن بونلرنی توقیف ایتارگه وتفتیش بعدنده تیوشلی جزالرن بیررگه تیوش طابقان بولا..

بو اشلرنك اصلی فصلی نیچك بولغانلغی حقنده حاضرگه زور معلومات بیروب بولمی. لکن، تورکیه‌نك حاضرگی دهشتلی مغلوبیتی «اتحاد و ترقی» مخالفی بولغان بر حکومت وقتنه طوغری کیلدی. صلح یاصالوب، آنك آچی نتیجه‌لری بتون دهشتلری ایله میدان‌غه چققاچ افکار عمومیه‌نك حاضرگی حکومت‌گه قارشی آچولاناچغی و آزغنه تشویق ایتوچیلر بولسه آنی کوتاروب طاشلارغه تله‌یه‌چگی ظاهردر. «اتحاد و ترقی» چیلر میدانده بولغان مدتده تشوبق ایتوچیلرنك آنلردن عبارت بولاچاغی‌ده بیك آچق معلومدر. شول سببلی

حاضرگی حکومت‌نڭ بونلر حقنده‌غی بو حرکتی کیله‌چکده اوزینڭ اورنن صاقلارغه طریشودن عبارت بولوب قالادر. تورکیه‌نڭ روم ایلی قطعه‌سن چیتلرگه تسلیم ایتوب صلح یاصاغان بر حکومت‌نڭ دخیل اش باشنده قالووی وطن منفعتی ایچون فائده‌لیمی، توگلمی، یاکه تلفه‌سده قالا آلورمی - بونلر باشقه مسئله‌لردر. کیله‌چکده کوریلور. لکن، حاضرگه قوت آنڭ قولنده. یوز وك کم‌ده ایسه سلیمان شولدر.

حکومتنڭ «اتحاد و ترقی» چیلر حقنده بولغان بو شدتلی حرکتن وحکومتنڭ ادارهٔ عرفیه اعلان ایتوون «حریت و ائتلاف» چیلر غزته‌سی بولغان «تشریح» (علمدار) بیك ماقطاب یازا. حکومت اتحاد و ترقیچیلر قولنده وقتده ادارهٔ عرفیه‌گه قارشی ایڭ نق به‌یله‌نوچی غزته شوشی «علمدار» ایدی.

تورکیه‌نڭ بو کونگی خراب‌لق‌غه توشووینه ایڭ زور سبب شول اوز آرا بولغان پارتیه اختلافلری ایکانلگن، تورك عسکرن بلغارلر توگل، تورکلرنڭ اوز آرا طارتشولری جیگدگن اقرار ایتوچیلر مونده کوبدر. خصوصا ضیالی‌راق قسملری شونی بله‌لر. لکن، پارتیه اختلافنه شول قدر قمارلانغانلرکه، مثلا: اگر حاضرده اتحاد وترقیچیلر اش باشینه کیتریلوب، بتون دشمان عسکرن حدوددن قووب چغاراچقلری آیرم آچیق معلوم بولسه بیله، آنلرنڭ مخالفی بولغان پارتیه قطعی صورتده راضی بولاچق توگل، اتحاد و ترقیچیلر واسطه‌سیله قوتولودن ایسه، بالقان اسلاولری طرفندن یوتولونی ترجیح ایته‌چکدر.

مونه شونڭ ایچونده، اورتا صنف بر قسم عقللی‌غنه سوداگرلر و بی طرف تورکلر موندن صوڭده اوزلرینڭ استقباللرینه امیدسز قاریلر. بلمیم، بز اویغانورمزمی ایکان، آزیاغه چقسه‌قده شول حالمز دوام ایتماسمی ایکان، دیلر.

۱۳ نویابر.

٦

چتالجه‌گه مخبرلرنی یبارمیلر. حربیه نظارتنده. آناطولی عسکری. کوکلیلر. مکتبلرده ومسجدلرده. یارالی بر صالداتنك سوزلری. «اتحاد وترقی» چیلر. صوغش یرنده‌گی بلغار هم مسلمان آوللری. استانبولده. مشروطیت‌نی بترو خبری. متارکه مسئله‌سی. اتفاق مثلث وائتلاف مثلث. غزته خبرلری.

صوغش میدانینه چتالجه‌غه کیتارگه رخصت صوراب حربیه مینیسترلگینه مراجعت ایتکانلگمنی یازغان‌ایدم. بر نیچه واسطه‌لر آرقیلی اوتکاندن صوك، نهایت ۱۳ نچی نویابرده حربیه مینیستری‌نك مشاوری فؤاد پاشا حضورینه کردم. مین کرگانده آنی کوتوب طوروچی آفیتسرلر بیك کوب ایدی. آلارنك اشلری بتوب نوبت میگا یتکانچه بره‌ر ساعت اوتدی. فؤاد پاشا قصقه‌غنه بویلی بر کشی. باشنده عسکری بورك. کوزنده کوزلك. زور زالده بر اوستال یانینه اوطورغان. یاننده تیلیفون. مینوت صاین، ئلی آندن ئلی بوندن اوزی بلەن سویلەشه طورالر. آفیتسرلرنك قوللرنده کاغدلر بار. اوز نوبتلری یتکاچ شونی کیتروب بیره‌لر. فؤاد پاشا تیزگنه اوقی‌ده کاغدنك چیتنه بر نرسه‌لر یازوب اوزلرینه قایتاروب بیره طورا. سویلشو فلان بیك آز.

نوبت میگا یتکاچ: اوزمنك روسیه‌لی بر غزته مخبری بولغانلغمنی وصوغش میدانینه چتالجه‌غه کیته‌رگه تله‌گمنی بیان ایتوب شوکا رخصت بیریلوون اوتندم. بو، ۱۳ نویابرده ایدی. «مخبرلرگه آنده باررغه رخصت بیرلمی، آلوکدن بارغانلرنده قایتاردق، ذاتا حاضر آنده صوغش یوقدر، اگر یاکیدن باشلانسه اول وقت کوررمز» دیدی. طبیعی، بوکا اعتراض ایته‌رگه ممکن توگل ایدی. تمنا ایتدم چقدم. صوکره، چتالجه‌غه بویله خصوصی صورتده قاراب قایتور ایچونگنه بارو ممکن بولماسمی دیب، رخصت صوراغه مرکز قوماندانلغنه کیتدم. بوده شولوق حربیه نظارتی دائره‌سنده ایدی. اوز تبعه‌مزدن میدان حربده قرداش روغلری بولغان کشیلرگه رخصت بیررگه ممکن ایسه‌ده چیت تبعه کشیلرینه بیرلمیدر، دیدی. مونده‌ده اش بولمادی. چاره یوق. شول سببلی حاضرگه مونی کیچکدررگه طوغری کیلدی. فی الحقیقه، رخصتسز نیسز باروب خصوصی صورتده‌گنه یوروب قایتو ممکن ایکانلگی آکلاشلسه‌ده مین

مونی موافق کورمه‌دم. خصوصا ایکی اوچ کون آلوك گنه قفقاسیه‌دن کیلگان بر مسلمان آفیتسرنڭ، خرستیان ایکی ایبداشی ایله اشپیون صفتیله توقیف ایتلگانلکلری غزته‌لرده یازیلوب چققان ایدی. اجنبی تبعه‌سی بولغاچ شبهه توشورو احتمالی بولغان اورنلردن صاقلانونی تیوش طابدم.

مناسبت کیلگانده، حربیه نظارتنده کورگانلرم حقنده‌ده بر نیچه سوز أیتوب أوتیم:

تورکیه‌نڭ صوغش مینیستری و باش قوماندان وکیلی ناظم پاشا.

تورکیه‌نڭ حربیه نظارتی استانبولنڭ بایزید میدانننڭ غایت زور بردائره‌در. بونڭ ایشك آلدی مربع بر نیچه چاقروم زورلغنده بولسه کیره‌ك. بنالریده کوب وزورلردر. مین بارغانده، کیره‌ك بنالرنڭ اچلری وکیره‌ك ایشك آلدی لغرم طولی عسکر و آفیتسرلر ایدی. ایشك آلدنده ئلله نیچه یرده عسکر اوگره‌ته‌لر. بونلرنڭ کوبسی یاکا جیولغان کوکللیلر، یاکه آناطولیدن کیترلگان زاپاسنویلردر. کوکللی فرقه‌لر ئلله نیچه تورلی قیافت و شکلده. دورت بیش یوز کشیدن عبارت بر فرقه‌نڭ اوڭ بله‌کلرینه کیك بر لینته ایله أری ایتدروب «داغستان کوکللی‌لری» دیب یازلغان. ایکنچی بر فرقه‌نکنده «کورد کوکللی لری» و باشقه برسنده «ارضروم کوکللی‌لری» دیب یازلغان ایدی. کوردلردن بر نیچه خاتوننڭده ایرلر شیکللی کوکللی بولوب عسکرلك ایتارگه کیلگانلگن سویله‌دیلر. دارالفنون طلبه‌لرندن عبارت کوکللی‌لرده شونده مەش کیلوب اوگره‌نه‌لر. بتون دائره اچی قرمسقه کبك قاینی.

ئلله نیچه یرده طوپلر حاضرلیلر، ملطقلر بوشاتالر یاکه توییلر. خلاصه: ایس کیتارلك بر فعالیت حکم سوره. شول کونلرده گنه گیرمانیادن یوز اوتوز

بیش طوب کیترلدیگنیده نقل ایتدیلر. دائره‌لرنڭ قریلرنده زور قازارمالر بار. هر قایوسینڭ اچلرینه کروب قاراب یوردم، آیاق باصاچق یر یوق. عسکر طولی. لکن، کیوملری قیافتلری شول قدر مختلف که ایتوب بترلك توگل. قایسی فسلی، قایسی بورکلی، قایسی چالمالی، قایسی باشینه باشلق اوراغان، قایسی خاکی توسده فس کبك چوقسز نرسه‌لر کیگانلر. قازارمالرنڭ قایوسنده آشاب اوطورالر، قایوسنده موزیقه اوینیلر، قایوسنده‌ده مسجد بولمه‌سنده گوزله‌تب نماز اوقیلر.

مین استانبولغه کیلگاندن بیرلی هر کون آناطولی‌دن ئللّه نی قدر عسکر کیلوب، سرکه‌چی واقزالندن چتالجه‌غه طابا اوزاتیلا طورا. بو واقزال مین طورغان «مسرت» اوته‌لینه کورشی‌گنه بولغانلقدن هر کون کورر گه طوغری کیله. بونلر کیچ گه طابا، قاراکغی توشکاچ یباریله‌لر. بتون اوراملرنی یاکغراتب جرلیلر. بونلر ئلی اوز کیوملرنده بولا. تولرنده قورال فلان یوق. کیوم و قورالنی چماسی صوغش میدانینه یاقن یرده‌رك بیره طورغانلردر. آرالرنده بیك یاش بالاغنه‌لری بولغان شیکلی، یاغشوق الکان و قارتلریده بار. بولار کیتکانده اورامغه خلق جیولا. ایکی یاقدن قاراب سیر ایتوب طورالر. مسلمانلرنڭ بونلرغه چن کوڭلدن محبت ایتوب و ئللّه نی قدر امیدلر باغلاب قاراغانلقلری ئللّه قایدن بلنوب طورا. بعضیلری متأثر بولوب کوزلرندن یاشلری طاما. اما اوز آرا پش، پش سویله‌ب کوبسنچه استهزائی بر روشده تبسم ایتوب قالوچی گریکلر و ارمنیلرنڭ نیچك قاراغانلقلری دقت ایتکان کشیگه بیك معلومدر.

یوسف افندی آقچورین یوز باشیلق رتبه‌سی بلن صوغشقه کیتکان، چتالجه یاننده خادم کوینده دیدیلر. آنڭ ایپداشی سابق کوتاهیه مبعوثی فرید افندیده کیتکان. بو کشی هم ترکیه و پاریژ دارالفنونلرن اکمال ایتکان بر ذاتدر.

دارالفنون طلبه‌سی بلن کوڭللی یازیلوب چتالجه صوغشنده بولونغان عارف افندی کریموف دورت مرتبه صوغشقه کرگان، آخرنده ۹ نچی نویابرده قولندن یاره‌لانوب، استانبولنڭ طشنده «زیتون بورونی» خسته خانه‌سینه کیترلگان. جراحتی خوفلی توگلدر. باکو میلیونیرلرندن شمسی افندی اسداللایف نڭ کچکنه اوغلی علی بكده کوڭللی بولوب صوغشقه کیلگان. بو کون‌گنه میدان حرب گه کیتدی. کیوم صالوملرن هر قایوسن اوزی آلغان. گیمنازیا تربیه‌سی کورگان، ۲۵ یاشلرنده مهابت و گوزه‌ل بر یکتدر. عمومیتله روسیه مسلمانلرندن

کوکللی بولوب یوز قدر کشی کیلگانلکنی سویلیلر.

حاضر مونده ابتدائیلردن باشقه همه مکتبلر تعطیلدر. کوبینه خسته لر قویغانلر. شهرده وبا بولغانلقدن‌ده مکتبلرده اوقونی طوقتاتقانلر. استانبول طرفنده همه تیاترلر وکینیماتوغرافلرده یابق. آیا صوفیه، نور عثمانیه، سلطان احمد، سلیمانیه، والده جامعی کبك استانبولنك زور ومشهور جامعلرینك ایشك آلدینه قرق کلیسا و لوله بورغاس صوغشلرندن کیری قایتقان عسکرلرنی طوترغانلر. آرالرنده آورولری وحتی وبالیلرده بار دیلر. جامعلرنك قاپقه‌لری بیکلی. طشقی یاقدن تیره‌لی صالداتلر قاراول طورا. شونك ایچون حاضرگه بو جامعلرده نماز قیلنمی وکشی کرتلمی‌در. بو صالداتلرنك عیبلرن تیکشروب چغارا بارالر وقباحتلیلرن صودغه بیره‌لر، یاکه تیوشلی اورنلرغه اوزاتالر، دیلر. جامع ایشك آلدنده‌غی صالداتلر رهشه‌تکه یانینه کیلوب قاراب طورالر. اوتکان بارغانلرده آنلرنی سیر ایته‌در. ایتولرینه قاراغانده بونلرنك صانی بارلغی ۱۵ مکلرگه یته‌در.

قرق کلیسا صوغشنده بولغان مجروح بر صالداتنی کوروب صوراشدم. آنده‌غی حاللر بیك اوکایسز بولغانلقنی بیان ایته. بر نیچه کون بر ره‌تدن متصل یاکغور یاوب طورغان. آیاق آستی تزدن پچراق بولغان. زور و آور طوپلرنی کوچررگه هیچ ممکن بولماغان. تگرمچلری پچراقغه کره‌ده قالا. هیچ چغاروب بولمی ایکان. بعضا سیگزه‌ر، اونار صو صییرلری جیگوب طارتدروب قاراغانلر. لکن، فائده کورلمه‌گان، آربالر واتلوب، باولر اوزیلوب بتکان، اما طوپلرنی کوچروب بولماغان. شول سببلی تورك عسکری، کیری چیکـکانده آلار بارسیده بلغارلرغه قالغان. اوستدن طوقتاوسز یاوب طورغان یاکغور ایله چلانغان تورك عسکرینه یتارلك آزقده بولماغان. اوچه‌ر کون آچ طورغانلر. شول سببلی تمام حالدن طایوب کیری چیگارگه وقاچارغه مجبور بولغانلر. طارالغانك صوڭنده نی طوغری کیلسه شونی آشاب ونی طوغری کیلسه شونی اچوب خسته لنگانلر. شوندن وبا ظاهر بولغان. یوقسه «اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرینك: «صوغشماکز، باری بر مملکتنی صاتدیلر» دیب قوتورتولری بولماغان. ذاتا، باشنده آزغنه عقلی بولغان انصافلی کشیلر بو جمعیت اعضالرینك کوبسی ایك مقتدر وایك حمیتلی هم فداکار آدملردن بولغانلغن اقرار ایته‌لر. طبیعی، کوب آره‌سنده ناچارلریده بولور. لکن، آندی‌اش‌هرجمعیتده‌ده بولورغه‌ممکندر، دیلر.

صاف قلبلی تورکلرنك عیبنی «اتحاد و ترقی» چیلر اوستینه آوداررغه طریشولری، آنلرنك مقصد و مسلکلرندن یاخشی خبرلری بولماغانلقدن وتملی

تللی گریکلر، ارمنیلر سوزینه هنوز اشانچلی کوز برلن قاراغانلقدن‌غنه کیله‌در. «اتحاد وترقی»چیلر تورکیه‌ده تورك حاکمیتی یاصاو اجتهادنده ایدیلر، بعضاً بو خصوصده آرتغراق آشغچ‌لق ایتوب اشنی بوزدیلر، لکن مقصدلری طوغری ایدی. اما، ائتلافچیلرنك دوستلری بولغان آرناودلر و گریکلر اوزلرینك هنرلرن کورسه‌تدیلر: یاوروپاده عثمانلی حاکمیتی کیموگه یاکه بتوگه ایك زور سببچی لر شولار بولدی. بیچاره، ساده‌دل تورکلر حالا، آرناودلرنی ماقطیلر «و اتحاد ترقی» چیلرنی یمانلیلر.

کینه شوشی «قرق کلیسا» صوغشنده بولغان کشینك سوزلرینه بناً، صوغش برنده‌گی تورك ومسلمان آوللرینه‌ده زور فلاکتلر کیلگان. مثلا: تورك آفیتسرلری، صالداتلر جبر ایتمه‌سن دیب بلغار آوللرینه تیره‌له‌ی قاراول قویوب صاقلاتالر، بلغارلرنك هیچ نرسه‌لرینه تیدرتمیلر، آنلرنك آزق تولوکلری بارسیده سلامت طورا ایکان. چونکه آلارغه آزغنه جبر بولدیسه بتون یاوروپانك طاوش کوتاروودن قورقغانلر. اما تورك آوللری تیره‌سینه قاراوللر قویولماغان. شول سببلی، آچ صالداتلر آنده کروب، آلارنك هر نرسه‌لرن آلغانلر، آشاغانلر، طالاب جبرله‌ب‌ده آلغانلر. شوگا کوره، تورك آوللری بتونله‌ی اشدن چغوب قالغان. ایندی بلغار عسکری هجوم ایتوب تورك عسکری چیگنه باشلاغاچ بلغار آوللری تیره‌سنده‌گی قاراولچی صالداتلرده طاشلاب قاچقانلر. شولای ایتوب، بلغار آوللرینك بر شرپیلرینه‌ده ضرر کیلماینچه آنلر بلغارستان قول آستنه تماملِه صاو سلامت کوینچه طابشرلغانلر. بیچاره مجروح صالدات بو حاللرنی کوز آلدینه کیتره‌ده تورك آوللرن وآنده دوچار فلاکت بولغان مسلمانلرنی ایسکه توشوروب کوزلرندن یاشلری کیله.

حاضرگه استانبولده بیك طنچ‌لق. یانغین، طالاو، اوترو کیسو کبك نرسه‌لر عادتده گیدنده آز، دیلر. قرق کلیسا مغلوبیتندن صوك مونده بر آز حاللر اوکایسزلانوب قالغان. شول وقتده چیت دولتلر استانبول یانینه صوغش پاراخودلری کیترگانلر، آلار ئلی حاضرده استانبول ایله غلطه آراسنده طاولر شیکللی تزیلشوب طورالر. صکره، بو پراخودلردن شهرگه عسکرده چغارغانلر. بونلرنك بر قسمی شول دولتلرنك سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن وبر قسمی بانقه‌لر شیکللی مؤسسه‌لرن صاقلارغه تعیین ایتلگانلر. اما تورك پالیتسه‌سی بتریلوب، آنك خدمتنه بونلر کرشمه‌گانلر، روسیه حکومتی ایسه روم پطریقخانه‌سن صاقلارغه دیب بر صوغش پراخودن کوپرنك اچکی یاغینه خلیج‌گه‌ده کرترگه

بولغان. لکن تورکیه حکومتی آگا مساعده ایتمه‌گان. شهرده طنچلق دوام ایتوب طورغاچ حکومت چیت دولت سفیرلرینه مراجعت ایتوب بو عسکرلرن کیری پاراخودلرینه آلورغه تکلیف ایتگان. سفیرلر اوز آرا کیگاشکانلک بعدنده بو تکلیفنی قبول ایتکانلر وحاضرنده بر نیچه‌سی سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن صاقلارلق‌غنه آلوب قالوب آرتق عسکرلرن وپولیموتلرن کیری پراخودلرینه کرتکانلر. قالغانلرنده کرته‌چکلر ایمش.

وبا دوام ایته. لکن چیت غزته‌لر یازغانچه کوچلی توگل. مثلا: «آدیسسکی نوؤوستی» نلث: استانبول ایله چتالجه آراسنده آیاق باصارلق اورن یوق، وبادن، چومادن اولگانلر ایله طولیدر، دیگان خبرلری قطعی صورتده یالغان‌در. اوزم کیچه‌گنه آت برلن ادرنه قپوسندن استانبولنلث طشینه چغوب مقری کوینه طابا بر نیچه چاقروم باردم. آندی هیچ نرسه‌لر یوق. ناسیلکه برلن کوتاریلوب کیتریلوچی باری بر آورو اوچرادی. اولده وبامیدر، باشقه آورومیدر، معلوم توگل ایدی.

مونلی کیلوب اوز کوزلث برلن کورگاننلث صوگنده روس و یاوروپا غزته‌لری مخابرلرندن بعضیلرینلث تورکیه و تورکلر حقنده شول قدر یالغان، یاگلش و مبالغه‌لی نرسه‌لر یازولرینه حیران قالاسن. مدنیتلی کشیلرده‌ده بو قدر دین و ملیت تعصبی بولور ایکان دیب ایسلث کیته. مثلا: روس غزته‌لرندن بعضلری گویا: بلغارلر استانبولغه کره‌چك بولسه‌لر تورکلر آیاصوفیه‌نی هواغه کوتارترگه حاضرلنگانلر ایکان، دیب یازدیلر. آندی نرسه‌لر مونده تورکلرنلث خیاللرینه‌ده کرگانی یوق‌در. سلانیك‌ده گریکلر مسلمانلرنلث بر مسجدلرن چیرکاوگه ئه‌یله‌ندرگانلر دیب استانبول غزته‌لری یازدی. مسلمانلرنلث یوره‌کلری آچنغاندر. لکن، آگا قاراب هیچ بر تورلی وحشت اجرا ایته‌رگه کرشمه‌دیلر. مسلمانلرنلث صبر و توزملی‌لکلری کیره‌گندن آرتوغراق درجه‌ده کوبدر.

حکومتنلث «شورای دولت» (بزده‌گی سینات اورننده) اعضالرن آرتدررغه و ارمنی، روم، یهودی کبی غیر مسلم ملتلردنده اعضالر تعیین ایتارگه قرار بیرگانلگی آگلاشلغان ایدی. بونلث اوزرینه خلق آراسنده: «مجلس مبعوثاننلث دورت یللق دوامندن بر فائده کیلماو و خلقنلث فکریده مشروطیت ایله اداره قیلنورلق درجه‌گه یتشماو سببلی حکومت مجلس مبعوثاننی بتروب، آنلث اورنینه شورای دولت‌نی‌گنه قالدره‌چق ایکان» دیه خبر شایع بولدی. بوگون غزته‌لر ایله حکومت شول خبرنی تکذیب ایته. آندی بر نیت بولغانی یوق، بو صرف

اویدرما بر خبردر، دی. لکن، مونده کوب کشیلرنك فکرلرینه کوره اول خبر بتونله‌یوك اساسسز بولورغه اوخشامی. مجلس مبعوثاننی بترو اسمیله بولماسه‌ده آنك شکلن باشقه بر تورلیگه اوز گارتو معناسیله کیری که طابا بر نیچه آدیم یاصالووی احتمال طوتولا و «اتحاد ترقی» جمعیتی میدانك بولمادقدن صگره آندی آدیملرنی یاصاوغه جدی صورتده قارشی کیلوچیلر بولور دیب بولمیدر.

مونده آکلاشلغان احوالگه کوره: بالقان حکومتلرینك و تورکیه‌نك وکیللری متارکه یاصاو حقنده ١٣ نچی نویابرده باغچه کوینده (بخشایش کوینده) برنچی مرتبه کوریشوب طانشقانلر. اوستونگنه آز ماز سویله‌شکانلر. ١٤ نده آچیق سویله‌شه باشلاغانلر. بلغارلر ایك برنچی شرط اولمق اوزره ادرنه و چتالجه‌نك تسلیم ایتلولرن، عسکر کیتریلونك طوقتاتلوون شرط ایتکانلر. تورك وکیللری بونی قطعیا رد ایتکانلر. شولای بولغاچ مذاکره طوقتالوب صوغش باشلانورغه تیوش ایدی، اما، مونه بوگون کوندز ساعت ١٢ ده مذاکره ایچون قویلغان ٤٨ ساعت طولوب اوزدی. صوغش باشلانغانی یوق و: «هر نه قدر مذاکره مدتی طولوب اوزسه‌ده و بلغارلرنك شرطلری قبول ایتلورلك بولماسه‌ده سویله‌شو مدتن طاغن بر آز اوزایتورغه، بو سویله‌شونی متارکه حقندغنه توگل، بلکه اصل صلح حقنده ایته‌رگه تیوش طابلغان، بناءً علیه بلغارلر آخرسی یومشی باشلاغانلر. بزنك اشلر خیرلی گه‌در انشاءالله» دیب استانبول دائره‌لرنده سویلیلر و غزته‌لریك شولای یازالر. بو مذاکره‌لر فوق العاده یاشرون طوتولغانلقدن و چتالجه‌دن مینیسترلر مجلسینه بیرله طورغان تیلیغراملر شیفره‌لی بولغانلقدن حاضرگه مونده طارالغان خبرلرگه بیك اشانچلی دیب بولمیدر.

شول بیك آچیق بلندی: انگلتره، فرانسیه، روسیه‌دن عبارت ائتلاف مثلث دولتلری تیزره‌ك صلح یاصارغه تورکیه‌نی بیك قصطیلر، بلغارلرنك شرطلرینه کونارگه دیملیلر، اگر کیچکدرلسه تورکیه ایچون حاضر گیدنده ضررلی بولاچاغن آکلاتالر و عادتا بو خصوصده تورکیه‌نی تهدید ایته‌لر. بو دولتلرنك سفیرلری باب عالی‌نی‌ده بیك یش زیارت ایته‌لر، دیلر. انگلتره‌نك «تایمس» و «دایلی نیوس» غزته‌لری بو خصوصده حکومت آوزندن دیب أیترلك ایتوب تورکیه‌گه قارشی بیك قاطی مقاله‌لر نشر ایتدیلر. اگر تورکیه تیزدن صلح یاصاماسه مصر مسئله‌سی قوزغاتلاچغن، انگلتره مصرنی اوزینه قوشارغه تیوش تاباچغن بلدردیلر و: «یاوروپا دولتلری آراسنده عمومی صوغش چغولردن فائده‌لانونی امید ایتوب تورکیه یوقغه وقت اوتکارماسن، آنی قصلدروب ماتاشماسلر، اوزینه

حاضرگیدنده ضررلی بولور» دیدیلر. کامل پاشانڭ دوستی بولغان انگلترەنڭ بویله بر وقتده، شوندی بر مسلك طوتووی عبرت آلورلق بر حالدر.
حاضر، تورکیه دائرەلرنده و عمومیتله خلق آراسنده اتفاق مثلث (گیرمانیا، آوستریا و ایتالیا) طرفدارلغی بیك نق اوسه. حتی، بو صلح نتیجەسنده اگر تورکیەنڭ مستقل یاشاوی اوکایسز بولورلق درجەگه کیلسه، بتونلەی گیرمانیا حمایەسینه کروب، داخلی آفطونومیالی بولوبغنه قالونی ایسابلەوچیلرده یوق توگل. هر نه قدر، حاضرگی تورکیه بیك ضعیفلندی ایسەده آنا طولینڭ طبیعی بایلغی، تورك ملتینڭ یاخشی، سلامتلگی و مقتدر قوللرده اداره ایتلگان تقدیرده بو ملتنڭ کوب اشلر اشلی آلاچغی، بتون دنیا مسلمانلرینڭ مقام خلافتگه معنا مربوط بولولری ائتلاف مثلثنی بایتاق توشوندره و تورکیەنڭ اتفاق مثلثگه قوشیلوب کیتو احتمالی اچلرن طرنیدر. شول سببلی، آنلر حاضر تورکیەنی تمام خورلقغه توشوروب قالدرماقچی و بتون اهمیتن یوغالتماقچی و بر بتکانده بتونلەی بتروب قالماقچی بولالر. اما، حاضر مونده تورکیه منافعی اتفاق مثلث منافعی ایله مشترك ایکانلگن آڭلاوچیلر کوبدر.
حاضرگی مینوتده استانبولده: بلغارلر بزگه فائدەلی شرطلر ایله صلحنی قبول ایتەرلر، یوقسه تورکیه آلارنقن قبول ایتماس، صوغش دوام ایتار، دیگان فکر حکم سوره. «بزگه فائدەلی» دیودن عمومراق خلقنڭ مقصدی بیك زوردر: آنلر، بالقان حکومتلری اوز یرلرینه چیگلورلر، بولسەده آز ماز حدود توزەتلولر گنه بولور دیب اویلیلر. بو البته آلارنڭ احوالدن غافللکلرندن نشأت ایتکان نرسەدر. چونکه غزتەلرده خلقغه درست معلومات بیرلمی. آلارنڭ فکرلری آلداتلوب طوتولا. مثلا: مناستیرنی صربلر آلدیلر دیب مونده آچق یازلغانی یوق ئلی. آنده عسکرنی طوتو بعض جهتلردن اوکایسز طابلغانلقدن تورك قوماندانی عسکرنی آندن چغاروب، ایکنچی یرگه قویارغه موافق کورگان، دیب یازدیلر. آنده تورکلردن اسیر بیریلو، قورالری کیتو فلانلر برسیده یازلغان یوق؛ شول سببلی تورکلرنڭ قایسیلری ئلی مناستیر کیتکانی یوق، دیلر. سلانیك یاکیدن تورکلر قولینه توشکان دیب اشانوب طوروچیلرده آز توگلدر.
بوندی خطا فکر طاراتوب طوروده غزتەچیلر حکومتنڭ اوزندنده اوزدروب یبارەلر: غزته ادارەلری، هر کون تورك عسکرینڭ ئلله نیندی موفقیتلرن آری حرفلر برلەن یازوب اوزلرینڭ اداره خانه قاپقه باشلرینه ۋیۋصقه اورنینه قویالر. ایدی. حاضر حکومت شونی رسما منع ایتدی: آندی مبالغەلی نرسەلر یازوب،

صوکندن خلقنی مأیوسیت گه توشورو هیجان افکارگه سبب بولادر، شول سببلی رسمی بولماغان خبرلرنی غزته اداره‌لری آلای قایقه باشلرینه یازوب قویماسونلر، دی.

حاضرگه مونده بلغارلرنڭ استانبول‌غه کرولرن ویاکه کره آلولرن ایسکه‌ده کیترمیلر. چتالجه‌نی اوتوب کره آلماسلر، اوتکان تقدیرده بیله یاروپالیلر آنلرنڭ استانبولغه کرولرینه مانع بولورلر، دیلر. اما شولای بولسه‌ده موزی خانه‌ده‌گی قیمتلی نرسه‌لرنڭ یاشچیکلرگه طوتریلوب «طوپقپو» سراینه طاشلغانلغی غزته‌لرده کوریلوب قالدی.

١٥ نچی نویابر.

٧

آغایوف توقیف ایتلو. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو. پطریق نڭ ملت‌گه صوڭ سوزلری. صلح مسئله‌سی. کم حمایه‌سینه کررگه؟ مجروحلرگه یاردم اشی. هلال احمر خسته خانه‌لری. غزته مخبرلری.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرن توقیف دوام ایته. حاضرگه‌چه ایکی یوزله‌ب کشی توقیف ایتلگان دیلر. بونلرنی حربیه نظارتی دائره‌سنده‌گی ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سینه یابا بارالر. بعضیلرن کفالت برله‌ن وقتلیچه چغاروب طورالر. کوبسن «قونیه»غه سوره‌چکلر دیب خبر چققان ایدی. بو درست بولمادی. آکلاشلدیغینه کوره، حاضرنده بونلرنی ادارهٔ عرفیه محکمه‌سنده حکم ایته باشلاغانلر. محاکمه یابق روشده بولغانلقدن کروب طکلاب بولمی هم غزته‌لرگه‌ده یازلمی. بو کونلرده‌گنه «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ اشلکلی اعضالرندن عمر ناجی بك‌نی توقیف ایتدیلر. بو کشی طرابلس صوغشی وقتنده شونده باروب تورکلر ایچون کوب فائده‌لی خدمتلر ایتکان بر آدمدر. کیچه یعنی ١٦ نچی نویابرگه قارشی تونده مشهور محرر احمد بك آغایوفنی توقیف ایتکانلر. آغایوف «ترجمان حقیقت» غزته‌سنده باش محررلك ایتوب اوز امضاسیله هر کون باش مقاله‌سی نشر ایتله وفرانسوزچه «ژون تورك» غزته‌سنده دائمی محررلك ایته ایدی.

مونده کیلگاچده مین آنڭ یانینه کروب قصقه‌غنه آراده کوریشوب چقدم. «اتحاد و ترقی»چیلر حقنده قصنقی‌لق باشلانو سببلی ایووندن چقماغانلغی، غزته لرگه مقاله‌لرنی ایووندن‌گنه یازوب یبارگانلگی آکلاشلغان ایدی. احمد بك

آغایوف حاضرنده تورکیه تبعه‌سیدر. مونده کیلگاچده «اتحاد و ترقی» چیلر ایله برگه خدمت ایته باشلاغان و اوزن عموم استانبول ابتدائی مکتبلرینه مفتش تعیین ایتگانلر ایکان. اول بر نیچه آیلر هیچ آریمی طالمی یوروب بتون استانبولده‌غی ابتدائی مکتبلرنی بر قات قاراب چققان. معلملری، پروغرام، کتابلری و اداره‌لری حقنده بیك مکمل معلومات آلوب، یتشمه‌گان یرلرن کورسه‌تکان و معارف نظارتینه اوزون بر لایحه تقدیم ایتکان. لکن، آنك لایحه‌سی و محاکمه‌لری دقت‌گه آلنغانچه اشلر اوزگاروب، اتحاد و ترقیچیلر اش باشندن توشوب کیتکانلر. ایندی مونه بارسنده جیوب تورمه‌گه یابالر. کینه بو کونلرده‌گنه، «اتحاد و ترقی»چیلردن مصرلی مشهور پرنس سعید پاشانك استانبول یانده‌غی ایمینیه‌سینه پالیتسه ۱۵۰ آتلی، ۲۰۰ جیاولی عسکر ایله باروب تنتو یاصاغان. گویا آنده اتحاد وترقیچیلرنك قورال حاضرله‌گان بولولری احتمال ایمش. سعید پاشانك وکیلی استانبولده‌غی مهاجرلرگه و مجروح عسکرلرگه یاردم ایتوب اعانه طاراتوب یوری. اوزی برله‌ن کوریشوب سویله‌شدم.

وطن شول قدر زور تهلکه‌گه توشکان بر زمانده مملکت‌نك ایك منتخب، ایك فعال و ایك حمیتپرور کشیلرینك تورمه‌لرگه طوتریلولری، یاکه حیاتلرن قوتقارر ایچون چیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولولری نی قدر شایان تأسف بر اشدر. مونذی بر وقتده بتون سیاسی اختلافلر بر یاقغه طاشلانورغه و بتون وطن اولادی برگه صاریلوب وطننی مدافعه ایته‌رگه تیوش ایدی. مونده ایسه بالعکس، وطن جان بیرگانده‌ده کامل پاشا بله‌ن سعید پاشا و آنلرنك طرفدارلری ایکی پارتیه بولوب اوز آرا طارتشالر.

آغایوف توقیف اولوندی. یانینه باروب قایتدیلر. آشاو اچو نرسه‌لری ایلتدیلر. «مونده اش اول قدر ناچار توگل، یانمزده مفتیلر و قاضیلرده بار» دیگان. اول توقیف ایتلگاندن صوك «ترجمان حقیقت» چقدی. اما آنك توقیف خبری شونده یازلمادی ئلی. مونده‌غی غزته‌لرده کوبمو حریت بارلغن کورسه‌ترگه شول کافی بولسه کیره‌ك.

حاضرنده استانبولده «اتحاد و ترقی» طرفداری هیچ بر غزته قالماغان. «طنین» و «حق» غزته‌لرن بتونله‌ی تعطیل ایتوب امتیازلرن بترگان و مطبعه‌لرن پیچاتله‌گانلر. همده «حق» و «طنین» غزته‌لرینك مسئول مدیرینه، ناظم پاشاغه تل تیدرگان ایچون دیب یکرمی لیرا اشتراف صالغانلر. آلوك سلانیکده چغا طورغان «توران» آدلی «اتحاد و ترقی» غزته‌سی آنده یونانلر کرگاچ بر

آز طوقتالوب طورسه‌ده، یونان حکومتندن رخصت آلوب ینه‌دن چقا باشلاغان. لکن آنی استانبولغه کرتمیلر. اتحاد و ترقیچیلر وقتنده خارجیه ناظری بولوب طورغان عاصم بك‌ده حاضرنده خاتونی برله‌ن ویانه‌غه کیتکان. آنده قائن آناسی مادام «ماراس»نڭ ایمینیه‌سنده طورالر ایکان. (عاصم بكنڭ خاتونی ویانه‌لی بر نیمس قزیدر).

بو کونلرده مونده‌غی روم پطریقی (گریکلر مفتیسی) یواکیم آولدی. بتون سفارتخانه‌لردن پطریقخانه‌گه تعزیه بیان ایتدیلر همده استانبول لیماننده طوروچی اجنبی صوغش پراخودلری‌ده فلاقلرن یارطیلاش ایندروب تعزیه قیلدیلر. پطریق آولگان وقتده کلیساگه و ملت‌گه خطابا اوزینڭ الوغ مأمورلرینه اوشبو سوزلرنی آیتوب قالدرغان دی:

«سز مینم خلیفه‌لرم بولاچقسکز. مینم طرفمدن صزلغان سیاست یولندن آیرلماگز، کلیسا و ملتمزنڭ فلاغن یوغاری طوتوب، محترم حقوقمزنی چیتلر قاشنده بیله مدافعه ایتکز، قورقماگز».

اگر تورکیه‌ده مسلمانلرده شوندی سیاست پلانلری صزوب قویا و شوندی نصیحتلر آیتوب قالدرا طورغان مفتیلرگه مالك بولسه‌لر فنا بولماس ایدی!

صلح حقنده مونده بوگونده (۱٦ نویابرده) بر نرسه آڭلاشلمادی. حکومت بونی غایت یاشرون طوتا. باری مذاکره‌نڭ دوام ایتوون‌گنه غزته‌لرده رسما تبلیغ ایتدی. لکن، غزته‌لرنڭ خبر و مطالعه‌لرنده تورلی فکرلر بار. مثلا: «اقدام» غزته‌سینه، حاضرگی کونده بوداپشته‌ده بالالرن اوقتوب طوروچی باش محرری جودت افندی متارکه وصلح حقنده بر مقاله یازوب، بتون یاوروپای عثمانی‌نڭ دشمانلر قولینه کیته‌چکن، تورکلرگه قالسه یالگز استانبول ولایتی نڭ‌گنه قالووی ممکن‌لگن، لکن آنی‌ده اوز قوللرنده صاقلی آلو تورکلر ایچون ممکن بولمایاچغن، آنا طولی‌نڭ تدریجا چیتلرگه کیته‌چگن یازاده، نهایت بلغارلرغه خطاب ایتوب: «سز تورکیه‌نی بتونله‌ی بتررگه سبب بولسه‌گز آنڭ اورنینه یاصالاچق الوغ حکومتلردن اوزگزده ضرر کیلور، سزگه تورکیه کبك یاخشی کورشی طابو قیین بولور» دی و نتیجه‌ده: بلغارلرنی آور شرطلر قویماسقه اوندی.

«میزان» صاحبی مشهور مراد بك «اقدام» غزته‌سینه اوزون بر مقاله یازوب: حاضرگی صوغش‌نڭ اصلده اسلاو ایله نیمس عنصرلری صوغشی بولغانلغن، روم ایلی قطعه‌سینڭ بیرلین عهد نامه‌سی بویونچه موندن ۳۵ یل

آلوگوك تورکیه قولندن اچقنغانلغن ، تیك مناسب فرصت کیلگانچه‌گنه ظاهرده آنك قولنده قالوب طورغانلغن بیان ایته: «بزنك آنده آناطولی‌دن آقچه کیتروب وآناطولی صالدات‌لرن ئه‌ره‌م ایتوب طوروومز خطا بولغان، روم ایلی قطعه‌سینه ئلله قایچانوق آفطانومیالر بیررگه‌ده اول اوز مایی برله‌ن تیك اوزی پشسون ایکان» دی . مقاله‌سینك نهایتنده : تورکیه‌نك چیت بره‌ر دولتنك حمایه‌سینه محتاج حالده قالغانلغن بیان ایتوب ، انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کووون معقول کوره: «روسیه‌نك چن دوستلغن قازانا آلو چیتن بولور، اما قازانساق بیك اساسلی بولور، مین مونی روسیه سیاستی‌نك ۳۹ یللق مخالفی صفتی بله‌ن سویلیم؛ بز کیچه‌گنه روسیه بله‌ن رقابت ایتارلك بر دولت ایدك ، اما مونه بوگون آنك حمایه‌سینه محتاج بر حالده‌مز، آچی بولسه‌ده مونی اقرار ایتمی حال یوق» دی.

مراد بك فکرنچه، تورکیه انگلتره‌نك یاکه روسیه‌نك حمایه‌سینه کروب ۲۰ یللر ترقی ایتارگه و اوچیوز میلیونلق مسلمانلك مرکزی کیله‌چکده دنیاغه زور نفوذ اجرا ایتارلك بر اورن طوتارغه تیوش ایمش. مراد بك بو سوزلرنی شایاروب‌می، چنلابمی یازغاندر، بلمی‌مز. لکن صماوار باشینه کوکای قویوب پشروب آلغان شیکلی‌گنه ایتوب، تورکیه‌نی بره‌ر اجنبی دولت حمایه‌سنده ۲۰ یل ترقی ایتدروب آلوبده صوگره دنیاغه زور نفوذ اجرا ایتدررگه تله‌وی بیك کولنچ بر فکردر.

بر مرتبه یاوروپالیلرنك حمایه‌سینه کرسه‌ك ۲۰—۳۰ یللر اوتکاچ چغونی ایسابله‌رگه اورن قالماسه کیره‌ك. «صلیب کرگان یرگه هلال کرماس» دیگان سوز یاوروپالیلرچه بیك مقدس قاعده‌در. آلارنك بو قاعده‌نی اجرا ایته آلورلق کوچلری‌ده بار.

مراد بك‌نك بو مقاله‌سی بر قسم خلق‌غه مونده بیك ناچار تأثیر ایتدی. «قارتایغان، شاشمالی باشلاغان آخرسی» دیلر. شـولای بولسه‌ده «حکمت» غزته‌سینك محرری حلمی بك مراد بك‌نك بو مقاله‌سینه اهمیت بیروب اوز غزته سنده شـول حقده باش مقاله یازدی. آنك فکرنچه‌ده تورکیه بره‌ر بیوك دولت‌نك حمایه‌سـینه کرمی بولدرا آلماسدر. لکن روسـیه حمایه‌سینه کرو کیله‌چکده‌ده بتون ترقی امیدلرن بترو دیگان سوز بولاچقدر. انگلتره ایسه بو صوغش وقتنده اسلاولر یاغن طوتوب مسلمانلرغه اوزینك تمام دشمنلغن کورسه‌تدی، هندستانك یوز میلیون مسلمانن ره‌نجتدی، ایندی مسلمانلرغه بر فائده کیلونی امید ایتو ممکن بولسه اولده یالگز گیرمانیادن‌غنه ممکندر. بناءً علیه تورکیه

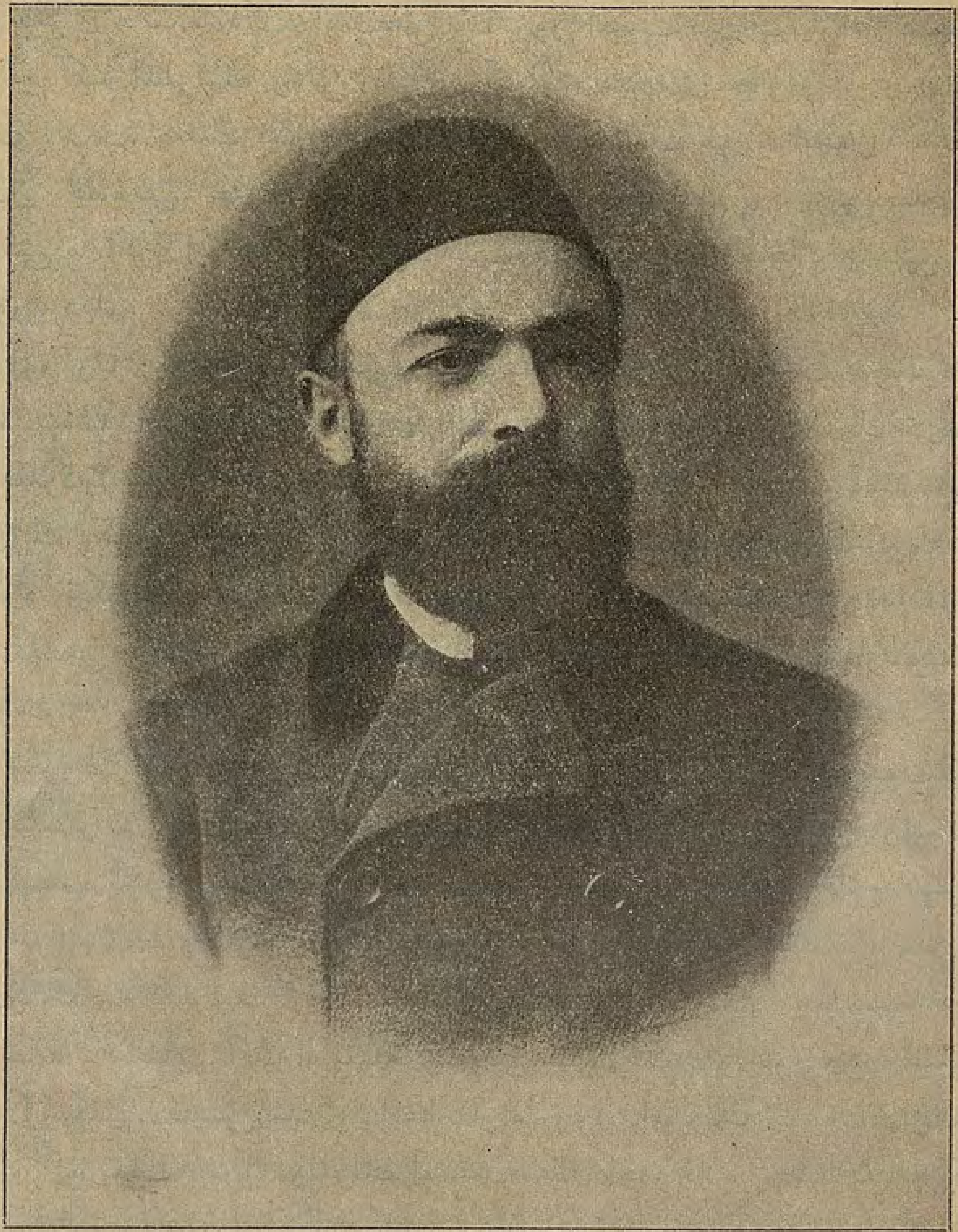

مراد بك . [ياشره‌ك وقتی] .

ایچون ایك یاخشیسی گیرمانیا حمایه‌سینه کرودر.

مونده صوڭ کونلرده، تورکیه‌نك رومانیا ایله برله‌شوب اتفاق مثلث گه قوشلو فکری حاضرلنمه‌کده اولدیغن بیك زور اهمیت بیروب یازالر و سویلیلر. لکن تورکیه اشلرینك ره‌تن بلگان آدملر: «بوندی سوزلر باری بره‌ر مهم فلاکت آلدنده خلقنك فکرن مشغول ایتوب و یواتوب طورر ایچون‌گنه حکومت طرفندن مخصوص چغاریلا طورادر، حاضر تورکیه ایچون ضررلی صلح یاصالو مسئله‌سی مذاکره ایتله، شول اش بتوب خلقنك فکری طنچلاغاچ تگی خبرده باصیلور» دیلر.

آوستریا ایله روسیه آراسی صوونوغه‌ده مونده زور اهمیت بیره‌لر. محاربهٔ عمومیه بولسه انسانیت‌غه شوندی بلالر، موندی فلا کتلر کیله‌چك دیب بیك نچکه قللردن چیرتدروب اوچه‌ر باغانالی مقاله‌لر یازالر. محاربهٔ عمومیه چقماسون ایچون‌ایك یاخشی چاره «استاتوقو»نی بوزدرماو یعنی تورکیه طوفراغن بلغارلرغه بیردرماو ایکانلگن اثبات ایتارگه طریشه‌لر. لکن هیهات! یاوروپانك فکری آندی فلسفی مقاله‌لر برلن اوزگارمی، یالکز طوب و ملطق قوتی قارشوسنده‌غنه اوزگاره‌در.

مجروحلر مونده هر کون اون، یکرمی، اوتوز کشی کیتریلوب تورلی خسته خانه‌لرگه بیاریله طورالر. خسته خانه‌لرده ترلگان‌لری چغا بارالر. آلوك خادم کوینده آزراق دوالانغانلردن کیچه استانبول‌غه اوچیوز کشی کیتردیلر. بونك ۲۰۰ ی مجروح، بر یوزی آورولردر. مجروحلر ایچون خسته خانه‌لر کوب: نی قدر الوغ مکتبلر، قازارمالر و باشقه عمومی اورنلر بار، بارسینده دیه‌رلك خسته خانه یاصالغان. آنك اوستینه، مخصوص کشیلرنك زور ایولری‌ده بالنیتسه‌گه ئه‌یله‌ندرلگان. قایسی‌غنه اورامغه قاراما زور ایولرنك ترزه‌لرندن مجروح عسکرلر کورینوب طورا، بونلرنك اوستنده هلال احمر فلاغی صاللانا. تورکلرنك شاکردلرندن و یاشلرندن بیك کوبسی شول خسته خانه‌لرده مجروحلرگه خدمت ایته‌لر. خصوصا طبیه مکتبلرنده اوقوچی شاکردلرنك همه‌سیده دیه‌رلك شول خسته خانه‌لر خدمتنده‌در، بو خسته خانه‌لرنك بعضیلرن گیرمانیا صلیب احمر جمعیتی، قایوسن انگلیز صلیب احمر جمعیتی، یاکه باشقه ملتلرنکی قاریلر. کوب آقچه‌لر صرف ایته‌لر. دوقتورلر و خادملر برلن کیلگانلر. ئلله نی قدر صارغی اسبابلری و دوالر کیترگانلر. قارتوزلرینه قزل یاریم آی علامتی قویغان انگلیزلر، نیمسلر اعلا ایکیپاژلر ایله شول خسته خانه‌لرگه کیلوب خدمت ایتوب

کیته‌لر. اجنبی ملتلرنڭ شونلرده خدمت ایتوچی خاتون قزلریده بته‌سی توگل. تورکلرنڭ اوز خاتون قزلریده استانبولنڭ هر محله‌سنده دیه‌رلك جمعیتلر یاصاب مجروحلرگه اعانه‌لر جیالر، کیره‌کلی نرسه‌لرن تگه‌لر، حاضرلیلر. خصوصا مصر مسلمانلرندن مجروحلر و مهاجرلرگه، صوغشده شهید بولغانلرنڭ عائله‌لرینه کوب اعانه‌لر کیله.

حاضر مصر مسلمانلرینڭ هلال احمر جمعیتندن اوچنچی فرقه کیلدی. ۸۰ـ۹۰ کشی کیلگانلر. دوقتورلری، خادملری و همه اسبابلری بار. مونده اوزلرن بیك زورلاب قارشی آلدیلر. کیلوچیلر آراسنده پرنسلر، ادیبلر، عالملر و مشهور سیاسی آدملر بار. بعضیلری ایله کوریشورگه طوغری کیلدی. غیرت و حمیتلرندن باصقان اورنلرنده طورا آلمیلر ـ شول قدر روحلیلر. ایکنچی فرقه‌لری موندن آلك کیلگان. آنده ۱٦ طبیب، ۱۰ آورو قاراوچی، ۳۰ طبیب معاونلری و ایکی یوز قاراواتلق اسباب و اشیا بولغان. تورلی فنی قوراللر و جراحلق اسبابلرنده اوزلری برلن آلوب کیلگانلر. مصرنڭ ضیالی یاشلرندن ئلی یاکی‌غنه یدی کشی مونده کیلوب کوکللی یازلغانلر وصوغش میدانینه کیتکانلر.

استانبولده‌غی انگلتره سفیری‌نڭ خاتونی له‌دی لاوتر استانبولده، لوندونده و مصرده تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی جیارغه جمعیتلر تشکیل ایتکان. اول جمعیتلرنڭ شعبه‌لرن آچدرغان. جیولغان آقچه صوغشده یارالانغان یاکه اولگان عسکرلرنڭ محتاج قالغان عائله‌لرن قارارغه طوتولاچقدر. بو آقچه‌لرنی تیوشلی روشنچه صرف ایتار ایچون له‌دی لاوتر، برسی ایرلردن برسی خاتونلردن عبارت ایکی هیئت یاصاغان. شوشی هیئتلرنڭ قول آستنده خدمت ایچون دخیده اون دورت هیئت تشکیل ایتدرگان. خلاصه: زور بر آرغانیزاتسیه میدانغه کیترگان. حاضرگه قدر بو هیئتلر قولینه اون بر مڭ یدی یوز انگلیز آلتونی (بر آلتون ۱۰ صومدر) جیلوب، بونڭ ایکی مڭلدبی طوتولغان وقالغانلری‌طوتولمقده ایکان. حاضر قش کیلگانلکدن، آچ و یالانغاچ کشیلرنڭ حاللری فوق‌العاده قزغانچ ایکانلگی تعریف‌گه محتاج توگلدر.

یالطه مسلمانلری حکومت‌گه بلدروب، یاره‌لیلر فائده‌سینه یکرمی مڭ صوم قدر اعانه جیغانلر. ققفاسیه‌دن ۱٥۰ مڭ صوم قدر کیلگان دیلر. بزنڭ داخلی روسیه‌دن بیك آز بولورغه اوخشیدر. هند مسلمانلری کوب یرلرده بو یل قربان چالماغانلر و قربان‌غه دیگان آقچه‌لرن مونده هلال احمر جمعیتنه یباروب طورالر.

مونده‌غی خارجیه نظارتی تیره‌سندن ایشتوویمه و آڭلاویمه کوره، خارجیه

نظارتی‌نڭ قوشووی بویونچه پیتربورغ سفیری طرخان پاشا روسیه حکومتی‌نڭ مساعده بیروب بیرمایه‌چگن صوراغان. آکارغه: «حکومت آندی اعانه‌نی جیارغه رسمی رخصت بیره آلماس، اگرده اوزلری تله‌ب بیروچیلر بولسه حکومت مانع توگلدر» دیگانلر. شول سببلی اعانه جیار ایچون رسمی رخصت صوراب حکومتنی اوڭایسز حالده قالدرو مناسب‌ده بولمیدر. بیررگه تله‌گان کشی‌لر طوتارغه‌ده بیررگه کیره‌ك بولا. یبارگانده بر نیچه کشی برگه جیولوب یبارر گه‌ده یاریدر. طرخان پاشا خاتونی اسمینه یبارر گه یاراغان شیکللی، طوغری مونده یبارر گه‌ده یاریدر. مونده یبارگانده برەر بیلگولی کشی اسمینه یبارلسه تیوشلی اورنینه طابشریلوب کۋیتانسیه‌لری کوندریله همده غزته‌لرده اعلان ایتله طورادر.

روسیه سفیری‌نڭ زوجه‌سی مادام کیرس جنابلری عثمانلی مجروحلری ایچون مونده صلیب احمر شعبه‌سندن بر خسته خانه آچقان دیب ایشتکاچ، اوزی برلن کوریشوب سویله‌شیم، بلکه شول خسته خانه‌گه برله‌شوب داخلی روسیه مسلمانلری اسمندن دخیده بر نیچه قاراواتلق اورن آرتدررغه ممکن توگلمی دیب صورارم دیه سفارت خانه‌گه ایکی اوچ مرتبه باردم. لکن مع‌التأسف کوریشورگه ممکن بولغانی یوق ئلی. یا ایوده بولمی، یا وقتن طوغری کیترر حال یوق. ذاتا باروب یورر گه‌ده بیك یراق. تراموای یوق. ایزۋوشچیکلرده بیك آز. قونسول و سفارتخانه‌لرگه کرولری‌ده قیین: اورام بویندەغی تیمر قاپقه‌لرنی برەر کشی صیارلق‌غنه آچوب، یاننده روس صالداتی طورا. کم و نیچون کیلگانکنی صوری؛ آندن اوتکاچ قاپقه توبنده‌گی شویتسارغه ایضاح بیررگه کیره‌ك. آننری طاغن صالداتلر آراسندن اوتوب کررگه لازم بولا. ئلله نیندی شبهه‌له‌نوب قاریلر. چماسی، استانبولده ترتیبسزلك چغاررغه تله‌وچیلر کروب بومبافلان آرغتماسونلر دیب شیکلله‌نه طورغانلردر. مع‌مافیه طاغن باروب قارایه‌چقمن.

صوغش وقتنده بالقان‌غه تورلی مملکتلردن بارسی ۲۲۰له‌ب غزته مخبرلری کیلگانلر، حاضر تورکلر اوزلری طرفنده‌غیلرنڭ کوبسن صوغش میداننده‌ن یبارگانلر. صوڭ کونلرده بو مخبرلردن بیشیسنی قضاغه اوچراغانلر: گیرمانیا مخبرلرندن برسی وبادن آولگان. ایکی انگلیز مخبرلری وبا برلن آورغانلر. بر مخبر ئلله قایده یوغالغان. دایلی نیوس غزته‌سینڭ بر مخبری بلغارلر قولینه اسیر توشکان.

٨

صلح مذاکره‌سی. باش قوماندانلرنڭ کورشووی. تورکلر نیچك قاریلر؟ تورك غزته‌لری نی فکر بیره‌لر؟ استانبولده طنچلق. «فلسفه‌لی» شعر.

صوغشنی موقتا طوقتاتوب طورو یاکه بتونله‌ی کیلشو حقنده تورك و بلغار وکیللری آراسنده مذاکره دوام ایتکانلگی مونده معلومدر. اما، تفصیلاتی حقنده معلومات یوق. غزته‌لرده یازلغان سوزلر بر برسینه مخالف و بارسینده ظن وتخمین بلەن گنه یازیلالر هم غزته‌لر اوزلریده شولای دیلر.

مذاکره، کامل پاشانڭ بلغار چارندن اوتنووی بویونچه ١٣ نویابرده باشلانغان وسویلەشرگه ٤٨ ساعت مدت تعیین ایتلگان. بناءً علیه، ١٥ نده کوندز ساعت برده بو مدت طولوب، نی‌ده بولسه بر نرسه بولاچق ایدی. بر نرسه‌ده بولمادی. مذاکره مدتی‌نڭ دخیده اوزایتلغانلغی آکلاشلدی.

١٥ نچی نویابرده پنجشنبه کون کوندز ساعت ١٢ده تورکیه عسکرینڭ باش قوماندانی ناظم پاشا «باغچه کوی» ده اوز چاترینه، بلغاریا باش قوماندانی گینیرال صاووف‌نی بلغار وکیللری ایله برگه آشقه چاقرغان. تگیلر تیمر یول ایله کیلوب توشکانلر. (باغچه کوی تیمر یول اوستنده‌در). تورك عسکری سلام بیروب آنلرنی قارشی آلغانلر. ناظم پاشا ایله گینیرال صاووف بیك صمیمی صورتده کورشکانلر. ایکی باش قوماندانڭ بو کوریشولری «بهادرلق حقنده بیك عالی حسیاتلرنی تجلی ایتدره‌چك روشده» بولغان. ناظم پاشانڭ بو ضیافتی ١٥ کشیلك بولغان. بیش تاریلکه‌دن آش بیرلگان. بونلرده حرز، ماینوزلی لوره‌ك، صووق ایت، پلاو، میوه بولغان... شوندن آرتغی حقنده کوب معلومات یوق. شونڭ ایله برابر، بوگون استانبول دائره‌لرنده و مطبوعاتنده آکلاشلغان خبرلرگه کوره، صلح شرطلری اوشبولر بولووی ایکی یاق وکیللری طرفندنده اساس اعتباریله قبول ایدلمشدر: ١) ادرنه تورکیه قول آستنده قالاچق، لکن آنده کریپوستلر یاصاو حقینه مالك بولمایه‌چق. ٢) قرق کلیسا بلغاریاغه قالاچق. ٣) آق دیڭزده‌گی «دده آغاچ» لیمانی کینه بلغاریاغه قالاچق. ٤) یانیه و اشقودره شهرلرندن تورکیه، عسکرن چغاراچق. ٥) تورکیه‌نڭ حدودی قاره دیڭزده‌گی «مدیه» دن باشلانوب، قرق کلیسانڭ جنوبندن، ادرنه‌نڭ شمالندن

اوتوب آطه‌لر دیگزینه باروب تره‌له‌چك . ٦) آرناودلق‌غه استقلال بیریله‌چك .

گویا بیوك دولتلر شوشی شرطلرنی موافق کوره‌لر وآرناودلق‌غه استقلال بیروگه قارشی کیلمیلر ایمش. بوندن باشقه، دخی بوگون آکلاشلغان خبرلرگه کوره، تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده اوشبو شرطلر ایله صلح یاصالغاچ بوغازلر هم آطه‌لر مسئله‌سن حل ایتو ایچون بیوك دولتلر طرفندن بر قونفرانس یاصالاچقدر .

شوشی خبرلر یاخشوق درست روشده آکلاشلدیغی حالده، کیچ بلدن چغا طورغان «علمدار» غزته‌سی بوکون چققان نسخه‌سنده، زور حرفلر بلەن غزته‌سینك باشینه: «سوینچ! استاتوقو بوزولمایه‌چق، ایسکی حدودلر صاقلاناچق. یاوروپاده ایکی جریان بار ایدی، بری حدودلرنی اوزگارتو طرفداری، بری ایسکیچه قالدرو طرفداری، الحمد لله بو صوکغیسی اوستکه چققان» دی .

قهوه خانه‌لر طولوسی تورکلرده موندی سوینچ خبرنی اوقوب الحمد لله دیلر، نارگیله‌نی برسی آرتندن برسن اچه بیره‌لر.

کیچه ١٦ نچی نویابرده چتالجه‌ده‌غی عثمانلی وکیللرندن صالح، ضیا ورشید پاشالر قایتوب مینیسترلرنك کیڭاش مجلسنده حاضر بولونغانلر. کیڭاش مجلسی تونله ساعت ٤ لرگه قدر دوام ایتکان. مینیسترلر ایولرینه آشارغه‌ده قایتماغانلقلرندن اوزلرینه دڤاریسدن آش کیتروب آشاتقانلر. بو پاشالر بوگون ایرتوك یاکیدن چتالجه‌غه کیتکانلر. تورکیه‌نك بیرلین ایلچیسی عثمان نظامی پاشاده ١٥ نویابرده استانبول‌غه قایتوب یتوب، سلطان ایله کورشکاچده چتالجه‌غه کیتکان. کیچه طاغن استانبول‌غه قایتوب مینیسترلر ایله کورشکان. ١٦ نویابرده کون بوبونچه یاوروپا سفیرلری و تورك مینیسترلری آراسنده کوریشو و سویله‌شولر دوام ایتکان. آوستریا و فرانسیه سفیرلری هم انگلتره باش ترجمانی ترکیه خارجیه ناظرینك ایوینه کیلوب کورشکانلر. صدر اعظم کامل پاشا کیچه آلوك سلطان یانینه کروب چققان، صڭره گیرمانیا و روسیه ایلچیلری یانینه باروب کورشکان.

مونه، حاضرگه مونده، حکومت باشنده بولماغان عادی خلق‌غه ومطبوعات غه اوشبولردن آرتق بر نرسه‌ده معلوم توگلدر. ایندی شوشی معلوم بولغان قدریسینه و پایتختدن ٣٠ چاقروم یرده دشمن ایله کیلشو مسئله‌سینه خلق ومطبوعاتنك نیچك قاراولرینه کیله‌چك بولسه‌ق: مونسی غایتده تأسفلی بر حالده‌در. چونکه هیچ اثرلنمیلر و قایغورمیلر. بو طوغروده کوب کشیلر و تورلی صنف غه

منسوب آدملر بله‌ن کوریشوب، صوراشوب فکرلرن آڭلارغه طریشوب قارادم. صالداتلر آچلق واوڭایسزلقلردن‌تیزره‌ك قوتولوب، کینه آچ، یالانغاچ وحامیسز قالغان عائله‌لری یانینه قایتاسیلری کیله. قهوه خانه‌ده بر صالدات: «آ، قرداش، دورت یلدن بیرلی ایندی هیچ طوقتاوسز صوغشده یوریمن، ئلی یمن‌گه، ئلی ماکیدونیاگه، ئلی آرناودلق‌غه یباره‌لر. ایوده قارت آنام، خاتونم، بیش بالام بار، آلار اوزلری ایگون ایگه آلمیلر، کسب ایته آلمیلر، آچ طورالر، آوریلر، فقیرلر، مینم یوره‌گمنی آلار صزلاتالر، آه شول مصالحه بولسه‌ده بزنی تیزره‌ك مملـکتمزگه قایتارسه‌لر» دی. سوداگرلر صوغش سببلی سودا طوقتالوون، اشلری بوزولوون، باری بر اول بلغارلر بله‌ن صوغشوب تورکیه ایچون بر فائده کیلمایه‌چگندن، تورکیه جیگسه بیله آوروپالیلرنڭ خرستیانلرنی یاقلایه‌چقلرندن بحث ایته‌لرده: «جانم، نی بولسه‌ده تیزره‌ك اورتالق یاتشسه‌ده اشلریمز یولینه کرشه ایدی» دیلر. اورتا درجه تورك یاشلری وضیالیلری حسسز وقایغوسز بر خلقدر. آنلر یالـگز اوزلرینڭ مأموریتلرینه یورونی، آی باشنده معاش آلونی، افراط درجه‌ده شیق وگوزه‌ل ایتوب کیینونی بله‌لر باشقه‌سن بیك آز ایسابلیلر. مملـکت چیتلر قولینه کیتوب بتکاچ مأموریتلرندن چغاریلو واورنسز قالو احتماللرنده توبه‌نره‌ك توشونمیلر؛ «آدم سنده! او وقت کوریلور، دها: انسان آچ قالماز» دیلر. وطن محبتی، ملیت عشقی، باشقه ملتلر ایله رقابت حسی، حب نفس، بر غایهٔ خیال کبك نرسه‌لر بونلرده قطعیا یوقدر. بتون کون و کیچ بویلرنچه عمرلرن قهوه خانه‌لرده اوتکاره‌لر، ئلله نینده‌ی عربی وفارسی شعرلر سویله‌شب لذتلنه‌لر. خلاصه: بونلردن برنرسه‌ده امید ایتو ممکن توگلدر.

بر قدر یاوروپا تربیه‌سی و جدی‌ره‌ك تعلیم‌کورگان یاشلر وضیالیلر بار. بونلر اشنڭ اساسن بیك یاخشی آڭلیلر. تهلـکه‌نی کوره‌لر. وطن وملت محبتلریده بار. لـکن مأیوسلر، روحلری توشونکی. حکومتنی اصلاح ایته آلورغه کوڭللری یتمی. «شولای ایندی، نیچه وقتلردن وعصرلردن بیرلی جییلوب کیلـگان بیك کوب سببلر اقتصاسیله بزسیاسی استقبالمزنی یوغالتورغه محکوممز. بونی صاقلارغه طریشو بوشقه قوت صرف ایتوگنه بولادر. انگلتره، روسیه و فرانسیه قول آستنده‌غی مسلمانلر بیت یاخشی طورالر، طنچ یاشیلر، باییلر، علوم ومعارفده ترقی ایته‌لر، بز ایسه خرستیانلر ایچون بتون راحت وسعادتمزنی فدا ایته‌رگه وعمرمزنی دائمی صوغش ایله اوتکاررگه مجبورمز. بولای یاشاونڭ نی معناسی بار»! دیلر.

بونلر حاضرگه قدر اوزلری ملت محکومه بولوب یاشاب قاراماغانلر. شونك ایچون‌ده باشقه ملت قول آستنده یاشاونك نیندی اوکایسز جهتلری بارلغن توشونه آلمی طورغانغه کوره بولای سویلی طورغانلردر. حاضرگی کونده تورکلر تل، ادبیات وبتون امور ملیه ودینیه‌لرن اوزلری تله‌گانچه اشلرگه واشله‌ترگه ایرکلی بولدقلری حالده، باشقه بر ملت قول آستینه کروب ابتدائی مکتبلرنده‌ده اوز تللرنده اوقورغه ایرك بولماغانن کورسه‌لر البته فکرلری اوزگارر ایدی.

ایندی حکومت اربابینه وزور پاشالرغه کیلسه‌ك آلارنك ایك زور قایغولری بوگون توشکان طارلقدن اچقنو و نیچك گنه بولسه‌ده شول قضانی اوتکاروب یبارودر. البته مملکتنك کیمووی ایچون‌ده بیك خفالانا طورغانلردر. لکن، طاغن آندی موندی طنچسزلقلر چقمی‌غنه تیزره‌ك مصالحه یاصاب قویونی آرتوغراق کوره‌لردر. چونکه آلوکدن حاضرله‌نب کیلمه‌گانگه کوره، حاضر هیچ بر طایاناچق یرلری یوق. یاوروپا دولتلری بارسیده اوزلرینه حصه آلونی‌غنه توشونه‌لر. خلق‌ده نادان، فقیر و حسسز بولغانلقدن صوڭ، قوری اطاعت بله‌ن گنه کوب گه باروب بولمایه‌چغی معلومدر.

طرابلس مصالحه‌سی یعنی طرابلس قطعه‌سینك تورکیه‌دن کیتووی مونلغی تورکلرده هیچ بر حس قالدرماغان. آنی ایسابله‌ب قاراغان و تله‌گه آلغان کشیلر یوق. گویا طرابلس صوغشی و طرابلس‌نك کیتووی بولماغانده دیب بلورسن. مین بوگا فوق العاده تعجب ایتدم. حتی بویاولی آتقریتقه‌لر یاصاغانلر. آنده ایتالیا قرالی بله‌ن سلطاننك رسملری توشورولگان. بر عرب قزی صفتنده بولغان طرابلس، ایتالیا قرالینه باش ایوب، تمنا ایتوب طورا. ایتالیا قرالی بله‌ن سلطاننك باش طوغرولرینه صلح علامتی بولغان یاشل آغاچ بوتاقلری قویلغان و آستینه‌ده: «مصالح عمومیه‌نك حسن جریانی ایچون طرابلس مصالحه‌سی عقد ایدلمشدر» دیه یازلغان. شول قارتوچقه‌لر کتاب مغازه‌لرینك ترزه‌لرینه قویلغان. صاتلالر. بونلر نیچك تورکلرنك یوره‌کلرن طرنامیلر ایکان دیب ایسم کیتدی. ایندی بلغار مصالحه‌سیده شول طرابلس مصالحه‌سندن کوب فرقلی بولماسدر. «مصالح عمومیه‌نك حسن جریانی ایچون ...» دیب یازوب چغاررلر.

تورکلرده حسیات ملیه نق اویانماونك، ملی مسئله‌لرگه تیوشلی درجه‌ده قاری آلماولرینك سببلری البته کوبدر. باشلیچه‌سیده ابتدائی مکتبلرنك ناچارلغی، ابتدائی تعلیم‌نك یوقلغی در. لکن، ئلی حاضر بیگره‌ك کوزگه کورنگان زیانلی نرسه‌لر تورکلرنك غزته‌لریدر دیب ایسابلیم. برگنه نرسه‌نی‌ده طوغری و چن

معناسیله یازمیلر. اتحادچی غزته‌لری بر قدر درست نرسه‌لر یازا أیدیلر. اما حاضرگی کونده‌گیلر بارسیده محض عوامنی یواتب، آنلرنك فکرلرن شاشرتب، آلداتب طورا طورغان روشده یازالر. بو قدریسی جنایت بولسه کیره‌ك ایندی. دشمان پایتخت نك قاپقه توبینه کیلگان، هر یاقدن صاروب آلغان، صلح صورارغه مجبور ایتکان. تورك غزته‌لری حالا: «مظفریات متوالیهٔ عثمانیه‌دن...» (تورکلرنك گل جیکوب طورولرندن) بحث ایته‌لر.

بولغان اشلر بولغان ایندی، طوغروسن یازوب کیمچیلکلر اقرار ایتلسه و بوندن صوڭ اصلاحقه و اویانورغه دعوت قیلنسه وکورلگان مغلوبیتلرنك آچیلری و ضررلری آڭلاتلسه هیچ شبهه‌سز فائده‌لی بولور ایدی. عوام تورك خلقی شول غزته‌لرگه آلدانوب طرابلس صوغشنده‌ده تورکیه جیکدی دیب قالغانلر، حاضرگی بالقان صوغشنده‌ده شولای دیب اعتقاد ایته‌چکلردر. اما بوندن بر فائده بارمی؟ ضرردن باشقه هیچ نرسه یوقدر. تورکلرنك دینی علما قسمینه و خواجه دیگانلرینه کیلسه‌ك، بونلری بیگره‌ك برکتسز بر خلقدر. بونلر بر نرسه‌ده توشونمیلر. کون بویی قهوه خانه‌لرده اوطوروب نارگیله اچه‌لر، تمدن‌گه عائد نرسه‌لرگه قرن قاریلر، حمیت دینیه‌لری یالگز ظاهری بر قیافتدن، معناسز عرف وعادتلردن‌گنه عبارتدر. بونلر عمومیت اعتباریله بزنك روسیه‌ده‌گی تاتار ملالرندنده فکرسز و توشونچه‌سز بر خلقدر.

شونی‌ده أیتوب اوتارگه تیوش طابامن، که بو یازلغانلرنك بارسیده شول صنفلرده بولغان اکثریت‌گه قاراب سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه هر قایو صنفلده اشنی بیك یاخشی آڭلاغان، بو فلاکتلرگه تمامیله یوره‌گی یانغان، اگر بر فائده‌سی تیسه بتون وجودلرن فدا ایته‌رگه حاضر آدملر بولوناچغنده شبهه یوقدر. لکن، بونلر دیگزگه نسبة قطره کبك آز بولغانلقدن، احوال عمومیه‌گه تأثیر أیته آلمیلر، کوزلرندن یاش، یوره‌کلرندن قان آغزوب حسرتلەنه‌لرده قالالر. شول سببلی بیچاره مملکت فلاکتدن فلاکت‌گه یوارلانا بارادر.

استانبولده طنچ‌لق. یاوروپا صوغش پراخودلری قوری‌غه چغارغان صالداتلرینك کوبسن، پولیموت و طوپلرن کیری پراخودلرینه کرتکانلر. صاتو آلو اشلری بارسیده اوز کوینچه دوام ایته. مسلمانلر ایله خرستیانلر آراسنده آزغنه‌ده منافرت و دشمانلق کورنمی. مسلمانلر اولگیچوك گریك آشخانه‌لرینه طولوب آشیلر. تورك خاتونلری آیاق کیوملری، کولمك، طاصمه و یاولقلر آلو

ایچون اولگی شیکللوك کون بویونچه ارمنی کیبتلرینه طولوب طورالر. بر ارمنی، یاکه گریك صالداتی‌نك خیانتی آپ آچیق بلنسه‌ده تورك مأمورلری آنی بلمامشکه صالنوب سکوت ایله اوتکارونی آرتق کوره‌لر. چونکه اول طوغروده آزغنه سوز بولدیسه: «تورکیه خرستیان صالداتلرنی کیسه» دیه یاوروپا قچقراچقدر دیب بله‌لر. تورك غزته‌لری آرناودلرنی همیشه: «آرناود قوم نجیبی» دیب یازالر. تورك غزته‌لری خلقنك ذهنن بلامق‌غه ئه‌یله‌ندروب طورالر. آنك غلیان و فوران خاصه‌سن آلدانوق غائب ایتدره‌لر. ذاتا تورکلرده تقدیرگه بوی صنوحسی هر شیدن آرتق حکم سورمکده‌در. بیك تیره‌ن فلسفه‌لی و بیك معنالی سوزلر دیب توبانکگی شعرلرنی مین قاره دیکز آرقیلی آدیسه‌دن استانبولغه کیلگانده‌ك، وان ولایتنده انتخاب مفتشلگی ایتوب روسیه آرقیلی قایتوب کیلوچی بر مأمور بك افندیدن ایشتکان ایدم. مونده کیلگاچ طاغن ئلله نیچه سندن شونی ایشتدم. بو شعر حاضرگی بر قسم تورکلرنك احوال روحیه‌سن کورسه‌تدگندن یازوب اوتونی‌ده موافق کوردم. شعر بودر:

کم اولور زور ایله مقصدینه رهیاب ظفر.
کلور البته ظهوره نه ایسه حکم قدر.
حقه تفویض امور ایت، نه اَلم چك، نه کدر،
غم، شادیٔ فلك بویله کلور، بویله کیدر.

درست، شعرلری «تیره‌ن فلسفه‌لی» در. فقط بو شعرلرنی تورك یاشلری توگل، بلغار یاشلری اوقوب، شونك بویونچه یوروگان بولسه‌لر تورکلر ایچون فائده‌لیراق بولغان بولور ایدی!

کیچه ١٦ نچی نویابرده باب عالی‌ده مطبوعات خارجیه دائره‌سینه چغا طورغان باصقچ‌نك اوست طرفندن اوت چغوب دائره‌نك بر استیناسی یاندی. اوتنی تیز سوندردیلر. طاشلاندق کاغدلرگه خطاء توشکان پاپیروس باشندن چققان ایمش. لکن، استانبولده حکومت دائره‌لرندن چققان اوتلر حاضرگه قدر شبهه‌نی دعوت ایته طورغان روشده بولغانلقلرندن، بو صوکغی‌سی خصوصده شبهه‌له‌نوب بر نیچه استورژنی توقیف ایتکانلر. بوگون ایسه، باب عالی ایشك آلدنده، ملطقلرن ئه‌ورنه شیکللی یاصاب تزوب قویغان بایتاق غنه تورك صالدات لری طورا ایدی.

١٧ نچی نویابر.

۹

متارکه شرطلری. حمایه‌گه کرو مسئله‌سی. قایسی یاقغه یاقنلاشورغه؟ تورکلرنك روسیه‌گه نظرلری. «هلال احمر» ده روسیه مسلمانلری. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو دوام ایته. ایسکی‌لك‌گه طابا. استانبولده مجروحلر. اعانه‌لر.

نهایت، متارکه یاصالدی، صوغش موقتا طوقتاتلوب طوروب، کیلشو حقنده سویله‌شرگه قرار بیرلدی. متارکه پرتاقولی تورك وکیللری طرفندن امضا وساطان طرفندن تصدیق ایتلوب رسمی‌له‌شدرلدی هم بو واقعه تورکیه حکومتی طرفندن همه گوبیرناطورلرغه، مصر و یمن حاکملرینه، عسکری قوماندانلرغه بلدرلدی. بالقان حکومتلرینك وکیللری بو پرتاقولنی اوزلرینك حکومتلرینه یباروب تصدیق ایتدروب آلاچقلر. بونك ایچون ٤٨ ساعت وقت تعیین ایتلگان. ایرنه‌گه ۲۰ سنده بو مدت تمام بولا.

متارکه‌نك نیندی شرطلر ایله و نیچه کونگه یاصالغانلغی مونده بیك آچق معلوم توگل. مدت تعیین ایتلمه‌گان و اوشبو شرطلر ایله یاصالغانلغی آڭلاشیلا: ۱) متارکه صلح یاصالغانچه‌غه قدر دوام ایتهر؛ ۲) اگر ایکی یاقنك برسی متارکه‌نی بوزوب صوغش باشلارغه تله‌سه بونی ایکنچی یاقغه ٤٨ ساعت آلدان بلدرر و شول مدت اوتکانچه صوغش باشلامی طورر؛ ۳) متارکه مدتنده حاضرگی عسکرلر شول بولونغان اورنلرنده طوروب طوررلر. محاصره آستنده بولغان یرلر بوشاتلمی طوررلر؛ ٤) کیره‌ك تورکیه طرفندن و کیره‌ك بالقان حکومتلری طرفندن دیگزده بلوقاده آستنده بولغان یرلردن بلوقاده کوتاریلور.

مونه متارکه شرطلرینك خلاصه‌سی شونلردر. اما، صلح اساسلرینه کیلگانده آلار حقنده کینه آچق معلومات یوق. گویا، قرق کلیسا، ادرنه، دیمتوقه تورکیه‌گه قالورغه بولغان، ماکیدونیا ایله آرناودلق‌غه آفطونومیا بیریلورگه بولغان، دیلر.

تورك ملتپرورلرینك ناشر افکاری بولغان «افهام» غزته‌سی بو روشده متارکه یاصاو حقنده عثمانلی دیپلوماتلرینك موفقیتلرن ماقطاب بتره آلمی. صوغشوب جیڭگان بولسه‌قده شوندن یاخشی شرطلر ایله صلح یاصی آلو احتماللز یوق ایدی، ایندی صوغش جهتنچه جیڭلگانلك آچیسن سیاسی جهتدن چغاررغه

موفق بولدق، الحمد لله، دی. غزته‌نڭ بو «موفقیت» لردن مقصدی نی بولغانلقنی بز آڭلی آلمی‌مز. مع ما فیه قهوه خانه‌لرده‌گی تورکلرنی سویندرر گه یاریدر.

تورك غزته‌لری متارکه مذاکره‌سی‌نڭ قایده و نیچك بولغانلغی حقنك خیلی معلومات بیره‌لر. فقط نیلردن عبارت ایکانلگن کنه بلمیلر. مثلا: مذاکره بولغان یرنڭ «باغچه کوی» دیب یورتلووی یاڭلش، آنڭ درست اسمی «بخشایش کوی»در. اول کوی «خادم کوی» ایله «چتالجه» آراسنده ایکی یاقدنده بر تیگز یراقلقده‌در. ۱۳ نچی نویابرده مذاکره باشلانغان کوننی بلغار وکیللری آنده آتغه آتلانوب کیلگانلر. ۱۵ نده ناظم پاشا، آلارنی آشقه چاقرغان. کیلمی اوزاغراق طورغانلر. ناظم پاشا، کیلمه‌دیلر ایندی آخرسی دیگان وقتده‌غنه دومبرده‌ب کیله طورغان پویزد، بلغارلرنڭ تورکلردن آلغان تیمر یوللرنده کورنگان. آنڭ «قاره صو» کوپری آرقیلی اوتووی لازم، حالبوکه اول یمرلگان بولغان، شول سببلی ناظم پاشا آنڭ اول قدر تیز آراده بلغارلر طرفندن توزه‌تلگان بولووینه اشانمی طورغان، لکن پویزد کوز آلدینه کیلوب طوقتاب اچندن بلغار گینیراللری چقغاچ اشانغان. ناظم پاشا بلغار عسکرینڭ باش قوماندانی گینیرال صاووف ایله تورکچه سویله‌شکانلر، قالغانلر فرانسزچه سویله‌گانلر. برگه رسملری چغارتلغان.

گینیرال صاووف باشده بلغاریاده، صکره استانبولنڭ سلطانی مکتبنده اوقوغان، صکره روسیه‌نڭ عسکری آقادیمیاسنده اکمال ایتکان بر ذات ایکان. ألوك تورکلر کورشی خرستیان مملکتلرینڭ حسن توجهلرن قازانور ایچون مکتب سلطانی‌ده هر یل بر نیچه دیسته‌لەب بلغار، صرب، قاره‌طاغ بالالرن بوشلای اوقوتالر ایدی. بیك احتمالکه، بو گینیرال صاووف‌ده شولای اوقوغان شاکردلرنڭ برسیدر.

بو متارکه خبری استانبول غزته‌لرنده ۱۸ نچی نویابرده باصلوب چقدی. اما نه سوینچ، نه کوینچ بیك آز تأثیر حاصل ایتدی. خلق غایت صووق قانلی‌لق ایله قاری. گویا، بولسه‌ده بولماسه‌ده باری بر توسلی. متارکه‌نڭ شرطلری نیچك بولاچاغی و صلح‌نڭ نی روشچه یاصالاچاغی حقنده‌ده اول قدر ذهن واتمیلر. آلار حکومت اشی، حکومت اوزی بلور دیگان توسلی ایتوب قاریلر.

فقط، غزته‌لردن بعضیلری تورکیه‌نڭ کیله‌چك کونلرن ایسکه توشوره باشلادیلر. مشهور محرر میزانچی مراد بك‌نڭ «اقدام» ده اوزون بر مقاله یازوب، کیله‌چکده تورکیه‌نی انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کررگه تیوش

طاپقانلغن. روسیه حمایه‌سینه کرونی آرتوغراق کورگانلگن و بو مقاله‌نك مونك بر قسم خلق‌غه ناچار تأثیر ایتکانلگن اوتکان مقاله‌لرمنك برسنك یازغان ایدم.

«اقدام» غزته‌سنده برەو مراد بك‌گه آچق خط یازوب: «حمایه‌دن مقصودك کانترول آستنه کرو توگل‌لکنی، بلکه دوستلاشوغنه ایکانلـکنی و بزنك بلەن دوست بولودن روسیه‌نك نی فائده ایته‌چگینی ایضاح قیلووکنی اوتنه‌من» دیدی.

مراد بك بوڭا قاچاماقلی‌غنه بر جواب یازوب: «بیوك پیتر زماننذن بیرلی روسیه‌نك نیندی کیکایو سیاستی طوتقانلغی معلومدر، اگرده عثمانلی و اسلام عنصری ایله تقویه ایتلسه روسیه‌نك قوتی دخیك نغراق آرتاچغی معلومدر» دی.

«حمایه» دن مقصدی: باشده دوستلق و آنك طرفندن یاقلانو، صڭره صایوز بولوچیلق ایکانلگن بیان ایته و: «اتحاد ترقی» جمعیتی بزدن یاوروپانی بیزدردی، قاره بکوفلرنك (باکولی دوقتور قاره بك قاره بکوف اولاچق) فسادی ایله بز انگلتره‌نی آچولاندردق، انـگلتره ایك کوب مسلمان تبعه‌گه مالك بولدیغی حالده، مقام خلافتنك ترقیسندن اورکدی، شوندی آور وقتمزده بزنی طاشلادی، بناء علیه حاضر ایندی اسـلاملر حقنده انگلتره سیاستی بانقروط بولدی، بو حالده ایندی اوچ یاغمزدن ئه‌یله‌ندروب آلغان ومسلمان تبعه‌سینك کوبلگی یاغندن ایکنچی درجه‌ده بولغان روسیه نفوذینه یول آچیلادر، انگلتره قاچرغان فرصتنی قولغه آلوب، اوچیوز میلیون مسلمانلنك کوڭلن اوزینه طارتو بوکونگی‌کونك روسیه قولنك‌در، روس سیاسیلریك شاید بونی آڭلی طورغانلردر» دی.

مراد بك‌نك بو جوابی باصلوب چققاچده، مرحوم کمال بك و احمد مدحت افندیلرنك ایداشلرندن وتورکلرنك معروف ادیب وعالملرندن بولغان ابوالضیا توفیق بك طرفندن نشر ایتله طورغان «تصویر افکار» غزته‌سنده آڭا قارشی قیامتلر قوبدی: ابراهیم خاکی نامنده بری باش مقاله یازوب شول حمایه‌گه کرو حقنده‌غی مقاله‌سی ایچون مراد بك‌گه بیك قاطی سوزلر یازدی. بوڭا «تصویر افکار» اوزیده قوشیلوب طاغن بر آز اوسته‌دی. بوڭلر مراد بك‌گه: «سین کیلمشه‌ك بر کشیسن، سینك باباڭنك و نسلـڭنك قانلری بو وطن طوفراغینه قاتناشماغان، سین تیك موندن اویله‌نب‌گنه عثمانلی اسمن آلغانسن، بناء علیه، عثمانلی ملتن تحقیر ایته طورغان آنـ‌ی فکرلر یازوب طاراتورغه و عثمانلی سیاستنه مداخله ایتارگه حقك یوقدر، سین اوزڭ آلوك «اتحاد و ترقیچیلر» نك هر قایوسن برەم برەم قوچاقلاب اوپدڭ، صڭره ۳۱ مارت واقعه‌سن چغارتدڭ، سین بزنك دولتمزنی بخارا خانلغی درجه‌سینه توشوررگه طریشه‌سن، اگر باشڭك

عقللك كوب ايكان، اصل وطنك بولغان روسيه‌گه قايتده، آنده اوزك منسوب بولغان قومنى اسارتدن قوتقاررغه طريش» ديلر. همده مراد بك‌نك ألوكدن بيرلى روسيه آقچه‌سى بلەن آصرالوب آنك فائده‌سينه خدمت ايته طورغان بر كشى بولووى حقنده‌غى روايتلرنى ايسكه توشورديلر و بو ياڭى مقاله‌سنده شول روايت‌نى قوتلى طورغان ايتوب طابماقچى بولديلر.

مراد بك‌نك حمايه‌گه كرو حقنده اول قدر آچقدن آچق يازووى موندى اوڭايسز و نچكه بر وقتده توركلر نظرندن البته كيلوشسز ايدى. لكن «تصوير افكار» نك جوابى‌ده كيلوشلى توگل وآرتوغراق شخصى بر روشده بولوب چقدى.

شونك ايله برابر، ابوالضيا توفيق بك اوزينك غزته‌سنده: «نى ايدك، نى بولدق؟» سرلوحه‌لى باش مقاله.يازوب، ايسكى توركلرنك شوكت وعظمتلرن بيان ايته، بتون ياوروپا طرفندن ١٢ مرتبه واقع بولغان صليب هجوملرينه قارشى طورغانلقلرن، استانبولدن چققان يوز ايللى مڭ كشيلك عثمانلى عسكر-ينك ويانه قاپقه توبلرينه باروب يتوون، روسيه، بلغاريا، صربيه، قاره طاغ صوغشلرن، نى قدر اختلاللرنى باصدرونى صانى‌ده: «بز دنياده مرد ايدك، مردلكده فرد ايدك» دى. صڭره بو صوڭغى صوغشده جيڭلونى و قرق كليسا صوغشنده تورك عسكرينك ميدان‌نى طاشلاب قاچوون ايسكه توشورده، نى بولدى بزگه؟ مونه منگولك حل ايتوب بولمى طورغان بر مسئله، دى.

سوز آچلغاچ، بو حمايه مسئله‌سن طاغن آزغنه يازيق ايندى: فى الحقيقه مونده، استقبالنى توشونوچيلربار. توركيه كيله‌چكده نيشله‌رگه تيوشلك حقنده خيلى فكرلر يوروته‌لر. اگرده توركيه برەر ياقغه قوشيلوب تيزدن اتفاقغه كرماسه و معاهده‌لر برلن اوزينك استقبالن تأمين ايتماسه روم ايلى‌ده‌گى سوتيلو واقعه‌سى آنا طولى‌ده ومملكتنك باشقه يرلرنده‌ده باشلانه‌چقدر، ديلر. مثلا: روسيه طرفندن ارمنستان، فرانسبه طرفندن سوريه، انگلتره طرفندن ميسوپوتاميا و يمن مسئله‌لرى قوزغاتلونى ظن ايته‌لر. شونك ايچونده، موندن صوڭ بيك تيزلك اوزرنده عادتدن طش تدبيرلر ايتارگه تيوش طابالر. بعض برەولر: اوزلرى صوراب قيام ايتماسدن ألوك درحال ارمنستان‌غه، سوريه، شام طرفلرينه ويمن‌گه موافق شرطلر ايله آفطونوميا بيررگه كيره‌ك، توركيه اوز قول آستينه يالگز تورك عنصرن‌غنه آلوب قالورغه و بتون قوتى ايله شونى ترقى ايتدررگه طريشورغه تيوش، ديلر.

بعضيلر و ايڭ كوب قسم، توركيه‌نك حاضردانوك اتفاق مثلث‌گه(١ گيرمانيا،

آوستریا و ایتالیاغه) قوشیلوون آرتق کوره‌لر: بز ضعیف بولسه‌قده آلار بزنی حاضر مع‌الممنونیه اوز اتفاقلرینه آلاچقلر، چونکه یاوروپاده نیمس عنصری اسلاو تهلکه‌سی آستینه توشه باشلادی، آلار منفعتی ایله بزنکی ئلله نیچه یاقدن اورتاقدر، نیمسلر ایسکیدنده مسلمانلرغه محبتلی خلق، تورکیه‌نک تجارت و صناعتی‌ده آلار برلن بیك کوب، موقع جغرافیلریده تورکیه ایله یاقنلق‌نی اقتضا ایته، اگر رومانیاده شوکا قوشلسه بو اتفاق کوچلی بولوب، ائتلاف مثلث ایله بالقان اتفاقینه قارشی طورا آلاچقدر، دیلر. صکره، اگر تورکیه گیرمانیا کبك مترقی و قوتلی بر دولت‌گه قوشلسه دنیانك هر طرفنده‌غی مسلمانلر اوزلرینه بر حامی، بر متفق بارلغینی حس ایتوب روحلری کوتاریلور، ترقی‌گه یوز طوتارلر؛ گیرمانیا هندستان و شمالی آفریقاده‌غی مسلمانلر واسطه‌سیله‌گنه‌ده اوزینك رقیبلری بولغان انگلتره ایله فرانسیه‌نی بایتاق قاقشاتا آلور ایدی، شول سببلی تورکیه‌نی اوز اتفاقلرینه آلورغه گیرمانیا تله‌ر هم راضی بولور، دیب ایسابلیلر.

عمومیتله قاراغانده تورکلرده روسیه‌نك لهنه‌ده، علیهنه‌ده حاضرگی حالده زور فکر یوق. بعضیلری: بزنك باشمزغه کیلگان بو فلاکتلر بارسیده موسقوف بارماغی ایله‌در، دیسه‌لرده کوبسی بر نرسه‌ده بلمی. روسیه‌نك بالقان اسلاولرینه نی قدر معاونت ایتوون، روس مطبوعاتی‌نك تورکیه‌گه قارشی نی درجه قاطی یازولرن، کوب مبالغه‌لر ایله تورکلرنی پچراتورغه طریشولرن، عمومیتله روسلرده تورکلرگه قارشی نی درجه دشمنلق و نفرت بارلغن تورکلرنك میلیون‌غه برسیده بلمی طورغان بولسه‌لر کیره‌ك. چونکه روس غزته‌لرن اوقومیلر، روسیه احوالی ایله طانوشرغه تله‌میلر.

شونك ایله برابر، قاره دیگزنك شمال یاغندن آزغنه یاخشیلق اثری کورندیسه روسیه‌گه رحمت آیتورگه، روسیه بله‌ن یاقنلاشورغه حاضرلردر. اگرده روسیه تورکیه‌ده اوزینك نفوذن آرتدریم دیسه تورکیه‌گه یاخشیلق ایتو طریقی ایله بونی اول بیك جیگل اشلی آلاچقدر.

روسیه مسلمانلرندن کبیر بکر، شریف احمدجانف، فاتح رحیموف افندیلر مونده کیلوب هلال احمر خسته خانه‌سینه (دارالفنون بناسنده‌غیسینه) مجروحلر قارارغه کردیلر. مکتب سلطانی بناسنده‌غی نیمس «صلیب احمر» خسته خانه سنده‌ده بر دانه روسیه و بر دانه قطای مسلمانی (غولجه) لك باردر. آلوکدن

کیلگان طوتاشلرمزده مجروحلر قاراو خدمتنده دوام ایته‌لر. خسته خانه هیئتلری و طبیبلر بزنك روسیه مسلمانلرندن غایت راضی و ممنونلر. آنلرنك آریمی طالمی یاخشی اشله‌ولرینه ایسلری کیته. تورك خادملری ژالونیه ایله خدمت ایتدکلری حالده یالقاولانب، قارشوب یوده‌ته‌لر ایکان. بزنکیلر ایسه اوز مصرفلری ایله کیلوب بوشلای شول قدر طریشوب خدمت ایته‌لر. روسیه مسلمانلرینك مونك کیلوب شونی اسم چغارولری روسیه ایچون بر شرف بولوب طابلادر. تورکلر: باق، روسلر مسلمانلرغه نیندی یاخشی تربیه بیر کانلر ونیندی عالی حس کرتکانلر دیب روسلرعه اخلاصلری آرتوغه سبب بولا.

«اتحاد و ترقی» اعضالری حقنده قصولر دوام ایته. همیشه چوبله‌ب آلا طورالر. بو کونلرده گنه تورکیه نك ایك زور عالملرندن و معارف مینیستری بولوب طورغان امرالله افندی («محیط المعارف» ـ ترکچه اینسقلوپیدیه صاحبی)نی توقیف ایتوب ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سینه یابقانلر. سابق مبعوثلردن اسماعیل حقی، فرهاد افندیلر، بشکطاش بلدیه رئیسی رضا بك، باش کاتبی سری بکلرده قولغه آلنغانلر. محبوسلرنك کوبسی اوزلرینك فکر و قلم کوچلری ایله گنه کیچنه طورغان محرر، ادیب، آدواقات کبك کشیلر بولغانلقدن بایلقلری یوق، عائله‌لری مشکلات‌غه توشه‌لر، دیلر. احمد بك آغایف ایله عمرناجی بکنك عائله‌لری بیك طارلق‌غه توشوب طانش بیلشلرندن اعانه جیوب بیرگه احتیاج توشکانلکی بزگه‌ده آکلاشلدی. آغایفنك کچکنه دورت ـ بیش بالاسی بار. اوزی حبسکه آلنغاچ خاتونی خسته‌له‌ندی. آطنه‌سنك ایکی مرتبه اوزلری برله‌ن کوریشورگه کرته‌لر ایکان.

طنین محرری حسین جاهد بك دیون عمومیه‌ده عثمانلی آلاچقلیلری وکیلی ایدی. بو، زور معاشلی و اهمیتلی بر اورندر. طاشلاب یاوروپاغه کیتارگه مجبور بولغان. شول سببلی آنی اول اورندن چغاررغه وئله نیندی عیبلر طابوب صودغه بیررگه جیونالر. آلوك حریت بولغاچده حکومت دائره‌لرنده‌گی آرتق مأمورلرنی چغارغانلر و کوبسی ایسکی‌لك طرفداری بولووی احتمال طوتولغان آدملر چغارلغان ایکان. حاضر ایندی ائتلافچی غزته‌لر شولارنك بر قسمن یاکیدن اورنلرینه کرتو مسئله‌سن قوزغاتدیلر.

داخلیه مینیستری بر سیرکولەر طاراتوب: «ولایتلرده خلقنی قوتورتوچیلر بارلغی وبوکا بعض مأمورلرنك‌ده قاتناشقانلغی آکلاشیلا، شول سببلی گوبیرناطورلر بو خصوصقه بیك نق دقت ایتسونلر، اگر مأمورلر آراسنده شوندیلر بارلغی

بلندیسه درحال اورنلرندن چغاریلورغه تیوش‌در» دی. بو سیرکولەر بویونچه ولایتلردەگی بتون اتحاد و ترقی طرفدارلری اورنلرندن چغاریلوب بتریلورگه لازم بولاچق هم سیرکولەرنڭ مقصودیده شولدر. بلمیم، بو قدر قاطی ریاقسیەنڭ اوچی قایده باروب ترەلور.

معارف نظارتی بوگوندن اعتبارا توبان و اورتا مکتبلرنی آچوب درسلرنی باشلاتورغه امر چغاردی. شهرده وبانڭ آزایووی بوگا امکان بیرەدر، دی. عالی مکتب بنالری بارسیده خسته خانه بولغانلقدن، احتمال آلار بر آز صوڭراق آچیلورلر. وبا شهردەده، عسکر آراسندەده خیلی آزایغان هم کیتدکچه کیمی بارا، دیلر.

استانبول ایله چتالجه آراسندەغی تیمر یول، عسکردن باشقه یولچی یوروتمی ئلی. اوراملرده صالدات حرکتی کوب. ئلی بر یاقغه، ئلی ایکنچی یاقغه تورلی قیافتدەگی صالداتلر اوتوب طورالر. استانبولنڭ اوزنده حاضرگی کونده تورلی خسته خانەلرده ١٨ ـ ٢٠ مڭ مجروح بار، دیلر. تدریجا سلامتلەنوب چغا طورالر. یاقیندن کیلگانی آز. چونکه صوغش یوق. سلانیکده ایکی مڭ مجروح بار ایکان. آلار ایندی شونده قالغانلر. سلانیکگه تیره یاقدن بیك کوب مسلمان مهاجرلری کیلگانلر ایکان، حکومت شولارنی آناطولیغه کوچرر ایچون گیرمانیا ایلچیسی آرقیلی ٤٠ مڭ صوملاب آقچه یبارگان. سلانیکده یونانلرنڭ مسلمانلرغه کوب جبر و ظلم ایتولرن خبر بیرەلر. «قواله»ده بلغارلرده کوب مسلمانلرنی طوتوب حبسگه یابقانلر. آندەغی بر مسجد آلوك چیرکاو بولغان ایکان. شونی یاقیندن چیرکاوگه ئەیلەندرو حقنده بلغارلر ایله روملر آراسنده نزاع چققان؛ برسی آنی روم چیرکاوی یاصارغه ایکنچیسی بلغار چیرکاوی یاصارغه طارتشالر ایکان.

بو کونلرده استانبولغه ایتالیا سفیری مارکی غارونی کیلدی. طرابلس طوغشندن صوڭ صلح بولغاچ تورکیه ـ ایتالیا مناسبتی توزەلمشدر. سفیرنی زورلاب قارشی آلدیلر. سلطان حضورینه قبول ایتلگان و ایکی یاقدنده «صمیمی» سوزلر سویلەنگان.

بزنڭ روسیه سفیرینڭ رفیقەسی واسطەسیله روس «صلیب احمر» جمعیتی اسمندن «هلال احمر»نڭ خاتونلر مرکزینه ٣٦ چارشاو، ٣٦ کولمك، ٣٦ اشطان، ٣٦ جایمه، ٣٦ تاکیه هدیه ایتلگان.

موندەغی آوستریا «صلیب احمر» جمعیتلرندەگی دوقتورلر، اگر کیساکدن

چاقریلو بولا قالسه درحال وطنلرینه قایتورغه امر آلغان بولغانلر. استانبول لیماننده‌غی آوستریا صوغش پراخودلریده ماتروسلرن آلوب موندن کیتکانلر. بونلر آوستریا ایله روسیه آراسنك صوغش چغو احتمالینه مبنی دیب ظن ایتلدیلر. لکن صوك کونلرده بو احتمالغه، بتکان حکمنده قاریلر.

آرناودلر «آولونیه» شهرنده استقلال اعلان ایتوب معلوم اسماعیل کمال بك نی موقت حکومت رئیسی صایلاغانلر. اسماعیل کمال بك آرناود حکومتی اسمندن آوستریا وایتالیا حکومتلرینه تیلیغراملر یباروب رحمت آیتکان ویاردمك بولنونلرن اوتنگان.

یونان فلوطی تورکیه‌نك آطه‌لرن برم برم آلا طورا. تورك فلوطی قارشی طورا آلمی. تورکلر البته بیك تأسف ایته‌لر. لکن، نه چاره، تأسف ایله بر اشده بولمیدر.

«هلال احمر» فائده‌سینه جیولغان آقچه و نرسه‌لرنی کیتررگه بو کونلرده قریم مسلمانلرندن ایکی هیئت کیلووی کوتیله‌در. یالطه‌ده گنیرال دومبادزه‌دن رسمی رخصت آلوب یالطه، دره‌کوی‌گه وباشقه دیگز بوینده‌غی مسلمان آولربنده پادپیسنوی لیستلر طاراتوب اعانه جیغانلر. عید کوننی «دره‌کوی»نك اوزننك گنه اوچ مك صوم جیولغان. خاتون قزلر کوب کولمك، اشطان، سولگی، جایمه کبك نرسه‌لر بیرگانلر.

بزنك اورنبورغ مسلمانلری هلال احمرگه اعانه جیارغه صورابده مینیستر طرفندن رخصت بیرلماوینه موندە ترکلر اشانمیلر. روسیه حکومتی آندی خیراتگه نیشلەب مانع بولسون، اول متمدن و بزنك ایله مناسبات دوستانه‌ده بولونوچی بر دولتدر، ذاتا بزنك طرخان پاشاغه روسیه حکومتی بوگا مانع بولمایه‌چغن بیان ایتکان، نیده بولسه برەر آڭلاشلماو باردر، دیلر.

قریم مسلمانلرندن صوغشقه کوڭللی بولوب آلوك یوزدن آرتق آدم کیلگان ایکان. بو کونلرده دخی یوزلەب کشی کیلگان و حربیه نظارتنده قبول ایتلوب صوغش میدانینه یوللانغانلر. لکن، ایندی صوغش طوقتالدی. یاڭیدن باشلانو احتمالی زور توگلدر.

صوك کونلرده استانبولده هوالر جلندی. ترزەلر آچق طورا. اسکامیکه‌لرنی قهوه خانه‌لر آلدینه اورامغه تزدیلر. تورکلر قهوه ایله نارگیله (قالیان، خورخور) نی غایت حضورلانوب آچق و لطیف هواده اچەلر.

۱۹ نویابر.

۱۰

حبسخانه‌ده آغایف یانده. پارتیه نزاعلرینك ثمره‌لری. حاضرده فکرلر. کیله‌چك‌گه نظر. عبدالحمیدنی ایسکه توشورو. متارکه پرتاقولی تصدیق ایتلو.

ادارهٔ عسکریه حبسخانه‌سینه یابلغان مشهور محرر احمد بك آغایف ایله کوریشور ایچون کیچه یانینه باردم. بونلر یانینه کوریشورگه آطنه‌سنه ایکی مرتبه کرته‌لر ایکان. حبسخانه سلطان بایزید جامعی قارشوسنده‌غی حربیه نظارتی دائره‌سی اچنده‌در. دائره‌نك اورام قاپقه‌سی توبنده ایکی یاقده ئلله نیچه شه‌ر صالدات و ژاندارملر طورا. دائره اچینه کررگه تله‌گان کشینك کم بولوب، نیچون کیلگانلگن نق تیکشروب اوتکاره‌لر. آزغنه شبهه‌لی بولسه کرتمیلر. اجنبی تبعه‌سی بولغاچ مینی تیز اوتکاردیلر.

اوتکان مقالمنك برسنده‌ده بو حربیه نظارتی دائره‌سی حقنده آزراق یازغان ایدم. کینه شولای: هر طرفی طولی عسکر. قایسن اوگره‌ته‌لر. قایسیلری یرگه تزیلشوب اوطورغانلر. آراده شونده یاتوب یوقلاغانلریده بار. تورلی یاقغه چاترلر قررولغان. ملطقلر توییلر، بوشاتالر. بیك کوب تورك خاتونلری شونده یوریلر، یاکه یرگه اوطوروب تماکی طارتوب طورالر. بونلر اوزلرینك صالداتده‌غی بالالرینك حاللرن بلورگه، اسیر ومجروح توشکانلری حقنده خبر آزله‌رگه کیلگان خلقلردر. دائره‌نك تیره یاغنده‌غی تیمر ره‌شه‌تکه اوستنه صالداتلر اوزلرینك کولمك اشطان، سولگی یاولق کبی نرسه‌لرن یووب کیبارگه ئلوب قویغانلر. هر طرفی زور اوراملرغه قاراغان رسمی بر دائره‌نی بو منظره یمسزله‌تب طورا. بونده‌غی عسکرلرنك قایسی‌لری ولایتلردن یاڭی کیلگان، تیوشلی یرلرگه اوزاتیلالر. قایسی‌لری کوڭلیلر، آنلرنی اوگره‌ته‌لر. قایو برلری کیتارگه نوبت کوتوب طورالر. خلاصه: حاضرگی تورکیه‌نك بتون فعالیتی شول دائره اچنده‌در. هم یاڭی ترکیه‌نك ایڭ فاضل، ایڭ مقتدر وایڭ وطنپرور ایکی یوزله‌ب ایرلرن اوزینك اچینه جیوب آلوب طوروچی ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سی‌ده شوشی دائره اچنده، آرت طرفده بر یرده‌در. بنانڭ یانینه باروب، قاراولچی صالدات و ژاندارملرغه قارتوچقه‌منی کورسه‌تدم. مقصودمنی أیتدم. آفیتسر بولمه‌سینه کرتدیلر. یاخشوق زور بر بولمه. بونده بر نیچه

صالداتلر طورا. تیره‌له‌ی تزیلوب او طورغان تورکلر، تورك خاتون قزلری، کچکنه بالالر بار. یوزلری قایغولی، باشلرن اییوب ایسابده اوطورالر. آگلادم که، بونلر اوزلرینك اوغللری ایله کوریشورگه کیلگان آتا آنالر، ایرلری آغا و أنیلری ایله کوریشورگه کیلگان خاتون قزلر، آتالری ایله کوریشورگه کیلگان و آتالرینك نیچون آنده یاتقرلغانلغندن همده نیچون دشمن کیلوب وطن‌نك بغرینه حنجر صاپلاغانلغندن خبرلری بولماغان معصوم صبیلردر.

قارتوچقه‌منی دیژورنی آفیتسرگه بیروب مقصودمنی أیتدم. میگا شونده اوطوروب آزغنه کوتارگه اوتندی. کم ایکانلگمنی، کم بلەن کوریشورگه کیلوو منی یازوب آلدی. شونی‌ده أیتوب اوتارگه لازم طابامن، که، تورکلر عمومیتله غایت نزاکتلی، تربیه‌لی معامله قیلالر. خصوصا بز، آفیتسر، صالدات و ژاندرملری صوك درجه نزاکتلی‌درلر. هیچ وقت کشی‌گه قاطی أیتمیلر، یوموشنی دقت ایله طگلیلر. ممکن بولسه اشلیلر، بولماسه ئلله نیقدر عفو اوتنه‌لر. تورکلرده قبالق دیگان نرسه یوق دیەرلکدر.

نهایت، ساعت ۱۱ بولدی. ایکنچی بر بولمه‌دن برم برم یات آدملر کیلوب بز طورغان بولمه‌گه کره باشلادیلر. قبول و کوریشو بولمه‌سیده شول ایکان. شول آراده آغایف‌ده کیلوب کردی. صالداتلر کیلوچی‌لرنی کوزه‌تب طورالر. سوبله‌شو شول صالداتلر اراسنده هم تورکچه بولغانلقدن آنلرغه ایشتلوب طورا. هر کم اوزینك کوتکان کشیسی ایله کوریشه باشلادی. مین آغایف ایله کوریشوب تعزیه و تأسف بیان ایتدم.

— ضرر یوق أفندم، کیچه‌ر کیته‌ر، بزنی بونده کرتکان نرسه وطن و ملت‌گه صداقت و محبتمزدر. اجتهادمز طوغریمی، خطامی بولغانلغی صوڭندن کوریلور، حقلق ظاهر بولور، دیدی.

— کفالت برلن چغارغه تله‌میسزمی؟ عائله حالگزده او گایسزراق ایکان، دیدم.

— یوق، محاکمه‌سز چقمایه‌چقمن، محاکمه‌ایتسونلرده عیبسز بولسەم بتونله‌ی قوتولیم، اگرده عیبلی بولسەم بتونله‌ی شونده قالاچقمن، دیدی.

— تفتیش و محاکمه‌لر باشلانمادیمی صوك، دیدم.

— یوق، برەر آی‌دن بیرلی یاتوچیلر بار، اما هیچ بر سؤال فلان بولغان یوق ئلی، دیدی. آشاو- اچو، تربیه یاخشی، دی. بنالرینك ترزه‌لری زور، اوستکی قاتده ترزه‌لرده تیمر رشه‌تکه فلان یوق. تیك تیره‌له‌ی صالداتلر قاراول طورالر.

یانمزده‌راق بر تورك خاتونی شول محبوس لردن بره‌و برلن سویله‌شب طورا ایدی. خاتوننك یانده‌غی كچكنه بر قز: «ئه‌وه نه وقت كله‌چكسن باباچغم؟ سنی چوق أوزلیورز» دیدی. خاتون یغلاب یباردی. ایرینك كوزندن ملدره‌ب یاشلر كیلدی. شونلرنی كورسه‌تماس ایچون تیزگنه ایلدی‌ده قزن قولینه آلدی، قوچاقلاب اوپدی و: «كلورم، كلورم، سن مراق ایتمه چوجوغم!» دیدی. نی قدر طرشسه‌مده اوزمنی طیا آلمادم مینم‌ده كوزلرمدن یاشلر كیلدی. آغایف مینم قولاقغه‌راق: «بو، سابق مبعوثلردن فلان آدمدر» دیدی. بوندی فجیع منظره بره‌وگنه توگل، بر نیچه، دها طوغروسی بارسیده فجیع ایدی.

بر طرفدن دشمن پایتخت‌نك قاپقه توبینه كیلوب تره‌لگان. وطن‌نك یوره‌گن حنجر یاروب، آمرانه و مستهزیانه بر صورتده حقارتلی صلح یاصاتا. میلیونلرچه مسلمانلر خوار، زار وپریشان بولغانلر، بتون یورت و ملكلرندن آیریلوب دشمن آیاغی آستنده طابتالغانلر. دولت‌نك ناموس عسكریسینه زور حقارت اورولغان. ملت‌نك بتون استقبال امیدلری سونمك اوزره. مونه، شوندی وقتده وطن اوزینك فداكار، حمیتپرور، مقتدر بالالرینه ایك زیاده محتاج بولغان بر زمانده، ملتنك بتون چیچگی، فداكارلق كورسه‌تووی كوتولگان و نیده بولسه آلاردن بر فائده مأمول بولغان بر قسمی طاش قاپچق اچینه طوترلغان. وطن دشمنی برلن صوغوشاسی صالداتلر شولارنی صاقلاب عمر اوتكاره‌لر، وطن مدافعه‌سن ایسابله‌رگه تیوش بر چوق مائمورلر بونلرنی توقیف ایتو، تفتیش ومحاكمه قیلو ایله شغل‌لنه‌چكلر.

توركیه‌نك تیزره‌ك یمریلوون، بتوون تله‌گان اجنبیلر، و داخلده‌گی خرستیانلر بو منظره‌نی كوروب سوینچلرندن البته قوللرن اووشدره‌طورغانلردر. بونده شبهه یوق، اما، اوزلرینك سیاسی استقلاللرینك صوك كونلرن كوتمكده بولغان توركلر و مسلمانلر نیشلیلر؟ شبهه‌سز، آنلر اچنده‌ده قان آغلاوچیلر، بو فجیعه‌لر ایچون بیك نق قایغروچیلر بار، لكن، بونلر شول قدر آزدر، كه هیچ بر تأثیرلری یوق دیه‌رلكدر. وطن‌نك فلاكتدن فلاكتگه یوارلانووینه بونلر اصلا مانع بولا آلمیلر. اما كوبچیلك قسمی هنوزده تأثرسز، حسسزدر. آنلر گل كوچلی یاقغه ایاروب یوریلر: «مونه بزده بو فكر بار، بز شونی تلیمز» دیب بر نرسه‌ده أیته آلمیلر.

حاضرگی حكومت «اتحاد و ترقی» فرقه‌سن، خلقنی و عسكرنی قوتورتوده عیبلی. حتی سلطاننی و حكومت آدملرن أوتررگه قرار بیرگانلر ایمش، دی.

شوگا کوره، مملکتده فتنه چقماسون ایچون آلارنی طوتوب یابارغه، محاکمه ایتارگه و تیوشلی جزالرن بیررگه تیوش طابلدی، دی. بو اسناد، نی قدر اساسلیدر، بز بونی محاکمه‌گه کرشمی‌مز. فقط، بونلر برسیده تورکیه‌نك حاضرگی احوالی نی قدر فجیع و مدهش ایکانلگن یابوب قالوغه سبب بولا آلمیدر. بالفرض، شول قدر متفکر ومقتدر آدملر عیبله‌نب قاطورغه یبارلسه‌لر، تورمه‌لرده چرتلسه‌لر تورکیه ایچون بوندن بر سعادت و خلاص مأمولمیدر؟ البته یوق.

آغایف برله‌ن کوریشوب آیرلدم. اول اوزلرینك بولمه‌سینه کروب کیتدی. ایشکلرندن کروب کیتکانچه بر صالدات، آرتندن باروب اوزاتوب قالدی.

حاضرگی حالده بو حبسخانه‌ده‌گی محبوسلر اچنده ٤ — ٥ سابق مینیسترلر، ٥ — ٦ سابق والیلر، ٣٠ — ٤٠ قدرده سابق دیپوتاتلر و بر چوق محرر، ادیب، عالم و فاضللر بار. امرالله افندی، حاجی عادل بك‌لرده شونده‌در.

پارتیه نزاعسی تورکیه‌نی شول قدر ایزگان و شول قدر بونچوتقان‌که هیچ آیتوب بتررلك توگلدر. ایك بوغاریدن باشلاب ایك توبان‌گه قدر خلق ایکی فرقه‌گه آیرلغان: یا اتحادچی، یا ائتلافچی. شول نزاع عسکر آراسینه‌ده بیك نق کرگان. حتی کوب کشیلرنك آیتولرینه بناء، بو صوغشده تورك عسکرینك جیگلوویکه سبب بولغان نرسه‌لرنك ایك مهم‌لرندن برسی عسکر آراسینه کرگان شول فرقه نزاعسیدر. معنوی جهتدن بو، عسکرده اطاعت، صداقت ودیسسیپلین‌نی قاقشاتقان. ئلی بر پارتیه‌گه، ئلی ایکنچی پارتیه‌گه منسوب آفیتسرلر ایله عسکرلر شایارتلغانلر. آفیتسرلر اوز مخالف پارتیه‌لرینك نفوذلرن بترر ایچون عسکرگه کل آلارنك عیبلرن، قصورلرن کورسه‌ته طورغانلر. طبیعی، ایکنچی یاقده شولای ایتکان. بارا طورغاچ عسکر قاشنده بارسیده عیبلی، قصورلی، ناچار بولوب قالغان، بارسینگده نفوذ و اهمیتی بتکان.

عملی جهتدن ایسه، «اتحاد و ترقی» فرقه‌سینه منسوب حکومت دورت یل طرشقان. اوزی بلگانچه اشله‌گان. عسکرنی اصلاح ایتو، قورال واسباب یتشدرو ایچون قرق میلیون لیرا آقچه صرف ایتکان. اوزنچه صوغش ومدافعه پلانلری قورغان، شوگا موافق مانیؤرلر یاصاغان، شوگا موافق قورال وآزق اسقلادلری یاصاغان. صوغش باشلانماسدن بر نیچه آی آلوك‌کنه «اتحاد و ترقی» حکومتی اش باشندن توشورولوب، آنك اورنینه باشقه‌لر کیلگاچ بو یاڭی حکومت تگی ایسکی پلانلرنك و اول وقتده‌غی مأمورلرنك بارسنده دیه‌رلك اوزگارترگه کرشکان، اوزنچه یاصاماقچی بولغان. مونه شول آراده دشمان‌لر هجوم ایتکاچ

یاکی حکومت شاشرغانده قالغان. چونکه ایسکیسن یاکیلر بلمیلر، بلگان قدریسن‌ده بوزارغه واوزگارترگه کرشکانلر، یاکیسن یاصاب اولگوره آلماغانلر. ئلله نی قدر قوراللر، یاکه آزقلر عسکرنك آرتنده، یاکه آلدنده قالوب، استفاده ایتو ممکن بولماغان. عسکر آچلقدن قرلغان. آچلقدن حالی بتکاچ طاشلاب قاچارغه مجبور بولغان. بیك کوب قوراللر دشمان قولینه ئله‌کگان. اما عسکر اوزی قورال‌غه آبدراب طورغان.

حاضر ایندی، بتون عیبنی «اتحاد و ترقی»چیلر اوستینه آوداروب، آنلر خراب ایتدی دیماکچی بولالر. حاضرگی حکومت طرفداری بولغان ائتلافچیلر بر نرسه دنده طارتنمایچه بیك قبا صورتده عوام آراسینه شول فکرنی طاراتالر.

مونده‌غی بتون وقوعات و حوادث‌نی شول پارتیه نزاعلرینه اسناد ایتارگه و شول حقده بر برسن عیبله‌رگه تله‌وچیلر کوبدر. مثلا: ائتلاف طرفدارلری استانبول یانغینلرن اتحادچیلردن کوره‌لر. گویا آنلر اوراملرنی توزه‌تب، یورت لرنی یاکی روشده صالورغه مجبور ایتو ایچون شولای اوت تورتب یاندرغانلر ایمش. اتحادچیلر بو یانغینلرنی ائتلافچیلردن کوره‌لر. خلقنی اتحادچیلردن و حریتدن بیزدرو، مشروطیت‌گه نفرت ایتدرو ایچون آنلر گل شولای فتنه‌لر و بلالر چغاروب طورغان بولالر بولا.

شــول قدر بارکه، اتحادچیلر آراسنده بیك مقتدر، فداکار، وطنپرور و حمیتلی آدملر کوب بولغانلغن همده ائتلافچیلرنك اینارودیسلر و اجنبیلر اینتریغه‌سینه آلت بولوب یورگانلکلرن آکلاوچیلر مونده بایتاق کوبدر. لکن بونلرده اتحادچیلرغه اوپکه‌لیلر و: «دورت یل بتون اداره‌نی و مملکتنی اوز قوللرنده طوتدیلر، تله‌سه‌لر نیشله‌رگه قوللرندن کیلگان وقتلر بولدی، شول مدت اچنده حکومت‌نك کیره‌ك داخلی و کیره‌ك خارجی سیاستن هیچ بر یولغه قویا آلمادیلر، بتون عمرلرن ترددلر اچنده اوتکاردیلر» دیلر. بره‌و میکا: «اتحادچیلرنك ایك زور عیبی خارجی سیاست ایله شایارولری بولدی. آلار بر آطنه اچنده اوچ مرتبه سیاست آلماشدرالر ایدی، بر کوره‌سن انگلتره ایله یاقنلاشو سیاستن طوتالر. بر کوره‌سن گیرمانیاغه میل ایته‌لر، اولده بولمی روسیه برله‌ن دوستلاشورغه تلیلر. حسین جاهد روسیه سفیری‌نك دراغمانی ماندلشتام ایله بر قاشقدن آشادیلر، طلعت بك ایسه گیرمانیا سفارتندن قایتمادی. لکن اوز وطنمز ایچون برسندنده استفاده ایته آلمادیلر، تکیلر ایسه بزنکیلردن اوزلری ایچون کیره‌کلی نرسه‌لرنك بارسنده آلدیلر» دی.

تورکیه احوالینه واقف و روسیه مسلمانلرینڭده حاللرن یاخشی بلوچی ایکنچی بره‌و میڭا: «بلسڭز، که اتحاد وترقی حکومتی‌نڭ دورت یل اچنده ابتدائی تعلیم‌گه ایتکان خدمتی احمد بای و غنی بای حسینفلرنڭ اوز عمرلرنده سزنڭ تاتار ابتدائی تعلیمنه ایتکان خدمتلرندن کوب کیمدر. بزنڭ ابتدائی مکتبلر حاضرگی حالده سزنڭ ابتدائی مکتبلردن کوب آرتده‌در، بوڭا اوشانڭز، شبهه ایتمه‌کز» دی.

«اتحاد و ترقی» حکومتن بیك آشغچلق ایتدی دیب عیبله‌وچیلرده کوب. مثلا: آرناودلرنڭ قوراللرن جیوب آلو، روم ایلی‌گه کیساکدن شول قدر کوب «بوسنه هرسه‌ك» مهاجرلری کیتره باشلاو بارسیده آشغچلق بولدی، غلیاننی موجب بولدی، بونلرنی آقرونلق ایله اشله‌و ممکن ایدی، دیلر. مونه شول تدبیرسزلکلر سببلی داخلده و خارجده هر کمنی اوزمزگه دشمن ایتدکده باشمزغه شوشی فلاکتلر کیلدی دیب ظن ایته‌لر.

سابق سلطان عبدالحمید.

حاضرگی کونده مونده سلطان حمیدنی ایسکه توشوروچی، آڭا یاخشی کوز برلن قاراوچی و: «اول تدبیرلی بر سیاست یوروته بلگان ایکان» دیوچیلرده آز توگل. بونلر سلطان حمیدنڭ تختدن توشورولووی خطا بولغان ایکان دیب ظن ایته‌لر. بو فکر بر قسم خلق آراسنده چن چندن بار. ایکنچی یوغاریراق قسم: بز اوزمزنڭ تدبیرسزلگمز ایله خلقنی شول فکرگه کیلورگه مجبور ایتدك، دیگان بولالر. لکن، اصل تل توبلری بونلرنی‌ده تگیلرنکندن بیك یراق توگل. شول سببلی بر آز دخی اجنبی اینتریغه‌سی قاتناشه مونده‌غی تخت مسئله‌سینڭ ایران و فاس‌نقی یولینه کرووی برده بعید توگللر.

ذاتا، مونده حاضرگی کونده اشنڭ اهمیتن یاخشی تقدیر ایته آلوچی، خلقنڭ متفکوین قسمی، تورکیه‌نڭ استقبالن ایراننقی توسلی بولور دیب ظن ایته‌لر.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

مصالحه مسئله‌سی بتوگه قونفرانس بولوب‌می، قونفرانسسزمی انگلتره ایله روسیه آراسنده بر آکلاشو یاصالوب تورکیه تلەر تلەمز اوزینی شول ایکی دولتنك حمایه‌سینه کرگان کورر، دیلر. حاضرگی کامل پاشانك روسیه وانگلتره سفارتلری ایله بیك یاقن معامله‌سن شول اشنك مقدمه‌لرندن صانیلر. اشنك بو روشکه کرمی قالووی حاضرگی حکومت اورنینه «اتحاد و ترقی» حکومتی کیلووی وآنکده فوق العاده آشغچ تدبیرلر اجرا ایتووی سایه‌سنگنه ممکن بولور دیب ایسابلیلر.

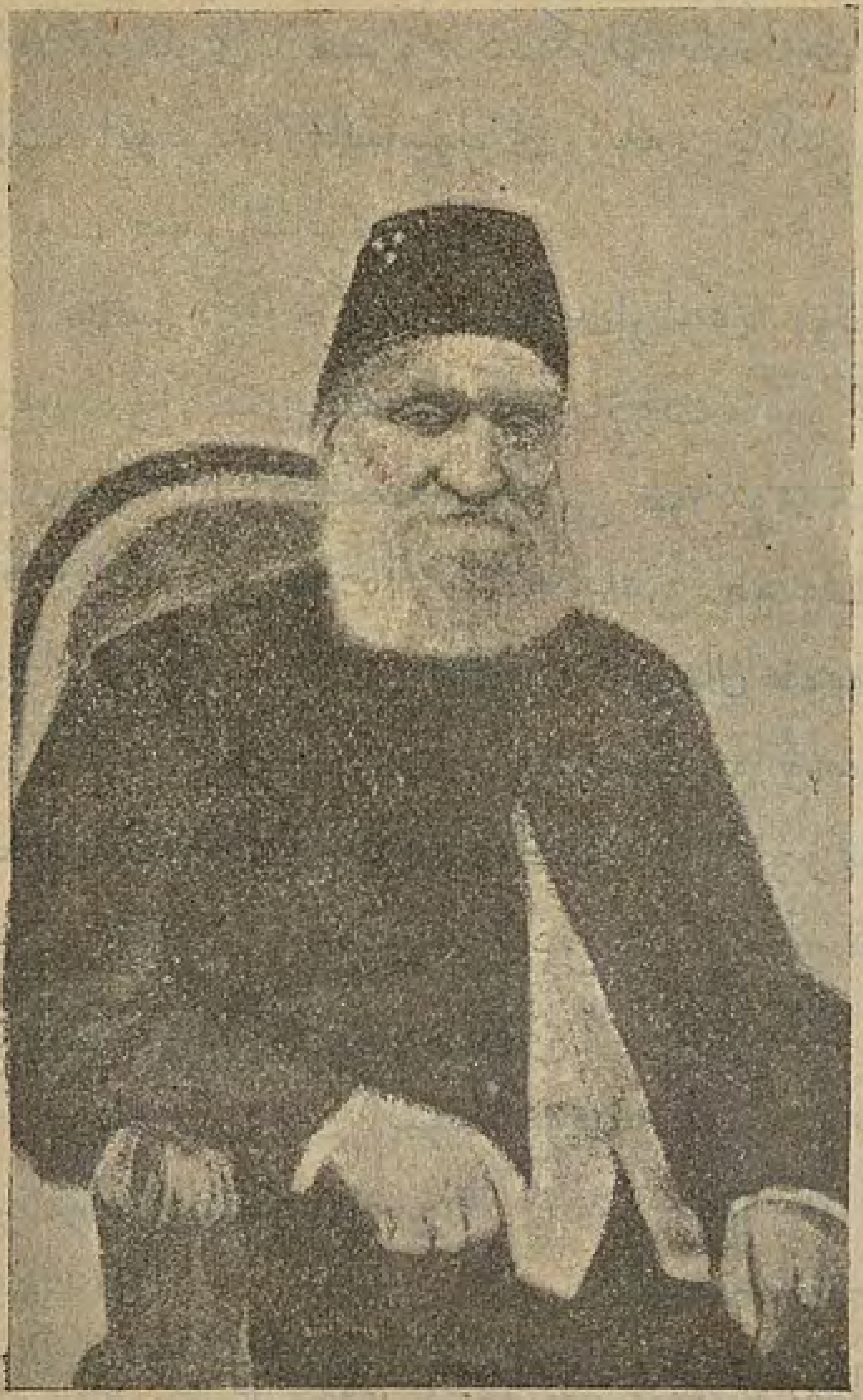

کامل پاشا

تورکیه‌نك عموم خلقی حاضر انگلتره ایله فرانسیه‌نی یاراتمیلر. آنلر ایله یاقنلاشورغه تله‌میلر، چونکه آلوکدن اوزلرینه بیك خیر خواه ظن ایتوب طوردقلری حالده بو صوغش وقتنده تورکیه‌گه قارشی ایك ضررلی حرکت ایتوچیلر آلار ایکانلکنی کوره‌لر. لکن حاضرگی حکومت‌نك انگلتره و روسیه طرفنك بولونغانلغی کورینه. «اتحاد وترقی» چیلر میدانده بولماغانلقدن اشلر حاضرگی حکومت فکری بویونچه‌راق یوررگه اوخشی‌در.

حتی بعض بره‌ولر: «کامل پاشا روسیه وانگلتره‌نك تکلیفی بویونچه بالقان حکومتلری ایله صلح یاصاب مملکتنك یارطیسن آلارغه بیره، قالغانن‌ده انگلتره و روسیه حمایه‌سینه طابشره‌چق، آنك کوبدنگی مقصودی شول ایدی، حاضر شوگا نائل بولا، بوگا مانع بولماسونلر ایچون «اتحاد و ترقی» چیلرنی‌ده جیوب تورمه‌گه طوترتدی» دیلر.

گرچه بعض بره‌ولر چتالجه قرارگاهنده‌غی عسکرنك صلح‌غه راضی بولماغانلغن، صوغش تله‌گانلگن، اگر بولای ایتلماسه حاضرگی حکومت‌گه قارشی کیلوب آنی توشورو احتمالی بارلغن سویله‌سه‌لرده، بو اشانچلی و اهمیتلی بر

سوز توگلدر. عسکر غایت آریغان، یونچوغان، هر تورلی اغتلال باصدرولر و صوغشلردن طویغان، خصوصا بو صوغشده تورلی مشقتلرگه دوچار بولوب روحی توشکان، کوکلی بویوقغان. بیگوك نق قوتورتوچیلر بولماغان وقتده آلارنك اوزلوندنگنه آندی انقلاب حرکتلری کوتو مشکلدر. قوتورتوچیلرنی ایسه حاضر بیك قصقه طوتالر. عسکر ممکن قدر تیزرەك مملکتینه، عائلەسی یانینه قایتورغه قاری. مجروح عسکرلر یارەلری توزەلوب بتماسدن آلوك بالنیتسەدن چغوب ایولرینه قایتاسیلری کیله. یاکیدن صوغشقه یبارماسلرمی ایکان دیب قورقوب صوراشالر.

حاضرگی حکومت طرفدارلری بولغان «علمدار» غزتەسی آقرون‌غنه گیرمانیا وآوستریاغه قارشی یازوب، تورکیەنك بالقان اتفاقنه کرووی و شولای ایتوب آوستریا هجومینه قارشی طورووی تیوشلگن تقویه قیلا. خصوصا، مشهور مراد بك بو غزتەده روسیه یاغن طوتوب یازا. بو فکرلر غزته ادارەسینه چیتدن‌رەك آورولگان بولووی احتمال طوتولادر.

اما، شولوق ائتلاف پارتیەسینه و حاضرگی حکومتگه منسوب «اقدام» غزتەسینك باش محرری جودت بك اوزینك «بوداپشته» دن یازوب طورغان باش مقالەلرنده آوستریا یاغن طوتا. آوستریانی قوزغاتورغه تلی، بزنك بتو آوستریا منفعتنه ضرر بولاچق، بزدن صوك بتو و بولنو نوبتی آکا کیلەچك‌دی.

مونه، شولای ایتوب مونده سیاست طولقونلری شاولاب طورا. کیلەچکده نیلر بولور، باقەلم!

متارکه پرتاقولن تصدیق ایتوب بلغاریا، صربیه، قاره طاغ حکومتلرندن جواب کیلگان. یونانستان حکومتندن کیلووی کوتوله ایکان. شول سببلی صوغشوچی حکومتلرنك وکیللری بوگون کوندز ساعت ١٢ده باغچه کوی‌گه جییلوب، شونك اشن بترەچکلر. و قول قویشوب تمام ایتەچکلردر. صگره صلح مذاکرەسی باشلانەچق. چتالجەدەغی مأمورلر و آفیتسرلرگه صلح بتکانچه طورر ایچون موقت باراقالر یاصارغه استانبولدن طاقتالر و بالطه اوستالری یبارلدی. شولایوق بلغارلر آلغان یرلردن کوچوب کیلگان و استانبولنك طشقی یاغنده طوقتاتلوب طوتولغان مسلمان مهاجرلرن صلح بتکانچه اورنلاشدروب طورر ایچون طاقتا باراقالر یاصالا باشلادی. صگره، آلوك تورغان یرلرینه قایتارو فکرندەلر. بو مهاجرلرنك حالی شول قدر قزغانچ و دهشتلیدرکه یازوب یبارر ایچون

نیچه مرتبه‌لر قولیمه قلم آلدیغم حالده یازارغه قلبمنك کوچی یتمه‌دی، کوزمدن یاشلر طامدی. قلمنی طاشلادم. مع ما فیه یازوب یبارر‌من. چونکه یوره‌کلرمزنی یاروب هیچ قورقماینچه شوندی آچیلرنی صالغانده‌غنه موند‌ه‌غی احوال حقنده توغری فکر حاصل ایتارگه ممکن دیب ایسابلیم.

٢٠ نویابر.

١١

صوغش میدانده ایکی کون

ماتاشا طورغاچ، نهایت، عثمانلی آردوسی باش قوماندانلغندن رسمی رخصت آلوب صوغش میدانن کوررگه‌ده موفق بولدم. درست مین بارغانده چتالجه‌ده بلغارلر ایله تورکلر آراسنده صوغش طوقتالغان و شول سببلی اصل صوغشنی کوررگه ممکن توگل ایدی. ضرر یوق، تورك عسکرینك قرارگاه عمومیسن (غلاونی قوارتیرن)، عسکرنك نیچك طورو و یاشاولرن و ممکن ایسه بعض استحکاملرن کوررمن، دیدم.

قرارگاه عمومی‌غه باروب ایکی کون طوررغه میکا رسـمی رخصت بیرلـگاچده تیزره‌ك کیتو حاضرلغنده بولوندم. قرارگاه عمومی استانبولدن ٤٥ چاقرم یرده «خادم کوی» دیگان بر آول یانن‌ده‌در. موند‌ه تیمر یول ایله باریلا. تیمر یول خصوصی یولچی‌لرنی قبول ایتمی. باری عسکر یوروته، مجروحلرنی طاشی هم ادارۀ عسکریه طرفندن رسمی رخصتی بولغان کشیلرنی اوطورتادر. بلـگان کشیلر میکا: «ایکی کونگه دیب کیته‌سن، اما اون بش کونلك آزق آل، یانـگه صو آل، و بادن صاقلانور ایچون لیمون و دارولر آل، ایکمك، ایت وبالق قونسیروالری آل، اوستگه قالون کیوملر، یانگه ریوالویر آل، نی بولور نی بولماس، بلوب بولمی، صوغش وقتیدر؛ هر نه قدر خادم کوی استانبولدن ایکی کنه ساعت‌لك یول بولسه‌ده، یولده اونار کون بولینوب قالوچیلر، آچلق‌غه وصوسزلق‌غه توشوچیلر بولدی» دیب سویله‌دیلر.

مین بو سوزلرگه اشانبوق بتماسه‌مده کینه یانغه ایکی اوچ کونلك آزق، صو، لیمون و دارولر، آدیال وقالون کیوملر آلدم. عمرمده بر مرتبه بولسون

ریوالویردن آتقانم بولماسەده بر « براونینغ » آلوب کسەمه صالدم و ۲۱ نچی نویابرده کوندز ساعت ۱۱ده استانبولدەغی سرکەچی واقزالینه کیتدم. واقزال احاطەسینك قاپقەسی توبنده صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامەنی کورسەتب واقزال بناسنه باردم. آنك ایشگی توبنده کینه ژاندارم و صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامەنی کورسەتب آلاردنده اوتدم. نهایت، واقزالدەغی، تیوشلی مأمورلرگه رخصت نامەنی کورسەتب قول قویدرغالاب اشنی بتردم. شوندن صوڭ قاصەغه باروب بیلیت آلورغه ممکن بولدی. بر مجیدیه (۱ صوم ٦٠ ق) توله‌ب ایکنچی قلاص‌غه بیلیت آلغاچ آزق تولوك بەیلەگان باغاژنی کوتارتب واغون‌غه کردم. شغرم طولی تورك آفیتسرلری. بارسیده صو صاوتلرن قایش ایله موینلرینه آصقانلر. بیللرنده قلچ، ریوالویر هم دور بینلر. یانلرنده ئلله نی قدر یاتاق وکیوم شیکللی نرسەلرنی توروب بەیلەگان باعاژلر. بارغانده آڭلادم که، بونلرنڭ بعضیلری صوغشده مجروح توشوب خسته خانەلرده یاتقاندن صوڭ تریلوب یاڭیدن صوغش میدانینه بارالر. بعضیلری کیرەكلی نرسەلر آلور ایچون قرارگاه عمومیدن موقتا استانبول‌غه قایتقانلر ایکان.

بتون بو یولچیلر آراسنده سیویل (اشتاتسکی) کیوملی کشی احتمال که، بتون پویزده یالڭز مین‌گنه بولغانمن‌در. شول سببلی نظر دقتلری جلب ایتلدی. کم بولوب، قایده بارغانلغمنی صوراشدیلر. روسیەده‌گی بر مسلمان غزتەسینڭ مخبری بولوب مونده مخصوص کیلگانلگمنی وکورر ایچون قرارگاه عمومی‌گه بارغانلغمنی بیان ایتدم. بوڭا بیك یاخشی قاراب، غایت حسن توجه ونزاکت کورسەترگه باشلادیلر. آرالرندن بر ملڭ باشی (مایور) : «نیچون صوغشنڭ باشندوق کیلمه‌دیڭز، بزنڭ عسکر یاننده یوزدن آرتق غزته مخبرلری بار ایدی، آرالرنده هیچ بر دانه اولسون اجنبی مسلمان غزتەلرینڭ مخبرلری بولمادی، کوبسی بر مخصوص غرض ایله بزنڭ حقمزده یالغان ویاڭلش خبرلر طاراتوب افکار عمومیەنی بزنڭ علیهمزگه ئەیلەندررگه طرشدیلر» دیدی.

شونده سوزلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، تورکلر اجنبی غزته مخبرلرینه فوق‌العاده حرمت و رعایت ایتکانلر. آلارنی صاقلاو، تربیەلەو، کیرەك نرسەلرن یتکروب طورو حقنده هیچ بر قصور ایتمەگانلر. آلارنڭ عسکر آراسینه کروب یورولرینه و استحکاملرنی قاراولرینەده مانع بولماغانلر. خلاصه: تمامیله حریت و ایرك بیروب آنلرنڭ ناموس و وجدانلرینه اشانغانلر. حالبوکه، مخبرلرنڭ کوبسی تورکلر حقنده گل ناچار خبرلر، خطا فکرلر طاراتوب طورغانلر. حتی

کوبسنچه فاش ایتلماوی لازم بولغان خبرلرده و قتندن اُلوك آلار واسطه سیله طارالوب طورغان وبونك تورکلرگه ضرری تیگان. بلغارلر ایسه مخبرلرنی غایت قصنقی طوتقانلر. عسکر آراسینه قاتناشدرماغانلر. صوغش نك آلغی صفلرینه یبارمه گانلر. آلارنك، تله‌سه نی یازوب طاراتولرینه ایرك بیرمه گانلر، بلکه کوبسنچه اوزلری ایچون مطلوب خبر و فکرلریازوب دنیاغه شونی طاراتورغه مخبرلرنی آلت ایتوب طورغانلر.

پویزدمز استانبول یانندەغی «یدی قله» استانسه‌سندن اوتدی. طوقتادمای. ذاتا و اقزالده عسکری مأمورلردن باشقه کمسه یوقدر. مرمره دیگزی بویلاب کیلدك. اوزینك غایت لطیف هواسی وگوزەل منظره‌سی ایله مشهور بولغان «مقری کوی» استانسه‌سینه یتدك. مونده‌ده پویزد بش مینوت‌غنه طوردی. دخیده بر نیچه آفیتسرلر کردی. «مقری کوی» استانبولنك صیفیه‌سی (داچالق اورنی) در. استانبول کبارلرندن بایتاغی شونده طورالر. مشهور «آیاستفانوس» (سن استیفانو) نی اُوتدك. اوك یاقده روس ــ تورك صوغشنده تلف بولغان روس عسکری اسمینه صالنغان چیرکاو گورینوب قالدی. صکره «کوچك چکمه‌جه» و «اسپارته قله» استانسه‌لرینی آوتدك. واقزاللرده عسکردن باشقه هیچ کمسه یوق. هر یاقده صالدات. همده آیاستفانوس دن او تکاچده صحرانك تورلی یرلرنده کومه، کومه عسکر چاترلری طولی، اول چاترلر تیره‌سنده صالداتلر مژکیلوب قاینیلر. آلاریانینه، آزق تویه‌گان ئلله‌نی قدر یوکلر باروب قایتوب طورا.

بو، چاترلردن عبارت عسکر قرارگاه‌لری صحراده کوزدن یوغالغانچه‌غه قدر هر طرفده کورینه. بارا طورغاچ افق‌ده و اق نقطه‌لر شیکللی گنه کورینه باشلیلر. صول یاقده «بیوك چکمه‌جه» کولی قالدی. بو بیك زور بر کول اولوب تله‌گانچه پاراخود یورتورلك در. اوزی مرمره دیگزینه قوشیلا. اطرافنده معموریت‌دن هیچ اثر یوق. اوستنده چوب چوبار قر اورده‌کلری طولغان. صوغش وقتی بولغانلقدن بونلرنی آولارغه کیلوچی یوقدر، دیدیلر.

نهایت، ساعت ایکی‌ده پویزدمز «خادم کوی»گه یاقنلاشدی. مونده ایندی منظره بتونله‌ی باشقه. کوزك آلا بلگانچه هر یاقغه قارا: یر اوستی طولی عسکر، آت، آزق، قورال، عسکر اسبابی وشونلرنی طاشوچی آت، اوگوز، آربا، ـ قرمسقه اویاسی کبك مونده هر کم و هر نرسه حرکتده. طاوش یوق، قچقرش یوق، گویا پار قوتی ایله اُیله‌ندریلوب یبارلگان زور بر ماشینه‌نك کیسه‌کلری حرکت ایته‌لر دیب بلورسن.

«خادم کوی» استانسه‌سینه کیلوب یتدك. پویزد شوندن آرتق کیتمی ایندی. تورکیه‌نك روم ایلی تیمر بوللرینك منتهاسی حاضرگه شول اورن بولوب طورادر. واغونلردن چقدق. اوستدن جیللی یاڭغور یاووب طورا. آیاق آستی بیك پچراق، غایت طایا وآیاق یابشا. ئلیگی آزق تولوکنی کوتارترگه موندە کشی یوق ایندی. اوزم کوتاروب چقدم. واقزال آلدنده بوروٗلوب‌ده بولمی: شول قدر طغزلق. واقزال بیك کچکنه. اچنده‌گی بار بولمه‌لرده عسکر کانسیله‌ریا لری بولغان. کیلگان آفیتسرلرنك کوبسی شونده کروب اوزلرینك کاغدلرینه تیوشلی امضالرنی قویدررغه باشلادیلر.

مأمورلرنك برسی یانینه باروب «قرارگاه عمومی» نك قایده بولغانلغن، نیچك باررغه ممکن ایکانلگن صورادم: «شوشی تیمر یول ریلسی بویونچه طوب طوغری کیت، بر دورت کیلومیترو (چاقروم) بارغاچ ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کوررسن، باش قوماندان هم ارکان حرب هیئتی (اشتاب) شول یرده‌در، آنده جیاو بارودن باشقه چاره یوقدر» دیدی. یا، مینم باغاژنی نیشله‌ترگه؟ «مین آنی بلمیم ایندی تلەسەڭ نیشلەت» دیدی. قویوب قالدررغه اورن یوق، کوتارتب باررغه کشی یوق. دورت چاقروم بویونچه اوزم کوتاروب بارر غه باطرلق یتمی. «افندم سزنك کانسیلاریه‌ده‌گی اسکامیه آرتینه‌غنه طاشلاب کیتسه‌م بولماسمی؟» دیدم. «بولور اما، یوغالسه مسئولیتنی اوستکه آلمی‌مز، معلومگزدر، محاربه وقتی، مونده ساعتینه مڭ کشی کره چغا، مین حاضر مونده، ایرته‌گه ئلله قایده» دیدی.

مسئولیت یوکله‌تو قایده اول، رخصتی ایچون ئلله نی قدر رحمتلر اوقودم و باغاژنی اسکامیه آستینه طاشـلادم‌ده اوزم ریلس بویلاب جیاو «قرارگاه عمومی» گه کیتدم.

اورن بیك طاولی، چوقورلی بر یر. طاو اوستینه‌رەك منگانده ئلله نی قدر یراق یرلر کورینه. فقط هر طرفده کورنگان نرسه ئلیگی عسکر چاترلری، صالدات، آت، آزق، قورال، یوك و اسباب طاشوچی آتلر و اوگوزلر. بایتاق وقت باروب بر آز تیرله‌گاچ نهایت ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کورینه باشلادی. مینم اچکه جلی کردی. باروب یتدم. ریلس اوستنده اونلاب واغونلر طورا. بعضیلری غایت مزین و مکمل صالون واغونلر. بعضیلری یوك واغونلری. واغونلر یاننده قاراول طوروچی صالداتلرنك باشلغندن، مخبرلر مراجعت ایته طورغان دائره‌نی صورادم. مغایت نزاکت بلن سلام بیروب بر یوك واغونن

کورسەتدی. جان توزمی، باش قوماندان ناظم پاشا اوزی قایسی واغونده طورا دیبده صوراب آلدم. ئلیگی زینتلی واغونلردن برسن کورسەتدی.

بر یاق ایشگی آچق بولغان یوك واغونینه باروب کردم. بر اوستالده آفیتسرلر یازوب صزوب اوطورالر. حال و مقصدنی آکلاتب قولمدەغی رخصت نامەنی عرض ایتدم. قرارگاه عمومی‌نی کوررگه تلی ایدم، دیدم. غایت نزاکت و حرمت ایله اورن کورسەتدیلر. اوطوردم: «بیك گوزەل افندم، لکن حاضر یاگغر یاوا، آیاق آستی بیك پچراق، بوگون‌کوب یرگه یوری آلمازسز، ایرتەگه ایرتەن طوروب یوری باشلاسەگز بولماسمی؟ بز سزگه، آتلانوب یوررگه آت ده حاضرلەترمز» دیدیلر. کیگاشلرن مع الممنونیه قبول ایتدم.

مینم بلەن بر آز سویلەشب اوطوردیلر. روسیەلی بر مسلمان غزتەسینك مخبری بولووم صفتیله آیروچه التفات و حرمت کورسەترگه باشلادیلر. درحال مانغال یاقدروب چای حاضرلەتدیلر. آش، کیچ برلەن عمومی اوستالده برگه آشارمز، دیدیلر. صگره میگا تورلی غزتەلر بیروب اوزلری شونده اشلری ایله مشغول بولدیلر. چای اچکاچ بر آفیتسر رفاقتنده واغوندن چغوب تیره یاقده بر آز یوردك. منظره بایاغیچه: واغونلرنك یانلرندن باشلاب بتون قرلر، صحرالر، طاو طاش آرالری بارسیده عسکر، بارسیده مخصوص قازلغان چوقورلر، اویولگان توتاللر، استحکاملر فلانلر.

کیچ بلەن مینی آفیتسرلرنك آشی طورغان بر عمومی چاترلرینه اوزلری برلەن برگه آشارغه آلوب باردیلر. مونه بو ذات فلان یردن کیلگان، فلان غزتەنك مخبری بولادر، دیب طانشدردیلر. هەمەسیده آچق یوز ایله حسن قبول ایتوب سلاملەشدیلر و صوغشنك خارجدەگی تأثیراتن صوراشدیلر.

آشلری اوچ تاریلکەدن عبارت اولوب، دوگی اویرەسی، ایتلی فاصولیه، پلاو ایدی. آشلری کوب هم یاخشی پشرلگان، تمیز و تملی‌در. صوغش میداننده شوندن آرتق آش طلب ایتو ممکن توگللردیب بلەم. آشدن صوك آفیتسرلردن برسی مینی اوزینك چاترینه چای‌گه چاقردی. گیرمانیاده اوقوغان هم گیرمانیا عسکرنده خدمت ایتکان بو ملك باشـی‌نك نیمسچه، فرانسوزچەلر اوستینه روسچەنی ده یاخشی‌غنه بلگانلگی آگلاشلدی. واغونلرنك ایکی یاغندەغی چاترلرده ارکان حرب ضابطلری طورالر ایکان. چاترلرینك اچینه جیبولمالی قاراواتلر، اورندقلر، اوستاللر قویلغان و جلتور ایچون مانغاللر یاغالر ایکان. بر چاتر اچنده اوچەر دورتەرکشی طورالر. گوزەل مصاحبت ایتوب چای اچدك.

مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لر حقنده میڭا خیلی معلومات بیردیلر. آنلرنی تفصیلا یازارغه حاضرگی مقاله‌م‌ده اورن یته‌چك توگلدر. کیله‌چکده اورنی کیلـگان صاین یازا باررمن.

یوقلار ایچون مینی ئلیگی واغون‌غه چاقردیلر. آنده میڭا، جییولمالی بر قاراوات حاضرله‌تکانلر. اوستکه آدیال‌ده قویغانلر. مانغال‌ده یاغلغان. جلی، هیبت. مینم «خادم کوی»ده طاشلاب کیتکان نرسه‌لر ایندی ایسکه‌ده کروب چقمی. تله‌گانچه یوغالا بیرسونلر، دیدم.

واغونده میندن باشقه دخی آفیتسرلردن بر کشی یاتدی. ایرته طوروغه هیبت‌له‌ب چای اچردیلر. عسکر آراسنده وبا بولغانلقدن عمومیتله چای اچونی بیك موداغه یبارگانلر ایکان. وبا مونده اوللری کوب بولغان. حتی بعض کونلرده وباغه ئله‌گوچیلر و اولوچیلرنڭ صانی یدی سیگز یوزلرگه یتکان. حاضر ایندی بیك کیموگان. عادتا بتوب بارا ایکان. چونکه بیك شدتلی تدبیرلر اجرا ایتکانلر؛ عسکرنڭ آشاو و معیشتی توزه‌تلگان.

چای‌دن صوڭ ساعت ٨ لرده بر آفیتسر مینی اوزی یوروتوب عموم قرارگاهنی کورسه‌ته‌چك بولدی. بیك تشکرلر ایتدم. آتلانوب یوررگه ایکمزگه ایکی آت بیرلدی. آرتمزدنده دینشیك ایکی صالدات ایه‌ردی. کیتدك یوررگه. آفیتسر افندی میڭا، مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لرحقنده مفصل معلومات بیروب، هر طرفنی کورسه‌تب یورودی. تورلی یرلرده‌گی چاترلرده طوروچی تورلی بولوکلرگه منسوب صالداتلرنڭ طورمشلرن، آشاو اچو و سائر حاللرن کورسه‌تدی. بعض بر استحکاملر و خندقلرنی کورسه‌تب تعریف ایتدی. نهایت برنیچه ساعتلر یوروگاچ بر طاو باشندن آفیتسر افندی میڭا اوزینڭ دوربینی ایله کورسه‌تب، آنه شول ایکی طاو آراسنده‌غی چوقورنڭ بو یاغنده بزنڭ عسکر، تگی یاغنده بلغار عسکری طورا، آرالرنده‌غی مسافه باری دورت چاقروم قدرگنه، برسینڭ طوپلری ایکنچسینه یته‌در، دیدی. واقعا، دوربین ایله قاراغانده ایکی یاقنڭده عسکری کورینه ایدی. بز طورغان بو یرنڭ چتالجه‌دن آلتی یدی، متارکه یاصالغان «باغچه کوی»دن دورت بش چاقروملر چاماسنده ایکانلگی بلندی. معلومدر، که چتالجه دیگان آول هم شول اسمده‌گی تیمر یول استانسه‌سی حاضرنده بلغارلر قولنده‌در.

یوغاریده یازارغه اونتوب اوتکانمن: مین قرارگاه عمومی‌گه کیلگاچده، قرارگاه عمومی هیئتی‌نڭ یعنی باش قوماندان ناظم پاشا وارکان حرب هیئتی‌نڭ

ایرته‌گه بتونله‌ی استانبول‌غه قایتوب کیته‌چکلرینی آڭلادم؛ چونکه بلغاریا، صربیه، قارا طاغ حکومتلری ایله متارکه ۲۰ نچی نویابرده امضا قیلنغاچ بو حکومتلر ایله صوغش رسما طوقتالغان حساب ایتلگان و بتون ترك عسکرینڭ هیئت اداره‌سی بولغان باش قوماندانلقنڭ مونده طورووینه لزوم قالماغان ایکان.

یانمده‌غی آفیتسر افندیده مونی میڭا بلدروب، شول کورگانڭ واغونلر بارسیده بو کون کوندز ساعت ۱۲ ده استانبول‌غه کیته‌لر. ناظم پاشا و سائر ارکان حرب هیئتی‌ده قایتالر. سزگه‌ده البته شول واغونلرده قایتورغه طوغری کیلور. یوقسه مونده قالورغه هم صکره‌دن قایتورغه اوڭایسز بولور، دیدی.

شونڭ ایچون کوندز ساعت ۱۲ گه بز واغونلرغه قایتوب یتدك هم ساعت برده قوزغالوب خادم کوی‌گه طابا حرکت ایتدك.

مونه شوشی حرکت، تاریخی بر دقیقه صانالورغه لایقدر. چونکه باش قوماندانلق‌نڭ شوشی ساعتده استانبول‌غه یونه‌لووی: «ایندی صوغشدن واز کیچدك، تقدیرده یازلغانلرنی کوررگه راضی بولدق، روم ایلی قطعه‌سینڭ شول قدر یرلرن دشمنلرغه تسلیم ایتوب چیگلورگه مجبور بولدق..» دیگان سوزلر ایدی.

نی حال ایتمك کیره‌ك. بیك کوڭلسزدر. لکن بتون فلاکتلر و سعادتلر انسان باشنده، دولت و ملتلر اوستنده یوریدر. شول اونلاب واغونلرنڭ بارسنده‌ده طولی، بیوك رتبه‌لی پاشالر، گنیراللر، مایور و پالقاونیکلر ایدی. لطفا مینی‌ده اوز یانلرینه اوطورتدیلر. اجنبی بر غزته مخبرینه نی قدر رعایت کورسه‌تمك ممکن ایسه کورسه‌تدیلر.

صوغش و مغلوبیت حقنده خیلی سوزلر بولدی. احوالنڭ ناچارلغی، بولای قایتش‌نڭ فجیع‌لگی بیك یاخشی بله‌لر. فقط نه چاره، که کوب وقتلردن بیرلی جییلوب و بر چوق سببلردن نشأت ایتگان تاریخی بر فلاکتنی غیرتلر، حمیت و فداکارلقلر دفع ایته آلماغانلر. یازمشده بولغان نرسه میدان‌غه کیلگان.

شونڭ ایله برابر، بونلرده مین آرتق مأیوسیت اثری کورمه‌دم. بونلر کیله‌چك‌گه امیدلی قاریلر. فلاکتلرنڭ دائما یالگز بر ملت اوستینه‌گنه چوگوب طوروینه اشانمیلر. تورکلرده بر وقت پاشارلر و یاشایه‌چقدر، دیلر. هم بو مغلوبیت تورکلرنی اویاتورغه زور سبب بولور، دیب امید ایته‌لر.

«خادم کوی» استانسه‌سندن اوتکانده توشوب قاراسه‌م مینم باغاژ نیچك قویلغان شولای طورا. آزغنه قوزغالماغانده. آلوب کروب واغون‌غه قویدم.

٢٢ نچی نویابر پنجشنبه کون کیچ ساعت ٥ ده استانبولنڭ سرکه‌جی واقزالنده بولوندق. هیبت ومنتظم کیونگان ایکی بولوك صالداتلر واقزالده موزیقه اویناب باش قوماندان ناظم پاشانی قارشی آلدیلر. ایشك آلدنده کوتوب طوروچی ایکی آفطوموبیل‌نڭ برسینه ناظم پاشا، برسینه باشقه بیوك پاشالر اوطوروب چقوب کیتدیلر. واقزال قاپقه‌سی توبینه جیولغان خلق‌نڭ بر برسیله: «پاشا کلدی، محاربه بیتمشدر» دیه سویله‌شدکلری ایشتلمکده ایدی.

«خادم کوی» وقرارگاه عمومی‌ده‌گی پچراق و سازلقنڭ یمانلغی حقنده بر-ایکی سوزده أیتمی اوته‌آلمیم:

بزده یاغور یاوا، آیاق آستی پچرانا، بر آزدن کیبه‌ده بته. موندە ایسه آزغنه یاغور یاودی ایسه آیاق آستی صاغز دریاسی بولا ایکان. بوظ اوستنده چانغی بله‌ن نیچك یوریسن موندە‌ده شولای بورر گه طوغری کیله. شول قدر شوما و طایغاقدر. بوغنه بولسه طاغن بر حال. شول قدرده یابشه‌که، دورت بش آدوم آتلاغاچ قالوشکه بره‌ر پودلق بالچق صریشا. توشورر گه تله‌سه‌ك توشمی، طایاق صنا، زونتیق صابی صنا. موندن نیچك قوتولورغه بلمیسن، عاجز قالاسن. حتی یاخشی داغالی آتلرده بیك چیتن یوریلر. طایا. شونڭ ایچونده «خادم کوی» ده‌گی خسته خانه‌لرده یاتوچیلرغه، طایانوب یورر ایچون استانبولدن طایاقلر یاصاتوب یبارگانلر. قرق کلیسا و لوله بورغاس یانلرنده‌غی بالچقلر مونده‌غیدن اون قات کوب و یمان ایدی، دیلر. بیچاره صالداتلرنڭ اینتگوب قریلولرینه و طوپلرنڭ باطوب قالولرینه‌ده بو بالچق‌نڭ کوب دخلی بولمشدر. بو یاقلرده‌غی طوفراق بر نوع کلیسلی ماده‌دن عبارت، شونڭ ایچونده شول قدر یابشقاق ایکان.

٢٣ نویابر.

۱۲

متارکه مسئله سی ، آرناود حکومتی . آرناود کوگلیلری . مادام گیرس . «روسسکی اصلووو» نك مبالغه‌لری. هلال احمر اعانه‌لری . یاوروپالیلرنك صدقه‌لری . استانبول غزته‌لری .

بلغاریا ، صربیه ، قاره طاغ ایله متارکه یاصالو و یونانستاننك متارکه‌گه قوشلمی قالو خبرن تیلیغرافلر آنده کوبدن ایرشدرگاندر. فی نفسه بیك مهم بولغان بو واقعه موندەغی افکار عمومیه‌گه برده آرتق تأثیر ایتمه‌دی. عمومی خلق ایسکیچه همیشه اوز اشنده. نی بولسه‌ده بولور، اول بزنك اش توگل، حکومت اشی، دیگان توسلی قاریلر. تیك تورك غزته‌لریگنه بو حقده اوزون اوزادی نرسه‌لر یازالر. لکن یازغانلری آرتق اساسلی نرسه‌لر توگل. «بك اوغلی» دائره‌لرنده شوندی خبر چققان، «نئولوغوص» آدلی روم غزته‌سی شولای یازا، تگی غزته بولای یازا، دیب سوز اوزایتوب‌غنه طورالر. واقعا، مونده اساسلی نرسه یازارغه تورك غزته‌لری ایچون اوڭغایسزده. استانبول ادارۀ عرفیه آستنده، حکومت هر تورلی سرلر و کیڭاشلرنی یاشرون طوتا. تورکیه اشلری حقنده فکرلر و قرارلر اجنبی سفارتخانه‌لرنده دخیده آچغراق معلوم بولا. شول سببلی آلارغه مناسبتلی اجنبی غزته‌لر خبرلرنی تیزره‌ك و درستره‌گن آلالر. تورك غزته‌لرینه ایسه شولاردن کوچروب یازارغه قالا.

یونانستاننك متارکه‌گه قوشلمی قالوون مونده تورلیچه تأویل ایته‌لر. سلانیكنی قایوسینه آلو حقنده بلغاریا ایله ایکیسی آراسنده اختلاف چققان، شوڭا کوره آیرلغانلر ایمش. بعضیلر ایسه: بلغاریا ایله صربیه اوزلرینك تله‌گان قدر یرلرن ضبط ایتوب بتردیلر، تورکیه قاره طاغغه اشقودره‌نی تسلیم قیلورغه وعده بیرگان، شول سببلی بونلر قناعتلنوب متارکه یاصاغانلر، اما یونانستان اوزینك آلورغه تله‌گان یرلرن آلوب بتره آلماغان ئلی. یانیه‌نی آلماینچه سلانیكنك اوزنك قالووندن امین بولا آلمی، شوڭا کوره یانیه‌غه بیك نق هجوم ایتارگه باشلاغان، آطه‌لرنی ضبط ایتوب بتروب قویاسی کیله، دیلر. یونانستاننك بولای قوشولمی قالووی بالقان حکومتلرینك اوز آرالرنده بولغان قرار ایله‌در، صلح مذاکره‌سی وقتنده تورکیه‌نی یومشاتوبراق طوتارغه و اختلاف چغا باشلادیسه یوناندن بیك تیز هجوم ایتدررگه تله‌ولرندن عبارت دییوچیلرده

بار؛ بونسینه اشانوچیلر کوبره‌کدر.

متارکه‌نڭ شرطلری بونده رسمی صورتده اعلان ایتلگان یوق. تورك غزته‌لرینڭ خبرلرینه کوره بونلردر: ۱) ایکی یاقنڭده عسکرلری صلح یاصالغانچه‌غه قدر حاضرگی بولونغان اورنلرنده طوراچقلر. ۲) محاصره آستنده قالغان شهرلرگه تورکیه کونده‌لك آزق کرته آلاچق. ۳) صلح مذاکره‌سی دیکابرنڭ ۱۳نده لوندونده باشلانه‌چقدر. اما، بلغار منبعلرندن چققان خبرلرگه کوره، محاصره آستنده قالغان شهرلرینه تورکلر آزق یباره آلمایه‌چقلر. بلغاریا ایسه متارکه‌گه قول قویلغاندن اعتبارا ۱۰ نچی کونده قاره دیگز و ادرنه آرقیلی اوتکاروب اوز عسکرینه آزق کیتره آلاچقدر.

تورك غزته‌لرندن بعضیلری آرناود حکومتی یاصالوغه بیك اهمیت بیروب هم شونی قوتله‌ب اوزون اوزون مقاله‌لر یازالر. بولاچق آرناود حکومتن مصر خدیولگینه بیگزه‌ترگه تلیلر. یاوروپاده بر اسلام حکومتی تشکیل ایتوب قالووی استقبال ایچون بیك مطلوبدر، دیلر. لکن آرناود حکومتی‌نڭ بر اسلام حکومتی بولا آلووی و خصوصا تورکلرگه فائده‌سی تیووی بیك شبهه‌لیدر. بونڭ یاصالووی آوستریا و ایتالیا منفعتلری ایچون بولغانلغی شیکللی، یاشاویده شولار ایچونوك بولور توسلی کورینه.

بو کونلرده استانبولده بر آرناود کوکللی عسکرن طوتدیلر. مونك کیتروب ۲۵۰ باش قوی صاتقان. بارسیده صوغش وقتنده تورك آوللرندن طالاب جیغان قویلر ایکان. عسکرلر آرناود کوکللیلرینڭ صوغش آراسنده کوب تورك آفیتسرلرن آتوب آوتروب طالاغانلقلرن نقل قیلالر هم تورك آوللرنده کوب طالاغانلر. مثلا: بر تورك آولی یانینه‌راق باروب ۴۰ـ۵۰ مرتبه ملطق آتالر، صکره بر نیچه‌سی آولغه کروب: «یاهو، قرداشلر نیشله‌ب طوراسز، بلغارلر کیلدی، بار کزنی‌ده کیسه‌چکلر» دیب قورقوتالر. شونی ایشتو بله‌ن بتون آول خلقی همه نرسه‌لرن طاشلاب قاچالر، شوندن صوڭ آرناودلر جییلوب کروب بتون نرسه‌لرن، مال طووارلرن آلالر، آوللرن اوت تورتب یاندرالر ایکان.

چتالجه یاننك کوکللی بر آرناود طابورینڭ شوندی بیك قباحتلکلری بولغاچ نهایت تورکیه قوماندانلری اوزلرن حیله ایله‌گنه بر یرگه جیوب قوللرنده‌غی ملطق و قوراللرن آلغانلر. اوزلرن قووب یبارگانلر. آرناودلر کشی صاین ایکیشه‌ر اوچه‌ر آت، بر نیچه‌شه‌ر صییر، اوگوز وقویلر قووب قایتوب کیتکانلر. قومانووه صوغشنده آرناود کوکللیلری هیچ صوغشماینچه صربلرغه بیرلگانلر.

تورکلرنڭ طوب قایشلرن کیسوب کیتکانلر. شول سببلی طوپلری صربلر قولینه توشکان. خلاصه: بو صوغشده آرناودلرنڭ تورکلرگه بیك کوب ضررلری تیگان.

یاڭی تشکل ایتکان آرناود حکومتی‌نڭ مینیسترلر مجلسنڭ ایکی قاتولیك، اوچ پراواصلاونی، بیش مسلمان اعضا بار، ایکان. موقت حکومت رئیسلری، نیچه یللردن بیرلی آوستریا آگینتی بولوب، تورکیه باشینه بتماس توکانماس فتنه‌لر چغارغان مشهور اسماعیل کمال بك در.

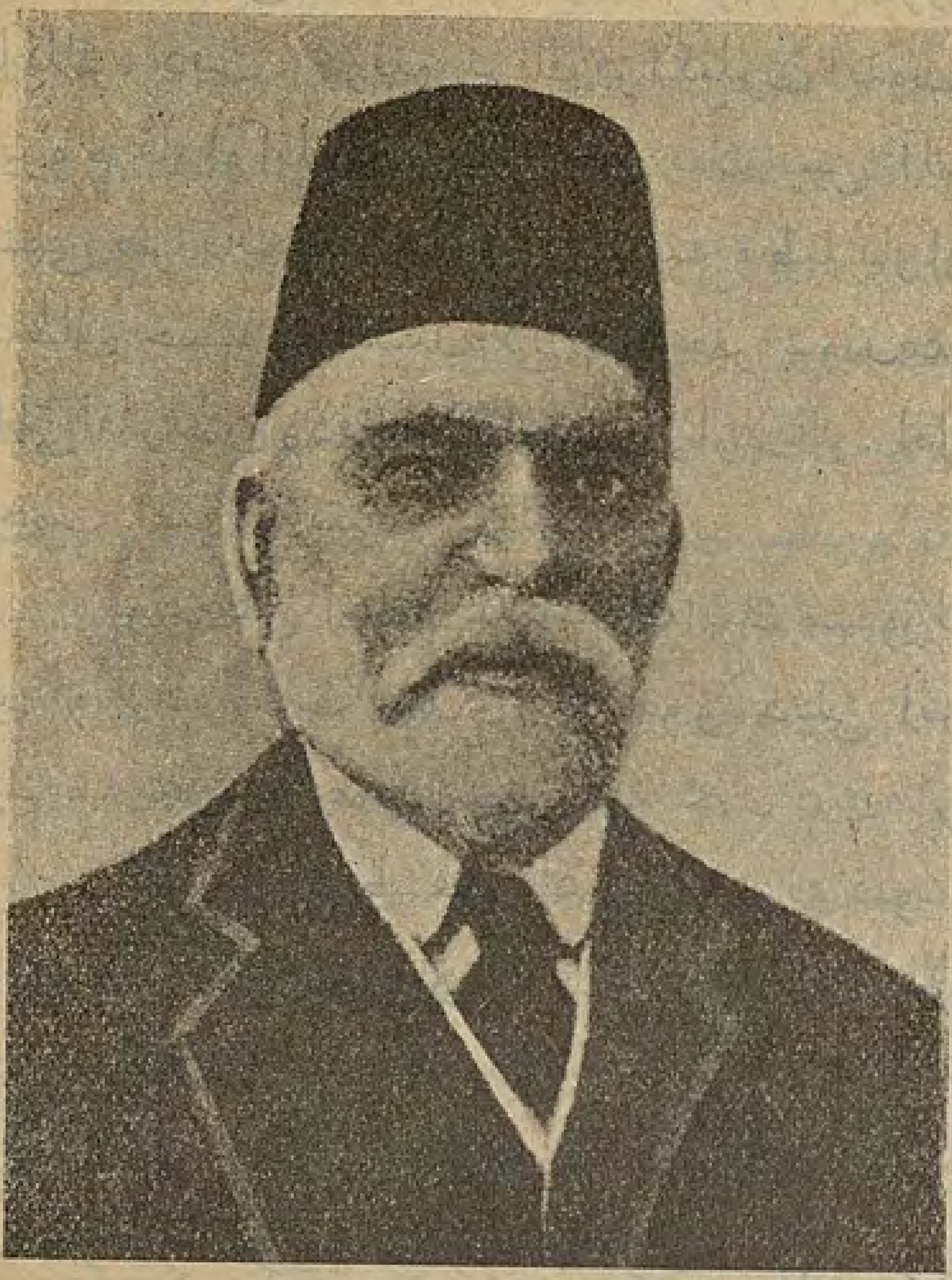

آرناود اختلالی باشلقلرندن اسماعیل کمال بك

بزنڭ روسیه سفیرینڭ زوجه سی ماریا نیقولایڤنا گیرس، هلال احمرنڭ «قدرغه» ده‌گی خسته خانه‌سینه طاغن بر مرتبه کیلوب قاراب کیتکان، آورولر یانینه کروب حاللرن صوراشقان. شونده‌ی مجروحلرنی قاراوچی بزنڭ روسیه‌لی گلثوم، رقیه، و مریم خانملرگه هدیه ایتوب شیقولادلر کانفیتلر کیترگان. کیتکانڭ آلارنی اوبوب کورشکان. ۲۳نچی نویابرده سفارت خانه‌نڭ کچکنه پراخودی ایله آلارنی بوغاز اچنده یوررگه و روسیه‌نڭ «بیوك دره» ده‌گی یازلق دۋاریسینه باررغه چاقرتقان ایکان. لکن، اول کون هوا ناچار بولو سببلی گیزش‌نڭ باشقه کونگه کیچکدرلگانلگن خبر ایتدرگان.

«روسسکی اصلوۋو» نڭ ۱۸ نچی نویابر نسخه‌سنده استانبولنڭ جامعلرنده طوتلوچی آورو خسته‌لرنڭ حاللری حقنڭ یازغان خبرلری بیك مبالغه‌لی ویالغاندر. آنده وبا بولسه‌ده کونینه اونار یکرمیشه‌ر کشی اۆلووی درست توگل. ایکی اوچ کشی‌ده اۆلمی. آبدستخانه‌لری یوق، شونڭ آیاق آستنه اوطورالر دیووی‌ده یالغاندر. مونده آلوکده‌نوك آبدستخانه‌سز هیچ بر جامع یوق. جامعلرنڭ آبدستخانه‌لری بیك زور، اولدقچه طازا بولا و هر قابوسندن شارلاب صو آغوب

طورا. حاضرنده هر قایوسینه هر کون بر نیچه مرتبه ایزویست توگه طورالر.

کذلك «نوۋیه ۋریمه» مخبرینك، استانبول خسته خانه‌لرن - ناچار، بر به‌یله‌گان صارغی‌لرنی طاغن به‌یلیلر، دقتسز قاریلر، دیووی‌ده مبالغه‌لیدر. آراده شوندیلریده بولووی عجب توگل، اما، دارالفنون، مکتب سلطانی، دارالمعلمین کبك عمومی مؤسسه‌لرده‌گی خسته خانه‌لرنك کوبسینه اوزم کروب قاراب یورودم. آنلرده‌غی پاکلك، دقت، دوقتورلرنك نزاکتلری أیتوب بتررلك توگلدر. آورولر همه‌سی‌ده آیروم قاراواتلرده، بیلیالرن بیك یش آلماشدره طورالر. همه‌سیده آب آق. آشنی هر قایوسینك اوز تله‌وینه و طبا یاراوینه قاراب حاضرلیلر. حتی مکتب سلطانی خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلر شونده‌غی نیمس صلیب احمر دوقتورلرینك قاطی‌لقلرندن ودقتسزلکلرندن زارلانالر. اما تورك دوقتورلرینك دقت وشفقتلرینه رحمت أیتوب بتره آلمیلر.

مونده‌غی اسلام علماسینك بیك مشهورلرندن مناستیرلی اسماعیل حقی افندی بو کونلرده وفات ایتدی. بر چوق دینی اثرلری باردر. عالم و متعمق بر ذات ایدیسه ده شیخ جمال الدین لر، محمد عبده لر کبك متفکریندن توگل ایدی.

استانبولنك طشقی یاغنده «ادرنه قپوسی» یاننده بلغار عسکری طالاوندن قاچوب کیلگان بایتاق تورك مهاجرلری بالا چاغالری، واق توپاك، آلا آلغان نرسه‌لری برلن صووقده، یاکغورده، کوبسنچه آچ و عاجز حالده یاتالر. بیچاره بالالری آوریلر. شونلرغه یاورو پالیلر چغوب صدقه بیره‌لر. بو کونلرده انگلتره و آمریقا سفارتخانه‌لری ایکی آربا نرسه چغاروب، ایك عاجزلرینه طاراتدرغانلر. تورك غزته‌لری یاورو پالیلرنك بوندی «انسانیتلرینه» تشکر بیان ایته‌لر. لکن تورکلکنك شوشی کونلرگه قالووی، شول قدر مذلتگه توشووی و استانبول قاپقه‌سی توبنده آچ یالانغاچ قالوب یاوروپالیلرنك صدقه‌سیله کیچنووی یورەكگه بیك آور تأثیر ایته‌در.

دیوان حرب عرفی حبسخانه‌سندن، حقسز یابلغان ایکان دیب «اتحاد و ترقی» چیلرنك بعضیلرن چغارا باشلادیلر. بو کونلرده، سابق نافعه مینیستری ارمنی خلاجیان، سابق سلانیك والیسی حسین کاظم، سابق ازمیر والیسی جلال، سلانیك پوچته‌سی باش دیریکتوری حمدی بکلر چغارلدیلر.

اوچ دوقتور وطوقز آورو قاراوچی‌دن عبارت بر انگلیز صلیب احمر هیئتی تورك مجروحلرینه یاردم ایچون کیچه‌گنه استانبولغه کیلدی.

گیرمانیاده چغا طورغان «فرانقفورتر سایتونغ» آدلی غزته، صوغشده آتالری

و حامیلری اولوب یتیم و سفیل قالغان تورك عائله‌لری فائده‌سینه اعانه دفتری آچقان و جیولغان اون ایکی مك فرانق اعانه‌نی مونده یبارگان.

صدارتگه تیلیغرام ایله بلدرلدگینه کوره هندستان مسلمانلری تورك مجروحلرینه یاردم ایچون بر طبیه هیئتی یبارر گه قرار بیرگانلر. بو هیئتده بر نیچه دوقتورلر، خسته قاراوچیلر ویوز قاراوتلق سیار خسته خانه بولوناچقدر. بونك مصرفی ایچون مسلمانلر اون مك انگلیز لیراسی (یوز مك صوم) آقچه حاضرله‌گانلر. مع الممنونیه قبول ایتله‌چکری مونده اوزلرینه بلدرلگان.

مصرلی پرنس سعید حلیم پاشانك خاتونی پرنسس امینه خانم هلال احمر فائده‌سینه مك انگلیز لیراسی (۱۰ مك صوم) اعانه ایتکان.

«اتحاد و ترقی» حکومتی وقتنده چیتگه قاچقان کشیلر بارسیده استانبولغه جیولالر. سلطان حمید وقتنده استوقهولم سفیری بولوب طورغان، صکره حریت اعلان ایتلگاچ پاریژغه قاچوب اتحادچیلرغه قارشی فرانسزچه «مشروطیت» غزته‌سی چغارغان شریف پاشا بو کونلرده مونده قایتدی. اوزینك طرفدارلری زورلاب قارشی آلدیلر. بر ایکی کون آلوك بو کشی سلطان حضورینه‌ده قبول ایتلدی. گویا سلطان اوزینه: «کورسه‌تمش اولدیغکز متانت و طنپرورانه‌دن طولایی سزگه تشکر ایدرم» دیگان ایمش. لکن مونی، جیون کشی اشانماسلق نرسه‌لر یازوچی «تشریح» غزته‌سی یازا. شولوق نومیرنده بو غزته: «سلطان ناظم پاشانی «خادم کوی»دن قایتقاچ اوز حضورینه قبول ایتکان، اوزینك ممنونیتن بلدرگان هم ناظم پاشاغه «غازی»لك عنوانی بیره‌چك ایکان» دی.

چنلاب‌می، شایاروب‌می یازا، الله بلسون. «اقدام» غزته‌سی جایی کیلگان صاین فرانسیه‌گه قارشی یازا باشلادی. اوزی پاریژده اوقوغان و کوب عمرینی شونده اوتکارگان علی کمال بك تورکیه‌نك فرانسیه‌گه شاکرد یباروون‌ده یاراتمی؛ آنده اوقومیلر، طرشمیلر، بوزولالر، باشقه مملکتلرگه یبارر گه کیره‌ك ایدی، دی. مونی آلوگره‌ك یازغان بولسه و اوزی‌ده تورکیه‌دن قاچقان صاین فرانسیه‌گه باروب یاشاماغان بولسه تأثیرلی‌ره‌ك بولغان بولور ایدی. «اقدام» صاحبی جودت بك تورکلرنی بلغارلردن عبرت آلورغه اوندی، آلارنك مکتبلرن، اوقتو اصوللرن، عسکرلرینك غراموتنی بولولرن ماقطی. فقط جودت بك آلوکدانوك فرصت چققان صاین تورکلرگه بلغارلرنك ترقیلرن کورسه‌تب عبرت آلورغه اونده‌ب کیله ایدی.

۲۲نچی نویابرده «خادم کوی» قرارگاهندن باش قوماندانلق هیئتی ایله برلکده یوسف افندی آقچوراده استانبولغه قایتدی.

غزته‌لرنڭ مونده ایڭ کوب طار الغانی حاضرگی کونده ارمنی مهران افندی طرفندن نشر ایتلمکده بولغان «صباح» غزته‌سیدر. مونده سیاسی باش مقاله‌لر یازوچی ارمنی دیران کلـکیان استانبول مطبوعات جمعیتی نڭ رئیسی‌در. بو غزته هر کون چغا ۳۸—۴۰ مڭ نسخه باصیلا ایکان. مونڭ ۱۵ مڭ نسخه قدریسی آبونه اولوب، قالغانی بره‌مله‌ب صاتلمقده‌در. «اقدام» ۳۰ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. قالغانلری، مثلا: «تصویر افکار»، «افهام»، «تشریح»، «یڭی غزته»، «ترجمان حقیقت» ۷—۱۲ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. رسملی ژورناللردن «رسملی کتاب»، «ثروت فنون»، «شهبال» مجموعه‌لری چقمقده‌در. لـکن باصیلولری کوب توگل ایمش. «تورك یوردی» اولـگیسی کبك منتظما چغوب طورا، کوب کشیلر طرفندن بیك سویلوب اوقولا ایکان. بو مجموعه اوزینه لایق عالی براورن طوتمشدر.

۲٤ نویابر.

۱۳

صلح مذاکره‌سی. «اتحاد و ترقی» چیلر حقنده. جیگلونی اعتراف ایتو. پارتیه مسئله‌لری. تاتار طلبه‌سی قلوبنده.

تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده صلح یاصار ایچون لوندونده بولاچق مجلس‌گه تورکیه طرفندن وکیللر تعیین ایتولدی.

تعیین ایتولگان ذاتلرنڭ برسیده سیاست بابنده آیروم بر هنر کورسه‌تکان یاکه کورسه‌ته آلولری مأمول بولغان آدملر توگل، بلکه تورکیه‌نڭ، امر واحوال‌گه تابع دیپلوماتلرندندرلر. شونڭ ایچونده، بو صلح مذاکره‌سینه تورکلر زور اهمیت بیرمیلر و بوندن بر خیر کوتمیلر. نیده بولسه حاضرگه قدر ایتلگان زیانلرنڭ رسما بزنڭ حسابقه یازیلوب قول قویلووندن غنه عبارت بولور دیب فاریلر. اگرده حاضر اش باشنده «اتحاد و ترقی» حکومتی بولسه و صلح مذاکره‌سینه‌ده یاڭی تورکیه کشیلری تعیین ایتلسه خلقنڭ فکرنده تورلی امیدلر اویانغان بولاچاغی آیرم آچق آڭلاشلوب طورا.

یونانستان بر یاقدن صوغوشا، ایکنچی یاقدن صلح مذاکره‌سینه قاتناشا. بوڭا تورلی معنا بیره‌لر. لکن درستی: بالقان حکومتلرینڭ مشترك بر حیله‌سندن و صاقلق ایچون آنی متارکه‌گه کرتمی قالولرندن عبارتدر، دیب ظن ایتوله.

صلح مسئله‌سی آلغه آتلاغان صاین حبس‌گه یابلغان «اتحاد و ترقی» چیلر اشن‌ده یومشاتا بارالر. ایکی اوچ کون آلك، «عیبسز یابلغانلر ایکان» دیب بر نیچه‌سن چغارغانلر ایدی. کفالت آلوب کیچه دخیده اون سیگز کشینی چغاردیلر. بونلر آراسنك احمد بك آغایف، اولگی داخلیه ناظری حاجی عادل بك، اولگی معارف ناظری امرالله افندی، اولگی اوقاف ناظری خیری بك، سابق مبعوثلردن بر نیچه کشی‌لر بار. قالغانلری حقنده‌ده تحقیق و تفتیش یاصالا ایمش. حکومتنك آنلر حقنده: «صالداتلرنی صوغشماسقه قوتورتقانلر، پادشاهنی و ناظم پاشانی آوترر گه قرار بیرگانلر ایکان...» دیب چغارغان رسمی اعلانی خلق‌غه تأثیر ایتمه‌گان، یعنی «اتحاد و ترقی»چیلرنك آلای بولولرینه اوشانماغانلر، مونی باری حاضرگی حکومت نك آلاردن آچو آلووی دیب‌گنه قاراغانلر ایدی. ایندی حکومت آلارنی محاکمه‌سز حبسدن چغارا باشلاغاچ خلقنك شول فکری بیگره‌ك قوت‌له‌ندی.

استانبول غزته‌لری صوغشده. تمام جیگلگانلکنی اعتراف ایتوب یازا باشلادیلر. مثلا: «تصویر افکار» غزته‌سی باش مقاله‌سنده بویله دیه‌در:

«صوغشنی اوزمز اعلان ایتکان ایدك، بوگون اوزمز صلح صوراب متارکه یاصادق. صوغش تاریخی‌نك برنچی صحیفه‌سی شونك ایله یابلدی. لکن بو برنچی بیت تماما بزنك ضررمزغه بولوب چقدی. بونی انکار یاکه تأویل ایتوب طوروده بر معناده یوقدر. صوغش باشلانغاندن بیرلی بز هر یرده حتی یونانلیلرغه قارشی بیله جیگلوب کیلدك. روم ایلی قطعه‌سنده‌گی بتون الکامز دشمان لر قولنده‌در. اسکوب، مناستر، سلانیك شیکللی معمور شهرلرمزنی صربلیلر، یونانلیلر خراب ایتوب طورالر. «روم ایلی» قطعه‌سنده بزنك قولده باری «ادرنه»، «اشقودره»، «یانیه» قلعه‌لری قالدی. شرق عسکرمز استانبول یاننك‌غی صوك استحکاممز بولغان چتالجه‌غه چیگلدی. آنده بیکله‌نب کوتوب طورا. شوشی جیگلو نتیجه‌سی اوله‌رق بالقان حکومتلرینه بیك کوب قورال و صوغش اسبابلرمزده کیتدی. بو یاقدن‌ده ضررلاندق. عسکرمز آراسینه تورلی آورولر کروب، قوهٔ حربیه‌مزنی کیموتدی. شولای همه اشلرنك بزنك ضررغه بولوب طوروی دشمانلرمزنك قوتلرن طاغن بر قات آرتدردی. آنلرغه دخیده جسارت بیردی. بزده ایسه عکسینی موجب بولاچق حسیات طوغدردی».

صگره «تصویر افکار» یاقن شرق مسئله‌سی حقنده یاصالاچق قونفرانس‌دن بحث ایتوب: «بو قونفرانس‌ده بالقان حکومتلرینك بزدن آلاچق یرلری حقنده

سوز بولاچق توگل، بلكه بوغازلر ایله آطه‌لر مسئله‌سی گنه قارالاچق ایكان، احتمالكه یاوروپالیلر طاغن اوز آرا آكلاشوب تورکیه‌نك قالغان قسمینی ده بوله‌رگه باشلارلر» دیه‌در.

«اقدام»ده شولوق مسئله‌دن بحث ایتوب:

«۱۷نچی عصرغه، یعنی روسیه‌نك ترقی ایته باشلاوینه قدر تورکلر هر صوغشده جیڭوب كیله‌لر ایدی، شوندن صوڭ هر وقت جیڭلوب كیله‌مز» دی و ۱۹نچی عصرده تورکیه‌نك بالقان قوملرندن و روسیه‌دن بیك كوب فلاكتلر كورگانلگن، فقط اول وقتلرده یاوروپا دولتلرینك بعضیلری گنه بولسه‌ده تورکیه یاقلی بولدقلرن، حاضرگی یكرمنچی عصرده ایسه یاوروپاده تورکیه طرفداری هیچ بر دولت قالمادیغن، بارسینده تورکیه‌نك بتریلووین تله‌دیكلرن بیان ایته و: «روم ایلی قطعه‌مز كیتدی ایندی، آرناودلقنی آیروب قالدررغه تله‌سه‌لرده نیمسلر آنی كیله‌چكده اوزلری یوتار ایچون گنه آلوب قالالر، آنده عثمانلی حاكمیتن

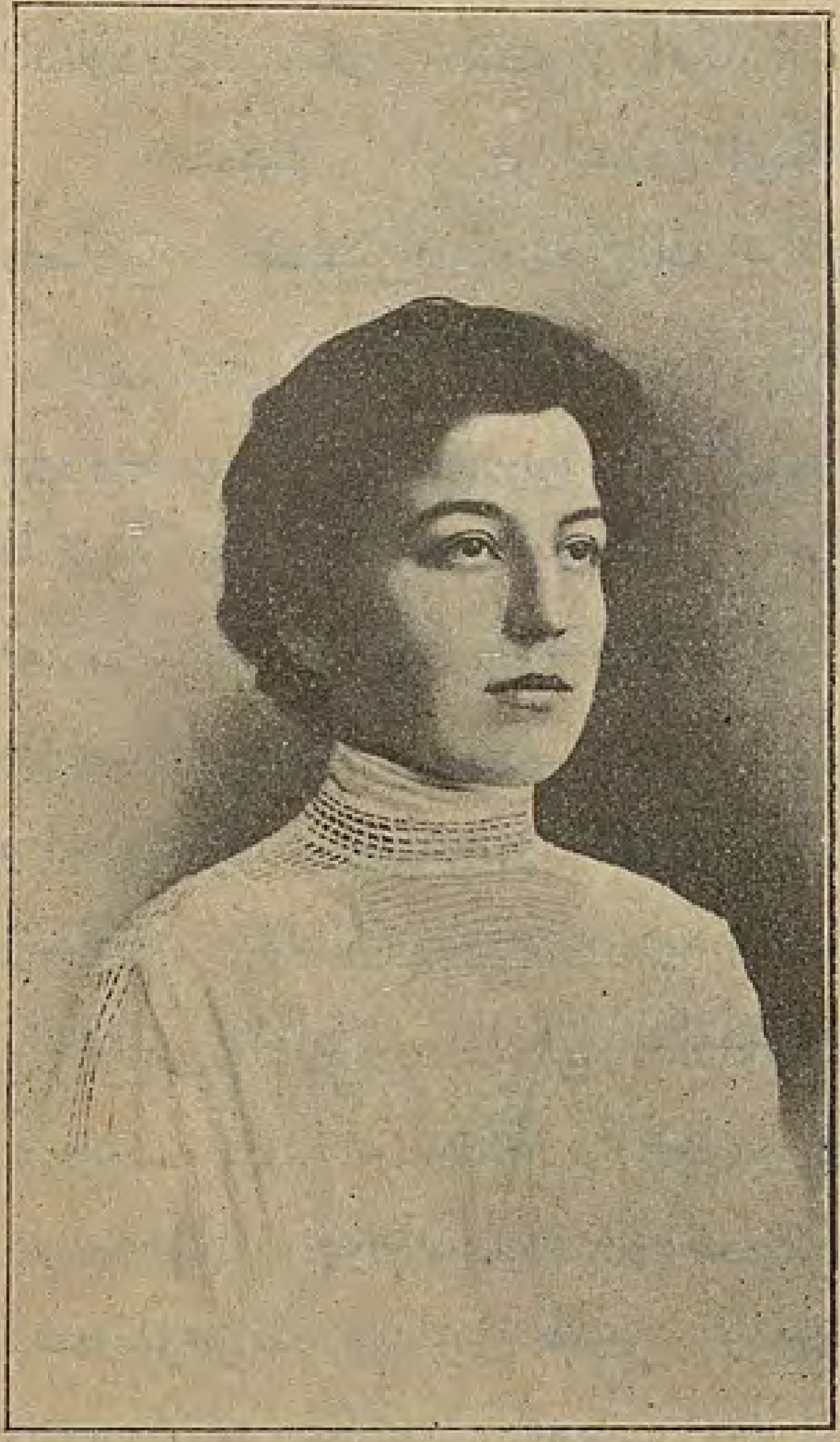

رقیه خانم یونوسوا - پیتربورغدن.

ام گلثوم خانم كمالوا - چیستایدن.

تلگه آلغان کشی‌ده یوق؛ اش بونڭ ایله‌گنه قالسه طاغن یارار ایدی، اوزاقلامی بوغازلر، آناطولی، کردستان مسئله‌لرنده قوزغاترغه تله‌یه‌چکلر» دی.

«حریت وائتلاف» پارتیه‌سینڭ ناشرافکاری بولوب «اتحاد وترقی»چیلرنڭ ایڭ شدتلی مخالفی بولغان لطفی فکری بك طرفندن چغارلمقده بولغان «تنظیمات» غزته‌سنده رفعت ثریا بك «یڭی یول ــ یڭی حیات» سرلوحه‌لی بر مقاله یازوب کینه جیڭلودن بحث ایته و دیه‌در:

«بو صوڭغی جیڭلوومز بزکه همه حقیقتنی آچوب بیردی و ماڭغایمزغه دانق ایتدروب کیتروب صوقدی‌که، بز ئلی هیچ نرسه بلمی‌مز و بتون معناسیله جهالت مرکبه اچنده یاشیمز ایکان. مونه حاضر شونی اعتراف ایتمی چاره‌مز یوق و اعتراف ایتکاندن صوڭ هر نرسه‌نی ئور یاڭیدن، الفباسندن باشلاب اوگره‌نرگه تیوشمز؛ یاشارگه تله‌گان عثمانلیلر ایچون شوندن باشقه چاره یوقدر؛ اوزون اوزادی تأویللر و تفسیرلرگه، قباحتنی بر برمزنڭ اوستینه یوکله‌تب ماتاشرغه‌ده حاجت یوقدر، چونکه: نور ظلمتنی، علم جهالتنی، قوت ضعفنی، مدنیت بدویت‌نی نیچك محو وخراب ایتسه، اوتوز یل طرشقان بلغارلرده شولوق قانون طبیعی اقتضاسنچه، ذره قدر طرشماغان، هر اشنی طشدن و اچدن بویاب کورسه‌تو ایله عصرلر اوتکارگان بزلرنی شولایوق جیڭدیلر؛ صوڭغی جیڭلوومزنڭ سبب و حکمتلرینی بیك بلوب یازغان بر تاتار غزته‌سی، اورنبورغده چغا طورغان «وقت» رفیقمز: «بلغارستان حکومتی تورك حکومتینی جیڭمه دی، بلکه بلغار معلمی تورك معلمینی جیڭدی» دی. اگر بو سوزلرنی دخیده عمومیله‌شدروبره‌ك أیته‌چك بولسه‌ق «ایدیئال، ایدیئالسزلق‌نی جیڭدی» دیب أیتورگه توغری کیله‌در».

صڭره رفعت ثریا بك تورکیه‌نڭ ایڭ آقصاغان یری معارفسزلك و بونڭ سببی‌ده معارف نظارتی‌نڭ ناچارلغی ایکانلکنی، حریت‌دن صوڭ بیش یل اچنده معارف‌ده بر آدوم‌ده آلغه کیتلمه‌گانلکنی بیان ایته ومعارف اشن اصلاح ایچون اسویچ‌دن، بیلگیه‌دن، یاپونیادن متخصص مدیرلر کیترونی تیوش طابادر.

---

۲۳ نویابرده موندغی تاتار طلبه‌سی جمعیتی اوزلرینڭ قلوبینه، موقتا استانبولده بولونوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی ام‌گلثوم، رقیه، مریم خانملرنی؛ پیتربورغدن کیلگان کبیر بکر، شریف احمدجان، فاتح رحیموف افندیلرنی و مینی چای‌گه چاقردیلر. همشیره‌لر ایله طانشوب مصاحبت ایتدك.

مریم خانم پاتاشوا - روستوف دن .

مریم خانم یعقوبوا - تاشکنددن .

روسیه‌ده‌گی مسلمانلرنڭ معیشت و معارفارینه، ترقی و تمدنلرینه عائد بعض نرسه‌لر صورا‌شدیلر. بلگان قدر معلومات بیرلدی. ام‌گلثوم خانم روسیه‌ده‌گی مسلمه‌لرنڭ معیشتلرینه، اوقو و معارف یولنده‌غی حرکتلرینه دائر معلومات بیردی. «تورك یوردی» مدیری یوسف افندی آقچورین‌ده مجلس‌ده حاضر ایدی.

ألوك مونده قزانلی و قریملی طلبه‌لر آیروم، آیروم جمعیتلر یاصاغانلر ایکان. کوبدن توگل بونڭ ایکیسن برله‌شدرگانلر و تمام اتفاق ایله حرکت ایتارگه قرار بیرگانلر. جمعیت‌نڭ رئیسی دارالفنوننڭ الهیات شعبه‌سی شاکردلرندن قریملی بر خواجه افندی اولوب، آچق فکرلی بر ذاتدر. جمعیت‌نڭ مقصدی‌علمی اولوب اوقو ومعارف یولنده یاردمله‌شودن عبارتدر. جمعیت‌نڭ اداره‌سی یاخشی یورتولدیگنی و جمعیت‌گه منسوب طلبه‌نڭ جدی تحصیلده بولوندقلرینی مونده کوب کشیلردن ایشتدم.

٢٦ نویابر.

١٤

صلح مذاکره‌سی. وکیللر. تورکیه‌ده صلح‌غه نیچك قاریلر؟ اوتکانلرنی عیبله‌و. کیله‌چك ایچون قایغرو. تورك عسکرلری. آفیتسرلر. خرستیان صالداتلر. دارالفنون طلبه‌سی. چیگنولر. چتالجه صوغشی. تورك فلوطی.

بالقان حکومتلری ایله تورکیه آراسنده یاصالاجق صلح مذاکره‌سنده حاضر بولونور ایچون تورکیه وکیللری کیچه ۲۷ نویابرده رومانیا قومپانیه‌سینك «رومانیا» پراخودی ایله کوستنجه آرقیلی لوندون‌غه کیتدیلر. کیتوچیلر بونلردر: یر اشلری وسودا مینیستری رشید پاشا، دیگز مینیستری‌نك وکیلی صالح پاشا، تورکیه‌نك بیرلین سفیری عثمان نظامی پاشا. بونلر یانینه دخی عسکری اشلر خصوصنده کیگاشچی ایتوب پالقاونیك علی رضا، مالیه مینیسترلگندن رشید صفوت بکلر قوشولدیلر. سودا مینیستری رشید پاشا شوشی هیئت‌گه رئیس تعیین ایتولدی. رشید صفوت هیئت‌نك یازوچیلغنده بولوناچق. اولگی اوچیسینه لوندون‌غه بارو قایتو ایچون یول مصرفی ایتوب حکومت طرفندن یوز یکرمیشه‌ر لیرا، کونده‌لك مصرف ایچون یومیه اونار لیرا، قالغانلرینه یول مصرفی یتمش بیشه‌ر لیرا، کونده‌لك مصرف بیشه‌ر لیرا تعیین اولوندی. (بر لیرا ۸ صوم ٦٠ ق در).

صدر اعظم مستشاری عادل بك، حربیه ناظری ناظم پاشا، ارکان حربیهٔ عمومیه رئیسی عزت پاشا وباشقه بر چوق پاشالر وبیوك ذاتلر هم انگلتره سفیری «لا اوته‌ر»، فرانسیه سفارتی‌نك باش ترجمانی «له‌دو» پراخودغه توشوب بو هیئت‌نی اوزاتوب قالدیلر. هیئت ۳۰ نویابرده جمعه کون کیچ لوندون‌غه یته‌چك، ۱نچی دیکابرده شنبه کون برنچی مجلس بولوب، شونده ایکی یاقنك وکیللری کوریشوب طانشه‌چقلر. ۳نده دوشنبه کون مذاکره باشلانه‌چق. مذاکره اورنی ایچون انگلتره حکومتی اوزینك خارجیه نظارتی دائره‌سنده بر زال تعیین ایتکان. مونده سویله‌نگان سوزلرگه بناً، اگر مذاکره‌دن یکرمی بیش کون اچنده بر نتیجه چقماسه صوغش یاڭیدن باشلانه‌چقدر.

بو هیئت سفرگه چقماسدن آلوك باب عالی‌ده، خارجیه نظارتنده و تورکیه حکومتی ایله یاوروپا سفیرلری آراسنده ئلله نی قدر کیگاشلر، مجلسلر، مصلحتلر

بولدی. کامل پاشانڭ تونلر بوینچه باب عالی‌ده قالوب اش ایله مشغول بولغانلغن، آشنی‌ده شونده کیترتب آشاغانلغن یازدیلر. شول کیڭاشلر نتیجه‌سنده البته صلحغه باروچی هیئت‌گه تعلیمات وقرارلر بیرلگاندر. لکن بونلر مونده فوق العاده یاشرون طوتولا. مطبوعات‌گه و افکار عمومیه‌گه بر نرسه‌ده بلدرلمی. بو خصوصده تورکیه خارجنده‌گی کشیلرنڭ خبرلری کوبره‌ك بولاچاغی شبهه‌سزدر.

ایندی بو صلح مسئله‌سینه مونده‌غی خلقنڭ ومطبوعات‌نڭ نیچك قاراغانلغن بلو مطلوبدر توگلمی؟

اولا شونی أیتیم‌که: حاضر ایندی بر طوغروده هم خلق هم مطبوعات تمامیله متفقدر، اول‌ده: «تمام جیکٔلدك، مسخره بولدق، اشلر برباد» دیمکده‌لر. شونی بارسیده اعتراف واقرار ایته‌لر. شوندن صوڭ تورلیچه محاکمه‌لر باشلی. بعضیسی اوتکانلردن بحث ایتوب عیبنی کم اوستنه آودارغه اورن أزلیلر، بعضیسی موندن صوڭ نیشلرگه ایندی دیب کیله‌چکدن بحث ایته‌لر. اما حاضرگی حالدن بحث ایتوب پالاژینیه‌نی قوتقاروب قالونی خاطرلرینه‌ده آلمیلر. چونکه، مونی امیدسز بر اش صانیلر هم کیتکان صاین آکلاشیلا بارمقده بولغان بر طاقم فاکتلر وحقیقتلرگه بناء، شولای امیدسزله‌نورگه حقلری‌ده یوق توگل.

مثلا: ایندی مونده بیك آچیق آڭلاشلغان‌که: صوغش باشلانغاندن بیرلی تورك عسکری دائما تدافعی بر وضعیت‌ده بولونغان، هیچ بر تجاوز یاصی آلماغان. یاصارغه ماتاشوب قاراغان وقتنده بیك زور ضرر وتلفات ایله چیگلورگه مجبور بولغان. مدافعه‌لری‌ده کوبسنچه تورك عسکری ایچون شان وشرفلی صورتده بولماغان. قرق‌کلیسا، ؤیزا، لوله بورغاس، چورلی صوغشلرنده غایت ناچار و پریشان صورتده قاچقانلر. مونی حاضر ایندی آفیتسرلریده، صالداتلریده اقرار ایته‌لر. حتی محمود مختار پاشا شول وقتدوق غلاونی اشتاب‌غه: «رذیل صورتده قاچامز» دیب تیلیغرام بیرگان. آرناود کوکللی‌لری دشمن ایله صوغشودن بیگره‌ك تورك آفیتسرلرن أوتروب طالاو وتورك آوللرن یاندروب یغما ایتو ایله مشغول بولغانلر. آرالرنده هیچ بر دیسسیپلینه، ترتیب، انتظام وآفیتسرلرگه اطاعت بولماغان. کوب یرلرده بونلر باشلاب دشمن‌غه‌اسیر بیرلگانلر و تورك شهرلرینڭ تسلیم ایتلووینه سبب بولغانلر. آخرنده تورك آفیتسرلری ملڭ بلا ایله بونلرنڭ قوراللرن آلوب، اوزلرن طاراتوب یباررگه موفق بولغانلر.

آرناودلرغنه توگل، تورك صالداتلرینڭ اوزلری، آراسنده‌ده آفیتسرلرن أوتروب طالاوچی، اوستنده‌گی کیوملرینه قدر چیشندروب آلوچیلر آز بولماغان.

صوغش غه کریله باشلادیسه شوندی صالداتلر أوترر گه و طالارغه فرصت طابار ایچون ممکن قدر آفیتسرلری تیره‌سنده بولونورغه طریشه‌لر. بیچاره آفیتسرلر ایسه ممکن قدر اوزلرینه صداقتلی ره‌ك کشیلر آراسنده بولونورغه اجتهاد ایته‌لر ایکان. اوزینك قول آستنده‌غی صالداتلر طرفندن طالانوب، یالکز کولمك اشطان بله‌ن طاو آرالرینه طاشلانوب قالدرلغان، اوچه‌ر کون آچ طوروب، یاگغورلر آستنده قاله‌رق آورولرغه ئله‌گوب، نهایت یردن سوره‌لب کیله‌کیله بر یرده‌گی عسکر بولوگینه کیلوب جانن قوتقارغان یاکه کیلوب یته آلماینچه أولوب قالغان آفیتسرلرنی ده بایتاق‌غنه بار، دیلر. بو «دیلر» گه «ایمش» معناسی برلن قارارغه توگل، بلکه بیك چن معناسیله قارارغه طوغری کیله. چونکه بونی، شوندی آفیتسرلرنی قرلرده طابوب آلوب قایتوچی صالداتلر، یاکه اوزینك چاترینه کیلگان یغلغان ایبداش آفیتسرلری سویلیلر.

محمود مختار پاشا .

تعلیم و تربیه کورگان آفیتسرلر صالداتلرغه هر جهتدن یاخشی نمونه بولورغه و مثال کورسه‌ترگه طریشوب قاراغانلر. مثلا: بر صو آرقیلی اوتارگه طوغری کیلسه ایك آلوك باشلاب آفیتسر اوزی کروب کیته، صوغش‌غه کرگانده ایك آلدان اوزی بارا، آشنی صالداتلر ایله بر وقتده و برگه آشی، آلار آچ قالغانده بوده آچ طورا. صالدات‌لرغه قاطی معامله‌ده بولونمی، طوغانم، قرداشم، اوغلم دیب گنه ده‌شه. لکن یاگی تربیه‌دن محروم بولغان تورك صالداتی کوبسنچه بونلرنی آکلی آلماغان. اوزی بلگانچه یورگان، اوزی بلگانچه طورغان، کوب وقتلرده آفیتسرلرنك سوز وامرلرینه قولاق آصماغان. قرق کلیسا صوغشنك آفیتسرلرنك بوزدن ٤٥ پروسینتی تلف بولغان. بو ایسه آنلرنك غیرت وحمیت لرینی کورسه‌ترگه کافیدر.

درست، کوب وقتلرده تورك صالداتلری کونلرچه آچ قالغان. یاڭغور و پچراقلرده قالوب اوشوگان، طوڭغان. لکن، بولای بولماغان اورنلرده‌ده کوبسنچه ناچار مقاومت کورسه‌تکانلر. دشمانی کوردیلر ایسه قاچو و تسلیم ایتلو یاغن قاراغانلر. سلانیك بیریلو واقعه‌سن اوز کوزلری بله‌ن کوروب کیلگان بر هلال احمر دوقتوری سویلی باشلادیسه کوزلرندن یاش آغا: تورك عسکرینڭ شان و شرفن صاقلارلق مقاومت آزغنه‌ده بولمادی، تیزره‌ك تسلیم ایتلو یاغن قارادیلر، سلانیك‌نی بو روشچه تیز آلورغه یونانلر خاطرلرینه‌ده کیترمه‌گانلردر، دی. بو دوقتورنڭ هم باشقه شونده بولغان کشیلرنڭ سوزلرینه بناءً، سلانیك‌ده‌گی تورك عسکرینڭ آزق و قورالی مکمل و یتارلك بولغان. ایکمك‌گه گنه توگل، ایت و پلاوغه‌ده طویوب طورغانلر، زاپاسلریده یتارلك بولغان. شونڭ ایله برابر، یونان عسکری کورینو برلن قاچارغه باشلاغانلر. یونان عسکری شهرگه یاقنلاشا باشلاغاچ تورك خاتونلری قورقشوب ایولرن طاشلاب چققانلر. قوللرینه بالالرن کوتاروب تورك عسکری یانینه قاچارغه باشلاغانلر. عسکر ایسه اوزی قاچارغه طوتونغان. تورك خاتونلری: «قاچماڭز، بزنی قوتقاریڭز، ناموسمزنی قوتقاریڭز» دیب یغلی یغلی اینه‌لگانلر. یوق، تأثیر ایتمه‌گان. حتی شول قدر یوره‌ك یارغچ منظره‌لر بولغان، که بیچاره مسلمان خاتونلری حاللری بتکاچ قوللرنده‌غی بالالرن اوراملرغه طاشلاب کیتوب اوزلرن قوتقاررغه طرشقانلر. آفیتسرلر بو حاللرنی کوروب طورغانلر. صالداتغه قاچماسقه قوشقانلر. لکن تأثیری کورلمه‌گان.

ایندی کیلیك صوڭغی چتالجه صوغشینه. مونده تورکلر جیڭگان، بلغارلرنڭ ۱۰ مڭ صالداتلری اسیر توشکان، ۱٤ طوپلری آلنغان فلان دیب تورلی خبرلر دنیانی شاولاتدی. حاضرنده بیك آچق آڭلاشلووینه کوره: مونده‌ده تورکلر جیڭمه‌گانلر. آلار مدافعه حالنده بولونغانلر. بلغارلر تجاوز ایتکان. تیك آلار اولگی پازیتسیه‌لرده‌گی شیکللی مونده تورکلرنی جیڭه آلماغانلرغنه.

عمومیتله، بلغارلر بیك آز اسیر بیرلگانلر. اسیر بیریلودن ایسه صوغشوب اُولونی آرتق کورگانلر. اما تورك عسکری هر وقت بیك جیڭل اسیر بیرلگانلر. مونی بونده هر کم اقرار ایته‌در.

تورکلرنڭ ردیف (زاپاسنوی) صالداتلری آتارغه، وقورال استعمال ایته‌رگه ره‌تله‌ب بلمه‌گانلر. بونلرنی تیز گنه آراده اوگره‌ترگه‌ده ممکن بولماغان. گرچه آلارنی هر یل جیوب بر نیچه آطنه اوگره‌ته طورو نظامی، کاغذ اوستنده بولسه‌ده

شول کوینچه قالغان، عملگه قویولماغان ایکان. تورك آردوسنده خرستیان صالداتلر آراسنده تورکلرگه خیانت قیلوچیلر بیك کوب بولغان. فرصتی کیلگانده اوز آفیتسرلرن آتوب اوترگانلر. بلغارلر طرفینه قاچقانلر. آلارغه اشپیونلق ایتکانلر، یاکه صوغش باشلاو برلن کیری چیگله باشلاب باشقهلرغه سؤ مثال بولغانلر. حتی حاضرگی حالده استانبولده مکتب سلطانی بناسندهگی هلال احمر خسته خانهسنده یاتوچی مجروح بر گریك صالداتی اوزینك دینداش و ملتداشلرینه قارشو هیچ بر دانه آتماغانلغن، اوزینك آفیتسرن آتارغه تلهسهده موفق بولا آلماغانلغن سویلهب یاتوون نقل ایتهلر.

تورك عسکرنده بولغان گیرمانیا اصولی سیار قوخنهلرنی تیزگنه یورتوب فائدهلانوده آور بولغان: بر طرفدن مونده گیرمانیادهغی شیکللی شگغراب طورغان یوللر یوق، ایکنچی طرفدن صالداتلر کوبسنچه آنك رهتن بلماینچه بوزوب بترگانلر. شولایوق، ایجابنه قاراب ئلله نیچه تورلی روشده قوروﻻ طورغان گیرمانیا اصولی چاترلردن فائدهلانودهده تورك صالداتلری زحمت چیككانلر. بونلرنك بارسی ایچونده علم، تجربه، جیتزلك کیرهك ایکان. بونلر ایسه مع التأسف، تورك صالداتلرنده کافی درجهده بولماغان.

صگره، تورك صالداتلری کملر بلهن ونیچون صوغشقانلقلرنده یاخشی آگلاب یتکرمهگانلر. آلارنی بر نیچه یللردن بیرلی ئلی یمنگه، ئلی خورانغه، ئلی آرناودلقغه یورتوب ئلسرهتب بترگانلر. صوغشورغه تلهمی باشلاسهلر اول وقتلرده آفیتسرلر، بلغارلر وخرستیانلر ایله صوغوشامز دیگانلر. قارشولرندهغی کشیلرنك مسلمانلر ایکانلگن کورگاچ صالداتلرنك آفیتسرلرگه اوشانچلری کیموگان. حاضر ایندی آفیتسرلر، بلغارلر، صربلر ایله صوغوشامز دیگاچ، صالداتلر: «بلهمز، بلهمز، سزنك بلغار دیگانگز کملر ایکانلگن آگلیمز...» دیه، کینه اوز مسلمان قرداشلری ایله صوغوشا دیب ظن ایتوچیلری کوب بولغان.

بلغار آفیتسرلری وصالداتلری آراسنده تورکچهنی مکمل بلوچیلر واوزلرن تورك کورسهتب آلداتوچیلرده کوب بولغان. اما تورکلر آراسنده بلغارچه بلوچیلر هیچ یوق دییلهچك درجهده آز ایکان. مثلا: کوگللی عسکرلر ایله بولغان بر بهریشوده آلتی بلغار صالداتی آلغه چقفانلرده تورکلرگه: «بزده سزنك کبی محمد امتیمز، الله ایچون آتماگز بزگه» دیگانلر. بونی کورگاچ تورکلر آتودن طوقتاغانلر. اولده بولماغان شول آلتی «محمد امتی» ایکیشهر اوچهر تورکنی آتوب قاچقانلر.

صوغش باشلانغاچده خلقنڭ روحن کوتارو واوقوچی یاشلرنڭ ملی ناموسلرن صاقلار ایچون دارالفنون شاکردلرینڭ کوڭللی عسکر بولوب بر فرقه تشکیل ایتولری مسئلەسی میداغه چققان، دورت بیش مڭ استودینتدن باری ایکی یوزلەب کشی کوڭللی یازلغان. کیینوب تعلیم آلا باشلاغاچ تورلیسی تورلی سبب طابوب آلارده برەم برەم طایا باشلاغانلر. ۷۵گه قالغان. بونڭ اوزرینه دارالفنون مدیری سامی بك: «بو اش مینم ناموسمه تیەدر، مینم ادارەمدەگی دارالفنون طلبەسندە بوندی حمیتسزلك کوروگه تحمل ایته آلمیم» دیب مدیرلکدن استعفا ایتەچك بولغان. صڭره کوڭللی یازیلوچی استودینتلر آرتوب ۱۲۵گه یتکان. بر قدر تعلیم آلوب صوغش میدانینه کیتکانلر. لکن آنده بارغاچ وبادن وآورولردن قورقوب بایتاغیسی طاغن کیری قایقانلر. باری ۷۰ سی شونده قالغان. بونڭده ۵۰سی گنه دارالفنون طلبەسی اولوب، ۲۰سی تورلی مکتبلردن وچیت مملکت دارالفنونلرندن کیلگان آدملردر.

«لوله بورغاس» صوغشنده تورکلر ایله بلغارلر برنچی مرتبەده بیك نق بەریشکانلر. ایکی یاقدن‌ده کوب تلفات بولغان. بر یاقنڭده موفقیتی آچق بلنمەگان. شول سببلی ایکی طرف عسکری‌ده حال آلور ایچون آزراق چیگارگه لزوم کورگانلر. تورك عسکرینڭ چیگووی، آفیتسرلر امرینه خلاف اولەرق، بیك تیزدن قاچو روشینه کرگان. بلغارلر بونی سیزو بلەن تورکلرنی قووارغه طوتونغانلر. شونڭ اوزرینه تورك عسکری حقیقة قاچارغه باشلاب جیگلگان وکوب تلفات بیرگان. اگر تورك عسکری اوزی بلغارلرنی قوارغه باشلاسه آلارنڭ قاچارغه مجبور بولاچقلرنده شبهه یوق ایکان. حتی طوپلرن طاشلاب قاچارغه، قایشلرن فلاقلرن کیسوب قویغان بولغانلر. شونده بر ایکی ساعتلك وقت، صوغشنڭ بتون طالعن اوزگارتب یبارگان.

«قرق‌کلیسا» صوغشنده تورك عسکرینڭ آلغی رەتدەگی عسکری، آرتدەغی، ایکنچی و اوچنچی خطلردەغی عسکرنڭ حاضرلەنب یتوب یتمەون اهمیتگه آلماینچه اوزلری هجوم ایتکان بولغانلر. لکن جیگلوب قاچقانلر و ایکنچی خط اوستندەگی عسکرگه کیلوب قاتناشقانلر. شولای ایتوب بتون عسکر برگه قاتناشوب طابورلر، بولوکلر، فرقەلر بارسیده چووالغان وقارما قارشق بولغان. شول قدر کوب کشیگه تیزگنه آزق یتکروده ممکن بولماغان. عسکرده ترتیب بتکان. آچلق باشلاغان. نی طوغری کیلسه شونی آشارغه، نی طوغری کیلسه شونی اچارگه مجبور بولغانلر. شونڭ اوستینه یاگغورلرده یاوب عسکرنڭ ایسانلك

یاغینه کوب ضرر کیترگان. عسکر آراسنده دیزینتریه، تیف، وبا باشلانغان، کونینه مکەر کشی اولوب قالغان وقتلر بولغان. آلارنی قارارغه، دوالارغه، جیوب آلورغەده تیزگنه امکان بولماغان.

مونه شولای فلاکتلر برسی اوستنه برسی قوشولغان وشول سببلی چتالجه صوغشنده تورکلر بلغارلرنی دفع ایته آلسەلرده اوزلری استحکامدن چغوب آنلرنی قووارغه بولدرا آلماغانلر.

بو نیان ایتلگان نرسەلر البته اکثریتگه قارابدر. یوقسه تورك صالدا تلری اچندەده بیك نق وفداکارانه صوغشقانلر بارلغی، آفیتسرلر آراسنده نه حمیت دینیه ونەده حمیت ملیه ایله متصف بولماینچه یالگز اوز باشنغنه قایغور توچیلر، اوز راحتنه گنه قاراوچیلر، «باری بر مملکت رەتکه کرەچك توگل، بونك ایچون قان توگارگه نی استویت» دیوچیلر موجود ایکانلگی کینه بیك اشانچلی خبرلر ایله ثابتدر.

تورك عسکرینك بعض اورنلردەغی مدافعەلری بیك شانلی اولوب، دشمن عسکرینه کوب تلفات بیردرگانلگیده آچق معلومدر. ادرنه، اشقودره، یانیه کرپوستلرینك شول قدر نق مقاومت ایتولری عثمانلی عسکرینك ناموسن قوتقاررغه یارارلق شانلی واقعەلردندر. بلغار عسکرینكده فوق‌العاده یونچوغانلغی، بیك کوب قرلغانلغی، اول تجاوزلر آنلر ایچون بیك قیمتگه توشکانلگی کینه بیك ظاهر حقیقتلردندر. چتالجه کرپوستلری حاضرگی صوغش نقطۀ نظرندن کوب اهمیتلی نرسەلر بولماسەده، بلغارلرآنی اوتارگه تلەسەلر، اورنینك اهمیتی سببلی، آنده غایت کوب تلفات بیررگه مجبور بولاچقلری، صوغش اشلری بلوچیلر قاشنده ظاهر ایدی. شونك ایچونده شول قدر قزقدقلری حالده استانبولغه کرو شرفندن واز کیچارگه مجبور بولدیلر.

تورکیەنك فلوطی کاغذاوستندەگی حساب بویونچه بلغار فلوطندن ئلله نی قدر اوستون (ذاتا بلغاریانك فلوطی یوقغه حسابدر) ویونان فلوطندنده یوغاری صانالسەده بو صوغش وقتنده کورگان اشی بیك آز بولغان. باری چتالجه صوغشنده ایکی یاق قاناتدن آتوب بلغارلرغه بر آز قورقو بیروب طورغان. یوقسه دیگزلرده بر نرسەده اشلی آلماغان.

بلغار مینانوسیسلری طرفندن یارەلانوب قایتقان «حمیدیه» قرەیسری مونده تعمیرده یاتا. قاچان توزەلووی معلوم توگل. یونانلر سلانیكده «فتح بلند» نی باطردیلر. یونان فلوطی بتون آطەلر دیگزی بوین بلوقاده یاصادی. تورکیەنك

بتون آطه‌لرینه عسکر چقاروب ضبط ایتدی. یونانلر طرفندن صوکغی ضبط ایتلگان «ساقز» آطه‌سی ازمیردن باری یدی میل یراقلقده‌در. آنده‌غی طوپ طاوشلری ازمیرنی یاڭغراتب طورالر.

داخلده، خلقنڭ روحی توشونکی. تورك ومسلمانلرنڭ ایڭ منور الفکر و ایڭ حمیتلی بر قسمی بولغان «اتحاد وترقی»چیلر وطنلرن دشمنلری آیاق آستینه طاشلاب چیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولغانلر. یاکه مونده تورمه‌لرده محبوس طوتولالر. خارجده تورکیه‌گه دوست وخیرخواه قالماغان. بارسیده آندن اوزلرینه حصه آلونی‌غنه توشونه‌لر. مونه شوشی حاللر بارسیده کوز آلدینه کیترلگاچ، مملکتنی حاضرگی فلاکتدن قوتقاروب قالونی امید ایتماوچیلرگه تعجب ایتار اورن قالمی‌در. ایندی بولغانلر بولدی، موندن صوڭ نیشله‌رگه کیره‌ك؟ دیب ایسابله‌وچیلرگه حق بیررگه طوغری کیله‌در. شونڭ ایچونده موین بوکوب صلح نڭ نتیجه‌سن کوته‌لر.

تورك عسکری صوڭ نیچون بو قدر ضعیف‌لك کورسه‌تکان؟ نیشله‌ب آلای ناچارلانغان واخلاقی بوزولغان؟ مونسی آیروم بر مسئله‌در. آلارنڭ بو حالگه توشولرنده‌گی یاکه شوندن یوغاری منماولرنده‌گی عیب، اوزلرنده‌می، یاکه باشقه‌لرده‌می؟ بونی تیشرسه‌ك اوزون بولور. لکن عیب اوزلرنده توگل‌لگی، اگر یاخشی قارالسه وتیوشلی تربیه وتعلیم بیرلسه، شولوق تورك عسکرینڭ آرسلانلر شیکللی دهشتلی وروحلی بولاچاغی بیك ظاهردر. تورکلر اوزلری ناچار واستعدادسزلرمی؟ بوده یوق؛ خلقتا باشقه‌لردن هیچ بر جهتدن کیم توگللر. شول قدر یاخشی بر ملت، شول قدر گوزه‌ل بر مملکت، شول قدر زور بر عسکر، باری ادارەسزلك، کشیسزلك یوزندن قربان کیته وچیتلر منافعنه‌آلت بولا.

٢٨ نویابر

۱۵

صلح مذاکره‌سی و انگلتره. سفیرلر قونفرانسی. تورکلرنڭ یاوروپاغه نظرلری. اتفاق غه قوشیلو و مستقل قالو فکرلری. روم ایلی قطعه‌سی کیتوگه قایغرماوچیلر. احمد صائب و عبد الله جودت بکلر ایله مصاحبه.

لوندون! مونه بتون استانبول مطبوعاتی نڭ و بتون تورك متفکرلرینڭ نظر دقتلری حاضر شونده یونه‌لگان. لوندون ده ایرته‌گه (۳ نچی دیکابرده) صلح مذاکره‌سی باشلاناچق: وقتیله یاوروپانی تتره‌توب طورغان و عسکری ڨیانه قاپقه ثوپلرینه باروب یتکان تورکیه‌نڭ یازمشن (مقدراتن) شونده حل ایتارگه کریشه‌چکلر. بو صلح مجلسنده تورکیه مغلوب و محکوم صفتیله، اما موندن اوتوز قرق یللر اْلوكگنه آنڭ عاجز تبعه‌لری بولغان بلغارلر، صربلر، قارا طاغلیلر غالب و حاکم صفتیله حاضر بولونالر. دشمان نڭ عسکری خلافت معظمه‌نڭ پایتختی بولغان استانبولدن ۴۵ چاقروم یرده طورا. یونان عسکری تورکیه ملکینه تجاوزده دوام ایته! متارکه‌ده، مع التأسف، قبول ایتارگه مجبوریت کورلگان شرطلرغه بناءً، چتالجه‌ده‌غی بلغار عسکرینه بلغاریا حکومتی استانبولدن واغون واغون ایکمك وآشاو اچو نرسه‌سی صاتوب آلوب یباره. اما ادرنه‌ده، یانیه و اشقودره‌ده محاصره آستنده قالغان بیچاره تورك عسکرینه آزق کرترگه تورکیه‌گه مساعده ایتلمی. شونڭ ایله برابر، ادرنه، یانیه، اشقودره قهرمان لری دشمان غه قارشی طوروده دوام ایته‌لر. کورسه‌تکان فداکارلقاری ایله بتون دوست و دشمانلری طرفندن تحسین ایتله‌لر.

صلح مذاکره‌سینڭ بیرلین یاکه ڨیانه‌ده بولماینچه لوندون ده بولووی ائتلاف مثلث و خصوصا انگلتره ایچون بیك زور موفقیت‌در. انگلیز غزته‌لری مونی بیك سوینوب و شول قدر مهم بولغان «شرق مسئله‌سی»نڭ حلی اوز پایتخت لرنده بولنووینه افتخار ایتوب یازالر. ذاتا بالقان مسئله‌سی اصلده اتفاق مثلث ایله ائتلاف مثلث‌نڭ یاوروپاده‌غی رقابتلرندن عبارت بر نرسه ایدی. بو صوغشده ائتلاف مثلث دولتلری واق بالقان حکومتلرینه غایت زور حسن توجه کورسه‌تدیلر. شول سایه‌ده تورکیه جیڭلوب، کیله‌چکده نیمسلرنڭ شرق گه طابا هجوملرینه یول بیکلندی هم نیمس عنصرینه قارشی یاوروپاده قوتلی بر

اسلاو عنصری میدان‌غه کیترلدی. ایندی انگلیزلر اوزلرینك قورغان پلانلرن آخرغه قدر اوز مطلوبلرینه موافق ایتوب چغارر ایچون صلح مذاکره‌سینك‌ده لوندون‌ده یاصالوون تأمین ایتدیلر. بالقان حکومتلرن، صوغشوب آلغان یرلرندن چغارغه مجبور ایتو ممکن توگلدر، دیب ایك ألوك اعلان ایتوچی دیپلومات - انگلتره خارجیه مینیستری «گره‌ی» بولغانلقدن، بو صلح مذاکره‌سینك لوندونده بولنووی بالقان حکومتلری ایچون نی قدر موفقیتلی بر اش ایسه، تورکلر ایچون‌ده شول قدر کوڭلسز بر اشدر.

صلح مذاکره‌سی وقتنده شرق مسئله‌لرن ره‌تکه صالو ایچون یاوروپا دولتلرینك سفیرلرندن عبارت آیروچه بر سفیرلر مجلسی یاصالووی، بونك هم لوندونده شولوق «گره‌ی» ریاستنده یاصالورغه قرار بیریلووی مونده‌غی بعض متفکرلرنی یالکز حاضرگی صوغش و تورکیه مسئله‌سی حقنده‌غنه توگل، بلکه تورکیه‌نك قالغان قطعه‌لری وعموم اسلام دنیاسی حقنده‌ده قورقوغه توشوره‌در. خصوصاً تورکیه‌نك لوندون سفیری توفیق پاشانك بو سفیرلر قونفرانسینه قبول ایتلمایه‌چگی خبری مونده بیك ناچار تأثیر ایتدی. شونك ایچونده تورك قلبلی کشیلر بو صلح مذاکره‌سندن و سفیرلر قونفرانسندن تورکیه ایچون خیرلی نتیجه‌لر کوتمیلر.

درست، بر طاقم فرضلر وخیاللر ایله افکار عمومیه‌نی یواتب طوررغه یاراتوچی وشولای ایتوب تورکیه‌نك کیتکان صاین فلاکت‌گه توشووینه سبب بولوچی بعض غزته‌لر: «گیرمانیا ایله آوستریا بیرشمه‌سلر ئلی، آلارغه رومانیاده قوشیلور، کامل پاشا، بزنك صلح وکیللرینه بیك نق طوررغه قوشقان. نورادونگیان افندیده فلان غزته‌نك مخبرینه فلانچه سویله‌گان، بز مملکتمزنك بولینووینه راضی بولاچق توگلمز دیگان، عسکرمز صوغشقه حاضر طورا دیگان» کبی سوزلر یازالر. اشلرنك بارشندن بی خبر بولغان عوام خلقی ویالقاو قهوه خانه مداوملری‌ده بوندی فرضلردن بیك لذت آلالر. لکن، آلدانب طورودن لذت آلماغان ونی قدر آچی بولسه‌ده حقیقت‌گه قارشی کوز یومارغه تله‌مه‌گان ضیالی ومتفکر تورکلر بتونله‌ی باشقه فکرده‌لر. آلار: «اگر گیرمانیا، آوستریا وورومانیا اوستون چقسه‌لر بیله بوندن بزگه فائده بولاچق توگلدر، آلارنك اوستون چغولری بزنی فدا ایتولری سایه‌سنده‌گنه بولورغه ممکندر، کیل زنهار ایندی اوزمزنی آلداتمیق، کشیگه اشانب عمر اوتکارمیك، نی‌گنه فائده کیلسه‌ده بزگه یالکز اوزمزدن کیلورگه ممکندر، یاوروپا دوستلغی‌نك آچی تجربه‌لرن بیك نق طاتودق بیت

ایندی، کامل پاشا دوستی، انگلیزلرنڭ اوشبو صوڭغی صوغش وقتندەغی حرکتلرن کورگاندن صوڭ نی امید قالدی» دیلر.

حتی بعض بر غزتەلر، مثلا، «علمدار» غزتەسی: «صوغشدن آلوڭ بز غزتەچیلر نیچون صوڭ خلقنی آلداب طوتدق، نیچون بز اوزمزنڭ هر جهتچە بلغارلردن توبان ایکانلگمزنی، بنأ علیه صوغوشسەقدە جیڭە آلمایەچغمزنی بار بار باغرمادق ایکان، جنایت اشلەگانمز، هیچ بولماسە موندن صوڭ بو عادتمزنی طاشلیق ایندی» دیلر. «اقدام» و«تصویر افکار» کبی بعض بر غزتەلر حاضر بلغارلر ایلە یاپونلرنڭ فضیلت وکمالتلرن، آنلرنڭ تمدن وترقیلرن صاناب کورسەتەلر، تورکلرنیدە شولر یولندن باررغە اوندیلر.

خلاصە: هر نیچك بولسەدە حاضرگی احوالنڭ تورکیە ایچون بیك اوڭایسز بر وضعیتدە بولونغانلغن بلوچیلر وشوڭا نق قایغروب استقبال ایچون فکر یورتوچیلر موندە کوبدر.

استقبال ایچون یورتولە طورغان فکرلر بیك تورلیچە: ایڭ کوب سویلەنگانی: هیچ فرصت اوتکارماینچە تورکیە گیرمانیا آوستریا وایتالیا اتفاقنە کررگە کیرەك دیودن عبارتدر. لکن بوڭا قارشی ایکنچیلر: «بیك تیزگنە قبول ایتسەلر بیك کرر ایدك، لکن قبول ایتمیلر شول، بزنڭ بتون سیاسی واقتصادی حقوقلرمز ایسکی معاهدەلر ایلە یاوروپالیلر طرفندن بەیلەنگان، مملکتمزنڭ هر طرفندە ترتیبسزلك، خلقمز نادان وفقیر، ایڭ برنچی طایانچمز بولغان قوۀ عسکریەمزدە یمرلدی، شوندی بر حالدە بزنی اتفاقغە آلوب نیچون شوندی آور بر یوك آستنە کرسونلر، آلار باری بزنی بولەرگەگنە راضی بولاچقلر» دیە جواب بیرەلر.

انگلترە، روسیە، فرانسیە (ائتلاف مثلث) ایلە اتفاقغە کرە آلونی موندە ایسابلەب قارارغەدە تیوش کورمیلر. چونکە آلارنڭ تورکیەنی اتفاقغە قبول ایتووینە احتمالدە یوروتمیلر. صڭرە، قالا بالقان اتفاقنە کرو. ذاتا، بالقان حکومتلری بونی تلیلر، حتی صلح وقتندە هیچ بولماسە گمرك اتحادینە کرونی شرط ایتوب قویو احتماللریدە سویلەنە. انگلترە، روسیە و فرانسیەدە تورکیەنڭ بالقان اتفاقنە کروون بیك مقبول طاباچقلر، لکن، تورکیەنڭ بالقان اتفاقنە کرووی: اوزندن بلغارلرغە کیتکان یرلرنڭ بلغارلر قولندە قالووی و نیمسلر قولینە کیتماوی ایچون قان و مال توگوب یاردەملەشووی دیگان سوز بولاچقدر. تورکلر ایندی حاضرگە قدردە روم ایلی قطعەسینە آناطولینڭ بیك کوب یگتلرن کومدیلر، آناطولی تورکلرینڭ آقچەلرن توکدیلر. موندن صوڭ دخی شولای

ایتونی، خصوصا بلغارلر فائده‌سینه آلت بولونی برده تله‌میلر.

قالا: تورکیه‌نك هیچ بر اتفاقغه قوشلماینچه اوز باشینه ترقی ایتو مسئله‌سی. برنچی باقشده البته مونی بیك موافق طابالر. لکن، آزغنه تیره‌نره‌ك ایسابلی باشلاغاچ مونك توبندنده چریکلر چقا. بو فکرگه خلاف کشیلر بولای دیلر: «بز حاضرگه قدر یاوروپا رقابتی و داخلده‌گی چیت قوملرنك فتنه‌لری سایه‌سنده ایزبلوب خراب بولدق، یاوروپا قطعه‌مزنی قولدن اچقندردق، شول حال آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌چکدر. مثلا: حاضروك ارمنی مسئله‌سی باش کورسه‌تب طورا، امتیازلی «جبل لبنان» اویازی اوزینك حقوقلرن آرتدرونی طلب ایته، سوریه و شام تیره‌لرنده انگلتره ایله فرانسیه قوتقولری باشلاغان، عربلر انگلتره قونسولینه مراجعت ایتوب، تورکیه‌نك قوت و نفوذی کیمو سببلی دیه آنده‌غی خلقنك انگلتره حمایه‌سینه آلنوون اوتنگانلر، قونسول آلارغه: سز شول طلبگزنی میکا یازوب بیریگز، مین آنی انگلتره حکومتینه طابشررمن، صکره تدبیری کوریلور دیگان. بغداد، بصره طرفلرنده‌ده انگلتره قوتقوسی دوام ایته. تورکیه‌نك ایك اوکایسز وقتنده بو کونلرده استانبولغه یمن‌دن شیخ یحی‌نك وکیللری کیلدیلر. یمن‌گه بلطر بیرلگان امتیازلر حقنده سویله‌شب بر ره‌تکه صالورغه تلیلر. بوغازلر مسئله‌سیده قوزغالووی کوتیله. شولای بولغاچ تورکیه‌نك روم ایلی قطعه‌سنده‌گی حال آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌چك، بز اوزمزگنه بونلرغه قارشی طورا آلمایه‌چقمز. بناءً علیه استقلالمزنی صاقلی آلماینچه تدریجا بتونله‌ی بتارگه مجبور بولاچقمز».

صوڭ آلای بولغاچ نیشله‌رگه ایندی؟ دیگان سؤالغه قارشی بو قسم فکر صاحبلری: «تورکیه‌نك قوتولووی ایچون بردن بر چاره قوتلی بره‌ر اجنبی حکومت‌نك حمایه‌سینه کروب، بر یکرمی اوتوز یل قدر طنچ طورا آلو و ترقی بولنده دوام ایتودر، صکره کوریلور» دیلر. استانبولده ایك کوب طارالوچی و تورکیه‌نك ایسکی غزته‌لرندن بولغان «صباح» ده ارمنی محرر دیران کلکیان افندی تورکیه‌نك انگلتره حمایه‌سینه کروون ترویج ایته. لکن بیك شوما، بیك آقرون‌غنه یازوب کیلگانلکدن بوڭا قارشی پروتیست فلان بولمی. مشهور مراد بك ایسه روسیه حمایه‌سینه کرونی تکلیف ایتوب یازدی. بونك یازووی بر طرفدن یاخشوق طوپاس بولغانلقدن و ایکنچی طرفدن روسیه‌گه تورکلرنك قاراشی انگلتره‌گه قاراشلری شیکللی بولماغانلقدن بوڭا قارشی پروتیستلر یازلدی. بر آز قچقرشوبده آلدیلر. عثمانلی یهودیلرینك اشتراکیله استانبولده

چغارلمقده بولغان فرانسوزچه «ژون تورك» غزته‌سی هیچ بولماسه صوغش طوقتالوب بتکانچه موندی نرسه‌لر حقنده بحث ایتونك کیلشمه‌گانلگن یازوب چغاردی. شویله استقبال حقنده قایغرولر دوام ایته وشونك ایله برگوك، تورکیه‌نك استقبالی ایچون بیك امیدلی قاراوچیلرده یوق توگل. مثلا: کوب یللر مصرده طوروب «سنجاق»، «قانون‌اساسی» کبی یاش تورك غزته‌لری چغارغان، سلطان عبدالعزیز وسلطان مراد واقعه‌لری حقنده رساله‌لر نشر ایتکان متفکریندن احمد صائب بك‌ده شونلر جمله‌سندندر.

احمد صائب بك .

بونلر بولای دیلر: «روم ایلی قطعه‌سی حقیقتده کوبده‌نوك بزنکی توگل، بزدن کیتکان ایدی. آنی صاقلاو و آنده‌غی اختلال‌لرنی باصدرو ایچون بز آنده یوز مکلرچه صالدات آصرارغه مجبور بولا ایدك. اناطولی تورکلرندن آلنغان صالداتلرنك هر یل ١٠ — ١٥ مکی شونده تلف بولوب قالا ایدی. روم ایلی ولایتلرندن ٣میلیون یارم لیرا داخود آلونا، اما اوزینه بش میلیون لیرا قدر راسخود چغا ایدی. شول روم ایلی ولایتلری ایچون کورشیلرمز و یاوروپا دولتلری ایله بوزو-لشورغه مجبور بولا ایدك، شونك ایچونده بونلرنك کیتووینه اول قدر قایغورا طورغان اورن یوق، تیك باری بوندن عبرت آلوب فائده‌لانورغه‌غنه کیره‌ك؛ آناطولی قطعه‌سیده بیك زور، هر تورلی بایلق‌غه مالك، اگر بونی آدم عقللی اعمار ایتسه‌ك راحت راحت یاشی آلورمز».

همده بولای ایسابله‌وچیلرنك فکرلرینه بناء، حاضر ایندی مملکت طنچ-لانغان، داخلده باش کوتاره‌چك ملتلر قالماغان، ارمنیلر هر یرده اقلیتده‌در،

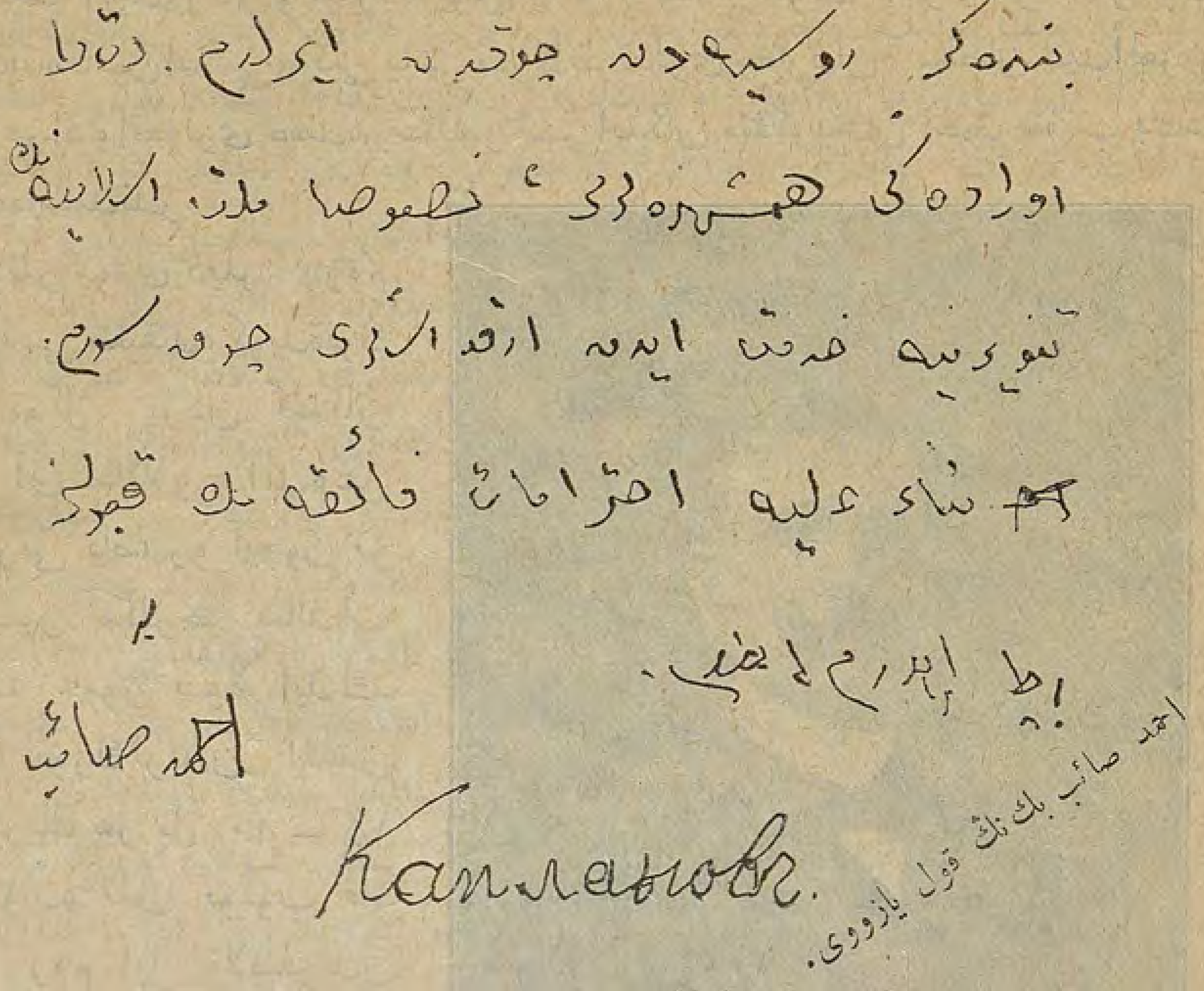
بنده‌كز روسيه‌ده چوقدن ايدرم. دها
اولاده‌كى همشيره‌لرى خصوصا ملت اسلاميه‌نى
تنويرينه خدمت ايده‌ن افرادلرى چوق سورم.
[illegible] ملت عليه احترامات فائقه‌مك تقديم
ايله ايدرم افندم.
احمد صائب
Каплановъ.

احمد صائب بك نڭ قول يازووى.

عربلرنڭ ايسه توركلردن آيريلورغه تلهو احتماللرى يوقدر، كامل پاشا حكومتى حاضر بيك نق، اتحادچيلرنڭ اش باشينه كيله آلو احتماللرى يوق، پارلامينت صايلاولرى وقتنده حكومت تضييق كورسه‌تمايه‌چك، بى طرف وترقيپرور آدملرنى مبعوث صايلايه‌چقلر وياوروپا دولتلرى‌ده موندن صوڭ تور كيه ضررينه طرشماسلر، چونكه سبب قالمادى ايندى، بارى روسيه گنه بوغازلر آچيلو مسئله‌سن چغاره‌چق، لكن اول مسئله توركلرنڭ اوزلرينه گنه توگل، بلكه باشقه دولتلر گه‌ده متعلقدر، شول سببلى آنڭ حل ايتلووى وقتنده تور كيه ايله روسيه آراسنده آيروم بر اوكا-لق چغووى احتمال طوتولمى‌در.

فكر گه قوشلماوچيلر ايسه: تور كيه‌نڭ ياوروپا قطعه‌سنده‌غى ولايتلرينڭ
بوك دولتلر جملەسندن چغارا، آزيا حكومتلرى درجه‌سينه توشوره،
مقدارتى ايسه نيچك بولاچاغى معلومدر، روم ايلى قطعه‌سى
وتجارتگاه ولايتلرى ايدى، آنلرنى دشمن اشغال ايتو

ایله استانبول سوداسینه ئلله نی قدر کمچیلك کیلدی ، استانبولنك عدلیه ، مالیه محکمه‌لرنده، معارف ونافعه دائره‌لرنده اشلر بتونله‌ی آزایوب قالدی، محکمه‌لرده

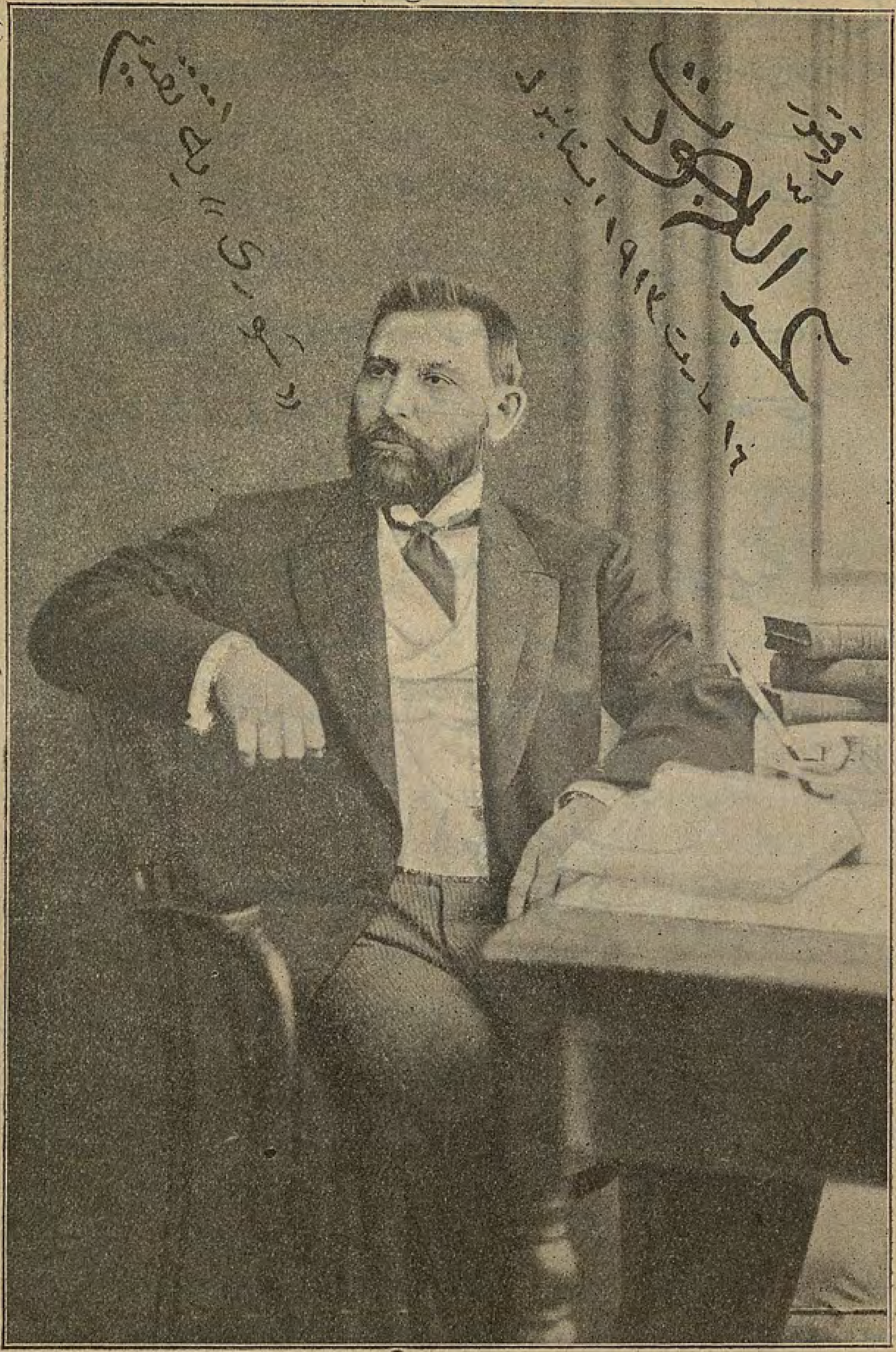

دوقتور عبدالله جودت بك .

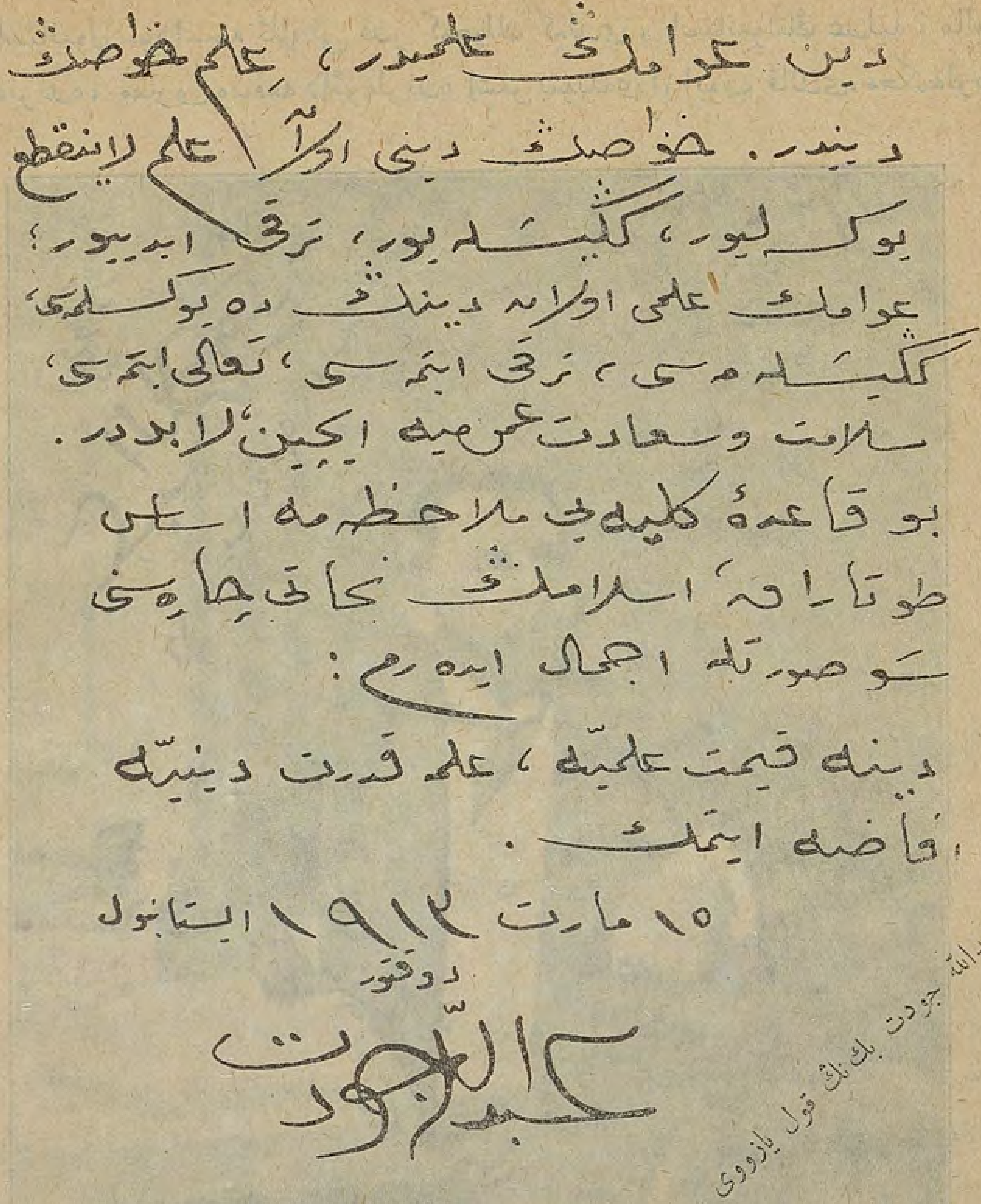
دین عوامك علمیدر، علم خواصك
دینیدر. خواصك دینی اولان علم لاینقطع
یوكسلیور، گلیشیور، ترقی ایدیور؛
عوامك علمی اولان دینك ده یوكسلمه‌سی،
گلیشمه‌سی، ترقی ایتمه‌سی، تعالی ایتمه‌سی
سلامت و سعادت عمومیه ایچین لابددر.
بو قاعدهٔ كلیه‌یی ملاحظه ایله
طوتاراق اسلامك نجات چاره‌سنی
شو صورتله اجمال ایده‌رم:
دینه قیمت علمیه، علمه قدرت دینیه
افاضه ایتمك.
١٥ مارت ١٩١٢ استانبول
دوقتور
عبدالله جودت

عبدالله جودت بكنك قول یازووی.

مأمورلر تیك اوطورالر، بونلرنك كوبسن اورنلرندن چغاررغه كیره‌ك بولاچق، نی قدر مهاجرلر كیلوب دولت اوستنه یوك بولدی، آنلرنی اورنلاشدررغه نی قدر آقچه‌لرغه احتیاج بار، روم ایلی قطعه‌سنده‌گی اوچ میلیونلاب توركلر چیتلر قولینه كیتدی، بو ایسه توركیه‌ده‌گی تورك عنصرینك دخی‌ده آزابووینه سبب بولاچقدر، دیلر.

تورك ضیالیلرندن مشهور دوقتور عبد الله جودت بك ایله مصاحبه ایتدم وتوركیه‌نك حالی و استقبالی حقنده فكرلرن صوراشدم: اگر بو صوغشنك نتیجه‌سی بزنی اویاتسه؛ عبرت آلسه‌ق روم ایلی قطعه‌سینك كیتووی ایچون آرتق

قایغورر اورن یوق ، اول بزدن کوبدەنوك کیتکان ایدی ، دی . صوك عبرت آلنور توسلەمی؟ تورکیه ضیالیلری نی فکرده؟ دیدم . بلمیم ، افندم، امید کوب توگل ، دی . شولایده، عبدالله جودت‌بك گوبدن توگل آنا طولیغه باروب یوروب قایتقان ایکان؛ احوال برلن یاخشی طانشقانلغن سویلی. تورکلرنك تجدد واصلاح گه قابلیتلرن بیان ایته . غایت اطاعتلی‌لر، مملکت‌نك طبیعی بایلغی بیك کوب ، اگرده اش باشندەغی کشیلر همتلی آدملر بولسه آناطولی‌نی اصلاح ایتو مینمچه بیك جیگللدر، دی .

— اش باشینه یاخشی کشیلر کیلوب، آنلرنك ثبات ومتانت ایله طریشولری ایچون مرکز حکومت‌نك قوتلی بولووی حاجتدر، آنك قوتلی بولووی‌ده اساسلی بر سیاسی فرقه‌گه طایانووی سایەسندەگنه ممکندر، سزده‌گی پارتیەلرنك قایوسی اساسلی بولورغه ممکن صوك؟ دیدم .

— برسیده اساسلی توگل، چونکه سیاسی پارتیەلر حکومت آقچەسیله یاشامی طورغان بورژوازیه ایله مستقل مسلکلی ضیالیلر طرفندن‌غنه تشکیل ایتلورگه ممکن، بزده ایسه بو ایکی صنف‌نك برسیده یوق ، تورکلرنك آزمی کوبمی ضیالیسی بارده حکومت خدمتندە، معاش برلن یاشیلر، بونلرنك بتون حیات‌لری حکومت‌نك کیفنه باغلیدر، بنأً علیه بونلر حکومت‌نی اوز قوللرنده طوتارلق پارتیه یاصی آلاچق توگللردر، دی .

— اول حالده صوك سزده سیاسی فرقەلر بولماغاچ پارلامینتاریزم اصولی‌نك نی معناسی قالور، دیدم . بوگا قارشی جودت‌بك: آزده بولسه دوقتورلر، آدواقاتلر، محررلر کبك مستقل ضیالیلر بر غروپپا تشکیل ایتوب تجدد و ترقی طرفداری حکومت وجودگه کیلگاندن صوك آنی صاقلارغه طریشورغه تیوش ، دی .

مونه، تورکیەنك پایتختندەگی بعض بر فکرلر وتوشونچەلر شوندن عبارتدر.

استانبول ۲ دیکابر.

١٦

یونانلر ایله صوغش. استانبولده وبا کیمی. مکتبلر آچیلا. اوقو اشلری. «اتحاد و ترقی» چی محبوسلر. اورنسز قالغان مأمورلر. اجنبی مأمورلر چاقرو. ینه پارتیه مسئله‌سی.

یانیه طرفنده تورك و یونان عسکری آراسنده بر نیچه کونلردن بیرلی صوغش دوام ایتکانلگی و یونلرنك کوبسنده تورکلرنك یونانلرنی جیکگانلگی خبر ایتله طورا ایدی. حاضر بو خصوصده حکومت اوشبو رسمی معلوماتنی نشر ایتدی:

«یانیه تیره‌سنده «قوندوروت» و «که‌تریقو» دیگان اورنلرنی آلغان دشمان عسکری ایله اوچ کوندن بیرلی دوام ایتکان قاطی صوغشده یونانلر بیك نق جیکلدیلر و کوب تلفات قالدروب کیری چیگلدیلر، بر طاو طوپلری باتاریه‌سی تخریب ایتلدی».

طبیعی، بو خبر مونده زور سوینچ بیردی. یونانلرنك متارکه‌گه فاتناشمی قالولرینك سببلرندن برسی شول یانیه‌نی ضبط ایتو ایدی. تورك عسکرینك شوندی مهم بر وقتده دشمن‌نی جیکوب دفع ایتولری بیوك موفقیت‌در. یوغارغی رسمی خبر، یانیه گوبیرناطورینك وکیلی «نوزاد» بك طرفندن داخلیه نظارتنه کوندرلمشدر.

مدللی و ساقز آطه‌لرنده تورك عسکرینك اچکه تابا چیگلوب یونانلرغه نق قارشی طورغانلغی خبر ایتله‌در.

وبا طارالوغه قارشی استانبول شهر اداره‌سی جدی تدبیرلرگه کرشدی. مثلا: وبادن صاقلانو حقنده تعلیمات باصدروب طاراتدی و شونی همه اورامل‌رده دیوارلرغه یابشدروب قویدیلر، شهر اداره‌سی بیك کوب یرلرده بوشلای چای اچره باشلادی. میدانلرده، زور اورام پوچماقلرنده زور صماوارلر قایناب طورا. تله‌گان بر کشی‌گه شوندن بر استقان چای بیریله. شیکری زور قاپچقلرغه طوتروب قویلغان. تورکلر مونی بیك تمله‌ب اچه‌لر. ایولرنده وبا برلن آورغان کشیلرنی حکومت‌گه خبر بیرماینچه یاشروب قالغان کشیلرگه جزالر تعیین اولوندی. موندی کشیلرنك اسملری هر کون غزته‌لرده اعلان ایتله طورا. شوندی تدبیرلر سایه‌سنده بولسه کیره‌کدر، که صوك کونلرده وبا کیتدکچه آزایا

بارا. مثلا: بو اوتکان تاولکده وباغه ئله گوچیلرنڭ صانی، رسمی خبرگه کوره ـ ۳۹، أولوچیلرنڭ صانی ایسه ـ ۱۱در. حالبوکه، برنیچه کون ألوك آوروچیلرنڭ صانی ۷۹ غه، أولوچیلرنکی ۳۰ غه قدر یتکان ایدی.

استانبول مکتبلرن آچوب درسلر اوقوتا باشلارغه قرار بیرلدگن اوتکانده یازغان ایدم. ایندی ابتدائی و رشدی مکتبلر آچلوب درسلر باشلاندی. اعدادیلر آچیلا، غلطه سلطانیسی آچیق، آنده درسلر اوقولا. استانبول سلطانیسنده گیرمانیا صلیب احمر خسته خانه‌سی اورنلاشدرلغان. آنده بیش یوز قدر مجروح و خسته‌لر بار ایدی. بونلرنڭ بر قسمی تریلوب چقدیلر. قالغانلرن هلال احمر خسته خانه‌لرینه کوچروب مکتبنی بو کونلرده آچارغه حاضرله‌نه‌لر. سلانیك مکتب سلطانیسنده اوقوچی شاکردلردن اون بشیسی آنڭ یونانلر کرگاچ یونان گنیرالندن رخصت آلوب مونده کیلگانلر، استانبول مکتب سلطانیسینه یرله‌شدرلدیلر. بونلرنی کوروب سلانیك احوالن صوراشدم. یونانلر طرفندن زور وحشت اجرا ایتلگانلگن بز بلمه‌دك، بزگه مساعد ایتلدی، کیتدك، دیلر.

دار الفنون، دیکابرنڭ ۱۵ نده آچیلا. آنده‌ده هلال احمر خسته خانه‌سی بار. آورولرن باشقه یرگه کوچروب بوشاتاچقلر. دار المعلمین بناسنده‌ده خسته خانه یرله‌شدرلگان. آنی‌ده بوشاتو قایغوسنده‌درلر.

آڭلاشلدیغنه کوره، حریتدن صوڭ تورلی سببلر ایله مونلغی شاکردلرنڭ درسلری بیك کوب کیسلورگه طوغری کیلگان. یانغینلر، طرابلس صوغشی، داخلی طنچسزلقلر، وبا و نهایت اوشبو بالقان صوغشی، درسلرنڭ منتظم دوام ایتولرینه کوب ضرر کیتورگان. حریتدن بیرلی دوام ایتکان دورت یل اچنده‌گی اوقولر برگه جیولسه بارلغی ایکی یلدن آرتقغه طوغری کیلماسدر، دیلر. صڭره‌ده معارف ناظرلری بیك یش آلماشنوب وهر برسی اوزینه مخصوص یاڭی پروغرام ترتیب ایده‌رەك، اوزندن اولگیلرنکن بوزا واوزگارته کیلگانگه کوره، مکتبلرنڭ پروغرام و ترتیبلری برده ره‌تکه قویلوب بته آلمی طورغانلغن سویله‌ب تأسف بیان ایته‌لر.

توقیف ایتلگان «اتحاد و ترقی» چیلرنی حبس خانه‌دن چقاروب بتره‌لر ایندی. حاضر باری بش اون کشی گنه قالغان دیلر. بونلر جمله‌سندن معلوم برسی آیدین مبعوث سابقی عبیدالله افندیدر. بونی آیا صوفیه جامعنڭ سویله‌گان بر وعظی ایچون توقیف ایتکانلر ایکان. حبس‌دن چقغان کشیلرنڭ برنیچه‌سی

ایله کوریشوب، نیچون یابلغان و نیچون چغارلغانلقلرینڭ سببلرن صوراشدم. بونلر مونده بیوك اورنلر طوتوچی کشیلر بولغانلقدن اسملرن تصریح ایتونی اوڭایسز طابام. شول سببلی آنلردن ایشتکانلرمنی گنه یازوب اوتهم.

اولا، هیچ برسی اوزلرینڭ نیچون توقیف ایتلگانلکلرن بلمیلر هم حبس خانه‌ده بونڭ سببی اوزلرینه اعلان ایتلمه‌گان. اون کوندن باشلاب برەر ایکیشەر آیغه قدر تورلیسی تورلی مدتده حبس خانه‌ده قالدقلری حالده هیچ برسندن صوراو سؤال بولماغان و استنطاق ایتلمه‌گانلر. محبوسلر اوزلری: بز نیچون توقیف ایتلدك، سببن سویله‌گزله، دیه دیوان حرب ریاستنه مراجعت ایتکالەسەلرده: آنی تیکشررگه حاجت یوق، تیزدن چغاریلاچقسگز، دیه جواب آلغانلر. آزغنه بر آراده دیوان حرب رئیسی اوچ مرتبه آلماشنغان. محبوسلر حبس خانه‌ده ٧٠ ـ ٨٠ کشی برگه طوتلوب، حقلرنده برده قصنقی‌لق اجرا ایتلمه‌گان. آشارنی ایولرندن کیتروب آشاغانلر. اوز آرا قونفرانسلر بیرگانلر، اویناب کولوب شاياروب طورغانلر. دوقتور عبدالله جودت بك اوزینڭ اثرلرن کیترتب شونده صاتا طورغان...

بونلرنڭ توقیف ایتلولریده قزق قزق‌غنه بولغان. مثلا: اُلوك داخلیه مینیستری بولوب طورغان حاجی عادل بك استانبولدن چیتده «مقری کوی» دیگان یرده یاشی ایکان. بر تونله برلن هیئت آفطوموبیلده آنڭ ایووینه ایکی کشی کیلوب: افندم، صدر اعظم پاشا حضرتلری سزنی حاضر اوزینه چاقردی، بیك مهم و آشغچ کیڭاش بار دیب آیتدی، بز سزنی آلورغه کیلدك، دیگانلر. حاجی عادل‌بك بونلرغه: صدر اعظمدن میڭا هیچ بر خبر بولغانی یوق، اگر اول چاقرتسه اُلوكدن خبر ایتار، تیلیغرام بیرر، تیلیفون ایله بلدرر ایدی، موندی تون اورتاسنده هیچ طانوماغان کشیلر ایله مین نیچك کیتیم، ایرته‌گه اوزم باررمن، دیگان. بوڭا قارشی تگیلر: افندم، اگر بزدن شیکلەنسەگز سزنڭ یانگزغه حاضر پالیتسەنی چاقررغه ممکن، قورقماگز، بو اش پالیتسەغه معلومدر، دیگانلر. بونڭ اوزرینه حاجی عادل بك: «ها، دیسەگزله، بنی توقیف ایدیورسگز، نیچون باشدن طوغروسینی سویلەمیورسگز» دیەرك کیینگانده آفطوموبیلگه اوطوروب حبسخانه‌گه کیتکان.

ایندی چغارلغان وقتده: محبوسلر دیوان حرب رئیسندن: بزنی نیچون یابقان ایدیگز و نیچون چغاراسز، دیب صوراغانلر. بوڭا قارشی: سزنڭ حقده شبهەلی بر نرسه طابلمادی، شونڭ ایچون چغاریلاسز جوابی بیرلگان. حالبوکه،

حکومت رسمی بیاننامه نشر ایتوب بونلرنی: عسکرنی صوغشماسقه قوتورتو، پادشاەغه و بیوکلرگه سوء قصد ایتو ایله اتهام قیلغان ایدی. ایندی شول قدر زور اتهامدن صوك شول قدر جیکللك ایله بونلرنی حبسدن چقارو کولکی و معناسز بر اش بولوب قالدی. شونك ایچونده بو حبس ایتلگان کشیلرنك بعضیلری عدلیه محکمەلرینه مراجعت ایله اوزلرینك حقسز یابلولری طوغروسنده حکومت اوستندن دعوا قوزغاتورغه جییونالر دیب ایشتلەدر.

شونیده أیتوب اوتیم: مونده بر کشینی توقیف ایتکانده پالیتسه و ژاندارملر اوزلری یانینه اورام قاراولچیسی بلەن محله امامنده آلوب کیلەلر؛ محله امامی ایك آلدن ایوگه کروب توقیف ایتارگه پالیتسه کیلگانلگنی خبر بیره ایکان.

اتحادچیلردن جانبولاد آدلی بر آفیسرنی توقیف ایتارگه کیلگانلر. جانبولادنك خاتونی آوری ایکان. ایرتەگه اوزم باررمن، دیگان، طڭلاماغانلر؛ پالیتسه مأمورلرینك برسی کیلگانده جانبولادنك جیلکەسندن طوتقان، بونك اوزرینه جانبولاد کسەسندن ریۋالویرن آلغانده تگی کشیگه آتقان؛ اول شوندوق یغلوب جان بیرگان. ایدإشلری فایسی قایا طارالوب کیتکانلر. صڭره جانبولاد اوزی پالیتسەغه باروب عیبن سویلەگان و اوزن توقیف ایتدرگان. حاضر اول دیوان عرفی حبسخانەسندەدر.

طرابلسنك ایتالیاغه کیتووی، روم ایلی قطعەسینك دشمنلر قولینه توشووی سببلی تورکیەنك شول یرلردەگی مأمورلری اورنسز قالغانلر. بونلر حکومتدن معیشتلرینك تأمین ایتلوون و بعضیلری استانبولغه و آنا طولیغه قایتورغه یول آقچەسی یباریلوون صوریلر ایکان. حکومت بو خصوصده مخصوص کامیسیه توزودی، ۱۵ یلدن آرتق خدمت ایتکانلرینه پینسیه تعیین ایتوب آتستافقەغه چقاراچقلر. آندن کیم خدمت ایتکانلرینه معاشلرینك اوچدن برن بیروب طوروب، نیچکده بولسه برەر تورلی اورنلاشولرینه چارەلر أزلەیەچکلر.

طرابلس صوغشی وقتنده ایتالیاغه اسیر توشوب قالغان تورك آفیتسرلری یونان صوغشی چقو سببلی مونده قایتا آلمی قالغانلر ایکان. ایتالیا حکومتی بونلرنی صلحدن صوك اوزنده مسافر ایتوب آصراغان. بو کونلرده کوستنجه آرقیلی استانبولغه اوزاتقان، بر قسمی قایتدیلر. قالغانلری بوکونلرده کوتولەدر. بونلردن برسی مین طورا طورغان «مسرت» اوتلنه توشدی. طانشوب طرابلس احوالی حقنده صوراشدم. خیلی مهم نرسەلر سویلەدی. شاید کیلەچکده یازارمن.

آکلاشلدیغنه کوره، حکومت داخلی اشلرنی اصلاح ایتو حقنده چیت مملکتلردن بر نیچه اجنبی متخصصلر چاقررغه قرار بیرگان؛ عدلیه و زراعت اشلرن یولغه صالور ایچون‌ده شوندی متخصصلر چاقریلووی فرض ایتله ایکان.

صلح مسئله‌سی یاقنلاشو ایله پارتیه‌لك مسئله‌سیده جانلانا باشلادی چماسی. «تنظیمات» غزته‌سنده لطفی فکری بك اوزی یازغان باش مقاله‌سنده: «بوندن صوڭ اتحاد پارتیه‌سیده، ائتلاف پارتیه‌سیده بتسون، شولر ایکان بزنی خراب ایتکان نرسه‌لر، میرآلای صادق بك ائتلاف قلوبلرن بارسنده یابدروب و بو پارتیه‌نی بتروب بیك یاخشی ایتکان، بوندن صوڭ بولار برسیده کیره‌کماس. حتی ممکن بولسه حکومت مخصوص نظام چغاروب بوندن صوڭ بر پارتیه‌نڭده «اتحاد وترقی» آدلی بولووی یارامایه‌چغن بیان ایتسون ایدی» دی.

لطفی فکری بك: بوندن صوڭ بزده محافظه کاران وترقیپروران آدلی ایکی پارتیه گنه بولورغه تیوش، مین اوزم صوکغیسنده‌نمن، شوکا قوشیلورغه تله‌گان کشی میکا مراجعت ایتسون، دی.

ئلی کوبدن توگل بتون قوتیله ائتلاف پارتیه‌سن توزیشوچی وروم، ارمنی، آرناود، عرب کبك تورکیه ایناردیسلرینڭ هم چیت دولتلرنڭ منافعنه آلت بولوب خدمت ایتشوچی بر کشینڭ فکری بو قدر تیز اوزگارووی یاکه بو قدر تیز اوزگاروچی فکر صاحبلرینڭ سیاسی پارتیه‌لر باشینه منوب خدمت ایتارگه ماتاشولری مملکت‌نڭ اوستنده‌گی فلاکتلر جمله‌سندن بر فلاکت بولسه کیره‌ك. خصوصا، محافظه کاران وترقیپروران کبی ایکی سوزنی آیتوب‌ده شونڭ برسینه غزته آرقلی اعضالر جیارغه جیلته‌نو کولنچ بر شیدر.

سیاسی پارتیه‌لر آکلی و فکرداش آدملردن عبارت بولغانده‌غنه اساسلی بولورغه ممکندر. یوقسه اول غزته آرقلی اعضا یازلغان قهوه خانه مداوملری، شولایوق غزته آرقیلی اعلان ایتوب بو پارتیه‌دن چغارغه و ایکنچیسنه کرگده باشلیلر. بونڭ مثاللری بونده کوب کوریلوب اوتمشدر.

۳ دیکابر.

۱۷

استانبولده شادلقلی خبرلر. دیکز صوغشی.

صوکغی بر ایکی کون اچنده مونده خلق‌غه بر یاقدن شادلق بیره طورغان خبرلر طارالمقده‌در. اشقودره تیره‌سنده قارا طاغ‌لیلرنڭ، یانیه یاننده یونانلرنڭ جیڭلو خبرلری رسمی صورتده حکومت طرفندن تبلیغ ایتلدی. گرچه قارا طاغ حکومتی متارکه‌گه قول قویغان، بناءً علیه آنڭ ایله تورکیه‌آراسنده صوغش بولماو لازم ایدیسه‌ده چاماسی عسکر کینه اوز اشنده دوام ایته طورغاندر. یانیه یاننده یونانلرنڭ جیڭلو هم یاخشوق کوب تلفات بیرو خبرلری مونده تورلی منبعلردن اڭلاشیلوب حقیقة خلقنڭ روحن کوتاردی: «متارکه‌گه قاتناشمی قالووی‌نڭ جزاسن یونانستان چیگارگه باشلادی» دیلر.

یونانلر یانیه‌غه هجوم ایچون «آیاسر اندوزه» کورفزینه ایکی مڭ عسکر چغارغانلر ایکان. آلغی صفده‌غی صالداتلری جیڭلوب قاچا باشلاغاچ بو ایکی مڭ عسکر تیزدن کیری چیگوب کیمه‌لرینه کررگه مجبور بولغانلر و تورك عسکری یونان عسکرینڭ قرارگاهی بولغان «بیزاتی» موقعنه قدر باروب سونگو ایله هجوم ایتکانلر، دیب یازالر. کینه مونده آلنغان خبرلرگه کوره، اشقودره تیره‌سنده‌گی قارا طاغ عسکرینڭ حالی ده بیك ناچاردر. عسکر فوق‌العاده آریغان، آزایغان، آچلق و آورولر دوام ایته، اشقودره یانده‌غی «طارابوش» موقعی، ضبط ایتووی غایت چیتن بر طبیعی‌استحکام بولغانلقدن قارا طاغلیلر شونی آلا آلماینچه یونچوب بتکانلر و شوڭا کوره اشقودره‌نی‌ده آلا آلمیلر ایکان.

مدللی و ساقز آطه‌لرنده تورك عسکرینڭ یونانلرغه قارشی طوروب خیلی کوب تلفات بیردرتکانلکلرن مونده‌غی غزته‌لر هر کون یازوب طورالر. فقط رسمی خبرلر بولماغانغه کوره، بونلرغه کوب اهمیت بیرلمی و اشانچلی نظریله قاری آلمیلر. وقتیله بلغار مینانوسسلری‌نڭ «حمیدیه» قره‌یسرینه هجومی وقتنده، تورك فلوطی‌نڭ ایکی بلغار مینانوسیسن باطرغانلغی مونده بیك شه‌ب ایتوب یازلغان وحتی شونی اوز کوزلری ایله کوروب سویله‌وچیلرده بولغان ایدی. لکن، صکره بو خبرنڭ بتونله‌ی اصلسز اولدیغی بلندی. شول سببلی، غزته‌لر طرفندن یازلغان کوب خبرلرگه مونده شبهه ایله قاریلر.

تورکلرگه سوینچ بیرگان خبرنڭ زورسی مونه بوگون چقدی، همده رسمی خبر اولدیغندن‌بوگا اشانچلی دیب قاریلر. بو خبر: تورك و یونان فلوطلری آراسنده چناق قلعه طشنده صوغش بولوب، یونان فلوطی‌نڭ جیڭلوب قاچوودن عبارتدر. تورك فلوطی‌نڭ چناق قلعه‌دن چغوب، یونان فلوطینه هجوم ایتارگه امر آلغانلغی همده یونانستاننڭ بردنبر زور صوغش کیمه‌سی بولغان «آۋ‌رف»نی صوغش صفندن چغاررغه طریشه‌چغی حقنده مونده آوزدن آوزغه کوبدن بیرلی خبرلر یوری وهر کم شونڭ نتیجه‌سن کوته، بعضیلر موفقیت امید ایتسه‌لرده، ایکی یاقنڭ‌ده فلوط قوتن اولچی آلغان کشیلر: «عثمانلی فلوطی‌نڭ موفقیتی غایت ماهرانه بر حرکت‌گه موقوفدر، یوقسه بزنڭ حمیدیه قره‌یسری حاضر اشدن چققانلغی جهتله، قوت جهتندن ایکی یاقنی‌ده بر چاماده‌راق بولور» دیلر ایدی.

کیچه کیچ برلن (۳نچی دیکابرده) شهرده، دیگزده صوغش بولغان، بزنڭ فلوط «آۋ‌رف»نی باطرغان، قالغانلرن قاچرغان دیب خبر طارالدی. بو خبر بتون قهوه خانه‌لرنی جانلاندردی، هر کم بر برسندن صوراشورغه، اوزی ایشتکاننی دخیده باللاندروب طاتلاندروب باشقه‌لرغه‌سویله‌رگه باشلادی. اولده بولمادی، کیچ برلن چغا طورغان «ترجمان حقیقت» و «علمدار» غزته‌لری ایکنچی مرتبه باصلوب چقدیلر. استانبولده باب عالی جاده‌سی، دیوان یولی و باشقه اورامر، غزته صاتوچی مالایلر ایله طولوب قالدیلر، بونلرنڭ طاوشلری بتون استانبولنی یاڭغراتدی، هر کم تیزره‌ك بره‌ر نومر غزته آلوب فلوط صوغشی حقنده خبر بلورگه تلی. فی‌الحقیقه، بو غزته‌لرده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی‌نڭ جیڭگانلگی، آۋ‌رف‌نڭ قاچوب کیتکانلگی یازلغان ایدی. قهوه خانه اهللرن بو خبر تمام قناعتلندروب سویندررگه کافی بولسه‌ده یوغاریراق طبقه خلق، حکومت طرفندن رسمی معلومات نشر ایتلگانچه‌گه قدر قناعت حاصل ایته آلمادیلر. رسمی خبر ایرته برلن ٤نچی دیکابرده چغارغه ممکن ایدی. شول سببلی ۳ دیکابرده کیچ برلن کوب کشیلر اوزلرینڭ ایدیه‌شلری، سیاست واحوالدن خبردار دوست ایشلری یانینه باروب تأثرلرن اورتاقلاشورغه لزوم کوردیلر. اگرده ادارهٔ عرفیه سببلی، ساعت ۱۰ده هر کمنڭ ایولرینه قایتوب اولگورولری مجبوری بولماسه بو محاکمه‌لر ولاقردیلر طاڭ آتقانچه صوزولغان بولور ایدی. آزغنه بر منفذ طابلدیسه مونده خیال و امیدلر بیك زورایوب کیتارگه مساعددر. مثلا: آۋ‌رف صفدن چقدیسه یونانستاننڭ فلوطی تورکنکینه

قارشی طوررلق قالمی. اول حالده، آطه‌لر دیگزنده‌گی یونان بلوقاده‌سی کوتاریلورگه مجبور بولا، بو ایسه تورکیه‌نڭ روم ایلی قطعه‌سینه دیگزدن عسکر چغارا آلووینه امکان بیره، اول عسکر ایله یونانلرنی تورکیه طوفراغندن قووارغه، سلانیك‌نی قایتاروب آلورغه ممکن وحتی تورك فلوطی‌نڭ پیره‌گه ویونان ساحللرینه هجوم ایتووی، آطه‌لرنی قایتاروب آلووی، حاضرگی یونان مغلوبیتی‌نڭ صلح مذاکره‌سینه‌ده زور تأثیر ایتووی بارسیده ممکن وامیدلی نرسه‌لردر.. همده یونانڭ متارکه‌گه قول قویمی قالووی صوڭنده بویله جیڭلووی تورکیه ایچون معنوی جهتدن بیك زور موفقیت صانالورلق بر اشدر. مونه شوشندی محاکمه‌لر و امیدلر ایله ایرته‌نگی اذاننی کوتوب آلغان استانبول خلقی‌نڭ برنچی اشی تیزره‌ك ایرته‌نگی غزته‌لرنی آلوب اوقودن عبارت بولدی هم فی الحقیقه امیدلر بوشقه چقمادی: دیگز صوغشی حقنده حکومت‌نڭ رسمی تبلیغی بار. بو تبلیغده بیان ایتلگان نرسه‌لر کیچه‌گی غزته‌لرده یازلغان قدروك آچق بولماسه‌ده کینه مسئله‌نڭ اساسی درست ایکانلگی، دیگزده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی‌نڭ قاچماغانلغی وتلفات‌گه دوچار بولماغانلغی بلندی. بو قدریسنه‌ده کوب شکر ایتدیلر. آنڭ اوستی یاغنده‌غیسی‌نی بولسه‌ده طابش‌در، دیدیلر. رسمی خبرلر ایکی اولوب برسی قلعهٔ سلطانیه متصرفلغندن داخلیه نظارتنه وایکنچیسی فلوط قوماندانلغندن عمومی عسکر قوماندانلغنه کیلگانلر.

برنچیسی بویله دیه‌در: «بوگون (۳ نچی دیکابرده) ایرته ساعت ۹غه یکرمی مینوت قالغانده چناق قلعه بوغازندن طشقی یاقغه چققان فلوطمز دشمان فلوطینه اوچراب ایکی یاقدنده آتشو باشلاندی. بو آتشو ساعت ۱۱ گه ۲۰مینوت قالغانچه‌غه قدر دوام ایتدی. صوڭره دشمان کیمه‌لری جیڭلوب کیری چیکدیلر. صوغش وقتنده دشمان کیمه‌لرندن «آۋەرف»نڭ باش وآرت طرفندن توتون کورلووینه بناء شول جهتلرینه بزنڭ فلوطدن آتلغان طوب یدره‌سی تیوب یانا باشلاغان بولووی بیك احتمالدر. شونی سزگه عرض ایتدمز».

ایکنچی‌سی ایسه بویله‌در:

«بو کون ایرته ساعت سیگزنی ۲۰ مینوت اوتکاچ فلوطمز بوغازدن چغوب دشمان ایله اوچراشدق. یدی مڭ بیش یوز ایللی متره‌دن اوچ مڭ ایکی یوز متره یراقلق‌غه قدر آتشدق. بزنڭ آفیتسرلر و صالداتلر فوق العاده صورتده متانت و باطرلق کورسه‌تدیلر. ساعت یارم صوغشقاندن صوڭ «آۋەرف»گه بزنڭ اوچ دورت یدره تیوب باش وآرت طرفی یانارغه باشلادی. دشمان‌نڭ

قالغان کیمه‌لری اهمیتسز روشده بر ایکی طوب آتقاندن صوڭ چیگلوب کیتدیلر. صگره صوغش «آۋەرف»نڭ اوزی ایله‌گنه دوام ایتدی. بوده اوزاق صوزولمادی. آۋەرف باشقه کیمه‌لرن ایه‌رتب پیره (یونان شهری) طرفینه قاچدیلر. خدای‌غه شکر بزنڭ کیمه‌لرگه هیچ بر ضرر زیان بولمادی».

مونه بو رسمی خبرلر خلقنڭ کوڭلن طنچلاندروب خیلی سوینچ بیردی. گرچه «آۋەرف»نڭ صفدن چغووی معلوم بولماسه‌ده، برنچی اوچراشوده تورك فلوطی‌نڭ موفقیتی، کوبدن بیرلی و هر خصوصده توشوب کیلگان کوڭللرنی کوتاررگه یارارلق بر واقعه صانالادر.

ایندی موندن صوڭ تورك فلوطی تجاوزی حرکت‌گه کیچه آلاچقمی، یوقمی، بو حقده حاضرگه هیچ کم بر نرسه أیته آلمی. صوغشنڭ تفصیلاتی بلنگاندن صوڭ‌غنه بو طوغروده سوز بولورغه ممکندر.

لوندون‌ده‌غی صلح مذاکره‌سی طرفندن کیلگان خبرلر مونده ناچار تأثیر ایته. بلغار وکیللرینڭ، ادرنه‌نی آلماینچه طوروب صلح‌غه قول قویو بولمایه‌چقدر، دیگان سوزلرینه، مخصوص تأثیر حاصل ایتار ایچون سویله‌نگان سوزلر دیب گنه قاراسه‌لرده کینه بر فنا تأثیر ایتمی بولمیدر. شول قدرکه، بلغار وکیللرینڭ اول سوزلرینه قارشی تورکیه مینیسترلرینده بیك یوغاریدن سویله‌ب خلق‌غه تسلی بیره طورالر. خارجیه ناظری نورادونگیان افندی، اجنبی غزته‌لرینڭ مخبرلرینه: باری حدود توزه‌تو گنه بولور، یوقسه تمامیت ملکیه‌مزگه ضرر کیترلماس، ادرنه‌ده، سلانیك‌ده بزده قالور، حاضر ایندی عسکریمز مکمل، آزق و قوراللری کوب، آرالرنده‌غی خسته‌لق کوندن کون کیمی بارا، دی. هر ایکی طرفنڭده سوزلری صلح مذاکره‌سی وقتنده افکار عمومیه‌گه مخصوص تأثیر حاصل ایتو قصدیله سویله‌نگان نرسه‌لر ایکانلگی معلومدر.

مجلس مبعوثاننڭ آچیلو آچیلماو مسئله‌لری مونده خلق‌نڭ ذهنن اشغال ایتارگه باشلاغان و بعضیلر، حکومت موندن صوڭ مشروطیتنی بتره‌چك ایکان، دیه سویلیلر ایدی. شول سوزلرنی کیسه‌ر ایچون کیچه‌گی غزته‌لرده حکومت بو خصوصده رسمی تبلیغ نشر ایتدی. حکومت: «حاضر صوغش وقتی بولغانلقدن مجلس مبعوثاننی آچو مسئله‌سی بله‌ن ماتاشورغه ممکن توگل، صلح یاصالغاچده صایلاولر اعلان ایتلوب، درحال آچیلاچقدر» دی. بو رسمی خبر خلق‌غه یاخشی تأثیر ایتوب طنچ‌لق بیردی.

لکن، ئلیگی پارتیه نزاعلری طاغنوق بتون یمسزلگی و تمسزلگی ایله قوزغالورغه طورا. «اتحاد و ترقی» دشمانی بولغان غزته‌لرنڭ اورام طاقملری، مثلا: «علمدار»، «تنظیمات» کبیلر هر کون اتحاد ترقی‌گه قارشی یازوب، آلارنی خورلاب، خلق آراسینه طاغنوق اوّلگی شیکلی دشمانلق اورلغی ساچا طورغان نرسه‌لر یازوب طورالر. حاضرگی حکومت‌نڭ بتون ارکانی «اتحاد ترقی» علیهنده بولغانلقدن البته بو احوال‌گه کوز یومالر. یوقسه مملکت‌نڭ سلامتلگی نقطهٔ نظرندن، خلق‌نڭ افکارن زهرلی طورغان بو حالگه مساعده بیرلماسکه تیوش ایدی. «مساعده بیرلماسکه» دیم؛ چونکه مونده ادارهٔ عرفیه بولغانلقدن حاضرگه مشروطیت و حریت قانونلرینڭ برسیده دستور العمل توگل، بلکه هر نرسه ادارهٔ عسکریه‌نڭ رخصت و مساعده‌سی ایله اشله‌نه‌در. حتی غزته‌لرده سینزور قاراوی برلن باصیلالر.

بو کونلرده استانبولنڭ ایڭ مشهور و الوغ جامعلرندن برسی بولغان «سلیمانیه» مسجدنده پادشاه‌لر اوطوررغه مخصوص بولغان اورننڭ آستندن اوت چقدی. لکن کوروب درحال سوندردیلر. بر کون باب عالی‌ده‌ده شولای اوت چغوب سوندرلگان ایدی. بونلرنی‌ده اولگی یانغن‌لر شیکلی سیاسی جنایتلر بولورغه کیره‌ك دیب ایسابلیلر. لکن افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتمه‌سن ایچون مسئله‌نی برده قابارتمایچه باصالر. حتی سلیمانیه‌ده چققان یانغن‌نی: آنده ایسکی چپتالرنی جیوب یاندرغانلر، اوت چغو مسئله‌سی شوندن‌غنه عبارت بولغان ایکان... دیب یازدیلر.

بلغاریانڭ چتالجه صوغشنده تلف بولغان وصفدن چققان عسکرینڭ مقداری ۲۰ مڭ و صوغش باشلانغاندن بیرلی تلف بولغان، جراحت و آورولر سببلی صوغش صفندن چققان عسکرینڭ مقداری ۷۰ مڭ‌دن آرتوغراق ایکانلگی مونده اوشانچلی صورتده بلنمشدر. حاضرگی کونده چتالجه‌ده بلغار و تورك عسکرینڭ آراسنده باری بیش چاقرملق مسافه بار، ایکی یاقنڭ صالداتلری کوریشه‌لر، سویلشه‌لر، برگه اوطوروب تمه‌کی طارتالر، دیلر.

ادرنه شهرندن اوچ چاقروم یراقلقده‌غی تیمر یول واقزالندن فائده‌لانورغه متارکه وقتنده بلغارلرغه ایرك بیرلگان ایکان. شول سببلی بلغارلر حاضر شوندن اوتکاروب، تیمر یول ایله، چتالجه‌ده‌غی عسکرلرینه آزق طاشیلر و کیلوب کیتوب یوریلر. ضبط ایتکان شهرلرنده بلغارلر مکتبلر آچا باشلاغانلر. «قواله» شهرنده بلغاریانڭ ولی عهدی پرنس «بوریس» اسمینه زور بر مکتب آچاغان.

بر نیچه برده باشقه شعبه‌لرن آچارغه و شهرلر آراسنده تیلیفونلر طارتورغه کرشکانلر.

تورکیه‌نك چتالجه‌ده‌غی عسکری حاضر بیك رەتکه قویلغان، آزق و قورال لری تمام یتکرلگان هم آرالرنده خسته‌لکده بیك آزایغان، اگرده صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاکیدن صوغش باشلاناچق بولسه مدافعه‌گه تمامیله حاضر، دیلر.

استانبولنك اوزنده طنچلق. صوك کونلرده هوالر یاخشی، جلی، قویاشلی. ترزه‌لرنی کوندز آچوب هیبت هوا ایسنارگه ممکن بولغانلغی شیکللی، قهوه خانه مداوملریده قهوه‌نی اورامده‌غی اسقامیه‌لر اوستینه اوطوروب اچه‌لر و نارگیله‌نی‌ده شونده چیکوب بیشەر آلتیشەر ساعت قوزغالماینچه شول بر اورنده کمال حضور و سکونت ایله اوطورالر. بوده شرق‌نك بر صفاسی، بر راحتی‌در، که یاوروپا خلقی بو لذتدن محرومدر... ٤ دیکابر.

۱۸

معارف اشلری. مالیه اشلری. هلال احمرگه یاردملر. سابق سلطان عبدالحمید. بلغار عسکرینه استانبولدن آزق یبارو. مهاجرلر. یانغین اعانه‌سی.

«اقدام» غزته‌سنده شفیق اسعد افندی نام بر ذات بیك جدی صره مقاله‌لر یازوب تورکیه‌نك معارف نظارتنه هجوم ایته، آنك اشسزلگندن و شول سببلی معارفنك کیتکان صاین ناچارلانا باروب، حتی حاضر سلطان حمید وقتنده‌غیدن‌ده توبان توشکانلگندن زارلانا و حاضرگی معارف نظارتی کشیلرن بتونله‌ی یاکارتماغانده هیچ نرسه امید ایتارگه اورن یوق، دی.

شول شکایتلرنك نتیجه‌سی بولسه کیره‌ك، که معارف ناظری داماد شریف پاشا بو کونلرده «افهام» غزته‌سینك محررلرندن برسن حضورینه قبول ایتوب، معارفنی اصلاح حقنده اوزینك پروغرامن سویله‌گان. بوندن آکلاشلدیغنه کوره، معارف ناظری توبان و اورتا درجه مکتبلرنك اصلاحنه اهمیت بیرونی تیوش طابا، عالی مکتبلرده اوزگارتیله‌چك اش کوب یوقدر، دی. ناظر پاشا معارف اصلاحنده، حاضرگه قدر تورکیه‌ده مقبول بولغان فرانسوز اصول تعلیم و تربیه‌سن طاشلاب، تورکلرنك اوز حیاتلرینه موافق باشقه بر اصول قبول ایتو موافق

بولاچاقلغن‌ده بیان ایتکان. لکن موندەغی دار الفنون طلبه‌سینك آکلی قسمی بونك‌ده حاضرگی ترتیب و پروغرامی بیك کوب قصورلی بولغانلغن، اصلاحغه محتاج کوب ماده‌لر بارلغن، استانبول مکتبلری اچنده کوکل قناعتله‌نورلگی طبیه، غلطه سلطانیسی و دار المعلمین مکتبلرندن گنه عبارت ایکانلگن سویلیلر.

مالیه مینیستری عبدالرحمن بك بو کونلرده «فینانسووی بولیتین» غزته سینك محررن حضورینه قبول ایتوب تورکیه‌نك امور مالیه‌سی حقنده سویله‌شکان. محررنك: تورکیه‌نك امور مالیه‌سی بیك ناچار توگل‌لگن غزته‌ده یاصوب چغاررغه رخصت ایته‌سزمی، دیووینه قارشی، عبدالرحمن بك: «آقچه‌غه بولغان احتیاجمز بدیهی‌در، فقط چیت مملکت بانکیرلری بزگه بورچقه آقچه بیرو خصوصنده بیك صاق حرکت ایته‌لر، بونلر هر نرسه‌نی قارانغو کوره‌لر؛ هواده بر بالون اوچسه، درحال قورقوغه توشوب مخاطره باشلانغانلغینه ذاهب بولالر» دیگان.

حاضرگی مالیه مینیستری عبدالرحمن بك قریم تاتارلرندندر. آنك قول آستندەغی باشقه مأمورلر اچنده‌ده بایتاق تاتار بار دیلر. «اتحاد و ترقی» حکومتی وقتنده مالیه مینیسترلگنه جاوید بك منگاچ، تاتارلرنك کوبسن اورنلرندن چغاروب، آلار یرینه سلانیك‌لیلرنی (اوز کشیلرن) قویغان ایکان. شول سببلی موندەغی تاتارلرنك بایتاق بر قسمی «اتحاد و ترقی» علیهنده اولوب، ائتلاف طرفداریدرلر. تورکیه‌نك مالیه مینیسترلگی‌ده ئلی تاتارلر، ئلی سلانیکلیلر قولینه کیچوب کیلگان.

تورك مجروحلرن قارار ایچون یاپونیادن استانبولغه بر صلیب احمر هیئتی کیلدی. دوقتورلری، خسته قاراوچیلری و بەیله‌و اسبابلری اوزلرینکی‌در.

مصردن یاکیدن بر هلال احمر هیئتی کیلدی. ۱۲ دوقتورلری، بر آپتیکارلری، ۲۲ خسته قاراوچیلری بار. مصردن حاضرگه قدر تورکیه‌گه صوغش مصرفینه و هلال احمر فائده‌سینه کیلگان اعانه‌لرنك مقداری ۱۵۰ ملك انگلیز لیراسینه (بر میلیون یارم صومغه) یتکان. هندستاندن کیلگان اعانه‌لرنك مقداری اوچ میلیون صوملردن آرتق، دیلر. کاشغر مسلمانلرندن هلال احمر فائده‌سینه بیش ملك صوم کیلگان. ۲۷ نچی نویابرگه قدر کیلوب حربیه نظارتنه طاپشرلغان صوغش اعانه‌سینك (هلال احمرنکندن طش) مجموعی بر میلیون ۱۴۳ ملك صوم ایکانلگن حکومت اعلان ایتدی.

سابق سلطان حمید استانبولده بوغاز اچنده «بکلر بگی» سراینده طورا. آنده کشی کرتمیلر. صوك وقتلرده سلطان حمیدنك اسمی کوبره‌ك چققالی

باشلاغانغه بولسه کیره‌ك، پوچته خانه‌لر آرقیلی آنك اسمینه کیلگان خطلرنی آلوك استانبول محافظلگی قوماندانلغنه، آندن «بکلر بگی» سرایی محافظنه یباریلورگه وآنك طرفندن آچیلوب اوقولغاندن صوك اوزینه بیریلورگه تیوشلگی اعلان ایتلدی. سلانیك‌ده طورغان وقتنده عبدالحمیدگه غزته اوقوتماغانلر، کشی ایله قاتناشدرماغانلر، شول سببلی اول خارجده‌گی حاللردن بی خبر طورغان ایکان. صکره سلانیکدن استانبولغه کیترلگانده پراخودده احوالنی آکلاغان و بلغارلر ایله یونانلرنك برله‌شب تورکیه‌گه هجوم ایتولرن ایشتکاچ: «ها، دیمك که یاش تورکلر بلغارلر ایله یونانلرنی ده دوستلاشدره بلدیلر...» دیگان.

خسته خانه‌لرده‌گی مجروحلر رسمی.

آلوکدن سلطان حمیدگه برده اخلاصی بولماغان عقللی برکشی: «آنك بو سوزلری تاریخ‌گه کروب قالاچق تیره‌ن معنالی سوزلردندر» دی.

استانبول لیماننده‌غی اجنبی صوغش پراخودلرندن آوستریانك ایکی، گیرمانیانك بر، ایتالیانك بر کیمه‌لری کیتدیلر. قالغانلری وباشقه دولتلرنکی‌ده کیته‌چکلر، دیلر.

بلغاریانك چتالجه‌ده‌غی عسکرینه کیچه استانبولدن ینه یدی واغون ایکمك هم برنیچه ملك کیلوغرام طوز یبارلگان. متارکه‌ده‌گی شرطلرغه بناءً، قول قویغاندن صوك اون کون اوتکاچ بلغاریا اوزینك عسکرینه ادرنه یولی هم قاره دیگز طریقی ایله آزق یباررگه اختیارلی ایتلگان ایدی. شوکا بناءً بو کونلرده روم ایلی تیمر یولی برلن‌ده آزق کیتره باشلاغانلر.

حکومت‌نی زور مشقت‌گه صالغان اشلرنك برسیده بالقان حکومتلری آلغان یرلردن قاچوب کیلگان مهاجرلردر. حاضرنده استانبولنك بر نیچه مسجدلری بونلر ایله طولیدر. استانبول طشنده‌غیلری ایچون باراقالر یاصیلر. ادرنه ولایتندن قاچوب قلعهٔ سلطانیه‌گه بارغان ملك اوچیوزله‌ب مهاجرنی بو کونلرده استانبولغه کیتروب بر قازارماغه یرله‌شدردیلر. مصر هلال احمر جمعیتی بونلرغه آقچه‌لر، کیوم و آزقلر طاراتدی. آورو بولغانلرن خسته خانه‌لرینه آلدیلر.

سلانیك‌گه جیولغان ٣٠ ملڭ قدر مسلمان مهاجرلرینڭ آچ یالانغاچ و محتاج بر حالده بولونغانلقلری ایشتله‌در. بو کونلرده‌گنه سلانیك آرقیلی قایتقان بر تورك معلمی آنده‌غی مهاجرلرنڭ حاللرن بیك قزغانچلی صورتده تعریف ایتدی. سلانیك‌نڭ کوبره‌ك بایلری یهودلر اولوب، بونلر، کونده بر مرتبه کیچ برلان مهاجرلرگه صدقه اوله‌شه‌لر ایکان. مسلمان مهاجرلری ایرته‌دن کیچ‌گه قدر شونلرنڭ ایشکلری توبنده اوطوروب شول صدقه‌نی کوته‌لر، بیش ملڭ قدریسی شهرنڭ طشنده صووقده یاڠورده طورالر، آرالرنده تورلی خسته‌لقلر ظاهر بولغان، دی. سلانیك ولایتنده‌گی ١٠ ملڭ‌له‌ب «بوسنه هرسه‌ك» مهاجرلری آوستریانڭ یاردمی ایله کیری اوز مملکتلرینه قایتوب کیتکانلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی‌نڭ. باشلقلرندن مشهور طلعت بکنی یاوروپاغه قاچقان دیب چغارغانلر ایدی. حالبوکه اول مونده بولغان ایکان. اوزن توقیف ایته‌چك بولسه‌لرده، کفالت آلوب ایرك‌كه قویغانلر.

بو کونلرده محترم عبدالرشید افندی ایله برلکده مصرلی پرنس سعید حلیم پاشا ایله کوریشدك. اعیان اعضاسندن بولغان بو ذات «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ زور ارکانندن ایدی. صڭره، هلال احمر خسته خانه‌سنده مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیه و مریم خانملر هم یوسف و عارف افندیلر ایله برلکده حاضرگی تورکیه‌نڭ ایڭ معتبر محرره و ادیبه‌لرندن بولغان خالده ادیب خانم‌گه باروب کوریشدك.

بونلر حقنده کیله‌چكده یازارمن.

اوتکان یل استانبول یانغنندن ضررلانوچیلر فائده‌سنه بزنڭ «وقت» اداره سینه جیولغان ١٦٠٠ صوم قدر اعانه آقچه‌سی شولوق سـنه اوکتابر آینده استانبولده‌غی روسیه ایلچیخانه‌سی اسمینه یباریلوب، شونڭ تیوشلی اورنینه طابشرلووی اوتنلسه‌ده، قایده طابشرلووندن، حاضرگه قدر اداره‌مزگه بر خبرده کیلگانی بولماغانغه کوره، حاضر اوزم استانبولغه کیلگاچ سفارتخانه‌مزگه باروب شونی تیکشردم. مذکور اعانه آقچه‌سی شول وقتدوق سفارتخانه‌گه طابشرلغان. سفارتخانه آنی یانغن کامیتیتینه طابشرر ایچون تورکیه‌نڭ خارجیه نظارتینه یبارگان هم آلغانلق‌غه تذکره بیرولرن اوتنگان. لکن حاضرگه قدر خارجیه نظارتندن بو خصوصده بر خبر وتذکره کیلگانی یوق ایکان. سزگه خبر ایتارگه، شونڭ کیلگانن کوته‌مز، دیلر. سفارتخانه‌نڭ کانسیلاریاسنده میکا بو خصوصده غی بتون کاغدلرنی (Дѣло نی) کورسه‌تدیلر.

اوڭ یاقدن:

اوطورغانلر، ـ مریم پاتاشووا، فاتح کریموف، عارف کریموف.

آیاقده، ـ رقیه یونوسووا، یوسف آقچورین، ام گلثوم کمالووا، مریم یعقوبووا.

استانبولده ادارهٔ عرفیه‌نڭ آزراق یومشاتیلا باشلاو خبرلری بار ایدی. احتمالکه شونڭ علامتیدر: کیچه‌گی غزته‌لرده ادارهٔ عسکریه موندن صوڭ ایرته بله‌ن ساعت بیش‌دن اعتبارا اوراملرغه چغارغه یاراغانلقنی اعلام ایته‌در. یوقسه آلتی‌دن الوڭ چغارغه یارامی ایدی.

٥ دیکابر.

١٩

فلوط صوغشی‌نڭ تأثیری. یونان و صلح مذاکره‌سی. حلمی بك یانده. «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیه‌سی. «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی». هندستان هلال احمر هیئتی. پادشاهمزنڭ اسم کونی.

---

٣ نچی دیکابرده چناق قلعه طشنده تورك و یونان فلوطلری آراسنده بولغان صوغش‌غه بونده زور اهمیت بیرالدی. تورك فلوطی‌نڭ مونڭغی موفقیتی خلقنڭ روحن خیلی کوتاردی. غزته‌لر بو خصوصده برسی برسندن آرتدروب خلقنڭ کیفن کیتره‌چك نرسه‌لر یازالر و خلق آراسنده تورلی مبالغه‌لی خبرلر نشر ایتله. مثلا: کمدر برسی، تورك فلوطی یونانلرنڭ ایکی مینانوسیسلرن طوتوب، کیمه آرتینه طاغوب قایتقان دیب خبر چغارغان. بونی ایشتوچیلر درحال دیڭز بوبینه شونلرنی کوررگه جیولالر. آرالرندن برسی بارماغی بله‌ن تورتب ئلله قایده‌غی بر بارقاصنی کورسه‌ته، آنه شول ایندی برسی، دی. یونان فلاغی کوونمی بیت، دیب صوراغان ایبده‌شینه، اول ئلله قاچان بزنڭ فلوطغه ئله‌کدی ایندی، آنده قالدرالرمی صوڭ دشمان فلاغن، دیب جواب بیره. بونی طڭلاوچیلر، ماشاء الله، دیب سوینه‌لر..

بوندی خبرلر البته مبالغه‌در. یونانستاننڭ هیچ بر مینانوسیسی فلانی طوتلوب کیترلگانی یوق. لکن تورك فلوطی‌نڭ بو صوڭ صوغشده کورسه‌تکان حرکتینی بیوك موفقیت دیب آتارغه یاراغانلغی‌ده شبهه‌سزدر. یونان فلوطی تورکیه‌نڭ بتون آطه‌لرن ضبط ایتکان، بتون آطه‌لر دیڭزی ساحلن بلوقاده یاصاغان و چناق قلعه‌نڭ تمام آوزنده‌غی «بوزچه آطه» دیگان یرگه‌ده اوزینڭ فلاغن کیتروب قاداغان ایدی. تورك فلوطی‌نڭ دیڭزگه چغوون کوته وچقدیسه

هجوم ایله آنی هلاك ایتارگه حاضر طورا ایدی. شوندی بر وقتده تورك فلوطی‌نڭ بوغازدن چغوب صوغشووی و صوغش نتیجه‌سنده یونان فلوطی‌نڭ چیگلوب کیتارگه مجبور بولووی البته زور موفقیت‌در. صوغش وقتنده شول برده بولغان بر رومانیا پراخودی مونده کیلدی. آنده‌غی یولچیلر صوغشنی بتون تفصیلاتیله کوروب طورغانلر و مونده کیلگاچ غزته مخبرلرینه و طانشلری سوداگرلرگه سویله‌مشلردر. هندستاندن کیله طورغان «هلال احمر» جمعیتی‌نڭ اعضالرینده چناق قلعه آوزنده شول وقتده طوغری کیلوب کوروب طورغانلر هم صوغشنڭ بر نیچه فوتوغراف رسملرن آلغانلر. حاضرنده بو رسملر مونده حربیه نظارتینه طاپشرلمشلردر.

تورك غزته‌لری فلوطنڭ بو موفقیتن محاکمه ایتکانده لوندون‌ده‌غی صلح مذاکره‌سینه زور تأثیری بولاچاغن امید ایته‌لر و: ایندی یونانستان درحال متارکه‌گه قول قویارغه مجبور بولور، صلح مذاکره‌سینده بایتاق بزنڭ فائده‌غه ئه‌یله‌نور، دیب یازالر ایدی. لکن، نیچوندر حاضرگه مونڭ کیریسنچه بر اش کورینوب طورا. شویله‌که: صوڭغی تیلیغرام خبرلرینه کوره، تورکیه حکومتی اگر یونانستان متارکه‌گه قول قویماسه‌ده آنڭ وکیللرن صلح مذاکره‌سینه کرترگه راضی بولغان ایمش. حالبوکه، مونده برده آنی کوتمیلر ایدی. بو خبر خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی. بلغارستان وکیلی دانف‌نڭ یاوروپا غزته‌لری واسطه‌سیله، «ادرنه‌نی آلماینچه کیلشو احتمالی یوق» دیه نشر ایته طورووی‌ده یاخشی تأثیر ایتمیدر.

ادرنه همیشه بیرلمی طورا. بعضا استانبول غزته‌لرنده: «مادی و معنوی جهتلرمز مکملدر، دشمان‌غه بیریلو احتمالمز یوقدر» دیه ادرنه خبرلری باصلوب چغا. بونلر درستمی‌در، یوقمیدر، بلوب بولمی. آیاستفانوس‌غه بارغانده روم ایلی تیمر یولینڭ بر کاندوکتوری ایله سویله‌شب، حاضر بو تیمر یولنڭ قای یرگه قدر بارغانلغن و تگی یاغی نی حالده ایکانلگن صوراشوب باردم.

ــ خادم کویی‌نڭ آرغی یاغن بلمیم، محاصره وقتنده خاتونم و اوچ بالام ادرنه‌ده قالغانلر ایدی، شوندن بیرلی هیچ بر خبر آلا آلغانم یوق، ایسانلرمیدر، یوقمیدر، نی آشاب اچوب طورا طورغانلردر، بلمیم، آلار ایچون قایغودن اوله‌م ایندی، دی وکوزلرندن ملدر ملدر یاشلری طاما.

فلوطنڭ موفقیتن قوطلاب، گیرمانیادن صاتوب آلنغان «باربارو‌س» زرهلیسنه، بحریه موزی خانه‌سنده صاقلانا طورغان آثار عتیقه‌دن بر فلاغنی

بیرر گه حضرت سلطاننڭ ارادەسی چقدی. بو فلاغ وقتیله تورکلرنڭ مشهور دریا قهرمانی «خیرالدین بارباروس» نڭ کیمەسندە بولونغان، صگره روس صوغشندە سیواستوپولنی طوپقه طوتقاندە «محمودیه» زرهلیسنڭ بولغان و اوستینه سورۂ «فتح» نقش ایتلگان ایکان.

لوندوندەغی صلح مذاکرەسی حقندە موندە حاضرگه آچق خبرلر کیلگانی یوق ئلی. تورك غزتەلری: بزنکیلر کوب اوستوپقەغە کیتماسلر، اگر تگیلردە شولای ایتسەلر یاڭیدن صوغش باشلامی بولماس، دیب یازالر.

موندە «حکمت» غزتەسینڭ محرری حلمی بك «مسلمان ترقیپرورلگی» اسمندە یاڭی بر پارتیه تأسیس ایتماکچی بولا. پارتیەنڭ پروغرامن رساله شکلندە جزء جزء ایتوب نشر قیلورغه باشلادی. حلمی بك گوزەل یاوروپا تربیەسی کورگان و علوم اسلامیەدن خبردار بر ذاتدر. دین، فلسفه و تصوف مسئلەلری حقندە کوب توشونه. اوزی دارالفنوندە فلسفه معلمیدر. شول سببلی بونڭ تأسیس ایتارگه تلەدیگی «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیەسی حقندە اوزن کوروب صوراشور ایچون حضورینه کیتدم. «چغال اوغلی» اورامندە «حکمت» غزتەسینڭ اداره خانەسندە مینی بیك خوش قبول ایتدی. قیافتیدە حقیقة ایسکی یونان فیلسوفلرینکی توسلی. اوزون صاچن آرتدن کیرتلەب کیسدرگان. باشی‌نڭ آلغی یاغی یالطراوقلی پلەش. صاقال مییق بارسی برگه قاتناشقان. اوستینه کیچەلك آنتاری، آنڭ اوستندن چوار بیشمەت وآنڭ اوستندن جبه کیگان. یومشاق قریصله اوستینه آیاغن بوکلەب اوطورغاندن صوڭ، مینم سؤالیمه جواب اولەرق «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیەسی حقندە معلومات بیررگه باشلادی.

حلمی بك‌نڭ فکرینه کورە: مسلمانلرنڭ ترقی وتمدن‌گه ایریشولری یالڭز دین و معارفنی برگه جیو و برگه آلوب بارو سایەسندەگنه ممکن بولاچقدر. یاوروپانڭ معارف و مدنیتی بیك گوزەلدر، لکن آنلرنی اوزمزنڭ دین اسلامغه قوشوب قبول ایتارگه تیوش، یوقسه مطلوب نتیجەنی بیرمی، یاوروپاغه تقلید ایتودنگنه بر نتیجه چقمی‌در، اتحادچیلرنڭ قصورلری خلقنڭ احوال روحیەسن آڭلاب حرکت ایته آلماولرندە بولغان، حاضرگی مسلمان خلقی آراسینه معارف و مدنیت کرترگه تلەوچی و شول یولدە خدمت ایتوچیلر مطلقا دین اسلامدن یاخشی خبردار و لزومی وقتندە مسجدلردە امام و مدرسلر کبی وعظ ایته آلورلق آدملر بولورغه تیوش. یوقسه مسلمان خلقن مدنیتگه کرتو وآنلرغه معارف جدیدەنڭ اهمیتن آڭلاتو بیك مشکل‌در.

حلمی بك مسلمانلرنك انقراضدن قوتولولری ایچون آلارغه «فنی وعصری بر ذهنیت بیررگه، مذهبلرنی برلەشدررگه طریشورغه، ظاهریات ایله تصوفنی توصیه ایتەرگه، امور دینیەنی بر طاقم اساسسز خرافات و روایاتگه بویالودن قوتقاررغه تیوش» دی و شولای ایتوب، دینىی یوغالتمایىچه مسلمانلرنی یاوروپا مدنیتی ایله متمدن ایتارگه تلی.

حلمی بك اوزینك اصلده سیاستدن زیاده علم وفن ایله ماتاشونی یاراتقانلغن، لکن فنی و حقیقی فکرلرگه اورن بولماغان بر مملکتده سیاستنی طاشلاب صرف علمی حیات بلەن گنه شغللنو ممکن توگللگن و شوڭا کورەده، سیاسی بر پارتیه تشکیل ایتو نیتینه توشکانلگن بیان ایته و: «تورکیه، تورکلر وحتی بتون اسلامیت غایت تهلکەلی بر حالگه کردی، بتون ترقی و تعالی امیدلرمز یمریله باشلادی، شونك ایچوندە علم و فن برلن ماتاشونی بر آز طوقتاتب طوروب سیاست ایله شغللنمی طوغری کیلمی» دی.

حلمی بکنکندن باشقەده بر نیچه یاڭی سیاسی پارتیەلر طوارغه طورا: سابق دیپوتاتلردن علی غالب بك اسمنده برسی «حقوق بشر» فرقەسی تأسیس ایتوب مسلم و غیر مسلملرنك شول فرقەگه کرولرن امید ایته. پروغرامی نشر ایتلگانی یوق ئلی. فرقەنك ناشر افکاری اولمق اوزره «انتقاد» آدلی بر غزتەده چغاررغه حاضرلنه. اتحادچیلرغه قارشی پاریژده غزتەلر چغاروب آگیتاتسیه یاصاب یاتقان مشهور شریف پاشا ایله، عدم مرکزیت طرفداری بولغان پرنس صباح الدین بكده برلەشب «مشروطیت» فرقەسی تأسیس ایتماکچی وکیمەلری یمریلوب طارالغان ائتلافچیلرنی شونده کرتماکچی بولالر ایمش. بو فرقەنك ناشر افکاری ایتلوب «مشروطیت» غزتەسی چغاریلا باشلی، دیلر. اولگی «دیموقراتلر» و «اهالی» فرقەلرینكده بو کونلرده یاڭیدن جانلانا باشلاغانلقلری آڭلاشلمقدەدر.

«تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» اسمنده زور و اساسلی بر جمعیت یاصاو حقنده کیچەگنه «بك اوغلی» نك ایڭ زور مسافرخانەلرندن «پیرا پالاس» اوتەلنده مهم بر جیولش بولدی. جیولشنی یاصاوچی کشی مصر هلال احمر جمعیتینه رئیس بولوب کیلگان، مصرنك قوانین مجلسی اعضاسندن محمد شریعی پاشادر. مجلسده تورکیەنك زور کشیلری، مثلا: اولگی صدر اعظم حقی پاشا؛ اعیان اعضاسی پرنس سعید پاشا، اولگی بصره والیسی عارف بك، باش مدعی عمومی حقی بك، سابق بنغازی مبعوثی یوسف شتوان بك، شیخ الاسلام نك

اوغلی مختار بك، اعیان اعضاسی شریف حیدر بك، احمد پاشا و باشقه شونلر کبك معتبر ذاتلر بار ایدی.

مجلس آچلغاچ شریعی پاشا بر نطق سویله‌ب جیولشدن مقصودنی بلدردی و یاصالووی مطلوب بولغان جمعیتنك مطلبینی ایضاح ابتدی. آنك دیدگینه کوره، جمعیت‌نك مقصدی مسلمانلرغه تعلیم و تربیه بیرو، آنلرنك اخلاقلرن توزه‌تو، فکرلرن آچو وشولای ایتوب مسلمانلرنی مدنیت‌که ایرشدرودر. جمعیت اعضالغینه یالگز مسلمانلرغنه قبول ایتله‌چك وجمعیت سیاست ایله شغللنمه‌یه‌چکدر.

ایشتلدگینه کوره، مصر، عربستان، یمن و طرابلس طرفلرنده‌غی بر چوق زور شیخلر و رئیسلرگه بو جمعیت حقنده وقتیله ایضاح بیرلگان وآنلرده بونی حسن قبول ایتکانلر. شول سببلی موفقیتلی بر اش چقووی مأمول ایمش. لکن، بعض بره‌ولر بو جمعیت‌که بر قدر شبهه‌لی کوز ایله قاریلر. سوریه هم شام طرفلرنده‌غی عربلر آراسنده انگلیزلر و فرانسوزلرنك آگیتاسیه یاصی باشلاولرن ایسکه توشوروب، بو خصوصده‌غی برەر فکرگه آلت بولمیمزمی ایکان؟ دیلر وبعض بره‌ولر ایسه: «عربلر ایندی موندن صوڭ تورکیه‌نك مستقل قالا آلوودن امید اوزوب تورکلرنی مدنی روشده اوزلری یوطار ایچون حاضرلنه باشلاغانلر، بو جمعیت آنلرنك شول فکرلرینك مقدمه‌سی بولورغه ممکندر» دیلر.

بو، عجب بر مملکتدر. مونده خلوص و صافلق بیك آز. خصوصا یوغاری دائره‌لر و سیاسی پارتیه‌لر هم متفکرین قسمی گل بر برسندن شبهه ایله حرکت ایته‌لر هم کوب وقت دین، ملیت و سیاستنی برگه قاتناشدروب یورته‌لر. شول سببلی مسئله‌لرنی حل ایتوب، یولغه صالوب یبارو بیك مشکل بولادر. صگره بعضا اقتدار و استحقاقی یتارلك درجه‌ده بولماغان آدملرده زور فکرلر برلن میدانغه آتیلالرده، استحقاقلی کشیلرگه‌ده شبهه ایله قاراترغه سبب بولالر. یوقسه تورکیه‌گه محبت ایتوچی مصرلیلرنك و باخصوص شریعی پاشا کبك ذاتلرنك حمیت، خلوص و صداقت ایله یوردکارینه و نیچکده بولسه اوزلرنچه بر فائده ایتارگه طریشدقلریده اصلا شبهه ایتار اورن یوقدر.

پارتیه اسملری قوزغالو ایله سابق سلطان عبد الحمید اسمی‌ده تلگه آلنغالی طورا. آنی یاکیدن تخت‌گه مندرر ایچون یاشرون بر فرقه یاصالغانلغی، حاضرگی حکومت باشنده‌غی کشیلرگه سؤ قصد ایچون فدائیلر حاضرله‌نگانلگی روایت ایتله. حاضرگی کونده اش باشنده اول بولغان بولسه نیچك بولغان بولور ایدی ایکان، دیب سویله‌وچیلرده یوق توگلدر.

۵ نچی دیکابرده استانبولغه هندستان مسلمانلرینك «هلال احمر» هیئتی کیلدی. بونلرنی بیك کوب کشیلر پراخودغه توشوب قارشی آلدیلر. بارلغی ۲۰ اعضادن مرکب، آلتیسی دوقتور، قالغانلری خسته قاراوچیلردر. هیئت‌نك رئیسی هندلی دوقتور محمد حسین افندی اسمنده بر ذات‌در. هیئت‌نك اعضالری آراسنده لوندون دارالفنونن بترگان حیدرآبادلی پرنس محمد حسن، نکبنه‌لی پرنس سید آل عمران، آغره‌لی پرنس السید جعفر، حیدرآباد علماسندن السید مولوی عبدالحق، دوقتور خالد اسماعیل و باشقه‌لر بولونمقده‌در. همده آرالرنده ایکی مجوسیده بار. بارسیده اوز اختیارلری ایله تله‌ب فخری خدمت ایتارگه کیلگانلر. بونلرنی «حیدر پاشا» خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلرنی قاراغه قویدیلر. هندستان مسلمانلری طرفندن بویله بر هیئت یباریلووی مونده فوق العاده یاخشی تأثیر حاصل ایتدی. بزنك روسیه مسلمانلریده تورك مجروحلرینه و خسته‌لرینه یاردم ایچون اوزلری اسمندن شوندی بر هیئت یبارگان بولسه‌لر بیك یاخشی بولاسی ایکان. بوشلای خدمت ایتارگه تله‌وچیلرده طابلور وکوزگه کورینه طورغان بر اشده بولغان بولور ایدی. حکومتمزنك موندی بر اشکه مساعده بیرماون کوکل‌گه کیترگه‌ده یارامی، شبهه‌سز بیرگان بولور ایدی. اگر دوقتور و فیلدشرلر اوزمزدن یتشماسه آنلرنی روسلردن آلمق ممکن ایدی.

کیچه ٦ نچی دیکابرده ایمپراطورمز حضرتلرینك اسم کونی بولغانلقدن استانبول لیماننده‌گی اجنبی صوغش کیمه‌لری وتورلی سفارتخانه‌لرنك پراخودلری هم تورکیه کیمه‌لری فلاقلر ایله زینتلندیلر، تورکیه قاراول کیمه‌سندن اویله وقتنده بو مناسبت ایله طوپلر آتلدی، سلطان حضرتلری بزنك ایمپراطور حضرتلرینه تیلیغرام بیروب طوغان کونی ایله تبریك ایتکان هم سرای طرفندن مخصوص مأمورلر روسیه سفارتنه کیلوب تبریك ایتمشلردر. مونده‌غی روسیه‌لی معتبران‌ده سفارتخانه‌گه باروب تبریك ایتدیلر. کیچ برلن سفارتخانه‌ده ضیافت و بال مجلسی یاصالدی. سفیر جنابلری ایله زوجه‌سی مادام گیرس اسمندن دعوت ایتلگان بو مجلسده مخبرگزده بار ایدم. مجلسده ۷۰-۸۰ قدر کشی اولوب، اجنبی دولتلرنك سفیرلری، قونسوللری، روس صوغش پراخودلرینك کشیلری، سفارت و قونسولخانه مأمورلری و تورکیه مأمورلرندن بعض ذاتلر حاضر ایدی. بال و دانس مجلسی تونله ساعت ۳ گه قدر دوام ایتدی. ادارهٔ عرفیه بولو سببلی استانبول طرفنك کیچ ساعت ۱۰دن صوك یوررگه یاراماغانلقدن، اورنلرمزغه قایتورغه ممکن بولسون ایچون قوللرمزغه سفارتخانه طرفندن

کارتوچکه‌لر بیرلدی. بو کارتوچکه‌لرده بزنك آنده قوناقده بولغانلغمز یازیلوب سفارتخانه مهری باصلغان ایدی. شونی کورسه‌تکاچ تورك پالیتسه‌سی به‌یله‌نمایچه اوتـکاردی. چونکه سفارتخانه اوزی آلوك شولای رخصت آلوب قویمشدر.

روسیه سفارتخانه‌سی بك اوغلنده استانبولنك غایت اعلا بر یرنده، بیك زور و مزین بر سرای اولوب، منظره‌سی ایس کیتکچ گوزه‌ل و اچنده‌گی زینت و میبللری پادشاه سرایلرنده‌غی شیکللی نفیس و قیمتدار نرسه‌لردر. سفیرمزنك زوجه‌سی ماریا نیقولایڤنا مادام گیرس جنابلری مخبرکز ایله بر آز سویله‌شب: «مونه شول زالده باشقه کونلرده بزنك مونده‌غی روس معتبرانی‌نك خاتون قزلری تورك مجروحلری ایچون کولمه‌ك، اشطان، یتاق و جایمه کبی نرسه‌لر تگه‌لر» دیه کورسه‌تدی و اوزلرینك ادارەسنده بولغان «قراصنی کریست» شعبه‌سی خسته خانه‌سنده یوزدن آرتق تورك مجروحلری و خسته‌لری تربیه ایتلدیگنی بیان ایتدی، شولارنی اوزم تله‌گان وقتده کیلوب کوررگه مساعده بیردی.

۷ دیکابر.

۲۰

خالده خانم حضورنده

حاضرگی تورکیه‌نك ایك مشهور و مقبول ادیبه‌لرندن برسی وبرنچیسی خالده خانمدر. خالده خانمنك اثرلرن یاڭی فکرلی تورکلر بیك سویوب اوقیلر. چونکه اول تورکچه یازا، تورکچه توشونه وقلمی‌نك اوچندن طامغان قاره‌لری ملی حیات چیشمه‌لرندن آلونا. آنك ایك زور خاصیتی ده شونده‌در.

خالده خانم، حکایه‌لر و رومانلر یازا، خالده خانم معلمه‌لك ایته، خالده خانم تورك خاتونلرینك ترقی وتعالیسی حقنده فکرلر یوروته وممکن بولغان قدریسن عملگه قویارغه طریشه. شول سببلی ملتن سویگان تورکلر خالده خانمگه بتون قلبلرندن حرمت ایته‌لر، آنی تورکلك استقبالی‌نك یولدزلرندن برسی دیب صانیلر وآنك وجودیله افتخار ایته‌لر. یالـگز تورکلر گنه توگل، تورکلكنی طانورغه تله‌گان یاورو پالیلرده خالده خانم ایله کوریشونی، آنك فکرلری ایله طانشونی اوزلرینه

لازم دیب بله‌لر. استانبول‌غه کیلوبده تورك خاتونلرینڭ حیات و معیشت‌لرندن خبر آلورغه تله‌گان اجنبی محرر ومحرره‌لر البته خالده خانم ایله کورشمی قالمیلر.

خالده خانم.

خالده خانم تورکچه‌ده‌گی وقوف وکمالاتی اوستنه استانبولده‌غی آمریقا مکتبنده مکمل صورتده انگلیزچه، فرانسوزچه تحصیل ایتکان. بو تللرده تله‌گانچه اوقی، یازا، سویلی وانگلیزچه مجموعه‌لرده محرره‌لك ایته. لازم بولغانده فرانسوز غزته‌لرنده اوزینڭ فکرلرن یازا، تورك خاتونلری حقنده یازلغان خطا فکرلرنی تصحیح ایته. خلاصه: اثرلری، یازولری وفکرلری ایله خالده خانم چن معناسیله ادیبه، محرره ومتفکره بر خاتوندر. شول سببلی خالده خانم ایله کوریشوب بالذات آنڭ اوزندن فکرلرن ایشتونی کوڭلمز بیك تله‌دی. خصوصا، روس عالی مکتبلرنده اوقوچی وبونده هلال احمر خسته خانه‌سنده مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیه ومریم خانملرنڭ آنڭ ایله کوریشوب افکار

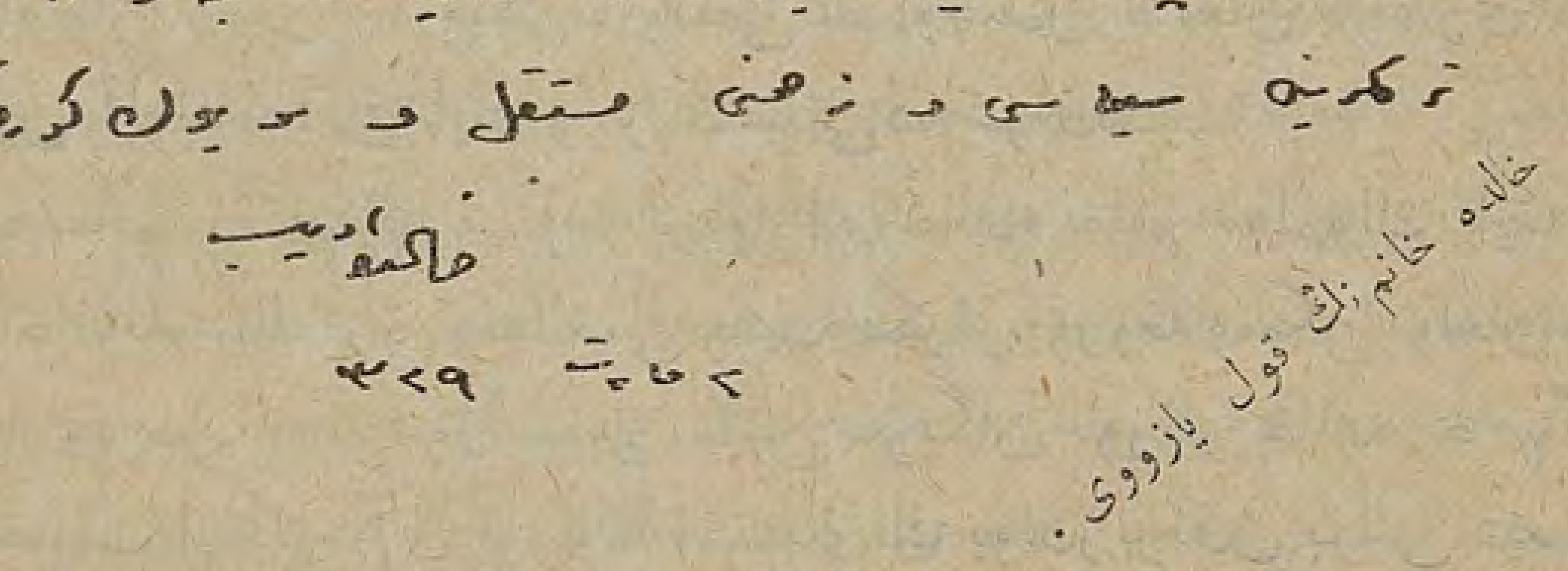

خالده خانمنڭ قول یازووی.

ومعلوماتندن مستفید بولولری آرزو ایتلدی. شوڭا کوره، اوزن زیارت ایتمك ایچون خالده خانمدن، الوك وقتن صوراب مساعده آلدق. لطفا مساعده بیوردی.

تعیین ایتلگان وقتده یانمزده یوسف افندی آقچورین وعارف افندی کریموفده اولدیغی حالده یوقاریده مذکور خانملر ایله برابر آنك ایوینه کیتدك.

آنك «تدرغه» جادهسنده، مرمره دیگزینه قاراغان گوزل منظرهلی ایووینه باروب کردگمز وقت، بزنی غایت خوش قارشی آلدیلر. یوغاری قاتغه چقوب قوناق بولمهسینه کردگمز وقت یاوروپاچه کیینگان، جیلکهسینه کوزهل گنه ایتوب یفك یاولق صالغان یاش بر خانم که یوسف افندی بزنی تقدیم ایتدی و آنك خالده خانم ایکانلگن بلدردی. اوزی ایله کورشمك شرفنه نائل اولدیغمز ایچون تشکر بیان ایتدك. اولده شمال تورکلرینك محررلری و خصوصا عالی مکتبلرده اوقوچی، هم مجروحلر قارارغه کیلوب حمیت کورسهتوچی همشیرهلری ایله طانشووی ایچون بیك ممنون اولدیغن سویلهدی. صکره، بزنی شونده بولغان ایکنچی بر خانم که تقدیم ایتوب، آنك، استانبولده برنچی مرتبه آچلغان قزلر اعدادی مکتبینك مدیرهسی نقیه خانم ایکانلگن بلدردیلر. اول تورکچه کیونگان، لکن یوزی آچق ایدی.

خالده خانم آچیق یوزلی، آچیق سوزلی، تکلفسز بر ذات ایکان. شول سببلی آراده سوز بیك تیز باشلاندی. اول بزنك خانملردن روسیهلی مسلمهلرنك احوالن صوراشورغه باشلادی: مکتبلرده اوقیلرمی؟ اوزلرینه مخصوص جمعیتلری بارمی؟ قزلر تربیهسی نی حالدهدر؟ آرالرنده یازو ایله شغللهنوچیلری بارمی؟ دیدی.

بونلرغه قارشی مناسب جوابلر بیرلگاچ خالده خانم: ذاتا روسیه مسلمانلرینك معارف وترقی یولندهغی یاخشی حرکتلرن ایشتوب مین الوکدنده بیك ممنون ایدم، ایندی آندهغی مسلمهلرنك اوز و روس مکتبلرنده شولای اوقورغه باشلاولری، اوقوغانلرینك اوز خلقگز آراسینه کیتوب خدمت ایتولری، اوفاده واورنبورغده مسلمهلرگه مخصوص جمعیتلر آچلووی، مسلمهلردن شوندی محرره وادیبهلرگز بولونووی اولگی سوینچارمنی دخیده آرتدردی؛ بر ملتنك قزلری سزنك کبی عالی مکتبلرده اوقی باشلاغاچ و آنلرنگده یورهکلرنده ملیت حسی اویانغاچ اول ملت یوغالماس، یاشار، مین بوگا امینمن، دیدی.

مین خالده خانمدن تورك خانملرینك احوال علمیه وفکریهلرن صورادم. آنلرنك ضیالی ومتفکرین قسمی ملتنك حال واستقبالی حقنده نیلر توشونهلر، دیدم. بوگا قارشی خالده خانم، حاضرنده یاش تورك خاتون قزلرینك بتون قوتلریله اوقورغه بیرلگانلکلرن وهر شیدن الوك قزلرنك تعلیم وتربیه مسئلهسن منتظم

بر یولغه قویارغه تیوش طابقانلقلرن، شوندن باشقه بر نرسه‌گه‌ده کریشو ممکن توگل اعتقادنده بولونغانلقلرن بیان ایتدی.

آنڭ سوزلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، حریت اعلانندن صوڭ تورك خانملری آراسنده یاڭی بر حیات باشلانغان، قز مکتبلرن اساسندن اصلاح ایتارگه کرشکانلر، خاتونلرغه مخصوص استانبولده قلوب آچلغان، خاتونلرنڭ ترقیات فکریه و توسیع معلوماتلرینه خدمت ایچون آنده قونفرانسلر بیریله باشلاغان ونهایت «تعالیٔ نسوان جمعیتی» اسمنده خاتونلرغه مخصوص بر جمعیت آچقانلر. لکن تورکیه باشینه کیلگان داخلی وخارجی بر چوق فلاکتلر سببلی بو اشلرنی منتظم روشده ترقی ایتدررگه ممکن بولماغان و بالقان صوغشی باشلانغاندن بیرلی بو مدنی خدمتلرنڭ کوبسی موقتا طوقتالوب طوررغه مجبوریت کورلگان.

خالدهٔ خانمنڭ استقبال ایچون امیدلری بیك قوتلی در: «تورکلر کبك یاخشی بر ملت، تورك خاتونلری کبی یاخشی وصاف اخلاقلی آنالرغه مالك بولغان بر قوم اصلا یوغالاچق توگل، احتمالکه تورکیه‌نڭ سیاسی وضعیتی تورلی حاللرگه کرر، موندی حاللر باشقه ملتلر باشنده‌ده بولوب اوتکان. لکن تورکلك بتماس، آنڭ استقبالی بیك یاقتیدر، مونده هیچ شبهه ایتارگه یارامی» دی.

خالده خانم نڭ بو امیدینه دلیللریده: عموم تورکلرده اخلاق و طبیعت یاخشیلغی، آلارنڭ قلبلرنده حمیت ملیه و دینیه کوبلگی، استعداد و ذکاوت جهتنچه باشقه قوملردن اصلا کیروده بولماولری، تورك خاتونلرینڭ امثالسز درجه‌ده یورت جانلی، شفقت ومرحمتلی بولولریدر. موندی صفتلرغه مالك بولغان بر قومنڭ ترقی ایتماوی ممکن توگل، باری سبب وعله‌لری طابلغاننیغنه کوته، اول کونلرنڭده اوزاق توگللگینه علامت شوشی همشیره‌لرم. دیب بزنڭ خانملرنی کورسه‌ته.

سوز یاوروپا خاتونلری حقنده آچلدی. خالده خانم آنلرنڭ حقوق وحریت تله‌ولرینه حق بیره. هیچ شبهه‌سز حقوق وحریت سایه‌سنده‌گنه ترقی وسعادت‌که ایرشو ممکن، دی. لکن انگلتره سوفرازیستقه‌لرینڭ، اورامرغه چغوب صوغشو لرن، مینیسترلرگه هجوم ایتولرن، بومبالر قویوب تیاترلرنی کوتارترگه ماتاشولرن اوخشاتب بترمی؛ بونلر ایندی آرتوغراق وخاتونلرنڭ شاننه کیلوشمی طورغان اشلر، دی.

خالده خانم اوزینڭ یاوروپاغه سیاحتلری وقتنده تورلی یرلرده ضیالی روس خاتونلری ایله اوچراشوب سویله‌شدیگنی، آنلرنڭ بیك آچیق فکرلی، کوب

معلوماتلی بولغانلقلرینی و تورلی تللر بلگانلکلرینی ذکر ایتدی.

تل مسئلەسینە کیلگاندە، خالدە خانمنڭ فکرنچە: جنوب وشمال تورکلرینڭ تللری اساسا بردر. تیك تورلی یرلردە بولونو و تورلی تأثیرلرگە تابع بولو سببلی گنە بونلر آراسندە تورلی شیوەلر حاصل بولغان. عثمانلی تورکلرینڭ تللری کیتکان صاین صافلاشەچق و شمال تورکلرینکی دە کیتکان صاین بایيەچق و نازکلەشەچك و شول صورتلە بونلر طبیعی اولەرق تدریجا برلەشەچکلردر.

گلثوم خانم خالدە خانمدن: «نیچون بو ایونڭ ترزەلرندەدە رەشەتکەلر بار؟» دیب صورادی. فی الحقیقە خالدە خانم کبك چن معناسیلە یاوروپا تربیەسی آلغان و یاوروپاچە توشونە بلە طورغان حر فکرلی بر خانمنڭ کینە رەشەتکەلی ترزەلر اچندە یابلوب طورووی خاطرگە آلندقدە بو سؤال معنالی و اورنلی ایدی. خالدە خانم بوڭا قارشی یارم لطیفە اولەرق: «عادتدر، افندم، یاصاقدر..» دیە جواب بیردی.

خالدە خانمنڭ بو جوابی رسمی جهتدن طوغری ایکانلگی موندەغی احوالنی بلگان کشیلرگە معلومدر. تورکلرنڭ خاتونلرغە نظرلری یاوروپالرنقنە و حتی بزنڭ روسیە مسلمانلری‌نقینە نسبتا کوب فرقلی بولغانلقدن، معتبر بر ادیبەنڭ ترزەلری رەشەتکەسز بولونووی، یاکە آنڭ اورامدە یاوروپاچە کیینوب قاچمی یورووی آنلر قاشندە زور عیب و قباحت صانالاچقدر. حتی تورکلرنڭ یاوروپادە اوقوب قایتقانلری آراسندەدە خاتونلرنڭ قاچمی یورولری و ایرلر ایلە برابر جیولشلردە بولونولری حقندە قارت تورکلر ایلە برتوسلوك توشنوچیلر بیك کوبدر.

خاتونلرنڭ قاچولری مسئلەسی حقندە سوز چققاچ نقیە خانم اوزینڭ فکرن سویلەب: اسلام خاتونلرینڭ بتونلەی قاچوب بیتلرندە یابوب یورولری تیوش فکرندە بولماسەدە، آنلرنڭ اشلەپە کیولرن اوخشاتماغانلغن بیان ایتدی و هیچ بولماسە بز شرق خاتونلری اوزمزگە مخصوص بر نوع گوزەل باش کیومی چغاررغە تیوش، دی. همە بو خانم بیتلرگە اورتولگان پردەلرنڭ علم و معرفت یاقطی لقلری کروگە مانع توگللگینەدە اشارت ایتوب قویدی. سویلەگان سوزلرندن نقیە خانمنڭدە گوزەل یاوروپا تربیەسی کورگانلگی وانگلیزچە ادبیات وغزتەلر مطالعە ایتکانلگی آڭلاشیلا ایدی.

تورکیەدە وبا خصوص بای وکبار عائلەلر حقندە بو خانمنڭ فکرینە قارشی اعتراض ایتو احتمالکە حقلی بولماس، لکن روسیەدەگی و یاوروپا مملکتلرنڭ اوقوچی مسلمەلر حقندە بو قاعدەنڭ تطبیقی ممکن توگللگی آشکاردر.

تورکلک و تورکجیلک دینی ادبی اسلامیتک ایله چوده تدارک اولندیغی شویاتی
روسیه‌لی تورک و مسلمان قرده‌شلرک عثمانلی تورکلریله غایهٔ سعی و تفکرلرینی تألیف
و قومی ، دینی مناسبتلرنده جدی ایلرلمه‌سینه خادم و سائق مراجعت ایتدیکی تورکلکلر
ناٴمیه مستقبل ایچون بویوک بر قوت تشکیل ایدر .

بن موفقیت دیلرسه .

خالده ٢ مارت ١٣٢٩

نقیه خانم‌نك قول یازووی .

صکره، سوز حاضرگی سیاسی حاللرگه کوچوب ، خالده خانم «تایمس» غزته‌سینك صوکغی نومیرنده اوقودیغی بعض خبرلرنی وآسکویت ایله گره‌ی‌نك تورکیه‌گه نظرلری حقنده اوزینك بعض فکر ومطالعه‌لرن بیان ایتدی . سیاستنی تماميله تعقیب ایتوب بارغانلغی آنك بو مطالعه‌لرندن بیك آچیق آڭلاشیلا ایدی. بونلك اوزرینه مین آندن، عمومیتله باشقه تورك خانملرینك سیاسی اشلرگه دائر فکر یوروتوب یوروتمه‌ولری حقنده صورادم . خالده خانم کولمسره‌ب : حتی کیره‌گندنده آرتوغراق سیاست بلەن شغل‌له‌نه‌لر، بر نیچه‌سی برگه اوچراشدیلر ایسه، غزته خبرلری وسیاسی اشلر حقنده سویله‌شب فکر بیان ایتشه‌لر، دیدی.

بایتاق مدت مصاحبه ایتکاننك صوڭنده کوڭللرمزده غایت گوزه‌ل تأثیر حاصل ایتوب خالده خانم‌نك حضورندن چقدق وحقیقة موندی ادیبه‌لری وحمیتلی خانملری یتشه باشلاغان تورك قومی‌نك یاشایه‌چغینه ایمانمز بیك کوب آرتدی.

خالده خانم‌نك باصلوب چققان اثرلری وادبیاتده‌گی مسلکی حقنده یازونی باشقه بر وقتغه قالدروب طورامز .

١٠ دیکابر.

۲۱

صلح‌می، صوغشمی؟ انور بك قایتووی. طرابلس‌ده عربلر. جبل لبنان و ارمنی مسئله‌لری. یالطه‌دن هیئت کیلو. مسلمانلرغه ظلم.

صلح‌می، یاکیدن صوغش‌می؟ مونه حاضرگی دقیقه‌ده مونده هر کمنك ذهنن مشغول ایتکان نرسه شول‌در. صلح مذاکره‌سی حقنده لوندوندن کیلگان خبرلر مونده بیك مبهم بیان ایتله‌لر. مطبوعاتده آچق بر معلومات یازلمی. مونده‌غی خبرلرگه کوره، باری شول قدریسی معلوم‌درکه، تورك وکیللری ادرنه، اشقودره، یانیه شیکللی محاصره آستنده قالغان شهرلرگه آزق کرترگه اوزلرینه ایرك بیریلونی طلب ایته‌لر. بالقان متفق‌لری بوڭا راضی بولمیلر. آلار ادرنه‌نك بلغاریاغه قالوون و محاصره آستنده‌غی باشقه شهرلرنك‌ده تسلیم ایتلوون طلب ایته‌لر. بوڭا ایسه تورك وکیللری راضی بولمیلر. مسئله شول ره‌وشکه کروب خیلی مشکل‌له‌شکان. حتی بر نیچه کون اچنده شول مسئله‌لر حقنده بر آڭلاشو حاصل بولماسه صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاکیدن صوغش باشلانووی احتمال طوتولادر.

بعض بر علامتلر یاکیدن صوغش باشلانو احتمالنده آزراق دلالت ایته‌لر. مثلا: زور مکتبلرنك کوبسن هلال احمر خسته خانه‌لگندن بوشاتدیلر، لکن خسته‌خانه یاصار ایچون یاکیدن کیره‌ك بولو احتمالن کوز آلدنده طوتوب درسلرنی باشلاتمی طورالر. تیوشلی یرلرده تیوشلی روشچه عسکر حاضرلگی کورلگانلگی و تیوشلی اورن‌لرغه یاڭی عسکرلر و قوراللر کیترلگان‌لگی آڭلاشیلا. تورکیه فلوطی‌نك بر آز بولسه‌ده غلبه‌سی تورکلرنك احوال روحیه‌سن اوزگارتدی و استقبال ایچون خیلی امیدلر آرتدردی. اتحاد وترقی‌چیلر حاضرگی حکومتکه قارشی فتنه فلان چغاروب ماتاشماغانغه، بلکه وطن‌نك تهلکه‌ده بولوون خاطرده طوتوب آنی تقویه ایتکانگه کوره، حکومت اوزینك سیاستینی یاخشوق نق و سربست یورته آلورلق بر حالده‌در. اوشبو سببلردن ناشی، صلح مذاکره سی طوقتاتلوب، یاکیدن صوغش باشلانوون احتمال طوتارغه‌ده اورن یوق توگلدر.

طرابلس قهرمانی انور بك بوکونلرده استانبول‌غه قایتدی. قایتوون آلدان خبر بیره‌ گانگه کوره، اوزن قارشی آلو بولمادی. پراخوددن توشکاچده اوزینك

عائله‌سی یانینه کیتکان. غزته‌چیلر اوزن کوروب سویله‌شرگه تله‌سه‌لرده قبول ایتمه‌گان. مع ما فیه، مین آنڭ ایله کوریشورگه طریشوب قارایه‌چقمن.

انور بکنڭ قایتووی فی نفسه طبیعی بر اش بولسه‌ده، آنڭ حقنده چققان تورلی خبرلر و فرضلرگه کوره، شایان اهمیتدر. مونده کوب کشیلر بولای فرض ایته‌لر ایدی:

طرابلس عربلری ایتالیا ایله صلح یاصالوغه راضی بولماغانلر. تورکیه‌نڭ یاصاغان صلحن بز قبول ایتمی‌مز، وطن و استقلالمزنی صاقلار ایچون صوغشنی دوام ایتدره‌چکمز، دیگانلر. شیخ سنوسی بیك کوب عسکر جیغان. اوزن خلیفه اعلان ایتکان، انور بککه قزن بیرگان. یدی کون طوی یاصاغانلر. طوی‌غه ئلله نیچه مڭلرچه آفریقا شیخلری و قبیله رئیسلری جیولغانلر، سنوسی انور بکنی اوزینڭ صوغش مینیستری یاصاغان. انور بکده تورکیه‌نڭ عسکرلك خدمتندن استعفا ایتوب شونده قالورغه بولغان. شول سببلی ایتالیا بیك آبدراوغه توشکان. اول تورکیه‌گه: سین صلح یاصاغان بولوب مینی آلداتدڭ بیت، دی ایکان. تورکیه ایسه: سنوسیلر، انورلر مینم خدمتمده توگللر، آنلرنی طیارغه مینم قولمدن کیلمی، دیب جواب بیره ایکان..

بو سوزلر مونده یاخشوق اهمیت بلەن سویله‌نه هم عقلغه‌ده بتونله‌ی خلاف توگل و مصردن طرابلسلیلرگه کوب مقدارده آقچه، قورال بباریلوب طورغانلغی‌ده ایشتله ایدی. مونه، انور بکنڭ استانبولغه قایتووی اوشبو فرضارنی یمردی. گرچه آنڭ یاکیدن کیتووی و اول بارغانچه سنوسی‌نڭ حاضرله‌نب طورووی ممکن ایسه‌ده بو بیك بعید بر احتمالدر. انور بك مونده قایتقاچ مینیسترلر و رسمی بیوك آدملر ایله کوریشوب یوردی. بونلر ایسه آنڭ مونده قالاچاغینه و ینه‌دن بیرلین آتاشه‌میلیترلگی صفتنی حائز بولاچاغینه دلالت ایته‌در.

طرابلس‌دن قایتقان بر آفیتسرنڭ مین طورغان نومیرغه توشکانلگن و اوزی ایله طانشقانلغمنی اوتکانده یازغان ایدم. ابراهیم افندی اسمنده بولغان بو طوپچی ضابطی طرابلس صوغشی وقتنده عربلرنڭ کورسه‌تکان غیرتلرن فوق‌العاده ماقطی: صوغشوچیلر اصل عربلر بولدیلر، تورکلر تیك صوغشنڭ فنی جهتلرن گنه اداره ایتدیلر، تورك صالداتلری کوبسنچه ترتیب و اداره صاقلاو خدمتلرنده بولوندیلر، دی.

ابراهیم افندینڭ دیدیگینه کوره، عربلر صوغشنی بیك اوستا یوروتکانلر. مثلا: خلق بارسیده بر یولی صوغشده بولونوب اشلرندن قالماسون ایچون، بر

قسمن اوچ آطنه صوغشدرغاچ، آلارن قایتاروب یباروب اوزلرینڭ قر و یورت اشلرن اشلەرگه ایرك بیرگانلر. شول وقتده ایکنچی بر قسمن کیتروب صوغشدرغانلر. عربلر آڭسزدن هجوم ایتوب ایتالیانلرنڭ بیك کوب تلفاتنه سبب بولغانلر وآنلرنڭ کوب قوراللرن آلغانلر. تورك آفیتسرلری یاش عربلرنی صوغشغه اوگرەتب طورغانلر. لـکن، نی قدر غیرتلی بولسەلرده ایتالیانڭ منتظم عسکرینه و مکمل قوراللرینه قارشی طورا آلماینچه اچکه طابا چیگلورگه مجبور بولغانلر.

ــ صوڭ بونلر بر وقت ایتالیاغه تسلیم اولنورلرمی، یوقسه اچده قارشی طورلرمی؟ دیب صورادم. بوڭا قارشی ابراهیم افندی: احتمالکه بر قدر مدت قارشی طوروبده ماتاشورلر، لـکن طوب وپولیموتلرگه قارشی طورر ایچون کینه شوندی قوراللر کیرەکدر، عربلرده ایسه آنلر یوقدر، بناءً علیه آنلر تلەر تلەمەس ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه مجبورلردر، بونده اصلا شبهه یوق، دیدی.

ــ صوڭ آرناودلر، کریدلیلر، ماکیدونیالیلر طوپسز وپولیموتسزده تورکیەگه قارشی طوردیلر و آخرنده مقصودلرینه ایرشدیلر بیت، دیدم.

ــ اگرده طرابلس عربلرینڭده آرقەسنده آوستریا، بلغاریا، یونانستان کبی دولتلر بولسه البته آنلرده ایرشورلر ایدی، مع التأسف، آنلرنڭ آرقه طایانچلری یوقدر، دیدی.

ابراهیم افندینڭ دیدکینه کوره، طرابلسغه مصردن فوق العاده کوب اعانه کیلگان هم حاضرنده‌ده کیلمکده ایکان.

بو کونلرده تورکیەده بیك مهم ایکی مسئلەنڭ حلینه تشبث ایتلوب طورا. برسی «جبل لبنان»، ایکنچیسی «ارمنستان» مسئلەلریدر. بیروت یاننده تورکیەنڭ «جبل لبنان» اسمندەگی بر اویازی آلوکدن بیرلی آفطونومیالی بر یردر. آڭا قویولا طورغان ایسپراونیكنڭ خرستیان بولووی مشروط بولوب سلطان طرفندن قویلا و بیوك یاوروپا دولتلری طرفندن تصدیق ایتله ایدی. بونڭ خلقی قاتولیك بولغانلقدن و سوریەده فرانسوز نفوذی حکم سوردگندن «جبل لبنان» نی‌ده کوبرەك فرانسیه حکومتی قایغورته ایدی.

تورکیەنڭ اوڭایسزلق وقتندن استفاده ایتوب شوشی جبل لبنان اویازی اوشبو نرسەلرنی طلب ایتدی: ١) جبل لبنانده مال و ملك مقداری یاکیدن یازیلوب محلی داخود آرتدرلسون. ٢) محلی ژاندارملرنڭ مقداری ٨٠٠ دن ١٢٠٠ گه مندرلسون. ٣) جبل لبنانغه دیگز بوینده ایکی لیمان بیریلوب آنده

پراخودلر کروب یوررگه یاراسون. ٤) جبل لبنان نك سودا حقنده‌غی صود اشلری بیروت محکمه‌لرنده قارالووی بتریلوب، اوزنده تجارت محکمه‌لری آچلسون. ٥) جبل لبنان ملت مجلسینه صایلاو نظامنامه‌سی اوزگارتلوب حقوقی کینگایتلسون.

تورکیه جبل لبنانلیلرنك بو طلبلرن بارسنك قبول ایتوب پرتاقول توزولدی. بو پرتاقولغه ۱۰ نچی نویابرده تورکیه‌نك خارجیه مینیستری نورادونگیان افندی هم بیوك یاوروپا دولتلرینك سفیرلری قول قویدیلر. صکره تصدیق ایتلور ایچون سلطان حضرتلرینه تقدیم ایتلمشدر.

بو ماده‌لر تورکیه‌نك استقبال وبتونلگی ایچون هیچ شبهه‌سز ضررلی بولوب، جبل لبنانی تورکیه‌دن یراقلاشدرا و فرانسیه قوچاغینه یاقنلاشدرا طورغان نرسه‌لردر. لکن، حاضرگی کونده بونلرنی قبول ایتمی چاره یوق، بو خصوصده سوز قوزغاتوب طوروده ممکن توگل. شول سببلی حکومتنك بو ماده‌لرنی شولای تیزگنه تصدیق ایتوب یباروون عیبلب بولمی. فقط خلقنك بو خصوصده هیچ بر اهمیت بیرمی قالووی و غزته‌لرنك بونی حوادث یومیه کبی بیش آلتی یوللق خبر ایتوب‌گنه یازوب کیتولری عجب‌در. هیچ بولماسه مملکتده نیلر بولغانلغی آیروم آچیق بلنه باررغه تیوش و شول سایه‌ده اهالی‌ده فکر اویانور و توشونه باشلارلر ایدی. مثلا: بزنك روسیه‌ده فینلاندیاغه متعلق بر حقوقنك کیمتلو یاکه آرتدرلووی افکار عمومیه‌گه و مطبوعاتغه نی قدر نق تأثیر ایتوب نیندی محاکمه‌لرگه سبب بولادر.

مسئله‌نك ایکنچیسی آناطولی‌ده ارمنیلر طورا طورغان گوبیرنالرده اصلاحات یاصالورغه کریشودر. ماکیدونیا و آرناودلق مسئله‌لری حل ایتلو یولینه کرو برلن آناطولی‌ده‌غی ارمنیلرده اوزلرینه بیرلین عهد نامه‌سی بویونچه وعده ایتلگان حقوقنی صوری باشلادیلر. بیرلین عهد نامه‌سی بویونچه بونلرغه مخصوص حقوقلر بیریلورگه تیوش و شونی میدانغه کیترو ایچون بو مسئله‌گه یاوروپا دولتلرینك قاتناشولری ممکندر.

ارمنیلر شول حقوقلرنی آلورغه تلی باشلاغاچ و یاوروپاده‌غی ارمنی محبلری «ارمنستان مسئله‌سی» اسمیله یاکیدن بر نیچه کتابلرده باصدروب طاراتقاچ ترکیه حکومتی اشنك آخری ناچارغه باراچغن اویلاب ارمنستانغه اصلاحات لایحه‌سی یاصاو ایچون باب عالی‌ده مخصوص بر کامیسیه توزودی. اول کامیسیه اوزینك اشن بترگاچ، حکومت پایتخت‌ده‌گی مشهور ارمنی ضیالیلرن و سیاسی

لرن چاقروب شول لایحه‌نی آنلرغه اوقودی و شول حقده فکرلرن صورادی.

لایحه‌نڭ نیدن عبارت ایکانلگی حاضرگه آچق معلوم توگللر. فقط ارمنی خیالیلری حکومتگه: بز بو خصوصده سوز سویله‌رگه ارمنی ملتی اسمندن وکیل توگلمز، أیتسه‌ك اوزمزنڭ خصوصی و شخصی فکرمزنی گنه أیته آلاچقمز، دیگانلر.

نهایت، حکومت شول لایحه‌نی عملگه قویار ایچون یدی کشیلك بر هیئت یاصاغان. بونڭ اوچیسی مسلمان، دورتسی خریستیان‌در، وبو هیئت‌نڭ رئیسلگینه بر انگلیز چاقرلغان. بو هیئت ارمنستان‌غه باروب اصلاحات یاصارغه کریشه‌چك و اوزینه کیك حقوق و صلاحیت بیرلگان، دیلر. حکومتنڭ بو اشکه آلدانراق اهمیت بیروب شولای کریشووی بیك موافقدر. لکن شوندی هیئت آرقیلی یاصالاچق اصلاح‌اتدن بر نتیجه چغارمی، یوقمی و ارمنستان مسئله‌سن اوزلرینه آلت ایتوب تورکیه باشینه یاڭی فتنه‌لر چغاررغه تله‌وچیلر میدان‌غه چقماسمی، حاضرگه بو حقلرده بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

یالطه مسلمانلری طرفندن مجروحلر باغارغه بر هیئت کیله‌چگی خبر آلندی. مسلمانلر اوز آرا اعانه جیوب یوز قاراواتلق اسباب و اشیا حاضرله‌گانلر. به‌یله‌و اسبابلرن‌ده اوزلری آلغانلر. بونلر ایچون ۱۲ مڭ صوم مصرف چققان. ۱۵ قاراواتلق اسباب و اشیانی‌ده کناکینه باراتینسقایا بیرگان و مصرفی‌ده آندن بولاچقدر. هیئت‌ده ایکی دوقتور، بیش خسته قاراوچی بار. هیئت‌نڭ باشنده یالطه مسلمانلرندن امیر حسن افندی بکروف ایله رستم افندی پاریه‌توف بولاچقدر. هیئت نڭ ۱۵ نچی دیکابرده مونده کیلوب یتووی کوتوله. نیمسلر، انگلیز و فرانسوزلر کبی اجنبی ملتلردن کیلگان قزل تەری هیئتلری مونده یالگز اوزلری گنه کیله‌لرده آلارغه خسته خانه ایچون بنالر، خادملر بیریله. قاری طورغان مجروحلر و حتی هیئت نڭ اوزلرن هلال احمر اوزی طویدرا، دارو و به‌یله‌و اسبابلرن کینه هلال احمر بیره. یالطه مسلمانلری ایسه هلال احمرگه هیچ بر یوك بولماینچه بونلرنڭ همه‌سن‌ده اوزلرندن طوتارغه بولغانلر. روسیه مسلمانلری طرفندن کیله‌چك بو برنچی هیئت مونده بیك زور حسن تأثیر حاصل ایته‌رگه طورا. صوکغه‌راق قالنغان، لکن کینه کیلگانی یاخشی بولاچق هندستاندن ینه ۵۰ کشیلك بر هیئت کیله‌چگی خبر آلنغاچ، هلال احمر اداره‌سی: «حاضرگه احتیاج یوق، بر آطنه اون کون صبر ایتگز، اگر صوغش یاکیدن باشلانسه کیلورسز، یوقسه کیلوب مشقت‌لنمه‌کز» دیه تیلیغرام بیردی.

فی الحقیقه حاضر خسته‌لر ومجروحلر تریلوب چقا بارالر. خسته خانه‌لر بوش طورا. دوقتورلر و دوالر تماميله يتشه. هلال احمر غایت طریشوب خدمت ایته و خدمتی‌نك ثمره‌سی بيك كوب كوريله. هندستاندن اعانه بيك كوب كيله. اسلاملری غنه توگل، حتی مجوسیلریده زور زور اعانه‌لر بیاره‌لر ایکان.

بالقان متفقلرینك ضبط ایتکان یرلرنده مسلمانلرغه فوق العاده ظلم ایتلگانلكنی غزته‌لر بيك مفصل صورتده يازوب انسانیت نامنه شكايت ايته‌لر هم بو خبرلرنك كوبسی درست ایکانلگی خصوصی خبرلردنده آڭلاشیلادر. كوب مسلمانلرنك أوترلگانلگن، مسلمان خاتون قزلرینك ناموسلرینه تیو بيك كوب بولغانلغن و حتی بعض یرلرده مسلمانلرنك جبرا خریستیانلقغه چقارلدقلرن یازالر. روس غزته‌لرنده توركلرنك خریستیانلرغه ظلم ایتولری حقنده‌غی خبرلرگه مین هیچ اشاناسم کیلمی. چونکه تورکلرنك بولوندقلری موقع و احوال روحیه‌لری تجاوزی حرکتگه اصلا مساعد توگلدر. آنلر حاضرنده اوزلرن سلامت قوتقاره آلسه‌لر کوب سوينه‌چكلردر.

١٢ دیکابر.

٢٢.

استانبول تأثراتی (*)

استانبول‌غه يتوب بوغاز اچینه کرگاچده عادتا پراخودنك بر یاغندن ایکنچی یاغینه یوگوره بوگوره ایکی یاق ساحلنی قارارغه باشلادق. برگنه یرن‌ده کورمایـنچه قالدراسی کیلمی. ساحل شول قدر گوزه‌ل وشول قدر لطیف درکه، تعریف‌دن خارج. ایبده‌شلرم گلثوم، رقیه و مریم خانملر استانبول‌غه برنچی مرتبه كيله‌لر، بوغاز اچن برنچی مرتبه کوره‌لر، شول سببلی بوغاز اچی‌نك لطافتی و ساحللرنك گوزه‌للگی آلارنك بیگره‌ك‌ده خوشلرينه کیتدی.

گوزه‌للك و لطافت مونك قای یرنده، قای یری مونك بو قدر کوڭللرنی جلب ایته؟ دیب صورادم. بتون پریروداسی گوزه‌ل، آنه شونك اوستنده‌گی بنالری، هیبت سرایلری و شولار ایله برگوك طورا طورغان يمرك ايولری،

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

حتی ترزه‌لرندن چغاروب کیبارگه ئلگان کرلریده گوزه‌ل، بتون یری گوزه‌ل دیه جواب بیردیلر. آلارنڭ بو جوابلری بیك درست و بیك حقلی ایدی. پریروداسی گوزه‌ل واوستنده‌گی هیبت سرایلری هم شولار یانده‌غی یمرك ایولریده گوزه‌ل.

لکن، بو گوزه‌للك موندن اون بیش یل ألوك مین استانبولنی برنچی مرتبه و ۱۲ یل ألوك ایکنچی مرتبه کورگانده‌ده بار ایدی. بونلر اول وقتده‌ده شولای ایدی. ایندی مین استانبولنی اوچنچی مرتبه کورگانده همده بیش یللق حریت دورندن صوڭ کورگانده اول یرلرنڭ طبیعی لطافتلری اوستینه ئالله نی قدر صنعی وعمرانی لطافتلر آرتقانلغن کورر گه تلی ایدم. لکن، مع‌التأسف، اوزگاریش یوق ایدی. بوغاز اچی‌نڭ چچکلری بولغان «بکلربگی»، «طولمه باغچه» سرایلری اولگیچوك، سونوك گنه ضیا نشر ایتوب طورالر. یانغان «چراغان» سرایی‌نڭ خرابه‌سی اوستنده کم بلور نی قدر بایغوشلر اویالاغاندر. بعض استینالری یمروك، توبه‌سی آچیق، ترزه‌لری یوق. بوده اسلام دنیاسی کبی اوزن احیا ایتوچیلرنی کوته..

استانبول ألوك مین کورگانده‌گیگه قاراغانده بایتاق اوزگارگان. باب عالی جاده‌سی‌نڭ ایکی یاغنده ترتوارلر بار. اورامغه توشه‌لگان طاش تیگز ویوررگه اوڭایلی‌غنه. اورامنڭ ایکی یاغنده فنارلر بار. قچقرتا قچقرتا آفطوموبیللر اوتوب کیته. اوراملرنڭ قایسیلری بر آز کیڭایگان. زور بنالر آرتقان. باب عالی جاده‌سنده‌گی دورت بیش قاتلی، گوزه‌ل بنالی «مسرت» اوتەلی اورننده الوك کچکنه بر بقال کیبتی بار، آنڭ ایه‌سی گریك ایدی مکتبدن چققانده قای وقتلرده بز آنڭ کیبتنه کروب ۱۰ پاره‌لك پینیر ایله ۱۰ پاره‌لك اکمك آشی طورغان ایدك. حاضر بو بنانی شاملی مسلمان سوداگرلرندن احمد عبود افندی وبرادرلری صاتوب‌آلغانلر. ۶۰ مڭ لیرالرغه (یارطی میلیون صومغه) توشکان‌دی. عبود افندیلرنڭ دخی‌ده شونڭ شیکلی بر نیچه زور بنالر صاتوب‌آلغانلقلرن، آیلق ئلله نیچه مڭ لیرالر داخودلری بارلغن سویلیلر.

باب عالی جاده‌سندن محمود پاشا جاده‌سینه چغار ایچون اوشبو «مسرت» اوتەلی طوغروسنده الوك بیك طارغنه بر طقرق بولوب، آندن آربا یوری آلمی ایدی. مونه حاضر شول طقرق بیك هیبت کیڭ بر اورام بولغان. مونڭ توبان یاغنده استانبولنڭ مرکز پوچته خانه‌سی بار. بونڭ بناسی شول قدر گوزلدر، که یاوروپانڭ قایسی‌غنه پایتختنه ایلتوب قویسه‌ڭده ایڭ برنچی زینت بولاچقدر. یانندن اوتکان صاین ایرکلی ایرکسز بورلوب اوزینه قاراب قلبا برسلام بیروب

کیتەسن. شو لوق طقرقدە بیشەر آلتیشەر قاتلی یاکی یاکە یاکارتلغان بنالر تزیلوب کیتکان. بونلرنك بایتاغیسی مسلمانلرنقی وبرسی حاضرگی شیخ الاسلام جمال الدین افندینکی، برسی غازی مختار پاشانقی ایکان. شیخ الاسلام جمال-الدین افندینك بو بناسندن غنه

شیخ الاسلام جمال الدین افندی.

داخودی آیغه ١٥ ملك لیرا قدر ایکانلگن، دخیدە باشقه یرلردەدە مال، ملك لری کوب بولغانلغن سویلیلر. دیمك کە: شیخ الاسلام حضرتلری فقر ومسکنت طرفداری ودنیادن بیزگان بر ذات توگلدر.

باب عالی جادەسی بلەن بارغاندە هم، بنالر توزەلگان، آرتقان، یاکیدن صالنغان. مونە: «مسرت» اوتەلی‌نك توبان باغندەغنه استانبولنك مشهور غزتەلرندن «صباح» مطبعەسی‌نك اوز بناسی. مهران افندی مطبعەگە مخصوص دورت قاتلی ایتوب گوزەل بنا صالدرغان. ترزەلری زور، اچی هوا غازی برلن یاقطورتلغان. بزنك «مسرت» اوتەلی‌نك آستنداغی قهوه خانەدە اولگی‌تورك قهوه خانەلرینه بیکزەمی. زور، بیوك، ترزەلری برەرگنه کیساك زور پیالالردن قویلغان. اچی یاقطی. کیچ برلن اورامدن قاراغاندە قب قزل فسلر ایله برگه قاتناش آپ آق چالمالر وصوری عسکر بورکلری بارسی برگه قوشیلوب بر وازەغه طوتروب قویغان چیچك توسلی گوزەل کورینوب طورا.

آنە مینم نومیرنك ترزەسندن کورینوب طورا: پاریژ تگوچی‌لك مکتبندن شهادتنامەلی عثمان ذکی، دوقتور بحری عصمت افندینك زور و یوسقەلری، شوندوق رەتدن تزیلوب کیتکان تفیض، قناعت، غیرت، شفق، زمان، جمعیت کتبخانەلری. ابراهیم نظیف، علی حیدر آپتیکلری. «اقدام» غزتەسینك اوزینه مخصوص صالدرغان آلتی یدی قاتلی «اقدام یوردی» دە بیك ماتور. بییك لك

یاغندن باب عالی‌نی هم آنڭ کورشیسندەگی ایسکرگان بر مسجد منارەسنی بایتاق آرتدە قالدروب کیتکان. باب عالی قارشوسندەگی «رسنە» فوتوغرافخانەسیدە بیك گوزەل بنادە. باب عالی‌نڭ کورشیسندەگنە بر ارمنی‌نڭ «حمیت مجسمە . . . پاریقماخیرسکی» یی‌دە ضررسزغنە پاك‌در.

مونە شولای ایتوب، بایتاق‌غنە اوزگارشلر بار. بر باب عالی اورامندەغنە توگل، باشقە یرلردەدە شولای. لکن ظاهردە کورنگان بو اوزگاریشلرنڭ اچکی یاقلرینە کروب طانوشا باشلاسەڭ طاغنوق کوڭل توشە، طاغنوق: نیندی‌گنە بر بددعا توشدی ایکان بو تورك باشینە، نیندی‌گنە بر ناچار طامر بار ایکان بو مسلمانلردە؟ دیب صوریسڭ کیلە.

مینم اوتەل‌نڭ ناظری مصطفی افندی آدلی بر تورك‌در. اوتەل استانبول یاغندەغی نومیرلرنڭ ایڭ برنچیسندن صانالا. اچندە میچ یوق، آشارغە ریستوران یوق، چای اچارگە سماوار یوق، واننا یوق، تیلیفون یوق، پادیومنی ماشینە یوق. لکن، بونلرنڭ یوقلغی ایچون بر نرسەدە ایتوب بولمی. چونکە استانبول یاغندەغی اوتەللرنڭ برسندەدە بونلر یوقدر. چاینی مونده بزدەگی کبی سماواردن اچمیلر. قهوە اچەلر. چای اچسەلردە صووق وقتدە جلنور ایچون برگنە استقان اچەلر. آشخانەلر اورام طولی. نومیردە ریستوران بولماسەدە یاری. میچ اورننە مانغال یاغوب شونڭ تیرەسندە جلنوب اوطورالر. اول مانغالدن چققان کومر ایسی «وقت» مخبرینڭ باشن آورتدرا، مین زهرلی ایکان، آلار آنی دقت‌گە آلورغە مجبور توگللر. تلەگان کشی بك اوغلندەغی خرستیان نومیرلرینە باروب طورورغە ممکن. آندە همە اسباب استراحت حاضر.

اما مونە بولمە اچندە یازو یازارغە اوستال یوق، یوونورغە اومووالنیك یوق. کاریدورغە چغوب جمالی خارچیونیگندەگی شیکللی اوپشی قرانتدن یوونرغە کیرەك. بودە بر آیبر توگل. لکن مینم کاریدوردەغی قرانت بوزولغان. صو طاموبغنە آغا. یوونووی چیتن. توزەتدررگە اوتنوب خدمتچیلر آرقیلی ئللە نیچە رەت کانتورغە آیتدردم. یوق، توزەلمی. نهایت اوزم مصطفی افندیگە شونی توزەتدررگە ایکی اوچ مرتبە اوتندم. «باقارز افندم، پکی» دیدە قالا. قرانت توزەلمی . . . ایندی آیتە: افندم، ایکنچی کاریدورغە باروب یوونسەگز بولماسمی، دی. یارب، آیتورسون آنڭ قرانتی مینم ایچون‌گنە کیرەك. نومیر-لردە ئللە نی قدر کشی بار. آلارنڭ راحتلرن‌دە کوزەترگە کیرەك ایدی بیت. فقط آلار، قرانتدن صو کیلسە یوونالر، کیلمەسە یوونمیلر، یاکە باشقە کاریدورغە

باروب یوونالر. برده اچلری پوشی. یازو یازارغه اوستال صورادم: «یوق افندم، نه باپالم» دی. آلدرتوب قوی دیدم. نهایت، پراستوی بر اوستال آلدرت، آقچه‌سن اوزم بیررمن، دیدم. بولمادی. یازونی بر نیچه کونلر مدرسه‌ده‌گی شیکللی تز اوستنه قویوب یازارغه طوغری کیلدی. آخرنده گریك خدمتچی مالایی اوزلگندن بر طاقته اوستال طابوب کیتروب یووب بیردی. اوستنه آندن موندن کاغدلر قاپلاب مینی سویندروب، اوزینه کوبگنه چایلك آلوب کیتدی.

بونلر بیك واق، اهمیتسز نرسه‌لر. لکن «مصطفی» افندیلرنڭ احوال روحیه‌لرن، حیاتغه استعداد درجه‌لرن کورسه‌ته طورغان علامتلردر. اوته‌لنڭ خدمتچیلری بارسیده گریکلر. «مصطفی» افندی مونده اوزن مسافر وموقت کشی کبك گنه حس ایته. خدمتچی گریکلرنڭ روحلرنده خوجه‌اق حسی بار. مونه تورکلر ایچون تأسفلی حال شولدر.

تفیض، شفق، زمان، غیرت، کبی یالطراوقلی اسملی کتبخانه‌لرنڭ خوجه‌لرندن کوبسی وتورك مکتبلرینه درس کتابلری یتشدروب بیروچیلر ارمنیلر و یهودیلردر. ٣٥ یللق پیداغوغ علی نظیما بك هر کون ایرته و کیچ برلن ارمنی «تفیض» کتبخانه‌سینه کروب اوزینڭ یازغان نرسه‌لرن صاتو آرتندن یوری. بر تورك عالمی‌نڭ حیاتی بر ارمنی‌نڭ لطف ایتوب بیره‌چگی «قلم حق» نه موقوفدر.

«رشنه» فوتوغرافخانه‌سی بیك گوزه‌ل قویلغان، ایه‌سی بهاءالدین بك رحمی زاده، آچیق فکرلی، چالشقان، سوداگر ونازك طبیعتلی بر آدمدر. کم اولدیغنی صوراشدم. گریدلی بر مسلمان بولوب چقدی. مونده کیلووینه ایکی اوچ گنه یل ایکان: «اش بیك یاخشی بارا، لکن فوتوغرافیه‌ده خدمت ایتارگه مسلما‌ندن آدم طابوب بولمی، مونه شوگا آبدرادم، خرستیانلر برده کوکلدن اشله‌میلر، آزغنه طاماقلری طویدیسه چغوب کیته‌لر، اگر مسلماندن یاخشی خدمت ایتوچی بولسه ژالونیه‌دن طورماس ایدم، چونکه آپراودات ایته، حتی فائده اورتاغندن آلور ایدم، اگر طابلماسه آخرنده فوتوغرافیه‌منی یابارغه مجبور بولاچقمن، سزنڭ مملکتدن خدمت گه کیلوچی تاتار یکتلری بولماسمی ایکان»دی. (البته فوتوغرافیه اشن بلگان کشی کیره‌کدر).

بوده کچکنه نرسه، لکن بوده بر احوال روحیه‌نی کورسه‌ته. شونڭ ایچون مونی ده دقت گه آلماینچه بولدی. اورامده آفطوموبیللر یوری. شونلر آراسندوق، موندن ١٥ یل آلوك مین کورگانده‌گی شیکللی، ایکی یاغینه کارزینکه آصلغا

وشول کارزینکه‌لرگه طوفراق، قوم، طاش طوترغان ایشاکلرده کتو کتو بولوب بارالر. کویانته‌گه اچاکلر، باورلر، اوپکه‌لر آصقان «سوداکرلر»ده شولوق باب عالی جاده‌سنده قچقرا قچقرا اوزلرینك «طاوار»لرن صاتوب یوریلر. آنلرنك یچراقلری طاما، اوستکه تییه، لکن بره‌ونك‌ده بوکا اچی پوشمی، اول کیلگانده چیته‌نره‌ك آوتوب کیتارگه قاریلر. قوی طوشن کویانته برلن کوتاروب اورامل‌رده کیسکه‌له‌ب صاتوب یوریلر. بوده برده عجب طویولمی.

اورامده ترتوار توزه‌ترگه بولوب طاشلرن سوتوب طاشلاغانلر. طوفراق اویولگان، چوقر قازلغان، کونلرچه شولای طورا، یوررگه افراط درجه‌ده اوکایسز، لکن بوکاده بره‌ونك‌ده ایسی کیتمی، باری ایکنچی یاقدن اوتوب یوری باشلیلر، اگر ایکنچی یاغبده شولای ایتلوب قویولسه بوتان اورامدن یوری باشلیلر. تماملیه مینم اوته‌ل‌ده‌گی قرانت مسئله‌سی! بوده بر احوال روحیه‌در. لکن یاخشی علامت توگلدر.

۱۳ دیکابر.

۲۳

انور بك یانده

امان یارب! کشی بله‌ن کشی آراسنده نی قدر فرق بار. قولنك ۵۰ مك عسکری، یته‌رلك آزیغی، مکمل قورالی بولوندیغی حالده هیچ ره‌تله‌ب صوغشما-ینچه سلانیك‌نی یونانلرغه تسلیم ایتکان و شول سببلی تورك ملتی‌نك ناموسن قرغان و بوز مگلرچه کشینك سفالتنه سبب بولغان تحسین پاشا اسمی ذکر ایتلگانده همه کشینك چهره‌سنده نه قدر نفرت و آچو علامتی ظاهر بولمقده ایسه، تورکیه انقلابی و طرابلس صوغشی وقتنده زور قهرمانلقلر کورسه‌تکان انور بك اسمی ایشتلگان وقتده بتون تورکلرنك یوزنده شول نسبتده افتخار و مغروریت علامتلری ظاهر بولا، هر کم آنك اسمن حرمت ایله یاد ایته، هر کم آنی کوره‌سی و رحمت آیتدسی کیله.

انور، نیازی، بو ایکی اسم تورکلر قاشنده مقدس‌در. بو ایکی اسم‌گه حاضرگه قدر اصلا کر قونمامش اولوب، دائما پاك و عالی قالمشلردر. حتی

انقلابنی یاصاوچی یاش تورکلر آراسنده اسملری هیچ کرله‌نماینچه، حرمت و اعتبارلری خلق کوزنده هیچ توشماینچه اولگیسی کبی عالی و مقدس بولوب قالغان اسملر یالـگز شوشی ایکیسندن‌گنه عبارت دیه‌رگه یاری. یاش تورکلر پارتیه نزاعلری ایله برسن برسی کیمردکلری حالده بو ایکی کشی هیچ بر یاق‌غه قاتناشماینچه بتون قلبلریله یالـگز وطن و ملت فائده‌سینه طرشقانلر. اوزلرینك شخصی منفعتلرن اصلا ایسکه توشورمه‌گانلر. وطن فائده‌سی ایچون قایده باررغه و نیشله‌رگه کیره‌ك بولسه آلار شونده بارغانلر و شونی اشله‌گانلر. نیازی بك ماکیدونیاده یونانلرغه قارشی برچته (اختلال فرقه‌سی) تشکیل ایتکان. یانینه بر طاقم فداکار قهرمانلرنی طوپلاغان. یونان عسکرینه هیچ راحت بیرمی، آلارنی قرا، یوده‌ته، طنچ‌لقلرن قاچورا. یونان حکومتی نیازی بك‌نی تری کوینچه طوتوب کیتروچی‌گه ١٥٠ ملك، باشن کیتروچی‌گه ١٠٠ ملك فرانق مکافات بیره چگن اعلان ایتدی. لـکن قهرمان نیازی‌نك یوموشندده یوق. اوز اشنده دوام ایته.

انور بك‌ده طرابلس صوغشنده روح ایدی، بتون مجاهدلرگه جان بیردی. انور اسمی بتون آفریقاغه یاڭغرادی. انور بك یاش بر آفیتسر، یاوروپا تربیه سی کورگان بر عسکردر. لـکن آنك کوکلی ملت و وطن محبتی برلن طولغان. آنك حیاتی خلق حیاتی برلن مشترك‌در. اول وطن منفعتی و خلق سعادتی ایچون اوزن فدا ایته‌رگه هر وقت حاضردر. اول هیچ بر وقت مشکل‌لـکدن قاچمی، بلـکه قایده مشکل‌لك چقسه شونده باروب یته‌ده ایك آلغی صف‌غه چغا و همه آورلقلرغه قارشی کوکره‌ك کیروب طورا. شونك ایچون خلق آنی سویه، شونك ایچون بتون دوست و دشمانلری آڭا حرمت ایته‌لر. ذاتا، ملتلرنك تاریخلرینه شرف بیروچیلر، ملتلرنك بارلقلرن و یاشارغه استعدادلرن دنیاغه کورسه‌توچیلر اول ملتلر آراسنده شولای سیره‌ك سیره‌ك‌گنه ظاهر بولا طورغان قلم، فکر و قلچ قهرمانلریدر.

انور بك طرابلس‌دن استانبول‌غه قایتدی. آنی زورلاب قارشی آلمادیلر. چونکه بعض اسبابدن طولایی خبر بیرماینچه شاو شوسز قایتدی. ایکنچی طرفدنك، صوغش فلاکتلری سبـبلی هر کمنك کوکلی توشوك. شنلکلر، طنطنه‌لر یاصاونك وقتی توگل. مقام خلافتنك وآلتی یوز یللق زور بر دولت‌نك ناموسینه غایت آور بر ضربه اورولغانلق سبـبلی هر کم ماتم اچنده، کشیلرنك کوزلرندن یاش آقماسه‌ده یوره‌كلرندن قان طاما. هر کم‌نك قلبندن انتقام حسی طاشی.

شولارنی بيك ياخشی بلگانگه كوره، انور بك اوزیده طنطنه‌لی قارشی آلولرنی قبول ایتمه‌گان بولور ایدی.

« تورك يوردی » نڭ مدیری يوسف بك آقچورا و مذكور مجموعه‌نڭ محررلرندن كاظم نامی بكلر ايله برلكده بز ١٤ نچی ديكابرده، جمعه كون ايرته

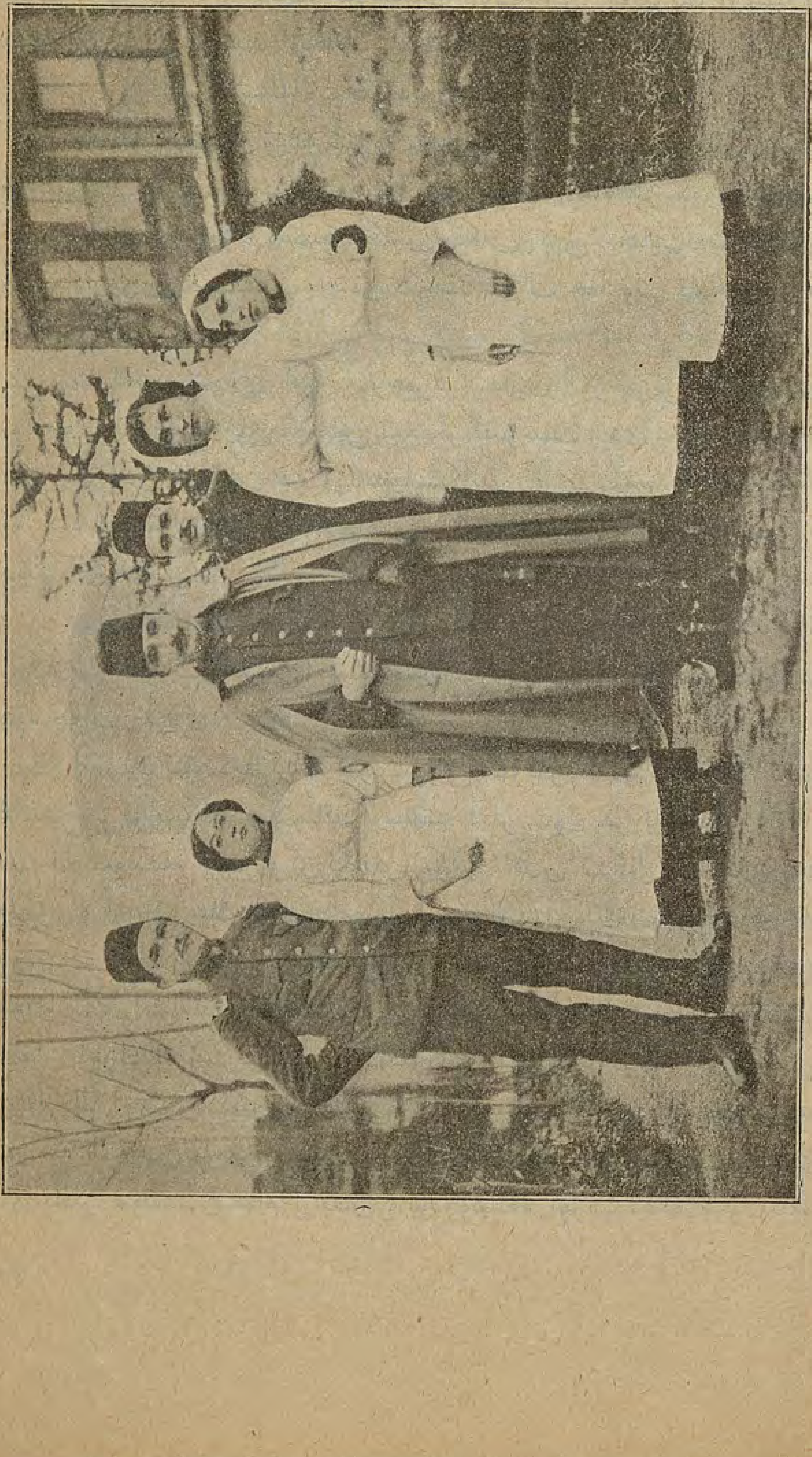

اورتاده انور بك

اوڭ ياقدن: رقيه يونوسووا، ام گلثوم كمالووا، توفيق ناهد، مريم يعقوبووا، شريف احمد جانف.

ساعت ۱۰ده انور بك ایله کوریشورگه کیتدك. غلطه طرفنده، بیشکطاش محله‌سنده، آنك فاتیرینه باروب ایشگندن کروومزگه، و قارلی و کبارغنه بر قارت کشی بزنی قارشی آلدی. کاظم نامی بك: بو ذات انور بك‌نك آتاسی دیه بزنی آنك ایله طانشدردی. اورتا قاتده بزنی بر بولمه‌گه کرتدیلر. اچده عسکر کیومنده اوچ آفیتسر سویله‌شب اوطورالر. بونلرنك آراسنده ایك یاش بولغان برسی انور بك ایکانلگن طانو بیك جیکل، چونکه آنك رسملری ئلله نی قدر ژورناللر، رساله‌لر و غزته‌لرده کورلگان ایدی.

بز کرگاچده آیاق‌غه طوروب، آچیق یوز برلن قبول ایتدیلر. اوطوردق. طانشدق. سلامت قایتووی و شول قدر بیوك قهرمانلقلر کورسه‌تووی ایله اوزن تبریك ایتدك. اوزنده هیچ تکلیف تکلف یوق. غایت پراستوی بر کشی. آفریقاده بر یل صوغشوب، بتون دنیاغه شهرت چغاروب قایتقان بر کشی توسلی قیلانمی.

— افندم شولای ایتو بورچمزدر، باری بورچمزنی‌غنه اوته‌دك، تبریك ایتله‌چك بر نرسه یوق، حسن توجهکزگه رحمت، دی.

اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، مین آکاردن، طرابلسلیلر تورکیه‌نك ایتالیا ایله مصالحه باصاوینه نی کوز بله‌ن قارادیلر، راضی بولدیلرمی؟ دیب صورادم.

— یوق، ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه آنلر هیچ راضی توگللر، ذاتا ایتالیانك اچکه طابا کروب آنلرنی ضبط ایته آلووی تیزگنه بولا طورغان اش توگللر، دیه جواب بیردی.

انور بك نك دیدگینه کوره، یرلی عربلرده ایتالیانلرغه دشمنلق حسی غایت نق یرله‌شکان و شونك اوستینه آنلر شول بر یل دوام ایتکان صوغش مدتنده صوغشقه بیك اوگره‌نگانلر، یرلی خلقدن تشکیل ایتلگان عسکر قولنده ملطق و قورال بیك کوب، حتی اوزلرندن پولیموت فرقه‌لری توزولگان، طوپنی‌ده بیك یاخشی استعمال ایته بله‌لر. مصردن اعانه و قورال کیلونی طوقتاترغه ایتالیانلرنك قوللرندن کیلمی. حتی طرابلسلیلر اوزلری یانده قالغان تورك آفیتسرلرن و صالداتلرن‌ده یبارمیلر. ایتالیا مونی بلسه‌ده به‌یله‌نب عربلرنك آچولرن کیترورگه تله‌می. شول سببلی بو عسکرلرنك تربیه‌سی ایچون تورکیه طرفندن رسمی صورتده کوب مقدارده آقچه یباریلوب طورا ایکان. ایتالیانلر صوغشدن تمام آریغان و یونچوغانغه کوره، اچکه کروب بتونله‌ی ضبط

ایته آلونی حاضرگه ایسکه‌ده توشورمیلر. تورکیه ایله یاصالغان رسمی مصالحه‌گه قناعتلنگانلر.

ــ صوڭ طرابلسلیلر شول روشچه اوزاق یاشی آلورلرمی ایکان؟ دیدم.

بوڭا قارشی انور بك: «یاشار ایچون باری آولمه‌ن‌کنه قورقماسقه کیره‌ك. آولمه‌ن قورقماغان کشی، یاکه ملت اوزاق هم راحت یاشی آلا. طرابلسلیلر ایسه آولومه‌ن قورقمیلر، آلار آولومنی استحقار ایته‌لر. شول سببلی مین آلارنڭ یاشاولرنده‌ن امینم» دیدی.

اول شول سوزلرنی سویله‌گانده بولمه‌مزگه یاڭی بر کشی کیلوب کردی. استاتسکی کیومده، باشنده فس ایدی. بو کشی‌نی: طرابلس غرب‌دن سابق دپوتات یوسف شتوان افندی دیب طانشدردیلر. اول انور بك ایله مونده‌ن آلوك کورشکان ایکان، بو کون طاغن کیلگان. انور بك‌گه شول قدر حرمت کوزی برلن قاری و شول قدر صمیمی حسیات عرض ایته‌که تعریف ممکن توگل.

اول‌ده بولمادی، انور بك‌گه بر ویزیتنی قارتوچقه کرتب بیردیلر وشهزاده عبدالمجید افندی یبارگان، آنڭ کشیسی کیتردی، دیدیلر.

انور بك بیك سویملی، بیك پراستوی‌غنه روشده طاغن بزنڭ بله‌ن سویله‌شوده دوام ایتدی. سوز صلح مسئله‌سینه کوچکان ایدی:

ــ «مین چتالجه‌غه باروب آنده‌غی استحکاملرنی قاراب وعسکرنڭ احوالن اوگره‌نوب قایتدم، حاضر عسکرنڭ احوالی بیك یاخشی، استحکاملریمز ایسه اوشانچلی بر حالده، یاڭیده‌ن صوغش باشلانا قالسه بزنڭ موفقیتمز بیك امیدلیدر، اگر دشمانلرمز بزنڭ حاضرگی حالمزنی آڭلاسه‌لر اوستوپقه‌غه کیتمی چاره‌لری یوقدر، آنلرنڭ عسکرلری غایت آریغان، هم عسکرلرینڭ ایڭ یاخشی قسمی قریلوب بتکان، بزنڭ ایسه صوغشقه هیچ کرمه‌گان ئللی نی قدر یاڭی وسؤیژی عسکریمز بار» دیدی.

شول آراده طاغن بزنڭ بولمه‌گه کروب انور بك‌گه: عدلیه ناظری طرفنده‌ن بره‌و کیلگان، سزنڭ ایله آیروم کوریشورگه تلی، دیدیلر. انور بك آنی ایکنچی بولمه‌گه آلوب کررگه قوشدی وکوتوب طوروون اوتندی. بر آزده‌ن صوڭ بزده اوزی برلن ایسانله‌شوب یانده‌ن آیرلدق.

انور بك‌نڭ توسی و قیافتی گوزه‌ل و قیلانشی ساده وتکلفسزدر. سویله‌گان هر برسوزینڭ طوغری وصمیمی ایکانلگی ئله قایده‌ن بلنوب طورا. شول سببلی آنڭ برلن کوریشو میننگ بیك یاخشی تأثیر قالدردی وظن ایته‌من که، باشقه‌لرغه‌ده شولایدر.

انور بك سلطاننك قرداشلرندن برسینك قزی ایله نشانلانغان بولسه ده هنوز نکاحلری بولوب اویله‌نگانی یوق ایکان.

موندن صوڭ اوزینك ینه‌دن طرابلس‌غه کیتو نیتنده بولونوب بولماغانلغن و شیخ سنوسی‌نڭ حرکتی نی حالده بولغانلغن صوراو کوڭلیمه کیلسه‌ده موافق کورمه‌دم. احتمالکه موندی مسئله‌لر حقنده آچق معلومات بیرونی تیوش طابماس دیب ظن ایتدم.

غزته مخبرلری برلن کوریشو، بعضا، صوڭندن کشیگه اوڭایسزلق بیره. تورکیه‌نڭ آدیسه‌ده‌گی قونسولی عاطف بك ایله مین غزته مخبری صفتیله کوریشوب سویله‌شکان و ویزیتنی قارتوچقه‌منی اوزینه بیروب کم ایکانلگمنی طانتقان هم سویله‌گان سوزلرن غزته‌گه یازاچاغمنی‌ده بلدرگان ایدم. ایندی، خصوصی صورتده ایشتوومه کوره، اوزینڭ سوزلری غزته‌ده باصلوب چغووینه اوڭایسزلانا ایکان. حالبوکه، مین آنڭ هیچ بر سوزن اوزگارتماینچه یازدم. اول، سوزلرن کانسیله‌ریه‌سنده بر نیچه کاتبلری آلدنده سویله‌دی. شولای سویله‌نورگه یاراغان سوزلرنڭ یازیلورغه یاراونده‌ده شبهه یوقدر. مع ما فیه، کشینڭ اوڭایسزلق‌غه توشووینه سبب بولو غزته مخبرلرینڭ اوزلری ایچونده اوڭایلی توگلدر.

انور بك کبك بیوك و محترم بر ذاتنڭ اوڭایسزلق‌غه توشووینه سببیت بیرو احتمالی بولغانلقدن آندی نرسه‌لر صورارغه و سویله‌گانلرینڭ‌ده بعضیلرن یازارغه موافق کورمه‌دم.

١٥ دیکابر.

٢٤

قریم هلال احمر فرقه‌سی. هلال احمرنڭ خاتونلر شعبه‌سنده. لوندوندن خبر کوتولر. پارتیه نزاعلری قزیشمی ئلی.

قریم مسلمانلری طرفندن اعانه جیبلوب، مجروحلر قارارغه مونده بر هیئت کیله‌چگنی یازغان ایدم. حاضرنده شول هیئت نڭ باشنده‌غی کشیلردن یالطه معتبرانندن امیر حسن افندی بکرف ایله رستم افندی پارپه‌تف کیلدیلر. آندن چقماسدن اُلوك مونده‌غی روسیه سفارتخانه‌سی ایله خبرله‌شکانلر ایکان. سفارتخانه‌دن:

«حاضر مجروحلر آزایدی، یاکی آتره‌دلر کیلوگه کوب حاجت یوقدر، اگر جییولغان آقچه‌گزنی و نرسه‌لرگزنی یبارسه‌گز تیوشلی یرلرگه طوتولور، خصوصا مهاجرلر یاردمگه بیك محتاج بر حالده‌لردر» دیه جواب بیرلگان.

قریمدن شول هیئت‌نك کیلو خبرن ایشتکاچ بز مونده‌غی قریم معتبرانی ایله «هلال احمر» مرکز ادارەسینه کروب احوالنی بلشکان ایدك. آنده‌ده عینا شول جوابنی بیرگانلر ایدی. شوڭا کوره، بکروف وپارپه‌تفلر حاضرگه آتره‌د-لرن آلوب کیلمایچه اعانه آقچه‌لرن و نرسه‌لرن آلوب اوزلری‌گنه کیلگانلر. ١١٥ قاراوتلق هر نرسه‌سی یتو و هر قایوسی بیك یاخشی نرسه‌لردن یاصالغان یاتاق وکیوم اسبابی هم اون مکدن آرتوغراق اعانه کیترگانلر. آتره‌دگه حاجت توشسه مونده کیلگاچ بلشوب تیلیغرم بیررگه بولغانلر. اوچ دوقتور ایله سویلشب، قوزغالوب کیتو ایچون هر قایوسینه اوچەر یوز صوم، مونده خدمتلری ایچون آیغه بیشەر یوز صومغه کیلشکانلر. روس سیستراء میلوسیردیه‌لر بوشلای خدمت ایتارگه وعده بیرگانلر.

یالطه‌دن کیتکانده بکروفلرنی گنیرال دومبادزه، یالطه ایسپراونیگی غؤازدیؤیچ، طاواریش پروقورور غوقوؤیچ، زیمسکی ناچالنیك قوؤاقو و ایکی یوزله‌ب مسلمان، پریستان‌گه توشوب زورلاب اوزاتوب یبارگانلر. پراخود قوزغالور آلدندن گنیرال دومبادزه نطق‌سویله‌ب، مجروحلرگه یاردم ایتونك بیك یاخشی بر اش بولغانلغن، روسیه حکومتی‌نك هر ایکی یاق مجروحلری ایچون بر تیگز قاراغانلغن بیان ایتکان. اسکندر افندی احمدف گنیرالنك بو نطقینه جوابا مسلمانلر اسمندن آڭا رحمت وتشکر بیان ایتکان. صکره دره‌کوی امامی نك ریاستی تحتنده طنطنه‌لی صورتده دعا ایتلوب یولچیلرغه خیرلی سفر تله‌گانلر، پادشاه حضرتلرینك وعائلهٔ همایونی‌نك سلامتلگینه دعا قیلغانلر. پراخود قوزغالغاچ یار بوینده‌غی جماعت بیك اوزاقغه چیکلی اوراقچقروب هوانی یاڭغراتب قالغانلر.

اوزمزنك دین وقان قرداشلریمزگه یاردم ایچون «هلال احمر» فرقه‌سی یبارو شرفی روسیه مسلمانلرندن برنچی مرتبه اولورق قریملی قرداشلرمزگه نصیب بولدی، هم حکومت ایله آڭلاشوب مونی رسمی بر صورتده یاصی آلدیلر. آتره‌د یبارر ایچون تیلیغرام ایله داخلیه مینیسترینه مراجعت ایتوب رخصت آلغانلر.

بوندی غیرت و حمیتلری ایچون هیچ شبهه‌سز آلار شایان تبریك درلر. رسما مساعده بیروب حکومت‌ده بیك یاخشی ایتکان. چونکه حسیاتلرن اظهار

ایتارگه مساعده بیریلو سببلی قریم مسلمانلری اوزلرن اوگای بالا توگل، حقوقلی وطن اوغللری صاناب، وطنغه محبتلری، حکومت گه صداقتلری دخیده آرتوغه سبب بولور.

بکروفلر مونده روسیه سفارتخانه‌سینك کیگاشی ایله اش کوره‌چکلر و اعانه لرن تیوشلی یرلرگه طاپشراچقلردر. آلار مهاجرلر ایچونده کوب نرسه‌لر آلوب کیلگانلر. قریملی مسلمان خاتون قزلری خسته‌لر، مجروحلر ومهاجرلرگه مخصوص یتاقلر و کیوم صالوملرنی اوزلری تگوب حاضرله‌گانلر. هر قایوسی نیچك گنه بولسه‌ده شونده اوزینك خدمتن کرترگه طرشقان. بیك کوبلری اعانه‌گه اشتراك ایتکانلر. باشقه وقتلرده اسلام حیاتنه کوب اهمیت بیرمی طورغان آلپاوت میرزالرده بوخصوصده بیك صمیمی حسیات اظهار ایتوب اعانه بیرگانلر و جیوشقانلر. شویله‌که: اگرده مونده اوز آتره‌دلرن کیتررگه حاجت توشه قالسه آنك بر نیچه آیلق مصرفن هم شول ١١٥ قاراوتلق خسته‌لرنی قاراو وطویدرو راسخود لرن بارسنده قریم مسلمانلری اوز اوستلرینه آلورغه بولغانلر، یتارلك قدر اعانه نك جیگل جیولاچاغینه امینلر ایکان.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی کبیر افندی بکر.

بوگون گنه هلال احمر جمعیتی نك خاتونلر مرکز اداره‌سینه کروب سلما ونزیهه خانملر ایله کورشدم. برنچیسی سابق مجلس مبعوثان رئیسی احمدرضا بك نك همشیره‌سی اولوب سیکره‌تارلك خدمتی، ایکنچیسی بیوك بر عائله‌گه منسوب اولوب خزینه دارلق خدمتی ادا ایته‌لر. بو خانم افندیلرنك دیدکلرینه کوره، حاضرنده خسته خانه‌لرده مجروحلر کیتکان صاین آزایا بارا، آلارنی قاراو مسئله‌سی حاضر بیك یاخشی قویلغان. آنچه واسباب

ده یتارلك کیلوب طورا. بو جهتدن اشلر شایان ممنونیت در. لکن ایکنچی بیك زور فلاکت چققان. اول ده مهاجرلردر.

بلغار، صرب ویونانلر طرفندن هر نرسه‌لری طالانوب وطنلرندن قوولغان اسلام مهاجرلری غایت کوب و یاردم گه صوڭ درجه‌ده محتاج بر حالده‌لر ایکان. بونلرنڭ آشار اچارگه بر نرسه‌لری یوق، اوستلری یالانغاچ دیه‌رلك. آرالرنده آورولری بیك کوب. خصوصا بالا چاغالری کوبسی آورو وتمامیله یابققان و بویوققانلر. بونلرنی کورگانده ایڭ مرحمتسز کشیلرنگده کوزلرندن یاش آقماو ممکن توگلدر، دی. مونه حاضر هلال احمر جمعیتی شول محتاج مهاجرلرنی قارارغه کرشکان. قایوسینه طاقطا قوغوشلر یاصاتب استانبول طشینه قرغه‌اورنلاشدرالر، قایوبرلرن آناطولیغه اوزاتالر، آشارغه، اچرگه و کیه‌م بیره‌لر ایکان. متفقلر طرفندن روم ایلی قطعه‌سنده مسلمانلرغه ایتلگان جبر و ظلملر حقنده بو خانملر غایت اثرله‌نب سویله‌دیلر. «عادتا بو، یگرمنچی عصرده یاوروپانڭ کوز آلدنده اسلاملرنی بر قتل عامدن عبارتدر» دیلر.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی فاتح افندی رحیمی.

هلال احمر مرکز اداره‌سی یرله‌شکان اوچ قاتلی بنانڭ آستقی ایکی قاتنده هلال احمرنڭ ایرلر شعبه‌سی وایڭ اوستکی قاتنده خاتونلر شعبه‌سیدر. آلار آنده اوزلری گنه. کانسیله‌ریالری، کاتبه‌لری و هر نرسه‌لری یتو. بیش اون خانم اوستاللرده یازوب حسابلاب طورالر. بر چوق خانملرده یوموش بله‌ن شونده کیلوب کیتوب یوریلر. بارسیده تورکچه کیونگانلر. آرالرنده بعض بر یاوروپالی یاکه تورکیه‌لی خرستیان خاتونلریده بار ایکان.

سلما خانم «قدرغه» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی بزنڭ روسیه‌لی همشیره

لرمزنی ایسه که توشوروب بیك ممنونیت بیان ایتدی: «روسیه ده گی همشیره لرمزده شوندی قرداشلق و انسانیت حسی اویانوغه بزلر افتخار ایته مز» دیدی.

مونده حاضر هر کم لوندوندن نی خبر کیله ایندی دیب کوته لر. بر قسم خلق، احوالنك نیچك بولغانلغن آلوکدن یاغشی آکلاب کیلمه گانگه وغزته لرنك هر نرسه نی یومشاتب و یواتب یازولرینه اشانوب طورغانغه کوره، حاضر مسئله ادرنه نك تورکلرده قالوب قالماوی درجه سینه یتکانلگن کورگاچ، آطه لرنك ده کوبسی دشمنلر قولینه کیتو احتمالن سیزگاچ، گیرمانیا، آوستریا و رومانیادنده بر فائده کیلمه گانلکنی آکلاغاچ بیك مأیوسیتگه توشدیلر. وطن نك حال و استقبالی ایچون چن چندن قایغورا باشلادیلر. لکن بر نرسه ده اشلر حاللری یوقدر.

تورکلر آراسنده، صوغشنی یاکیدن باشلاو طرفدارلرینده آز توگل: بتسه ك ایچماسه ناموسمز ایله بتیك، یاوروپالیلر بزنی تضییق ایتوب صلح یاصاتماقچی بولالر ایکان، تله گانچه تضییق ایته بیرسونلر، بر کشیمز قالغانچه وطن ایچون جان بیررگه تیوشمز، دیلر. لکن حکومت اربابنده وخلقنك اکثریتنده بو فکر بولماغاچ تگی کشیلرنك سوزلری صحراده غی طاوش شیکللی یوغالوب کیته در.

بو کونلرده غزته لر استانبولغه بلغار گنیرالی ایله بلغار بانکیری کیلگانلگن وبونلرنك باب عالی ده صدر اعظم وخارجیه ناظری ایله کوریشوب کیگاشده بولنولرن یازالر. بونلر کملردر، نی حقده سویله شه لر- بو البته یاشرون طوتولا. باری لوندونده غی مذاکره مجلسی خارجنده اوله رق بلغارلر طوغری استانبول ایله ده سویله شب آکلاشورغه تلی طورغانلردر دیب ایسابلیلر.

استانبولده طنچلق. هر کم صلح مذاکره سینك نتیجه سنی کوتدکندن ره تله ب بر نرسه گه کرشلمی طورا. حتی تورکلرنك ایك فمارلانغان پارتیه نزاعلرین نق قزیشوب کیتمی ئلی، اتحاد و ائتلاف پارتیه لری نك حاضرگه حرکتلری برده کورلمی. ائتلاف پارتیه سینك ایك شه بلرندن بر نیچه سی اوزلرینك آندن چقفانلقلرن اعلان ایتدیلر. مشهور لطفی فکری بك ده شونلر اچنده در. اول «مجددین فرقه سی» آدلی یاڭی بر پارتیه یاصارغه کریشوب اوزینك «تنظیمات» غزته سنك پروغرامن ده نشر ایتکان ایدی. پروغرامنده غی یاڭی بر نرسه ده: «حکومت یالکز جسمانی بر صفتنی غنه حائز بولور» دیووی در. بوندن مقصد ایسه روحانی صفت بولغان خلافت نك اهمیتن توشورو وشول سببلی اوز قول آستلرنده اسلاملر بولغان یاوروپا دولتلرینه تورکیه نی ضررسز و قورقنچسز کورسه تورگه تله ودن عبارتدر. لکن، پروغرام مسئله سن اوزاق مذاکره ایتارگه لطفی

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایدوچی ایکی قرغیز شاکردی.

فکری بك موفق بولا آلمادی. عسکرلك گه‌دائر یازغان بر نرسه‌سی ایچون ادارهٔ عرفیه طرفندن غزته‌سی یابلدی. حاضرگه چغا باشلاغانی یوق ئلی.

شریعی پاشانك «تربیهٔ اسلامیه» جمعیتی تأسیس ایتارگه تله‌وینه قارشی، هویتلری و مقصدلری آچق بلنمه‌گان کشیلر طرفندن چغاریلوچی «علمدار» غزته‌سی بیك نق هجوم ایتوب: «سین پانیسلامیزمغه خدمت ایتوب، بزنك دولت اوستنه یاوروپالیلرنك شبهه‌لرن جلب قیله‌چقسن، قایت ده مصرك ده خدمت ایت، آنده‌غی خلق ابتدائی تعلیم جهتنچه روسیه مسلمانلرندن ده توبان درجه‌ده‌بیت» دیب یازدی و «علمدار»نك اوزندن «کمالات ملیه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت تأسیس ایتله‌چگی کورلدی. بونلرنك ایکیسینده دین واخلاقنی صاقلاو و شونك اوستنه یاوروپا تربیه‌سی بیروب اهل اسلامنی تنویر ایتو قصدی ایله یاصالغانلقلری اعلان ایتله. لکن باشلرنده وتیره‌لرنده یوروگان کشیلرینه قاراغانده برسی «اتحاد وترقی»، ایکنچیسی «حریت وائتلاف» اورنینه یاصالالر دیب ظن ایتله‌در. لکن بونلرنك ایکیسیده روحلی اساسلر اوستنه قورولماغانغه کوره، دوام ایته آلو احتماللری بیك آزدر.

استانبولده وبا کوندن کون آزایا. حاضرنده کونده ٢٥–٣٠ کشی‌گه ئله‌گوب ١٠–١٢ کشی اوله طورغانلغی رسما اعلان ایتله بارادر. هوالر یاخشی. بو کونلرده جلی‌لق قویاشده ١٢–١٣ غرادوسلر بولدی.

١٦ دیکابر.

۲۵

احمد مدحت افندینڭ جنازه‌سنده

۱۶نچی دیکابرده ایرته برله‌ن یوقودن طوروب تورك غزته‌لرن قاراشدرا باشلاغاچده «صباح» غزته‌سینڭ دورتنچی بیتنده ایڭ آقطق‌ده «ضیاع عظیم» سرلوحه‌سیله یازلغان یدی سیکز یوللق خبر کورندی. اوقوب قاراسه‌م فاضل شهیر، حکیم محترم احمد مدحت افندینڭ، ۱۵نچی دیکابرده تونله ساعت اون بر یارمده «دار الشفقه» مکتبنده اودار بولوب کیسه‌کدن وفات ایتکانلگی یازلغان. کوزلریمه ایناناممادم، شاشوب قالدم. درحال باشقه غزته‌لرگه باقدم. «اقدام» و «تصویر افکار» ده‌ده شولایوق، اوچنچی دورتنچی بیت‌لرده، غزته‌نڭ ایڭ اهمیتسز یرنده شولای بیش ــ آلتی یوللق بر توسلوك یازو ایله احمد مدحت افندینڭ وفاتی خبر بیریله.

یاهو، بو کشی بیت تورکیه ایچون بزنڭ روسیه‌نڭ طولستویی، مورمسوفی ایدی. بونلر اولگانده روسیه مطبوعاتی نیچك یازدیلر، مدحت افندی اولگانده تورك غزته‌لری نیچك یازالر! دیب ایسابله‌ب طاغن شاشوب قالدم. لکن نیچك گنه بولسه‌ده خبرنڭ درستلگنده شك یوق ایدی. شول سببلی ایڭ برنچی اشم، تیلیغرام ایله بونی «وقت» غه خبر بیرو بولدی.

۱۹۱۰نچی یل ٤ نچی اوکتابرده مسکاوده سابق پروفیسور مورمسوف اویله‌دن صوڭ ساعت ٤ یارمده وفات ایتکاچ آنڭ ئولو خبری ساعت ٥ده همه عالی مکتبلرگه ایرشکان، ساعت ٦ده بتون مسکاوگه طارالوب یتکان و ماتم یوزندن بتون مکتبلرده درسلر طوقتالغان ایدی. غزته‌لر درحال مخصوص علاوه‌لر چغاردیلر. بو علاوه‌لرده کیچکی ساعت یدی‌دن باشلاب دعا مجلسلری (پانیخیدا) لر بولاچاغی، یورطنده تعزیه قبولی باشلاناچغی و شونده نوبت‌ده طوررغه تله‌گان کشیلرنڭ یازیلولری ممکن ایکانلگی اعلان ایتلدی. متوفی‌نڭ، تابوتی یاننده و اول بولونغان ایوده نوبت‌ده طوررغه تله‌ب یازیلوچی استودینتلر شول قدر کوب ایدیکه بارسینه‌ده ره‌ت یتووی قطعیا ممکن توگل و شول سببلی نوبت‌گه ئله‌کگان استودینتلر اوزلرن ایڭ بختیار کشیلردن صانیلر ایدی. شونڭ ایله برابر،

احمد مدحت افندی

تابوت یانندە بولونو شرفی استودینتلرگە نصیب بولمادی. آندە نوبت ایلە پرافیسورلر طوردیلر. استودینتلر ایسە تابوت بولونغان ایونك ایشك آلدندە وکورشی بولمەلرندە طوردیلر.

مورمسوف‌نك جنازەسن دفن حقندە مخصوص بر هیئت یاصالدی. ایکنچی کوننی ایرتە بلان چقغان غزتەلردە، قایدە دفن اولوناچغی، قای یرلردە دعالر قیلناچغی یازلوب غزتەلرنك برنچی بیتلری ماتم علامتلی و اولگی اوچ بیتلری

بارسیده مورمسوف‌نڭ حیاتینه و ترجمهٔ حالینه منحصر اولوب، خبرلر یالگز دورتنچی بیتنده‌گنه ایدی. مورمسوف‌نڭ وفاتی بتون روسیه‌نی یاڭغراتدی. آکا پانیخیدا یاصاماغان بر شهر قالمادی. قالسه باری پالیتسه رخصت بیرماو سببلی‌گنه قالغاندر. آنڭ وفاتی حقنده بیوك روسیه‌نڭ همه شهرلرندن و حتی آوللرندن تعزیه تیلیغراملری آلندی. بونلرنڭ حسابی مڭلرچه ایدی. زور روس غزته‌لری بر آطنه‌غه قدر اوزلرینڭ بتون صحیفه‌لرن مورمسوفقه حصر ایتدیلر.

جنازه‌نڭ قایسی اورامردن اوتوب باراچغی و دفن‌گه کیلگان هیئتلرنڭ قایولری قای یرلرده طوراچقلری، کم‌لر طرفندن نطقلر ایراد ایتله‌چگی بارسیده آلوکدن قرارلاشدرلغان ایدی. جنازه‌نی اوزاتورغه کیلگان کشیلرنڭ صانی اون مڭدن آرتق اولوب، بونلر آراسنده بیك کوب مؤسسه‌لر، جمعیتلر، صنف و فرقه‌لرنڭ وکیللری بار ایدی. آنڭ وفاتندن صوڭ مکتبلیلر بر آطنه ماتم طوتدیلر. آنڭ ترجمهٔ حالن اوگره‌نو واسمینی منگولك ابقا ایتو ایچون «مورمسوف جمعیتی» آچدیلر.

ایندی کیلیك احمد مدحت افندیگه. آنی نیشله‌تدیلر؟ مرحوم ۱٦ نچی دیکابرگه قارشی تونله ساعت ۱۱ یارمده دارالشفقه مکتبنده اوزینڭ وظیفه‌سی باشنده، علم یولنده شهید بولغان. ایرته ساعت ۳ده تیلیغراف ایله آنڭ وفاتن ایووینه (بیکقوزگه) خبر بیرگانلر وشول کون (۱٦نچی دیکابرده یکشنبه کون) کوندز ساعت ٤ لرده ایکی اوچ یوز کشی ـ که آنڭ‌ده یارطیسی دارالشفقه‌ده اوقوچی یتیم وفقرا شاکردلردن عبارتدر ـ طفرداتوب کیتروب کوموبده قویدیلر. غزته‌لرده آنڭ وفات خبری ایڭ آخرده بیش ـ آلتی یوللق یازو ایله بلدرلدی. قاچان و قایده دفن اولوناچغن هیچ کم بلمی‌ده قالدی.

درست، تورکیه روسیه توگل؛ مدحت‌ده مورمسوف توگل. فقط مدحت‌نڭ تورکیه‌گه ایتکان خدمتی، تیدرگان فائده‌سی مورمسوفنڭ روسیه‌گه ایتکان خدمتندن برده کیم بولماس، بلکه کوب مرتبه آرتق بولور دیب بلهم. روسیه‌ده مورمسوفلرنڭ، توبانرەك بولسه‌ده مثللری بولورغه ممکن. اما تورکیه‌ده بوندن صوڭ مدحت‌نڭ کوله‌گه‌سن کورونی‌ده امید ایتار اورن یوق.

مدحت تورك اوغلی تورك، مسلمان اوغلی مسلمان ایدی. هیچ طوقتاوسز ملتنه ۵۰ یل خدمت ایتدی. قلمی، فکری، اشی برله‌ن تورکلرگه نمونه بولدی. مدحت‌نی یاورو‌پالیلرده طانیلر، «تورکیه‌ده توشنوچیلر، اشله‌وچیلر کملر بار؟»

دیگانده برنچی مرتبه‌ده مدحت اسمی ذکر ایتله ایدی. مدحت بر کشی ایدی. لکن زور بر تورك ملتن تجسم ایتدره وآنلرغه باشقه‌لرنك حسن توجه و حرمت لرن جلب ایتدررگه قولندن کیله طورغان بر کشی ایدی.

مدحت هیچ طوقتاب طورمادی، اشله‌دی. شول قدر سعی وغیرتی ایچون گنه‌ده اول محترم طوتلورغه تیوشدر. آنك اوستینه، آنك علوم و فنوننك هر شعبه‌سی حقنده‌غی تحقیقات و تدقیقاتی و بلگان بر نرسه‌سندن اوز ملتن وعموم مسلمان لرنی فائده‌لاندررغه طریشووی، نی قدر مقدس بر اشدر.

میگا بر وقت مرحوم شیخ جمال الدین افغانی حضرتلری: «علم و معرفت قارشوسنده تز چوگوب حرمت کورسه‌تمه‌گان ملتنك عاقبتی خسراندر. اول ملت یاشاماس، چونکه یاشارغه لایق توگلدر» دیگان ایدی. مدحت افندینك جنازه‌سی وقتنده شول سوزلر ایسمه توشدی: تورکلرنك روم ایلی قطعه‌سنده، طرابلس‌ده، یمن ده جیگلولرینك سببلرندن ایك مهم برسیده شوشی، یعنی اوزلرینه خدمت ایتکان کشیلرنی تقدیر قیلماو هم علمالرینه حرمت ایتمه‌ولری ایکان. بولای بولغاچ ئلی بونلر هنوز جیگله‌چکلر ایکان، دیدم.

تورك غزته‌لری هر کون ئلله نی قدر اوزون مقاله‌لر یازوب: «موسیو پوانقاره بویله دیمش، دانف بویله سویله‌مش، آوستریا ایله صربیه آراسنده بحران ظهوری هر ساعت بکله‌نلمکده ایمش...» دیه بر طاقم ئه‌کیه‌تلر اوقیلر. شول اوزلرینه عمرده کیره‌کماس نرسه‌لر ایله اوقوچیلرینك باشلرن قاطوروب بتره‌لر. ذاتا تورکلرنی ایزره‌تب طورغان نرسه، تورك غزته‌لرینك شول یاوروپا سیاستی حقنده هیچ طوقتاوسز یازوب طورغان ایمش میمشلری در. پوانقاره‌نك نه دیه‌چگی، گره‌ی‌نك نه یاپه‌چغی، دانف‌نك نه سویله‌یه‌چگی ئلله قایچان معلوم ایدی. بونلر ایسه آنی آلار سویله‌گاندن صوڭغنه آگلیلرده ایسلری کیته: «نصل اولورده بزم فرانسوز و انگلیز دوستلریمز بویله یاپارلر. مدنیت، انسانیت قواعدینه بیك ده کیلشوب بتمه‌گان حرکتلرده بولنورلر..» دیلر. بیچاره‌لر، یاوروپالیلردن هنوز مدنیت و انسانیت مرحمتی کوته‌لر!

شوندی مقاله‌لرنی سبروب طاشلاب‌ده اوز حیات ومعیشتلرندن یازا باشلاسه‌لر، هر کون ولایتلر وآناطولی احوالندن بحث ایتسه‌لر و شونلر جمله‌سندن مدحت افندینك وفاتی کبك اوزلرینك حیاتینه عائد مهم واقعه‌لرنی‌ده یازسه‌لر مسکین تورکلر آینوب کیتارلر، یوقودن اویانغان آدملر کبك کوزلرن آچوب یبارزلر ایدی.

«دار الشفقه» مکتبی مینم نومردن بیك یراق بولغانغه و خبرله‌شر ایچون

تیلیفون فلان بولماغانغه کوره، برادرم عارف و دار الفنون شاکردی همشهریمز عبد الرحمن افندی ایله ١٦نچی دیکابرده ایرتوك بیکقوزگه، مدحت افندینك ایووینه کیتدك. جنازه شونده بولا طورغاندر، اوز ایووندن چغارالردر دیب ایسابلهدك. بیکقوز، بوغاز اچنده بر محلهدر. پراخود آنده استانبولدن ساعت یارم بارا. ساعت اون برلرده مدحت افندینك ایووی یانینه یتدك. کیلگان کیتکان هیچ کم یوق. هیچ بر حرکت کورنمی. ایووینك دیکزگه طابا یاغندهغی کوپر اوستنده بر نیچه زور مالایلرغنه اویناب طورالر.

زؤانوق بیردك. درحال ایشکنی آچدیلر. ایشکدن کروومزگه بر چوق خاتون قزلرنك قچقروب یغلاشقان طاوشلری بتون ایونی کوتاره ایدی. بزگه قارشی بر یاش یگت هم بر خاتون کیلدی. بو صوڭغیسی اوزن اوزی طیا آلماینچه قچقروب یغلی ایدی. تیزگنه قارتوچقهمزنی بیروب اوزمزنی طانوتدق وتعزیه ایچون کیلگانمزنی بلدردك. بزنی بر بولمهگه کرتدیلر. استیناده مدحت افندینك زور پارتریتی طورا. خاتون شوڭا قاراب: باقڭز افندم، یوغالتدق بیت آنی، منگولك‌گه یوغالتدق ایندی، دی و اوزی یغلی. بز: علمی، فضلی و یازغان اثرلری ایله مدحت افندینك روسیه مسلمانلرینه بیك معلوم بر ذات بولغانلغن و بیك کوبلرمز آنی اوزینه استاذ و معنوی آتا دیب طانوغانلقلرن وشول سببلی آنڭ وفاتنه چن کوڭلدن قایغوروب، عائلهسینك کدر و حسرتلرینه اشتراك ایتکانمزنی سویلهدك. قالغانلرغه صبر جمیل تلهب تعزیه بیان ایتدك. خاتون: «بیلورم افندم، بیلورم، اجنبیلر آنی بزنکیلردن دخیده یاخشیراق طانیلر وآنڭ قدرینی بزنکیلردن دخیده آرتوغراق بلهلر ایدی. قایغولرمزغه اشتراك ایچون کیلووڭزگه بیك رحمت» دیدی و یغلی، یغلی یانمزدن چغوب کیتدی. بو، مدحت افندینك خاتونی و یانمزده قالغان یاش یگتده مدحت افندینك اقرباسندن بر کشی ایکانلگنی آڭلادق و نیچك وفات ایتکانلگن صور اشدق.

«آثارغه موندن اُلوك ایکی مرتبه اودار بولغان ایدی، اول وقت دوقتورلر تیزدن یاردمینه یتشهرك تنینه دارو یباروب آینوتقانلر ایدی. مونه کیچه دار الشفقهده «تدریسیهٔ اسلامیه» نك زاسیدانیهسندن صوڭ دخیده اودار بولغان، هر نه قدر طبیبلر طریشوب قاراسهلرده بو دفعهسنده قوتقاره آلماغانلر، ایرته ساعت ٣ده بزگه مونده تیلیغرام ایله، وفات خبرن بیردیلر» دیدی.

قاچان و قایده دفن اولوناچغن صورادق. «جنازسی حاضر دار الشفقه

احمد مدحت افندی (ایك صوڭگی رسمی)

مکتبنده .مونده کیترلمەدی ئلی. قاچان و قایده دفن اولوناچغن بلەیمز، — آنده نیچك قرار بیررلر، ظن ایتەمزکه سلطان فاتح جامعی تربەسینه دفن اولنور، چونکه علمادندر» دیدی.

موندی قایغولی وقتنه خفالاو بولماسون دیه اوزاق طورماینچه مدحت افندینڭ ایوندن چقدق. جنازەسی‌نڭ نی وقت کوتاریلەچگن تیلیفون ایله استانبولدن بر٥ر یردن صوراب بولماسمی ایکان دیب بیکقوزده‌گی پالیتسه مرکزینه کیلدك. چونکه پالیتسەلرده تیلیفون باردر. «تیلیفونمز بوزوقدر، افندم، سویلەشب

بولمی» دیدیلر. اول حالده تیلیغرام بیروب صوراب قاربق دیدك. تیلیغرافخانه گه کیلدك. «جوابینی کیچسز آلا آلماسز، چونکه دار الشفقه استانبول تیلیغرا-فخانه‌سندن یراقدر» دیدیلر.

اول حالده، احتمالکه آنك جنازه‌سی بوگون اویله‌دن صوك کوتاریلور دیه تیزره‌ك اوزمز استانبولغه قایتونی موافق کوروب بریستان‌گه کیلدك. پراخود یوق. بره‌ر ساعت کوتکاچ کیلدی. اوطوروب کیتدك. ساعت ایکنچی یارطی‌ده استانبولغه قایتدق. آندن ایزؤوشچیك‌گه اوطوروب دار الشفقه‌گه چابدق. ساعت ٤ نچی یارطی‌لرده آنده باروب کرسه‌ك، «جنازه‌نی فاتح جامعنه آلوب کیتدیلر. حاضر کوموب بتره طورغانلردر، ایندی» دیدیلر. یوگوردك فاتح جامعنه. جامع یاننده قبرلك‌گه کرسه‌ك بر قبرنی کوموب طورالر. طارغنه بر اورنده ٢٠ ـ ٣٠ دانه مدرسه شاکردلری و بره‌ر یوز قدر تورلی کشیلر بار. ایلك برنچی اوچرادیغمز شاکردن، کمنی کومه‌لر دیب صورادق. «والله بلمیم افندم» دیدی. اولده بولمادی کوموله طورغان قبرنك یوننده‌راق اوزمزنك همشهریلردن دار الفنون شاکردی صبغة‌الله، مکتب سلطانی شاکردی بدر الدین، دار المعلمین شاکردی نور الله افندیلر کورندیلر. کوموله تورغان قبرنك مدحت افندی زیارتی ایکانلگن آنلردن آکلادق. صکره قبرگه ممکن مرتبه یاقن باروب مرحوم‌گه صوك تعظیممزنی عرض ایتدك.

بر یاقدن قبرنی کومه‌لر، ایکنچی یاقدن صوقر صوفیلر بر چیتده قچقروب قرآن اوقوب طورالر. قبر کومیلوب بتکاچ آیاق اوستنده قسقه‌چه بر دعا قیلندی. صکره هر کم طارالوب کیتدی. نطق فلان شیکللی نرسه‌لر بولمادی.

کشیلر طارالا باشلاغاچ همشهریلرمز مینی شونده حاضر بولغان بعض بیوك ذاتلر ایله طانشدردیلر. بونلر آراسنده دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی، دار الفنون مدیری سامی بك، دار المعلمات مدیری خلوصی بك، معارف اعضاسندن نعیم بك بابان زاده جنابلری بار ایدی. سامی بك ایسه اوز طرفندن مینی شونده‌غی ایکی یاش یکت برلن کوریشدروب: بونلر مرحوم مدحت افندینك اوغللریدر، دیدی: آنلرغه تعزیه بیان ایتدم.

محمود اسعد افندی ایله کورشکاچ آندن: بو قدر زور بر عالم‌نك جنازه‌سن نیچون بو قدر آشغچلق ایله و لزومی قدر حرمت کورساتلمایِنچه دفن ایتلدی؟ مونده بیت کوب کشی و بیك کوب مؤسسه‌لردن وکیللر و هیئتلر کیلور گه وخصوصا مکتب شاکردلری، محررلر، ادیبلر، کتابچیلر و غزته‌چیلر طرفندن

وکیللر بولورغه کیره‌ك ایدی، دیدم، «یوق ایندی، بو یاخشی حرمت بلەن دفن ایتولدی، جنازەده حاضر بولونمق ایچون سرای طرفندن، صدر اعظم و معارف نظارتی طرفلرندن آدملر کیلدی، جنازەسن دارالشفقه شاکردلری اوزاتدیلر» دیدی. آنلردن آیرلغاندن صوڭ اوزمزنڭ همشهری شاکردلر ایله سویلەشب قایتدق. آلار ایسه دفن‌نڭ مدحت افندی شأننه موافق رەوشده بولماون بیان ایتوب فوق‌العاده آچینەلر، خورلانالر، «کشی قدرن بلمیلر» دیب تورکلرنڭ حالینه تأسف ایتەلر. بونلردن ایکیسی دارالشفقه مکتبنده جنازەنڭ یوولغان وقتنده حاضر بولونوب طورغانلر: «ایکی ملا ایله ایکی استوروژ یودیلر، یووب بتر گاچده «فاتح» جامعنه کیتردیلر، مسجدنڭ طشقی یاغینه باشقه جنازەلر ایله برلکده بارسی سیکز میتنی بر رەتدن تزوب قویدیلرده، جنازه نمازی وقتنده: ایر کشی - اسمی لطفی، بالا کشی - اسمی حمدی دیلر و شونلر ایله بر رەتدن: ایر کشی - اسمی احمد مدحت دیدیلر، صڭره قبرلكگه کیتردیلر، اول وقت ئلی قبر قازیلورغه باشلانماغان ایدی، جنازه شونده ساعت یارم قدر کوتوب طوردی. مدحت افندی کبك زور بر کشینڭ بو روشده دفن ایتلووینه بز بیك آچندق» دیلر.

مونه شولای ایتوب، ملت و دین فائدەسینه ۵۰ یلدن آرتق خدمت ایتکان ۱۵۰ تورلی‌دن آرتق هر نوع اثرلر یازغان، صوڭ نفسینه قدر تورکلر فائدەسینه طرشقان و نهایت، صوغش صفنده شهید بولغان عسکر شیکللی، دارالشفقه مکتبنده «تدریسیهٔ اسلامیه» جمعیتی‌نڭ زاسیدانیەسنده جان بیرگان بیوك احمد مدحت افندی بر کون اچنده یوق بولدی. طوغروسن آیتکانده: تورکلر سلامت وقتنده آنڭ قیمتن یاخشی تقدیر ایته آلماغانلقلری شیکللی جنازەسن‌ده آدم عقللی دفن ایته آلمادیلر. مڭلرچه تأسف!

مدحت افندی تورکلر آراسنده ادبیات، قلم و فکر جهتلرنچه ایك کوب خدمت ایتکان بر کشیدر. مدحت افندی تورکلرنی عادتا بر بالا تربیه ایتکان کبك تربیه ایتوب، اوقو هوسی کرتر ایچون آلارغه باشده بیك جیکل و قسقه حکایەلر یازغان، صڭره تدریجا آلارنی ادبیات و فن دائرەلرینه طارتقان، دین و فلسفه بحثلرن ایضاح ایتوب آنلرنڭ فکرلرن آچقان. اسلامغه تعرض ایتوچیلرگه قارشی جوابلر یازوب اسلام علماسینڭ قولندن کیلمی طورغان ئلله نی قدر بیوك و مقدس خدمتلرنی ادا ایتکان. غزته‌چیلکده و آریمی طالمی طریشو خصوصلرنده هر کمگه نمونهٔ عبرت بولغان. تورکلرنڭ قولغه آلورلق محرر و

متفکرلری کمدر؟ دیگانده، کینه ایلك برنچی مرتبه کورسه‌تله طورغانی مرحوم احمد مدحت افندی ایدی.

صوك وقتلرده اول بتون قوتی برلن تعلیم و تربیه خدمتنه کرشکان ایکان. دار الفنون‌ده، مدرسة الواعظین‌ده، دار المعلمات‌ده ادبیات، تاریخ ادیان، تاریخ اسلام، فلسفه درسلری اوقوتقان، حتی کوبسنچه ایوینه قایتماینچه شوشی مکتبلرده قالوب قونا طورغان بولغان. بر نیچه جمعیت علمیه‌لرده اعضا بولوب، آنلرنك ترقیسینه اجتهاد ایتکان. عمومیتله صحتی یرنده اولوب هیچ طوقتاوسز علم و یازو یولنده طریشه ایکان. مع‌التأسف هیچ کوتولمه‌گان یرده شوندی زور فلاکت بولدی.

آکلادیغمزغه کوره مدحت افندینك ایکی خاتونی بولوب، بونلرنك برسی روم قزی ایکان. دورت اوغلی بار. بونلرنك برسی عسکری طبیب اولوب، حاضرده روم ایلی قطعه‌سنده قایده‌در بولینوب یاکه اسیر توشوب قالغان. مونده‌غی اوغللرینك برسی دار الفنونده اوقی، برسی بقال‌لق ایته، برسی مطبعه‌ده مرتب‌لك خدمتده بولونا ایکان. برنیچه دانه قزلری اولوب، بعضیلری کیاوده، بعضیلری ئلی بیرلمه‌گان‌در. اولگان وقتنده‌غی یاشینی ایونك ٦٨ دیدیلر. محمود اسعد افندی ۷۲ لرده باردر، دیدی.

جناب حقنك منگولك رحمتنده بولسون بیوك مدحت افندی!

۱۷ دیکابر.

۳٦

طبیعت ماتور. احوال یه‌مسز. مهاجرلر. سوتیلو فلاکتی. چاره‌سزلك.

بو کونلرده مونده احوال سیاسیه، نی قدر یه‌مسز و چوالچق ایسه طبیعت شول قدر گوزه‌ل و صاف‌در. هر کون قویاش بتون استانبولنی اوزینك نورلرینه غرق ایته. زبرجد شیکللی صاف کوککه طابا اوزایغان ماتور نه‌زك مناره‌لر شرق ملتلرینك امید وخیاللری کبی ئلله نیندی عالم غیب‌لرگه باروب قوشولغان توسلی کورینه‌لر. بوسفور ایله مرمره‌نك براق و صاف صولری اوستنده طولغان چوب چوار پراخودلر، کیمه‌لر و آنلرنك اچینه کروب چغوب یوری طورغان

نهایتسز کوب خلقلر، طبیعت نڭ اوز قولی برلەن تورتب یباریلوب منگولك بر حرکت گە کرتلگان و طوقتاوی ممکن بولماغان زور بر ماشینەنڭ جزءلری توسلی طیولا. قویاشنڭ ۱۰ - ۱۲ درجەلرگە یتکان جلیلغی هر کم گە حیات بیرە. بناءً علیه هر کم شادلق سیزەرگە تیوش ایدی. لکن، مع التأسف، احوال سیاسیەنڭ ناچارلغی قلبلرنی زهرلی، کوز آللرن قاراڭغولاتا، طبیعت نڭ بو ماتورلقلرن بارسندە یوغالتادر.

روم ایلی قطعەسندە ۱۵۰ مڭ قدر مسلمانلرنڭ دشمان آیاغی آستندە قالوب ایزلگانلگن، بتون مال و ملکلری دشمان طرفندن طالانغانلغن، معصوم و عفیف خاتون ‌قزلرینڭ ناموسلری دشمان طرفندن حقارت ایتلگانلگن، مگلرچە یتیم و خستە صبیلرنڭ آه واه ایتوب کوز یاشلری توککلرن خاطرینە آلغان بر تورکنڭ، بر مسلمانڭ کوزینە طبیعت نڭ ماطورلقلری کورینە آلو احتمالی یوقدر. آنڭ کوزی یاشلی، قلبی قانلی‌در. بو یوز ایللی مڭ مسلمان مهاجری هر نرسەلری طالانوب بتوب، یالگز قوری گاودەلری ایلەگنە آندە موندە قاچوب قوتولا آلغان کشیلردر. بونلر هر یردە طولی. سلانیكدە ۳۰ - ٤٠ مڭلەبن شهر طشینە قویغانلر. اوستلرندن یاڭغور یاووب، صو وصووق اچندە قالغانلر. آچلقدن مڭ تورلی سفالت چیکگانلر. یاوروپالیلردن ویهودیلردن صدقە صوراب طویونالر. بالالری هر تورلی آورولردن چبن اورنینە قریلالر. آلارنڭ کوبسی ئلدە شونلەدر.

بو مهاجرلرنڭ برقسمی استانبول طشندە قرلردە، زیارت تیرەلرندە یاتالر. بونلردەغی سفالت، بونلردەغی فقیرلك و احتیاج بلمیم دنیا یاراتلغاندن بیرلی برەر وقت کورلگانی بارمی ایکان. بر قسمن آناطولیغە اوزاتدیلر. بونلرنڭ استانبول اوراملری بویونچە کیلوبدە خلیج کوپری آرقیلی استانبولدن غلطە یاغینە چققانلقلرن کورگاندە یغلامایـنچە توزەر ایچون انسانڭ قلبی طاشدن یاراتلغان بولورغە کیرەك.

بونلرنڭ ایك بای دیگانیدە غایت ناچار بر آرباغە بر پار اوگوزینی جیکگان. آرباسینڭ اوستینە ایسکی قامش چیتەلردن کیمە کبك بر نرسە قورغان. آنڭ بتون مال و ملکی، بتون حیات و سعادتی شونڭ اچندە. آرباسندە آلام صالام، یورغان مندر کیسەکلری بار. شونلر اوستندە اوچەر دورتەر کچکنە صبی بالالر، یغلاشوب اوطورالر. قوللرندە کچکنە برەر کیسەك ایکمك بار. اوستلری یرتق، آلاما. آیاقلری یالانغاچ. اوزلری فوق العادە یابق وخستە قیافتلیلر. آلار یانندە آربادە بر قابچقدە برەر پوط چماسی اون، بورچاق کبك نرسەلر

بار. اوگوزلر ايچون صالامده شوندوق. طاباق، ايلەك كبى نرسەلرده بار. يورت خوجەسى اير، اوگوزلرن يتەكلەگان. آربانڭ آرتندن آنڭ خاتونى و زورراق بالالرى جياو بارالر. همەسينڭ يوزلرى شول قدر قايغولىكه تعريف ممكن توگلدر. اوست باشلرى صوڭ درجەده ناچار، برتق، پچراق، حتى كيوملرينه قاراب قايسى اير قايسى خاتون ايكانلگنده آيررلق توگل. بعضا، بالالرنڭ قايسى، برەر كجه، برەر بظاو يتەكلەگان بولالر. آريقلقدن يغلور يغلماس كوچكەگنه بارالر. آلار آرتقەراق قالا باشلاغاچ بالالر اوكسوب اوكسوب يغلارغه طوتونالر.

ياوروپاليلرنڭ برسى آرتندن برسى ۋژلداب اوتوب كيتكان آفتوموبيللرى، اعلا انگليز آتلرى جيگلگان و قوچرينه ايكيشەر كشى اوطورغان اكيپاژلرى بو بيچارەلرنڭ يورەكلرينه دهشت بيره. آلار كورينو برلەن اوزلرينڭ اوگوزلرن و بظاولرن چيت كەرەك طارتورغه ماتاشقان بولالر.

مونه شولاى ايتوب بو مهاجرلر، بو سفالت قافلەسى غلطه ريختمنه چغوب تزيلەلر. آنلر آندن رومانيا پراخودلرينه اوطورتلوب آناطولى ساحللرينه چغاريلورغه و آناطولىنڭ تورلى يرلرنده اورنلاشديلورغه تيوشدرلر. لكن، پراخودغه اوطوروب، تعيين ايتلگان اورنلرينه باروب يتكانچەگه قدر بونلرنڭ باشلرندن طاغن نيلر كيچەدر، بر الله بلە. پراخودغه اوطورا آلماينچه ريختم بوينده ئللە نيچه كونلر قالالر. حتى پراخودغه اوطورغاچده قضا و فلاكت بونلرنڭ ايتەگندن يبارماينچه هميشه يابشوب بارا. كيچنلرده بونلرنى بر پراخودغه طوترغاچ پراخود كيسەكدن بر ياقغه يانتققان. اوگوزلر، آربالر و كشيلر بارسيده شول ياقغه آويشوب برسى اوستينه برسى اويولگانلر. شونده بر نيچه كشى يارالانغان و يدى سيگز اوگوز اولگان. مونه، بختسزلك ديگان نرسه بو بيچارەلرنى شول قدر يوده‌ته.

بونلرنڭ بر قسمى حاضرنده استانبول جامعلرنده آصرالالر. شهزاده باشى جامعنه كيتوب كوردم: جامعنڭ ايشك آلدنده ئليگى ناچار واتق يەرك آربالر طولى. شولار يانندە اير كشيلر، قايسى بوكرەيگان، قايسى ياتقان، قايسى آورو و هر قايوسيده عمومى بر فلاكت اچنده. برسى يانينه باروب صوراشدم:

— «قرداشم، ۋيزا قضاسندنمز، بلغارلر كيلديلرده هر نرسەمزنى آلديلر، ايولرمزنى ياندرديلر، قايولرمزنى اوترديلر، قاچا آلغانمز باشمزنى آلدقده قاچدق، مينم بر اوغلم قارەطاغ حدودنده صوغشده، برسى ادرنه اچنده محاصرەده قالدى،

برسی قومانوده شهید بولدی، مین شولارنڭ یدی بالاسن و خاتونلرن آلوب قوتقاردم، مونده کیلدك، آلار مونه شونده مسجد اچنده‌لر. بز کیچه‌گنه آولنڭ حاللی بر کشیسی ایدك، ابومز، آمبارمز، ایگونمز، کیوممز، یرمز بار ابدی، بوگون ابسه تلانچی‌لك‌گه قالدق، آچ و یالانغاچمز، لـکن، الله ملتگه و دولتگه زوال ویرمه‌سون، ملت، دولت صاو قالسه انشاءالله بزلرنی ده قارار..» دی.

شول آراده مصرلی پرنس سعید پاشانڭ وکیلی ذکی‌بك وایبده‌شاری ایکی آربا ایله جامع ایشك آلدینه کیلوب کردیلر. آربالرینه قاپچق قاپچق مجیدیه‌لر (بر صوم ٦٠ ةلك کموش تنکه‌لر) تویه‌لگان. آلارنی مسجد اچینه کرتدردیلر. ذکی بك ایله آلوکدن طانوشلغم بولغان سببلی مین ده آلار برلن مسجد اچینه کردم. آمان یارب، آندغی منظره‌نڭ دهشتی! عمرده کوز آلدندن کیتارلك توگل.

غایت زور بر جامع شریفڭ اچینه مهاجرلرنڭ خاتون قز، بالا چاغالری طولغان. هیچ ایاق باصار اورن یوق. مڠ ایتوب طورالر. هوا بوزوق. هر طرف پچرانغان. آیاق کیومارن صلماینچه شونده یوریلر، اوطورالر. ئللهنی قدر آورو خاتون، قزلر وقارچقلر آه اوروب شونده آیاق آستنده آ گغراشوب یاتالر. دورته‌ر بیشه‌ر آیلق صبی بالالرنی بیله‌گانلرده آیاق آستنه طاشلاغانلر. یغلی یغلی طاوشلری بتکان. شوندوق کچکنه بالالر قضای حاجت ایتوب اوطورالر، خاتونلرنڭ قایسیلری تماکی طارتالر، قایسیلری یغلاشالر؛ قایو برلریده اورشوشالر. خلاصه: قیامت منظره‌سی.

ذکی بك وایبده‌شاری آقچه‌لرنی مسجد اچینه طاشوتوب بتر گاچ ایکی اوچ پالیتسه‌یسکی کرتب اوزلری یانینه قویدیلر. صکره کشی صابن اوچه‌ر مجیدیه آقچه اولیشب چقدیلر. موندن ألوکده کیلوب شولای بر نیچه مرتبه بیرگانلر ایکان. مصرلیلرنڭ اوتـکان طرابلس هم بو بالقان صوغشلرنده تورکلرگه ایتکان یاردملری فوق‌العاده کوب بولغان، حاضرنده‌ده ایس کیتکچ کوبدر.

بو، مکلرچه بیچاره تورك مهاجرلرینڭ شول قدر سفیل و پریشان بولوب استانبول طرفندن غلطه یاغینه چققانلقلرن یعنی یاوروپا قطعه‌سن طاشلاب آزیاغه کیرو چیگولرن کورگانده و ایکنچی طرفندن‌ده وقتیله آزیادن چققان بر اوچ تورکلرنڭ ژبانه‌غه باروب یتوب یاوروپاغه دهشت بیرولرن ایسکه توشورگانده تورکلرنڭ کوزلرندن قایغولی، یاشلر آقماوی ممکن توگلدر.

فی‌الحقیقه تورکلر آراسنده تورکیه‌نڭ حاضرگی تأسفلی حالی و بیك خوفلی بولغان استقبالی ایچون قایغروچیلر کوبدر. لـکن بوغاریده أیتکانچه، طالع،

تورکلرگه شول قدر آرقەسن ئیلەندرگان که، آلار بر نرسه ایسابلەگانچه فلاکتلر برسی اوستنه برسی یاووب طورالر.

جبل لبنان ایله ارمنستان مسئلەلری حقندە کیچنلردە آزغنه یازغان ایدم. بو مسئلەلرنڭ اهمیتی حاضر کیتکان صاین آرتا بارا و روم ایلی قطعەسندەغی ماکیدونیا و آرناودلق مسئلەلری اورنینه بونلر میدانغه چغاچاغی آکلاشیلادر. ایسکی معاهدەگه بناءً، فرانسوزلر جبل لبنان مسئلەسینه مداخله ایتوب، آنڭ ادارەسندە مهم اوزگاریشلر (البته تورکیه ضررینه) یاصارغه تورکیەنی اوکایسز وقتلرندە مجبور ایتدیلر. بو اوزگاریشلرنڭ نتیجەسی جبل لبنان‌نڭ تورکیەگه تعلقی بتودن عبارت بولاچاغی معلومدر. حاضر ایندی فرانسوزلر جبل لبنان «اصلاحاتن» سوریه قطعەسینەدە شامل ایتماکچی بولالر. دیمك: بیروت، شام طرفلرینڭ وبتون سوریه قطعەسینڭ تورکیەدن آیریلووینه یول آچیلادر. ایکنچی طرفدن ایسه آناطولی‌نڭ آلتی گوبیرناسندەگی ارمنیلرگه «اصلاحات» یاصالووی آفطونومیالی ارمنستانغه نیگز صالنو دیگان سوزدر. چونکه حاضرگی اصلاحات لایحەسینه بناءً، آنده قویولاچق عمومی بر مفتش تورکیه طرفندن آلماشدریلا آلمی طورغان بر ذات بولاچق. احتمالکه بونڭ خرستیان بولووی‌ده شرط ایتلەچك. یاننده‌غی مشاورلری اجنبی خرستیانلر (انگلیزلر) بولاچق. ارمنستان‌ده قویولاچق مأمورلرنی آلار تعیین ایتەچکلر. ارمنستاندن چیولغان نالوغلرنڭ کوب قسمی شول ولایتلرنڭ اوز کیرەکلرینه طوتولاچق. محکمەلردە محلی تل معتبر بولاچق. ژاندارم و پولیس تدریجا محلی خلقدن یاصالاچق و سائره...

طرابلس، روم ایلی ولایتلری، آطەلر دشمنلر طرفندن اشغال ایتلو سببلی مگلرچه تورك مأمورلری اورنسز، آنلرنڭ عائلەلری آچ قالدیلر. شول قدر آور بر حاللر کیچرلگان وقتده حکومت کینه بونلرنڭ معیشتلرن تأمین ایتارگه مجبوردر. بونلر بارده آیلقچی مأمورلر بولغانلقدن وکوبسی اوزاق زمان مأموریتلردە بولوب عمرلرن شونده اوتکارگانلکدن حکومت آنلرغه، «اوزگز تلەسەگز نیشلەگز ایندی» دیه آلمایەچق، تگیلرنڭ‌ده صناعت و تجارتگه استعدادلری یوق. قوللرنده سرمایەلرده یوق. ارمنستان و سوریه مسئلەلری طاغن تورکلر ضررینه حل اولونسه اورنسز قالغان تورك مأمورلری دخیده آرتاچق. مونه، شول طریقچه هم حکومت اوستنه هم ملت اوستنه بلالر برسی آرتندن برسی یاووب طورا و ایزگان صاین ایزه بارا.

بونلرغه قارشی نی چارەلر ایتارگه کیرەك، مملکتنی دخیده سوتیله بارودن

قوتقارر ایچون نیشله‌رگه کیره‌ك؟ توركلرنك بتون متفکر قسمی حاضر شوندی مسئله‌لرنی توشونه‌لر. لکن بونلرغه جواب طابووی، بونلرنی حل ایتو جیگل اشلر توگلدر. بر یاقدن ایسکی عهد نامه‌لر ایله، ایکنچی یاقدن اقتصاد، تجارت وصناعت جهتلرندن بولغان توشکونلك ایله تور کیه‌نك آیاقلری قوللری باغلانغان. اول اوزی تله‌گانچه اش یورته آلمی، بورترگه ایرك بیرمیلر. تیك طورسه، «نیچون اصلاحات یاصامیسن؟» دیب بەیله‌نه‌لر. اصلاحات یاصی باشلاسه هر تورلی فتنه‌لر وبلالر یاغور اورنینه یاودریله باشلی. ملتده علوم معارف، حسیات ملیه و آنك نتیجه‌سی بولغان فداکارلق بولسه قوتولونك چاره‌لری تابلور ایدی. لکن، مع‌التأسف، ملتده زمانه اقتضا ایتکان معارف یوق. بناءً علیه، وطنن سویگان بر تورکنك بو مشکلات آلدنده حیران قالوب طورماوی ممکن توگلدر.

۲۱ دیکابر.

۲۷

هیجانلی خبرلر. کابینیت آلماشنو مسئله‌سی. کامل پاشا. صلح می، صوغشمی کیره‌ك؟ صوغش علامتلری.

صوڭغی کونلرده استانبول یاخشوق زور بر هیجان اچنده. اولا، خارجیه ناظرینك استعفا ایتو مسئله‌سی، صڭره مینیسترلر آراسنده اختلاف بارلغی، کامل پاشا کابینیتی‌نك توشارگه مجبور بولاچاغی، «اتحاد و ترقی» چیلرنك یاڭیدن اش باشینه کیلو احتماللری، یاش توركلرنك، حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاقلرینه آوداروب آلغانلقلری وصدر اعظم‌لق‌غه اول قویلوب، محمود شوکت پاشانك حربیه ناظری، حقی پاشانك خارجیه ناظری بولاچاغی مسئله‌لری هر کوننی آوزدن آوزغه سویله‌نب محاکمه ایتلدی. غزته‌لرگه‌ده آزراق یازیلوب اوتدی. لکن غیر رسمی صورتده تکذیب ایتله طوردی.

کیچه‌گنه استانبولده حاضرگی حکومت‌گه قارشی بر جمعیت کشف ایتلوب شونك اعضالری توقیف ایتله باشلاغانلغی شایع بولدی. نیندی جمعیت، نیشله‌ماکچی بولغانلر، بونلرن حاضرگه زه‌تلەب بلوچی یوق. لکن: حاضرگی حکومت وطن‌نی خراب ایتدی، ملتنی حقارت‌گه توشوردی، اگر بونلر اش باشنده قالسه‌لر

ارمنستانده، سوريه‌ده كيته‌چك، شول طريقچه توركيه تيز زمانده بولينوب بته‌چك، بناءعليه مطلقا بو حكومتنى اوز گارترگه تيوش ديوچى برفرقه تشكل ايتكان ايمش.

بالقان حكومتلرى وكيللرينڭ ادرنه ايله آطه‌لرنى مطلق اوزلرينه آلورغه طلب ايتولرى و بو خصوصده ١٤ نچى ديكابرده تورك وكيللرينڭ صوڭ جواب بيرولرن تكليف قيلوب اولتيماتوم بيرولرى حقنلغى خبر مونلى كيچه (٢٢ديكابرده شنبه كون) طارالوب زور هيجان‌غه سبب بولدى. حاضر هر كم‌نڭ آوزنده شول‌غنه. كوب كشيلر: ياڭيدن صوغش باشلاناچقدر، ذاتا شولاى بولورغه تيوش ايدى، يوقسه بو قدر مسخره‌لى شرطلر ايله صلح ياصارغه ممكنمى صوڭ؟ ديلر. بر نيچه كون اولـگى خبرلرگه كوره، ادرنه ايله آطه‌لردن كوبسينڭ توركيه‌گه قالاچغينه مونده هر كم اشانوب طورا، بلغارلرنڭ آلاى يوغاريدن سويله‌ولرى بارى قورقتوب كوبره‌ك آلور ايچون‌گنه ديب ظن ايتله ايدى.

شونڭ ايچونده كيچه‌گى خبر مونده زور تأثير اجرا ايتدى. اورتا درجه‌ده اولان عمومى خلق ياڭيدن صوغش باشلانو احتمالينه شادلانالر، ايندى عسكرمز توزولدى، آتلرنى طويدرو مسئله‌سى يولغه قويولدى، آنا طولى‌دن ياڭى و تازا عسكر كوب كيترلدى، نصيب بولسه بوزده طوقسان موفقيت بزنڭ طرفده‌در، ديلر. يوغارىيراق طبقه‌نڭ فكرى باشقه‌چه‌راقدر. آلار اولا صوغش باشلانو احتمالينى يراق صانيلر. توركيه حكومتى تگيلرنڭ صوراغانلرن بارن‌ده بيررگه، خلقدن، ملتدن طارتنا. تگيلرده اوزلرينڭ صوراغانلرن آلمى قالورغه اوز خلقلارينڭ افكار عموميه‌سندن قورقالر، شولاى ايتوب ايكى ياقده اوزلرن نق طورغان كورسه‌ته‌لر و بيك ياخشى بله‌لركه، ياوروپا حكومتلرى صوغشنى ياڭيدن باشلاوغه ايكى ياقغه‌ده مساعده ايته‌چك توگل‌لر، بلـكه آراغه قاتناشوب كيلشدرو چاره‌لرن طاباچقلردر. اول وقت ايكى طرفده: نى حال ايتيك ايندى ياوروپا دولتلرى مداخله ايله بزنى شوڭا مجبور ابتديلر، يوقسه دشمنمزنڭ كيره‌گن بيرگان بولور ايدك، ديه اوز خلقلرى قاشنده اوزلرن حقلى يا مجبور كورسه‌ته آلاچقلردر، ديلر.

صوغش باشلانا قالسه بيله بو اش‌نڭ اتفاق و ائتلاف مثلث دولتلرى آراسنده كوتولمه‌گان ياڭى واقعه‌لر چغو سببلى‌گنه بولورغه ممكنلگن، يوقسه حاضر ياڭيدن صوغشو ايكى ياق ايچونده بيك اوڭايسز، تهلـكه‌لى و ضررلى بولاچاغن سويليلر. چونكه صوغشنى ياڭيدن باشلاو ايله، توركيه‌نڭ ياوروپا قطعه‌سنده قالغان صوڭ پارچه‌سى و پايتخت‌ده تهلـكه‌گه توشكانلـگى شيكلى

آزیا ساحللرینەدە دشمن‌نڭ هجومی احتمال طوتولا. آنا طولی‌دە ترتیبسزلـکلر چغووی، روسیه ایله ایکی آراده نیدراز ومینیه باشلانووی، فرانسوزلر طرفندن سوریەدە، انگلیزلر طرفندن بغداد، بصره طرفلرندە یاکی مسئلەلر قوزغاتلو احتمالی‌دە بیك یاقندر. بارسندنده بیگرەك صوغشنی دوام ایتدرر ایچون کوب آقچەغە احتیاج بارلغی وحاضرگی کونڭ تورکیه ایچون آنی طابونڭ قیونلغی معلومدر.

بلغارلرغه کیلگاندە: آلارنڭ عسکریدە غایت بونچوغان، آریغان ایکانلگی، بلغاریانڭ‌دە کسەسی طاقر بولغانلغی شبهەسزدر. شونڭ ایله برابر، صوغش باشلانا قالسه، کیرەك مادی، کیرەك معنوی جهتدن آڭا چیتدن زور یاردملر بولاچاغی، آنی نیچکده بولسه مغلوب ایتوب قالدررغه تلەمەیەچکلری‌دە یاشرون توگلدر. اما اتفاق مثلث دولتلرینڭ و رومانیانڭ تورکیەگە مادی یاکه معنوی معاونتدە بولوناچقلرینه اشانوب اش قیلورلق علامت کورلمی.

مونه شوڭا کورەدە، مونده‌غی یوغاریراق دائره کشیلری صوغشنڭ یاڭیدن باشلانماون تلیلر، باشلانا قالسه نتیجەسی تورکیه ایچون دخیلی ضررلیراق بولوب چغوون احتمال طوتالر.

ایندی حکومت دائرەلرینه کیلسەك: آلارنڭ نی فکر و نی قراردە بولغانلقلرن آچق بلوب بولمی. مونده‌ی مهم حاللرنی وقتی یتکانچه یاشرون طوتاچقلری، لـکن هر احتمالغه قارشو سیاسی و عسکری حاضرلق کوروب قویغان بولوچیلقلری شبهەسزدر. شونڭ ایله برابر، خلق آراسندە شایع بولغان خبرلرگه بناء کامل پاشا اوزی صوغش طرفندە توگل‌در. لـکن مینیسترلر آراسندە صوغش طرفداری بر نیچه ذاتلر بار و حربیه ناظری ناظم پاشادە شونلر جملەسندندر. حتی کامل پاشا، صوغشنی یاڭیدن باشلاو طرفندە بولغان مینیسترلرنی و ارکان حرب رئیسلرن جیوب: اگر تلەسەگز صوغشنی یاڭیدن باشلیق، لـکن بتون مسئولیتنی اوستگزگە آلـگز، هم شول خصوصدە میڭا رسمی بر تعهدنامه بیریگز، دیگان. تگیلر، یاری آلای بولسه احوالـگه توشنوب، ایسابلەشب قاریق، دیب کامل پاشادن ایکی کونلك مهلت صوراغانلر ایمش.

هر نیچك بولسەدە صوغش باشلانو احتمالی یاقنلاشسه کامل پاشا کابینیتی نڭ اش باشندە قالمایەچغی کوتولەدر. حتی صلح بولسەدە، بو صلح تورکیه ایچون بیك ضررلی و حقارتلی بولغانلقدن شونی قبول ایتکان حاضرگی کابینیت‌نڭ خلق قاشندە اعتبار و نفوذی قالماس، بناء علیه اش باشینه یاڭی کشیلر کیلور توسلی کورینه.

حاضرگی حکومت‌نڭ مروج افکاری بولغان «اقدام» غزته‌سی بیله، کامل پاشاغه اوز اختیاری ایله اورنن طاشلارغه، اوزندن صوڭ کیله‌چك کشی ایله سویله‌شب، آڭلاشوب اشلرنی آڭا تابشررغه تیوشلـکنی یازدی. صوڭغی بر نومرنده ایسه: کامل پاشا کبی وقتی اوتکان سیکسان یاشلك بر قارتنڭ اداره‌سینه توزوب طوروومز چاره‌سزلـکدن، آبدرا غانلقدندر، دی.

بر یاقدن شولای. اما ایکنچی یاقدن کامل پاشا اورنندن توشسه یا کیدن پارتیه نزاعلری باشلانووی، اجنبیلر مداخله‌سینه دخیده کوبره‌ك یوللر آچیلوب تورکیه‌نڭ بیك تیزدن ایران حالنه توشووندن قورقولادر. چونکه اول توشدیسه هر پارتیه، یاکه اوزلرینڭ منفعت شخصیه‌لری دائره‌سنده برلشکان گروهلر حکومتنی اوز قوللرینه آلورغه طریشه‌چقلردر. حالبوکه، حکومتنی اوز قولینه آلوبده دولت‌نڭ نفوذن صاقلارلق، سیاستن یوروته آلورلق حاضرگی کونده هیچ بر پارتیه یوق. اتحادچیلرنڭ خلق قاشنده‌غی حرمت و نفوذلری کیموگان. ائتلافچیلر ایسه اوز اوزندن طارالوب بتکانلر. «مجددین»، «اهالی» فلان کبی فرقه‌لر ایسه یالـگز قوری اسملردن‌گنه عبارتدر. بونلرنڭ حاضرگه اعضالریده، نفوذلریده، بر نرسه‌لریده یوقدر.

شول سببلی تورکیه خلقی‌نڭ بر قسمی نظرنده هم یاوروپا قاشنده آزمی کوبمی نفوذی بولغان و نیچکده بولسه حکومتنی اوز قولنده طوتوب اویوشدروب طورغان کامل پاشا اش باشندن چیگلسه خیرلی برنتیجه حاصل بولووندن بیگره‌ك، فنا حاللر ظهوری احتمال طوتولادر. لکن، شولای بولا طوروبده کامل پاشا کابینیتی اش باشنده اوزاق قالا آلمایه‌چغنه وحتی بو اوزگارشنڭ تیزدن بولاچاغینه مونده امیندرلر.

کیچه (٢٢ سنده شنبه کون) باب عالی‌ده مینیسترلر مجلسی بار ایدی. کیچ‌گه طابا کامل پاشانڭ آچولانوب مجلسنی طاشلاب چغوب کیتکانلـگی و آنڭ آرتندن ناظم پاشاده مجلسنی طاشلاب چغوب حربیه نظارتنه بارغانلغی شایع بولدی. مجلس بیك طاوشلی بولغان دیلر. مسئله لوندونده‌غی صلح مذاکره‌سی و متفقلرنڭ تکلیفلری حقنده بولغان. بونڭ اوزرینه، کامل پاشانڭ استعفا بیرر ایچون طوغری سرای‌غه کیتدیگنی سویله‌گانلر ایدی، لـکن بو کونگی (٢٣ نده‌گی) غزته‌لرده استعفا فلان خبری یوق، بلـکه کامل پاشانڭ ایسانلـگی یرنده بولماغانلقدن، کیچه‌گی مجلسده، وقتندن ایرته‌ره‌ك طاشلاب چغارغه مجبور بولغان، مجلسدن چققاچ ایووینه قایتقان. دوقتورلر بر نیچه کون آڭا

ایووندن چقماسقه قوشقانلر، شونڭ ایچونده مینیسترلرنڭ کیڭاش مجلسی برنیچه کون گه قدر کامل پاشانڭ ایونده بولاچقدر، دیب یازالر. کیچه گی کوننی آوستریا سفیرینڭ باش ترجمانی باب عالی گه ایکی مرتبه کیلوب کامل پاشا و خارجیه ناظرلری ایله کوریشوب کیتکان. باشقه دولتلرنڭ ایلچی خانه‌لرندنڭ باب عالی گه کیلوب کیتوچیلر بولغان.

یوموشلی کشیلرگه، ادارهٔ عسکریه‌نڭ رخصتی ایله خادم کوینه وکاییبولی گه طابا باررغه ممکن بولا باشلاغان ایدی. اوچنچی کون بو امکان بترلدی: هیچ کم گه رخصت بیرلمه‌یه‌چگی ادارهٔ عسکریه طرفندن اعلان ایتلدی. کیچه تیدر یول اداره‌سی خادم کوینه ایلتورگه نرسه‌ده قبول ایتمی باشلادی. آورولر و مجروحلردن بوشاتیلا باشلاغان مکتبلرده‌ده درسلر باشلاتلمی طورا. یاڭیدن کیره‌ك بولولری احتمال طوتولادر.

شونڭ کبك بر چوق احتماللر بارکه، حاضرگی حالنڭ یاخشوق هیجانای بولغانلغن و تله‌ر تله‌مه‌س صوغش باشلانو احتمالی بارلغن کورسه‌ته‌در. لکن، احوالنڭ بولای غیر معین و مبهم باریشی مونده هر کمنی بیك طویدردی. نیده بولسه تیزره‌ك بر نتیجه آڭلاشلسون ایدی، دیلر. بو حال صلح وکیللرنده البته طویدرغاندر. چونکه مذاکره‌نڭ صوڭغی مجلسلرنده کیتکان صاین عصبی‌لق اثری آرتا بارمقده‌در. ۲۳ دیکابر.

۲۸

صلح مذاکره‌سی حقنده‌غی فکرلر. هوا بوزولو وصوغش. لطفی فکری بك یاننده. مسلمانلر هر یرده بر توسلی. سیاست و دین نی آیرو مسئله‌سی.

صوغش یاڭیدن باشلانورمی، یوقمی؟ مونه بر آطنه‌دن بیرلی استانبول خلقی‌نڭ ذهنلرن مشغول ایتکان نرسه شولدر. خلق غزته‌لرنی اوقوب، آنلرده‌غی بر برسینه مخالف ئلله نیچه تورلی خبرلر و احتماللرنی کورگان‌دن صوڭ شاشوب قالا، نی دیه‌رگه‌ده بلمی. صڭره بر برسندن صوراشورغه باشلیلر.

نهایت، بالقان حکومتلرینڭ وکیللری اولتیماتوم بیروب تورك وکیللرندن قطعی بر جواب صوراغاچ ۲۵نچی دیکابرده نیده بولسه ایکی یاقنڭ برسی آچیق

آنگلاشیلا ایندی دیب طورغانلر ایدی. اولتیماتوم ایچون تعیین ایتلگان مدت اوتدی. لکن کینه اش آوزولمی قالدی. ذاتا، اولگی مکتوبلرمده‌ده یازغان ایدم: خلقنک آنگلی ویوغاریراق قسمی صوغشنک باشلانووینه آلدانوک احتمال بیرمیلر، بولای صاتولاشونی خلق کوزنده حکومتنک حیثیتن صاقلاو ایچون یاصالغان بر حرکت دیب گنه ایساپلیلر، صوغش باشلانسه بیله تورکیه‌نک موفقیتن امید ایته آلمیلر، بلکه دخیده زورراق زیانغه توشوون ظن ایته‌لر ایدی. ایندی موندی ترددلر آرتق اوزایوب کیتکاچ بونلر نظرنده صوغش احتمالی بتونله‌ی بتدی. حتی صوغشنک بولوون احتمال طوتوچی وآنی تله‌وچی توبان واورتا صنف خلقنک‌ده حاضر فکری اوزگاره باشلادی. آلارده ایندی صوغش بولماس، خلق بولای صووق قاراغاچ صوغشنی یاکیدن باشلاودنده بر فائده کیله‌چگن امید ایتو چیتن شول، دیلر.

شونک ایله برابر، بالقانلیلرنک اولتیماتوملری اوزرینه صلح مذاکره‌سی رسما کیسلگاندن صوک، تورک وکیللرینک لوندوندن قایتاریلوب صوغش باشلا-نماوغه کوب کشینک کیفی کیتدی. بونی تورکیه ایچون طاغن بر حقارت دیب صانادیلر. چونکه بالقانلیلر مذاکره‌نی بویله کیچکدرو ایله ادرنه‌نک آزوغی بتوب تسلیم ایتلوون امید ایته‌لر. تورکلر آراسنده: «بزنک حکومتده شونی بله طوروب مسئله‌نی هنوز اوزایتورغه راضی بولا، حتی ادرنه‌نی بلغارلرغه بیرر ایچون حکومت آنک تسلیم ایتلووینه یوری فرصت بیره، یوقسه بو کوینچه بیرر گه افکار عمومیه‌دن قورقا» دیب آیتوچیلرده بار.

حکومت طرفداری غزته‌لر ذاتا یاوروپا مداخله‌سن بیک یش ذکر ایتوب ادرنه‌نک بلغارلرغه بیریلووینه یواش یواش افکار عمومیه‌نی حاضرلیلر. اما، «اتحاد وترقی» اویوتقیسی بلدره‌ک یازوچی «تصویر افکار» و «ترجمان حقیقت» غزته‌لری: ادرنه کیتسه استانبولده کیتدی دیمکدر، اول وقت استانبولنک بزده قالووی موقت گنه بولاچق، برنچی فرصتده بزنی آندنده چغاره‌چقلر؛ حاضر قورال آستنده مکمل ایکی یوز مک عسکرمز بولغانی حالده بلغارلرغه قارشی طورا آلماسه‌ق، موندن صوک یاکی عسکر جیوب آنلرغه قارشی طورا آلونی امید ایتارگه‌ده یارامی، دیلر. آطه‌لر مسئله‌سی بیگره‌ک آور طیولا. اگر تورکیه‌نک آطه‌لری همه‌سیده یونانلرغه کیتسه اول وقت آناطولی‌نی‌ده تورکلر قولندن کیتدی گه صانیلر. لکن ئلی حاضر گه گریدن باشقه آطه‌لرنک بارسینده‌ده یونانغه کیتووینه مونده اشانمیلر. چناق قلعه بوغازینه هم آناطولی ساحلنه یاقن بولغانلری مطلق

تورکیه‌نڭ اوزنده قالاچقلر، دیب کوته‌لر.

بوگون‌گنه طانشلرمدن بر تورك آفیتسری ایله کوریشدم. صوغش‌نڭ باشلانوب باشلانماوی حقنده، نی فکرده بولغانن صورادم. «بز صالدات کشی، پالیتیقه‌نی بلمی‌مز، نی وقت قوشسه‌لر شول وقت صوغش‌غه باشلیمز. اما هوانڭ بو قدر بوزولووینه باقیلورسه صوغشنڭ یاکیدن باشلانوون احتمال طوتارغه‌ده یاری!» دی.

واقعا، اوچ دورت کوندن بیرلی استانبولده هوالر بوزولدی. دورتنچی کون ایندی بر طوقتاوسز سیبه‌له‌ب یاکغور یاوا، صووق جیل ایسه، کیچه ۲۶سنده برنچی مرتبه اوله‌رق قار کورندی. لکن بش اون مینوت یاوغاچده اروب بتدی. الوککی صوغش وقتنده‌ده شول یاکغور وصووق جیللر بیچاره تورکلرنڭ تنکه‌لرینه بیك تیگان، تورك عسکرینڭ قریلووینه زور سبب بولغان ایکان. قاره دیگزده «مدیه» طرفلرنده تورك فلوطی قوری‌غه عسکر توشورر گه اوچ کون ماتاشقان، لکن قاطی جیل و طولقون سببلی موفق بولا آلماغان، ئلله نی قدر نرسه‌لری صوغه توشوب ئرەم بولغان. نی وقت متارکه بولدی، هوالر غایت توزه‌لدی، جلی جای کونلری کبك بولدی. ایندی یاکیدن متارکه اوزیلوب صوغش احتمالی سویله‌نگان وقتلرده ینه‌دن هوالر بوزولووی، عادتا طبیعت‌نڭ بیله تورکلر ضررینه یوروکانلگی توسلی کورینه. آفیتسرنڭ ایتکانی‌ده شوللر.

هوالر بوزولونڭ عسکر احوالینه زور تأثیری بارلغی شبهه‌سزدر. چتالجه و کلیبولی اطرافنده ایکی یوز مڭدن آرتق تورك عسکری طورا. هر نه قدر چاترده فلانده بولسه‌لرده اوستدن یاکغور، آستدن یووشلك وآیاق آستی پچراق بولو بونلرنڭ حاللرن مشکل‌لشدره‌در. آنلرغه آزق یورتو مسئله‌سیده چیتن‌له‌شه. صووقنڭ ایسانلك گه کوب تأثیری بارلغی شبهه‌سزدر، شول سببلی صوڭ کونلرده استانبول خسته خانه‌لرینه کیتریله طورغان آورو عسکرلر و مهاجرلرنڭ صانلری درحال آرتوب کیتدی. ئلی صوغش باشلانماغان تقدیرده شول تورلی، اورنلرده‌غی آورو ومجروح صالداتلر بارسیده استانبول خسته خانه‌لرینه جییلوب بتکاچ بونلرنڭ صانی قرق مڭلرگه ایریشور دیب حساب ایته‌لر وشوکا کوره اورن‌لر حاضرلیلر. دارالفنون بناسنده حاضرگی حالده ۵۰۰دن آرتق مجروح وآورولر یاتا. هر نه قدر بونلرنی بوشاتوب دارالفنون درسلرن باشلارغه قرار بیرگان بولسه‌لرده بو یل‌غه بونڭ بولووی بیك شبهه‌لیدر، حتی ئلی دارالمعلمین و اعدادی‌لرنی‌ده خسته‌لردن بوشاتوب درسلرنی باشلی آلمیلر.

کیچه «تنظیمات» غزته‌سینك صاحبی لطفی فکری بك ایله مصاحبت ایتدم. لطفی فکری بك برنچی پارلامینت‌ده «درسم»دن دیپوتات ایدی. اوزی عالی آبرازاوانیه‌لی بر ذات اولوب، استانبولنك معروف آدواقاتلرندندر. بو ذات «اتحاد وترقی» پارتیه‌سینه غایت دشمن اولوب، بتون سعی و اجتهادی آنلرغه قارشی حرکت ایتودن وآنلرنی یمرگه طریشودن عبارت ایدی. شونك ایچونده، اول، پالقاونیك صادق بك طرفندن وقتیله «اتحاد و ترقی»گه قارشی یاصالغان و اعضالری روم، بلغار، عرب، آرناود، کورد کبی تورلی ملتلردن عبارت بولغان «حریت وائتلاف» پارتیه‌سینك ایك اشلکلی اعضالرندن برسی بولدی واوز مسلکلرن ترویج ایچون بر نیچه یلدن بیرلی کونده‌لك کچکنه بر غزته چغاروب کیله. «اتحاد وترقی» حکومتی وقتنده غزته‌سی بیك یش یابلا و یابلغان صاین باشقه اسمده چغارا بارا ایدی. ئلی حاضرده «تنظیمات» اسمنده چغارا طورغان غزته‌سن حکومت یابدروب اوزندن ٥٠ لیرا اشتراف تولەتدی. سببی: عسکر حرکتی حقنده یازلماسقه تیوشلی بر نرسه‌نی یازوویدر. شول سببلی اول حاضر غزته‌سن «تضمینات» اسمنده چغارا باشلادی.

لطفی فکری بك تورکلر آراسنده یاخشوق شایان دقت بر سیمادر. آنك اوزینه اخلاصی بیك شهب. اوزن بیك یاوروپاچه ایسابله‌وچیلردن صانی. دینی مسئله‌لرده حریت طرفداری. تورکیه‌نك اداره وسیاست مسئله‌لرنده مطلق عدم مرکزیت (ولایتلرگه کیك حقوق بیرو) طرفداری. خاتونلرغه حقوق بیریلو وآنلرنك حاضرگی روشده قاچریلوب معطل طوتولماولری طرفداری. تورکیه‌نك باشـقه غزته‌لری هر کون صاین باش مقاله‌لرینی یاوروپا سیاستنه، پوانقاره نطقنه، گره‌ی فکرینه، برختولد سوزلرینه‌ د ئر یازدقلری حالده، لطفی فکری بك اوز غزته‌سینك باش مقاله‌سینه اوز فکرینی، اوز توشونچه‌لرینی یازا. مثلا: اوزینك مینیستر بولورغه تله‌ب تله‌ماوندن، تورکلرنك اوزلری آراسنده‌غی اختلافلردن؛ استانبولده حیات یوقلقدن وسائر شوندی نرسه‌لردن بحث ایته.

آلـگاری «اتحاد وترقی» چیلرنك باشلیچه اویالری، «نور عثمانیه» یاننده‌غی شرف افندی سوقاغنده اولوب ٣١ مارت واقعه‌سی وقتنده «طنین»نك پاغروم یاصالغان مطبعه‌سی، اداره خانه‌سی، «اتحاد وترقی» قلوبی بولغان بیك زور و ماتورغنه بناده شونده ایکان. وقتیله اچنده مملکت‌نك ایك منور، ایك فعال بر قسمی بولغان اتحاد و ترقی چیلرنك گوز کیلوب طوردقلری و وطن‌نك

سعادت و استقبالی ایچون کیلٔ پلانلر قوردقلری بو محتشم بنانك اچنده حاضر، آوروب حالدن طایغان، یوزلرنده قان بتوب چهرەلری صارغایغان خستەلر ومجروحلر اکثر اشوب یاتالر. قلوبنك اولـگی حاکم و صاحبلری بولغان جاهد و جاویدلر ڨیانەدە، اسماعیل حقی بابان زادەلر بروکسلدە یوریلر، ازمیر مبعوثی عبیدالله و سائرلر استانبول ادارۂ عرفیه حبسخانەسنده یاتالر و آلارنك فکر و مطلبلرن یورتوچی محمود شوکت پاشانك حاضر اسمیده یوق. استانبولده بولسەدە آنك قایده ایکانن‌دە بلمیلر. دنیانك اوزگاریشلری شول قدر زور و تیز بولا ایکان.

ائتلافچیلر آلوك اتحاد و ترقی چیلرنی «شرف افندی سوقاغی کشیلری» دیب کنه یوروتەلر ایدی. مونه حاضر لطفی فکری بك‌نك اوز ادارەخانەسیده شوشی شرف افندی سوقاغنده ایکان. باروب کارتوچکەمنی بیرگاچده مینی اوز بولمه سینه قبول ایتدی. مین آنك بلەن موندن آلوك بر یردە اوچراشوب طانشقان و بر قدر سویلەشکان، لـکن طاغن اوزاغراق سویلەشورگه بولوب آیرلغان ایدك.

لطفی فـکری بك ۳۵ یاشلر چماسنده گوزەل گنه قیافتلی بر آدمدر. مین کرگانده یاننده ایکی کشی بار ایدی. مینی آلار بلەن طانشدردی. ایکیسیده غزته محررلرندن ایکان. اوتەدن بیرودن و صلح مذاکرەسی مسئلەسنده دائر بر آز سویلەشکاندن صوڭ مین لطفی فکری بك‌دن تورکیەنك موندن صوڭغی حالی حقنده اوزینك نی فکردە بولونغانلغن و مملکت‌نك، قولده قالغان قسمن سلامت بر یولغه قویار ایچون تورك ضیالیلرینك وسیاسیلرینك نیلر توشونگانلك لرن صورادم.

— «افندم، بر کره کوز صالیگز، دنیانك هر طرفینه. قایوغنه یرده مسلمانلر بار ایسه آنلر علوم و معارفدە، تجارت و صنایعدە، ترقیات فکریەدە اوزلرینك کورشیلری بولغان باشقه ملت و باشـقه دین اهللرندن آرتدەلر. مونی انکار ایتەر اورن یوق. آنلرنك بو آرتدەلقلرینه سبب ایتوب شمالدە، یاکه جنوبدە بولنولرن ویاخود یاوروپادە، آفریقادە، آزیادە یاشاولرن کورسەترگه ممکن توگل. چونکه بارسیده بر توسلی. گویا بر قالبدن چققان توسلی بارسیده بر فکردەلر. بو حالده بونلر آراسنده مشترك عمومی بر سبب ئزلەرگه کیرەك. اول مشترك نرسه نسل و قان قرداشلـگی، یاکه تل و ادبیات برلـگی توگل. چونـکه بو جهتلردن بونلر آراسنده کوب فرقلر بار. بونلر آراسنده عمومی مشترك بولغان نرسه یالـگز دین‌گنەدر. لـکن اسلام دینی فی حد ذاته ترقی و تمدن‌گه مانع توگل، بلـکه آنی قوتلەوچی بر شریعتدر. بو حالده. ترقی گه

مانع بولغان نرسه بو دین که صوڭندن قوشلغان بر طاقم فکرلر و حکملر و تورلی
کشیلر طرفندن یاصالغان تفسیرلر و شرحلر بولوب قالادر. حاضرنده ایسه دین
اسلامنی تمام تمیزلەب ایسکی صافلغنه قایتارو ایله اوغراشورغه فرصت مساعد
توگل، وقت یوق. کورشیلرمز بزنی طاپتاب اوزوب کیتەلر. بناءً علیه بزگه
بیك آشغچ حرکت ایتمی یارامی. بونك ایچون ایك جیگل و مناسب طریق
سیاست ایله دین‌نی بر برسندن آیرمق‌در. عالم اسلامنك حاضرگه قدر ترقی
ایته المـاوینك سببی شول ایکیسن برگه بوطاب قاتناشدروب یورتولرندندر.
اگر سیاست و اداره اشـلرینه دین قاتناشدرلمادیسه مسلمانلر درحال ترقی
و تمدن یولینه کره‌چکلردر، مونده اصلا شـبهه یوقدر؛ نصل‌که خرستیانلرده
و باشقه ملتلرده سیاست اوز یولی برلەن، دین اوز یولی برلەن بارا، هر ایکیسنده
اوزلرینك اعتبار و نفوذلرن یوغالتمیلر و بر برسینه مانعده بولمیلر».

لطفی فکری بك‌نك بو سوزلرینه قارشی مین: خرستیانلق یالـگز اخلاقی
بر دین اولدیغی حالده، اسلامیتنك سیاست‌گه، تجارت‌گه، عائله معیشتینه
وحتی شخصلرنك خصوصی احوالینه قدر زور تعلق بولغانلغن، بناءً علیه سیاست
و اداره مسئله‌لری ایله دین اسلامنی بر برسندن آیرو چیتن بولاچاغن وآیروغه
قاراغانده آنی تمیزلەو و اصلاح ایتو بلـکه تیزره‌ك ممکن بولاچاغن سویله‌دم.

لطفی فـکری بك کینه اوز فـکرنده ثابت قالوب: «ایك آخرده بولورغه
تیوشلی نرسه کینه شـول آیرودر. آگا ئله نیندی ئه‌یلەنچ یوللردن باروب
چققانچه طوپ طوغری باررغه و هر نه قدر آور بولسه‌ده طوغری شول مقصدنك
اوزینه خدمت ایتارگه کیره‌ك. حاضر آز بولسه‌ده اسلام دنیاسنده اویانو باشلانغان،
بو فکرنی آکلاوچیلر و آکلاتوچیلر هر طرفده طابلور، مونه شول کشیلر آریمی
طالمی خدمت ایتسه‌لر موفقیت کوریله‌چگنده شبهه یوقدر» دی. همده لطفی فکری
بك‌نك فکرنچه بتون ملتنك یارطیسی بولغان اسلام خاتونلری حقوقسز، حریتسز
قالدقچه، آنلر دورت استینا آراسینه یابلوب آصرالدقچه، یعنی گاوده‌نك یارطیسی
پارالیچ بولوب طوردقچه مسـلمانلرنك ترقیسی، معیشت و حیات میدانند
یاوروپالیلر ایله مقابله ایته آلولری هم آنلر آراسنده یاشی آلولری ممکن توگل،
آنلر تدریجا ایزیله‌چکلر و بته‌چکلردر.

لطفی فـکری بك آلوك «حریت و ائتلاف» پارتیه‌سی طرفدارلرندن
اولوب آگا بیك نق خدمت ایتدیگی حالده، کوبدن توگل اول پارتیه‌دن
چغوب «مجددین فرقه‌سی» اسمیله اوزی یاڭی بر فرقه تأسیس ایتارگه

کریشوب اوزینك غزته‌سنك کیچنلرده شونك پروغرامن اعلان ایتکان وپروغرامی نك مهم ماده‌لرندن برسیده تورکیه‌ده حکومت جسمانیه ایله حکومت روحانیه‌نك آیریلووی مسئله‌سی ایدی. یعنی لطفی بك‌نك فکرینه بناء، تورکیه سلطانی صرف دنیاوی و سیاسی بر پادشاه اولوب، آنك خلیفه‌لك صفتی حکومت واداره مسئله‌لرنده هیچ بر رول اویناماسقه وخارجده‌گی اسلاملرغه‌ده آنك دینی ومعنوی بر تأثیری بولماسقه تیوشدر. اگر شوشی اساس قبول و رسما اعلان ایتلسه اوز قول آستلرنده کوب مسلمان خلقی بولغان یاوروپا دولتلرنده‌ده پانیسلامیزم فلان شبهه‌لری بتوب آنلرنك تورکیه‌گه یاخشی کوز برله‌ن قاراولرن امید ایتارگه ممکن بولاچقدر.

لطفی فکری بك‌نك بو فکری اساسلی بر مسئله ایکانلگنده شبهه یوق. لکن، بونك ایچونده کوب وقت کیره‌ك. یاپونیاده، بلغاریاده ۲۰ - ۳۰ سنه اچنده اشله‌نگان اشلرنك تورکیه‌ده آلای تیزگنه اشله‌نووی ممکن توگل‌لگی میدانده‌در. لطفی بك‌نك خاتونلرغه حقوق و حریت بیرو فکری بیك فائده‌لی هم پراکتیچنی بر اش اولوب، تورکیه‌ده شول فکرگه خدمت ایتوچیلر، نی قدر کوب بولسه تورکلرنك سعادتنه شول قدر زور یاردم ایته‌چکلری شبهه‌سزدر. مصرلی مرحوم قاسم امین بك‌نك خاتونلرغه حریت بیرو تیوشلگی حقنده یازغان اثری وقتیله تورکچه‌گه ترجمه ایتلوب استانبولغه کرتله باشلاغاچ، بر طاقم علمانك طاوش کوتاره باشلاولرینه بناء، «اتحاد وترقی» حکومتی آنی منع ایتکان ایدی. لطفی فکری بك حاضر شونی «حریت نسوان» عنوانی ایله اوزینك «تضمینات» غزته‌سنده فیلیه‌تون صورتنده نشر ایته بارادر.

۲۷ دیکابر.

۲۹

تورك اوجاغنده

موندن بر یل یاریم قدر آلوك تورك یاشلری «تورك اوجاغی» اسمنده رسمی بر جمعیت آچقانلر. جمعیتنك مقصدی: تورك لرنك ملی تربیه لرینه و آنلرنك علمی، اجتماعی، اقتصادی جهتلردن ترقیلرینه، تورك جنسی نك و تورك تلی نك تکملنه طریشمقدن عبارتدر. بو مقصدینه ایریشور ایچون جمعیت «تورك اوجاغی» آدلی قلوبلر آچوب درسلر، قونفرانسلر بیره چك، ادبیات مجلسلری ترتیب ایته چك، کتاب و رساله لر نشر ایته چك و مکتبلر آچاچق در. جمعیت نك تعقیب ایتدیگی مقصدلرندن بریده: تورکلرنی بایتورغه طریشو اولوب، بونك ایچونده جمعیت نك ادارەسی هر تورلی هنر وصنعت ایه لری برلن کوروشوب طانوشه چق، سوداگرلك وایگونچی لك جهتلرنچه تشویق و ترغیبلرده بولوناچق، بو خصوصلرده مادی و معنوی یاردم ایتارگه طریشه چق، تورکلر آراسنده یاکی شرکتلر یاصالوغه، یاکی تجارتخانه لر آچیلوغه اجتهاد ایته چك.

«تورك اوجاغی» خالص ملی واجتماعی بر جمعیت اولوب سیاست اشلرینه هیچ وقت قاتناشمایه چق وسیاسی فرقه لرگه خدمت ایتمیه چکدر.

نظامنامه سینه بناءً، جمعیت اعضالری یالگز تورکلردن عبارت بولورغه تیوش. هر آیده ایکی غروش (۱٦تین) تولەب طوروچیلر حقیقی اعضا بولالر. تورکلك گه وتورك اوجاغینه زور خدمتلری تیگان کشیلرنك فخری اعضا صایلانولری ممکندر. نظامنامه نك باشقه ماده لری علی العموم جمعیتلرده بولغان قاعده لر وترتیبلردن عبارتدر.

تورکلك فایده سینه طریشو قصدیله آچلغان بو جمعیت گه تورك یاشلرندن وضیالیلرندن بر قسم خلق بیك یاخشی قاراغانلر. بر یل اچنده یدی یوز قدر کشی اعضا بولوب یازلغانلر. اعضالق غه یازیلوچیلر آراسنده دوقتور، آدوٗقات، محرر، ادیب کبی تورلی صنف و مسلك گه منسوب آدملرده کوب بولغان. جمعیت اوزینك مقصدینه خدمت ایتو یولینه ده یاخشی غنه کرشکان ایکان. لکن، تورکیه نك همه اشلرن طوقتاتقان طرابلس وبالقان صوغشلری بو جمعیت گه ده تأثیر ایتوب، بایتاق مدتدن بیرلی «تورك اوجاغی» اوزینك خدمتلرن ادا ایته آلمی طورغان.

آقچوره اوغلی یوسف بك.

ایندی یمن، آرناود اختلاللری وطرابلس؛ بالقان صوغشلرینڭ نتیجه‌سنده تورك عنصری جاهل وفقیر بولونڭ ضررلری بیگره‌ك آچق کورلگاچ «تورك اوجاغی» اوزینڭ مقصدینه تیزره‌ك و نغراق خدمت ایتونی تیوش طابوب یاڭیدن اشکه کرشکان. علمی وادبی جیولشلر یاصاب قونفرانسلر بیررگه باشلاغان.

مونه شوشی «تورك اوجاغی»، هلال احمر خدمتنده بولنو یاکه آڭا یاردم

ایتو ایچون کیلوبده موقتا استانبولده بولونغان هم مونده سودا ایتوب طوروچی مسلمانلر شرفینه کیچه‌کی کون بر چای ضیافتی یاصادی. ضیافت‌که، قریم مسلمانلری طرفندن هلال احمرگه اعانه کیتروچی امیر حسن آغا بکروف، رستم افندی

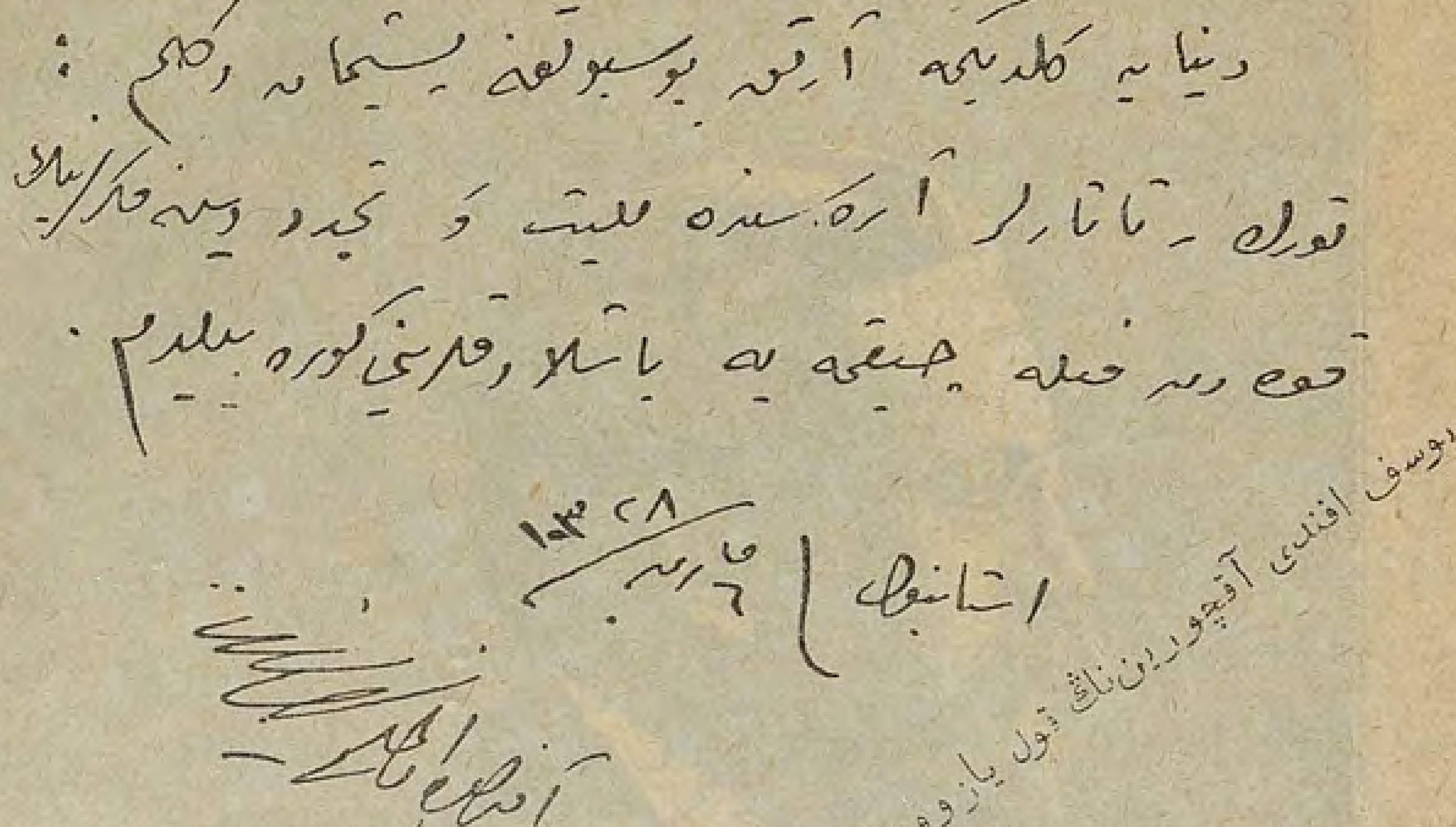
دنیایه کلدیکمه آرتق بوسبوتون پشیمان دکلم :
تورک ـ تاتارلر آراسنده ملیت و تجدد دینه فکرلری
تعمم ایدن خلقه حقیقه‌ده باشلاوقلرینی کوره بیلدم .
استانبول | ٦ مارت ١٣٢٨
آقچوره اوغلی یوسف

یوسف افندی آقچوره‌نڭ قول یازووی.

پارپه توف، مونده هلال احمر خدمتنده بولنوچی کبیر بکر، شریف احمدجانف، فاتح رحیمی افندیلر، شمال تورکلری معتبر اندن اولوب مونده طوروچی عبدالرشید افندی، احمد بك آغایف و علی بك حسین زاده، احمد صائب بك همده حاجی اسماعیل افندی آبدوشف و حاجی امیر حسن افندی بکروف شیکللی بر نیچه معتبر سوداگرلر دعوتلی اولدیغی کبی، تاتار غزته‌لرینڭ مخبرلری صفتیله علی اصغر افندی کمال ایله مینده چاقرولی ایدك .

تورکلرنڭ یاش و فکرلی بر قسمی طرفندن، بیوك بر ملی مقصد ایله آچلغان بو جمعیت‌نڭ اعضالری ایله کوریشو، تورکیه‌نڭ بو کبی آور بر حاللر کیچرگان وقتنده آنلرنڭ نی فکرده بولونغانلقلری حقنده آز بولسه‌ده بر فکر حاصل ایتو ایچون بو دعوتنی مع‌الممنونیه قبول ایتدك . بز بارغانده مجلسده یکرمی اوتوز قدر کشی بار و «اوجاق»نڭ رئیسی («افهام» غزته‌سینڭ مدیری) فرید بك و آنڭ معاونی یوسف آقچوره بکلرده شونده ایدی. بزنی شونده‌غی تورکلر ایله طانشدردیلر. بونلر آراسنده دارالفنون مدیری سامی بك، دوقتور عاقل مختار بك، تربیهٔ بدنیه مکتبی معلمی سلیم سری بك، « تورك یوردی » مجموعه‌سی محررلرندن کاظم نامی بك وباشقه‌لر بار ایدی .

«تورك اوجاغی» نك بناسی دیوان یولنده اوچ قاتلی گوزه‌ل بر ایوده‌در. شونده جمعیت نك کتبخانه و قرأتخانه‌سی، قونفرانس زالی، مجلس بولمه‌لری بار.

چای ضیافتی باشلانغاچ جمعیت نامندن رئیس معاونی یوسف بك قصقه بر نطق سویله‌ب قوناقلرغه «خوش کیلدیگز!» دیدی. تورك مجروحلرن قاراو و آنلرغه اعانت ایتو ایچون اوزاق یرلردن کیلگان تورك قرداشلرگه تشکر بیان ایتدی وبا خصوص تورك قرداشلرینك قانلی یاره‌لرن صارمق ایله مشغول بولغان، لکن محض عادت اقتضاسی سببلی حاضرگی مجلسده آرامزده بولونا آلماغان رقیه، مریم و گلثوم خانملرگه جمعیت اسمندن رحمت آیتدی. جمعیت اعضالری بر آوزدن آنك فکرن تأیید ایتدیلر و مذکور خانملرگه جمعیت‌نك تشکرینی یازوب یباررگه اوتندیلر.

بوگا قارشی مین بر نیچه سوز ایله، بز مسافرلرگه بولغان التفاتی ایچون «اوجاغ»غه تشکر بیان ایتدم. «تورك یوردی»، «تورك اوجاغی» کبی ملی و عالی مقصدلرغه خدمت ایتوچی مؤسسه‌لردن تورکلرنك استقبالی ایچون کوب فائده‌لر مأمول بولدیغنی، حاضرده تورکیه سیاستا مغلوب بولسه‌ده آگا قاراب حمیتلی یاشلرنك مأیوس بولولری جائز بولمادیغنی، قضا و فلاکتلرنك بر ملت باشنده دائما قالمایه‌چغنی، اگر اوچاقچیلر ویوردچیلر اوز مسلکلرنده نق غیرت ایتسه‌لر ثمره‌لری تیز کوریله باشلایه‌چغنی، روسیه مسلمانلری آراسنده تجارت، صناعت، زراعت خصوصلرنده بایتاق ترقی کوریله باشلاوی تورك قوملرنده استعداد بارلغینه دلیل اولدیغنی عرض ایتدم.

سلیم سری بك «تورك اوجاغی»نك ایك مهم وظیفه‌لرندن برسی بالالرغه تربیهٔ بدنیه بیرو، ایك آلوك ملتنك بدنن سلامتله ندرو، صوڭره سلامت عقلنی سلامت بدنده ئزله‌و تیوش ایکانلکنی وبوندی جمعیتلرنك یاوروپاده وباخصوص انگلتره‌ده بیك کوب فائده‌لری کورلگانلکنی بیان ایتدی.

صڭره عبدالرشید افندی بر نطق ایراد ایتوب، بالالر ایچون تربیهٔ بدنیه لازم ایسه‌ده، بوندی جمعیتلر ومؤسسه‌لرنك یاوروپاغه و انگلتره‌گه تقلید ایچون گنه یاصالماوی، بلکه تورکلرنك اوز احوال ملیه و اصول معیشتلرینه موافق روشده ترتیب ایتلولری وبوندی کیره‌کلی نرسه‌لر تورك متفکرینی‌نك اوز باشلرندن چغووی تیوشلگینی، حاضرگه قدرده تورکلرده هر نرسه یاوروپاغه تقلید یوزندن گنه یاصالو سببلی هیچ بر خیرلی نتیجه بیرمه‌دیگنی، یاپونلر اوزلری ایسابله‌ب،

احمد بك آغایوف

اوزلری توشونوب یاصاو سببلی اوز حاللرن توزەتو یولنده بیك كوب ترقی ایتدیکلرینی سویلەدی.

دارالفنون مدیری سامی بك: حاضرگی مغلوبیت سببای تورك یاشلرینك مأیوسیتگه توشماولری، بلکه سعی و غیرتلرن دخیده آرتدروب، ملتنی ترگزرگه طریشولری لازم بولغانلقنی سویلەدی و احوال سیاسیەچە تورکلرنك

حکومات اسلامیه نڭ اضمحلالنی بالخاصه
اوچ صنف حاضرلامشدر: حکمدارلر، علما
و ادبا. حکمدارلر، عدالت و فعالیت یرینه
ظلم و عطالتی، علما حقایق دینیات اسلامیه
یرینه خرافات و سفسطه‌یی، ادبا ایسه
حقیقت و محسنات یرینه تعصب و ترهاتی
اعتیاد و استخدام ایده‌رك اهالی‌یی ظلمه
جهالته و تدنیاته آلشدرمشدر
احمد آغایف

احمد بك آغایف نڭ قول یازووی.

حاضرگی حاللرندنده آرتوغراق اوکغایسزلقغه توشکان، لکن سعی و غیرت سایه‌سنده کینه اوزلرن قوتقارغان ملتلر بولغانلقغه تاریخدن بر نیچه مثاللر کیتردی.

صڭره احمد بك آغایف اوزون و مهم بر نطق سویله‌ب حاضرگی حاللرگه متعلق کوب نرسه‌لرنی ایضاح ایتدی.

شونی‌ده ایتوب اوتیم‌که: ألوك روس دارالفنوننده اکمال ایتکان، صڭره اون یل قدر پاریژده طوروب تحصیل علوم ایتکان احمد بك آغایف اوزینڭ قوهٔ قلمیه‌سی، وسعت فکریه‌سی جهتندن بیك ممتاز و نادر بر ذاتدر. روسچه‌ده نه قدر گوزل یازغانلغن وآنڭ یازولری نه قدر سویلوب اوقولغانلغن تعریف ایتوب

طوررغه حاجت یوق. آنی روسیه مسلمانلری اوزلری بله‌لر. اینده‌ی مونده کیلوب آنڭ فرانسوزچه یازغانلرن اوقی باشلاغاچ و اوقی طورغان کشیلر ایله سویله‌شکاچ آنڭ بو تلده‌ده شولایوق، بلکه روسچه‌سندن دخی آرتوق ماهر ایکانلگینه میننده قناعت حاصل بولدی. تورکچه یازوده‌ده بیك ترقی ایتکان. «ترجمان حقیقت» غزته‌سنده هر کون یازغان باش مقاله‌سی هر کم طرفندن بیك سویلوب اوقولا. ذاتا «ترجمان حقیقت» نڭ یاشاوینه ایڭ زور تأثیر ایتوچی نرسه‌ده شول آغایف مقاله‌لریدر.

آغایف طرفندن مجلسده سویله‌نگان نطق‌نڭ خلاصه‌سی بوندن عبارتدر:

ـ «حاضرگی یاش تورکلرنڭ ایتکان بتون خدمتلری کمال‌لر، مدحت‌لر، عبدالحق حامدلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدیالنی فعلیتگه چغارودن عبارت بولدی. آنلرنڭ تعقیب ایتکان ایدیاللری‌ده تخریب یعنی استبدادنی یمرو و سلطان حمید اداره‌سندن قوتولودن عبارت ایدی. آندن صوڭغیسی بوشلق، قاراڭغولق ایدی. چونکه استبدادنی یمرگاندن صوڭ نیشله‌و حقنده معلوم و معین بر پلان قورولماغان، بتون قوت و غیرتلر شول استبدادنی یمرو مقصدینه‌غنه حصر ایتلگان ایدی. استبداد یمرلدی. سلطان حمید اداره‌سی بترلدی. لکن شونڭ صوڭندوق یاش تورکلر بوشلق‌غه، قاراڭغولق‌غه کیلوب چقدیلر. قایسی یاقغه باررغه تیوشلکنی کورسه‌توچی یاقطی بر فنار (ملی بر غایه) موجود اولمادیغندن یاش تورکلرنڭ تورلیسی تورلی یاقغه کیتوب آداشدیلر. آراغه نزاع و اختلافلر توشدی. تورکیه‌نڭ ضعیف‌لنوون و بتریلوون کوتوب طورغان بدخواهلر بو فرصتدن استفاده ایتوب بتون قوتلری ایله آنڭ ضررینه طرشدیلر. نهایت، آنڭ باشینه شوشی قدر فلاکتلر کیلدی. لکن بو صوغشلرده جیکلگان نرسه تورکلك توگل، عثمانلی‌لق‌در. حاضرگه قدر دولت عثمانیه وملت عثمانیه دیب یوروتلگان نرسه‌لر تورك، عرب، ارمنی، آرناود، کورد، روم، لاز، مسلمان، خرستیان، مجوسی کبی تورلی ملتلر و تورلی دینلرگه منسوب خلقلرنڭ، یاکه آتاسی آرناود، آناسی چرکس، یاخود آتاسی انگلیز آناسی عرب بولغان قوشومته و جیینتقلرنڭ هیئت مجموعه‌سندن عبارت ایدی. مملکتنی اداره ایته بلماوچی‌لر، وطن باشینه بلا کیتروچیلر، بو صوغشلرده جیکلوچیلر مونه شولاردن عبارت بولغان حکومت عثمانیه‌در. تورك حکومتی توگلدر. تورکلر صاو بر خلقدر. آلار چریمه‌گان. حکومتنی آلار اوزلری مستقل اداره ایتکان بولسه‌لر البته دولت باشینه بو بلالر کیلمه‌گان بولور ایدی. نیته‌کم، صوغشنڭ

آخرینه طابا آنا طولی‌دن خالص تورك عسکری کیلوب یته باشلاغاچده چتالجه‌ده بلغارلرغه قارشی نیندی مظفریتلی موفقیتلر کورسه‌تلدی. تورکلرنك بارلق خطاسی بر برسن یاراتماغان، بر برسن آڭلاماغان و آڭلاشورغه تله‌مه‌گان شول قدر کوب خلقلرنك هیئت مجموعه‌سینه بر دولت و بر ملت اسمی بیروب یوروده و شونلرغه اشانوب صوغش باشلاوده بولدی. لکن تجربه کورسه‌تدی که، تورکیه منفعتن تورکلر گنه سویه‌رگه ممکندر. بو حالده کماللر، مدحتلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدییالنك صوڭغی یاغنده‌غی بوشلقنی طوترر ایچون آنده بر نرسه قویارغه، آنی یاقطورتر ایچون بر فنار یاندررغه کیره‌ك. آنده قویولاچق نرسه و آنده یاندریلاچق فنار ایسه تورکلك‌گه خدمت، تورکلك فائده‌سنه طریشودن عبارت بولورغه‌غنه ممکندر. مونه شوشی خدمتلرنی ادا ایتارگه‌ده «تورك بوردی»، «تورك اوجاغی» کرشکانلر. بناء علیه، بونلرنك تورکلك استقبالی ایچون زور خدمتلر ایفا ایتارگه موفق بولاچقلرنده اصلا شك و شبهه یوقدر. تورکلرنك حیاتغه نی قدر استعدادلری بارلغی، شمال تورکلرینك تجارت ومعارف یوللرنده‌غی ترقیلری ایله معلومدر. احتمالکه، حاضرگی احوال نتیجه‌سنده تورکیه‌نك سیاسی حیاتنه کوب نقصانلر کیلور. لکن بوکا قاراب تورکلك‌گه ضرر کیلماس، بالعکس آچی تجربه‌لردن عبرت آلوب اویانور، هیچ شبهه‌سز اولگی‌دن زیاده حقیقی حیات یولینه کرر. شونك ایچونك تورکلر مأیوس بولورغه توگل، بلکه اولگی‌دن زیاده غیرت ایله اشکه کریشورگه تیوش‌در».

احمد بك آغایف مسئله‌نی بیك آچیق تحلیل ایتوب و مثاللر کیتروب سویله‌دگندن مجلسکه بیك گوزه‌ل تأثیر ایتوب روح بیردی. صڭره، دوقتور عاقل مختار وکاظم نامی بکلر کینه تورکلرده ملی محبت و تورکلك روحی بولنونك تیوشلگی و حاضرگه قدر آنلرده شونك بولونماوندن کوب فلاکتلر کیلووی حقنده بیاناتده بولوندیلر.

واقعا، حاضرگه قدر تورکیه‌نك اداره‌سی خصوصنده اسلامیت، عثمانلیلق، تورکلك اساسلرندن هر برسی تورلی وقتلرده تورلیچه تجربه ایتلوب قارالمش، لکن برسی اوزرنك گنه تقرر ایته آلماینچه برسندن برسینه کیچلوب یورولگندن بارسیده ضعیف قالمش و برسیده دولت اداره‌سینه اساس بولورلق روشده طامر جایا آلمامشدر. یوسف بك آقچوره جنابلرینك «اوچ طرز سیاست» نام رساله‌سی بو خصوصلرنی غایت اساسلی صورتده ایضاح ایتمکده اولدیغندن، واقف بولورغه تله‌گان کشیلر شونی اوقورغه تیوشدرلر.

۲٤ دیکابر.

٣٠

آورولر. مسجدلر. مهاجرلر. هنددن، آمریقادن و مصردن اعانه‌لر. روم ایلی ده ظلملر. کوردلر. روسیه‌گه یاقنلاشو فکری. وقف اشلری. مرحوم احمد مدحت حقنده.

استانبولده وبا آزایدی. هر کوننك آوروچیلرنك صانی ٨—١٠غه، اولو چیلرنك صانی ٢-٣گه توشدی. زور جامع‌لرده آورو عسکرلرنی آندن چغاروب قایسن قایا اورنلاشدروب بتردیلر. کوبسی تریلوب مملکتلرینه بیارلدی. بعضیلریده یاکادن عسکر صفنه کوندرلمشلردر. لکن، بونلر اورنینه جامعلرنك کوبسینه، دشمنلر قولینه کیچکان یرلرده‌گی مسلمان مهاجرلر اورنلاشدرلدی. خاتون قز، بالا چاغالر بارسیده مسجدلرنك اچنده، ایرلری ایشك آلدنده طورالر.

«آیا صوفیه» جامع شریفنده‌گی آورو عسکرلر آندن آلنغان. مهاجرلر کرتلمه‌گان. لکن ئلی اچنده نماز قیلنمی، کروب یورر گه ممکن توگل. اچن طازارتالر، دیزینفکسیه یاصیلر، نمازلقلرن جه‌یه‌لر. ایشك آللرن تمیزلیلر. قاپقالری آچقدر. سلطان احمد جامعنده‌ده نماز قیلنمی. اچنده مهاجرلر بار. ایده‌ننده‌گی نمازلقلری آلنوب قویلغان. بیچاره مهاجرلرنك خاتون قز و بالا چاغالری طاش ایده‌ن اوستنه یوقاغنه بر چارشاو جه‌یب بوروشب اوطورغانلر. جامع نك گوزه‌ل مرمر باغانالری آراسینه باولر طاغوب بالالرینك بیشکلرن آصقانلر. شولارنی تیربه‌تب اوطورالر. سرگردان بولوب یوریلر. اوچه‌ر دورته‌ر یاشلق صبیلر یالان آیاق و کوبسنچه اشطانسز نیسز صالقون طاش اوستنده بویوغوب اوطورالر.

حاضرگنه شول جامع‌دن قایتدم. مهاجرلرنك بر ایکیسندن، آشارگزغه اچه‌رگزگه بارمی؟ بیره‌لرمی؟ دیب صورادم.

— «الله دولته ملته زوال ویرمه‌سون، بیره‌لر، زورلرمزغه هر کون ٣ قداق، بالالرغه قداق یاریم ایکمك بیره‌لر، چوق شکر الحمد لله» دی.

— شورپا، بالالرگزغه سوت کبك نرسه‌لر بیرلمی‌می صوك، آلار نیچك یاشیلر؟ دیدم.

— ای قرداش، آندی نرسه‌لرنی توشده کورر گه‌ده یوق ایندی، اگر شول ایکمك طوقتالماسه بیك راضی‌مز، دی.

شونده یوروچی بر تورك مأمورندن ، بولارنڭ مونده نیشلەب طوتولدقلرن، قایده وقاچان یباریلەچکلرن صورادم .

— صلح بولغاچ بولارنی کیرو اوز مملکتلرینه قایتاروب یبارەچکمز، شوڭا قدر مونده طورالر ایندی، دی .

— هیچ بولماسه شول صبیلرغه جلی شورپا، سوت، چای کبك نرسەلر بیرو ممکن توگلمی؟ هلال احمرده آقچه کوب دیلر بیت، دیدم .

— «آقچەدن اش قالمی، آقچه بار، لکن بولارنی طویدرونی یعنی جلی آش بیرونی رەتکه صالوب بولمی؛ چونکه بونلر اوزلری بیك کوب، اوزلری طاراو، صگره مسلمان خاتون قزلری ایرلر برلن قاتناشورغه ممکن توگل، آشنی تورلی یرلرده پشروب آشاتورغه زور بر آرغانیزاتسیه کیرەك، بر یردەگنه پشروب طاراتورغه تورلیسی تورلی یرده طورا، اوزلرینه آقچه بیرسەك آلار موندی مسجد اچلرنده ئلله نیچه یوزەر عائله نیچك ایتوب آش پشره آلسونلر، مونه شولارنی باشقاروب بولماغانغه کوره، بولار شولای طورا بیرەلر.

آقچه بولا طوروب‌ده شونی طوتارغه بولدرا آلماو سببلی شول قدر کوب بیچاره لرنڭ شول حالده طوتلولری نی قدر شایان تأسف در .

مجروحلر قارارغه هندستان مسلمانلری طرفندن ۲۵ کشیلك ایکنچی هیئت کیلدی . اعضالری بارسیده ضیالی وبای مسلمانلر، کوبسی یاوروپا دار الفنونلرنده اوقوچی هندلی استودینتلردر . بونلرنی حاضرگه «قدرغه» دەگی اهلال احمر خسته خانەسینه یرلەشدردیلر . هلال احمرگه اعانه ایتوب اوزلری ایله ۷۵ مڭ روپیه آقچه کیترگانلر . بتون اسبابی یتو وهر نرسەسی غایت مکملدر. صوغش باشلاندیسه بو هیئت چاترلر آلوب چتالجەغه صوغش میدانینه کیتارگه قرار بیروب قویغان .

شیق کیونگان، تیره یاقلری آلتون واصل طاشلردن عبارت بولغان ضیالی وبای بو هندلیلرنڭ خسته خانەده بش وقت نمازنی قالدرماولری، بازارغه چققانده هیچ بر نرسەنی خرستیان کیبتندن آلماینچه مسلمان وتورك کیبتلرندنگنه آلولری تورکلرنڭ تعجبلرن موجب بولادر .

آمریقادەغی «قانادا» مسلمانلریده تورك مجروحلری ایچون اوز آرا ۱٤ مڭ صوم قدر اعانه جیوب یبارگانلر . مصر مسلمانلری و مصر هلال احمر هیئتلری مهاجرلرنی بیك قاریلر . استانبول طشنده یاتوچیلرینه باراقلر یاصاتوب بیرەلر . آربالری اوستینه قورغه بریزینتلر طاراتالر . آورولرن خسته خانەلرگه جیوب

«هندستان هلال احمر» غروپیاسی،

الالر. بو کونلرده گنه محض آورو مهاجرلرنی تربیه‌لر ایچون بیش یوز قاراولتلق خسته خانه آچدیلر.

استانبول غزته‌لرنده حاضر عائله اعلانلری کوب باصیلا. دشمن هجومی وقتنده بتون عائله‌لر پران زاران کیلوب طارالغانلر. برسن برسی طابا آلمیلر. قایسینك بالاسی یوغالغان قایسینك آتا آنالری قایده ایکانلگی بلنمی، حتی ایرلری خاتونلرندن، خاتونلری ایرلرندن آیریلشوب یوغالغانلر. حاضر غزته‌لر آرقیلی اعلان ایتشوب بر برلرن آزله‌شه لر. صوغشنك دهشتلی صفحه لرندن برسیده اوشبودر.

اجنبی سفیرلری، یاخود زوجه‌لری بعضا جامعلرگه یاکه استانبول طشنده‌غی باراقالرغه بوروب مسلمان مهاجرلرگه صدقه‌لر، هدیه‌لر آوله‌شه‌لر. بزنك روسیه سفیری‌نك زوجه‌سی مادام گیرس جنابلریده بو کونلرنده شهزاده جامعنه باروب بعض هدیه‌لر وآشاو اچو نرسه‌لری آوله‌شکان.

یالطه‌دن هلال احمرگه ومهاجرلرگه اعانت کیترگان امیر حسن آغا بکروف ایله رستم افندی پارپه‌تف‌ده مادام ایله برلکده مهاجرلر یانینه یوروب، کیوم صالوم ویتاق نرسه‌لری آوله‌شدیلر. کیترگان آقچه‌لرینك ٤ ملك صومن مهاجرلر فائده‌سینه، ٤ ملك صومن مجروحلر فائده‌سینه اولمق اوزره هلال احمرگه طاپشردیلر. قالغانن اوزلری آوله‌شدیلر هم بر مقدارن اوله‌شور ایچون مادام گیرس جنابلرینه طاپشروب کیته‌چکلردر.

هندستاننك بومبای شهرنده، صوغش‌ده مجروح وشهید بولغان اسلام عسکرینك عائله‌سن قارار ایچون اعانه جیارغه بر هیئت تشکل ایتکان ایکان. الشیخ قاسم افندی اداره‌سنده‌گی بو جمعیت‌نك حاضرگه قدر ۲۲۵ ملك روپیه اعانه جیغانلق خبری آلنمشدر.

روم ایلی قطعه‌سنده بالقان حکومتلری طرفندن اشغال ایتلگان یرلرده مسلمانلرغه فوق‌العاده صورتده جبر وظلم ایتلگانلگی هر کون غزته‌لر طولوسی وخصوصی خبرلردن آکلاشلوب طورادر. مسلمانلرنك مال وملکلرن طالاو اوستنه اوزلرن قتل عام ایتدلر، خاتون قزلرینك ناموسلرینه تیدلر ایکان. تورکیه بو خصوصده یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایله آنلرنك نظر دقتلرن جلب ایتمشدر. تورکیه‌نك مجلس اعیان اعضالرندن بر نیچه بیوك آدملر امضا ایتوب کینه بو خصوصده یاوروپا حکمدارلرندن بعضیلرینه مراجعت ایتدیلر. ایتلگان ظلملر و جبرلرنی فاکتلر ایله کورسه‌تب یازا بارر ایچون استانبولده ضیالیلردن عبارت

بر «بیورو» یاصالدی. مونده، خریستیانلر طرفندن مسلمانلرغه ایتلگان ظلملر و جبرلرنی جیوب رساله شکلنده یازاچقلر. صکره بونی انگلیزچه، فرانسوزچه، نمسچه‌گه ترجمه ایله یاوروپاغه طاراتاچقلر. بیورو اعضالری هر کون جیلوب اشلیلر.

کوردلر «تشریك مساعی» اسمنده بر جمعیت یاصارغه تله‌ب، رسمی مساعده آلور ایچون حکومت‌گه ایتدیلر. بویله بر جمعیت یاصاو فکری آنلرغه ارمنستان مسئله‌سی قوزغالغاندن صوك کیلگان بولسه کیره‌ك. بعض بر تورك غزته‌لری طاغنوق شولارنی تقویه ایتوب «کورد ملت نجیبه‌سی» دیب یازا باشلادیلر. دوقتور عبدالله جودت افندی کوردلردن نی قدر خانلر، پادشاهلر و سلطانلر کیلگانلکنی کورسه‌تب ارمنی غزته‌لری ایله بحث‌گه کرشدی. «کورد ملت نجیبه‌سی» ده «آرناود ملت نجیبه‌سی» نه اوخشاماسا یارار ایدی!

آرناودلرنك تورکیه حمایه‌سنده قالورغه و آگا تعلق‌لنورگه تله‌مه‌ولری هم‌ده اوزلرینه رئیس حکومت ایتوب مسلمان توگل، بلکه اجنبی بر خریستیان پرنس تعیین ایتارگه تله‌ولری مونده ناچار تائثیر ایتدی. تورکلر آرناودلر ایله مناسبتنی آوزماو وآنلرغه قدرالحال خیرخواهلق کورسه‌تو طرفنده ایدیلر.

«علمدار» غزته‌سی تورکیه‌نك روسیه ایله یاقنلاشوون بیك موافق کوروب مقاله‌لر یازا. «بزنك ایچون چن دوست بولورغه یاری طورغان حکومت یالگز روسیه‌گنه بار، نیمسلرگه هیچ اشانورغه یارامی، آلارنك متفقلری بولغان ایتالیانلر بزنی نیشله‌تدیلر، شوندی آور وقتلرمزده گیرمانیا ایله آوستریادن نی فائده کوردك، سیاسی شهیر مراد بك أیتکانچه بزنك ایچون ایك موافقی روسیه‌در، آنك بلەن دوستلانسەق انگلتره بلەن‌ده آرانی توزەتب بولور» دی.

معارف نظارتی بو کونلرده عمومی بر سیرکوله‌ر طاراتدی. لکن معناسی بیك آز، بولغان قدریسی‌ده ئلله قاچاندن بیرلی معلوم نرسه‌لر ایدی. مثلا: «مربی بولغان کشیلر تربیهٔ دینیه و اخلاقیه خصوصنده هر کم‌گه نمونهٔ فضیلت ومکتبلرمز برەر نمونهٔ تربیه بولورغه تیوشدر» دی. ئلله نیچه برده قایتاروب تربیهٔ دینیه واخلاقیه‌نی ذکر ایته. البته بونلر بیك مهم وکیره‌کلی شیلردر. لکن سیرکوله‌ر برلن گنه اشله‌ب بولمی‌طورغان، بلکه یاخشی‌مکتبلردن یاخشی مربیلر و معلملر یتشدر و سایه‌سنده‌گنه بولا طورغان نرسه‌لردر

اتحاد وترقی حکومتی وقتنده اوقاف اداره‌سی بیك یاخشی حرکت‌گه کیلگان، اوقاف ناظری خیری بك بولغان وقتده وقف صوماسندن استانبولده

ئلله نیچه مکّەر لیرا داخود کیتره طورغان بنالر، اوتەللر، مسافر خانەلر صالدرلغان، مسجدلر، مدرسەلر تعمیر ایتله باشلاغان ایکان. لکن حکومت اوزگارگاچ بو اش‌ده یوز توبان قالغان. جامعلردن کوبسینك ترزەلری واتق، آراغه کوگارچنلر اویالاغان، مسجدلرنك طشقی بویاولری بتکان، واق مسجدلردن بایتاغی‌نك منارەلری یمریلوب توشکان. بارسیده شول کوینچه خرابه حالنده طورالر. کیچنلرده بر وقف کتبخانەدن اوچ ملك لیرالق (۲۵ ملك صوملق) بر کلام‌نی اوغرلاب چققانلر.

حاضر ایندی اوقاف اسلامیەلر ایچون مخصوص بر موزی خانه آچوب، کیرەك استانبولده وکیرەك ولایتلرده بولغان آثار عتیقه ونفیسەنی شونده جیماقچی بولالر. مخصوص بر کامیسیه طرفندن موزینك اوصتاوی ترتیب اولنوب تصدیق ایچون مینیسترلر مجلسینه تقدیم اولونمشدر.

استانبول شهرینك اصول ادارەسن اوزگارتر ایچون یاڭا بلدیه تشکیلاتی یاصیلر. آلوك شهر نالوغی‌نك یوزده سیکسانی بلدیه مأمورلرینك ژالونیەلرینه، باری یوزده یکرمیسی گنه شهر احتیاجنه کیته، یعنی یکرمی تین‌لك اش اشلەر ایچون ۸۰ ةلك کشی طوتولا ایکان. حاضر شونی اوزگارتب، مأمورلرنی کیمتورگه وشهر فائدەسینه طوتولاچق آقچەنی کوبرەك قالدررغه تلیلر. لکن اورنسز قالاچق مأمورلر بوڭا راضی بولمیلر، اختلاف و نزاع چغاررغه تلیلر؛ بناً علیه حکومت بونی اشلەسه آلوك بو مأمورلرگه اورن طابارغه و معاشلرن تأمین ایتارگه مجبور بولور توسلی کورینه.

ابوالضیا توفیق بك اوزینك «تصویر افکار» غزتەسنده روم ایلنده‌گی خرستیانلرنك مسلمانلرغه ظلم ایتولرن یازغاندن صوڭ، صلیب‌نی ظلمانیت وشیطانیت‌که نسبت بیروب هلال‌نی رحمانی ونورانی بر علامت صاناغان و«بر وقت کیلور البته بوصوڭغیسی اولگیسن جیڭار» دیب یازغان ایدی. صلیب‌نی تحقیر ایتدی دیه شول مقالەسی ایچون استانبولده‌غی گریك پطریقخانەسی ابوالضیا توفیق بك اوستندن صودغه بیرگان. ابوالضیا توفیق بك بونك اوزینه پطریقخانه گه قارشی و خرستیانلر طرفندن ایتلگان ظلملر حقنده بر قاطی مقاله یازوب چغاردی.

مصر هلال احمر هیئتی‌نك استانبولده‌غی فخری رئیسی محمد شریعی پاشانك «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت آچارغه تشبث ایتکانلگن وبوخصوصده استانبولده تورلی سوزلر قوزغالغانلغن یازغان ایدم. نهایت، بو کونلرده،

مصر هلال احمر جمعیتی‌نڭ رئیسی مصردن محمد شریعی پاشاغه تیلیغرام بیروب: «بز سزنی آنده جمعیت‌لر آچوب سیاست ایله شغل‌لنور گه یبارمه‌دك، مجروحلرگه یاردم‌گه یباردك، بز سینی اورندن چغارماسدن آلوك اوزك اورنگدن استعفا ایت» دیگان. بونڭ اوزرینه محمد شریعی پاشا خدمتندن استعفا ایتدی و «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» حقنده سوز کیسلدی. محمدشریعی پاشا یاقنده مصرغه کیته‌چکدر.

مرحوم مدحت افندینڭ جنازه‌سن تورکلر اوزینڭ شانینه مناسب روشده دفن ایته آلماسه‌لرده ترجمهٔ حالی و خدمتلری حقنده غزته‌لرده بایتاق یازغالادیلر. «تصویر افکار» غزته‌سنده ابوالضیا توفیق بك دورت نومرده گوزەل گنه یازدی. «اقدام» ده علی کمال‌بك‌ده بر مقاله یازوب مدحت افندینڭ کمالات ومقصودلرن بیان ایتدی. «صباح» دەده اولدقچه مهم مقاله‌لر یازلدی. لکن بارسندنده مهمی وایڭ یاخشی یازلغانی «تورك یوردی» مجموعه‌سینڭ ٦نچی نومیرنده چغاچق‌در. بونڭ بو نسخه‌سی عادتا مرحوم مدحت افندیگه مخصوص اولوب، رسمی قویولاچق هم بر نیچه کشیلر طرفندن آنڭ حقنده یازلغان مقاله‌لر باصیلاچق. یوسف بك آقچوره طرفندن یازلغانی بالخاصه شایان دقت اولوب مدحت افندینی طانیسی کیلگان کشیلرنڭ بونی اوقولری توصیه اولنور.

ولی عهد یوسف عزالدین افندی حضرتلری اوزینڭ تشریفاتچیسی جمال بك اسمنده برونی گیرمانیا سفارتخانه‌سینه یباروب، گیرمانیانڭ خارجیه مینیستری کیدرلەن واخترنڭ وفاتی ایچون تعزیه بیان ایتدرگان. تورکلرنڭ بعضیلری، بلکه تورکیه‌نڭ ایڭ زور عالم و ایڭ زور خادملرندن بولغان مدحت افندینڭ وفاتی سببلی آنڭ عائله‌سینه‌ده شولای تعزیه بیان ایتلور دیب کوتکانلر ایدی. لکن حاضرگه قدر آندی بر اش بولووی ایشتلگانی یوق ئلی. احتمالکه بوندن صوڭ بولور...

۲۸ دیکابر.

۳۱

حریت، مساوات، عدالت.

بو ماطور و یاخشی سوزلر مونده شول قدر کوب استعمال ایتلگانلر و ایتلمکدەدرلرکه، قایدەغنه قاراما کوزیگه بەریلەلر. اورامغه چغووڭ برلن قارشوگده «حریت قهوه خانەسی» طورا. آزغنه بارغاچده «مشروطیت اوتەلی» کورەسن. آشخانەغه کرسەڭ هیبت پشکان «مشروطیت ژارقویی» بار. گریك اوزینڭ دکانچغنی «عدالت بقالیەسی» آدلی قوشوب ژیۋصقه قویغان. ارمنی اوزینڭ «اخوت عثمانیه» پاریقماخیرسکی‌ینده تورکلرنڭ صقاللرن قروب طورا. سوتچی بلغار کیبتی‌نڭ ایشگی اوستنده «اتحاد عناصر سودچیسی» دیب یازلغان. تپه باشنده بریستول اوتەلینڭ آستنده «قانون اساسی صرا خانەسی»، غلطه ده «حریت اوتەلی»، یاننده «عدالت آشخانەسی» و «حریت صرا خانەسی» نڭ ژیۋصقەلری ئلله قایدن یاریلوب یاتالر. نیکلدن یاگی‌صوغولغان تورك آقچەلرینڭ ده بر یاغینه: حریت، مساوات، عدالت دیب یازلغان. استقان، چنایاق و تریلکەلرگه قدر شوشی سوزلر نقش ایتلگان.

ششلی جادەسندن باروب کاغد خانه یولی ایله استانبولنڭ چیتنه چققاچ، غایت بییك وگوزەل بر یرده، بلغار سیمیناریاسی و خسته خانەسی یاننده «حریت ابدیه تپەسی» ده بار. گوزەل باغچه یاصالوب اطرافی احاطه ایتلگان. شونڭ اورتەسنده ۳۱ مارت واقعەسندن صوڭ استانبولغه کیلوب حریتنی یاگیدن قایتاروب آلغان وقتده شهید بولغان آفیتسرلر و فداکارلرنڭ قبرلری بار. آنڭ اوستینه مرمر طاشندن گوزەل و یاخشوق زور ایتوب بییك بر اورن و آنڭ اوزرینەده کینه مرمر طاشندن بیك زور بر طوپ کوپشەسی کبك نرسه یاصالغان. آنڭ آوزی کوككه طابا کوتارلگان، یعنی مناره کبی هواغه اوزایوب طورادر.

بو مرمر باغانانڭ دورت یاغینه تورکیەده حریت آلنونڭ تاریخلری وسلطان محمد رشاد خان حضرتلرینڭ اسمی نقش اولونغان.

استودینت عبدالرحمن افندی مصطافین ایله کیچەگنه شونده باروب سیر ایتدك. باصقچلرنڭ اوستینه منوب، ئلله قایلرغه چیکلی کورینه طورغان

منظره‌لرغه باقدق. باغچه‌نك اچنده یم یشل اوله‌ن بار. قش هواسی سببلی موگابوب و شیگوبره‌ك بولسه‌ده بعض بر صاری و زنگار چیچکلرده شونده کورینوب طورالر. چیچکلرنك بو صولغونلقلری «شول حریت ابدیه» تپه‌سن یاصاغان یاش تورکلرنگده باشلرینه کیلگان صولغونلقلرنی ایسکه توشوره. اطرافده‌غی منظره امثالسز درجه‌ده گوزه‌ل. لکن، جنوب یاغینه قاراغانده تیره‌لی زور طاش قیما ایله ئه‌یله‌ندروب آلغان و ئلله نیچه‌دیساتینه‌یرلرنی ضبط ایتکان بلغار سیمیناریاسی‌گنه بو «حریت ابدیه تپه‌سی» نه کوله‌گه بیروب طورا..

مونه شولای ایتوب حریت، مساوات و عدالت سوزلری مونده شول قدر کوب بولدیغی حالده و حریت ابدیه تپه‌سی‌ده بتون استانبول اوستینه اوزینك ماطورلق و لطافتن کورسه‌تب طوردیغی بر زمانده تورکیه‌ده تورکلردن باشقه همه ملتلر حریتسزلکدن، عدالتسز ومساواتسزلکدن زار یغلیلر. آرناودلر، بلغارلر، روملر، ارمنیلر و حتی عربلر بارسیده حریت صوریلر، و بعضیلری شونی آلور ایچون صوغوشالر، قریلشه‌لر، مال‌توگه‌لر، جان بیره‌لر. قالغانلریده شونلر یولندن باررغه حاضرلـه‌نه‌لر.

تورکیه‌ده حریت، مساوات و عدالت صورامی طورغان برگنه خلق بار: اولده مملکت‌نك اصل خوجه‌سی بولغان تورکلردر، بو بیچاره‌لر مملکتنی ضبط ایتکاندن بیرلی بر کون راحت کوره آلماغانلر. وطننی صاقلار ایچون ملطقلرن جیلکه‌لرینه کوتاروب حدود باشلرنده عمر اوتکارگانلر. ایك تازه وقتلرن عسکرلکده اوتکارگانگه کوره عائله‌لری فقیر، یورتلری پریشان قالغان. اما، تورك‌گه باشقه ملتلر راحتله‌نب سودا ایتکانلر، هنر و صناعت‌گه بیریلوب بایوغانلر، اقتصادی جهتدن مملکت‌نك خوجه‌سی بولغانلر. حاضرگی کونده بایلق، معموریت، علم، راحت و سعادت بارسیده آلار قولنده، تورکلر اوزلری خدمتچی مقامنده‌لر. شولای بولا طوروبده نگیلر حریت، مساوات، عدالت یوقلقدن زارلانالر. تورکلر اوزلری ایسه مونی ایسابله‌ب قاراغه‌ده وقت طابا آلمیلر. همیشه حدود باشلرنده وطن ایچون جان بیره‌لر.

لکن، دنیاده هر نرسه‌نك بر نهایتی بولغانلغی شیکللی تورکلرده‌گی بو صبر و سکونت‌نك‌ده بر صوگی بولورغه تیوشلکنی بو کونلرده استانبولده ایکی تورك خانمی کورسه‌تب هر کمنی حیرت‌گه قالدردیلر.

مجروحلر فائده‌سینه صاتار ایچون مونده هلال احمر جمعیتی طرفندن کچکنه میدالیونلر یاصالغان. آلارنی صاتار ایچون کیبت‌لرگه قویغانلر. بعض بر

حمیتلی کشیلر شونلرنڭ اون و یوز دانەسن صاتوب آلادە، صڭرە اوزلری دوست ایشلرینە طاراتالر. یاکە یوروتوب برەملەب صاتوب آقچەسن جیالر. بونلرنڭ بهالری اوستلرینە یازلغان بولغانلقدن سؤ استعمال و خیانت کبك نرسەلر بولورغە ممکن توگل. میدالیون صاتودن حاصل بولغان آقچە نیچك گنە بولسەدە هلال احمرگە کرە.

مونە، اوچنچی کون ایکی تورك خانمی شول میدالیونلرنی کوب ایتدروب کیبتدن صاتوب آلغانلردە اوزلری برەملەب صاتوب یوررگە چققانلر. یانلرندە یاوروپالی بر خانمدە بولغان. بونلر کیچ برلن ساعت ۸ لردە ألوك بك اوغلندە اورامدە اوتکان بارغانغە صاتقانلر. صڭرە، شوندە قهوە خانەلرگە، ریستورانلرغە کروب یوروگانلر. نهایت مشهور «طوقاتلیان» ریستوران و قهوە خانەسینە کیلوب کرگانلر.

طوقاتلیان روسیە تبعەلگنە کرگان بر ارمنیدر. بك اوغلی چادەسینڭ ایڭ یاخشی و غلبەلك یرندە بیك زور ایتوب نومیر آچقان. آنڭ آستینە بیك شەب ایتوب ریستوران و قهوە خانە یاصاغان. ریستورانینڭ زالی بیك زور اولوب تورکیەنڭ حکومت کشیلری یاکە اوچریژدینیەلری بر نیچەشەر یوز کشیلك ضیافت بیرگان وقتلردە شوندە بیرەلر. نومیرلرندە هر نوع مسافرلر بولونا. حتی حربیە ناظری ناظم پاشادە، خدمتندن صوڭغە قالوب چقغان و ایوینە قایتوب بارگە کیچککان وقتلرندە شول طوقاتلیان نومیرندە قونا؛ آندە اوزینە مخصوص طوتولوب قویولغان بولمەسی بار، دیلر.

طوقاتلیاننڭ قهوە خانەسی اورام بویندە. ترزەلری افراط درجەدە زور. کیچ برلن اچندە شغرم طولی کشی بولا. بونلر آراسندە یوز تورلی ملت، مڭ تورلی قیافت بار. فقط بارسیدە ایرلرگنە. خاتون قز یوق. مونە تگی میدالیون صاتوچی تورك خاتونلری ساعت ۹ لردە شول قهوە خانەگە کیلوب کرگانلردە اوستال صاین یوروب میدالیون صاتا باشلاغانلر. اوستلرندەگی کیوملر صالوملری خالص تورکچە و غایت کبار هم بیتلرینەدە باشقە تورك خاتونلرینقی شیکللی قارە چوپرەك قاپلاولی بولغان. تیك خرستیانلر و یاوروپالیلر یاننە کیلگاندە آنی کوتارگانلر. مسلمانلر یانینە کیلگاندە توشورگانلر.

تورکیەدە هیچ کورلمەگان بو اش بتون قهوە خانە خلقینە دهشت بیرگان. تورك خاتونلرندە موندی جسارت کوریلووینە یاوروپالیلر شاشوب قالغانلر. مسلمانلرنڭدە تعصبلری ژولقان شیکللی طاشورغە باشلاغان. برسی چقوب

درحال واقعه‌نی پالیتسه‌گه خبر بیرگان. پالیتسه قهوه‌خانه‌نك ایشك توبینه کیلگان، اما اچکه کررگه جسارت ایته آلمی، هیچ عیبسز ایکی مسلمان خاتونن آریستاوات ایتارگه باشلاسه یاوروپالیلر آراسنده کولنچ بولاچاق، احتمال تگیلر قارشی طوراچقار، زور اسقاندال چغاچق؛ شونك ایچونده پالیتسه اچکه پراصتوی کیومده‌گی بر کشینی کرتب خانملرغه اورامغه چغارغه قوشا. بونی خبر آلغاچ خانملر اچکی ایشك‌دن قهوه خانه کورشیسنده‌گی کاندیترسکی‌گه کره‌لر و آنك آشا چغوب پالیتسه‌دن قوتولماقچی بولالر. حالبوکه پالیتسه ایکی یاق اورامغه‌ده تیره یاقده‌غی ایشکلر توبینه قاراوللر قویوب طورغان بولغان ایکان. خانملر چغو برلن آلارنی طوتوب آلالر. درحال بر طاقم یاشلر جیولوب پالیتسه‌غه قارشی کیله‌لر و خانملرنی بیرماسکه طریشه‌لر، خلق جیولا، اسقاندال زورایا باشلی. اول آراده پالیتسه‌گه یاردم کیلوب یتشه. خلقنی طاراتالر، خانملرنی چاست‌غه آلوب کیته‌لر.

آنك بارغاچ بونلردن جواب آلا باشلیلر، خانملر ایسه غایت آچق ایتدروب و زور جسارت ایله: «بز ناموسلی مسلمان خاتونلری‌مز، کبار عائله‌دنمز، مجروحلر ایچون اعانه جیوب اوزمزنك قرداشلرمزگه یاردم ایته‌چك بولدق، بز مشروطه‌لی و حر مملکتده طوروچی حر کشیلرمز، عقل دائره‌سنده اوزمز تله‌گان بر اشنی اشله‌رگه قادرمز، بر طاقم می‌لری چریگان ایرلرنك تعصب و حماقتلری یوزوندن مسلمان خاتونلرینك حاضرگه قدر چیککان فلاکتلری‌ده یتارلك بولدی ایندی، بلسونلرکه بوندن صوڭ آندی کشیلر خاتونلرنك ترقیلرینه مانع بولا آلماسلر، بز مسلمان خاتونلریده انسان شیکللی یاشارغه تلی‌مز.» دیگانلر.

مونی ایشتکان پولیس قومیساری آچووندن کوتاریلوب به‌ریله و درحال ادارۂ عرفیه‌گه خبر بیره. تحقیق و تفتیش ایتکاننك صوڭنده بو خانملرنك کبار و ناموسلی عائله‌دن ایکانلکلری، بونلر برلن ایسابله‌بره‌ك اش قیلورغه تیوشلگی آڭلاشیلا. شونك اوزرینه پرتاقول یاصاب اشنی ادارۂ عرفیه‌گه طابشره‌لر و خانملرنی ایولرینه قایتاروب بیاره‌لر.

«انتخاب افکار» غزته‌سی بو واقعه‌نی غایت ناچار بر روشده تصویر ایله خاتونلرنی عیبله‌ب و عمومیتله خاتونلر حقنده بیك حقارتلی سوزلر یازوب چغاردی. عادتا، مسلمانلرنی حر فکرلی خاتونلرغه قارشی پاغروم یاصارغه اونده‌دی. طبیعی، ترقیپرور و حر فکرلی کشیلردن بیك کوبلر آنك بو مقاله‌سینه

کبار تورك خانملرينك قيافتلری

کیفلری کیتدی. اداره خانه‌سینه باروب سوگوچیلرده بولغان. بزده اداره خانه‌سینه باروب احوالنك تفصیلاتن صوراشدق، لکن، خاتونلرنك کملر اولدیغن ده، واقعه‌نك تفصیلاتن‌ده بلمی‌مز، دیدیلر.

«انتخاب افکار» نك بو قیلانشینه بارسندنده بیگره‌ك بزنك مونده طوروچی یاکه موقتا مونده بولونغان روسیه‌لی تاتار یاشلری‌نك آچولری کیلدی. خاتونلرغه حقوق و حریت بیرلمه‌گان تقدیرده ملت‌نك یاشاوی ممکن توگل ایکانلگن بیك یاخشی آڭلاغان یاشلریمز «انتخاب افکار» نك مقاله‌سینه شدتلی پروتیست یاصارغه لزوم کوردیلر. اوزمزنك همشیره‌لرمزگه، آنالرمزغه شول قدر حقارت یاصالونی تحمل ایتو قابل توگلدر، دیلر.

کچره‌ك بر مجلس یاصالوب تاتار یاشلری آراسنده بو مسئله مذاکره‌گه قویولدی. لکن، بو مسئله مونده‌غی احوالگه‌کوره یاخشوق مهم و نازك بر اش بولدیغندن الگاری مونك ایله یاخشی طانشورغه و احوالنی اوگرنرگه موافق کورلدی. بر طرفدن بو خانملرنك کملر اولدیغنی بلوب و ممکن بولسه اوزلری ایله کوریشوب سویله‌شب اوتارگه، ایکنچی طرفدنده بو مسئله‌گه مونده‌غی ضیالی تورك خانملرینك نیچك قاراغانلقلرن بلورگه و مسئله‌نی قابارتقان تقدیرده آلارنك ترقی و حریت حرکتینه زیان کیلوب کیلماون آڭلارغه مناسب طابلدی. اوشبو خدمتلرنك هر ایکیسی ایچون بره‌ر ایکیشه‌ر کشی انتخاب اولوندی.

کملر ایکانلگن بلورگه تعیین ایتکان کشیلرمز پالیتسه‌غه و پولیس مدیرلگینه باروب صوراشا طورغاچ بو خانملرنك برسی اسبق صدر اعظم تونسلی مشهورخیرالدین پاشانك‌قزی، ایکنچیسی‌سابق‌استانبول دیپوتاتی طاهرخیرالدین بك نك قز قرداشی ویانلرنده‌غی یاوروپالی‌نك بر نیمس غزته‌سینك مخبره‌سی ایکانلگن همده بو مسلمان خاتونلرینك اداره‌ٔ عرفیه طرفندن توقیف‌ایتلگانلکلرن آڭلامشلردر.

مسئله حاضرگه شول حالده. صڭره نی بولوب قالور. اما، تورك غزته‌لرنك خاتونلرنی یاقلاب بر یول یازوچی کشی بولمادی.

خاتونلر مسئله‌سی آچلغاچ، تورك خاتونلری‌نك حاضرگی حاللری حقنده بر نیچه سوز یازوب اوتیم:

تورکیه‌ده اعلان ایتلگان حریت و مشروطیت‌نك مسلمان خاتونلرینه دائر اثری برده کورنمی دیه‌رلکدر. مکتب و اوقو جهتلری اولگیدن کوب اوزگار تلمه‌گانلگی شیکللی، کیوم صالوم، یورو طورو یاقلری‌ده بتونله‌ی سلطان حمید زمانده‌غی شیکللی، حتی کیوملری اول وقتده‌غیدنده بیه‌مسزله‌شدرلگان،

قاچولری اول وقتده‌غیدنده آرتوغراق قصنقی‌لق آستینه آلنغان. سلطان حمید وقتنده هیچ بولماسه اوراملرده یوروگان وقتلرنده کوزلرن آچق قالدروب، بیتلرینه نچکه‌گنه آق پرده یابوب یوری آلالر ایدی. حاضرنده ایسه همه تورك خاتونلرینك بیتلرینه ایران خاتونلری شیکلی، چلترلی بر قاره چوپره‌ك قاپلانغان، کوزلری‌ده کورنمی. اوراملرده یوروگانده کیلوشسز، قاره چوچل توسلی کورینه‌لر. ایسکی زمانده‌غی شیکللی حاضرنده‌ده تورکلر اوز خاتونلری ایله برگه آرباغه اوطوروب یوری آلمیلر، تیك آلوکده یوق برگنه نرسه آرتقان. اولده - توبان یاکه اورتا درجه‌ده‌ك تورکلرنك اوراملرده بیك سیره‌ك گنه اوز خاتونلری برلن برگه یوری آلولریدر. آلوك بوده ممنوع بر اش ایدی.

آلوك تورك خانملرینك اوزلرینه مخصوص بر غزته‌لری بار، آنده خاتون قز معیشتنه دائر بایتاق نرسه‌لر یازالر، و شول سایه‌ده ادیبه‌لر و محرره‌لر یتشه ایدی. حاضرنده ایسه آندی بر غزته‌لریده یوق، اوزلری عمومی غزته‌لرگه‌ده یازمیلر و غزته‌لرده‌ده آنلرغه دائر هیچ بر نرسه‌دن بحث ایتلمی. حریتدن بیرلی استانبولده اولسون، ولایتلرده اولسون مسلمان خاتونلری طرفندن آچلغان جمعیتلرده یوق. استانبولده «تعالیٔ نسوان» جمعیتی آچلغان ایکان. اولده بیك تیز سونگان. شویله‌که: مسلمان و تورك خاتونلری حاضرگی حالده اونتولغان بر حالده اولوب و رشه‌تکه‌لر اچینه یابلوب قالغانلر. شونك ایچوندر، که ترقیپرور تورکلردن برسی میگا: «قرق کلیساده ۱۵ ملك تورك عسکرینك بلغارلردن قاچووینك سببن ئلله قایدن ئزله‌رگه حاجت یوق، آنی آنالرمز، طوتا و سکللرمزنك شول حالده طوتلولرندن، آلارغه یاقطی کون کورسه‌تمی، تازا هوا ایسناتمی طوروو-مزدن ئزله‌رگه تیوشدر» دی.

۳۱ دیکابر.

۳۲

هیجانلی بر کون. صلح مسئله‌سی. تورکیه فلوطی. استانبولده یاگی یل. شهرنی توزه‌توچی ایکی خاتون کورینه. یکرمی بیش ملك یالقاو کورنمی. بیوك ملی مجلس.

کامل پاشا کابینیتی توشه ایکان، دیگان سوزلر مونده ئلله قاچاندن بیرلی دوام ایته ایدی. صوکغی بر ایکی کون اچنده بو خبر بیگره‌ك قوتله‌نوب کیتدی. بونلك یانینه، صوغشنی یاگیدن باشلارغه طلب ایتوب باب عالی یانده زور نمایش (دیمونستراتسیه) یاصالورغه حاضرله‌نه ایکان دیگان سوزلرده قوشلدی. کیچه (۳۱ نچی دیکابرده) ایسه ایرته ساعت طوقزلرده باب عالی ایشك آلدینه بایتاق کوب عسکر کرتلدی. اولده بولمادی کامل پاشا توشکان، توشورولگان، اولگان، اوترلگان دیگان خبرلر شایع بولدی. نور عثمانیه‌ده «شرف افندی سوقاغی» نده‌غی «اتحاد و ترقی» قلوبی تیره‌سنده هم یاخشوق کوب جیاولی وآتلی عسکر حاضرلنگانلگی بلندی. گرچه بو قلوب حاضرنده مجروحلر خسته خانه‌سی ایسه‌ده، کینه «اتحاد و ترقی» چیلرنلك شول تیره‌گه جییلوب میدانغه چغولری ظن ایتلگان ایکان.

«تصویر افکار» غزته‌سی ممکن قدر «اتحاد و ترقی» مسلگنده دوام ایله حاضرگی حکومتنی مؤاخذه ایته طورا. شونلك ایچون ادارهٔ عرفیه طرفندن بیك یش یابلوب باشقه باشقه اسملرده چغادر. بر نیچه کونگنه اولوك «انتخاب افکار» اسمنده چققان ایدی. یابلوب بر کون طورغاچ، کیچه «تفسیر افکار» اسمنده چقدی. «نی حالده‌مز، قایده بارامز؟» سرلوحه‌لی باش مقاله‌سنده، صلح مسئله‌سنده یومشاق طورووی، قورقاقلغی، ترددی ایچون حکومتگه قارشی بیك قاطی یازغان و: «بزنی حقارت ایته‌لر، بزنی یاوروپادن قوالر، آلتی یوز یللق بر دولت اسلامیه‌نلك وجودینه خاتمه چیگه‌لر، اوچیوز میلیونلق عالم اسلامنلك مقدس مقام خلافتینی آیاقار آستینه صالوب خورلیلر، بزنلك طامرلره‌مزده بابالره‌مزنلك قانی قالمادیمی؟ دشمانلره‌مزنلك خنجرلری بوغازلره‌مزغه تره‌لگان وقتده‌ده بر جان اثری کورسه‌ته آلمی‌مزمنی؟ نی کوته‌مز طاغنی؟» دیگان ایدی.

بوندن ماعدا، بو غزته‌نلك اوشبو نومیرنده «خارجدن بر تورك فریادی» سرلوحه‌سیله بیك مؤثر بر مقاله باصلغان و بو مقاله‌ده عثمانلی تورکلرینلك بو قدر

حقارتلرگه توزوب طورولری بیك قاطی مؤاخذه اولنغان، وطنلرن و ناموسلرن صاقلارغه تشویق ایتلگان و مقالهنك آخرنده: «بز تورکیه ده‌گی تورك لرنك بتونلهی قانلری قوروغان، جسارت لری بتکان بولووینه اوشانمی مز، حاضرگی صوغشده آلغان شول قدر زور درس عبرت دن صوك، بز آنلرنك صوغش صفلرنده شهید بولولرینه‌غنه توگل، تیوشلی کورلگان وقتده اوزلرینه ترتب ایتکان باشقه وظیفه‌لرنی‌ده ادا ایته‌چکلرینه ایمانمز بار. اگر تورکیه‌نی اداره ایتوچی لرنك می لری چریگان، باش لری صاصیغان بولسه آنك ده چاره سینه کریشورگه کیره‌ك توگلمی؟» دیلگان ایدی.

بیوك دائره‌لر احوالندن خبردار بولغان ابوالضیا توفیق بك‌نك غزته‌سنده حکومت‌گه قارشی بو درجه قاطی نرسه‌لر یازیلوب چققاچ بیك کوب کشیلر بوندن، کامل پاشانك توشو خبری درست بولاچاغن استدلال ایتکانلر، «تفسیر افکار» شونی سیزنوب یازغان دیه ایسابله‌گانلر ایدی. شول سببلی کیچه‌گی کوننی هر کم صبرسزلقله استانبول‌ده نی‌ده بولسه بر اوزگارش، نی‌ده بولسه یاکی بر واقعه کوتدی. غزته صاتوچی مالای‌لر اوراملرده گوژله‌ب قچقرشقان صاین، علاوه توگلمی دیه هر کم آنلرنك قوللرینه قاری وکیچکی غزته‌لر چققان صاین هر برسن آلوب کوزنی یوگورته‌لر ایدی. هیچ بر نرسه بولمادی. طنچ اوتدی. لکن کیچه‌گی خبرلر حقنده جوابنی بو کون حکومت اوزی رسمی صورتده غزته‌لرگه باصدروب چغاردی.

استانبولنی اداره ایتوچی ادارهٔ عرفیه بو حقده بولای دی: «بر زماندن بیرلی بعض غزته‌لر گویا مینیسترلر آلماشنه‌چغی حقنده تورلی یالغانلر وحاضرگی احوال سیاسیه‌گه متعلق خلقنی قوتورتاچق هذیانلر یازالر. حتی عوام آراسینده‌ده بتونلهی عقل و منطق‌غه خلاف خبرلر طاراتیلا. بونلر بارسیده مملکتنك شوندی مشکل بر زماننده یاوروپا حضورنده حکومتنی اعتباردن توشورر ایچون مخصوص چغارلغان نرسه‌لردر. بونلر وطن‌غه و ملت‌گه خیانت‌در. موندی خبر یازوچی و طاراتوچیلر بیك نق جزاغه دوچار ایتله‌چکلردر».

مسئله طشقی یاقدن حاضرگه شونك ایله تمامدر. لکن، اچکی یاقدن آلای توگل، لوندون صلح مذاکره‌سینك آلغان شکلندن راضی بولماوچیلق حسی تورکلر آراسنده فوق العاده نق اوسه بارا. صلحنك تورکیه ایچون بو درجه ضررلی بولو احتمالینه مونده آلوكدن اوشانماوچیلر بیك کوب ایدی. حاضر حقیقتنی آکلاغاندن صوك آنلر بارسیده حکومت‌گه خلاف فکرده‌گی کشیلر

جمله‌سینه کره بارالر. خصوصا، یاوروپا دولتلرینك تورکیه‌نی بو درجه قصورلری و حکومتنك هیچ بر نرسه اشله‌ماینچه بارشینه‌ده موین ایوب طورووی تورکلرنك آچولرن کیتره. هله، ادرنه‌نك بلغارلرغه قالدریلو وآطه‌لرنك‌ده کوبسی تورکیه قولندن چغو احتمالی تورکلرگه بیك زور مأیوسیت و قایغو بیره. بناءً علیه، کابینیت‌نك خلق قاشنده‌غی اعتبار و نفوذی کیتکان صاین صارصیله بارا وشول سببلی، بو کابینیت نك عمری اوزون بولونی امید ایتارلك علامتلر یوقدر.

صلح مسئله‌سی حقنده مونده‌غی معلومات حاضرگی ساعتده بوندن عبارتدر: لوندونده ایکی یاقنك وکیللاری آراسنده سویله‌شو کیسلگان. لکن یاوروپا دولتلری آراغه قصورغه قرار بیردکلرندن، ایکی یاقده شونی کوتوب طورالر. یاوروپا دولتلرینك سفیرلری طرفندن تورکیه‌گه بیررگه یاصالغان تکلیف، شول دولتلرنك استانبول ایلچیلری طرفندن‌ده قارالوب تمام بولغان. بوگون (برنچی غنوارده) کوندز ساعت ۲ده، ایلچیلرنك قارتراغی بولغان آوستریا سفیری طرفندن باب عالی‌گه کیتریلوب بیریله‌چك. صگره باشقه دولتلرنك ایلچیلری اوزلری برم برم خارجیه ناظری نورادونگیان افندی‌گه کیلوب تلدن‌ده سویلیه‌چکلر.

اشانچلی منبعلردن آکلاشلدیغنه کوره، دولتلر تورکیه‌گه ادرنه‌نی بلغاریاغه قالدروب کیلشورگه تکلیف ایته‌چکلر. شوکا قارشی ادرنه‌ده‌گی مسجدلر وپادشاه تربه‌لرینك تورکیه ملکنده قالوویني تأمین قیلاچقلر، آطه‌لرنك کچکنه ایکی اوچ دانه‌سن وگریدنی یونانستان‌غه بیررگه مصلحت ایته‌چکلر، قالغانلرن اوزلری بلگانچه باشقارر ایچون اوز قاراولرینه آلاچقلردر.

تورك غزته‌لری، بو تکلیف جبری بر صورتده توگل، بلکه دوستانه بر روشده بولاچق، بناءً علیه تورکیه بوکا اوزینك راضی توگللگن، ادرنه‌دن واز کیچمایه‌چگن بلدروب جواب بیره‌چك، دیلر. اما احوالدن خبردارراق کشیلر، یاوروپانك تکلیفی تله‌سه نی روشده بولسون تورکیه آنی قبول ایتمی بولدرا آلاچق توگل، ادرنه، مع التأسف، بزدن کیته‌چك، آطه‌لرنگده کوبسی اچقناچق، قالسه‌ده آناطولی‌غه و بوغازغه بیك یاقن بولغان اهمیتسزلری‌گنه قالور، دیلر. بو صوگغیلرنك فکرینه بناءً حاضرگی حالده تورکیه و بلغاریا عسکرینك ایکیسیده یاگیدن صوغوشا آلاچق بر حالده توگللر. ایکی یاقده بیك آریغان، یونچوغان، ایکی یاقده‌ده راسخودغه آقچه یوق. تورکلر صلحغه راضی بولماینچه یاگیدن صوغش باشلاسه‌لر باری چتالجه وکلیبولی یاننده قارشی

طورا آلورغەغنە قوللرندن کیلەچك . اوزلری هجوم ایتە آلاچق توگللر. اگر بلغارلردە هجوم ایتمایـنچە طورسەلر اصل صوغشو بولمایەچق . آطنەلر اوتەچك ، بو وقتدە آزیغی بتوب ادرنە ، اشقودرە ، یانیەلر ایستر ایستەمز دشمان غە تسلیم ایتلورگە مجبور بولاچقلر. بو حالدە دشمانلرنك بار تلەگان مقصودلری حاصل بولاچق . اما صوغش حالتندە طورودن تورکیە برنرسەدە قازانمایەچقدر. شونك ایچوندە نی بولسەدە تیزرەك صلح بولووی تورکیە ایچون خیرلیدر، دیلر.

اگر تورکیەنك فلوطی دیگزدە یونان فلوطن جیکە آلسە اول وقت تورك عسکرینك قوریدن هجوم حرکتی باشلارغەدە حالندن کیلور ایدی . لکن ، فلوطنك موفقیتی بیك آز، حتی هیچ یوقدر. روس غزتەلرندە یازلدیغی کبی ، تورك فلوطی نك خراب بولووی ، ئللە قایسیلرینك ئللە نیچە شەهر قزانلری شارتلاوی ، مورجالری یمریلووی، آفیتسر و صالداتلری اولووی ، موندە هیچ بر ایشتلگانی یوق . غزتەلردە بولماسە خصوصی صورتدەدە سویلەنور ایدی ، اولدە یوق . بناءً علیە اول خبرلر درست توگللر. «حمیدیە» قرەیسریدە توزەتلب بتوب فلوطغە قاتناشدی. فلوط بر نیچە مرتبەلر چناق قلعەنك طشینە چغوبدە کردی. لکن ، موفقیت دیب أیتورلك نرسە ایشتلمی. شول سببلی تورکلر عمومیتلە اوزلرینك فلوط اهللرندن بیك ناراضیلر: حاضرگی ترسانەنی بتونلەی سبروب طاشلاب ، آور یاکیدن باشقە یرگە بنا ایتارگە کیرەك ، دیلر.

بوگون روملر و پراوصلاونیلرنك یل باشی . بایرام . لکن موندە آندی بایراملر هیچ بلنمی اوتە . چونکە موندە ئللە نیچە ملت ، ئللە نیچە تورلی دین و مذهب بار. هر قایوسی اوزینکن ایتە بارا . ایکنچیلر آکا قاتناشمیلر. محکمەلر، کیبتلر ، بانقەلر بتونلەی یابلا طورغان هیچ بر کون یوق . بو کون گریك و پراوصلاونی کیبتلرینك قایسیلری یابق . قاتولیكلرنك یل باشندە و بایراملرنك آلارنقی یابق بولا . یهودی بایراملرندە آلارنقی یابق بولا . مسلمانلر ایسە عمومیتلە جمعە کونلردەدە سودا ایتەلر. باری جمعە وقتندەغنە یابالر . سودا و خدمت وقتی ایچون بیلگولەنگان ساعت یوق . هر کم اوزی تلەگانچە سودا ایتە ، اشلی و اشلەتدرە . کیبتلرنی آچو و یابو وقتلریدە هر کمنك اوز اختیارندەدر. یاکی یل باشینە قارشی کیچە شهردە یاخشوق کوب قار یاودی . بوکون برغرادوس صووق بار. آزغنە طوکدرغان بولغان ایدی. کیچ کەطابا آزیتە باشلادی. راژدیستوا بایرامندە بزنك روسیە سفیری غصپادین گیرس ایلە زوجەسی

شرفینه روسیه‌نك موندەغی «فاغول» صوغش پراخودنده ضیافت بیریلوب بال مجلسی یاصالدی، مجلسده روسیه سفارت و قونسولخانه کشیلری و باشقه مسافرلر کوب ایدی. مادام گیرس، هلال احمرده خدمت ایتوچی بزنك طوتاشلرنی‌ده شونده دعوت ایتدی و بیارتب آلدرتدی.

استانبولنك اوراملرن کیکلایتو دوام ایته. بایتاق یرلرده ایسکی بنالرنی یمرتب اورام و میدان یاصی بارالر، استانبول طرفنده بایزید و سلطان احمد میدانلرنده گوزەل‌گنه پارقلر یاصالغان. بك اوغلنده شیشلی جادەسنده اورام اورتاسینه بویدن بوی‌غه آغاچلر اوطورتلوب گوزەل‌گنه منظره حاصل ایتلگان. شهزاده و سلطان فاتح طرفلرندەده اولگی‌گه کوره کوب اوزگارش بار. یانغان یرلرده اوراملر کیکلایتلگان. یاڭی بنالر بر تیگزەك ایتوب آدم عقللی بر روشده طاشدن، کیرپچدن صالنغان‌لر.

شهر باشلغی‌نك یاڭی چغارغان فرمانینه بناءً ایرته‌گەدن اعتبارا اورامده کویەنته بلەن اچەك، باور، اوپکه صاتوب یورو، زور اوراملرده کتو ایشاك اوستنه کارزینکەلر ایله بالچق، طوپراق، طاش تویەب یوروتو، بیك طغز اورا ملرده عماللرنك دنیا قدر زور نرسەلر کوتاروب هر کمنی بەروب صوغوب کیتولری، پالاس و جایمەلرنی ترزەلردن چغاروب اوراملرغه سلکو، زور اورام اورتالرنده طوقتاب ایت صاتوب طورو شیکللی نرسەلر منع ایتله چکدر. اگر چن چندانده بو اش بولا قالسه استانبول ایچون زور بر راحتلك بولور ایدی. لکن، موندەغی کشیلر بونك بولووینه اشانوب بتمیلر. چونکه، حاضرگه قدرده شوندی فرمان‌لر دورت مرتبه چقدی، حکمی بر ایکی آطنەدن آرتق‌غه بارمی، اشلر طاغنوق اولگی حالینه کره، دیلر.

تیلیفون حاضرنده باری حکومت محکمەلرنده و بعض بر غزته ادارەلرنده گنه بار؛ کیبت‌لر و ایولرگه مایده یاصی باشلایەچقلر ایکان. شهر هوا غازی بلەن یاقطورتلا. استانبول یاغن یاقطورتو بر اجنبی شرکتندەدر. بیك یاقطی و منتظم یانا. غلطه و بك اوغلی یاغن یاقطورتو حکومتنك اوز قولنده ایکان. اول یاق قاراڭغی و نچار یانا هم کوب وقتلر بوزولوب، سونوب مشکلات چغا ایکان. مونه شونك شیکللی نرسەلرگه‌گنه قارابده تورکلر: «بزدن بولمی، بزنك قولدن کیلمی ایندی» دیب اوزلرنکدن اخلاصلری قایتا، هر خصوصده اجنبی‌نی آرتق کورەلر.

ترامواییلر، قونقەلر ئلی یوری باشلاغان یوق. قاچان باشلاویك معلوم توگل.

آربا و ایزووشچیك بیك آز و قیمت بولغانلقدن قاتناشو و یورو مسئله‌سی صوك درجه‌ده اوڭایسز بر حالده‌در. شهرنك هر طرفی بر آول حالنده، اوز باشلرینه اوز دنیالرنده یاشیلر. مثلا: باب عالی جاده‌سندن ملا کورانی محله‌سنده طوروچی رشید افندیگه، یاکه آغایف‌غه باروب قایتو اورنبورغدن قارغالی‌غه باروب قایتو درجه‌سندوك چیتندر. آرباغه بر مجیدیه (١ صوم ٦٠ ت) تولرگه کیره‌ك هم بتون بر کون اوته.

ایزؤوشچیك قیمتلگی آت آزلقدن و مال آزیغی قیمتلکدن کیله‌در. حاضرنده مونده بزنك حسابچه پچاننك پوطی ١ صوم ٣٠ — ١ صوم ٤٠ ت، صالامنك پوطی ١ صوم ٥ ت، ١ صوم ١٠ ت‌در حربیه نظارتی عسکری آتلرغه پچان وصالامنی شوشی حقدن آلوب طورا. شوڭا کوره، قریم مسلمانلرندن بره‌و قریمدن مونده کیتروب حربیه نظارتینه بر نیچه یوز ملڭ پوط صالام بیررگه یوری. آنده پوطی ٣٠، ٣٥ ت، پراؤوز ٢٥، ٣٠ ت‌لر چاماسنده ایکان. نیشله‌ب قالور.

استانبولده بولغان زور کتبخانه‌لرنك همه‌سیك دیه‌رلك وقف طریقیله وجودگه کیترلمشلردر. حاضرگه قدر بونلر معارف نظارتی ادارەسنده بولونغانلر. اول آنلرنی ره‌تله‌ب قاری آلماغان. ترتیب‌گه قویماغان؛ فایسیلری بیکلی طورغان. کتابلر طوزان طوفراق آستنده یانقانلر، حتی بعضیلرندن بیك مهم و قیمتدار کتابلر یوغالغانلغن سویلیلر. کوبدن توگل برسندن ٢٥ ملڭ صوملق چاماسنده بر کلام اورلانغانلغن یازدیلر. بو کونلرده حکومت شول کتبخانه‌لرنی معارف نظارتی ادارەسندن اوقاف ادارەسینه طاپشررغه قرار بیردی. اوقاف ادارەسی آنلرنی کاملا تفتیش ایتوب چغاچق، ترتیب‌گه قویاچق، یوغالودن صاقلایه‌چق‌در. اگر اوقاف ادارەسی بونی شولای اشلی آلسه، نی قدر وقتلردن بیرلی بیکله‌نب، یابلوب، طارالوب یاتقان و بعضا اجنبیلر قولینه اسیر توشو خوفنده طورغان قیمتدار کتابلردن کوب فاتحه آلور و وقف ایتوب قالدرغان حمیتلی اسلاملرنك روحلرنده شادلانررر ایدی.

اوتکان مقاله‌مده یازلغان ایکی تورك خاتونی واقعەسی اوزرینه استانبول محافظلغی (ادارۀ عرفیه)، مسلمان خاتونلرینك «آداب اسلامیه وتربیۀ ملیه ایله غیر متناسب قیافتده، خلق کوب بولغان یرلرده یورولری یاراماغانلغن، اگر یوروچیلر بولسه پالیتسه طرفندن طوتولوب بیك قاطی جزاغه دوچار ایتله‌چکلرن» اعلان ایتدی. «آداب اسلامیه و تربیۀ ملیه» نك معناسن پولیس افندی اوزی بله‌چك و شوڭا کوره حرکت ایته‌چکدر! استانبولنك بیش یوز قهوه خانه‌سنده وسطی

اولارق ایللیشەر کشیدن. یکرمی بیش ملڭ کشینڭ و شونلر جملەسندن چالمالی، جبەلی خواجە افندیلرنڭ ایرتەدن کیچ گە قدر قارتا، طاولا، شاقماق اویناب عطالتدە اوطورولری، اورامدە یوروچی ایرلرنڭ، اوچراغان مسلمان خاتونلرینە سوز قاتولری، ادبسزلك ایتولری «آداب اسلامیە و تربیۀ ملیە» گە مغایر توگلدە، ایکی مسلمان خاتونینڭ مجروحلر فائدەسینە اعانە جیولری مغایر ایمش. مونە سیگا حریت، مساوات، عدالت!

شونڭ ایچوندر، کە تورکلر آراسندە: «بز باری بر آدم بولاچق توگلمز، انگلترە و روسیە کبك خرستیان دولتلری قول آستندە یاشاوچی مسلمانلر بزگە قاراغاندە راحترەك، طنچراق طورالر. آدم شیکللی یاشیلر، بایلقلریدە بزدن آرتق» دیگان فکر حاصل بولغان.

بوکونلردە استانبولدە مینیسترلر مجلسندە کامل پاشانڭ قوزغاتووی بویونچە «بیوك ملی مجلس» آچو مسئلەسی مذاکرە ایتلگان. لکن ئلیگە بر قرار بیرلمەگان. بو مجلس گە مملکت نڭ الوغ مأمورلرندن، کبار و اشرافدن ۱۵۰ قدر کشی تعیین اولنوب، اوشبو صوگغی واقعەلر سببلی حاصل بولغان حاللر مذاکرەگە قویلووی فرض ایتلە ایکان. بو فکرنڭ باشلانووی مشروطیت بتریلوب ملت مجلسی لغو ایتلوگە علامت دیب ایسابلاوچیلردە بار. لکن، ۱۸۷٦ نچی یلدە مدحت پاشانڭ تکلیفی ایلە «دیوان» نامندە، ۱۸۰ اعضادن مرکب شوندی بر مجلس بولوب اوتکان ایکان. احتمالکە بولا قالسە مونسیدە شولای غنە بولوب اوتەر.

۱ غنوار ۱۹۱۳

۳۳

اوچ سؤالغە جوابلر

توباندە ذکر ایتلەچك اوچ مسئلە حقندە تورکیەنڭ الوغ آدملرینڭ فکرلرن بالذات اوزلرندن ایشیتەسم کیلە ایدی. شول سببلی، استانبولغە کیلوب، بر آز فرصت طابقاچدە شول مسئلەلرگە جواب بیرولری مأمول بولغان و بیرگان جوابلری اهمیتلی صانالورغە تیوشلی کورلگان بر نیچە الوغ ذاتلر ایلە کوریشدم.

جوابلرن ایشتورگه تلەدیکم سؤاللر بونلر ایدی:

۱) «اتحاد و ترقی» جمعیتی بر وقتلر داخلده شول قدر قوت و نفوذگه، خارجده شول قدر حسن توجه و خیرخواهلقلرغه مالك اولدیغی حالده نیچك بولدیده اوزینك اورنینی صاقلی آلمادی؟ آرالرنده شول قدر مقتدر کشیلر بولدیغی حالده نیشلەب اوزینك استقبالن کوره آلمادی و بویله وخیم روشده سقوط ایتدی؟

۲) تورك عسکری بو بالقان صوغشنده نیشلەب بو قدر جیکلدی، تورکیه نك حکومت اربابی بونك بولای بولاچاغن نیچون آلدن آکلی آلمادیلر؟

۳) تورکیەنك، قالغان یرلرن اوز قولنده سلامت طوتا آلور ایچون موندن صوڭ امید بارمی؟ بولسه نیشلەگانده بو امید فعلیتگه چقاچق؟

مین مونده بو سؤاللرنی کوب کشیلردن وتورلی صنفغه منسوب آدملردن صورادم. تورلیسندن تورلی جوابلر آلوب خیلی معلومات حاصل ایتدم. لکن بونلرنك بارسن‌ده یازوب کچکنه بر غزته بیتلرن طوترو مناسب کورلمیدر. شوڭا کوره، سیاسی، یاکه علمی جهتلردن مونده زور اورن طوتقان ذاتلر طرفندن آلدیغم معلوماتنی بر قدر آیروب ذکر ایتەکانك صوڭنده، باشقەلرندن آلنغان جوابلرنك بارسن برگه جیوب خلاصەسن‌غنه یازو نیتندەمن. شونی‌ده أیتوب أوتیم‌که: کوریشدیگم ذاتلردن بوسؤاللر شول یوغاریده یازلغان روشده صورالسه‌لرده آلنغان جوابلری کوبسنچه بونلرغه طوغریدن طوغری جواب بولوب چقمی، بلکه بو مسئلەلرگه عائد ایضاحات بولوب طابله وشول ایضاحاتغه قاراب نتیجەنی آکلارغه حاجت توشەدر.

پرنس سعید حلیم پاشا حضورنده

بو سؤاللرگه دائر معلومات آلور ایچون کورشدیگم ذاتلردن برسی مصرلی پرنس سعید حلیم پاشادر. بو ذات صوڭ وقتلرده «اتحاد و ترقی» جمعیتی‌نك رئیسی بولغان. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسیدر. مصر خدیوسی عباس پاشانك قرداشلرندن. اوزی بیك بای، ئلله نیچه میلیونلرغه مالك، مصرده و تورکیەده غایت کوب یرلری، ملکلری وبنالری بار ایکان. بك اوغلنده سنەوی یکرمیشەر مڭ لیرا داخود کیتره طورغان بر نیچه بنالرغه مالك بولغانلغی شیکللی، بوغاز اچندەده کوب سرایلر و بنالر ایەسیدر. حاضرنده اوزی بوغاز اچنده «یڭی کوی» دیگان یرده طورا.

بو پاشا ایله کوریشوومه عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری واسطەلك

ایتدی. اول آنڭ ایله یاخشی طانش ایكان. بر یكشنبه كوننی، استانبول كوپرندن كیته طورغان پراخودلرنڭ برسینه اوطوروب عبد الرشید افندی ایله «یڭی كوی»گه كیتدك. بر ساعت قدر بارغاندن صوڭ شونده باروب، پاشانڭ دۋاریس ایشك آلدینه كردك. دۋاریسی تمام بوسفورنڭ قریینده. قاپقه توبندەگی قاراول بزنی كمال حرمت ایله سلاملاب اوتكاردی. ایشك آلدندەغی باغچەنڭ ماتورلغی، زینتی، مرمر استاتولر، جاین قشن یاشل یافراقلی طوروچی آغاچلر و چیچكلرنڭ بیرگان لطافت و منظرەسی آیتوب بتررلك توگل ـ شول قدر گوزل.

پرنس سعید حلیم پاشا

[حاضرگی صدر اعظم و خارجیه ناظری]

سرای‌نڭ ایشگی توبندەگی، كومر كبك قاپ قارا بیتلی، لكن آپ آق یافالر قویوب شیق كیونگان عربده ئلله قایدن سلام بیروب بزنی قارشی آلدی و عبد الرشید افندینڭ قولن اوپدی. سرای‌نڭ اچینه كرگاچ طاغنوق بر نیچه خدمتچیلر كیلوب قارشی آلدیلر. زالغه كررگه اوتندیلر. غایت گوزل كاریدورلر و بولمەلرنی اوتوب بزنی بر زالغه كرتدیلر. اوطوردق. اویماق كبك كچكنه‌گنه فنجانلر ایله قهوه‌لر كیلدی. سیغارەلر تقدیم ایتلدی. آراسی بر اون مینوت اوتكاچ برەو كروب: ـ بیوریڭز، پاشا حضرتلری یانینه! دیدی.

طاغن بر نیچه بولمەلرنی اوتوب، زور بر كابینیتگه باروب چقدق. قصقه بویلی، قالونراق گاودەلی بر ذات بزنی قارشی آلدی. عبد الرشید افندی بونڭ ایله ألوك اوزی كورشدی، صوگره مینی طانشدردی. بو ذات شول پرنس سعید پاشا ایكان. بزگه اورنلر كورسەتب اوطوررغه اشارت ایتدی.

بو بولمه محراب شیكللی سراینڭ بناسندن طشقەراق چغاریلوب، بوسفور اچینه كرتلگان. اوچ یاقدەغی ترزەلرندنده بوغاز اچی‌نڭ بتون منظرەسی

کورینوب طورا. ترزه‌لردن باشنی طغوب صوزغانده بوسفورنك صولرینه قول یته‌چك قدر یاقندر.

بولمه‌نك ایلاننك اعلا کله‌ملر، دیوارلرنده قیمتلی لوحه‌لر، تابلولر، اورندقلر، اوستالار و میبللر بارسیده «ده‌قادانس» استیلنده و قیمتلی آغاچلردن یاصالغان نرسه‌لردر. سعید پاشا سیؤیل کیومده، ساچلری آغارا باشلاغان. باشنده فس، میوغی قصقه‌غنه ایتوب کیسلگان، صقالی قرغان.

اوطورغاچده گوزه‌ل تورکچه ایله: «خوش کیلدیگز» دیدی و میندن روسیه مسلمانلرینك احوالینه دائر بعض نرسه‌لر صورارغه باشلادی. اوقیلرمی؟ مکتب و مدرسه‌لریگز نی حالده؟ مسلمانلر آراسنده هنر و صناعت بارمی؟ ملالریگز نیچك، احوال زماندن خبردار کشیلرمی؟ روسلر ایله یاخشی کیچنه‌سزمی، روس مکتبلرنده اوقیسزمی؟ دی. بونلرنی البته بر یولی توگل، سوز مناسبتی کیلگان صاین صوراشا باردی. «روسیه‌لی بر مسلمان غزته‌سینك محرری ایله کوریشوومه بیك ممنون بولدم» دیدی.

صگره صوراشو نوبتی میگا کیلدی. حاضرگی صوغش و صلح مسئله‌لرینه دائر بر آز سویله‌شکاندن صوك، مین سوزنی حکومت‌نك اداره‌سی واتحاد ترقی جمعیتی‌نه طابا طارتدم و: «احتمالکه حکومت اتحاد و ترقیچیلر قولنده قالغان بولسه حاضرگی بو صوغش باشلانماغان بولور یاکه باشلانسه‌ده تورکیه ایچون بو درجه فلاکتلی بولماس ایدی؟» دیدم. پاشا حضرتلری مینم بو فکرمنی تصدیق ایتوب: «های های، آنده هیچ شبهه یوق. ذاتا معلومگزدر، بزنك دشمانلریمز ایك آلوك بتون کوچلرن «اتحاد و ترقی»نی یمررگه صرف ایتدیلر، بونلك ایچون داخلدن و خارجدن هر تورلی واسطه‌لر حاضرله‌دیلر، نهایت آنی یققاندن صوك کیك بر طن آلوب مملکتمزگه هجوم ایتدیلر، حکومت اتحاد وترقیچیلر قولنده بولغان مدتده آلارنك بو درجه جسارت‌کورسه‌ته آلو احتماللری یوق ایدی» دیدی.

شونك اوزرینه مین طاغن سوزنی دوام ایتدروب یوقاریده مذکور مسئله‌لر حقنده، لطفا بر آز معلومات و ایضاحات بیرولرینی اوتندم.

بو آراده ملك باشی ذکی بك کیلگانلگن و پاشانی کوررگه تله‌دگن خبر بیردیلر. آلوب کررگه قوشدی. کابینیت‌گه کرووی برلن طانودم: چتالجه‌دن ناظم پاشا و ارکان حرب هیئتی قایتقانده مینده بر پویزدده قایتوب بو ذات ایله بر واغونده طوغری کیلگان و طانوشقان ایدك. ذکی بك اصلده ققفاس

خانداندن اولوب، تعلیم و تربیه‌سینی استانبولده آلغان و عسکرلك خدمتنك بولونغان؛ یاوروپا پایتخت لرینك بر نیچه‌سنده تورکیه نك آتاشه میلیته‌ری (ۋاییننی آگینتی) بولوب طورغان وصوڭ وقتك شول مأموریتی ایله یونانستاننك پایتختی آفینه‌ده بولغان بر ذاتدر.

ذکی بك ایله کورشکاندن صوڭ سعید پاشا مینم سؤاللریمه ایضاحات بیررگه باشلاب خیلی نرسه‌لر سویله‌دی. آنك دیدگینه کوره، بو مملکتنی قوتقاروب قالاچق قوت یالگز «اتحاد و ترقی» گنه‌در. شونك ایچونده باشده مملکت نك بتون آکلی صنفی آنك طرفنده بولونوب، خلاص و نجاتنی آندن کوتکانلر، هم فی الحقیقة «اتحاد و ترقی» جمعیتی‌ده مملکتنی قوتقارو ایچون لازم بولغان افکار و تشبث لرده کیمچی لك ایتمه‌گان و شول کوینچه دوام ایتکانده اشنك خیرلی نتیجه‌لری کوریله‌چگنده اصلا شبهه یوق ایکان. لکن، تورکیه‌نك سلامت و سعادتن تله‌می طورغان کشیلر و اول کشیلرگه جیتدن یاردم ایتوچیلر بتون قوتلریله بو جمعیت گه قارشی حرکت ایته‌رگه باشلاغانلر. آنلر بو خصوصده مادی و معنوی هر تورلی سببلرگه کرشکانلر. تورکلرنك اوزلری آراسنده بعض بر منفعت شخصیه ایه‌لری میدان غه چغوب تگیلرگه آلت بولغانلر. شـول طریقچه اچدنده، طشدنده «اتحاد و ترقی» نك طامرینه بالطه چابارغه طوتونولغان. اگرده ملت‌ده (تورکلرده) آڭ، اوز فائده‌لری ایله ضررلرن آیورا آلورلق معارف بولسه تگی‌لرنك زور اهمیتی بولماغانده بولور ایدی. لکن، مع التأسف، تورك خلقی معارفدن محروم، آنلرده حمیت ملیه و وطنیه اویانماغان. آنلر اوزلرینه یاخشی یوز کورسه‌تکان یاقغه آوارغه حاضر طورالر. شول سببلی آنلر آراسنده ایگولگان فتنه اورلقلری هر وقت یمش بیره‌در. ملت‌نك شوندی ضعیف و یومشاق ایکانلگن بلوب «اتحاد و ترقی» جمعیتی حکم و قوتنی اوزنده نغراق طوتارغه، مطلوب بولغان اصلاحات و تجددنی کرتو خصوصنده کوب نرسه‌دن طارتنماسقه تیوش ایدی. لکن اول، تورکلرنی فرانسوزلر اورنینه قویوب، تورکیه‌نی فرانسیه کبك بلوب اش قیلغان، حریت و اختیارنی خلقنك اوز قولینه طاپشرغان، خلق ایسه موندن فائده‌لانا آلورلق درجه‌ده بولماغانلقدن نهایت، مملکت ایچون اوشبو فلاکتلر کیلگان. «اتحاد ترقی» جمعیتی اش باشندن توشوریلو برلن آرناودلق‌غه آفطونومیا بیریلو، آنك آرتندانوق ماکیدونیا مسئله‌سی قوزغالوب بالقان صوغشی باشلانو، آنك اوزرینه آناطولی‌ده بیله ارمنی و عرب مسئله‌لری قوزغالو اتحاد ترقی جمعیتی نك کملر طرفندن و نیچون

توشورولدیگنی کورسەترگە کافی در.

صوغشدە جیگلونڭ سببلری حقندە سعید پاشا بوبلە دیەدر: «اتحاد ترقی»نڭ متمادیا دورت یل حاضرلەگان پلانلری آستی اوستگە کیتریلوب بوزولغندن صگرە، احوالنی بلگان کشیلر بارسیدە اش باشندن توشوریلوب قورال، آزق و یوللرنڭ قایدە و نیچك ایکانلگن بلمەگان کشیلر خوجە بولوب قالغاندن صوڭ اول اشنڭ نیچك رەتی بولسون! بونڭ اوستینە، «اتحاد ترقی»نڭ اش باشندن توشورولووی و حکومتنڭ بر طاقم داخلی و خارجی اینتریغەلرگە آلت بولووی خلق‌نڭ حکومت گە امنیتن بتردی، استقبال گە امیدن صووندردی، عسکر وضابطلر آراسینە تفرقە کروب عمومیتلە خلقنڭ روحن توشوردی. شول سببلی عسکر چن روح بلەن صوغوشمادی، باری بر آخرندە مملکتنی چیتلرگە بیرەچکلر، تیك بزنی قردرالرغنە دیگان توسلی قارادی. حالبوکە طرابلس صوغشی وقتندە خلق‌دە نیندی قوتلی روح بار ایدی. چونکە اول وقت حکومت «اتحاد ترقی» قولندە بولوب، آنڭ باشلقلری بتون کوچلریلە خلقنی روحلاندرالر، اوزلری صوغشقە باروب فدا کارلق کورسەتەلر ایدی. اول وقت «حریت و ائتلافچیلر» حکومت گە قارشی کیلوب، تورلی فتنەلر چغاروب طوردقلری حالدە بیلە خلقنڭ روحی توشمەدی. اما، بو صوغش وقتندە «اتحاد ترقی» چیلر حکومت گە قارشی هیچ بر فتنە ومشکلات چغارمادیلر، بار قوتلری ابلە حکومت گە یاردمدە بولوندیلر، لکن بوگا مقابل حکومت آنلرنی جیوب تورمەگە طوتردی؛ حکومت اوزی و طرفدارلری خلق غە و عسکرگە روح بیرە آلمادی، صوغش ایچون آقچە، قورال، آزق کبك مادی قوتلر نیقدر لازم ایسە جان آزوغی بولغان معنوی قوت، کوگل کوتارنکی‌لگی، استقبال امیدیدە شول قدروك لازمدر. بزنڭ بو صوغشدە اولگیلری بولا طوروب استفادە ایتلمەدی، صوگغیسی ایسە بتونلەی بولمادی. شول سببلی جیگلدك.

بوندن صوڭ تورکیەنڭ استقبالی حقندە سعید پاشا یالگز برگنە نرسە کورە: اول‌دە، اگر تیزدن اتحاد ترقی جمعیتی اش باشینە منوب بتون قوتنی اوز قولینە آلسە و اوتکاندە یاصاغان بعض بر خطالرن بتروب، اوزینڭ پروغرامن عمل گە قویو حقندە هیچ نرسەگە قارامی، حتی لازم بولسە دیکتاتورلق ایتودندە قورقمی اشکە کرشسە تورکیەنڭ مستقل بر حکومت حالندە یاشاوی ممکن، یوقسە روم ایلندەگی واقعەلر عینیلە آناطولی دەدە دوام ایتەچك ونهایت تورکیەنڭ استقلالینە خاتمە بیریلەچکدر.

— صوڭ، «اتحاد ترقی»نڭ یاڭیدن اش باشینه منووی ممکنمی؟ حاضرگی احوال آڭا مساعد کورنمی بیت، دیدم.

— تورکلر بو احوالدن عبرت آلورغه تیوش، اگر ایندیده اویانماسه‌لر و اوزلرینڭ نیندی اویونلرغه آلت بولوب یورگانلکلرن آڭلی آلماسه‌لر موندن صوڭ آلار ایچون مستقل حیات بتدی دیمکدر، کینه‌ده بر طاقمترددلر ایله وقت اوتکاررگه فرصت قالمادی ایندی، دیدی.

سوزلرندن وفکرلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، سعید پاشا حقیقتا بیك حمیتلی بر تورك و اتحاد ترقی‌نڭ بیك اخلاصلی بر طرفداری‌در. ذاتا، شول قدر بای ویوغاری بر درجه‌لی بر ذات اولدیغی حالده سیاست و جماعت اشلرینه قاتناشوب تورلی سوزلر ایشتورگه و تعرضلرغه اوچراونی اوستینه آلورغه راضی بولووی آنڭ حمیتلی و فداکارلقلی بر ذات ایکانلگن کورسه‌ترگه کافیدر.

شوشی سعید پاشانڭ کشیلری آطنه‌سنده ایکی اوچ مرتبه، استانبول مسجدلرنده و استانبول طشنده یاتوچی مسلمان مهاجرلرینه اعانه طاراتوب چغالر. «اتحاد و ترقی»گه قارشی تورلی تعرضلرده بولنوچی فیلسوف رضا توفیق بك کبی ذاتلرده شوشی سعید پاشانڭ بوغاز ایچنده‌گی سرایلرنده بوشلای طورالر و حتی معیشتلرن‌ده آنڭ اوستندن تأمین ایته‌لر ایکان. لکن، کیڭ کوڭللی سعید پاشا همیشه اوزینڭ یاخشی‌لق ایتووندن طوقتامیدر.

مونده مصر پرنسلرندن ایکنچی بر سعید پاشا بار. آنسی‌ده شولایوق بای و شولایوق حمیتلی دیلر. تورکیه ساحللرنده یوروچی پراخودلر بارسیده چیتلرنکی دیه‌رلکدر. خصوصا یونان پراخودلری تورکیه‌نڭ بتون آقچه‌سن اوزلرینه طارتالر. تورکلرنڭ اوزلریده آزراق مثال آلماسلرمی دیب مونه شوشی ایکنچی سعید پاشا اوتکان یل بیك هیبت اوچ زور پراخود الوب تورکیه صولرنده یوروته باشلاغان. ایڭ آلوك تورکیه حکومتی بوڭا یونان پراخودلرندن آلنمی طورغان یاڭا بر نالوغ قویغان. گویا تگیلردن ایسکی امتیازلرغه بناءً اول نالوغ آلنماسه‌ده سعید پاشا پراخودنی یاڭی یوروته باشلاغانلقدن یاڭا نالوغلرنی تولەرگه مجبور بولورغه تیوش ایمش. سعید پاشا بر سوزده دیمه‌گان. نالوغلرنی تولی بیرگان. صڭره گریك پراخود قومپانیه‌لری آنڭ پراخودلرینه قارشی هر تورلی چاره‌لرگه کرشکانلر. اوزلرینڭ تاقصه‌لرن کیموتکانلر. طاوارلرن سعید پاشا پراخودلرنده یورتوچیلرگه، بانقه‌لرده و بازارلرده تورلی مشکلات کورسه‌ته باشلاغانلر. سعید پاشاده طوقتاب قالماغان: تاقصه‌نی تگیلرنڭ

یارطی حقینه، چیرك حقینه توشورگان، فقیرلرنی بوشلای یورتکان. حتی طویدررغه بوشلای آزق بیردرتکان. پراخودنك کاپیتانلرن، ماتروسلرن بارسن‌ده مسلمانلردن قویدرتقان و نهایت، شول مسلمان کاپیتانلرنك برسی بر پراخودنی طاشقه بەردرتب هلاك ایتدرگان. قالغان ایکیسی هنوز یوریلر. لکن، مع‌التأسف بونلردن عبرت آلوچی مسلمانلر ئلی طابلمی طورا ایکان.

مونه شولای موندەغی کشیلر، مونه شولای موندەغی حاللر!

۲ غنوار. ۱۹۱۳.

۳٤

صلح مسئلەسینه یاوروپا قاتناشووی. نه یاپەلم افندم. خواجه افندی اوزینك نارگیلەسن چیگه بیره. «شیرا» نی طوپقه طوتو. مسجدلرگه پراقلاماتسیه‌لر یابشدرو.

نهایت، نوطه بیرلدی. بالقان سایوزنیکلری ایله کیلشو حقنده یاوروپا دولتلری طرفندن باب عالی‌گه بر تکلیف نامه بیریلەچگی مونده بر نیچه کونلردن بیرلی کوتوله، لـکن، نی سببدندر کون صاین کیچگه بارا و شول سببلی تورك غزته‌لری: یاوروپا دولتلرینك اوز آرالرنده اختلاف چققان ایکان، تکلیف نامه‌نی بیرودن واز کیچکانلر ایکان، خصوصا ۳نچی غنوارده «حمیدیه» قره‌یسری نك یونانستان‌ده «شیرا» لیماننی طوپقه طوتووی سببلی احوال‌نك بتونلەی اوزگاروب کیتووی احتمال طوتولا ایکان، دیب یازا باشلاغانلر ایدی.

غزته کاغدی اوستنده‌گی شوندی موفقیتلی خبرلرنی اوقوب اوز اوزلرن قناعتلندررلك درجه‌ده صاف دل بولغان قهوه خانه مداوملری‌ده بونلرنی اوقوب سوینه‌لر و حتی غزته خیاللری اوستنه اوز خیاللرن‌ده قوشوب: بلغاریا ایندی صوغشنی نیچون باشلاغانلغینه اوکونه ایکان، تورکیه‌دن کیلشونی اوزی صور اماقچی بولا، لـکن خورلانا وشول سببلی یاوروپا دولتلرینك آراغه قاتناشولرن اوتنه، آلار طـگلیسلری کیلمی ایکان، دیلر ایدی.

لـکن، کوب اوتمەدی، مع‌التأسف، آچی حقیقت بتون دهشتیله اوزن کورسەتدی: کیچه ٤نچی غنوار جمعه کون جمعه‌دن صوڭ ساعت ۳ده باب عالی جاده‌سی بلەن یوغاری طابا منوب کیتکان و باب عالی قاپقاسی توبینه باروب

طوقتاغان ایکیشه‌ر آتلی دورت ایکیپاژ ایله، ایکی آفطوموبیل، آلتی یوز یللق بر حکومت ایچون گنه توگل، احتمالـگه ملك اوچیوز یللق مقام خلافت ایچون‌ده حیات وممات مسئله‌لرن حاوی بولغان بر طاباق کاغدنی تورکیه حکومتنه ایلتوب طاپشردیلر.

هر نه قدر، «صباح» غزته‌سی، بوگون (جمعه کون) مسلمان بایرامی بولغانلقدن نوطه‌نك بوگون طاپشرلو احتمالی یوق دیب یازوب چغارسه‌ده، غزته مخبرلری کوبسنچه باب عالی‌نك تیره‌سنده یورودن وبا خصوص باب عالی قارشو سنده‌غی «استانبول» قهوه خانه‌سنده اوطوروب باب عالی اطرافنده نیلر کورونگاننی تماشا ایتودن کیری طورمیلر ایدی.

ساعت ۳ ده، شوفور یانینه بر قاۋاص اوطورغان آوستریا گیربلی بر آفطوموبیل باب عالی قاپقه‌سندن کروب کیتو برلن غزته مخبرلری درحال اور-نلرندن سیکروب طوروب قارار ایچون ترزه و ایشك یانینه یاقنراق باردیلر. اولده بولمادی قوچرلری یانینه قاۋاصلر اوطورغان اوچ ایکیپاژ، صگره بر آفطو موبیل، طاغن بر ایکیپاژ کیلوب کردیلر. باب عالی قاپقه‌سی توبنده قاراول طوروچی، باشلرینه یارطی قاربوز کبك قزل توسده‌گی نرسه‌لر کیگان پاژارنی قامانده صالداتلری وآلار یاننده‌غی آق بورکلی پولیسلر بونلرغه کمال تعظیم ایله سلام بیروب قالدیلر. باب عالی‌نك ایشکلرندن خدمتچیلر چغوب بو مسافرلرنی قارشی آلدیلر ویرگه قدر بوگوله بوگوله تمنا ایتدیلر.

بو مسافرلرده تورکیه حکومتینه، ایکنچی پایتختی بولغان ادرنه‌دن و آناطولی ایله بوغازلرنك آچقچلری بولغان آطه‌لردن واز کیچونی تکلیف ایتارگه کیلـگان: آوستریا ایلچیسی مارکی پالاویچینی، انگلتره ایلچیسی سیر لاوتر، روسیه ایلچیسی غصپادین گیرس، گیرمانیا ایلچیسی بارون وانگنهایم، ایتالیا ایلچیسی مارکی دی غارونی، فرانسیه ایلچیسی موسیو بومپار، ایدیلر.

یاهو، نیقدر عجایب حال: دورت بالقان حکومتی برله‌شوب بر تورکیه اوستینه هجوم ایته‌لر، بتون خرستیانلق دنیاسی آنلرغه حسن توجه کورسه‌ته ومعاونتده بولونالر. ضبط ایتکان یرلرنده اهل اسلامغه، دنیا یاراتلغاندن بیرلی کورلمه‌گان وحشت اجرا ایته‌لر، بتون مال وملکلرن طالیلر، یورتلرن یاندرالر. اوچه‌ر بیشه‌ر یوز یاش یکتلرن قرغه بر چوقور یانینه جیوب آتدروب اوتره‌لر. قزلرن وخاتونلرن جیوب آلوب وحشی حیوانلر شیکللی آنلرنك ناموسلرینه تجاوز ایته‌لر. بتون روم ایلی مظلوم مسلمانلرنك قانلرینه بویالا. اما «انسانیتلی»

یاوروپا، گویا هیچ نرسه بولماغان شیکللی سکوت ایته . اول غنه‌ده توگل، حتی دشمانلر اوزلری صوغشوب آلا آلماغان شهرلرنی‌ده آلارغه بیررگه تکلیف قیلا. ادرنه، یانیه، اشقودره بتون عثمانلی تاریخنه شرف بیررلك روشده اوزلرن مدافعه ایته‌لر. دشمنلر نه قدر طرشدقلری حالده بونلرنی ضبط ایتودن عاجز قالدیلر. قورال قوتی ایله بیرلمه‌گان بو شهرلرنی آلتی سفیر طرفندن امضا ایتلگان بر طاباق کاغد ایله بیررگه مجبوریت بولو، نه قدر فجیع بر منظره‌در!

سفیرلر باب عالی‌نڭ زور ایشگندن کروب کیتکاچ قهوه خانه‌ده‌گی مخبرلر، اورنلرینه اوطوروشوب جدی صورتده بر برسیله سویله‌شورگه، نوطه‌نڭ مندرجه‌سی باب عالی طرفندن نیندی جواب بیریله‌چگی و بونلرنڭ نتیجه‌سی نی بولاچاغی حقنده فکرله‌شورگه باشلادیلر. لکن، دیوان اوستینه منوب آیاقلرن بوکله‌ب اوطورغان بر خواجه (ملا) افندی اورنندن هیچ قوزغالماینچه نارگیله‌سن چیگه، توتونلرن پوف، پوف ایتوب هواغه صاوورا و کوزلرینی‌ده، بر قولینه طوتقان قاطورغالی بر کتابنڭ صاری کاغدلری اوستنده آقرون‌غنه یوروته ایدی.

ایکنچی بر اوستال یاننده، غایت شیق کیونگان، آلتون کوزلکلی ایکی تورك بکلری‌ده طاولا اوینیلر، شاقماقلرنی شالت، شولت ایتدروب صوغالر ایدی. بونلر هیچ نرسه‌گه التفات ایتمه‌دیلر واورنلرندن‌ده قوزغالمادیلر. بونلر ایچون بالقان صوغشی، ملت ناموسی، وطن تهلکه‌سی، ادرنه مسئله‌سی بارمی، یوقمی؟ هیچ معلوم توگل، اما بتون کوڭللری و کوزلری آللرنده‌غی طاولاغه مربوط ایدی.

انسان شولای هر وقت عیبنی باشقه‌لر اوستنه آوداررغه واوزن مظلوم کورسه‌تورگه یاراتا. لکن بیك کوب وقتلرده کشی ظلمنی اوزینه اوزی ایته‌در. یاوروپا خرستیاندر، متعصب‌در. لکن، آنڭ اساس ایتوب طوتدیغی ایڭ برنچی قاعده‌سی، کوچلیلر طرفنده بولونودن عبارتدر. بلغاریا ۳۵ یل اچنده کوچلی بولا بلگان. شول سببلی آوروپا آنڭ یاقلی، تورکلر ایسه یاوروپاده آلتی یوز یل یاشاسه‌لرده کوچلی بولوب قالا بلمه‌گانلر هم حاضرنده‌ده کوچلی بولو یولینه کرمیلر. مونه شونڭ ایچون‌ده بتون یاوروپا آنلردن یوز چویره . ۲۰نچی عصرنڭ کوچی عسکر سونگوسندن بیگره‌ك مملکت‌نڭ معموریتنڭ، خلقنڭ بایلق وتازالغنڭ، معارف ومدنیت‌نڭ انتشارنده ایکانلگن سویله‌ب طوررغه‌ده حاجت یوقدر. شولار بولغاننڭ صوڭنده‌غنه سونگو برله‌ن طوپلردن فائده کوریله‌در. یوقسه، جاهل، فقیر، ایزلگان، حمیت ملیه و وطنیه‌دن محروم، روحسز بر ملتنڭ آچلق

و خسته‌لکدن بوزلری صارغایغان بالالری قولنده بولغان سونگولرنك تأثیری بیك آز بولادر.

سفیرلر طرفندن باب عالی‌گه بیرلگان نوطه‌نك مندرجه‌سی ئلی حاضرگه مونده آچق معلوم توگل. لکن، بوگون عثمانلی تیلیغراف آگینتستواسینك رسمی خبرینه کوره، نوطه نزاکت قاعده‌لرینه رعایت ایتوب یازلمش و شونك ایله برابر، قطعی وآشغج عباره‌لر ایله بیان ایتلمشدر. بوندن ماعدا، بالقان سایوزنیك لرینه قالدریلاچق یرلرده مسلمان‌لرنك حقوقلری، قبرلر و مسجدلر شیکللی نرسه لرینك صاقلانووی حقنده تدبیرلر ایتله‌چگی، اگرده بو تکلیفنی قبول ایتماسه، تورکیه‌نك آنا طولی قطعه‌سینده تهلکه‌گه توشه‌چگی، بو وقت یاوروپا دولتلری مسئولیتنی اوز اوستلرینه آلمایه‌چقلری بیان ایتلگان ایکان.

«اقدام»نك یازوب چغاروینه کوره، نوطه‌ده ادرنه‌نك باغاریاغه قالدرلووی، آطه‌لر مسئله‌سینك حلی‌ده یاوروپا دولتلرینه طاپشرلووی تکلیف ایتلمشدر.

نوطه‌نی تورکیه‌نك خارجیه ناظری نورادونگیان افندیگه طاپشرغاچ سفیرلر باب عالی ده ایکی اوچ مینوت غنه طورغانلر. باشقه نرسه حقنده سویلشمه‌گانلر. فی الحقیقه، غایت تیز چغوب کیتولری کورندی.

ذاتا، بو نوطه بیریلووی و یاوروپانك قاتناشووی آلوکدن بیرلی کوتولگان، آکلاشلغان و احتمالکه هر ایکی یاق ایچون ده مطلوب طوتولغان بر نرسه ایدی. یاوروپالیلرنك اویناب سویله‌رگه و باخصوص شرق قوملری ایله شایاررغه یاراتماغانلغن بلگان آدملر بو نوطه بیریلوگه ادرنه‌نك کیتووی، بناء علیه، استانبول و بوغازلرنك استقبالی تهلکه‌گه توشوب تورکلرنك یاوروپادن بتونله‌ی چغولرینك صوك باصقچی دیب قاراسه‌لرده، بتون غیرت و همتلری بو کونگی کوننی نیچك اوتکاررگه تیوشلکنی قایغورتودن عبارت بولغان بیوك وکچوك پاشالرنك اشی، تیزره‌ك بو نوطه‌غه برەر تورلی جواب یازو، اشنی طاغن بر آز وقت صوزوب افکار عمومیه‌نی بوواتو ایله شغل‌لنو بولاچقدر. صکره خلق طویوب، نی بولسه‌ده بر نرسه بولسون ایندی دیه‌رلك درجه‌گه یتکاچ آرناودلق، طرابلس کبی بونلرده هر برسی اوز یوللاری برله‌ن باراچق‌در.

بو نوطه باب عالی‌گه بیرلگاچده کیچه کیچ و بوگون بوخصوصده‌غی فکرلرن و نوطه بیریلونك تأثیرن آکلار ایچون بر نیچه تورك غزته‌چیلری وضیالیلری ایله کورشدم. لکن ایتورلك بر نرسه طابا آلمادم. هر نرسه‌گه، بولغان، بتکان دیب قاریلر. تورکیه اشلرینه یاوروپا قاتناشوون و یاوروپا قاتناشقان اشلرنك

بارسیده تورکیه‌نك ضررینه بولاچاغن، آڭا قارشی طورو ممکن توگل‌لگن بیك طبیعی و عادی بر اش صانیلر وآرتق قایغورمیلر.

برسینه: «صوك افندم، بر یل اچنده ایکی قطعه‌دن قوولاسز بیت، اوزگزنی آفریقادن چغارغانلر ایدی، ایندی یاوروپادن چغارالر، نیچون قایغورمیسز؟ شوندی فوق‌العاده وقتلرده نیچون فوق‌العاده فداکارلقلر کورسه‌تمیسز؟ صویلغان وقتده قویلرده بیت آزراق تیبرچنه‌لر، روم ایلنده‌گی مسلمانلرنك آهلری، صبیلر و خاتونلرنك قانلی کوز یاشلری سزنك یوره‌کلرگزگه برده تأثیر ایتمی‌منی صوك؟» دیدم.

بوڭا قارشی اول: «افندم، نه یاپه‌لم، ادارهٔ عرفیه وقتیدر؛ جییلشورغه یارامی، اوته بیرو فکرلر یوروته باشلاسه‌ك حاضر طوتوب یابالر، سکوتدن باشقه چاره یوقدر» دیدی. «بو سوزلر طوغریدر، لکن باشقه وقتلرده بولغانده اما بتون وطن و ملتنك استقبالی چن معناسیله تهلکه‌گه توشکانده بو سوزلر حقلی توگلدرلر. هیچ بولماسه بو خواجه‌لریگز، علمالریگزده آزراق حرکت یوقمی، اگر آلار تله‌سه‌لر بتون ملتنی بر کشی کبك قوزغاتب وطن‌نی مدافعه ایتدره آلورلر، آلار سویله‌سه ملت فداکارلقده بولنور، آقچه‌ده طابلور، آلار سلطان‌غه‌ده تأثیر ایته آلورلر، ملت‌ده جان بارلغن کورسه دشمانلرنك‌ده جسارتلری بر آز قریلور ایدی» دیدم. «براق، اللهنی سوه‌رسه‌ك، نره‌ده بزده اویله علما، نره‌ده بزده اویله ملت؟ اگر بونلر اولمش اولسه بو حاله‌می کلمش اولوردق» دیدی.

غزته‌لرنك خبرینه کوره، دولتلرنك نوطه‌سی بوگون‌ـ‌ایرته‌گه یعنی ٥-٦ غنوارده باب عالی‌ده مذاکره ایتلوب تیزلك ایله جواب قایتاریلاچقدر. نیچك جواب بیریله‌چگن حاضرگه بلمیلر. لکن، بیك یومشاقلق ایله یازلغان بولور، تکلیفلرنك بعضیلری قبول ایتله‌چگی بیان ایتلور، ادرنه مسئله‌سیده یومشاق‌غنه رد ایتلور، لکن طاغن اول طوغریده سویله‌شورگه ممکن ایکانلگنه اشارت ایتلور. قصقه‌سی: بر آز صاتولاشوب یاوروپالیلرنك تکلیفلرینه راضی بولوچیلق بیان ایتلور، دیلر.

تورکیه‌نك «حمیدیه» قره‌یسری یونانستاننك «شیرا» اسکله‌سینه باروب طوب آتووی حقنده تورك غزته‌لری کوب نرسه‌لر یازوب چغاردیلر. آنده‌غی زاوودلرنی هلاك ایتکان و یوناننك طرانس آتلانتیق قومپانیه‌سینه منسوب

«ماکیدونیا» آدلی قرەیسرن باطرغان دیب یازدیلر. لکن، تورك غزتەلرندە یازلغان موندی خبرلرنڭ بیك کوبسی و حتی بارسیدە حاضرگە قدر بیك مبالغەلی بولوب کیلگانگە و صوڭندن خطالری میدان‌غە چغا بارغانغە کورە، رسمی خبر بولغانچەغە، یاکە اجنبی غزتەلرندە و تیلیغرافلردە کورنگانچەگە قدر خلق بوندی خبرلرگە اشانمی‌لر. بو «حمیدیە» خبریدە شولای‌بولدی. بوگون ایسە بو حقدە بحریە مینیستری وکیلی‌نڭ کیگاشچیسی‌نڭ امضاسی برلەن اوشبو رسمی خبر نشر ایتلدی:

«حمیدیە قرەیسری طرفندن کیچە اویلەدن صوڭ ساعت بردە «شیرا» دە داری زاوودی ایلە زور ایکی مورجالی صاقلق صنفندن بولغان بر پراخود خراب ایتلدی. شهرگە ضرر تیمەدی». رسمی خبر شوندن عبارتدر.

هر نە قدر خلق‌دە روح توشونکی بولسەدە حاضرگی احوال تأثیریلە آزماز غلیان اثرلری کورنگالی طورا. کیچە تونلە استانبولنڭ زور جامعلرینە پراقلاماتسیەلر یابشدرغانلر. پراقلاماتسیەدە وطن‌نڭ تهلکەدە ایکانلگی، حاضرگی حکومتنڭ آنی قوتقاروب قالا آلمایەچغی، بناءً علیە انقلاب یاصاو تیوشلگی بیان ایتلگان. آلارنی ایرتە بلەن پالیتسیە تیزگنە قوپتاروب طاشلاب عیبلیلرنی ئزلەرگە کرشکان. خادم کویندە بر آفیتسر کینە شول مآلدە سوزلر سویلەگانلگی ایچون عسکرلکدن طرد ایتلدی. حرکتگە اوندەب یازغان مقالەسی ایچون «تفسیر افکار» غزتەسی یابلوب، بتون مطبعەسی پیچاتلەندی. ناشر و محررلری توقیف ایتلدیلر. سابق سلطان حمیدەدە شهرگە چغوب یوررگە ایرك بولووینە مساعدە صوراب باب عالی‌گە مراجعت ایتکان و باب عالیدە بو مسئلە مذاکرەگە قویلغان دیلر.

٥ غنوار. ١٩١٣.

۳۵

آور دقیقه‌لر. تورکیه‌نی قصو. زهدی، ضیا، ساطع بکلر یاننده. بر سوداگر نیچک ایسابلی. مطبوعات نی فکرده؟

یازارغه قول بارمی. باش اشله‌می. قلم تورتوله. یازیلاچق نرسه‌لر بارسیده قاره خبرلر، ناچار خبرلر. اوقوچیلرمزنڭ آلوکدنده مجروح بولغان کوڭللرن دخیده جراحتله‌یه‌چك نرسه‌لردر. «یتار ایندی، طوقتا» دیسه‌لرده حقلری بار. آلارنڭ کوڭللرن یواناچق ره‌وشده یازارغه تله‌دك ایسه مطلق بر طاقم خیاللر و فرضلر یازارغه، آلارنی آلدارغه لازم بولاچقدر، کوڭل مونی‌ده تله‌می. بولای ایتو جنایت کبك طویولا. حاضرگه قدر مسلمانلرنڭ بوش امیدلر ایله آلدانب اوتکارو سببلی کورگان فلاکتلری کوز آلدیڭه کیلده یوره‌ك‌گه دهشت بیره. صڭره، نی بولسه‌ده واقعه کورلگانچه درستن یازیم، تأسفلی کوز یاشی، یوره‌ك قانی برلن یازلغانلغن اوقوچیلر آڭلارلرده عبرت آلورلر. حاضر آڭلاماسه‌لر صوڭندن آڭلارلرده، بزنی آلداب طورغانلر دیب لعنت ایتماسلر دیه ایسابلیسن.

محترم بر عائله آتاسینڭ شفقتسز دشمنلر طرفندن قینالوب اُوترلگانن قاراب طورو وآنڭ ملڭ تورلی عذابلر اچنده زحمت چیگوب جان بیرگانن تصویر ایتو نی قدر چیتن وکوڭلسز بر اش ایسه بر مسلمان و تورك غزته مخبرینڭ‌ده حاضرگی تورکیه احوالی حقنده یازوب طورووی شول قدر کوڭلسز وچیتندر.

آلوك ایسکی عهدنامه‌لر برلن تورکیه‌نڭ قول آیاقلرن تمام به‌یله‌ب اوزن یرگه یققانلر. حقوق و اقتصاد جهتلرندن آنڭ بتون اختیارینی بترگانلر. صڭره فرصت توشورگان صاین آنڭ گاوده‌سن کیسوب کیسوب آلا طوردیلر. صوڭغی صوغشده بتون مدنیت عالمی سیر ایتوب آنی بالقان سایوزنیکلرندن قیناتقاندن صوڭ حاضر گاوده‌سن اورتالی کیسه‌لر. طاوشڭنی چغارما، سلکنمه، یوقسه گاوده‌ڭنڭ قالغان قسملرن طاغن کیسه‌رمز، اچارگه بر تامچی صو بیرمامز، تنفس ایته طورغان هواڭنی طوقتاترمز، خبرڭ بولسون، دیلر. هم شولارنی بالفعل اشله‌رگه ماشینه‌لر قورا باشلیلر. ایسپانیاده فه‌ره‌ر شیکللی بر سوسیالیست اوترلگان وقتده اوزلرینڭ پروتیستلری‌ایله بتون یاوروپانی شاولاتقان سوسیا-

لیستلر و انسانیت طرفدارلری، روم ایلی قطعه‌سنده مکْلرچه بی گناه مسلمانلر بالقان وحشیلری طرفندن بوغازلانغانده آزغنه بر طاوشده چغارمیلر. یارب، نیدر بو قدر حقانیتسزلکلر!

مالیه مکتبی‌نڭ مدیری و بر نیچه مکتب‌لرده علم اقتصاد درسلری معلمی بولغان مصطفی زهدی بك ایله کوریشوب: «یاهو، نی ایسابلیسز؟ یاوروپالیلرنڭ نوطه‌سینه قارشی باب عالی نی جواب بیرر دیب بله‌سز و نیچك جواب بیروون تیوش طاباسز؟» دیب صورادم. «نی بولسون افندم، تکلیفلرن قبول ایتمی چاره‌مز یوق، ادرنه ایله آطه‌لر قولمزدن اچقناچقدر، چونکه اگر شوڭا راضی بولماسه‌ق، نوطه‌ده، یاوروپا دولتلری‌بزگه بورچقه آقچه بیرمایه‌چکلرن وآناطولی‌ده یاکیدن مسئله‌لر قوزغاتلاچغن بیان ایتکانلر. حالبوگه بورچقه آقچه بیرماسه‌لر بز یاشی آلاچق توگلمز، حاضرگه قدر مأمورلرگه آیلق ژالونیه‌نی عثمانلی بانقه‌سی ایله دیون عمومیه اداره‌سندن آۋانس طریقیله آلوب بیروب کیله ایدك، نوطه بیریلو برلن مونی طوقتاتدیلر، مونه بوگون غنوارنڭ یدیسی بولدی، مأمورلرگه دیکابر ژالونیه‌سن بیره آلغانمز یوق ئلی، چونکه آقچه یوق» دی.

آناطولی‌ده مسئله چغو حقنده زهدی بك: «اگر بیوك دولتلرنڭ بو تکلیفلرن قبول ایمه‌دك ایسه روسیه‌نڭ، آناطولی‌غه عسکر کرته‌چگی وفرانسیه‌نڭ سوریه‌ده یاکی واقعه چغاره‌چغی هیچ شبهه‌سزدر. بز، دورت بالقان حکومتی اوستینه یاکیدن ایکی یاوروپا دولتنه نیچك ایتوب قارشی طورا آلیق، بو البته ممکن توگلدر. بناءً علیه ایسته‌ر ایسته‌مز، مع التأسف، نوطه‌لرن قبول ایتمی حالمز یوقدر» دی.

— تکلیفلرن قبول ایتسه‌گز آنڭ اوزرینه‌ده آناطولی و سوریه مسئله‌لری قوزغالماوینه و سزگه موافق شرطلر ایله بورچقه آقچه بیریلووینه اشاناسزمی صوڭ؟ دیدم.

— «هیچ اشانمیمز، بزنڭ تمامیت ملکیه‌مز و استاتوقو حقنده نیچه مرتبه‌لر وعده‌سن و عهدن بوزغان یاوروپاغه بز نیچك ایتوب اشانیق؟ لکن بوگون اولگانچه بر کون، بر آی، بر یل صوکراق اولونی آرتق کوره‌مز، چقماغان جانده امید بار، کیله‌چکده نی بولور، نی بولماس دیه ایسابلیمز» دی.

«اتحاد و ترقی» چیلرنڭ ایڭ تویلی عالملرندن سوسیولوغ ضیا بك ایله کوریشوب سویله‌شدم: «صوغشنی یاکیدن باشلاو بزنڭ ایچون دخیده زور فلاکتنی موجب بولاچقدر، نیده بولسه تیزره‌ك کیلشو و مملکت‌نڭ قالغان قسمن

قوتقارو چارەسن قارارغه کیره‌ك، یوقسه اشمز بتونله‌ی فنا بولاچقدر» دی.

ــ قالغان قسمن قوتقارو حقنده نیلر اویلیسز؟ دیدم. «اویلاغانم یالگز تورکیه ایچون توگل، بتون عالم اسلام ایچوندر؛ مینمچه بتون اسلام دنیاسی بر آورو برلن آوری، شوندن قوتقارمی طوروب هیچ برسینك تریلو احتمالی یوقدر» دی.

ضیا بك‌نك فکرنچه اسلام دینی اوزینك اوستنده قونغان بر طاقم اساطیر و خرافاتدن طازارتلورغه، خدا طرفندن یبارلگان صاف دین میدانغه چغارـیلورغه تیوش و شول وقتده‌غنه مسلمانلر طوغری کوررگه، درست آڭلارغه، مدنیت و معارف نوری ایله یاقطوروب باشقه متمدن ملتلر آراسندە یاشی آلورغه مقتدر بولاچقلردر. صوڭ مونی نیچك ایتوب اشلەرگه و قایدن باشلارغه کیره‌ك؟ دیب صوراویمه قارشی، ضیا بك بویله جواب بیردی:

ــ دین اسلام‌نی طازارتونك فابریقه و زاودلری مدرسه‌لر بولورغه تیوش. مدرسه‌لرده‌گی شاکردلرگه درست علم اوقوتولسه، کیره‌کلی درسه‌لر بلدرلسه، خالص دین اوگره‌تلسه مدرسه‌دن چققاچ آنلرنك ملتگه ایته‌چك خدمتلری بیك زور بولاچقدر. خلقده فکری و اجتماعی بر انقلاب حاصل بولماینچه طوروب بر نرسه‌ده اشله‌ب بولمی، بونلردن باشـقه بولغان سیاسی انقلاب بزده‌گی و ایرانده‌غی شیکللی بیك اساسسز بولادر. فکری انقلابنی یاصاوچیلر ایسه خلقغه ایڭ یاقن طوروچی شاکردلر، امامل و روحانیلردر. دینی اصلاح وانقلاب یالگز آنلر سایه‌سنده‌گنه ممکندر. زراعت، تجارت و صناعت اشلرن آلغه یبارر‌گه نی قدر اجتهاد لازم ایسه دینی اصلاح و انقلاب یاصارغه آنده‌ن آرتوغراق غیرت لازمدر.

ــ صوڭ، سز اوز مملکتگزده مونده‌ی بر دینی اصلاح وانقلاب یاصالووینی امید ایته آلاسزمی؟ دیدم. ضیا بك بوڭا قارشی: «مع التأسف یوق. بو اش مصر، هندستان، روسیه کبی یرلرده بزده‌گیدن کوب مرتبه جیگل بولاچقدر و دینی انقلاب یاصاوده قایسی مملکت مسلمانلری آلغه‌راق چقسه حیات و تمدن آنلرده الوگره‌ك باشلاناچقدر» دیدی.

تورکیه‌نك ایڭ مقتدر، پیداغوغ علماسندن مشهور ساطع بك ایله کوریشدم. ساطع بك حریتدن صوڭ دار المعلمین مدیری بولغان و مکتبینی فوق العاده گوزه‌ل بر یولغه قویغان ایدی. صگره، مکتبنی اوز دیگانچه یورتووینه راضی بولماینچه آنی اورندن چغارغانلر. اوزی حلب‌لی اولوب عرب نسلندندر. یاوروپا مملکتلرندن کوبسینه یوروب و علمی قونغره‌سلرغه باروب، آنده‌غی

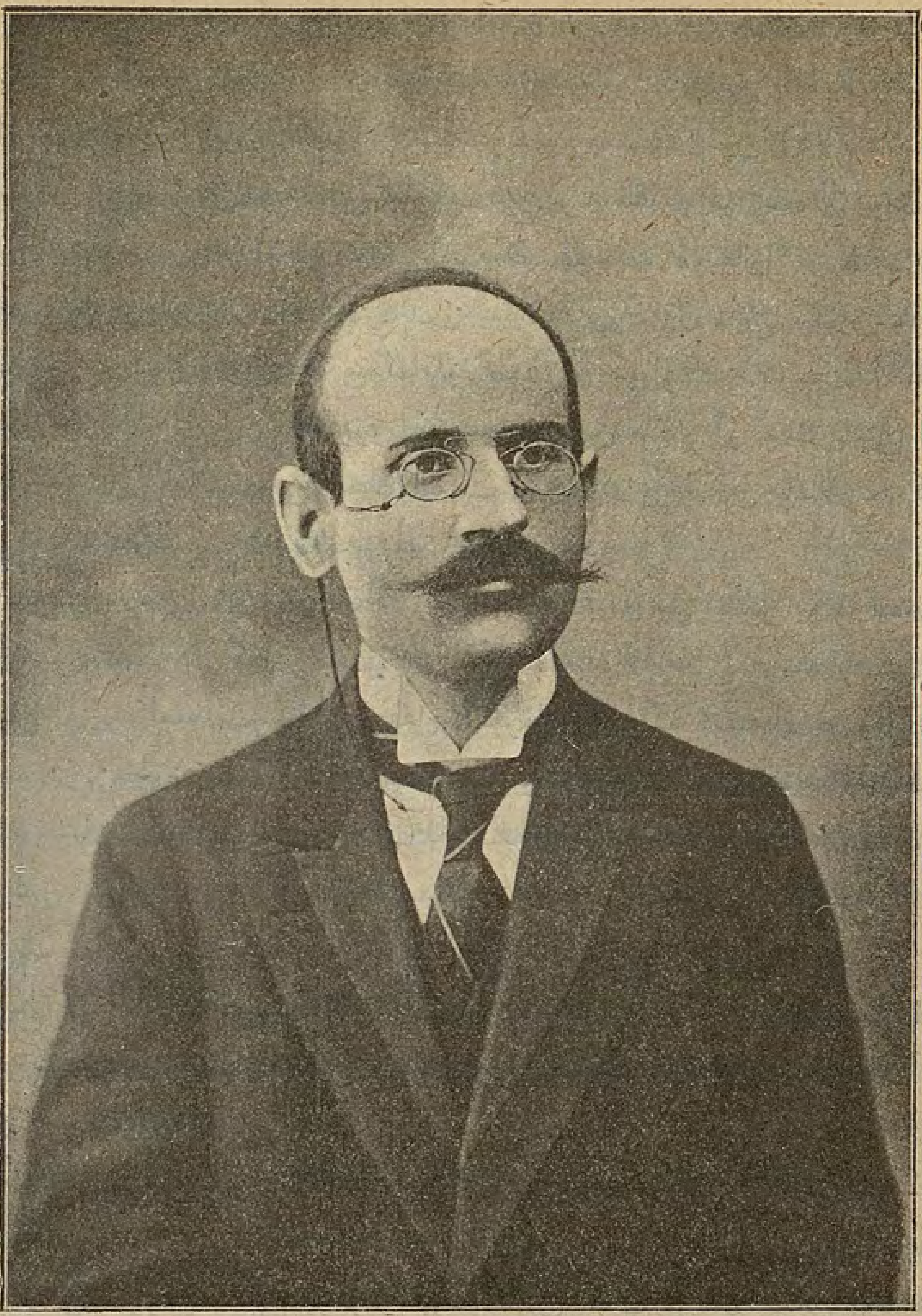

ساطع بك.

اصول تعليم وتربيه ايله طانوشقان. ياوروپاليلرنڭ دين واخلاق طوغريسنده‌غى نقطهٔ نظرلرى حقنده كوب فكرلر حاصل ايتكان.

ساطع بك نڭ فكرنچه: صوغشنڭ بو قدر نق جيكلگاندن صوڭ سايوزنيكلرنڭ و ياوروپاليلرنڭ تكليفلرن قبول ايتودن باشقه برچاره يوقدر. مملكتنڭ قالغان قسمن سلامت قوتقاروب قولده قالدراچق نرسه ايسه ايكى‌در. برسى مكتب،

ایکنچیسی خاتون . اگر تورکیەنڭ مکتبلری بیك تیزلك ایله یاوروپا مکتبلری کبك علم و فن نفوذینه کرتلماسه و اگر تورکلرنڭ خاتونلری حاضرگی اسارت و عطالتلردن قوتقاریلوب یاوروپالی خاتونلر شیکللی حیات اجتماعیەگه قاتناشدرلماسەلر تلەگانڭ قدر عسکر حاضرله، تلەگانڭ قدر دریدناوطلر یاصات ، بارسیڭ بوش ، بارسیدە ثمرەسز و فائدەسز بولاچقدر . ساطع بك نڭ فکرنچه بتون عالم اسلامنڭ باتووی یاکه خلاصی شوشی ایکی نرسەگه یعنی مکتب ایله خاتونغه بولغان نظرلرن توزەتولرینه موقوفدر .

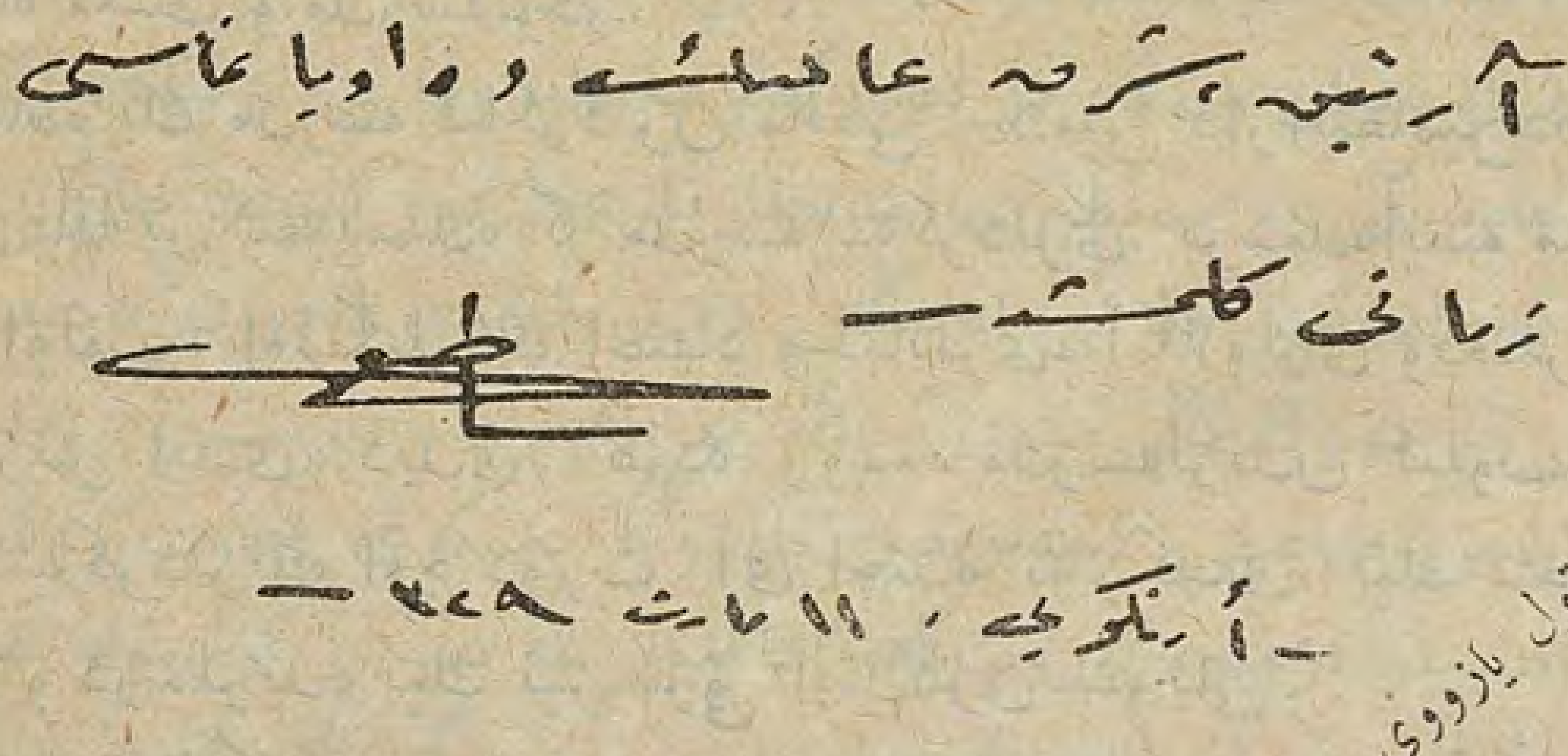

ساطع بك نڭ قول یازووی .

دیننی خرافاتدن و بر طاقم قیل و قاللردن طازارتو تیوشلگنه ساطع بك‌دە بیك اهمیت بیرە . شونسز ، مسلمانلرنڭ فکرلری توزەلو احتمالی یوقدر ، دی . مین آگا : بزدە قرآننی اوز تلمزگه ترجمه ایتەلر ، شوندن صوڭ هر کم اوزی اوقوب خالص کلام اللهنی آڭلار ، بو ایسه دین طازاروویناکوب سبب بولور ، دیه امید ایتەمز ، دیدم .

— «یوق ، مین ترجمه ایتونوك موافق کورمیم ، ترجمه ایتلگاچ اول بر تورلی اهمیتسز بولوب قالور ، کلام اللهغه اوخشامی طورغان بولور ، ترجمەدن بیگرەك آنڭ آیتلرن بر ترتیبگه صالورغه کیرەك ، حاضرگی حالده قرآننڭ آیتلری کیسك و بعضا بر برسینه مناسبتسز بولغانلقدن آڭلاوی و معنا چغارووی قیین در» دیدی .

تمدن ، دین و عبادت حقنده ساطع بك بو فکردەدر : تمدن دینسز ممکن توگل . دین ایسه عبادتسز قائم بولمی . مسلمانلرنڭ یاوروپا خلقلرن دینسز دیب ظن ایتولری بیك زور خطادر . آنلردەغی دین تعصبی مسلمانلرنقندن ئللە نیچه اُلوش آرتوقدر . ایڭ زور طبیعیات علماسی بیله ، یکرمیشەریللق تتبع و تفتیشات نتیجەسندە یازغان اثرلرنده ایڭ صوڭنده الوهیتنی اقرار ایتەلر . اُلوك یاوروپا

نلگ خرستیان پاپاسلری ایسکی لک طرفداری بولوب، یاڭی فکر و یاڭی نرسه لرگه قارشی طورغانغه کوره، علم و فن‌اهللری آلاردن و دیندن بیزه باشلاغانلر ایدی. لکن روحانیلر مونی سیزوب آلو برله‌ن اوزلری تجدد و ترقی فکرینه کردیلر، عقل و فکر قواعدینه ابه‌روب دینده اصلاحات و تجدد یاصی باشلادیلر. شوندن اعتبارا یاوروپاده دین بیك قوتل‌نمکده بولوب، علما و ضیالیلرده دین‌گه محبت ایته باشلامشلردر. مسلمانلرنی تمدن‌گه کرتو و مسلمان ضیالیلرن دین‌گه محبت ایتدرو ایچون‌ده شوندن باشقه چاره یوق. بونی ایك برنچی اشلی طورغان اورنلرده مکتب و مدرسه‌لردر.

ساطع بك مدرسه شاگردلرن ماقطی: «مین دارالمعلمین‌ده مدیر بولغانده بر صنف‌نلگ بر شعبه‌سنده گل مدرسه شاگردلری. برسنده‌ایسه مدرسه‌کورمه‌گان طلبه‌لر اولوب، اولگیلرنلگ اجتهاد و ثباتلری، آڭلاولری ودقتلری صوڭغیلردن کوب آرتق ایدی» دیدی. همده روسیه مدرسه‌لرندن کیلوب دارالمعلمین‌گه کرگان شاگردلرنلگ اوچ دورت آی اچنده تورکچه‌نی بیك یاخشی اوگره‌نگان لکلرن و درسلرنده بیك تیز ترقی ایتدکلرن سویلی.

چیت مملکتدن کیلوب مونده سودا ایتوب طوروچی آگلی بر مسلمان ایله کوریشوب، صوغش، صلح و نوطه حقنده آنلگ فکرلرن صورادم. «هه‌ی، افندم، بونلرنلگ اش باشنده‌غیلری بتکانلر، چریگانلر. یوقسه شوشی قدرده مسکین‌لك کورسه‌تو ممکنمی صوڭ» دیدی. نیشله‌رگه کیره‌ك ایدی صوڭ دیوویمه قارشی، بو یله جواب بیردی:

— «ایڭ آلوك سلطان اوزی آیا صوفیه‌غه کیلوب کوب جماعت حضورنده، وطن‌نلگ تهلکه‌ده بولغانلغن بیان ایتارگه، مونده حقارتلی صلحنی قبول‌ایتارگه راضی بولماغانلغن، بناء علیه بتون مال و ملکن عسکر فائده‌سینه هبه قیلوب، بتون شاهزاده‌لری برله‌ن برگه چتالجه‌غه عسکر باشینه بارر‌غه، دشمن ایله صوغشوب وطن‌نلگ ناموسن قوتقاررغه یاکه وطن ایچون اوزلرن فدا ایتارگه قرار بیرگانلگن اعلان قیلورغه، «مونه مینی کم سلطان و خلیفه ایتوب طانوسه قالماینچه آرتمدن بارسون!» دیه‌رگه تیوش؛ همده مصر، هند، فاس، جزایر، تونس، طرابلس‌ده‌گی مسلمانلرغه اوز اسمندن تیلیغرام بیروب، خلافت‌نلگ ناموسن قوتقارر ایچون اوزینلگ اوشبو اشکه قرار بیرگانلگن بلدررگه، ممکن بولسه معاونتلرن، بولماسه دعاده بولنولرن اوتنورگه کیره‌ك‌ایدی. مونه شوندن صوڭ کورر ایدڭ سین تورکیه‌ده‌گی غلیاننی!. قولی قورال طوتقان بر کشی

قالماینچه وطن مدافعه‌سینه یوگورر، هر کم آقطق آقچه‌سینی صوغش راسخودینه بیرر، بر آطنه اچنده یوز میلیونلرچه آقچه جیبلور ایدی. مینیسترلر بارسیده اورامغه چقارغه، خلق آراسینه کرر گه، «یا ناموس یا اولوم!» دیب قچقررغه، «بز شوکا قرار بیردك!» دیب آیتورگه کیره‌ك ایدی. خلق حکومتدن وسلطنتدن شونی کوته، خلق شول یوغارغی‌لرنك قورقو و مسکنتلری‌ایچون آچنوب قهرندن اوله. یاوروپا بونی تله‌می‌ایکان، آنه کیلسونده بتون‌استانبولنی طوپقه طوتسون، بتون تورکیه‌نی یاقسون، یقسون، لکن مردلك ایله اولو بولور، مونك شیکللی سفیل یاشاوغه قارا‌غانده قهرمانچه اولو، ناموس بله‌ن اولو ملك مرتبه آرتقدر. اگر خلق‌ده شوندی غلیان و روح بارلغن کورسه یاوروپا بر نرسه‌ده اشله‌ماس ایدی. آلارنك حاضرگی بو تسلطلری، بو حقارتلری، تورکلرده جان بوقلغی، مردلك علامتی کورلماوی، آنلرنی اولگان دیب بلولری ایچوندر» دیدی.

یانمزده‌غی بر تورك تگی سوداگرنك، بو فکرلرینه قارشی: «استانبول قارشوسنده‌غی اجنبی صوغش کیمه‌لرندن یاوروپا عسکری چغوب پایتختمزنی ضبط ایتسه‌لر، اجنبیلر ازمیر، بیروت گه، آنا طولی‌غه عسکر کرتسه‌لر صکره بز آلارنی نیچك چغاره آلورمز، ایران حالینه توشه‌رمزبیت، یگت‌لك‌صاتوب یاوروپانی قورقوتا آلو احتمالمز یوقدر، نیچك‌ده بولسه تیزره‌ك صلح یاصاب اشلرنی ره‌تکه صالو اجتهادنده بولو فائده‌لیراقدر»دی.

خلاصه: یوغاری کیتکان صاین امیدسزلك و یأس کوب. توبان و اورتا صنف خلقلر صوغشو طرفنده و جیگو امیدنده‌لر. بوندی صلح‌غه راضی بولونی زور حقارت صانیلر و بو خصوصـده حکومت آدملرن قورقاقلق ایله عیبلیلر. یوغاری دائره آدملری ایسه: توبان خلق‌نك‌احوالدن خبری یوق، شونك ایچون آلار شولای سویلیلر، دیلر.

تورك غزته‌لری عمومیتله: یاوروپانك تکلیفن قبول ایتودن باشـقه چاره یوق، هر نه قدر بزنك ایچون بیك اوکاینز، بیك حقارتلی بولسه‌ده بتون وطن و استقبالمز تهلکه‌گه قویولغان بر زمانده حسـیاتغه ایه‌روب اش قیلورغه یارامی، عقل برلن اش قیلورغه کیره‌ك، دیلر. خصوصا، روسیه‌نك صوك کونلرده آلغان وضعیتی، صلح‌نك تیزره‌ك یاصالوون، ادرنه‌نك بلغارلرغه قالدرلوون طلب ایتووی، اگر بو طلب اعتبارغه آلنماسه تیوشلی تدبیرلرنی‌اوزی قیلا باشلایاچغن آڭلاتووی مونك افکار عمومیه‌گه ومطبوعات‌گه بیك ناچار تأثیر ایتوب تورکلرنك روسیه‌گه بولغان نظرلرن دخی فنالاشدررغه سبب بولدی. یوقسه آلوك، روسیه

نڭ اوز قرداشی ودینداشلری بولغان اسلاولرغه یاردم ایتوون بر درجه معقول ومعذور کوره‌لر، شول سببلی روسیه‌دن زیاده انگلتره ایله فرانسیه‌دن جبرسنه‌لر ایدی. صوڭ کونلرده ایسه روسیه‌نڭ تورکیه‌گه قارشی بیگره‌ك آلغا چغووی ایکی ارادەغی مناسبتنی دخیده صووتدی.

مونده، تورکیه‌نڭ شوندی اوکایسز وقتلرنده آزمی کوبمی بولسه‌ده آکا یاردم ایتوب روسیه آنی موندن صوڭ ایندی اوز طرفینه جلب ایتو سیاستن طوتار، چونکه بونڭ ایچون ایڭ اوکایلی فرصت شوشی وقت دیب ایسابله‌وچیلر بار ایدی. چماسی روسیه سیاسیونی اول فکرده توگللردر. شونڭ ایچون مونده طاغنوق شول نیمس یا انگلیز سیاستلری یول آلسه‌لر احتمالدر.

۷ غنوار.

۳۶

سابق سلطان حمید. کورد عسکری. ناظم پاشا. پراقلاماتسیه‌لر. انور بك. «بیوك ملی مجلس». مصرلیلرنڭ اعانه‌لری. فلوط صوغشی اختلال احتمالی.

سابق سلطان حمید بوغاز اچنده‌گی «بکلر بگی» سراینده طوتولا ایدی. قش هواسنده اول سرای «رطوبتلی بولغانلقدن» آنی یاقنده «یولدز» سراینه کوچررگه قرار بیرگانلر، دیه یازلدی. صگره بو خبر تکذیب ایتلدی. نیندی‌گنه سبب ایله بولسه‌ده عبدالحمیدنڭ یولدز سراینه قایتو خبری قولاقلرغه بر قدر تأثیر قالدروب اوته‌در.

صوغش باشلانا قالسه دیب آناطولیده‌غی کورد حمیدیه آلایندن (تورك آتلی قازاغندن) بر نیچه مڭ عسکرنی استانبولغه کیتروب حیدر پاشا محله‌سنده‌گی سلیمیه قازارماسینه یرلەشدرگانلر. بونلر شهرگه چغوب یوروگان وقتلرنده بر آز اوکایسزلقلر کورسه‌ته باشلاغانلر. مثلا: کیبتلردن نرسه آلوب آقچه‌سن تولەمیلر، یاکه آش خانه‌لرده آشاب اچوب، حقن بیرمیلر ایکان. شول سببلی آنلرنی قازارمادن چغارمی باشلادیلر. بو کونلرده شونلر قازارماده‌ده بر آز طنچسزلقلر چغارغانلر. بزنی نیچون مونده جیوب طوراسز، تیزره‌ك صوغشقه یباریگز دیگانلر. حتی: «حاضرگی حکومت صوغشدن قورقا طورغان بولسه اش

باشندن چیگلوب کیتسون!» دیه بر طاقم گورلتیلر یاصاغانلر. لکن، تدبیرلر سایه‌سنده بونلرنك چوالشلری تیز باصدرلغان. سرای‌دن مخصوص مأمورلر باروب اوزلرینه سلطان حضرتلرینك سلامن ایرشدردیلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاغینه آوداروب آلغان، کامل پاشا اورنینه صدر اعظم‌لق‌غه آنی مندرماکچیلر ایکان دیب بایتاقدن بیرلی سویله‌نه ایدی. ناظم پاشا بو کونلرده شول خبرلرنی غزته‌لر آرقیلی تکذیب ایتدی: «شول حقده میکا امضاسز مکتوبلر کیله، مین عسکرمن، هیچ پارتیه‌غه منسوب توگل‌من، سیاست ایله شغل‌له‌نمی‌من. بتون مقصودم وطنمه ومملکتمه خدمت ایتودر، موندن صوك یوقغه آندی خطلر یازوب ماتاشماسونلر»دی. مسجدلرگه یابشدرلغان پراقلاماتسیه‌نك «تصویر افکار» مطبعه‌سنده باصلغان بولووی آکلاشلوب، بو مطبعه پیچاتله‌ندی. ایه‌سی ابوالضیا توفیق بکنی استنطاق ایچون محکمه‌گه چاقرغانلر ایکان. اول، ایندی مینی سوررلر، یاکه حبس ایتارلر دیب مندر، یورغان، کیوم صالوملرن به‌یله‌ب آلوب بارغان، لکن، آنی بر نرسه‌ده اشله‌تمه‌گانلر. جواب آلغاچ یبارگانلر. مطبعه و غزته‌سنده خدمت ایتوچی اوغللری طلحه ایله ولید افندیلرنی پالیتسه توقیف ایته‌چك بولسه‌ده حاضرگه قدر طابا آلماغان دیلر. «تصویر افکار»نك بر نیچه محررلری توقیف ایتلدیلر. «اتحاد و ترقی» طرفدارلغی ایتوچی غزته ایسه یالکز اوشبو «تصویر افکار» ایدی. گرچه «ترجمان حقیقت» غزته‌سیده اتحادچیلر فکرن ترویج ایتو مسلکنده ایسه‌ده اداره قصنق‌لق سببلی آنی بلدررگه جسارت ایته آلمیدر.

انور بك استانبولده هر جمعه کون جمعه‌دن آلوك اوزی ایله کوریشورگه کیلگان مسافرلرنی قبول ایته. بو کونلرده قدرغه هلال احمر خسته خانه‌سینه کیلوب قاراب یوردی، اوزن بیك زور حرمت ایله قارشی آلدیلر. انور بك خسته خانه‌ده مجروحلر قاراوچی بزنك گلثوم، رقیه و مریم خانملرنی صوراب اوزلری برلن کورشدی و شوندی انسانیت و قرداشلك کورسه‌تولری ایچون آلارغه بیك صمیمی تشکرلر بیان ایتدی. ئلی‌گه یاکی بر خدمت‌گه تعیین ایتلگانی یوق‌در. بو کونلرده طرابلس‌دن مشهور قهرمان فتحی بك‌ده قایتدی. طرابلس‌دەغی تورك عسکری آندن چغاریلوب بتکانچه‌گه قدر ایتالیا تورکیه‌نك آطه‌لرینه توشورگان عسکرن آلمی طورا ایکان.

یاوروپا دولتلرینك نوطه‌لرینه نی جواب بیررگه تیوشلگی حقنده کیکاشور

ایچون سلطان سراینده ایرته‌گه «بیوك ملی مجلس» آچیله‌چغی احتمال طوتولا. بو خصوصده مینیسترلر مجلسنده بر نیچه مرتبه مذاکره بولوب، ئلی هنوز قرار بیروب بتره آلماغانلر. اگر آچیلا قالسه بو مجلس‌گه مجلس اعیان، شورای دولت اعضالری و باشقه بیوك حکومت آدملری چاقریلاچقدر. بعض تورك غزته‌لری پارلامینتلی بر مملکتده موندی غیر مسئول بر مجلس آچلوون موافق کورمیلر. اگر آچیلا قالسه مسئولیتنی اوز اوستنه آلودن بر درجه قوتولور ایچون بو اش کامل پاشانك بر اوستالغی بولاچقدر.

سلانیك‌ده اوتوز مك قدر مسلمان مهاجرلرینك یعنی بالقان وحشیلری طرفندن طالانغان مظلوملرنك فوق العاده صورتده محتاج و فقیرلکده بولغانلقلرن دقت‌گه آلوب مصر هلال احمر جمعیتی شولارغه ایکی پراخود آزق ایلتوب طاراتقان. مصر بایلری کوب آقچه وصدقه بیاره‌لر ایکان. هوللاندیاده‌غی «تیوده قورانت» آدلی بر غزته شولار فائده‌سینه اعانه دفتری آچوب ١٢ مك فلورین قدر آقچه جیغان و شونی سلانیك‌ده‌گی هوللاندیا صلیب احمر جمعیتینه شول مهاجرلر فائده‌سینه طوتارغه دیب بیارگان.

مصر مسلمانلری صلح مسئله‌سنده تورکیه‌گه جبر ایتلماون طلب ایتوب انگلتره حکومتنه مراجعت ایتکانلر. هندستان مسلمانلری طرفندنده شوندی مراجعتلر بولا طورا ایکان.

طرابلس و بالقان صوغشلرنده مصرلیلر طرفندن ایتلگان اعانه‌لرنك حسابلری باصلوب چقدی. بوندن آڭلاشلدیغنه کوره، مصرلیلر طرابلس صوغشی وقتنده بر میلیون ٦٣ مك صوم، بالقان صوغشی وقتنده ایسه ایکی میلیون ٢٩١ مك صوم اعانه بیرگانلر. هلال احمرگه ایتکان اعانه‌لری مونده داخل توگل، آنسی آیرومدر.

عمومیتله چیتده‌گی مسلمانلر طرفندن تورکیه‌گه اظهار ایتلگان حرمت، کورسه‌تلگان یاردم بیك زور بولوب، مسلمانلرده حسیات قلبیه بارلغینی اثبات ایتارلك درجه‌ده‌در.

صوڭ وقتلرده تورکیه‌نك فلوطی چناق قلعه طشینه چغوب یونان فلوطی برلن صوغشقالی طوردی. حاضرگه قدر بولغانلرنده یاغشوق موفقیتلر بولغانلغن، حمیدیه قره‌یسرینك «شیرا»غه باروب اسکله‌نی طوپقه طوتدیغن یازدیلر. موندن ایکی اوچ کون الوك بولغان بر صوغشده ایکی یاقنك کیمه‌لرینده‌ده بر آز زیانلر بولغانلغی، لکن تورکیه فلوطی‌نك سلامت کوینچه قایتدیغی رسما اعلان ایتلدی.

شونك ایله برابر، شوشی صوغشده تورك عسکرندن ۹۵ کشی یاره‌لانوب، «رشید پاشا» اسمنده‌گی خسته خانه پراخودی ایله استانبول‌غه کیترلدیلر. سلطان اوز طرفندن خسته خانه‌غه کشی یباروب حاللرن صورادی. قهرمانلقلری ایچون رحمت أیتدردی. «حدیده» قره‌یسری‌نك «پورت سعید»گه کیتکانلگی ایشتلگان وبوده یونان فلوطندن قاچوب کیتکان بولورغه کیره‌ك دیه ظن ایتلگان ایدی. بوگون ایسه پورت سعیددن آلنغان تیلیغرامغه بناء، شوندن چغوب بحر احمرگه کیتکانلگی آکلاشلمقده‌در. تورکیه کیمه‌لرینه کیلگان ضررلر بیك جزئی واهمیتسز اولوب، بش آلتی کون اچنده بیك جیگل توزه‌تله‌چك بر حالده ایکانلکلری، حتی توزه‌تلمه‌گان کوینچه‌ده صوغشورغه یاراغانلقلری‌بیان ایتلمکده‌در.

یونان فلوطن نغتوب جیگه آلماسده تورکیه فلوطی‌نك بر آز حرکت‌گه کیلووی واوزینك بارلغن کورسه‌تووی تورکلرنك خیلی ممنونیتلرن موجب بولدی.

نوطه‌غه جواب بیرو «بیوك مجلس ملی»نك کیکاشندن صوك بولووی کوتوله. مجلس ملی‌نی ایرته‌گه طوقزنده، یاکه برسی کونگه- اونده بولور دیب ایسابلیلر. مجلس‌گه یوز قدر کشی چاقریلورغه حساب ایتله. مجلس، سلطان طوراطورغان «طولمه باغچه» سراینده بولاچق. دعوت زاپیسکه‌سی صدر اعظم پاشا اسمندن یباریله‌چکدر. مجلس‌گه تورلی دینلرنك رئیس روحانیلری، آلوك مینیستر بولوب طورغان کشیلر، قوری و دیکز عسکرلرینك باشلقلری هم زور سوداگرلرده چاقریلووی فرض ایتله ایکان. بعضیلر مجلسنی اوچ کون دوام ایتار، دیلر. مجلس جیولغاچ کابینیت آگا حاضرگی احوال عسکریه، سیاسیه و مالیه‌نی آگلاتاچق، صکره شوندی بر حالده نیشلرگه تیوشلگی حقنده فکرلرن صوراياچقدر. مجلس، کامل پاشانك ریاستی تحتنده بولور دیلر. حاضرگی کیدیشگه، یعنی یوغاری دائره‌لر ومطبوعات‌نك افکار عمومیه‌نی حاضرلاوینه کوره، مجلس حاضرگی احوال‌گه بوی صونودن باشقه چاره یوقلقغه قرار بیرر دیب ایسابلیلر.

صوغشسز نیسز شول تکلیفلر بارسیده قبول ایتلوب ادرنه‌دن‌ده واز کیچلسه، داخلی اختلال چغار، حاضرگی حکومتنی توشوررلر دیب ایسابله‌وچیلرده آز توگل. شرق عجایب بر مملکتدر. مونده هیچ کوتولمه‌گان وقوعاتلر بیك یش بولغالیدر.

۸ غنوار.

۳۷

بیوك مجلس نڭ قراری

یاوروپا نوطه‌سینه جواب بیرو ایچون ۹ نچی غنوارده سلطان سراینده جیولغان «بیوك مجلس ملی» نڭ قراری غزته‌لرده اعلان ایتلدی. و شونڭ ایله برگوك حکومت اوزیده رسمی بیان نامه نشر ایتدی.

بونلردن آڭلاشلدیغینه کوره، حکومت اوزی آلوکدن نوطه‌نی قبول ایتارگه و صلح یاصارغه قرار بیروب قویغان، مجلس ملی‌گه باری شونی آیتوب تصدیق ایتدروب اوتارگه‌گنه تیوش طابقان ایکان. مجلس کوندز ساعت ۲ ده آچلوب ٤ گه قدر دوام ایتدی. غزته مخبرلرن کرتمه‌دیلر. مجلس‌گه چاقرلغان کشیلرگه صدراعظم اسمندن زاپیسقه‌لر یبارلدی. مجلسکه کامل پاشا ریاست ایتکان. مجلس آچلغانده صدر اعظمنڭ مخصوص مأمورلری طرفندن بو مجلس جییلونڭ سببلری بیان ایتلوب بر داقلاد اوقولغان. صڭره صوغش مینیستری حاضرنده عسکرنڭ احوالی حقنده، مالیه مینیستری تورکیه‌نڭ حاضرده‌گی احوال مالیه‌سی حقنده معلومات بیرگانلر. بر آز مذاکره دوام ایتکان. مصطفی عاصم افندی، غازی احمد مختار پاشا، وقعه نویس عبدالرحمن شرف بك، دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی، رشید عاکف پاشا، خارجیه ناظری نورادونگیان افندی و باشقه بر نیچه کشی بعض نرسه‌لر سویله‌گانلر. باش مدعی عمومی اسماعیل حقی افندی بوندی شرطلر ایله صلح یاصاو تیوش توگل‌لکنی سویله‌گان. نهایت، مجلس اعضالری اکثریت ایله حکومت‌نڭ فکرینه قوشیلورغه قرار بیرگانلر. ساعت دورتده آلار طارالغاچده مینیسترلر شول سرایده قالوب اوزلرینڭ کیگاش مجلسن یاصاغانلر و نوطه‌غه آلوکدن حاضرله‌ب قویغان جوابنی بر قات اوقوب، قرارغه قول قویغانلر، هم شونده‌وق آوستریا ایلچیسی پالLاویچینی‌گه خبر یباروب، نوطه‌نڭ قبول اولونغانلغن و ایرته‌گه رسمی جوابنڭ طابشریلاچغن بلدرگانلر.

شولای ایتوب تورکیه، ادرنه‌نڭ بلغارلرغه قالووینه و آطه‌لرنڭ یاوروپا دولتلری قرارینه طاپشرلووینه رسما راضی‌لق بیردی. یاوروپا دولتلرینڭ آطه‌لرنی تورکیه‌گه قایتارمایه‌چقلری، یونانغه بیره‌چکلری یاکه آفتانومیالی یاصایه‌چقلری معلومدر. تورکلرنڭ بیك کوبسی ادرنه‌نڭ بیریلووینه هیچ اشانمیلر،

آنی بیرر گه ، سلطان قطعیا قول قویمایاچق، دیلر ایدی . بیوك مجلسنك قرارندن صوك بو آقتق امیدلرده یمرلدی .

بیوك مجلسنك جییلووندن ایکی کون آلوك صدر اعظم کامل پاشا «صباح» باش محرری دیران کلکیان افندی ایله «اقدام» مدیری نور الدین بکنی اوزینه چاقرتب ، صوغش باشلاو طرفن قوتلەب یازماسقه ، افکار عمومیەنی صلحغه حاضرلەرگە قوشقان . شول سببلی آنلرنك هم باشقه غزتەلرنك یازولرینه قاراغانده حکومتنك نی فکرده بولغانلغی ، بیوك مجلسنك نه قرار بیرەچگی آلدانوق معلوم ایدی .

مجلسنك قرارن بو کونگی غزتەلر بیك یاراتوب ، عقللی و تدبیرلی بر حرکت دیب یازالر . یاورو پانك نوطەسن قبول ایتوده حکومتنی معذور کورسەتر ایچون بیوك دولتلرنك تورکیەنی قصوون ، روسیەنك صوغش باشلارغه حاضرلەنب قورقتوون ، یاکیدن صوغش باشلاغانده دورت بالقان حکومتی بلەن‌گنه توگل ، آلار اوستنه روسیه برلن‌ده صوغشورغه احتیاج توشەچگن ، بو ایسه وطن ایچون بیوك بر فلاکت بولاچغن اوزون اوزادی تفصیللەب یازالر .

نوطەنی قبول ایتو حقنده حکومتنك و مجلسنك قراری نشر ایتلگاچ‌ده یوغاریراق دائرەدەگی بر تورك سیاسیینه یولغوب فکرینی و بو اشکه نی کوز برلن قاراغانلغینی صورادم .

«بیك یاخشی ایتدیلر ، بیك سویندم ، اوتوز یلدن بیرلی هیچ بولماسه بر مرتبه تورکیه حکومتی و تورك اعاظمی عقل و حکمت گه موافق بر اش اشلەدیلر» دیدی . نیچون ؟ دیدم . بوکا قارشی : یاکیدن صوغش باشلاغانده تورکیەنك بتونلەی خراب بولاچاغینی ، داخلده آقچه و ملی روح یوقلغینی ، خارجده هیچ بر دوست قالماغانلغینی ، فائدەلری امید ایتلگان و روسیه ایله آرالرنده هر کون صوغش باشلانووی کوتولگان آوستریادن هم رومانیادنده صوڭغی مینوتلرده هیچ بر فائده کیلمەگانلگینی و کیلور دیب امید ایتوب طورونك آلوکدنده محض بر خیال اولدیغنی ، شوندی خیاللر ایله شرق دنیاسینك سرسم بولوب فلاکتدن فلاکتگه توشکانلگینی بیان ایتدی و : «مسئله قرق کلیساده ، لوله بورغازده حل ایتلدی ، آندن صوڭغی امیدلر بارسیده شرق خیاللری ایدی ، آنلرغه آلدانوب طورو وطن و مملکت ایچون جنایت ایدی ، اشکه طوغری قاری آلوچیلر بو حقیقتنی کوبدانوك کورر گه ممکن ایدی ، فقط مع التأسف بزنکیلرگه مونی آڭلار ایچون لوندونلرغه باروب یورو ، یاورو پالیلردن نوطەلر بیردروب اوزمزنی

طاغن بر قات حقارت ایتدرو، مجلس کبیرلر جیبوب قورچاق اویونلری یاصاو لازم کورلدی، ایندی هیچ بولماسه موندن صوك كوزمز آچلسه‌ده آناطولی‌نی صاقلی آلسه‌ق، لکن امیدم یوق، بز غفلت و خیاللر اچنده بوولوب أوله‌رگه راضی بولامز، اما طوغری سوز ایشتورگه، اش‌گه طوغری قارارغه و هر نرسه‌نی اوز اسمی ایله آتاب یورترگه راضی بولا آلمی‌مز، مونه بزنك شرق خلقی‌نك ایك زور قصوریده شولدر» دیدی.

حکومت‌نك و مجلس کبیرنك قرارینه خلق آرتق یاتسنمادی. چونکه شولای بولاچاغی آلدانوق سیزیلوب کیله ایدی. هیچ شبهه‌سز، قهرمان تورك عسکری طرفندن حاضرگه قدر مدافعه ایتلوب کیلگان ادرنه‌نك، تورکیه‌نك ایکنچی پایتختی، ایسکی سلطانلرنك قرارگاهی و آنلرنك آثار مقدسه‌لرن، کوزه‌ل جامعلر و مدرسه‌لرن حاوی بولغان بو شهرنك دشمن‌غه تسلیم ایتارگه قرار بیریلووینه فوق العاده تأسف ایتوچیلر و اوکسوب اوکسوب یغلاوچیلرنی اوزم کوردم.

حکومت‌نك قرارن اوقوغاچ، بر بیوك ذات: مونك شولای بولاچاغن وشولای ایتودن باشقه چاره یوقلغن مین آلوکدانوك بله ایدم، لکن شولای رسمی بر قرار صورتنده باصلوب چغووی کوکل‌گه شول قدر آور طویولاکه، هیچ تعریف ممکن توگل، دیدی. کوزندن یاشلر کیلدی، سوزن کیسدی. میکاده شولوق تأثرلر حاصل بولغان ایدی. اللهه اصمارلادق، دیدمده یانندن آیرلدم.

۹ غنوار.

۳۸

انقلاب

استانبولده بر ایکی ساعت اچنده هیچ آدم اشانماسلق زور و مهم بر انقلاب یاصالدی: توشووی و توشورولووی ممکن توگل ظن ایتلگان کامل پاشا کابینیتی چیرك ساعت اچنده اوزینك استعفاسن بیروب اورنندن چیگلدی. آنك یرینه مشهور محمود شوکت پاشا کابینیتی اش باشینه کیلوب مملکت اداره‌سی یاکیدن «اتحاد وترقی» چیلر قولینه کیچدی وشول آراده، توشکان حکومت‌نك ایك مقتدر

و ایلك ناموسلی بیوك بر آدمی بولغان حربیه مینیستری ناظم پاشاده بو دنیادن منگولك یوق بولدی. معجزه یاکه سحر قوتی برلن بولغان شیکللی تیزلکده اشلهنگان بو اشنك قارشوسنده هر کمده شاشوب قالدی.

فی الحقیقه کامل پاشا کابینیتندن خوشنودسزلق علامتلری و اتحاد ترقیچیلرده بعض بر حرکت اثرلری بار ایدی، لکن بو قدر تیزلکده موندی زور و مهم بر اوزگارش یاصالونی بر کشیده کوتمی ایدی.

۹ نچی یانوارده چهارشنبه کون سلطان سراینده یاصالغان بیوك مجلسده حربیه، مالیه، خارجیه مینیسترلری حکومتنك نی حالده ایکانلگن آڭلاتوب دشمنلر ایله کیلشودن، یاوروپانك تکلیفن قبول ایتوب ادرنه ایله آطهلردن واز کیچودن باشقه چاره یوقلغن بلدرگانلر. مجلسدهگی کشیلرده بوڭا اعتراض ایتمه آلماینچه حکومتنك فکرینه قوشلغانلر. اوشبو قرار شول ۹ نچی یانوار کونی کیچکی غزتهلرده حکومت طرفندن رسما اعلان ایتلدی. الوکدنده مأیوس و مکدر بولغان خلقنك قایغوسی و کوڭلسزلگی دخیده آرتدی. لکن بو قایغو و حسرتلر هیچ بر تورلی اظهار ایتله آلماینچه اچکه جیولا باردی. تیك بعض بر کشیلر اوز آرا سویلهشکاندهگنه شرف و حیثیت ملیهنك بو درجه آیاقلر آستینه طاپتالوون، مقام خلافتنك بو قدر حقارت ایتلوون، تورکیهنك یاوروپاده صوڭغی کونلری کیلگانلگن، بتون جهان خلقی تورکلرنی کیمستوب، حورلاب مسخره ایتولرن ایسابلهب کوزلرندن قایغولی یاشلر طاموزالر؛ داخلده ایسه دولت خزینهسینك تماملیه بوش بولوب، مأمورلرگه معاش بیررگهده آقچه یوقلغن، هیچ بر یردن قرض آلو ممکن توگللگن، دشمن عسکرینك پایتختدن قرق چاقروم یردهگنه طوردیغن، بتون یاوروپا دولتلرینك برلهشب تورکیهنی قصقان صاین قصا باردیغن، کوز آلدینه کیتروب بو حاللردن قوتولور ایچون هیچ بر چاره طابلماوینه قایغورالر ایدی.

اختلال، صوغش... کوڭلی توشکان، حکومتلرینك متانت و فداکارلغندن امیدلری اوزولگان خلق، بونلرنی عقلغهده کیتره آلمی، نیگنه اشلهنسهده ضررغنه بولاچق، یاوروپانك قصوون آرتدروب مملکتمزنك قالغان قسملریده تیزرهك بولنوگه سببگنه بولاچق دیب ایسابلیلر ایدی.

۱۰ نچی یانوار پنجشنبه کون ایرتانگی غزتهلرده حکومتنك قراری طاغلوق باصیلوب چغوب خلقنك یورهگندهگی جراحتنی ینه آرتدردی. یاوروپانك نوطهسینه قارشی حکومتنك جوابی بوگون اولگورماسه ایرتهگهدن قالمی

بیریلەچگی‌دە شونده یازلغان ایدی. قهوه خانەلر طولو خلق. غزته‌لرنی اوقیلرده اوقیلر. لکن دنیا اولگیچوك. هیچ بر اختلال فلان علامتلری یوق. هر نرسه اوز حالنده بارا. اویله‌گه قدر بایتاق کشیلر بلەن کوریشوب سویلەشکەلەدم. قهوه خانەلرده اوطوردم. خلق‌ده قایغو بار. لکن غلیان یوق. غزته‌لر ایسه حکومت‌نلک قرارن، بیوك مجلس‌نلک آکثا قوشلووی بیك عقللی بر اش بولغانلغن، اگر ادرنەنی بیروب صلح یاصارغه راضی بولونماسه روسیەنلک‌ده تورکیەگه قارشی صوغش اعلان ایتەچگی محقق بولغانلغن، حالبوکه تورکیەنلک بر یولی بش حکومت ایله صوغوشا آلووی ممکن توگل‌لگن اوزون اوزادی اثبات ایتوب یازالر. طبیعی بو یازولر خلق‌نلک فکرینه تأثیر ایتە، قایغوسن بترماسەده غلیانغه کیترماوگه سبب بولا: شولای ایندی، نی حال ایتمك کیرەك، یاوروپانلک شول قدر قصووینه قارشی نیچك ایتوب قارشی طورا آلاسن، بیچاره کامل پاشا ئلده بار قوتن صرف ایتوب قارشی طوروب قارادی ایندی، ئلده اول بار، یوقسه استانبولده کیتکان بولور ایدی، دیلر. بعضیلری ایسه: ایندی موندن صوك بزده قوت قالمادی، یوقغه قارشی طوروب ماتاشوده‌ده فائده یوق، استانبولده کیتار، آنا طولی‌ده کیتار، بزده کشی یوق، مملکتنی اداره ایتە آلمی‌مز، عیب اوزمزده، دیلر ایدی.

اویله اوتدی. هر طرف طنچ. باب‌عالی تیرەسنده‌ده یات برنرسه یوق. مینم فاتیرم باب عالی‌نلک توبان یاغنده‌غنه. ترەزەمدن باب عالی‌نلک قاپقەسی وایشك آلدی کورینوب طورا. ساعت ایکی بولدی، بر ایپدەش ایله روس پراخودینه بروونی اوزاتورغه توشدك. ساعت اوچ یارملرده پراخوددن چقوب غلطه یاغینه روس پوچته خانەسینه باردق، بك اوغلنده آزراق یورودك. شونده ایپدەشم‌نلک طانش بر آفیتسری اوچراب: باب عالی‌ده اختلال بار، ناظم پاشانی اوتردیلر. کامل پاشا کابینیتی استعفا بیردی، صدر اعظم‌لق‌غه محمود شوکت پاشا قویولاچق، دیدی. اشانورغەده اشانماسقەده بلمەدك، آلایده تیزرەك استانبول طرفینه کیتدك. یولده هیچ بر یات احوال یوق. کوپرده، اورامارده عسکر حرکتی، قاراول فلان بر نرسه یوق. اولگی شیکللوك هر کم اوز اشنده. قهوه خانەلر طولو تورکلر اوطورالر. عجبا، اختلالنلک شوندایده بولا میکاننی؟ دیب ایسابلەدك. استانبولغه چققاچ ایپدەشمدن آیرلدم. باب عالی جادەسینه کیلدم. برگنەده اوزگارش یوق. خبر آلور ایچون «صباح» مطبعەسینه کیلدم. ایشك توبنك اوچ پالیسەیسکی طورا. اچکه کرتمیلر. کم کیرەك، سین کم سن؟ دیدیلر. محررلردن فلان ذاتنی

کورگه تلیم، دیدم. غایت نزاکت بلەن: آزغنه کوتوگز، حاضر بوغاری مندروب صوراتیق، مونده بولسه کوررسز، دیدیلر. مالای توشوب: مونده یوق، دیدی. پالیسه‌یسکیلرگه: نی بار، نی صاقلیسز؟ دیدم. بر شی یوق افندم، مراق ایته‌یگز، صاغلق، دیدیلر. «اقدام» مطبعه‌سینه کیتدم. اش آنده‌ده شولایوق، ایشك توبنده پولیسلر طورا. هیچ کمنی کرتمیلر، چغارمیلر. طوغری باب عالی‌گه کیتدم. آنك ایشك آلدنده و قارشوسنده‌غی اورامارده انسان دریاسی. آیاق باصار اورن یوق. یتماسه طاغن اوستندن‌ده قویوب یاگغور یاوا، ملك بلا ایله باب عالی‌نك ایشك آلدینه کردم. خلق طولقونلی. باب عالی‌نك باصقچی اوستنده خطیبلر نطقلر سویلیلر. خلق هیچ طوقتاوسز: «یاشاسون «اتحاد ترقی»»، یاشاسون محمود شوکت پاشا، قهر اولسون وطننی حراب ایتکان کامل کابینیتی، بیرمی‌مز ادرنه‌نی، بیرمی‌مز روم ایلینی، وطن ایچون هر نرسه‌مز فدا ایدلسون! دیب قچقرالر. روم ایلنده بلغارلر، صربلر طرفندن طالانوب قوولغان مهاجرلردن ایکی کشی باصقچ اوستینه منوب بیك پراصتوی وآچق‌غنه، آنده‌غی مسلمانلر باشینه کیلگان فلاکتلر و خورلقلرنی آڭلاتدیلر: «اگرده سز مسلمان قرداشلریمز آنده‌غی طوغانلرگزنك انتقاملرن آلماسه‌گز دنیاده یاشارغه مستحق توگلسگز، سزده بزنك شیکللی فلاکتلر و خورلقلرغه توشه‌چکسگز، بالقان ظالملری طرفندن اوترلگان، طالانغان، عفتلرینه تیلگان ایکی یوز ملك دین و قان قرداشلرگزنك کوز یاشلری سزلرنی بووب اوتره‌چکلر، خبرگز بولسون!» دیدیلر.

مونی طڭلاغان ئلله نی قدر کشی قچقروب یغلاب یباردیلر و شونده‌غی عسکرلردن بعضیلری: ایسکی حکومت‌نك ترتیبسزلگی یوزندن بزده صوغش وقتنده اوچەر دورتەر کون آچ قالدق، قهر اولسون وطن خائنلری، صاتدیلر بزنی، صاتدیلر وطننی، الله بلالرن ویرسون! دیب قچقرالر ایدی. اولده بولمادی خواجه افندیلردن برسی چغوب وطن‌نك قدسیتنه، آنی صاقلاو ایچون هیچ نرسه‌دن طارتنماو تیوشلگنه دائر آتشلی بر نطق سویله‌دی. آرتندنده قچقروب تکبیر ایته باشلادی. بتون خلق شوڭا قوشیلوب تکبیر ایله هوانی یاڭغراتدیلر. آنك آرتندن «هلال احمر» خدمتنه کیلگان هندلی ایکی افندی برسی آرتندن برسی چغوب انگلیزچه نطقلر سویله‌دیلر. بر تورك آنلرنی تورکچه‌گه ترجمه ایتوب خلق‌غه آڭلاتدی. بو افندیلر تورکلرگه: «هندستان مسلمانلری و عمومیتله دنیاده‌غی اوچیوز میلیون مسلمان بو کونگی کونده سزدن

حرکت کوته، سزدن حمیت، فداکارلق کوته، خلافت مقدسه‌نڭ ناموس وشرفن صاقلاوڭزنی طلب ایته، اگر ناموسڭزنی صاقلارغه طریشسه‌ڭز بتون دنیا مسلمانی سزگه خیرخواهدر، بتون دنیا مسلمانی سزگه یاردمگه حاضردر، قورقماڭز یاور وپادن، سزنی محو ایته‌لر ایکان، ناموسڭز و شرفڭز ایله محو اولڭز، حقلق سزنڭ طرفده، اگر قلبڭزده ایمان قوتی بولسه هیچ شبهه‌سز غلبه‌ده سزنڭ طرفده بولاچقدر، موڭا امین بولڭز» دیلر ایکان. احمد بك آغایف و باشقه‌لرده سویله‌دیلر.

خطیبلر نطق سویله‌گانده خلق آراسنده قوچاق قوچاق خطابنامه (پراقلاماتسیه) طاراتیلا ایدی. بو پراقلاماتسیه‌ده ایسکی کابینیت‌نڭ خطالری، وطن تهلکه‌ده بولووی، شول سببلی خلق‌نڭ آنی توشوروب وطن‌نی قوتقاراچق یاڭی کابینیت یاصارغه تلهوی بیان ایتلمشدر. همه خطابنامه‌ده: «تورکیه حکومتی شمالی آفریقا (طرابلس) و آرناودلقده موفقیت ایله صوغشقان بر چاقده بر نیچه آفیسار اوزلرینڭ خدمت و وظیفه‌لرن اونوتوب طاولر آراسینه قاچدیلر و اختلال چغاردیلر. سعید پاشا کابینیتی اچکی اختلال چقماسون ایچون استعفا قیلدی. آنڭ اورنینه منگان احمد مختار پاشا کابینیتی یومشاقلق کورساتوب آرناودلرنڭ اسکوب که کرولرن، آنده‌غی تورك مأمورلرن قوالاولرن موجب بولدی. بو طریقه تورکیه حکومتی‌نڭ نفوذ و اعتبارن توشردی. تورکیه مینیسترلری‌نڭ بویله یومشاقلغن بالقان حکومتلری تورکیه دولتی‌نڭ ضعیفلگی ایتوب کوردیلر. مختار پاشانڭ سیاستی بالقان حکومتلرن اوز آرا برله‌شدردی؛ شول روشده بزگه دشمان بر اتفاق یاصالوغه قارامیچه مختار پاشا روم ایلی‌ده جیولغان ایڭ مکمل ۱۲۰ مڭ عسکرمزنی طاراتدی. روسیه حکومتی بالقان صوغشن یازغه‌چه کیچکدرو طرفنده بولغان. لکن بلغار چاری فیردیناند: «بز هیچ بر وقت مختار پاشا کابینیتی قدر یومشاق و کوچسز بر کابینیت اوچراتمابز بیت» دیب صوغشنی آشقدردی» دیلگان.

خطابنامه‌نڭ بر اورننده بویله دیولهدر:

«مختار و کامل پاشالر اوز پلانلرن گینیرالنی اشتاب پلانلری ایله موافق یورتمادیلر، استعدادسز و یاراقسز گینیراللرنی اوستکه مندردیلر. صوغشاسی اورنغه اوزلری‌نڭ شخصی سیاستلرن یورتدیلر. بو کابینیتلر خلقلغی وطنپرورلك و صوغشچیلق حسن اوتردیلر. یاصاغان مصالحه‌لری بالقان اتفاقی ایچون گنه فائده‌لی بولدی. نهایت مصالحه وقتنده بتون روم ایلی‌نی دشمانلرغه بیردیلر. حتی «بیوك شورای دولت» رضالغی ایله ادرنه ایله آطه‌لرنی‌ده بیروب مملکتنی تمام هلاکتگه یتکردیلر».

ساعت آلتی لر بولغان ایدی. باب عالی جاده‌سندن کیله طورغان بر آفطوموبیل‌گه هر کم‌نڭ کوزی توشدی ودرحال: یاشاسون انور بك! دیب قچقرشا باشلادیلر. آفطوموبیل باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کردی. اچندن انور بك ایله سرایدن سلطان طرفندن کیلگان خالد خورشید، علی فؤاد بکلر چقدیلر. بونلرنی کورگاچ خلق طاغن: یاشاسون، قهر اولسون، دیه قچقریشا باشلاغانلر ایدی. انور بك بارماغن آوزینه قویوب شاولاشماسقه اشارت ایتدی و اوزلری اچکه کروب کیتدیلر. آراسی اوزاقده اوتمه‌دی بر آفطوموبیل ایله باب عالی‌گه محمود شوکت پاشا کیلوب کردی. آنی کورگاچ خلقده‌غی سوینچنی أیتوب بتررلك توگل ایدی، یاشاسون ناوشلری طاغن هوانی یاڭغراتدی.

بر چیرك ساعتدن صوڭ سرایدن کیلگان سرکاتب علی فؤاد بك، باب عالی‌نڭ ایشك توبینه چغوب باصقچ اوستندن سلطاننڭ فرمانن اوقودی. بو فرمانده کامل پاشا کابینیتی‌نڭ استعفاسی قبول ایتلوب صدر اعظم‌لق‌غه محمود شوکت پاشانڭ تعیین ایتلگانلگی بیان اولونمقده ایدی. خلق گوژلی، سوینچدن سیکرشه‌لر، یاشاسون دیه قچقرالر، حتی بعض اجنبی غزته‌لرینڭ مخبرلریده شونده‌غی غلیاندن متأثر اولوب اوز تللرنچه شادلق علامتی اظهار ایته‌لر، اشله‌په‌لرن هواغه کوتاره‌لر.

فرمان اوقولغاندن صوڭ یاڭی صدر اعظم محمود شوکت پاشا چغوب قصقه‌غنه اوشبو نطقنی سویله‌دی:

«پادشاهمزنڭ امرینه بناءً، صدارتنی شوشی مشکل زمانده قبول ایتدم. کابینیت تشکیل ایتکاندن صوڭ قولمزدن کیلگانچه طریشه‌چقمز. سزدن یاردم کوته‌مز. ایندی طنچ‌غنه موندن طارالووڭزنی اوتنه‌من».

کیچ ساعت ۹ لر بولغان ایدی. خلق طنچ‌غنه طارالوب کیتدی. شولای ایتوب اوچ ـ دورت ساعت اچنده، هیچ کوتولمه‌گان ونتیجه اعتباریله فوق‌العاده مهم بولووی احتمال طوتولغان بر اوزگاریش بولدی.

ایندی واقعه‌نڭ باشینه کیله‌چك بولسه‌ق اش بولای بولغان: انقلاب‌نڭ اصل روحی اوچ کشی بولوب ـ انور، طلعت، عمر ناجی بکلردر. بتون پلان و قرارلرنی بونلر اوچیسی اشله‌گانلر. صوڭره بو پلاننی فعلیت‌گه چغارر ایچون کملرگه کوبمو نرسه بلدررگه و نیچك آڭلاتورغه کیره‌ك، شولای ایتکانلر. پلاننڭ اقتضاسینه بناءً، شول پنجشنبه کون ساعت ۲ ـ ۳ لر تیره‌سنده باب عالی تیره‌سنده‌گی و «شرف» سوقاغنده‌غی قهوه خانه‌لرده اوچهر بیشه‌ر کشی، نیده

بولسه برەر مهم واقعه چقاچغن کوتوب اوطورغانلر. قهوه خانه‌لرنك طشـنده اورام پوچماقلرنده برەر کشی کوزەتوب طورغان و معین سـاعت (دورتنچی یارطی) یتو برلن اول کشیلر قهوه خانه‌لرگه خبر بیروب: بر واقعه بار، چقگز، دیگانلر. چققان کشیلر برگه قوشیلوب باب عالی‌گه یونه‌لگانلر. آلدن باروچیلر قوللرینه فلاغلر کوتارگانلر. باب عالی‌گه کیلوب کرگانده بارلغی ۵۰-۶۰ کشی بولغانلر. آرالرنده تورلی صنف خلق و خواجه‌لرده بولونغان. بونلر باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کرەسی وقتدەغنه بر بولوك عسکرده شونده کیلوب کرگان. اولده بولماغان شول مینوتدوق آت اوستنده انور بك ده کیلوب کرگان. تگی ۵۰ ـ ۶۰ کشیلك هیئت‌نك باشنده طلعت و عمر ناجی لر بولغان. باب عالی قاپقەسی توبنده‌گی ایکیشەر اوچەر پولیس، ژاندارم و پاژارنی قامانده آفیتسر لری بونلرغه بر نرسەده دیمایـنچه اچکه طابا اوتکارە بیرگانلر. شولای ایتوب بارسی ده ایشك آلدنده یرلەشکاچ عمر ناجی بك سوزگه باشلاب وطن‌نك تهلکەده بولغانلغن، بونی قوتقارر ایچون کابینیتنی توشوروب باشقەنی قویودن باشقه چاره یوقلقنی و ملت شونی طلب ایتدگن سویله‌گان. صگره: اگر بو سوزلر خیانت و جنایت بولسه مونه مینم کوکرەگم، آتوب آوتریگز مینی دیب عسکر لرگه طابا کوکره‌گن آچقان. تگیلر البته آتماغانلر. بز اوزمزده شول فکردەمز دیگانلر. صگره شـونده‌غی خلق بالاتفاق انور بك دن، بو کابینیت‌گه استعفا تـکلیف ابتارگه، یا کیسن تعیین ایتار ایچون سلطان‌غه مراجعت قیلورغه اوتنگانلر.

بونك اوزرینه اول اوز بنك آدیوتانتی وایسکی‌دن بیرلی حریت حرکتلرنك‌گی دوستی و متفق بولغان آتستاونی آفیتسر مصطفی نجیب، عمر ناجی افندیلر و طلعت بك ایله باب عالی اچینه کروب کیتکانلر. بو وقتده ایندی باب عالی ایشك آلدینه ایکی اوچ مك خلق جییلوب آلغان. صگره بونلر ۷ ـ ۸ مك‌گه یتکان.

انور بکلر اچکه کرو ایله حربیه مینیستری ناظم پاشانك آدیوتانتی نافذ، توفیق و شیخ الاسلام نك خادمی جلال بکلر بونلرنی طوقتاتقانلر. بونلر قارشی طورا باشلاغاچ نافذ طوتقانده انور بك اوستینه آتقان. لـکن مصطفی درحال انور ایله نافذ آراسینه کرگان. شول سببلی یدره آکا تیوب شوندوق یغلوب آولگان. بونك اوزرینه انور بك‌نك ایبدەشلری درحال اچکه کروب نافذنی و قارشی طوررغه ماتاشقان توفیق ایله جلال‌نی آتقانلر. آلارده شونده یغلوب

أولگانلر. اچکی بولمه‌دن مینیسترلر مجلسندن ناظم پاشا کیلوب چققان ایکان. یدره‌لر آگاده ئله‌گوب اول‌ده شونده یغلوب أولگان. صگره انور بك بر ایکی ایبده‌شی ایله اچکه، مینیسترلر مجلسینه (اول وقتده باب عالی‌ده مینیسترلر مجلسی بولوب، ئلیگی نوطه‌غه قول قویارغه جیولغان بولغانلر ایکان) کروب استعفا قیلولرن تکلیف ایتکان. مینیسترلر هیچ اعتراضسز استعفا نامه‌گه قول قویوب بیرگانلر.

انور بك استعفا نامه‌نی آلغاچ همه ایشکلرگه عسکری قاراوللر قویوب اوزی سرای‌غه سلطان حضورینه، شونی تصدیق و یاڭی صدر اعظم‌نی تعیین ایتدرگه کیتکان. بو آراده ایندی استانبول و بتون تورکیه‌ده حکومت بوقدر. شول وقتده طلعت بك باب عالی‌ده‌گی داخلیه مینیسترلگی بولمه‌سینه کروب اوطورغانده اوزن موقت داخلیه ناظری اعلان ایتوب امرلر بیره باشلاغان. برنچی امری استانبول پالیتسه‌سی باشلغن توشوروب آنڭ اورنینه اتحاد وترقیچی عزمی بك دیگان کشینی قویو بولغان. اول شوندوق امر نامه‌نی آلوب باروب تگینی قووب چغارغان و اوزی اوطوروب، پالیتسه‌غه، یاڭی حکومت منفعتنه موافق امرلر بیره باشلاغان. مثلا: درحال اتحاد ترقی‌گه مخالف غزته‌لرنڭ (اقدام، علمدار، یڭی غزته‌لر)نڭ ایشکلرن پیچاتله‌ب آلغانلر. باشقه‌لرنقینه‌ده پالیتسه قویغانلر. یاڭی حکومت ایچون تهلکه‌لی کورنگان کشیلرنی توقیف ایته باشلاغانلر، بوندن ماعدا، طلعت بك داخلیه ناظری اسمندن درحال تورکیه‌نڭ بتون گوبیرناطورلرینه حکومت‌نڭ اوزگارووی حقنده آشغچ تیلیغرام ایله رسمی تبلیغات یبارتکان.

خلقنڭ بیك کوب جیولغان وقتنده باب عالی‌گه انگلتره سفیری‌نڭ ترجمانی کیلگان ایدی. حاضر مینیسترلر مشغول‌درلر، سزنی قبول ایته آلمیلر، دیه آنی کرتمه‌دیلر. خلق طارالغانده ایسکی مینیسترلر هم جنازه‌لر باب عالی‌ده قالغانلر ایدی. ایرته‌ن آڭلاشلدی‌که، جنازه‌لرنی تونله ساعت ایکیلرده گلخانه خسته خانه‌سینه ایلتکانلر. مینیسترلردن داخلیه ناظری رشید بك ایله مالیه ناظری عبد الرحمن بکلرنی توقیف ایتوب پالیتسه‌گه آلغانلر. قالغانلرن عسکر ایله صاقلاتوب ایولرینه ایلتکانلر، قایسیلرن ایرك‌گه قویغانلر. بر ایکیسینڭ ایولری تیره‌سینه قاراول‌غه پالیتسه قویغانلر. اوشبو برنچی کوننی کیچکی غزته‌لردن یالگز «ترجمان حقیقت» گنه چقدی. باشقه‌لری یابلغان ایدی. برنچی کوننڭ حسابی شونڭ ایله تمام بولدی. هیچ کوتولمه‌گان بو واقعه هر کم‌گه فوق‌العاده

نق تأثیر ایتدی. چونکه بتون مملکت‌نڭ یازمشی میدان‌غه قویولغان، موندن صوڭ یا ناموس یا أولم‌گنه بار، وطن یا قوتولاچق، یاکه بتونلەی هلاك بولاچق، یارطی یولده قالو هیچده ممکن توگل و احوال غایت نچکه ایدی. تونله برلن استانبولده طاغن ئلله نیندی کوتولمه‌گان واقعه‌لر، فلاکتلر چغووی و یاوروپانڭ صوغش پراخودلرندن عسکر چغاریلوب استانبولنڭ ضبط ایتلووی، پراواقاتسیه‌لر بولوب أوتریش و یانغینلر باشلانووی هر کمنڭ کوڭلینه کیلگانلگی، شولارنی و استقبالنی ایسابله‌ب بیك کوب کشیلرنڭ تون بویونچه یوقلی آلمی چقغانلقلری ایرته‌ن طوروب بر برسیله سویله‌شدکلاری وقت آڭلاشلمقده ایدی.

۱۲ غنوار.

۳۹

انقلاب کونلری

۱۱نچی یانوارغه قارشی تون بیك طنچ اوتدی. هیچ بریرده طوب وملطق طاوشلری ایشتلمه‌دی. حتی هر تونلنی «یانغن وار!» دیب ئلله نیچه مرتبه قچقریلا طورغان طاوشلرده بو تونلنی بولمادی. ایرته‌ن طورو برلن هر کم غزته‌لرگه صارلدی. برگنه کون ألوك مطبعه‌سی و اداره خانه‌سی ایسکی حکومت طرفندن پیچاتلی بولغان و محررلری حبسده بولونغان «تفسیر افکار» غزته‌سی چققان. ایسکی‌دن «اتحاد و ترقی»نڭ نق دشمانی بولغان «سربستی» غزته‌سی‌ده چققان. اول ایندی حاضر بیك نق اتحاد و ترقی طرفداری بولغان. «صباح» مطبعه‌سی یاننده بر نیچه یوزله‌ب مالایلر غزته‌نڭ باصیلوب چغوون کوته‌لر. ایشگی توبنده پالیتسه یوق. دیمك اولده چغاچق. حالبوکه بوده کامل پاشا کابینیتی وقتنده گل آنی ماقطی، اتحادچیلرنی یمانلی، ادرنه‌نی بلغارلرغه قالدررغه قرار بیرونی بیك بیوك تدبیر و عقللی‌لقدن صانی ایدی. اقدام، یگی غزته، علمدارلر یوق. آنلرنڭ ایشکلری توبنده پولیسلر طورا.

غزته‌لر کیچه‌گی واقعه‌نڭ تفصیلاتی بلەن طولی. سوینچ، أیتوب بتررلك توگل. قزو قزو مقاله‌لر: وطن تمام یارنڭ چیتنه یتکانده‌گنه طوتوب قالدق بیت، عثمانلیلرده روح بار شول. آلار صبرلیلر، توزه‌لر، لکن کیره‌ك وقتنده

اوزلرن کورسه‌ته آلالر، دیب یازالر.

اورامالرده پالیتسه و ژاندارم اولگی شیکللولك آز. هیچ بر یرده چوالش فلان یوق. یاوروپا صوغش پراخودلرندن عسکر فلان چغارلماغان. غزته‌لرده یاڭی مینیسترلر اسپیسقه‌سی اعلان ایتلگان. ساعت ٣ده سرای‌دن باب‌عالی‌گه کابینیت (صدر اعظم ایله شیخ الاسلام) کیله‌چك. بو بیك طنطنه‌لی بولا. شول سببلی ساعت اوندانوق بونی سیر ایتارگه باب عالی جاده‌سینه خلق جیولا باشلادی.

یاوروپا سفارتلری طرفندن ترجمانلری باب عالی‌گه کیلوب رسما یاڭی حکومتنی تبریك ایته باشلاغانلقلرینده کورلدی. یاڭی حکومت اوزی واقعه‌نی کیچدانوك هر قایوسینه رسما خبر بیروب چققان و طنچلق بوزولمایه‌چقنی تأمین ایتکان ایکان. لکن حربیه مینیستری‌نڭ أوتریلووینه و یاوروپا نوطه‌سینه قبول جوابی بیرلگانلگنه بوندی بر واقعه اشله‌نووینه آچولانوب یاوروپا حکومتلرینڭ

ادرنه مدافع بهادری شکری پاشا

بو یاڭی حکومتنی تصدیق ایتمی ماتاشولری بعضیلر طرفندن احتمال طوتولوب قورقولا ایدی. دیمك بوده بولمادی، خلق راحتله‌نب بر صولش آلدی.

ادرنه قوماندانی شکری پاشانڭ ایرته‌نگی غزته‌لرده باصیلوب چققان تیلیغرامی‌ده خلقنڭ حسیاتن قابارتوب کوب کشیلرنڭ کوزلرینه یاش کیتردی. اول تیلیغرامنده:

«ادرنه شیکللی، دنیانڭ ایك نق مستحکم اورنلرندن بولغان برشهرنی دنی، خونخوار بر دشمن‌غه تسلیم ایته‌چك آلچق بر قوماندان، شانلی عثمانلی تاریخنده کورلگانی یوقدر. مینده البته موندی جنایتنی اشله‌مه‌یه‌چکمن، صوڭ صالداتمنی اوز ملطغم

ایله واوزمنی‌ده صوڭ یه‌درم ایله اوتره‌چکمن. اگرده ادرنه‌نی صاقلارغه هیچده قوتم قالماسه اول وقت شهرده‌گی خاتونلر وصبیلرنی شهرطشینه چغاروب قونسول لرغه طابشراچقمن. بتون طوپلرمنی شهر اوستنه یونه‌لتب آنی بر خرابه‌غه آیله‌ندرگاندن صوڭ، بلغارلرنی یاروب چغوب قهرمان عسکرم ایله استانبول اوستنه‌یوریه‌چکمن. ایسترسه طشقی یاقده بر میلیون بلغار عسکری بولسون مینم فداکار قهرمان عسکرم آنلردن قورقاچق توگل، ناموس ایچون جان فدا ایتارگه هر وقت حاضرلردر. بز، یا قهرمانچه‌سینه اوله‌چکمز، یاکه بابالرمزنڭ مقدس پایتختینی شان و شرف ایله ترك ایته‌چکمز» دیه‌در.

ایرته‌نگی غزته‌لرده اعلان ایتلگان مینیسترلر اسپیسقه‌سی بویله ایدی:
صدر اعظم و حربیه ناظری محمود شوکت پاشا، شیخ الاسلام ـ فتوی امینی محمد اسعد افندی، شورای دولت رئیسی ـ پرنس سعید حلیم پاشا، داخلیه ناظری ـ حاجی عادل بك (اتحاد ترقیچی وایسکی داخلیه ناظری)، خارجیه ناظری وکیلی ـ اولگی آفینه ایلچیسی مختار بك، بحریه ناظری ـ محمود پاشا، عدلیه ناظری ـ اولگی استانبول گوبیرناطوری ابراهیم بك، مالیه ناظری دیوان محاسبات ـ رئیسی رفعت بك، نافعه ناظری ـ بساریا افندی (رومین)، اوقاف ناظری ـ خیری بك (اتحادچی و اولگی اوقاف ناظری)، تجارت و زراعت ناظری ـ اولگی ازمیر گوبیرناطوری جلال بك، پوچته وتیلیغراف ناظری ـ مالیه مفتشی اوستان افندی (ارمنی)، معارف ناظری ـ شکری بك، خارجیه ناظری یوق ئلی. حقی پاشا، اولگی نورادونگیان افندی، پرنس سعید حلیم یاکه حلمی پاشا بولوون احتمال طوتالر.

بو مینیسترلر آراسنده حاضرگه قدر اوزلرن خلق‌غه طانتقان و اوزلرینڭ اشلکلی بولغانلقلرن کورسه‌تکانلری محمود شوکت پاشا ایله خیری بك، آنلردن قالا حاجی عادل بك‌در.

کیچه ۱۱نده جمعه کون ناظم پاشانڭ جنازه‌سی بولدی. «گلخانه» خسته خانه‌سندن ایلتوب سلیمانیه جامعی یاننده‌غی زیارت‌غه کومدیلر. جنازه‌نی اوزاتورغه ایکی بولوك عسکر، عسکری موزیقه، پادشاه اسمندن صالح پاشا، داخلیه ناظری اسمندن نوری بك، چیت دولتلرنڭ عسکری آگینتلری، بایتاق گینیراللر، آفیتسرلر و شونلر جمله‌سندن انور بك‌ده کیلگان، خلق یاخشوق کوب ایدی. بیك حرمتله‌ب کومدیلر. آدیوتانتلری نافذ، توفیق ایله جلال بکلرنڭده جنازه‌لری شول کون بولدی. انور بكنڭ ایده‌شی مصطفی نجیب‌نڭ جنازه‌سن مذکور خسته خانه‌دن «اتحاد و ترقی» جمعیتی قلوبینه کیتردیلر وآنی

اتحادچیلر بیك زورلاب بوگون دفن ایتدیلر.

بوگون حبس خانەلردن، اولـگی حکومت وقتنده سیاسی جهتدن یابلوبده حکمگه بیرلمی طورغان اتحاد ترقیچیلرنی چغاردیلر. اولـگی ازمیر مبعوثی مشهور خطیب عبیدالله افندی: مین چقمیم، محاکمه ایتسونلر، عیبم بواسه جزا بیرلسون، بولماسه یوق یرگه مینی تورمەگه یابوب اوچ آی آصراوچیلر حکمگه بیرلسون، دیب طورا ایکان. آنلر اورنینه حاضر اولـگی حکومت طرفدارلرن توقیف و حبس ایتەلر. بو کون کیچگه قدر توقیف ایتلـگان کشیلرنڭ صانی سیکسانلەب بار دیدیلر. «حکمت» غزتەسینڭ محرری حلمی بكده شونلر آراسندەدر. «اقدام» باش محرری علی کمال بك، بك اوغلنده، روسیه تبعەسی بولغان طوقاتلیان نومرینه کروب قوتولماقچی بولغان ایکان. روسیه سفیری اوزن آندن چغارتقان. چققاچده تورك پالیتسەسی طوتوب آلغان. ایسکی حکومت وقتنده یاورویاغه قاچقان اتحاد ترقیچیلرنڭ فایتو خبرلری آلندی. جاهد و جاوید بکلرنی بوگون ایرتەگه کوتەلر. ایندی آلار اورنینه ائتلافچیلر و اتحاد ترقی دشمنلری قاچدیلر و هر کون قاچالر. شولای ایتوب: رومانیا پراخودلرینه کوستنجەگه ایلتورگه و آندن کیلتررگه یولچی هر وقت بولونوب طورادر!

بوکونگی غزتەلردەکوب مأمورلر آلماشدریلوب، یا کیلرقویولغانلغی کورلدی. یا کیلرنڭ اتحادچیلر بولاچاغی معلومدر. یا کی حکومتنڭ اثری اولەرق ادارهٔ عرفیەنڭ کیچ ساعت اوندن صوڭ یوررگه یاراماو دیگان قاعدەسی بو کون بترلدی. موندن صوڭ اوراملرده تلەگانچه صوکغه قالورغه یاریدر. اوتکان توننی ساعت ٤ ده استانبولده یاخشوق قاطی زلزله بولدی. بولمەلرده نرسەلر سلـکندی، اوستاللردەگی نرسەلر توشدی، یوقوسندن سیکروب اویانوب طشقه آتلوچیلر کوب بولدی. لـکن حمد اولسون، ضررسز اوتدی. بو زلزلەنیده «اتحاد ترقی» حکومتی یاصالوغه خدای‌نڭ آچولانو علامتی دیب قاراوچیلر بار! بوندن آلوکده آلار اش باشینه کیلو برلەن شوندی زلزلەلر، یانغینلر چغا ایدی.. دیلر.

کیچه ۱۱ نده جمعه کون کوندز ساعت اوچده سلطان سرایندن صدر اعظم محمود شوکت پاشا ایله شیخ الاسلام رسمی اولەرق باب عالی گه کیلدیلر. باب عالی جادەسنده بیش اون مڭلر خلق اوزلرن قارشی آلدیلر. عسکر موزیقه اویناب طوردی. شیخ الاسلام بیك قارت بر آدمدر.

واقعەنڭ ظاهری یاغن و اورام خلقی‌نڭ آنی نیچك قارشولاب آلوون یازدق.

ایندی باشقه یاغینه‌ده بر آز کوز صالوب قاریق. یوغاریراق دائره‌لر و جدی ره‌ك کشیلر بو واقعه‌نك بولووینه نیچك قاریلر؟

اتحادچیلر سـویندیلر، آنلرنك مخالفلری کویوندیلر. بو معلوم. پارتیه اختلافلرندن چیته‌ره‌ك طوروچیلر آراسنده ایسه ایکی فکر بار. برسی: بو انقلابنی یاصاب بیك زور خطا ایتدیلر، وطن‌نی بتونله‌ی تهلکه‌گه قویدیلر. یاوروپالیلرنی آچولاندردق، بو اش عادتا ائتلاف مثلث‌گه قارشی زور بر نمایش بولدی، آلار بزدن آچو آلمی قالماسلر، روم ایلی کیتو اوستینه ایندی قالغان یرلرمزنی‌ده قوتقارو امیدلری بتدی، بو اش باری بزنك اولوممزنی تیزله‌تدی‌گنه، بر فائده‌سیده بولاچق توگل، دیلر. بوکا دلیل ایتوبده: ۹ یانوارده بولغان بیوك مجلس‌ده‌گی مذاکره‌نی ایسکه توشوره‌لر. آنده ناظم پاشا: قارشومزده‌غی دشمان عسکری بزنکندن کوچلی، لکن بزنك عسکرنك‌ده قوهٔ معنویه‌سی بیك یاخشی، اگر سیاسی و مالی جهتلردن مانع بولماسه صوغشورغه ممکن، اول جهتلرنی ایسه مین بلمیم، دیگان. خارجیه ناظری نورادونگیان افندی سیاسی جهتنی بیان‌غه کریشوب: بزنی قصو حقنده یاوروپانك اتفاقی ظاهری‌گنه توگل، بلکه چن چندان. خارجده بزگه دوست هیچ بر دولت یوق، روسیه ایسه صوغش برله‌ن قورقوتا، بناءً علیه مینم فکرمچه سیاسی جهتمز صوغش‌غه مساعد توگل، دیگان. مالیه ناظری عبدالرحمن بك (تاتار) مالیه جهتنی بیان‌غه کریشوب: بو یاقدن اشمز بیك ناچار، هیچ بر بانقه‌دن بورچ بیرمیلر، بانقه‌ده‌غی تیقوشچی اسچوطده‌غی اوچ میلیوننی‌ده آلوب بتردك، مأمورلرگه دیکابر ژالونیه‌سن هنوز بیره آلغانمز یوق، بناءً علیه مینمچه احوال مالیه‌مز صوغش‌غه قطعیا مساعد توگل، دیگان. مونه شوکا قاراب بیوك مجلس صوغشماسقه و یاوروپا تکلیفن قبول ایتارگه قرار بیرگان.

یوقاریده مذکور فکر صاحبی آدملر: ایندی اشلر شولای بولغاچ کابینیت آلماشدرو سـببلی‌گنه نی فائده ایته‌چکمز، باری یاوروپانك آچوون کیتروب دشمانلقلرن آرتدررغه‌غنه سبب بولاچقمز، دیلر.

ایکنچی بر فکرده‌گیلر ایسه: ناموسسز یاشامقدن ناموس ایله اولمك مك مرتبه آرتقدر، روم ایلینی قوتقاره آلماسه‌ق، حتی بتونله‌ی بتسه‌ك بیله صوك نفسمزگه قدر غیرت کورسه‌تو بورچمزدر، صویلغان وقتده قویلرده تیبرچنه‌لر، کامل پاشا کابینیتی بزگه تیبرچنرگه‌ده ایرك بیرمی ایدی؛ وطن ایچون، ناموس ایچون بارمز بر کشی بولوب آیاق‌غه قالقامز، صوك غروشلرمزغه قدر وطن

ایچون، عسکر ایچون فدا ایته‌مز، اگر آنناریده بر نرسه اشله‌ب بولماسه، نی حال ایتمك کیره‌ك، بز وظیفه‌مزنی اوته‌گان بولورمز، دیلر.

بو صوگغیلرنك فکرنچه: یاوروپا تورکیه‌نی بترر گه قطعیا قرار بیرگان. نی قدر آنك خاطرن طابارغه، آ کا یاخشی کورنورگه طریشلسه‌ده، اول اختیاری برلن شـول قرارندن واز کیچه‌چك توگل‌در. روم ایلی مسئله‌سی بتو برلن ارمنی، سوریه، بصره مسئله‌لری قوزغاتیلاچق، کامل پاشا کابینیتی ایسه اوستوپقه و بیرو یولینه کرگان. مملکت بولینب بتکانچه‌گه قدر اول شول یولدن چغاچق توگل. یاوروپا دیگان نرسه آنك باشنده بر قورقولق بولوب طوراچق. بو حالده بو فلاکتلرنی اوچ بش یللرغه کیچکدروب و تدریجا اشله‌تب طوروده تورکلر ایچون بر فائده‌ده یوق، نیده بولسه مونه حاضر بولسون، کوریك، دیلر.

خارجده‌گی دوستلق یاغینه کیلگانده، «اتحاد ترقی» جمعیتی شوندی زور اشنی آلای تیزگنه اشله‌ماس، اول گیرمانیا، آوستریا، رومانیالر ایله آکلاشقاندر، آلارنك نی فکرده بولغانلقلرن بلگاندر، دیلر هم انقلابدن ایکی اوچ کون ألوك محمود شوکت پاشا ایله انور بك‌نك گیرمانیا و آوستریا سفارتلرنده بر نیچه شه‌ر ساعت طوروب سویله‌شب چققانلقلرن ایسکه توشوره‌لر. آقچه یاغینه کیلگانده: کینه اش باشنده «اتحاد و ترقی» بولغانده، روحلی جانلی بر حکومت بولغانده آقچه‌غه‌آبدرالماس، ره‌تی طابلور، دیلر. «اتحاد ترقی»نك اوزینك‌ده اوچ دورت میلیون لیرا آقچه‌سی بارلقنی سویلیلر. دیون عمومیه‌ده‌ده صوغش وقتنده آلورغه ممکن‌بولغان اوچ میلیون لیرا بار، دیلر. بوندن ماعدا، استانبولده‌غی ملـکلردن آلناچق ایکی میلیون یاریم لیرا نالوغ بار، بونلرنك کوبسی بایلرده، تله‌گانده بیك تیزلك ایله جیوب بولا، دیلر. گرچه برنچی فکرده‌گی کشیلرگه قارشی اعتراض ایتارلك قوتلی دلیللر یوق ایسه‌ده، مونده بولونوب، احوالغه قاراغانده بو صوگغی فکرده‌گیلرگه قوشلمی ممکن توگللر. چونکه کامل پاشـا کابینیتی خلق‌دن، ملتدن تمام آیرلغان، تماملیه یاوروپا نفوذینه توشوب، یالـگز آنك امرن اوته‌ب طوروچی بر هیئت صفتینه کرگان، بناء علیه آنك تورکیه حکومتی دیه‌رلك یری قالماغان ایدی. «اتحاد ترقی» حکومتی اش باشینه کیلو برلن خلق‌ده بر روح کوتارنکی‌لگی حاصل بولدی. بز ئلی اولمه‌گانمز ایکان، قوتقاررغه طریشوچیلرمز بار ایکان، دیه حیات علامتی کورسه‌ته باشلادیلر. یاوروپا نظرنده‌ده تورکلرنك بتونله‌ی جانسـز توگل‌لـکلری، لزومی وقتنده آنلرده‌ده فداکارلر، قهرمانلر چغارغده ممکن ایکانلگی، بویله برملت ایله شایار و مناسب توگل‌لگی بلندی.

حاضرگی حالده یاکی حکومت‌نڭ نیشله‌یه‌چگی مونده آچق معلوم توگللر. ایکی اوچ کون اچنده یاوروپا دولتلرینڭ معهود نوطه‌لرینه جواب بیریله‌چك. اشلر شوندن صوڭ آڭلاشیلا باشلار. تورکلر بو جوابده ادرنه‌دن و آطه‌لردن واز کیچارگه راضی توگللك بیان ایتلور. اگر دشمانلر شوڭا کوناسه‌لر مطلق صوغش بولور، دیلر. حکومت اوزی ایسه غزته‌لر واسطه‌سیله اوزینڭ بهمه حال صوغش طرفداری بولماغانلغن؛ لکن وطن و ملت‌نڭ شرف و ناموسن مطلق صاقلارغه قرار بیردگن آڭلاتا طورا.

هر نیچك بولسه‌ده احوال بیك نچکه. حاضر آلده حیات و ممات مسئله‌سی طورا. اگر تورکلر شونی لایقیله آڭلاب حرکت ایتسه‌لر بیك یاخشی بولور ایدی. تیلیغرام خبرلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، چیت‌ده‌گی مسلمانلر تورکلرده مونداغی بر جان اثری کورینوگه فوق العاده شادلانغانلر. بتون کوچلریله مادی و معنوی یاردمگه قرار بیرگانلر. مثلا: هندستان مسلمانلرنده تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی ایچون دیب آلکدن حاضرله‌نب قویلغان؛ لکن کامل پاشا وقتنده باری بر یوقغه ئرمم بولا دیب یبارلمی قالغان ١٦ میلیون فرانق آقچه بار ایکان. آلار حاضر شونی یباره‌مز دیب تیلیغرام بیرگانلر. مصر مسلمانلریده زور اعانه یباره‌چکلرن خبر بیرگانلر. کابینیت آلماشنو برلن ایکی کون اچنده قارا دیگز بویندغی تورك شهرلرنده ٥٠ مڭ لیرا صوغش اعانه‌سی جیغانلر. صگره یهودیلر «اتحاد ترقی» طرفداری در. بانقه‌لرده ایسه یهودیلرنڭ کوب دخللری بار. شوندی تورلی چاره‌لر ایله آقچه‌نڭ ره‌تی طابلاچغی آڭلاشیلادر.

شوندی آور و چوالچق بر زمانده محمود شوکت پاشانڭ مسئولیتنی اوز اوستینه آلورغه جسارت ایتووی، وطن‌نڭ شوندی احتیاجی وقتنده آنڭ اش باشینه کیلووی، ئلله نی قدر کشیلرگه غیرت، جسارت و روح کرتدی. بیك کوب کشیلر یوقودن اویانغان شیکللی سیسکه‌نب کیتدیلر. بوده آز بر نرسه توگلدر.

١٢ غنوار.

۴۰

مراد بك یاننده

قافقاسیه‌لی مراد بك مونده ایسکیدن بیرلی مشهور بر آدمدر. عمومی تاریخلری، «طورفه‌می، طورفنده‌می» آدلی بر رومانی، صوڭ زمانلرده رودوس آطه‌سنده سورگونده وقتنده یازغان «تاریخ ابوالفاروق»ی و «اتحاد ترقی» جمعیتی علیهنه یازغان بعض بر اثرلری بارسبده اوقورلق و اوقوچیلرغه بر تأثیر قالدررلق نرسه‌لردر. مراد بك سلطان حمید زماننده بیرلی حریت طرفداری بولوب میدان‌غه چقا. لکن کینه شول وقتدن بیرلی هیچ بر تورلی حکومت ایله کیلوشه آلمی. اول سلطان حمید زماننده‌ده حکومت علیهنده ایدی. آنڭ اداره‌سی بتریلوب یاش تورکلر اداره‌سی قورولغاچ ده حکومت علیهنده بولوندی. سلطان حمید وقتنده اول سیاسی عیب ایله یعنی حکومتنی بوزارغه طریشوچیلر جمله‌سندن طابلوب محکمه طرفندن اولوم جزاسینه حکم ایتلگان، لکن تورکیه‌دن قاچوب کیتوب مصرده، یاوروپاده اوزینڭ مجاهده‌سینه دوام ایتکان و «میزان» غزته‌سن دوام ایتدرگان ایدی.

اداره آلماشنوب اش باشینه یاش تورکلر کیلگاچ مراد بك آنلر ایله‌ده طنوشا آلمادی. آنلرغه قارشی یازدی و سویله‌دی. نهایت، استانبولده، ایسکی‌لك گه قایتور ایچون یاصالغان ۳۱ مارت واقعه‌سنده مراد بك‌نڭ زور دخلی بارلغی آڭلاشلوب یاش تورکلر طرفندن اول رودوس آطه‌سینه سورگونگه یبارلدی. بر آز مدتدن صوڭ آنی قایتاردیلر. حاضر اول بوغاز اچنده، «آناطولی حصاری» دیگان اورنده، اوزینڭ ویللاسنده طورا. آنڭ ایووی، بوسفور بوینده طاش قیما ایله ئه‌یله‌ندروب آلغان، زور بر باغچه اچنده، بزده‌گی ایسکی بایار یورت لری شیکللی ئلله نیچه کاریدورلی و بیك کوب بولمه‌لی ایسکی آغاچ بر بنادر.

مراد بك کوب یازوچی، آچق توشنوچی، اوتکون فکرلی، تیره‌ن معلوماتلی بر ذاتدر. وقتیله استانبولنڭ بر نیچه مکتبلرنده درسلر اوقوتقان و شاکردلرگه اوزن غایت یاراتدرا بلگان ایدی. خصوصا، مراد بك سیاست ایله شغل‌لنونی بیك یاراتا. سیاست بلوده اوزینه زور اخلاصی بارلغی، یازغان اثرلرینڭ هر قایوسنده کورینوب طورا. مراد بك حاضرنده‌ده سیره‌ك سیره‌ك گنه غزته‌لرگه

سیاسی مقاله‌لر یازغالی طورا. یازغان نرسه‌لرنده باشقه‌لر طرفندن أیتلمه‌گان یاکه أیتلورگه جسارت ایتلمه‌گان فکرلر بیان ایتله. شول سببلی آنڭ مقاله‌لری مطلقا کوزگه توشه و هرکم طرفندن اوقولا. لکن، اول کوبسنچه افکار عمومیه‌گه خلاف بر نرسه بیان ایته. شول سببلی آنڭ یازغان نرسه‌لرن یاراتوچیلردن بیگره‌ك، یاراتماوچیلر کوب بولا.

مثلا: کیچنلرده «اقدام» غزته‌سنده یازغان اوزون بر مقاله‌سنده، تورکیه‌نڭ انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کرووی یاخشی بولاچاغن بیان ایتکان ایدی. آنڭ بو مقاله‌سینه قارشی رد یه‌لر یازوب اوزن سوکدیلر. عمومیتله، مونده مراد بكنڭ اعتبار و حرمتی اولگی‌دن کوب کیموگان. آنی، ایسکی زماننڭ عقللی و عالم بر آدمی، لکن وقتی اوتکان برکشی دیب‌ره‌ك قاریلر و: «یاخشوق قارتایغان‌ده ایندی، شول سببلی، سویله‌گان سوزلرنده و بیان ایتکان فکرلرنده معذور کوریلوب، مؤاخذه ایتلماسکه‌ده یاری» دیلر.

هر نه، مراد بك تورکیه‌ده‌گی بیوك ذاتلرنڭ برسی ایکانلگنده یاکه بولغانلغنده شبهه یوقدر. شونڭ‌ایچون‌ده مین آنڭ ایله کوریشورگه تله‌ب موندن ألوك ایکی مرتبه ایووینه کیتدیگم حالده موفق بولا آلماغان ایدم: کیفسز، آوری، کشی قبول ایته آلمی، اوزیده چقمی، دیگانلر ایدی. نهایت، ١٤نچی یانوارده بو صوڭغی باروومده کوریشدم.

بر نیچه بولمه‌لرنی أوتوب، زالینه باروب کرگاچ، اوستینه کیچه‌لك اوزون آنتاری، آنڭ اوستندن اوزون طولا چیکمان کیگان، آپ آق صقاللی، اورتا بویلی، گوزه‌ل‌گنه یوزلی بر ذات مینی قارشی آلوب اوطوررغه اورن کورسه‌تدی. بو ذات مراد بك ایدی.

— موندن ألوك کیلولرگزده قبول ایته آلمادم، آورو ایدم، عفو ایتگز، بر نیچه آیلر هیچ بر یرگه چققانم یوق، حاضر ایندی خدای‌غه شکر، بر آز یاخشی‌من، دیدی.

بزنڭ غزته‌نی و روسیه مسلمانلرینڭ احوالینی، استانبول احوالن مینم نیچك طاپقانلغمنی صوراشدی. مناسبنچه جوابلر بیرگاندن صوڭ، سوزنی صوڭغی کابینیت آلماشنو واقعه‌سی اوستینه کوچروب، بو حقده آنڭ نی فکرده بولغانلغن صورادم.

بوڭا قارشی مراد بك: — «اتحاد ترقی» فرقه‌سی حکومتنی ایندی یاڭیدن بر قات اوز قولینه آلدی، اگرده اول‌گی خطالرن تورزه‌تب مملکت‌گه قانون

و مشروطیت دوری کرتسه حکومتنی اوز قولنده طوتا آلور و مملکت ایچون فائده‌ده کیتره آلور. اگر کینه اولگی شیکللی مشروطیت نامینه ادارۂ کیفیه‌گه یول بیرسه‌لر اوزاق‌غه بارماس، طاغنوق یمریلور، آنك («اتحاد ترقی» نك) بتون قصوری مشروطیت قانونن تطبیق ایته آلماوده، بر طاقم واق شخصی اشلر و احتراصات ایله ماتاشوده‌در، یوقسه اگر مشروطیت و حریت قانونلری تطبیق ایتلمش بولسه، مملکت ده ئلله قاچان معلوم و معین مسلکلی بر اداره بولنور، داخلده‌ده، خارجده‌ده امنیت قازانلور، بو چوالشلر، بو صوغشلر برشیده بولماغان بولور ایدی، دیدی.

ــ بوندی نچکه وقتده بویله بر انقلاب یاصاو سببلی یاوروپا مداخله ایتماسمی ایکان؟ بو حقده نی فکرده‌سگز؟ دیدم.

ــ اش گیرمانیاده، اگرده اول مداخله ایتدرماسکه تله‌سه شونی بولدرا آلا. حتی بو خصوصده آنك بر اشارتی کافیدر. چونکه یاوروپا دولتلرینك آراسنك تماملیه اتفاق بولماغانده بعضیلری‌گنه آیریلوب مداخله ایته باشلاسه‌لر اوز آرالرنده اختلاف چغو لازم بولادر، آلار ایسه مونی برده تله‌میلر. گیرمانیانك راضی‌لغی بولماغانده روسیه‌نك آناطولی‌غه تجاوز ایتو احتمالندنده قورقورغه اورن یوقدر. تیلیغرام خبرلرینه کوره، گیرمانیا حکومتی‌نك تورکیه‌نی قصارغه تله‌مه‌گانلگی آکلاشیلا، بو ایسه بزنك ایچون سوینچلی خبردر، دیدی.

ــ صوك یا کیدن صوغش بولسه، تورك عسکری جیکارگه موفق بولورمی ایکان؟ بوکا نیچك قاریسز؟ دیدم.

ــ اگر یا کیدن صوغش باشلانسه بزنك عسکرنك جیکووینه مین یوزده یوز امینمن، مونده اشلا شبهه ایتمیم، دیدی. صگره:

ــ آه اوغلم، اگر سز اول قرق کلیسا، لوله بورغاز واقعه‌لرنده بولغان خیانت‌لر، دنائت‌لرنی باسه‌کز شاشار ایدیکز. آلارنی سویله‌رگه انساننك تلی بارمی، آندی زور خیانت و اهانت‌لر عثمانلی تاریخنده کورلگانی یوقدر، هم موندن صوکده کورلماسدر. شونك ایچون‌ده موفقیت هیچ شبهه‌سز بزنك طرفده بولاچقدر، دیدی و بو فکرده بولنووینه دلیل یوزندن: دشمان عسکرینك بیك آریغانلغی، صوغشدن طویغانلغی، حالبوکه تورك عسکرینك حالی حاضر هر جهتدن مکمل اولوب، آزق و قورالی یتش بولغانلغی، مغلوبیت و روم ایلی ظلملری سببلی عسکرنك حمیت ملیه‌سی غلیان‌غه کیلگانلگی، بناءً علیه نق صوغوشاچغی، قرق کلیسا و لوله بورغاز خیانت‌لری یا کیدن بولووی ممکن

توگل‌لگن، ذکر ایتدی.

صگره، اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاچ سوزنی اوزینڭ معهود مقاله‌سی اوستینه کیتروب: تورکیه‌نڭ انگلتره، یاکه روسیه حمایه‌سینه کروون نیچون تیوش طابدیغن و بوندی صوغش وقتنده آندی هیجان بیره طورغان مقاله‌نی یازارغه نیچون لزوم کوردگن صورادم.

بوگا قارشی مراد بك:

— مینم مقصدم، پروته‌قرات توگل، بلکه پروته‌قسیه، یعنی حمایه‌گه کرو توگل، بلکه بو ایکی دولتدن برسینڭ مظاهرت و دوستلغن تأمین ایتو ایدی. مین مونی شول مقاله‌دن صوڭ ایکنچی کوننی تصحیح ایتدم، لکن آکلارغه تله‌مه‌دیلر، یوق‌غه هجوم ایتدیلر. ایندی بزنڭ ایچون بو ایکی بیوك دولتدن برسینڭ یاکه هر ایکیسینڭ دوستلغن تأمین ایتارگه احتیاج بارلغی کون کبك آشکاردر، یوقسه بزنی یاشاتمایه‌چقلردر. گیرمانیادن حاضرگه قدر فائده کورلمه‌گانلگی ده هر کم‌گه معلومدر. حتی، مین حمایه‌گه کرونی چن اوز معناسنده استعمال ایتسه‌مده بوگا تعجب ایتار اورن یوق؛ سلطان محمود زماننده یاصالغان «خنکار اسکله‌سی معاهده‌سی» بویونچه تورکیه رسما روسیه‌نڭ حمایه‌سینه کرگان. بو بر حقیقت‌در، بونی یاشروب بولمی. فقط بعض بر سببلر ایچون و خصوصیله یاوروپا رقابتی اوینماسون ایچون بو معاهده‌نڭ احکامی عمل‌گه قویولمی‌غنه طورا (١). حمایه‌گه کروده استقلال‌گه منافی توگلدر. بالقان اسلاو حکومتلری روسیه حمایه‌سنده یاشیلر، اما آگا قاراب استقلاللرن غایب ایتمه‌گانلر. بزده شوندی بر حمایه‌گه کرمه‌سه‌ك باشمز صوغوشدن چغاچق توگل، ترقی و تمدن‌گه وقتمز یوق، شولای صوغوشا صوغوشا بتدرگه مجبورمز. مینم یازغانم شونڭ ایچون ایدی، مینم نظرمده بو بر حقیقت‌در، حقیقتنی هر وقتده سویله‌رگه یاری، بلکه آنی کیچکدررگه یارامی. شونڭ ایچونده مین اول مقاله‌نی یازدم، دیدی.

کینه اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، آورو کشینی اوزاق بورچو بولماسون دیب، کیتار ایچون مساعده صورادم. زیارتم ایچون ممنونیتن اظهار ایله، طاغن کیلسه‌م ممنون بولاچاغن بیان ایتدی. اوزینه عرض حرمت ایتوب یانندن آیرلدم. کیتکان وقتده: — روسیه مسلمانلری آراسنده مینم

(١) فی الواقع. موندی بر معاهده یاصالمش ایسه‌ده صگره ١٨٤٠ده بولغان لوندون معاهده‌سی ایله بونڭ حکمی بترلمشدر.

«تاریخ ابوالفاروق»منی اوقوچیلر بارمی؟ دیدی. شاید بولسه کیره‌ك، بر نیچه کشینك اوقوغانلغن بلمه‌من، دیدم.

تله‌سه نیچك بولسون، بتون عمرینی قلم خدمتنده، فکر اجتهادنده اوتکارگان و اوزینك استقلال فکریسینی صاقلار ایچون هر تورلی فلاکتلرگه کوکره‌ك کیرگان بر کشی بیك محترمدر. آنك فکری، مسلکی سیگا خوش کیلسون، کیلمه‌سون، کوکل آگا حرمت ایته و شوندی کشیلرنك کوبره‌ك بولوون تلیدر.

مراد بك دن چققاچ ساعت‌گه قارادم، کوپرگه قایتور ایچون پراخود کیلورگه بر ساعتدن آرتق وقت بار ایدی. مراد بك طورا طورغان «آناطولی حصاری» دیگان محله‌نی یوررگه کیتدم. بو یر بوسفورنك آناطولی یاغنده، تکه بر طاو بوینده، ایسکی روملردن قالغان کرپیوست باغانالری بولونغان بر یرده‌در.

طاونك ایتك باشینه منوب قرغه چغوب اطرافنی قاراو نیتی ایله یوغاری طابا کیتدم. اورام‌لر شول قدر طاردرکه، بعضا اوچ کشی بر ره‌تدن صیوب باررلق توگل. بارسیده کاکری بوکری، لکن طاش توشه‌لگان. طازا. خصوصا هر کون یا کغور یاوب تمیزلی طورا. بنالر بارسیده مسلمان ایولری، هر اورامك غایت گوزه‌ل یاصالغان مرمر طاشـلی چیشمه‌لردن کموش کبك صاف و طاتلی صولر شارلاب آغوب طورا. ایولرنك ایشك آللرنده زور باغچه‌لر بار. آلارنك بیك کوبسنده ئلده یم یاشل یافراقلی آغاچلر و یرده یم یاشل أوله‌نلر کورینوب طورا. شولارنك قایسیلرنده بوزاولر، کجه‌لر کمال حضور ایله أوله‌ن آشاب، آغاچ یافراقلری قرقوب یوریلر. شول طار اورام‌لردن یوغاری طابا ئلله نی قدر کیتدم. اورام‌لرده هیچ بر کشی یوق و هیچ بر بالا چاغا یوق؛ قبرلك اوستنده‌گی شیکللی سکونت. ساعت‌گه قارادم. پراخود کیلور وقت یتکان. مین ایندی اسکله‌گه قایتوب یتشه آلاچق توگلمن هم ئلی طاونك باشینه ده چغا آلمادم. ضرر یوق، ایکنچی پراخودغه قالورمن، دیدم. ایکی ساعت دن طاغن بر پراخود بار.

یوغاری‌غه طابا کیته کیته نهایت آولنك یاکه شهرنك طشینه باروب چقدم. ایك آقطق ایولرنی اوتوب آغاچلقلر آراسینه باروب کردم. برگنه ده جان ایه‌سی، حتی اولگی زمانهنك اتلری ده یوق. آزراق قورقوب‌ده آلدم. اگر بره‌ر اوصال کیلوب چغوب شونده‌غی تیره‌ن اوچوروم‌غه تورتب توشوردیسه

بتدی بیت اش، دیم. الله غه طابشردم. اورماننی آوتوب چغوب طاونڭ ایڭ باشینه منوب اوطوردم. عادتا مسجد منارەسینه منوب بر آول اوستینه قاراغان شیکللی هر یاقدن هیچ بولماسه اونار چاقروملق یر کورینه. بر طرفده امثالسز درجەده گوزەل منارەلری ایله بتون استانبول کورینه. ایکنچی یاقده بوغاز اچی جایلوب یاتا. آنده چوب چوبار پراخودلر، لودقەلر یوروب طورا. بوغازنڭ ایکی یاغندەغی گوزەل کوشکلر، سرایلر، ویللالر پانوراماده‌غی شیکللی لطیف منظره تشکیل ایته‌لر. ساعتلرچه قاراب طورغانده‌ده طویارلق توگل. شول اوطورغان یرگده یابشوب قالاسڭ کیله، منگولك شونده طوررغه تلیسن.

توشکان وقتده کیلگان یولدن توگل، بلکه بر طار صوقماقدن توشدم. توبان طابا کیتکان بر طار صوقماق بار ایدی، قایده بولسه‌ده بر یرگه ایلتوب چغارر ئلی دیدمده شونڭ ایله کیتدم. اول مینی ئلله نیچه تورك یورتلرینڭ ایشك آللرینه ایلتوب کرتدی. بر نیچه باغچەلر آرقیلی آوتوب، یارلر آرقیلی سیکروب چغارغه طوغری کیلدی. شولایده بولسه اسکله‌گه توشه طورغان طوغری یولغه ایلتوب چغاردی. اورامل‌رده و ایشك آللرنده کشی و بالا چاغانڭ بو درجه یوقلغنه حیران قالدم. استانبولنڭ باشقه یرلرنده، روم، ارمنی محله‌لرنده اورامل‌رده، میدانلرده هر وقت بالالر اویناغانی، کشیلر یوروب طورغانی کورینه. کیبتلر بولا، حاصل: جان و حرکت اثری کوریله. بونده ایسه بیگرەك آرتق سکونت و بوشلق ایدی...

۱۵ غنوار.

٤١

هیجانلی کونلر

کیچەدن بیرلی استانبول طاغن هیجان اچنده. بر طرفدن یاڭی حکومتنڭ یاوروپا نوطەسینه قارشی بیرگان جوابی خلقنی بیك ممنون ایتمەدی: آطەلر یاوروپا دولتلرینڭ قاراوینه قالورغه وادرنەنڭ یارطیسی بلغاریاغه بیریلوب آنده کریپوستلر یمریلورگه بولغاچ مونڭ نی معناسی بار؟ اولگی کابینیت وقتندەغی جوابدن بونڭ نی فرقی بار؟ باری یاوروپانڭ آچوون قابارتدردق و ناظم پاشا کبك مشهور بر ایرمزنی قربانغنه ایتدك، دیلر.

ایکنچی طرفدن کیچه کیچکی غزته‌لرده، بلغاریانڭ متارکه‌نی بوزوب رسما صوغش باشلایه‌چغی خبری باصیلوب چغوب خلقنی جدی صورتده توشونچه‌گه قالدردی. بلغاریانڭ رسما اعلامنه بنأ ۲۱نچی غنوارده دوشنبه کون کیچ ساعت ۷ده صوغش باشلانه‌چقدر. حاضر مونی کمال متانت ایله قارشی آلودن، «یا ناموس یا أولوم!» دیب صوغشودن باشقه چاره یوق. ایکنچی یاقدن قاراغانده، صوغشورغه آقچه یوق، یاوروپالیلر بورچقه بیرمیلر. حکومت ئلله نیچه بانقه‌لر ایله سویله‌شب قارادی. هیچ قبول ایتلماسلك شرطلر قویالر. مثلا: تورکیه‌نڭ آناطولی قطعه‌سن بر نیچه دولت‌نڭ دائرۂ نفوذینه آیروب بولماکچی بولالر، ئلله نیندی امتیازلر صوریلر، مالیه‌سن کانترول آستنه آلونی، عسکرن کیمه‌تونی یعنی تورکیه‌نی ایران یاصاب قالدرونی شرط ایته‌لر. طبیعی تورکیه ایرکلی کوندن مونDی حاللرگه راضی بولا آلمی. لکن آقچه‌سزلق‌غه‌ده بر چاره طابووی قیین. مأمورلرگه دیکابر آبی‌نڭ ژالونیه‌سی هنوز بیرلمه‌گان. آلارنڭ حاللریده مشکل. حکومتنی ژالونیه صوراب یوده‌ته‌لر. طرابلس ایتالیاغه کیتو سببلی آندن قایتقان تورك مأمورلری‌ده ایکی اوچ آیدن بیرلی ژالونیه آلماغانلر، عائله‌لری آچ قالغان، اوزلری اشسز و اورنسز طورالر. اوچ دورت کون أولوك شونلردن بر نیچه یوز عائله باب عالی‌گه جییلوب بر دیمونستراتسیه یاصادیلر. ژالونیه‌لرن صوریلر. اورن صوریلر. خاتون وبالا چاغالری، آچ قالدق دیب یغلاشالر. محمود شوکت پاشا نیچك بولسه‌ده تەلی سوزلر، جلی وعده‌لر ایله بونلرنی باب عالی ایشك آلدندن چغاروب اوزاتدی. روم ایلنده بالقانلیلر قولینه کیچکان یرلردن قایتقان تورك مأمورلرینڭ صانی‌ده یگرمی مڭلرگه یته. بونلرده اورنسز، بونلرده اشسز، بونارغه‌ده ژالونیه بیررگه، اورن طابارغه کیره‌ك. مسجدلرگه واستانبول طشنده‌غی باراقه‌لرغه یرله‌شدرلگان و سلانیك‌دن آناطولی‌غه پراخود پراخود طاشیلا طورغان مهاجرلرنی‌ده طویدررغه هم یرله‌شدررگه آقچه کیره‌ك. مملکتده‌گی دائمی طنچسزلقلر وخارجی صوغشلر سببلی سودا وتجارت طوقتاغان، آلش بیریش یوق. شول سببلی نالوغلر ره‌تله‌ب جیولمی. مونه شوندی بر وقتده ایکی اوچیوز مڭ عسکرنی قوزغاتب صوغشوب قارا. بو جیکل اش توگلدر.

تلده هر کم ناموس، وطن، دی. هر کم صوگغی بر تیننن بیررگه راضی توسلی قیلانا، اما؛ اشکه کیلگانده آلوکده آلای بولماغان. حاضرنده ایندی نیچك بولور، آنسن آلده‌غی کونلر کورساتور.

بولار اوستینه احوال سیاسیه‌نڭ مساعده‌سزلگن‌ده قوشارغه کیره‌ك. ائتلاف

مثلث دولتلری بتون قوتلری ایله بالقان سایوزنیکلری یاغنده. هر جهتچه آلارغه یاردم ایته‌لر. یاوروپانڭ ایڭ نفوذلی غزته‌لرندن بولغان «تایمس» و «تان»لر بتون افکار عمومیه‌نی تورکیه علیهنه حاضرلیلر. تورکیه‌ده‌گی صوڭغی انقلابنی بیك ناچار قارشی آلدیلر. «یاوروپانڭ تیمر کبك قوتلی اراده‌سی بر کچکنه مایورنڭ (انور بكنڭ) شایارووی ایله هیچ وقت صناچق توگلدر؛ تورکیه‌ده‌گی بو حرکتلر آولوم آلدنده‌غی جان چیگشو قبیلندن‌گنه بر نرسه‌در، تورکیه‌نڭ یاڭی مینیسترلری هیچ اهمیتسز کشیلر اولوب، استانبولده‌غی یاوروپا سفیرلری ایچون آلار آراسنده کوریشورلك کشی یوقدر» دیلر.

درست، بونلر بارسیده دشمن سوزلری دشمنلق برلن یازالر. احتمالکه بالقان سایوزنیکلرندن بو غزته‌لر کوب آقچه‌ده آلالردر. اگر تورکیه کوچلی بولسه موندی سوزلرنڭ بر تینلکده اهمیتی بولماس ایدی، تیك ات شیکللی هاولاسونلر دیه‌رگه ممکن ایدی. فقط، یاوروپاده مطبوعاتغه «یدنچی بیوك دولت» دیلر. آلتی بیوك دولت یاننه اوشبو یدنچی بیوك دولتده قوشلغاچ تورکیه‌نڭ قارشوسنده دهشتلی بر قوت حاصل بولادر. گیرمانیا، آوستریا و رومانیا طرفلرندن تورکیه فائده‌سینه اهمیتلی بر سوز ایشتلگانی وحرکت کورلگانی یوق. گیرمانیا طرفندن آناطولی حقنده بر ایکی سوز ایشتلسه‌ده، مع‌التأسف، اول‌ده تورکیه ایچون امیدلی و جلی بر سوز توگلدر: آناطولیغه روسیه قول صوزماسون، اول یرلرنی کیله‌چکده مین اوزیمه بیلگوله‌ب قویغانمن دیودن‌گنه عبارتدر. رومانیانڭ ایسه بلغاریا ایله برله‌شوب تورکیه‌گه قارشی صوغشو احتمالن بیله یازالر. داخلده تورکلر هر نه قدر عربلر ایله ارمنیلرنی تبعهٔ صادقه، عثمانلی، فلان دیب سویله‌سه‌لرده هم تورك غزته‌لری شولای یازسه‌لرده شولای سویله‌وچی و یازوچی کشیلر بارسی‌ده سوریه عربلرینڭ تورکیه‌دن آیریلور ایچون حاضرنده بیك نق حرکتده بولوندقلرینی، آنده اجنبی اینتریغه‌لری بیك نق حکم سوردگینی وارمنیلرنڭ بتون مقصدلری اوزلرینه آفطونومیا آلودن عبارت اولدیغنی بیك یاخشی بله‌لر هم اوزاقلامی بو اشلرنڭ شولای بولاچاغینه‌ده اشانالر.

تورکلرنڭ اوزلرینه کیلگانده آناطولی خلقی جهالت وفقیرلك اچنده. یوللر یوق. آوللر پریشان. معارف یوق. مکتبلر قوری اسمدن‌گنه عبارت ویران خانه‌لردر. بیچاره تورك صالداتلری اختلاللر، صوغشلر اچنده یوری یوری حالدن طایغان، بیللری بوکره‌یگان یابق و بویوقلر. چهره‌لری قزغانچ بر حال کسب ایتکان. میکروبله‌نب بتکانلر. آناطولی خلقی آراسنده ئلله نیندی مهلك آورولر

حکم سوره، تورکلرنی یلدن یل کیموته بارا. طبیبلر یوق، حفظ صحت قانونلرن اجرا ایتو یوق. استانبولده‌غی ایکی اوچیوز ضیالی وسیاسی بك افندیلر هیچ طوقتاوسز فرقه اویونی اوینیلر. ئلی بر فرقه اوستگه چغوب حکومتنی اوز قولینه آلا، ئلی ایکنچیسی. اوستگه چققان فرقه والیلرنی وبتون مأمورلرنی اوز کشیلرندن قویا. آلار بر نرسه اشلەرگه، بر نرسه ایسابلەرگه اولگورگانچه ایکنچی فرقه اوستگه چغاده اولگی مأمورلرنی بارسنده قووا وآلار اورنینه اوز کشیلرن قویا. حاضرنده استانبولده اورام طاشی صانچه سابق مینیسترلر، سابق والیلر، سابق متصرفلر بار. سرگردان بولوب یوریلر.

احمد رضا بك .

کامل پاشا صدر اعظم بولغاچده جاهد، جاوید، اسماعیل حقی، عاصم، احمدرضا کبك بکار بارسیده تیزره‌ك یاوروپاغه شلغانلر. ملتنڭ آراسنده بولونوب، آنڭ قایغو و فلاکتلرن اورتاقلاشورغه تله‌مه‌گانلر. اش باشنده کامل پاشا وقتده هر کم شول جاهد، جاوید واحمد رضالرنی سوگه‌لر، آلار فوتورتوب ملتنی خراب ایتدیلر، دیلر ایدی. ایندی کیچه جاهد بك یاوروپادن قایتقانده، آنی قارشی آلورغه مڭ بیش یوز کشی توشکان. حاجی کبك آنی قوچاقلاب کوریشه‌لر، پالطو چابولرن اوبه‌لر. چونکه بوگون اش باشنده «اتحاد ترقی» چیلردر. بوگونگی کونده ایکمك و مأموریتلر شول جاهدلر، طلعتلر قولنده‌در. تورکیه‌نڭ حاکمی، صدر اعظمی فلانی بارسیده شونلردر. شونڭ ایچون هر کم آلارغه تەریلکه طوتا. اگر ایرته‌گه اتحاد ترقی اش باشندن کیته ایکان، شوشی کشیلر طاغنوق جاهدلر، طلعتلرنی یمانلاب علی کمال ولطفی فکری یاقلی بولاچقلرنده هیچ شبهه یوقدر. چونکه بارسیده مأمور، بارسیده حکومتگه محتاج. حر کسب ایله طویونوب طورغان و باشنده حر ومستقل فکر طوتا آلو شرفینه مالك بولغان کشیلر مونده، معالتأسف، یوق دیەرلك درجه‌ده آزدر.

اخلاقی بوزولغان، طبیعتی چریگان، ایسکی بیزانس باتاقلغنده‌غی

استانبول خلقی نڭ، استانبول بیروقراتلرینڭ همتسزلگینه بتون روم ایلی تور-
کلری، بتون روم ایلی قطعه‌سی قربان کیتدی. بیچاره اوچیوز مڭ تورکلر شول
استانبول مأمورلرینڭ چریگانلگی سببلی بالقان خرستیانلری طرفندن دنیاده
کورلمه‌گان ظلم و حقارتلرغه دوچار
بولدیلر. ایندی کیلگانلرده استانبولڭغی
بر نیچه بکلر و شاعرلر «نشر و ثائق
جمعیتی» یاصاب روم ایلی مسلمانلرینه
ایتلگان ظلملرنی رساله شکلنده ایتوب
باصدروب چغارو برلن شغللنه‌لر. مونی
حاضر کم طکلی، موڭا حاضر کم قولاق
آصا! بو بکلر آناطولی آوللرینه طارالسه‌لرده
شونده ابتدائی مکتبلر آچدررغه، خلقنڭ
اقتصادی جهتلرن کوتاررگه، زراعت
جهتلرن توزه‌ترگه، صحتلرن قارارغه
کرشسه‌لر ئلله نیچه قات فائده‌لی بولور
ایدی. لکن، بو کویه‌ز بکلر اوزلرینڭ
میبقلرنده نیچه یوز تـوك قل بارلغن
بله طورغانلردر، اما آناطولی ده نیندی آوللر، نیندی خلقلر، نیندی حاللر بارلغن
و آنلر ایچون نیندی استقباللر حاضرله‌نگانلگن هیچ شبهه‌سز، بلمیلردر. چونکه
بولارده خلقغه خدمت فکری، خلق محبتی، وطن قایغوسی، استقبال اندیشه‌سی
یوق: سز چیت دولتلر قول آستنده‌غی مسلمانلر بزدن راحتره‌ك طوراسز بیت،
بزده شولای طوررمز، نه اولاچق افندم، دیلر.

جاوید بك .

برسی کونگه صوغش باشلانووی کوتوله. بولا قالسه بو صوغش یالگز
تورکیه ایچون گنه توگل، بتون مقام خلافت ایچون حیات و ممات مسئله‌سیدر.
گویا شونی آڭلاغان توسلی ایتوب انقلاب یاصالدی. ایندی بر مینوت اوتکارمی
بتون خلق بر کشی توسلی ایتوب آیاقغه قالقورغه، هر کم قولندن کیلگانچه
وطن مدافعه‌سی خدمتنه کریشورگه، بایلر آقچه‌لرن، خاتون قزلر آلتون کموش،
اینجو مرجانلرن چغاروب صوغش فائده‌سینه بیررگه تیوش ایدی توگلمی؟
یوق. هیچ کمنڭده ایسی کیتمی. قهوه خانه‌لرده شول اولگی شیکللوك لغرم طولی
خلق. قارتا وطاولا اویناب اوطورالر. خواجه افندیلرده اولگی شیکللوك قهوه

خانه‌لرده آیاق بوکله‌ب اوطوروب نارگیله اچه‌لر، آلیگی صاری کاغدلی قیل قاللی کتابلرنی مطالعه ایته‌لر.

حسین جاهد بك.

وطن تهلکه‌ده، وطن اوچورومنڭ چیتنده بولسه‌ده مونده برلکده خدمت ایتشورگه تیوشلی بولغان «اقدام» محرری علی کمال لر، سابق مالیه مینیستری عبد الرحمن، داخلیه مینیستری رشید بکلر، کامل پاشا اوغلی سعید و شیخ الاسلام اوغلی مختار بکلر، سابق دیپوتات رضا نور بك و سائر بعضیلر، اش باشینه اتحاد و ترقی چیلر کیلووینه اوپکه‌له‌ب یاوروپاغه قاچدیلر. آنده تورکیه علیهنده نشریات بولوناچقلر، تورکیه‌نڭ دشمن لرینه یوللر کورسه‌ته‌چکلر. «تان» و «تایمس» غزته‌لرینه حاضرگی مینیسترلرنڭ قصورلری، قایوسینڭ بك اوغلنده قایسی ریستورانده قمار اویناد قلری وسائرلر حقنده معلومات بیره‌چکلر. مشهور شریف پاشا حاضرنده پاریژده شول خدمتنی ادا ایتوب طورادر.

مونه مملکت وخلق شوندی بر احوال اچنده بولغان صوك، صوغشنڭ یاڭیدن باشلانوونده‌ده باشلانماونده‌ده کوب حکمت یوق. باشلانسه بلغارلردن ده تورکلردن ده طاغن بایتاق کوب کشی قریلور. طاغن بولگونلك بولور. اشنڭ آخری کینه تورکلر ضررینه بتوب طوقتار. ناموسسز یاشاودن ایسه ناموس ایله اولمك مڭ مرتبه آرتقدر. لکن اوله بلورگه‌ده کیره‌ك. بو صوڭ مهم دقیقه‌لرنی تورکلر بحق تقدیر ایته آلورلرمی وناموسلرن محافظه ایتوب اوله بلورلرمی، اش شونده. حاضرگه قدر بالقان صوغشنده، مع التأسف، مونی اشلی آلماغانلر. موندن صوڭ نیشله‌رلر. کیله‌چکده کوریلور.

هر نه قدر روح سونوك بولسه‌ده، صوغشغه حاضرلك بارا. کیچه بلغاریا طرفندن صوغش باشلاناچغی اعلان ایتلو برلن محمود شوکت پاشا چتالجه‌غه قرارگاه عمومی‌گه، دیڭز مینیستری محمود پاشا چناق قلعه‌گه کیتدیلر. رخصت برلن

طار الغان آفیتسرلر وصالداتلرغه یکرمی دورت ساعت اچنده اوزلرینك بولوکلرینه باروب قوشیلورغه امر بولدی. تورك فلاقلی همه پراخودلرغه استانبولدن کیتمی طوررغه قوشلدی وهمه‌سیده ادارهٔ عسکریه راسپراژینیه‌سنده ایکانلکلری اعلان ایتلدی. باش قوماندان وکیلی ایتوب یمن قوماندانی مشهور احمد عزت پاشا تعیین ایتلدی. ٢١نده صوغش باشلاناچاغی همه والیلرگه وچیت مملکتلرده‌گی سفیرلرگه بلدرلدی. صلح مذاکرمسی ایچون لوندونده بولغان وکیللر کیرو استانبولغه چاقرلدیلر. قرارگاه عمومی‌گه هیچ طوقتاوسز آزق، قورال یباریلوب طورا. یاوروپادن بیك کوب یاکی اصول پولیموتلر کیترتلوب، عسکرگه یبارلدی. ٣٠ ملك‌لك عسکر فرقه‌سی باشنده انوربك صوغش میداننه کیته‌چك، دیلر.

اتحادچیلر پارتیه نزاعسندن بیك صاقلانورغه طریشوب ماتاشالر. کوبکه‌می بارر. انقلابدن صوڭ توقیف وحبس ایتلگان کشیلرنڭ کوبسن هیچ بر نرسه‌سز چغاردیلر. آلوکدن اتحادچیلرغه خلاف بولغان «اقدام»ده چغا باشلادی.

بو کونلرده تورکیه‌نڭ مشهور ادیبلرندن ابوالضیا توفیق بك استانبولدن اوزینڭ شهر طشنده‌غی یورطینه قایتقان وقتده پراخود پریستاننده کیساکدن وفات ایتدی. بر چوق اثرلری، مجموعه‌سی، مطبعه‌سی و تتبعاتی ایله مشهور، مدحت افندی وکمال بکلرنڭ ایبده‌ش و عصرداشلرندن ایدی. احمد مدحت افندی شیکللی مونلده جنازه‌سی عادی‌گنه روشده دفن ایتلدی.

بوگون کوندز ساعت برده دارالفنون بناسنده «اتحاد وترقی» جمعیتی‌نڭ تشبثی ایله «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی تشکیل ایتار ایچون زور بر جیولش بولدی. جیولشده بر نیچه ملك‌لب و هر صنف‌دن آدملر بار ایدی. جیولش‌نی سابق داخلیه مینیستری طلعت بك آچوب مقصدنی بیان ایتدی. صگره مارشال فؤاد پاشا و شریف علی حیدر بك رئیس صایلاندیلر. یاکیدن صوغش باشلانو مناسبتیله جمعیت اعانه‌لر جیارغه، خسته خانه‌لر آچارغه، کوکللی فرقه‌لری تشکیل ایتارگه، خلقنڭ فکرن آچارغه تیوش طابوب هر قایوسی ایچون مخصوص کامیتیت‌لر وکامیتیت‌لرنڭ اشلرن یولغه قویوب ترتیب ایله بوروتو ایچون آیروچه بر هیئت صایلاندی. بوندی کامیتیت‌لر ولایتلرده‌ده آچیلاچقدر.

استانبولده‌غی شمالی آفریقا عربلری فرانسیه سفارتنه، هند، مصر کبی انگلیز مسلمانلری انگلتره سفارتنه باروب، بو ایکی دولتنڭ تورکیه‌گه بو قدرلی ضررلی صورتده حرکت ایتماولرن اوتنگانلر. هندستان مسلمانلری مونده تیلیغراملر بیروب، مقام خلافتنڭ ناموسن صاقلار ایچون صوڭ دقیقه‌گه قدر

صوغشونی توصیه ایته‌لر، اعانه‌لر بیاررگه وعده‌لر بیره‌لر.

صوغش رسما بولورغه تیوش. توبان واورتا صنف خلق مطلق بولا دیب طورالر. یوغاری صنف هنوزده بولووینه اشانوب بتمیلر. یاوروپالیلر اورتاغه کرر، بزنکیلر تگیلرنڭ شرطلرینه کونارلر، نهایت اش کینه صوغشسز بتار، دیه ظن ایته‌لر. نی بولوب قالور. حاضرگی دقیقه‌ده بر نرسه‌ده آیتوب بولمی.

۱۸ غنوار.

٤٢

صوغش آلدنده‌غی حاللر. فکرلر و منظره‌لر.

۲۱ نچی غنوار، دوشنبه کون، اویله‌دن صوڭ ساعت ۳ده مین بو مقاله‌نی یازارغه اوطورغانده رسما صوغش باشلانورغه باری دورت گنه ساعت قالغان ایدی. کیچ بلان ساعت یدی‌ده ادرنه‌ده، کلیبولی‌ده، چتالجه‌ده طوب گومبرتیلری ایشتله باشلارغه تیوش در.

مینم بو خط اورنبورغه باروب یتکانچه، تیلیغرام چبقلری، صوغش باشلانوب، ئلله نیندی مهم واقعه‌لر بولغانلقنی آنده کوبدن ایشتدرگان بولور و احتمالکه صوغش و صلح مسئله‌سی طاغنوق بر نیچه کونلرگه کیچکدرلگاننی خبر بیرر. شونڭ ایچون اول یاقدن مینم بو مقاله‌منڭ اهمیتی قالمایه‌چقدر. شونڭ ایله برابر، یاکیدن صوغش باشلانووی کوتولگان مینوتلرده مونڭ نیندی حاللر بولغانلقنی، تورکلرده نیندی اوی و فکرلر بارلقنی و صوغشنی قارشی آلور ایچون نیندی حرکتلرده بولونغانلقلرینی یازوب اوتسه‌م احتمالکه، صوڭغه قالسه‌ده اوقورلق بر نرسه بولور.

موندن دورت کون آلوڭ بلغاریا طرفندن رسما اعلان ایتلووینه کوره بوگون کیچ صوغش مطلق باشلانورغه تیوش. بوگا مانع بولورلق هیچ نرسه بارلغی بلنمی. حکومت صوغشغه نق حاضرله‌نه: همه آفیتسرلر و صالداتلر ۲٤ ساعت اچنده اوزلرینڭ بولوکلرینه باروب قوشولدیلر. استانبول اورامارنده آفیتسرلر تمام سیره‌کله‌نب قالدی. تیمر یولدن کیچه کوندز صوغش میدانینه آزق و قورال یباریلوب طورا. اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوڭللی و فدائی

فرقه‌لری تشکیل ایتو و خلق آراسنده آگیتاتسیه یاصاو ایچون «اتحاد و ترقی» جمعیتی طرفندن «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی یاصالدی. بو جمعیت بر نیچه شعبه‌لرگه آیریلوب اشکه کرشدی. دارالفنون زالنده خلقنی صوغشقه، وطن صاقلارغه، اعانه بیررگه، کوڭللی یازیلورغه اونده‌ب قونفرانسلر بیریله. خطیبلر، مدرسلر شولوق نرسه‌لرنی بیان ایتوب ایکی کوندن بیرلی جامعلرده وعظلر ایته‌لر. قهوه خانه‌لرده، محله‌لرده نطقلر سویله‌ب خلقنی قوزغاتور ایچون استودینتلر و مدرسه شاکردلرینه تعلیمات بیرلدی. آنلرده اوز خدمتلرینه کرشدیلر. چتالجه‌ده ایکی یاق عسکری آراسنده واق تویاك بەریشولر بولغانلغی، حتی بر نیچه یاره‌لی‌نڭ استانبولغه کیترلگانلگی‌ده ایشتلدی و کورلدی. شونڭ ایله برابر، مونه حاضر شوشی دقیقه‌گه قدر، صوغشنڭ بالفعل باشلانووینه هیچ کم چن کوڭلدن اشانا آلمیدر: بولماس، اورتاغه یاوروپا کرر، تگیلرنڭ صور اغانلرن بیررگه تورکیه‌نی مجبور ایته‌ر، ذاتا آلارنڭ صور اغانلری بیریلوب بتارگه بیك آز قالغان بیت ایندی، دیلر و شونڭ آرتندانوق: بزنڭ بیت آقچه یوق، آقچه‌سز نیچك صوغوشاسن. همده بلغاریا ایله رومانیا آراسنده کیلشو بولغانلق سببلی سیاسی احوال بزگه دخیده ضررلیراق روشکه ئه‌یله‌نگان، یعنی صوغشنی یاکیدن باشلارغه بزگه یاوروپاده ایرك بیرماس و اوزمزنڭده قوادن کیلورلك توگل، دیلر.

اما، حاضرگی ساعتگه قدر یاوروپانڭ قاتناشووینه دائر هیچ بر آچق خبر ایشتلگانی یوق. تورکیه‌نڭ یاوروپا نوطه‌سینه بیرگان جوابن، کیلشو حقنده یاکیدن مذاکره باشلارغه یارارلق طابوب سایوزنیکلرگه اخطار ایتدیگی روایت اولونسه‌ده مونڭ درستلگی و درست بولغان تقدیرده بیله تگیلرنڭ آنی طڭلاولری برده معلوم توگل. سایوزنیکلر صوغشنی باشلاسه‌لر بزنڭ آقچه‌مز یوق دیب طوررغه‌ده مجال قالمی. قارشی طورا باشلامی طوغری کیلمی.

اگر «اتحاد و ترقی» حکومتی سایوزنیکلرنڭ بارلق صور اغانلرن بیروب کیلشورگه راضی بولسه اول وقت آنڭ اوز حالی مخاطره‌ده قالاچق. ادرنه‌نڭ یارطیسن بیررگه و آطه‌لرنی یاوروپالیلر قاراوینه قالدررغه راضی بولووی ایچون‌ده خلق کوزنده خیلی اعتبارلری توشدی. قهوه خانه‌لرده بو حقده‌غی سوزلر کیتکان صاین قویورا و اوستگه چغا بارا.

مونه شولارنی ایسابله‌گان کشیلر: صوغش بولور، صوغشسز اش بته‌چك توگل، دیلر. همده یاوروپا حکومتلری (خصوصا ائتلاف مثلث دولتلری) تورکیه‌ده

انقلاب یاصالوغه آچولری کیلگانلکدن و «اتحاد ترقی» حکومتی‌نك نیده بولسه بر موفقیتسزلك‌گه اوچراب یمریلوون اوز منفعتلرینه موافق کورگانلکدن، آنلر حاضر صوغشنی باشلاتماو خصوصنده بر مداخله یاصاماسلر، بز بی طرف، دیگان بولوب طوررلر، لکن سایوزنیکلرگه مادی و معنوی یاردم ایتوب تورکیه‌نی طاغن بر قات جیگدررلر، طاغن بر قات حقارت ایتدررلر و نهایت: بزنك سوزنی طڭلامادیگز، دیه آچولانب ارمنستان، سوریه، بصره مسئله‌لرن قوزغاتورلر، تورکیه‌گه بورچقه آقچه بیردرتماسلر، شولای ایتوب تورکیه‌نی بتونله‌ی خراب قیلورلر، دیب اویلیلرده صوغشنك بولماون تلیلر. لکن بولمی قالورغه برده یول کورنماوینه‌ده آبدریلر.

«مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نك اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوڭللی وفدائی فرقه‌لری تشکیل ایتو شعبه‌لرینك بارسینك زاسیدانیه‌لری باب عالی جاده‌سنده «فلوط جمعیتی یورطی» بناسنده بولادر. کیچه‌دن بیرلی بو بنا اچنده استانبول‌نك هر صنف‌غه منسوب بیوك آدملری وطن‌نی قوتقارو حقنده کیڭاشه‌لر و هر تورلی تدبیرلرگه تشبث قیلالر. مین شونده کیچه‌ده بوگونده ایکی اوچ مرتبه کروب چقدم. محمود اسعد، مصطفی عاصم، نجم‌الدین منلا، انور بك‌نك آتاسی حاجی احمد، شیخ عبدالعزیز چاوش، طلعت، جاوید، دوقتور اسعد پاشا، سابق سلانیك گوبرناطوری حسین کاظم، سابق بیروت والیسی حازم، اتحادچیلرنك باشلقلرندن عمر ناجی، عبیدالله افندیلر، آغایف، یوسف آقچوره اوغلی، محمد امین، حسین سعاد، سابق والی سلیمان نظیف، دوقتور عبدالله جودت، تحسین پاشا، مارشال فؤاد پاشا، فرید بك و باشقه بر چوق محررلر، ادیبلر، غزته‌چیلر، زور سوداگرلر شونده بولونالر.

فرصت طوغری کیلگان صاین مین بونلر ایله کوریشوب طانشورغه وغزته مخبری صفتیله صوغش و صلح حقنده‌غی فکرلرن آڭلارغه طریشه‌م. محمود اسعد و مصطفی عاصم افندیلر: «بز سیاسی کشی توگل، نی أیتورگه‌ده بلمی‌مز ایندی، اوزمزده آبدراب قالدق بو حاللرگه» دیلر. عبدالعزیز چاوش: «الله بیرسه‌ده صوغش بولسه‌غنه ایدی، روم ایلی قطعه‌سنده‌گی مظلوم قرداشلرمزنك انتقاملرن آلمی قالســـه‌ق خدای اورر بزلرنی» دی. آغایف کیچه: «ظن ایدرم‌که صوغش بولماسدر، مداخله ایته‌چکلردر» دیگان ایدی. بوگون ایسه: «بیلمیم افندم، اشلر جدی‌گه ئه‌یله‌نب بارا» دی. صوك آقچه یاغی نیچك، بیرمه‌دیلرمی؟ دیدم.

عبد العزيز چاوش بك .

ــ آۋانس اولەرق ایکی میلیون قدر آقچە طابلورغە اوخشی، ایرتەگە برسی کونگە بونڭ اشی بتسە کیرەك، دیدی. بوگون شول بنادە، «اتحاد و ترقی» باشلغی و حاضرگی کوندە بتون تورکیەنڭ حقیقی حاکمی بولغان طلعت بك ایلە کوریشوب سویلەشدم: «حاضرگی مینوتغە قدر صوغشنڭ بولماوی طرفینە هیچ بر علامت یوق، شونڭ ایلە برابر مین کینە امید ایتەمن کە، إنشاالله صوغش بولماسدر» دی. آلای امید ایتووگز نرسەگە مستند صوڭ؟ دیووبمە قارشی: «صوغش حاضر بر یاق ایچوندە فائدەلی توگل. بز آلارنڭ صوراغانلرن بیروب بترە یازدق بیت ایندی، اگر عقللری بولسە آلار شوڭا راضی بولوب کیلشور گەگنە تیوش ایندی» دی.

سلیمان نظیف و حازم بکلر ایلە سویلەشوب طوردم. بونلردە آچیق بر فکر بیان ایتە آلمیلر. حازم بك: «بزدە، بالقانلیلردە عادتا یاوروپالیلر قولندە اویونچاق کبك یاشیمز. تلەسەلر کیلشدرەلر، تلەسەلر صوغوشدرالر، صوغوشدررغە تلەسەلر آقچەدە طابوب بیرەلر، بزنڭ موندەغی سیاست، هوامز شیکللی بر کون اچندە ئللە نیچە مرتبە اوزگارەدر، شونڭ ایچون آلدن بر نرسەدە ایتوب بولمی» دی.

ایندی کیلیك صوغشنڭ بولوون تلیلرمی، یوقمی مسئلەسینە: دولت نڭ احوال سیاسیەسندن، احوال مالیەسندن، یاوروپا دولتلرینڭ و بالقان متفقلرینڭ حاللرندن رەتلەب خبردار بولماغان کشیلر مطلقا صوغش باشلانونی تلیلر، صوغش‌نی باشلاو حقندە آچق حرکت ایتماوی ایچون حکومتنی و زور مأمورلرنی عیبلیلر. اگر صوغش باشلانسە تگیلرنی جیگوب ادرنەنی قایتاروومزدە، حتی بتون روم ایلینی دشمنلردن کیری آلوومزدە شبهە یوقدر؛ حاضر عسکرمز سۋیژی، آزق و قورالری کامل یتو، خلقدە حمیت قاباردی، ایندی غلبە امیدی یوزگە یوز آرتدی، بارمزدە هر تورلی فداکارلقغە حاضرمز، دیلر. بو فکر یوغاری طابا کیتکان صاین یومشی و بتە بارا. مملکت نڭ احوال سیاسیەسندن، امور مالیەسندن، خلقنڭ و عسکرنڭ احوال روحیەسندن هم دشمنلرنڭ حالندن خبردار آدملر صوغش باشلانونی بردە تلەمیلر. مجبورا باشلانغان تقدیردەدە اوزلرینڭ جیگە آلولرینەدە زور اشانمیلر. چونکە صوغش باشلانسە بلغارلر ادرنەگە هجوم ایتوب آنی آلورلر، صوڭرە کلیبولی طرفندن هجوم یاصارلر، چتالجەدە هجوم ایتمایەنچە تدافعی حالدەگنە بولونورلر، بز ایسە بو یرلرنڭ برسندەدە تجاوزی حرکتدە بولونا آلاچق توگلمز، تدافعی حالدە طوردن ایسە دشمنلرغە بر ضرردە تیدرە آلمز، آلار اوزلرینە کیرەك یرلرنی ضبط

ایتارلر و شول وقت یاوروپا مداخله ایتوب بزنی صلحغه مجبور قیلور، دیلر.

نیچون صوك سزنك عسکر، تجاوزی حرکت یاصی آلماس ایکان؟ دیگان سؤالگه قارشو: دشمن عسکری بزنکندن قوتلی هم بزنك، عسکرنك روحی توشکان، آنی یاکیدن روحلاندرو آنسات اش توگللر، شونك ایچونده بزنك عسکر استحکاملردن چغوب هجوم ایته آلمایه‌چق، بلکه استحکاملر آرقه‌سنده مدافعه‌ده‌گنه بولونا آلاچقدر، دیلر.

عسکر اوزی صوغشنی تلیمی، یوقمی؟ بو حقده درست دیب أیتورلك بر سوزده بلوب بولمی. تلی، یوقسه عصیان چغاررغه حاضر طورالر دیب سویله‌وچیلر بولغانلغی شیکللی؛ تله‌می، اگر صوغش باشلانسه استانبولغه هجوم ایتوب آنی طالایاچقمز، آلوکده‌ده بزنی اوچه‌ر کون آچ طوتدیلر. آفیتسرلرمز اوزلری چادرلر اچنده صیلانوب شراب اچوب یاتدیلر، بزنی قردردیلر، طاغنوق شوندی بر حالگه توشارگه تله‌می‌مز، باری بر روم ایلینی بزده قالدرمایه‌چقلردر، دیه‌لر ایکان دیب سویله‌وچیلرده بار. احتمالکه کوب عسکر آراسنده تگله‌ی سویله‌وچیلرده، بولای سویله‌وچیلرده بولور. لکن، عمومیت و اکثریت اعتباریله حاضرگی حالده تورك عسکرنده اطاعت و دیسسیپلینه بوزولغانی یوق. اگر حکومت قرار بیرسه عسکرنك نق صوغوشاچاغنده شبهه یوقدر. بو قدربسی کوب علامتلردن معلومدر.

مونه کیچکی غزته‌لر چغا باشلادی. «افهام» غزته‌سی غزته‌نك باشینه بیك آری ایتدروب: «بیوك دولتلر بلغارلرغه کیلشورگه توصیه ایته‌لر. بلغاریا صوغشو ایله کیلشو آراسنده متردد طورا» دیب یازغان. «ترجمان حقیقت» ایسه «صوغش باشلادی... می؟» دیه زور سرلوحه قویغان و اوستینه‌ده «بوگون بر برسینه خلاف ایکی تیلیغرام آلندی: برسنده بلغاریانك، یاوروپا دولتلرینك مداخله‌سینی کوته‌چکی و ایکنچیسنده دولتلرنك توصیه‌سندن هیچ بر ثمره چقماغانلغی بیان ایتله، بناءً علیه بوگون کیچ طوپلر شارتلی باشلایه‌چقدر» دی.

شهرده و اوراملرده هیچ یات احوال یوق. هر نرسه عادتده‌گیچه. تیك اوراملرده غزته صاتوچی مالایلرغنه کوبه‌یه توشدی. «افهام، افهام، افهام یازیبور!» «ترجمان حقیقت ایکنچی طبع!» دیه دنیانی یاکغراتالر. اوزن بیش آلتی یاشلك قزندن یته‌کله‌تکان غزته صاتوب یوروچی صوقر بر تورکده بوگون بیك آشغوب یوری و ترتوارلرده کوبسنچه باشقه‌لرغه کیلوب به‌ریله‌در. باب عالی

جاده‌سنده بوگون مالایلر بالقان و ادرنه خریطه‌لرن‌ده یوگوره، یوگوره صاتوب یوریلر. باشده بو خریطه بیش غروش بولغان ایکان. حاضر بر غروش‌غه بیره‌لر. اشنڭ آخرغه طابا بارغانلغی، بوندن صوڭ بو خریطه‌لرنڭ اهمیتی قالمایه‌چغی شوندن‌ده بیلگولی.

کیچه‌لی بوگونلی هوالر جلی. اسکامیه‌لر قهوه خانه‌لرنڭ طشینه چغارلدیلر. ترتوارلرغه و میدانلرغه تزلگان شول اسکامیه‌لرده تورکلر بیك حضورلانب‌غنه قهوه اچه‌لر و نارگیله چیگه‌لر. تیك کیچکه طابا یاڭغور یاوا باشلاغاچ‌غنه آزراق راحتلری بوزولدی.

نی حاللر بار ایکان دیب بوگون قدرغه خسته خانه‌سینه کیتدم. آنده، تریله باشلاغان آورولرنی تیزره‌ك چغارو تدبیرینه کروشکانلر. صوغش باشلانا قالسه یاڭیدن کیله‌چك آورولر ایچون اورن حاضرله‌گانلکلری آڭلاشیلا. بزنڭ، خسته قاراوچی طوتاشلرمز بیك ایسانلر. هیچ آریمی طالمی اشلیلر. خسته خانه اداره‌سی و طبیبلری اوزلرندن فوق العاده ممنونلر، بوشلای بو قدر طریشوب اشله‌وچی آدملر بولنور دیب بزنڭ عقلمزغه کیلگانی یوق ایدی، آفرین، روسیه مسلمانلرینه، دیلر. اگر صوغش باشلانا قالسه طوتاشلریمز صوغش میدانینه یاقنراق یرده‌گی هلال احمر خسته خانه‌سینه کیتارگه و مجروحلرگه برنچی یاردم بیریله‌چك اورنلرده بولنورغه تلیلر.

آندن قایتشلی «هلال احمر» مرکز اداره‌سینه کروب آنده‌غی حاللرنی کوروب چغارغه تله‌دم. هلال احمر جمعیتی‌نڭ رئیسی دوقتور بسیم عمر پاشا برلن بر آز مصاحبت ایتدم، اول أیته: «دارالفنون زالنده قونفرانسلر بیروب لاف ایله وقت کیچره‌لر، کوڭللی فرقه‌لر تشکیل ایتارگه تلیلر، حالبوکه کوڭللی فرقه‌لرنڭ کیره‌گی‌ده یوق، فائده‌سی‌ده یوق، بزگه شول بار عسکرمزنی‌گنه یاخشی طویدررغه کیره‌ك، اگرده هر کون آلارغه بره‌ر کیسه‌ك شیقولاد ایله ایکیشه‌ر اوچه‌ر کیسه‌ك شیکر بیرلسه حال آلورلر، کوڭللری کوتاریلور، حسیاتلری قابارر ایدی؛ ایت آشاب یاشاوچی ۳۰ میلیونلق انگلیز قومی‌نڭ، اولهن آشاب یاشاوچی اوچیوز میلیون آزیا وهند خلقلرن ضبط ایتوب طورولری بوشقه توگلدر، آنڭ حکمتی بار، مونه شول حکمتدن بز غافلمز» دی. بسیم عمر پاشا هلال احمرنڭ، حربیه اداره‌سینه نی قدر خسته خانه اسبابلری بیرگانلگی، صوغش میدانده برنچی امداد نقطه‌لری، موقت خسته خانه‌لر نیچك تشکیل ایتلگانلگی وآندن آورولرنی واغونلرغه آصلغان بیشکلر ایله شهر خسته خانه‌لرینه نیچك

طاشلغانلغی حقنده بر آز معلومات بیردی. صکره مینی یوغاری قاتغه «هلال احمر» نڭ خانملر شعبه‌سینه آلوب چقدی. آنده بر نیچه خانملر اشلوب وبعضیلری یازوب صزوب طورالر ایکان. بو یاگی باشلانه‌چق صوغش وقتنده مجروحلرگه یاردم حقنده خاتونلرده اوزلری طرفندن بایتاق تدبیرلر وخدمتلر توشونگانلر. پاشا آنلر ایله شول طوغروده سویله‌شدی و قدرغه خسته خانه سنده‌گی بزنڭ طوتاش‌لریمزنی ذکر ایتوب، مونه نیچك یاخشی اشلیلر، کاشکی بزده‌ده شوندی همتلی خانملر کوبره‌ك بولسه‌چی، دیدی. «هلال احمر» خاتونلر شعبه‌سینڭ رئیسه‌سی، مختار پاشا رفیقه‌سی پره‌نسس نعمت خانم اولوب، حاضر اول آنده یوق ایدی.

فلوط جمعیتی یورطنده بر یرده کوکللی عسکر قید ایتوب طورالر. ایشك آلدنده و اورامده بایتاق یاشلر جیولغان. یازلورغه نوبت کوته‌لر. بر بولمه‌سنك اعانه قبول ایته‌لر. استانبولده آغاچ اوستاسی خلیل اوغلی مصطفی اسمنده ٤٢ یاشلك بر کشی اوزینڭ اوستنده‌گی ساعتن، یوزوگن، یانده‌غی اوچ لیرا آقچه‌سن شونده کیتروب اعانه بیرگان. اوزی کوکللی عسکر بولوب یازلغان. اویی بار ایکان، آنی‌ده صوغش فائده‌سینه صاتارغه یازدرغان. تورك خاتونلرندن بعضیلری یوزوك، آلقه، مویونسالرن اعانه ایتوب بیارگانلر. صدر اعظم محمود شوکت پاشا اعانه ایتوب مڭ لیرا بیرگان. «هلال احمر»ده خدمت ایتوچی دورت مسلمه باللذات اوزلری شول «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی مجلسینه کیلوب اوزلرینڭ اوست باشلرنده‌غی آلتون کموش و بتون زینت اسبابلرن اعانه ایته‌چکلرن بلدرگانلر وخاتونلر آراسندن اعانه جیو همك خاتونلر آراسینه فکر طاراتو ایچون مخصوص کامیتیتلر یاصارغه، خاتونلردن فرقه‌لر توزوب صوغش میدانینه یبارگه، خاتونلر هیئتی سلطاننڭ اوزینڭ صوغش میدانینه کیتوون اوتنورگه کیره‌کلگن تکلیف ایتکانلر. صوغش میدانینه بارغان خاتونلر ایسکی اسلام خاتونلری کبی مجروحلرنڭ یاره‌لرن صاررلر، آشلرن قاررلر، قورقاقلرن جسارتلندررلر، اگر قاچا باشلاسه‌لر آلارنڭ ملطفلرن آلوب دشمن برلن اوزلری صوغشورلر، دیگانلر. بو تکلیفلرن آلار یازوب بیرگانلر؛ جیولشك وخانملرنڭ اوزلری حضورنده بو اوقولغان وقتده متأثر بولوب هر کم اوکسوب یغلاغان. بو خانملرگه جیولش بیك کوب تشکرلر بیان ایتوب، تکلیفنامه‌لرینڭ خاتونلر جمعیتنه یباریله‌چگن بلدرگانلر.

دارالفنون زالنده کیچه و بوگون ئلله نیچه مرتبه قونفرانسلر بیرلدی.

آغایف، عمر ناجی، یوسف بك آقچوره اوغلی، حمدالله صبحی بك، آقا کوندز، محمد امین بك کبك بیوك خطیبلر و شاعرلر غایت مؤثر نطقلر ایراد ایته‌لر، خلقنك حمیتن اویاتاچق شعرلر سویلیلر. زالده بر نیچه‌شه‌ر ملك خلق بولا. صیبوشا آلماینچه بتون ایشك آلدی طولا. مسجدلرده و جامعلرده مشهور مدرسلر، خواجه‌لر وعظ سویلیلر.

شولای ایتوب، صوگغی بر نیچه کون اچنده استانبول خیلی روحلاندی. لکن، نی قدر روحلانسه‌ده اشنك زورلغنه، مسئله‌نك اهمیتنه نسبة بونلر غایت آز و غایت سطحی شیلردر. بوندی حرکتلر ایله‌گنه وطننی قوتقارا آلونی امید ایتوب آلدانورغه اورن یوق. چونکه بتون آناطولی، بتون خلق قاراڭغولق، فقیرلك، جهالت، روحسزلق، اچنده ایزیلوب طورغان بر مدتده پایتختنده‌گی بر نیچه ملك کشیلرنڭگنه چابالانولرندن کوبموگنه فائده کیلور. خصوصـا استانبولنك بایلری، پاشالری اعانه بیررگه برده آشقمی‌لر. کوبسنچه فقیر فقرا اوزلرینك صوك غروشلرن بیروب مملکتده‌گی فقیرلرنك صانن‌غنه آرتدرالر.

یوسف بك آقچورا اوغلی اوزینك قونفرانسنده، حاضرگی زمانك صوغشی ایکی عسکر آراسنده‌غنه توگل، بلکه ایکی ملت آراسنده و ایکی ملت نك سوداگرلری، معلملری، مکتبلری، شاکردلری، خاتونلری، فـکرلری، آت و آربالر، یوللری، صابان‌لری آراسنده بولادر؛ بونلرنك بارسیده، مع‌التأسف، بزده دشمنلرمزغه قاراغانده ضعیف، ناچار و کوچسزدر، شونك ایچونك جیڭلدك، اگر شوشی یاقلارغه اهمیت بیرماسه‌ك، اگر شوشیلارنی توزه‌تر ایچون آوللرغه طارالوب خلق خدمتنه کرشماسه‌ك بز هنوز جیڭلورمز، روم ایلی شیکللی قولمزدن آناطولیده کیتار، دیدی. آچی، لکن درست سوزلردر.

داخلیه ناظری بر سیرکوله‌ر طاراتب آول خلقلرندن، اوزلری صالدات خدمتنده بولونغان کشیلرنك عائله‌لرن قاراشورغه، یرلرن سوررگه، آشلقلرن ساچارگه یاردم ایتولرن اوتندی.

شیخ الاسلام بر سیرکوله‌ر طاراتوب، علمادن مسجدلرده اسلام عسکرینك جیڭووی ایچون دعا قیلولرن اوتندی.

«اتحاد ترقی» چیلر بیك طریشوب اشلیلر. خلق آراسنده اتفاق و اتحاد حاصل ایتارگه، پارتیه نزاعلری قوزغاتماسقه بیك اجتهاد ایته‌لر. اوزلرینك مخالفلرینه‌ده مراجعت ایتوب، اشکه قاتناشولرن، برگه اشله‌ولرن اوتنه‌لر. تگیلر بتونله‌ی اشانوب بیریلوب بته‌سیلری کیلمی. «اتحاد ترقی» چیلر طرفندن

مخصوص هیئتلر یباریلوب چاقرتلسه‌لرده پرنس صباح‌الدین بك ، لطفی فکری بك‌لر جیولشلرغه کیلمه‌دیلر. ائتلافچیلرنڭ باشلغی صادق بك إنقلاب وقتنده انگلتره سفارت خانه‌سینه قاچوب کرگان ایدی. ئلده شونده طورا ، چاقرسه‌لرده، تیولمیه‌چك دیب تأمینات بیرسه‌لرده چقمی .

حاضر استانبول اورامرنده کوزگه آیروم وکوب کورینوچیلر مصر و هند «هلال احمر» هیئتلرینڭ کشیلریدر. هند هلال احمر غروپپاسی، بله‌کلرینه هم یاقه‌لرینه قزل یاریم آی علامتی قویغان، غایت پاك و پخته کییونگان بو کشیلر هر یرده کوکره‌کلرن کیروب، باشلرن کوتاروب اوزلرینه اعتماد ایله یوریلر. یرگه باصقانده بزنڭ تاتارلر یاکه تورکلر کبی آلغا یایسه آرتقه طابامی آتلیم ایکان دیه ایسابله‌ب طورمیلر. بلکه دنق دنق باصوب آلغا طابا بارالر. یوزلرنده حیات و فعالیت علامتی کوریلوب طورا .

قدرغه خسته خانه‌سنده‌گی هند هلال احمر هیئتی کیچنلرده چتالجه‌غه باروب خسته خانه آچدیلر و اوزلری شونده طوروب خدمت ایته باشلاغانلر ایدی. بر نیچه‌سی اوزلری آوروب مذکور خسته خانه‌گه قایتقانلر.

مینم فاتیرنڭ اوستکی قاتنده «مصـر هلال احمر» هیئتی نڭ مرکز اداره‌سی‌در. صوڭ کونلرده بونلرده‌ده ایس کیتکچ فعالیت کورلمه‌گه باشلادی. بو مرکزده کوب کشیلری اشلیلر. ئلله نیچه یرده آزق واسباب اسقلادلری بار. خسته خانه‌لر طوتالر و مهاجرلرنی طویدرالر. صوڭغی کونلرده صوغش باشلانو احتمالی بولغاچ : «استانبول ایله خادم کوی آراسنده مصر هلال احمر جمعیتی طرفندن آچیله‌چق خسته خانه‌لرده مجروحلر قاراو خدمتنه کشیلر کیره‌ك، ژالونیه آی‌غه اوچ لیرا (٢٥ صوم)» دیه ایشك‌که اعلان یابشدرغانلر ایدی. شوڭا یازیلورغه دیب شـول قدر کوب کشی کیلدی، که حتی ایوگه هجوم ایته باشلادیلر. آبدراغاچ یورت خوجه‌سی گریك خاتونی پالیتسه چاقروب تگیلرنی ایو آلدندن چغارترغه مجبور بولدی .

خلق نڭ بو قدر کوب کیلووی‌نڭ سببی ایسـه هیچ شبهه‌سز فقیرلك و احتیاجنڭ زورلغی‌در. صوغش‌نڭ اوزایووی سببلی آلش بیریشلرده افراط درجه طورغونلق بار . سوداگرلر زار یغلیلر، حتی کم‌گنه جیگسه‌ده تیزره‌ك جیگسونده اورتالق بر آز باصلسون، اشلر ترتیب‌گه توشسون ایدی، دیلر. حکومت مأمورلری معاش آلا آلمیلر. شول سببلی هر یاقده‌ده احتیاج بار.

بو یاڭی باشلانه‌چق صوغش وقتنده کیره‌ك بلغاریانڭ وکیره‌ك تورکیه‌نڭ

صوغش میدانده غزته مخبرلرن یبارماسکه قرار بیرگانلکلری آکلاشلدی. اگر رخصتسز قاچوب کرسەلر قاطی جزاغه دوچار ایتلەچکلر ایکان. تورکیه بو خصوصنی استانبولدەغی اجنبی سفیرلرینه خبر بیردی دیه غزتەلردە کورلدی.

استانبول ۲۱ غنوار.

٤٣

صوغش یا گیدن باشلاندی.

صوغش یا گیدن باشلانورمی ایکان، یوقمی ایکان، دیه ملك تورلی ترددلر و شبهەلر اچنده طورولغان کونلر اوتدی: صوغش باشلاندی. ۲۱ غنوار دوشنبه کون کیچکی ساعت ۷ دە متارکه مدتی طولوب چیرك ساعت اوتکاچده بلغار طوپلری ادرنه اوستنده یا گغری باشلادیلر. حکومت مونی مونده رسما اعلان ایتدی. مونه حاضر ایندی اوچنچی کون، بلغارلرنك ادرنەنی طوپقه طوتقانلقلری و ادرنه قلعەسندن آلارغه قارشی طورولغانلغی آکلاشیلا. اما، شوندن باشقه، مونده حاضرگه هیچ بر تفصیلات بلنمی. غزتەلردەده، تیلیغراف خبرلرندەده شوندن آرتق معلومات بیرلمی.

اوچنچی کون وکیچه چتالجەده هم کلیبولی طرفندەده صوغش باشلانغان دیه بعض غزتەلر یازسەلرده بونك درست توگللگی، بو طرفلردە حاضرگه بر نرسەده یوقلغی و شونك ایله برابر، حاضرگی صوغشنی و عسکر حرکتینی حکومتنك بیك یاشرون طوتارغه تلەگانلگی آکلاشیلادر. صوغش میداننه غزته مخبرلرن یبارمیلر. چیت دولتلرنك عسکری آگینتلرندە یبارماسکه تلیلر.

حکومتنك بولای ایتوون حقسز دیب أیتور حال یوق. اوتکان صوغشلردەده مخبرلر وآگینتلر یوزندن بایتاق اوکغایسزلقلر کورلگان. مونك بر مثالینی اوز کوزم بلەن ده کوردم.

مونده کیلوب بر آز طورغاچده چتالجەغه قرارگاه عمومیگه (غلاونی قوارتیراغه) بارغانمنی وقتیله یازغان ایدم. شول وقت کیچگه طابا بز بر نیچه آفیتسرلر ایله کانسیلەریه ایچون تعیین ایتلگان واغونده سویلەشوب اوطورغان چاقده، بر آفیتسر شونده اوزی بلەن اوچ کشی کیتردی. فسلی، اشتاتسکی

کیومده‌لر. آفیتسر کانسیله‌ریه‌ده‌گی مایورغه: «افندم، مونه بو ایکی کشی اوزلرن انگلیز غزته‌لرینك مخبرلری، دیلر. تورکچه، فرانسوزچه بلمیلر. یانلرنده فوتوغراف‌لری بار. تگنده، مونده اولگان آت اوله‌کسه‌لرینك رسملرن آلوب یوریلر. یانلرنده‌غی کشی، پیراوادچیکلری یرلی بر گریکدر. مونده غلاونی قوارتیراغه قایدن، نیچك کیلوب کرگانلردر، رخصت نامه‌لری فلانلری یوق» دی.

رخصتسز مونده نیچك کیلوب کردیگز؟ نیچون اول اولگان آت لاشه‌لرینك رسمن آلاسز؟ دیب صوراشا باشلاغاچ هیچ ره‌تلی جواب بیره آلمادیلر: «مونه شولای آتلرغه آتلاندق‌ده یوررگه چقدق، کیله طورغاچ موندوق کیلوب یتدك، آلغان رسملرمز اگر یاراماسه حاضر پلاستینکه‌لرنی کوز آلدیگزده واتوب طاشلیق» دیلر. نهایت، یانلرینه بر آفیتسر بیروب بونلرنی استانبول‌غه حربیه نظارتنه یباردیلر. تیوشلی معامله شونده اجرا ایتلور، دیدیلر. مخبرلرنك بعضیلری شوندی تیوشسز اشلرده بولونالر، صکره اوزلری حقنده قانون اجرا ایتله باشلاسه تورکیه‌نی، تورکیه‌نك اداره‌سن، عسکرن و هر نرسه‌سن یامانلاب بتون یاوروپا غزته‌لرن طوتورالر ایکان.

ایکنچی بر مثال‌ده بولای بولغان: چتالجه صوغشنده بلغارلر جیگلوب بیش اون ملك تلفات بیرگاندن صوك آفیتسرلر و عسکری آگینتلر کیچ برلن چادرلرغه قایتقانلر. شول وقت یاپونیا آتاشه میلیته‌ری تورك آفیتسرلری یانینه کیلوب شادلغندن «بانزای!» (اورا) قچقرا قچقرا قانیاقنی شیشه‌سی برله‌ن کوتاروب اچکان. اما انگلیز آتاشه میلیته‌ری قزارنغان، بورتونگان، آچووندن نیشله‌رگه بلمی و اوز اوزینه: «نی بولدی بو بلغارلرغه، مونه سین ئه، هیچ کوتولمه‌گان اش!» دیه سویله‌نوب آرلی بیرلی یوروگان، حتی آشارغه ده اوطورماغان.

مادامکه، تورك لاگیرنده بولوندقلری حالده بعض بر آتاشه میلیته‌رلرنك وجدانلری شول قدر یاتسزلق ایته‌رگه مساعده قیلا، اول حالده آنلرنی اول تیره‌گه هیچ یبارماو طاغن یاخشیراق بولاچاغنده شبهه یوقدر.

محمود شوکت پاشا کیچه چتالجه‌غه کیتدی. آنده بر ایکی کون قالور، دیلر. حاضرگی دقیقه‌ده مونده‌غی اعتقاد بویله‌در: بلغارلر ادرنه‌گه هجوم ایله اوغراشاچقلر. ادرنه‌نی آلماسدن اولوك چتالجه وکلیبولی طرفلرنده هجوم باشلامایه‌چقلر. شکری پاشادن آلنغان معلوماتغه بناءً، ادرنه آپریل باشینه قدر بلغارلرغه تسلیم ایتلمی توزه آلاچق، شول وقتغه قدر یتارلك آنده آزق وقورال

باردر. ایکنچی طرفدن ایسه یاوروپا دولتلری صوغشنی طوقتاتو حقنده آشغچ روشده اوز آرا مذاکره ایته‌لر. بر آطنه‌غه قدر آلارنڭ بو خصوصده مداخله ایتولری کوتوله. شولای بولغاچ صوغش تیز طوقتالورغه لازم بولادر. اما، تورکلر اوزلری چتالجه وکلیبولی طرفلرندن هجوم ایتارلرمی، ادرنه‌نی قوتقاررغه طریشورلرمی؟ بو خصوصده مونده بر نرسه‌ده بلنمی. «تکفور طاغی» یانندن تورکلر یاکی عسکر توشوروب، ادرنه‌گه طابا باررغه حاضرله‌نه‌لر دیگان سوزلر بار ایسه ده، حاضرگه، بونلر اشانچلی توگلدر. اگر بورچقه آقچه آلونسه هجوم حرکتی یاصالاچق دیو کوتوچیلر کوبدر.

آقچه هنوز طابلغانی یوق. حاضرگه «اتحاد ترقی»نڭ غیرت و اجتهادی سایه‌سنده اشلر یوروب طورا. حکومتده جان اثری کورلگاچ، کیره‌ك داخلدن وکیره‌ك مصر، هندستان کبی خارجدن کلیتلی اعانه‌لر کیله باشلاغان. استانبولده انقلاب یاصالوب کامل پاشا توشورولگاننڭ ایرته‌سی جمعه کون بر کون اچنده یالگز مصرنڭ اوزنده‌گنه تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی ایتوب اون آلتی مڭ لیرا (١٦٠ مڭ صوم) جیولغان.

اگرده آقچه‌غه بیك زور احتیاج توشوب کیتسه ایسکی سلطانلردن بیرلی قالوب، خزینه‌ده صاقلانوب کیله طورغان مجوهراتنی وقیمتلی نرسه‌لرنی صاتارغه‌ده ایسابلری یوق توگل. تورکیه‌نڭ تیمر یول تحویلات کاغدلرندن (ویغرشنی بیلیتلرندن) سلطاننڭ و پرنسلرنڭ هر قایوسی بر نیچه شهر یوز مڭ صوملق صاتوب آلورغه، شولای ایتوب خزینه‌گه آقچه یاصارغه تله‌دیکلریده سویله‌نمکده‌در.

صوغش باشلانو سببلی استانبولده کوب اوزگاریش بولغانی یوق. هر نرسه اولگیچه. اعانه بیررگه، کوکللی یازیلورغه تشویق ایتوب قونفرانسلر، جامعلرده وعظلر دوام ایته. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نڭ شعبه‌لری هر کون جییلوب اشلیلر. تورك خاتونلریده بقدر الحال حرکت‌له‌نه‌لر. کوبدن بیرلی حرکتسز طورغان «تعالی نسوان» جمعیتی‌نڭ بوگون برنچی جییولشی بولدی. بایزیدده قزلر رشدیه‌سی مکتبنه ٥٠-٦٠ قدر خانملر جیولدیلر. بو جمعیت‌نڭ رئیسه‌سی خالده خانمدر. آلار بوگون شونده اعانه جییوب هلال احمرگه یاردمله‌شو حقنده کیگاشدیلر. یورتلرغه کروب اعانه جییوب یورر ایچون آرالرندن بر نیچه خانملر تعیین ایتلدی.

آلدمزده‌غی جمعه کون جمعه‌دن صوڭ سلطان احمد جامعنده خاتونلر جیولشی بولوب، شونده خواجه حسن فهمی افندی آلارغه نطق ارا‌د

ایته‌چك ووطن صاقلاو یولنده خاتونلر حرکتی‌نڭ لزوم و اهمیتلرن سویله‌یه‌چکلر.
ولایتلرده و اویازلرده‌ده یاخشوق حرکت قوزغالغانلغی، استانبول غزته لرینه کیلگان تیلیغراملردن آڭلاشیلوب طورا. «هلال احمر» جمعیتی، اوزینڭ خسته خانه‌لرنده خدمت ایچون: طبیب‌لر، آپتیکارلر، آورو قاراوچیلر و سائر خدمتچیلر کیره‌ك، تله‌گانلر کیلوب یازلسونلر، دیب اعلان قیلدی. مصر و هند هلال احمر هیئتلری‌ده یاڭی خسته خانه‌لر آچارغه بنالر آزلیلر. خدمتگه کشیلر قید ایته‌لر. هندستان مسلمانلری حکومتگه تیلیغرام بیروب صوغشقه یاڭیدن باشلاونی تبریك و صوڭ نقطه‌غه قدر وطن‌نڭ ناموسن صاقلاونی توصیه ایتکانلر.
یاڭی حکومت‌نڭ ادارهسی حاضرگه طنچ‌غنه بارا. خلق‌ده روح یاخشوق کوتارلدی. داخلیه ناظری: «حکومت هیچ کمگه تییو و قصو فکرنده توگل، شول سببلی وطن‌نی طاشلاب چیت مملکتلرگه کیتارگه هیچ بر سبب یوقدر، حکومت هر کم‌نڭ حقوق شخصیه‌سن تأمین ایته» دیب رسما اعلان قیلدی.
شونڭ ایله برابر، ایسکی حکومت طرفداری بولغان کشیلر برم برم شوواطورالر. کامل پاشا کیچه مصرغه کیتدی. انگلتره و فرانسیه سفیرلرینڭ باش ترجمانلری آنی بیك زورلاب اوزاتوب یباردیلر. سابق خارجیه ناظری نورادونگیان افندی عائله‌سیله برلکده بر ایکی کوندن فرانسیه‌غه کیته ایکان.
انقلابدن صوڭ آدیساغه قاچوب کیتکان استانبول پالیتسه‌سینڭ باشلغی واصف بك اوچنچی کون مونده قایتدی. اوزینه بر نرسه‌ده اشله‌مه‌دیلر. ایرکده یوری.

۲۳ غنوار.

٤٤

استانبول تأثراتی (*)

II

هر نه قدر استانبولنڭ هواسی جلی، کونلری هیبت بولسه‌ده قش بابای کینه اوزینڭ بارلغن ایسکه توشوروب قویادر. دیکابر آخرلرینه طابا یاخشوق

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله.

صووق کونلر بولدی. مونده عمومیتله ایکی یاقدن جیل ایسه: شمالدن، جنوبدن. برنچیسینه پویراز، ایکنچیسنه لدوس، دیلر. پویراز بولدیسه کون صووتا، هوا بوزولا، کوك یوزی صییق بولوطلر ایله قاپلانا، صولر طولقونلی، هوادن یاغور، ییشك قار، یاکه ایکیسی برگه قاتناش بر نرسه‌لر یاوا باشلی. بو، عادتده ایکی اوچ ــ یاکه اوچ دورت کون دوام ایته. صڭره لدوس ایسه باشلی. ایندی بو وقت، هوا صافلانا. قویاشنڭ یاقطی نورلری بتون استانبولنڭ مناره‌لرن قوچاقلاب آلوب، غایت گوزه‌ل منظره تشکیل ایته. یومشاق ولطیف جنوب جیلی انساننڭ بیتلرندن سویارگه طوتونا. هر بر یاقطی، کوڭللی، جلی بولا. خصوصا مونڈی کونلرده استانبولنڭ جنوب طرفنده‌غی مرمره دیڭزی بوینه توشوب یار بوینده‌غی قایالر اوستنه اوطورسڭ و دیڭز صولرینڭ آقرون غنه اویناقلاب یار بوینه کیلوب کیتولرن تماشا قیلوب طورسه‌ڭ بو دنیانڭ اوزن‌ده، آنڭ محنت‌لرن‌ده اونوتاسن، کوڭلده‌گی قایغولرده بته، کونلرچه آطنه‌لرچه شونده اوطوروب طورسه‌ڭده طویماس توسلی بولاسن، بارا طورغاچ اوزڭده شول صولرغه قوشیلوب اچکه طابا کروب کیته‌سی ومنگولك‌گه باروب قوشولاسی کیله باشلی.

قش کیلوب پویرازلر کوبایه باشلاغاچ «مسرت» اوته‌لنڭ طورو اوڭایسزلاندی. پیچی یوق، اوزی بیك یوغاری، ترزه‌لرینڭ کوبسی پویرازغه قارشی. صوغش، یاکه صلح مسئله‌سی‌ده تیز گنه بتارگه اوخشامی. بر کیلگاچ ایندی شول مسئله بر آز آڭلاشلغانچه‌غه قدر مینم موندن کیته‌سم‌ده کیلمی. شوڭا کوره، خصوصی بره‌ر ایوده، جلی‌راق، اوڭایلیراق بولمه طابلسه اوته‌لدن چغارغه بولدم. بولمه بیك تیز طابلدی: باب عالی‌نڭ توبان یاغنده‌غنه بر ایوده ایدی.

بو ایو دورت یاتاڤلی بر نرسه‌در. اوچنچی قاتنده مصر «هلال احمر» هیئتی‌نڭ مرکز اداره‌سی. مینم بولمه شونڭ آستنده ایکنچی یاتاڤده‌در. دورتنچی یاتاڤده کم بارلغن بلمیم. آنده شولای مینم شیکلی جیاولی فاتیرچیلر بار شیکلی. زیملانکه قاتنده خوجه ابی ـ گریك قارچغی ـ اوزی طورا. شونی‌ده اَیتوب اوتیم: مونده‌غی ایولر بزده‌گی شیکلی یر اوستنده جایلمه‌گان. بلکه کوککه طابا اوسکانلر. مثلا: ایکنچی یاتاڤده باری ایکی گنه بولمه بار. برسنده مین طورام. برسنده بر تورك چیناونیگی طورا. اوچنچی‌ده «هلال احمر» نڭ اوچ بولمه‌سی بار. زیمله‌نکه‌ده ایسه بر قوخنه‌ده، بر بولمه. دورتنچی‌ده طاغن ایکی گنه بولمه، دی.

بو نرسه‌لرنڭ البته بزنڭ اوقوچیلر ایچون کیره‌ك یری یوق‌در. بونلرنی

یازوب طورووم ایچون آچولانرلرده. لکن ئلی مینم سوز بتکانی یوق. بولار بارسیك مقدمه‌سی گنه. مین آزراق ابی‌نك ئه‌کیه‌تن یازماقچی بولام. بو ئه‌کیه‌تدن بر آزده عبرت آلورلر دیب اویلیم.

بو أبی‌نك کم و نیچك بولغانن، بو یورتنك کمنکی ایکانن، کوبمو اجاره توله‌گانن، اوزی کوبمو آلغانن صوراشدم.

ابی، وقتیله استانبوللی بر گریك قزی بولغان. آوستریا قونسولندغی غالیتسیالی بر کاتب آلارده فاتیرده طورغان. صگره اول کاتب برلن بو قز طانشقانلر وبر برسن سویگانلر. نهایت نکاح بولغان. کاتب‌نك درجه‌سی اوسکان. آوستریا سفارتخانه‌سینه زورراق اورنغه کوچکان. بونلر یاخشی‌غنه بر عائله تشکیل ایتکانلر. اولدقچه بای، طوق وبتون طورغانلر. بر اوغللری، بر قزلری بولغان. لکن، بونلر اوسوب آدم بولغانچه‌غه قدر ایر أولب کیتکان.

دنیا کوتو، بالالرنی قاراب اوسدرو، آلارنی تربیه ایتو خاتوننك اوزینه قالغان. مونه مسئله‌نك نچکه یری کیلوب یتدی. شول وقت بزنك مسلمان خاتونی بولسه نیشلەر ایدی، بو خاتون نیشله‌گان؟ بو خاتون اوز تلی بولغان رومچه اوستنه، فرانسوزچه و تورکچه‌ده بله ایکان. ایری أولگاچده بر روم مکتبنده رومچه و فرانسوزچه تللر اوقتوب آقچه تابارغه کرشکان و شول آراده اوزینك اوغلی برلن قزن‌ده اوقوتقان.

شولای ایتوب بایتاق یللر یاشاغاچ، اوغلی برلن قزیده یتشه باشلاغاچ بو خاتون معلمه‌لکنی طاشلاغانده زورراق ایولر طوتوب فاتیرچیلر کرترگه باشلاغان. اول بو اشکه کونگان. رەتینه توشونگان و شول یولده بایتاق آقچه‌لر حاصل ایتکان. شونك ایله قزینه جهاز حاضرلەب آنی کیاوگه بیرگان. کیاوم استانبولده یاخشوق زور بر سوداگر، حاضر ایندی بر نیچه بالالریده بار، بیك یاخشی طورالر، خدای‌غه شکر، دی. اوغلن‌ده اوقوتقان. صگره آنی اویله‌ندرگان. آنسی‌نك‌ده‌بالالری بار. یاخشی طورالر، آناطولی تیمر یولنك‌استانسه ناچالنگی‌ایکان.

بو خاتون ایندی یاخشوق قارتایغان. آبی بولغان. بولغان اما، هیچ زحمتسز، مشقتسز نیسز آی‌غه اون ایکی لیرا (یوز صوم قدر) داخود آلوب طورا. قایدن؟ هیچ یوقدن. مونه شوشی بز طورا طورغان ایو، طول بر تورك خاتونی نقی ایکان. أبی آنی آی‌غه اون لیرادن اجاره‌گه آلغان، اوزی ایسه بولمه‌لرنی فاتیرگه بیروب آی‌غه یکرمی بیش لیرا جیا ایکان. اوچ لیراسی یورتنك واق تویاك راسخودینه کیتوب. اون ایکی لیراسی اوزینه قالا، آنك

اوستنه اوزی بوشلای طورادر.

ایوون فاتیرگه بیرو ایچون آبی‌نڭ هیچ مشقتی یوق. چونکه بزده‌گی شیکللی مونده پیچ یاغلمی، فاتیرچیلرگه سماوار فلان بیرلمی. آش صو ایکی باشدن یوق. باری بولمه‌نی کونده بر مرتبه سبروب چغارا. شونڭ ایله بار اشی بته.

مونڭ شیکللی مارجا بزده طولوب یاتور، مونڭ قای توشی عجب، دیه‌چکسگز توگلمی؟ شولای شول. شوندی مارجا بزده طولوب یاتور. موندی مارجالر مونده‌ده آز توگللر. اما، مونه شوندی مسلمان خاتونلری بارمی؟ بزده نه ایسه‌ده احتمالکه آزمی کوبمی باردر. اما مونده برده یوق، بره‌وده یوق. مونه اشنڭ حکمتی شونده. اولا، مونده مسلمان محله‌سنده خاتونسز کشینی اصلا فاتیرگه کرتمیلر. مسلمان خاتونلرینه ایسه خرستیان محله لرنده، بازار اورامارنده طوررغه ممکن توگل. آنی عیبلیلر، آندن شیکله‌نه‌لر. حتی شونڭ ایچون آنی پالیتسه‌غه چاقرتالر.

ایندی، فرض ایتوب قاراگز، شوشی آبی یرنده بر مسلمان خاتونی بولغان بولسه نیشلی آلغان بولور ایدی. اوزی نیچك ایتوب کون کورر، بالالرن نیچك ایتوب تعلیم و تربیه ایتار و باشلی کوزلی یاصی آلور ایدی. شبهه‌سز فقیرلك وسفالت‌گه توشار، بالالریده کشی کوزینه قاراب قالور ایدی. اگر موندی حاللر ملت اچنده یالغوز بش اون کشی باشینه‌غنه کیلسه البته اهمیتی یوقدر. لکن، هر کون یوزلرچه، مڭلرچه عائله باشینه شوندی وشوکا اوخشاشلی حاللر توشوب طورا. معیشت میدانی بیك زور بر صوغش میدانی‌در. «قرق کلیسا»‌ده، «لوله بورغاز»‌ده جیڭلو، نی قدر دهشتلی ایسه بر ملت افرادینڭ معیشت میدانینده جیڭلووی آندن‌ده آرتوغراق دهشتلیدر. لکن، بو آقرونلق برلن کیلگانگه کوره، بردن برگه کوزگه کورنمی. بونڭ دهشتن هر کم سیزمیدر.

بو کونگی کونده تجارت، صناعت، اقتصاد جهتلرنچه تورکلر تورکیه‌ده‌گی خرستیان ملتلرنڭ بارسندن‌ده آرتده‌لر، چونکه، خرستیان ملترنڭ بتون گاوده‌سی یعنی ایر وخاتونلری بارسیده جانلی، بارسیده حرکتده، بارسیده اشلی؛ تورك ملتی‌نڭ ایسه یارطیسی‌غنه — ایرلرگنه اشلی، یارطیسی‌غنه جانلی؛ گاوده‌نڭ یارطیسی مفلوج. بر ایرنڭ طابقانن بش اون کشیدن عبارت بتون عائله یالگز آشاب‌غنه یاتالر. اوزلری هیچ آقچه طابا بلمیلر، طابا آلمیلر. چونکه شریعت‌می دییم، عادت‌می دییم، بولارنڭ یولن بیکله‌گان. بولارنی قاره چارشاولرغه اوراب ییارگان، آوزلرینه صاف هوا کرمی، بولارنی رشه‌تکه‌لی ترزه‌لر اچنده‌گی

دورت استینا آراسینه طغوب قویغان، یوزلرینه یاقطی قویاشنڭ نورلریده توشمی. بونلر ایرلری اوستنه آور یوکلر گنه‌در. حیاتنڭ آچی دقیقه‌لرنده بونلر ایرلرینڭ قایغولرن اورتاقلاشا آلمیلر، ایرلرینه تسلی بیره آلمیلر. مڭ تورلی تذلل برلن حکومت مأموریتنده خدمت ایتوچی ایرلری، آغالری، انیلری بر آی آوروب معاشی کیسلسه، یاکه اورندن چغارلسه، یاکه اُولب کیتسه بتون عائله باشینه قیامت قوبا، بتون عائله سفالتگه محکوم بولا.

بالقان صوغشنده تورکلرنڭ جیکلو سببلرن سویله‌گانده برمو میکا اوشبولرنی سویله‌دی:

بلغار صالداتلری راحتله‌نب صوغوشا، یورتی، عائله‌سی، کیبتی، سوداسی ایچون آنڭ کوکلی طنچ. اوزی صوغشده اُولب کیتسه بالالری ایچون اول قدر قایغورمی. چونکه آنڭ خاتونی، لازم بولسه صوقا صوقالی، صابان سوره بله، ایگونن ساچا، جیا، یاکه ساچدرا، جیدرا بله. کیبتی بولسه ایری اورنینه آنی بیك هیبت کنه دوام ایتدره. بالالرن قاری، اوقوتا آلا. مکتبلرنڭ رەتن بله. نظاملردن فائده‌لانا آلا. حاصل: ایر شیکللوك اشنی آلوب بارا آلا. اما تورك صالداتلرینڭ بار قایغولری ایولرنده، آوللرنده‌غنه. آلارنڭ خاتونلری صوقالی‌ده بلمی، ساچاده، جیاده بلمی. سودا ایتارگه‌ده قولندن کیلمی. کیلسه‌ده مسلمان خاتونینه آندی اش یارامی. حکومت‌نڭ قانون ونظاملرندن‌ده فائده‌لانا آلمی. بالالرن‌ده کشی ایته آلمی. ایرسز قالدیمی مسلمان عائله‌سی پریشان بولا. مونه شونڭ ایچون‌ده تورك صالداتلری اوزلرینڭ آوللرن، عائله‌لرن قایغورتوب یوره‌کلری کویه، صوغوشاسیلری، آوله‌سیلری کیلمی. بناً علیه، صوغشده جیکو وجیکلونڭ سببلری آراسنده طوب، ملطق، پولیموتلرگنه توگل، بلکه خاتونلر، عائله مسئله‌سی، خاتونلرنڭ بیتلرینه بورکانگان چارشاولری‌ده بیك زور رول اوینامقده‌در.

احمدرضا بك‌نڭ مونده مکمل بر قزلر مکتب سلطانیسی آچارغه تله‌گاندگن، لکن بر طاقم متعصب‌لر آگا قارشی توشوب، شول اش بولمی قالغانلغن، شول مکتب‌گه دیگان بنانڭ (عادله سلطان طرفندن هدیه ایتلگان دواربسنڭ) بوغاز اچنده «قندیللی» دیگان یرده موگایوب اوطورغانن اولگی مکتوبلرمنك برسنده یازغان ایدم بوغای.

بوغاز اچندن اوتکان صاین شول مکتب‌نڭ بناسن کوررگه کوکلم توشه ایدی. نهایت کیچنلرده بر کون ایرتوك طوردمده بوغاز اچی پراخودلرندن

برسینه اوطوروب شول «قندیللی» اسکلهسینه کیتدم. مکتب بناسی اسکلهدن یراق توگل، بییك طاونك باشنده. طوب طوغری شول بنا یادینه مندم. طاش جایگان گوزهل گنه یولی بار.

بنا تیرهلری زور طاش قیما ایله ئهیلهندروب آلغان. قاپقهسی توبنده قاراولچی صالدات طورا. نیحال، همشهری، مونده نی بار؟ دیدم. استانبولدهغی عسکری «قلهلی اعدادی» مکتبی مونده کوچردیلر. اچده شاکردلر طورالر، دیدی. مکتبنك مدیرن صورادم. قائممقام (پادپالقاونیك) ابراهیم بك اسمنده بر آفیتسر اولدیغن اوگرهندم. قپوچیغه کارتوچکهمنی بیروب کرتب، مدیر بك ایله کوریشورگه تلهگانمنی بلدردم.

تیزدن مساعده بولدی. مدیر بكنك بولمهسینه کرتدیلر. هر طرفی بوغاز اچینه قاراغان غایت گوزل منظرهلی بولمهنك اچنده اوزون بر اوستالنك باشنده اوطورغانی مکتب مدیری، یاننده ایکی اوچ آفیتسرلرده آنك معاون ومأمورلری ایکانلگی آڭلاشلدی. مدیر بك مینی خوش قبول ایتدی. درحال قهوه کیترتدی، سیغاره تقدیم ایتدی وغایت نزاکت ایلهگنه، مونده کیلوومنك سببن صورادی. بو مکتبنك بناسن کوررگه کیلگان ایدم، دیدم. مدیر بك مینم مقصدنی یاخشی آڭلاب یتمهدی وتیز گنه: «حاضر شول، افندم بو مکتبده درسلر اوقولمی ئلی، استانبولدهغی عسکری مکتبمز خستهخانه یاصالغاچ آندهغی لیلی شاگردلرنی همده روم ایلندهگی سلانیك، مناستیر، قوصوه عسکری مکتبلرندن کیلگان و وطنلری بغداد، بصره، کبك یراق بولغانلرن مونده جییوب آصریمز. درسلر اوقولمی ئلی، معلملرنك کوبسی عسکر خدمتندهلر، نصیب بولسه بزنك تگی مکتبمز ایکی آیدن آچیلور، شونده رحیم ایتگز، اول مکتبمز بیك ترتیبلیدر» دیه جواب بیردی.

بوڭا قارشو مین: افندم، مین سزنك عسکری مکتبنی کوررگه کیلمهدم، بلکه مینم کورهسم کیلگان نرسه ــ قزلر مکتب سلطانیسی یاصالورغه دیب تعیین ایتلگان شوشی بنادر، سز میڭا شول بنانی کوررگه مساعده ایتگز، دیدم. مدیر بك بوڭا بر آز یاتسندی. «آنی کوروب نی بولا، آنك نی اهمیتی بار، افندم» دی.

مین أیتدم: بزنك روسیه مسلمانلری صوڭ یللرده قزلر اوقتوغه بیك اهمیت بیرهباشلادیلر. خدایغه شکر آوللرمزغه قدرقزلر مکتبی آچالر، روس مکتبلرینه کروچیلرده یلدن یل آرتا بارا. فقط بعض برهولر اوزلرینك قزلرن مونه مونده

استانبولغه یباروب‌ده اوقتورغه تلیلر. اما سزده قزلر اوقتورغه یاخشی مکتبلر یوقلق‌غه آبدریلر، شونڭ ایچون‌ده بعض برلری، آنه شول سزنڭ قارشیده‌غی آمریقان قولله‌ژ قزلر مکتبنه یباره باشـلادیلر. حاضر آنده بزنڭ روسیه مسلما-نلرندن ایکی اوچ قز اوقیدر. (آمریقان قولله‌ژنڭ، روم ایلی حصارنده، بوغازنڭ ایکنچی یاغنده‌غی غایت مکمل ومنتظم بنالری بز اوطورغان بولمه‌نڭ ترزه‌لرندن کورینوب طورا ایدی).

سوزمده دوام ایتوب: احمد رضا بك شوشی بنا اچنده، شول آمریقان مکتبنه مقابل کیلورلك بر قزلر مکتبی آچارغه حاضرلنگان دیب ایشتکان وشوڭا سوینگان هم شول مکتب آچیلا قالسه مسلمان قزلرینه ملی تربیه بیررلك بر اورن بولور دیه امید ایته ایدك. شوڭا کوره‌ده بو مکتب‌نڭ بناسن، مین، کعبه بناسی کبی عزیز و شریف بر اورن صاناب کورمسم کیله، بك افندی، دیدم.

مینم بو سوزلر اوزرینه مدیر بك کیگره‌ك بر صولوش آلدیده سوزگه کریشوب اوزینڭ فکرن بیان ایتدی. اول آیته:

— افندم،دی،- قاراب‌قاراب طورامده سزنڭ سوزلردن آڭلاشیلاکه، سزنڭ آنده‌غی مسلمانلرده بزنڭ مونده‌غیلر شیکللی حالا جیلکه‌لری اوستنده بوش قفا یوروته‌لر ایکان، ایسابله‌ب حقیقتنی آڭلارغه تله‌میلر ایکان، یوقسه بر مسلمان قزن آمریقان قولله‌ژ مکتبنه، یاکه شوڭا اوخشاشلی بر مکتب‌گه بیروب اوقتونڭ تیوشسزلـگن بلماسلر ایدیمنی! بر مسلمان قزی‌ایچون‌آلمانچه، فرانسوزچه، انگلیزچه، روسچه بلو، نیگه کیره‌ك؟ اول بر آلمان ایله، فرانسوز ایله طانساوات‌می ایته‌چکدر، بهی حریف، بو مسلمانلرنڭ عقللری شوڭاده ایرشمی-می؟ مونه شونڭ ایچون شول بز بو کونلرگه قالدق، مونه شونڭ ایچون بز جیگلدك. مینم قزم، سگلم، طوتام کم بله سویله‌شه‌چك؟ اوزینڭ آغاسی، ایری، آنیسی، آتاسی ایله توگلمی؟ آنلر ایله آلمانچه، فرانسوزچه، روسچه سویله‌شه‌چك توگل آ! اوز تلنده، تورکچه سویله‌شه‌چك، شولای بولغاچ بزنڭ قزلرغه چیت تللر اوگره‌تو نیگه کیره‌ك؟ فن، فن، دیلر- مسلمان خاتونلری آدواقات‌می بولورلر دیب اویلیسز؟ آلارغه فن: بیش وقت نماز، روزه حکملرن اوگره‌نودر. شوندن آرتوغی‌نڭ حاجتی یوقدر. مونه حاضر بزنڭ مونده بعض مسلمان خاتونلری هلال احمر خسته خانه‌لرنده آورولر قاریلر. مین آنده اوزمنڭ خاتونمنی، سگلمنی، طوتامنی نیچك ایتوب یباریم. شونده‌غی دوقتورلرنڭ، حتی آورولرنڭ آنلرغه کوزلری توشماس دیب اویلیسزمنی؟ دی. حتی مدیر بك بر آز قزوبراق

کیتکاچ: افندم، آنالرمز اورامغه چققانده آنلرغه ایرلر کوزی توشماس، یاکه اوزلرینڭ کوزلری ایرلرگه توشماس دیب اویلی آلاسزمی؟ مین والله اشانمیم! دیدی.

ابراهیم بك ایر اورتاسی بر کشی. بعض بر سوزلرینه قاراغانده یاخشی غنه تعلیم وتربیه کورگان بولورغه‌ده اوخشی، لکن، خاتونلر تربیه‌سی حقنده‌غی فکری هیچ آدم اشانماسلق درجه‌ده توبان وکیری‌در. سوزنده بر آز دوام ایتکاندن صوڭ: «سین افندم، مینی متعصب دیب ایسابله‌مه، متعصبلر بزنڭ خواجه‌لرمزدر، شولاردر بزنی خراب ایتوچیلر؛ بره‌و جمعه نمازن قیلماسه اوز همشیره‌سی ایله یتمش یل زنا ایتکان منزلنده گناهلی بولا دیب عقل‌غه صیمی طورغان سوزلر سویلیلر. سز محرر بولغانلقدن سزگه مین بو سوزلرنی سویلیم. احتمالکه غزته گزده یازارسزده اهل اسلامنڭ فکری توزه‌لووینه خدمت ایتارسز» دی.

خدای‌دن مڭ تورلی صبرلر تلەب، تشلرمنی قصوب مدیر بك‌نڭ سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ: «شولای ایندی افندم، تورلی کشی تورلی فکرده بولا. لکن بو مسئله‌ده مین بتونله‌ی باشقه فکرده‌من، شوڭا کوره، سوزلرگزنی غزته‌ده قوتلەب یازاچق توگل‌من، عفو بیوریگز، اگرده ممکن بولسه سز میڭا شول بنانی کوروب چغارغه‌غنه مساعده ایتگز» دیدم.

مدیر بك بو حقده مینم نیندی فکرده بولغانمنی بلورگه تلی باشلادی. فکرمنی سویله‌رگه اوتنه: سین مینی طڭلادڭ، مینده سینی طڭلاب قاریم، دی. مسئله اوزایماسون ایچون سوزنی قصقه کیسارگه تله‌سه‌مده قات قات تکلیفنه بناءً، بعض بر نرسه‌لر أیتورگه مجبور بولدم:

تورك پاشالری، تورك سفیرلری و تورك ضیالیلری آراسنده فرانسوز، نیمس، روس، یهودی وروم قزلری ایله اویله‌نوچیلرنڭ کوندن کون کوبایه باروەی، تورك قزلرینڭ آلار درجه‌سنده اوقتولماغانلقلرندن کیلگانلگنی، بو حال ایسه ملتنڭ استقبالی ایچون، بزنڭ فکرمزچه قورقنچلی بر اش بولغانلقنی، اگر تورك خاتونلری ارمنی، روم، فرانسوز، نیمس خاتونلری درجه‌سینه یتشماسه‌لر تورك ملتی‌نڭ‌ده آلار درجه‌سینه یتشولری ممکن توگل‌لگنی، روسیه‌ده‌گی مسلمان خاتون قزلری روس خاتون قزلرندن‌توبان بولدیسه تاتار ملتی‌نڭ‌ده توبان قالووی لازم بولوب کیلگانلگنی، ملتنڭ یارطیسی بولغان خاتونلر جاهل وعاطل قالسه یارطی یاغی مفلوج بولغان گاوده شیکالی اول ملتنڭ حیاتی یارطی‌غنه بولغانلقنی، خاتونلرنڭ نادانلغی سببلی معیشت میداننده نی قدر مشکلکلر چققانلقنی،

حضرت عائشه‌نك عسکر ایله صوغشقه بارغانلغینی، ایسکی اسلام خاتونلرینك صوغش میدانلرینه باروب خدمت ایتدکلرینی، ادب و عصمت صاقللاو حقنده خاتونلردن آلده ایرلر اوزلرن طوتا بلورگه کیره‌کلـکنی و نهایت، خاتونلری تمدن و ترقی‌گه مالك بولماغان بر ملت‌نك یاشاوی ممکن توگل‌لـکنی، اسیر آنالردن طوغان بالالرنك‌ده اسیر بولورغه‌غنه یارادقلرینی و سائر کبی بر طاقم نرسه‌لر سویله‌دم.

مدیر بك یاخشی طـڭلادی. آچولانمادی و: «الوك زمانلرده ایرلر یاخشی بولغان شول، حاضر ایسه کوره‌سن ایرلر نیندی آزغنلر. اگر، ایرلر یاخشی بولسه خاتونلرغه حریت بیروگه منده قارشـی کیلماس ایدم، تل بلوده‌ده ضرر بولماس ایدی، اگرده آنی عائله اچنده، اوز ایووکده اوگره‌ترگه ممکن بولسه، لکن اول ممکن توگل شول؛ قزلرنی اجنبی مکتبلرینه یباررگه ایسه مین خلافمن» دیدی.

مین، شونك ایچون‌ده مونه شوشی مکتب سلطانی تیزره‌ك آچلسه یاخشی بولور ایدی، دیدم. مدیر بك اوزینك اصل قفقاسیه‌لی اولدیغنی وآنده خاتون قزغه برده ایرك بیرلماینچه بیك یاخشی ایتلـگانلـکنی سویله‌دی و نهایت، مکتب بنادن کوررگه میڭا رخصت بیروب یانیمه نجیب اسملی بر یوز باشی آفیتسرنی بیردی.

آفیتسر افندی میڭا مکتب بناسن کورسه‌تب یوروگانده، اوزینك الوك گیرمانیاده اوقوغانلغن، صڭره بر نیچه یللر انگلتره‌ده طورغانلغن و هندستان طرفینه سیاحت ایتوب کیلگانلگن سویله‌ب: مدیر بك ده اصل اوقوغه قارشی توگلدر، تیك اول ملیت و دیانت اساسلرینه ضرر کیلودن‌گنه قورقا. چیت مملکتلرده یوروگانده اوزمزنك مسلمان خاتون قزلرینك نی قدر توبان ایکانلکلری بیگره‌ك آچق کورینه شول، دیدی.

موندی شاو شولردن صوڭ مکتب بناسن کورونك کوب قزیغی‌ده قالمادی. مع ما فیه قاراب یوردك. بنا سلطاننك قرداشلرندن عادله سلطان طرفندن قزلر مکتبی یاصالورغه دیب هدیه ایتلگان بر سـرای (دواریس) ایکان. بعض یرلری ایکی، بعض یرلری اوچ قاتلی. بناسی آرتق مزین و ماطور توگل. اورتاده زور زاللر و تیره‌ك‌ی بیك کوب بولمه‌لر بار. بولمه‌لری غایت یاقطی. شول زاللرده و بولمه‌لرده حاضرنده عسکری شاکردلر طولغان. قاراوات فلان یوق؛ بزنك تاتار مدرسه‌لرنده‌گی توسلی همه‌سیده صرمالرن بر ره‌تدن

آستلرینه جایوب باش اوچلرینه مندرلرن قویغانلر. قایسی شونده یاتقان، قایسی اوطوروب، شـاو کیلوب طورالر. مینم یانمده‌غی آفیتسرنی کورگاچده بارسیده سیکروب طوروب چیست بیردیلر.

نجیب افندینك سـویله‌وینه بناءً، بو بناده قزلر مکتبی آچیلورغه قرار بیرلسه‌ده مکتب حالینه ئه‌یله‌ندرلمه‌گان ئلی بتون هیئتی ایله ایسکیچه طورا. تیك پاراوای آتاپلینیه ایله واداپراوودغنه یاصالغان.

مکتب‌نك بوغازغه طابا باقونده چقدق. موندی گوزه‌ل منظره دنیاده بیك سیره‌ك بولور، شول قدر ماطور. نجیب افندی‌ده: موندی ماطور منظره‌لی یر استانبول‌ده اوچ گنه ــ برسی آمریقان قوللرژ مکتبی بولغان یر، قارشومزده‌غی روم ایلی حصاری؛ ایکنچیسی مونه شوشی مکتب بولغان یر ــ قندیللی؛ اوچنچیسی اسکدار طرفنده چاملیجه تپه‌سیدر، دی.

کیتکانده مدیر بك یاننه کروب کورشـدم و کورسه‌تورگه مساعده‌سی ایچون تشکر بیان ایتدم. شول وقت اول میگا: «انشاءالله بو بنانی بز، صوغشده شهید بولغان آفیتسر بالالرن اوقتور ایچون عسکری مکتب یاصایه‌چقمز» دی. مین کولوبره‌ك: انشاء الله اولـگی قرار بویونچه بو بناده قزلر مکتبی بولور، سزنك عسکری مکتبلریگز ئلده بیك کوب، قزلر مکتبگز ایسه بیك آز، بتون تورکیه‌ده بر دانه قزلر گیمنازیا گز یوق، بزنك روسیه‌ده اویازنی قالالرغه چیکلی قزلر گیمنازیاسی بار. آفیتسرلرنی قدر کیره‌ك ایسه اوقوغان قزلرده شولایوق کیره‌کدر، عسکر صوغشی ئلله نیچه بلده بر بولا. اما اقتصاد، مدنیت صوغشی هر کون و هر ساعت بولوب طورا. بو صوغشده غالب کیلور ایچون آفیتسرلردن بیگره‌ك معارفلی و معلوماتلی آنالر کیره‌کدر، دیدم.

قولمنی قصوب کوریشوب قالدی. کیتماسه‌گز بزنك عسکری مکتبنی کورر گه باریگز، اول بیك منتظمدر، دیدی. اللهه آصمارلادق، دیب یانندن آیرلدم و اوز اوزیمه: آبرازاوانیه آلغان پادپالقاونیکلر شوندی فکرده بولغان مدتده، مینم خازایکه بولغان گریك قارچغی توسلی، هیچ یوقدن آی‌غه ۱۲ لیرا آقچه طابوب راحت‌گنه کیچنه آلورلق تورك خاتونلری یتشورگه بیك یراق ایکان ئلی، دیدم.

البته تورکلرنك بارسیده موندی فکرده توگلدر. خاتون قز تربیه‌سینه تمام یاوروپا معناسیله قاری طورغانلری و خاتون قزغه تعلیم تربیه بیرماینچه طوروب ملتنی قوتقارو ممکن توگل‌لگن اقرار ایتوچیلری‌ده کوبدر. لکن بونلر

اکثریت تشکیل ایته آلمیلر، بلکه بیك آزلقده قالالر.

شورای دولت اعضالرندن و مالیه شعبه‌سینك رئیسی توفیق بك نامنده بر ذات ایله طانشقان ایدك. اول بزنی اوزینك عائله‌سی ایله‌ده طانشدردی. هلال احمر خدمتنده‌گی همشیره‌لرمز ایله برلکده بزنی اوزینه آشقه چاقردی. بزدن باشقه دخی اوزینك قرداش و یاقنلرندن‌ده بر نیچه کشیلرنی خاتونلری ایله برابر چاقرغان، مخصوص جنوب و شمال تورکلرینك ایرلرن و خاتونلرن طانشدررغه تله‌گان. برگه اوطوردق. طانشدق. غایت کبارلر، تعلیم وتربیه‌لیلر. توفیق بك نك خاتونی ناجیه خانم معلوماتی اوستنه یاخشی بر رسامده ایکان. اوزینك ترسیم ایتکان لوحه‌لری کوب، ایری‌ده خاتونی‌ده مکمل پیانینو اوینیلر. قزلرن استانبولده‌غی فرانسوز مکتبنده اوقوتالر و آلار تورکچه‌دن باشقه فرانسوزچه‌نی‌ده مکمل سویلیلر. توفیق بك وقتیله یمن‌ده زور مأموریتلرده بولونغان. صکره قدوس‌ده متصرف و حریت اعلانی وقتلرنده بروسه‌ده والی بولوب طورغان. ایر و خاتون بر برسن آکلیلر، بر برسینه ایبده‌شلر، بالا تربیه‌سی و معیشت یوللری حقنده ایکیسینك‌ده فکرلری بر توسلی بولوب چغا. بو عائله بختیاردر وباشقه شوندی بختیار عائله‌لرده آز توگلدر. لکن، مع‌التأسف، عمومغه نسبتا بیك زور اقلیت تشکیل ایتمکده‌درلر.

شونك ایچون‌ده عائله تربیه‌سی اساسندن اصلاح ایتلمه‌گانگه کوره، عسکری مکتبلر کوبه‌یتو ایله‌گنه تورك ملتی‌نك احوال اجتماعیه‌سی توزه‌لمی، حتی احوال عسکریه‌سیده آلغه بارمی، کیتکان صاین آرتقه قالا بارا. ملتنی عسکری، اقتصادی، دینی و فکری اسارتلردن قوتقاره‌چق کشیلر حر آنالردن طوغان حر بالالرغنه بولورغه ممکندر. حر آنا بالالری‌غنه‌در، که باشلرن یوغاری کوتاروب کوکره‌کلرن آلغه کیروب یوری آلورلر و شونلرغنه‌در، که قلبلری عزم و متانت ایله طولو بولور، اوزلرینه‌ده ملتلرینه‌ده فائده کیتره آلورلر.

۲۵ غنوار.

٤٥

خاتونلر میتینگی

بتون وجودی بر چرکلیکدن عبارت بولغان کامل پاشا کابینیتی توشوب آنڭ یرینه «اتحاد ترقی» چیار کیلو برله‌ن استانبول وتورکیه کیك بر صولش آلدی. ملت، گویا اوستنه اویولگان چرك تیرس آستندن چغوب صاف بر هوا ایسنه‌دی و یاقطی قویاش یوزی کوردی: کابینیت اوزگارو برله‌ن تورکیه‌گه جان کردی، هر کم وهر نرسه حرکت‌گه کیلدی. ظن ایدرسنکه، ملت، اوزینڭ اوستنه باصوب بووارغه حاضرله‌نگان بر کابوس‌دن قوتولدی.

کامل پاشانڭ، ۱۲غرادوسلی جلی کونلرده آوزینه مامق شارف اوراغان، آیاقلرینه جلی انگلیز آدیاللری یابنغان کوینچه یابق آربا اچینه بوکره‌یوب بوریشوب اوطوروب باب عالی‌گه کیلگانن کورگاندوك بیك کوب کشیلرنڭ آچولری کیله: آمان یارب، نی کونلرگه قالدق؛ اوزینڭ جانی بتکان شوشی قارتدن تورکیه‌نڭ قوتولوون امید ایتو، نه قدر بوش بر خیالدر، دیلر ایدی. حاضرگی صدر اعظم محمود شوکت پاشانڭ کورنشوك کشیگه روح بیره: اوستنده صالدات شینیلی، باشی کوتارنکی، کوکره‌گی کیرو، کوزلری یانوب طورا، میقلری طرپایغان، تیز تیز یوری، آچق آرباده گیزه، آربا طوقتاغانچه اول سیکروب توشکان بولا، اون سیگز یاشلك بر یکت دیب ایسابله‌رسن.

کامل پاشا کابینیتی وقتنده ملت یوق، باری باب عالی‌ده جییلوب اوز آرا کیگاشوب اوطوروچی وهر نرسه‌دن آلوك اوزلرینڭ کوز آللرنده یاوروپانڭ طلبن اساس ایتوب طوتوچی یدی سیگز قارت بار ایدی، هر نرسه‌نی شولر اشلی، لکن بتون مسئولیت، بتون ضرر وحقارتلر ملت اوستنه آویوله بارا، اگر آزغنه طاوش چغاروچی بولسه آنڭ اورنی تورمه بولا ایدی.

یاڭی کابینیت کیلگاچ کوب اشلر ملت‌نڭ اوزینه طاپشرلدی. مینیسترلر خلق‌غه أیتوب، خلق ایله برگه اشله‌رگه کرشدیلر. اسرافیل‌نڭ صورندن آورولگان شیکللی خلق‌غه بر آطنه اون کون اچنده روح کردی. اورامرده طولوب یورگان، قهوه خانه‌لرده طولوب اوطورغان خلقنڭ یوزلرندوك جان اثری کورینوب طورا. کشی توسلی سویلیلر، کشی توسلی کوله‌لر. آلوك همدسیده قبر

اوستنده‌گی کوله‌گه‌لر توسلی ظاهری قالبلردن‌غنه عبارت ایدی.

درست، حاضرنده‌ده وطن و ملت‌نڭ حالی غایت زور تهلکه‌ده‌در. کابینیت آلماشنو ایله‌گنه اول جهتی کوب اوزگه‌رمه‌دی. آنی اوزگارتور ایچون بر آطنه اون کون آوتوگنه یتمی؛ معجزه‌لر، کرامت‌لر کیره‌ك. لکن، حاضرنده خلق، بتون کوچی، بتون ذهنی و فکری بره‌ن وطن و ملت ناموسن قوتقاررغه کرشدی. هر کم قولندن نی کیله شونی اشلی: «موندن صوڭ بتسه‌کده او کنچ توگل، چونکه قولدن کیلگان هر نرسه‌نی اشله‌دك، تاریخده اسممزنی قارا صحیفه لرگه کرودن قوتقاره‌چقمز، بتسه‌ك ناموسمز ایله بته‌چکمز، قولمزدن کیلمه‌گانینه مسئول توگلمز» دیه تسلی طابالر.

تورك خاتونلرینڭ، کیچه دارالفنون بناسنده یاصالغان میتینغی خلقده نی قدر حسیات اویانغانلقنی کورسه‌تورگه تمامیله کافی بولسه کیره‌ك. ظن ایته‌من: که تورکیه حکومتی تأسیس ایتلگاندن بیرلی تورك خاتونلری آراسنده بو قدر غلیان، بو قدر زور بر حرکت برنچی مرتبه‌در.

هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی دورت مسلمه‌نڭ «مدافعهٔ ملیه» جمعیتنه مراجعت ایله: خاتونلر آراسنده اعانه جیو، خاتونلر آراسینه فکر طاراتو، خاتونلردن فرقه‌لر تشکیل ایتوب صوغشغه یبارو، خاتونلردن دیپوتاتسیه یباروب سلطاننڭ اوزینڭ صوغشغه چغوون اوتنو حقنده بر تکلیف نامه بیرلگانلکنی، اوتکان مکتوبلرمنڭ برسنده یازغان ایدم.

اوشبو مسلمه‌لرنڭ تکلیفلری «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی طرفندن بیك تیزلك ایله دقت و اعتبارغه آلنوب، تکلیف ایتلگان نرسه‌لرنڭ ممکن بولغانلرن درحال اشلرگه کرشلدی. شونلر جمله‌سندن برسی: کیچه‌گی کون دارالفنون‌نڭ قونفرانس زالنده تورك خاتونلری طرفندن جیولغان میتینغ‌در.

بو جیولش محمود مختار پاشا (غازی مختار پاشانڭ اوغلی)نڭ خاتونی پره‌نسس نعمت خانم ریاستنده یاصالدی. (هلال احمرنڭ خاتونلر شعبه‌سینڭ رئیسه‌سی‌ده اوشبو خانم اولوب، زور اعانه‌لرده و خدمتلرده بولونمشدر). جیولش کوندز ساعت ایکی‌گه تعیین ایتلگان ایدی. شونی‌ده آیتوب اوتیم‌که: شهزاده باشنده دارالفنون بناسینڭ ایشك آلدنده بزده‌گی تسیرك بنالری توسلی ایتوب، جیولشلر و قونفرانسلر ایچون مخصوص بر بنا یاصالغان. اچی یاقطی، تره‌زه‌لری کوب، اوطوررغه تسیرکده‌گی شیکللی بر برسندن بوغاری ایتوب تیره‌له‌ی اسقامیکه‌لر قویولغان. بو زالغه بر نیچه مڭلر کشی صیا طورغان بولسه کیره‌ك.

اوچنچی کون جمعه‌دن صوڭ، آیاصوفیه جامعنده خوجه حسن فهمی افندی طرفندن خاتونلرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایتلگان ایدی. آنده مڭ قدر خاتون کیلدی. لکن، غزته‌لر یاگلش بونی سلطان احمد جامعنده بولا دیب اعلان ایتکانگه کوره، بیك کوب خاتونلر شونده باروب أزله‌ب یورگانلر و آیاصوفیه‌ده بولغانن بلمی قالغانلر. جمعه‌دن صوڭ آیاصوفیه‌نڭ بر طرفنده ایرلرگه مخصوص و ایکنچی طرفنده خاتونلرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایدلدی، ایرلر و خاتونلر بر مسجد اچینه طولوب، وطن و ملت‌نڭ حال و استقبالی ایچون تأثرلرندن یغلاشدیلر. بو وقت طاش یوره‌کلی کشیلرنڭ‌ده کوزلرندن یاش چقمی قالو احتمالی یوق ایدی.

کیچه دار الفنون زالنده‌غی خاتونلر جیولشی بتونله‌ی باشقه‌چه بولدی. اولا: مونده خاتونلر بیك کوب کیلگان. ثانیا: بو جیولش‌غه استانبول خانملرینڭ بیوك ادیبه، محرره، شاعره، معلمه و سائر معتبرانی بارسیده حاضر بولونغان.

مونده کیلوب تورکلر احوالی ایله بایتاق طانشقاننڭ صوڭنده حاصل ایتدیگم فکرگه کوره، مینم نظرمده تورکلرنڭ حاضرگه قدر تریله آلمی طورولرینه ایڭ زور سبب‌لرنڭ برسی خاتونلرینه حقوق و حریت بیرلمه‌و، عائله معیشتی یاکی اصولغه قویولماودر. اگر هیچ بر فرصت اوتکارمینچه بو ایکی جهت فوق العاده صورتده تیزلك ایله اوزگارتلماسه، تله‌سه‌لرگنه نیشله‌سونلر، تورکلرنڭ انقراضدن قوتولو احتماللری یوقدر. شوڭا کوره، خاتونلرنڭ بو جیولشی مینم نظرمده بیك مهم ایدی.

دار الفنون بناسنده‌گی خاتونلر میتینغنه ایرلر کرتلمه‌دگندن، طبیعی آنده کروب، سویله‌نگان سوزلرنی ایشتوب و احوالنی کوروب بولمادی. شونڭ ایله برابر، بو میتینغ‌نڭ عمومی بر منظره‌سن چیتدن بولسه‌ده کورو ایچون، طارالور وقتنده‌راق، ساعت ٤ لرده، دار الفنون طرفینه کیتدم. دار الفنون بناسینڭ بوینده اورامده ملطقلی، قوراللی ایکی صالدات (قاراول) آقرون‌غنه آرلی بیرلی یوروب طورالر. دار الفنون‌نڭ قاپقاسی توبنده کینه بر پالیتسه‌یسکی ایله بر صالدات طورا.

تورکلرنڭ خاتون قز حرکتنه بولغان فکر و نظرلرن بلگان کشیلر ایچون بو تدبیرلرنڭ بیك طبیعی بر اش ایکانلگی آچق معلوم ایدی. چونکه خاتونلرنڭ اورامارغه چغوب یورولرینه، جیولشلر یاصاولرینه یمان کوز برله‌ن قاراوچی فاناتیکلر مونده بزده‌گیدن‌ده کوبره‌کدر. تورکلرنڭ جیڭلولرن، یانغین قضالرن،

استانبولده مسلمه‌لر میتنغی.

زلزله بولولرنی و سائر بلا و قضالرنی ده خاتونلرغه حقوق و حریت بیریلو شوملغندن کوروچیلر مونده آز توگل هم بونلرنی، «دین تعصبی» ایله خاتونلر جیولشینه پاغروم یاصاماسلر دیب أیتوب‌ده بولمی. تورکلرنك ضیالیلری آراسنده خاتونلر مسئله‌سینه نچار قاراوچیلر، خاتونلر حقنده اوزلرن طوتا بلماوچیلر بیك کوبدر. شول سببلی بو میتینغنی پالیتسه برلن صاقلاتو غایت اورنلی بر تدبیر ایدی

ساعت دورتلرده دارالفنوندن خاتونلر بور کولوب چغا باشلادیلر. همه‌سیده باشدن آیاق قاپ قارا کیومده. بیتلرینه قارا پرده توشورگانلر. هیچ بر یرلری کورنمی. بیتلرنده‌گی پرده‌لر بزده‌گی ۋوآللر شیکللی سیره‌ك و نچکه توگل. آنك آرقیلی اوزلری کورسه‌لرده آنلرنی هیچ کم کوره آلمیدر. شونك ایله برابر بو قارا کیوملرنی بعض‌لری بیك گوزه‌ل ایتوب، یاوروپا خاتونلرینك کیوملرینه اوخشاتقانلر. شوندیلری اوتکانده اورامده ایرلر، حتی کبارچه کیونگان وضیالی بولووی ظن ایتلگان کشیلر بیله طوقتالوب، شولارغه قاراب، شولارنی عیبله‌ب محاکمه ایتوب قالالر. مونه بو بیك یمسز اشدر. خاتونلر اوزلرن غایت أری و یاخشی طوتالر. بونلر حقنده آزغنه‌ده سوز أیتورگه ممکن توگل. اما، شوندی ادب و تربیه ایله یوروچی خاتونلرنی عیبله‌گان، آنلرغه قاراب، یاکه سوز ده‌شب قالغان ایرلرگه نی أیتورگه کیره‌ك!

خاتونلر ساعت بیشلرگه قدر چقدیلر. بتون اوراملر طولوب قالدی.

دارالمعلمات و رشدیه مکتبلرنده اوقوچی قزلرنی‌ده معلمه‌لری شونده آلوب کیلگانلر ایکان. آلارنی ایکیشه‌ر ایکیشه‌ر تزوب آلوب چقدیلر. کچکنه‌لری آلده، یالان باشلر (هوا جلی ایدی)، زورراقلری آرتده، آلار خاتونلر توسلی کیونگان ایدیلر.

ایندی اچده‌گی جیولشنك احوالنه کیلسه‌ك بو نمایش وطن و ملیت حسی ایله یوره‌گی تیبره‌نگان بتون تورکیه مسلمانلرن جدا مفتخر ایته‌چك مهابت بر شکلده چققان. جیولشقه کیلگان ٤-٥ مك خانمنك خیلیسی زور زالغه صیا الماغانلر. بر آزی قاریدورلرده طورغانلر، باغچه‌ده قالغانلر، بایتاق کشی اورن طابا آلمی قایتوب کیته‌رگه مجبور بولغانلر.

غازی مختار پاشانك حرمی پرنسس نعمت خانم قصقه، لکن بیك روحلی بر نطق ایله جمعیتنی آچوب خطیبه‌لرنی خلقغه تقدیم ایتکان.

الوك، بیوك ادیبه‌لردن فاطمه علیه خانم (مشهور مؤرخ جودت پاشانك قزی)

روم ایلی‌ده بالقان وحشیلری‌نڭ قیلغان جنایتلرن بیان ایتکاچ : «ایندی چیتدن یاردم یوق، شول سببلی اوزمز همه‌مز برله‌شوب مدافعهٔ ملیه ایچون طریشورغه کیره‌ك، تهلکه‌ده بولغان وطنمز ایردن، خاتوندن، بتون اولادندن یاردم کوته، کوبدن آورو صانالغان وطنمز، بالالرندن آب حیات صوری، هر بریمز برر طامچی بیرسه‌ك وطنغه شفا بیره‌چك بر صاوت آب حیات جیارمز» دیگان و تورك عسکری‌نڭ دشمانلرنی جیڭوون تلەب دعا قیلغان.

بوندن صوڭ، پیتربورغده عالی قورص‌لرده ریاضیات فاکولته‌سی شاکردلرندن بولوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایچون بارغان کلثوم خانم کمالوا منبرگه چغوب بو یله نطق سویله‌گان :

«اسلام وطنی‌نڭ ومقدس خلافت مرکزی‌نڭ بو قدر بیوك تهلکه‌گه دوچار بولدیغی بر زمانده همه‌ڭزنڭده قلبلری حمیت ملیه و دینیه ایله طولو بولغانلقغه، ملی ناموس‌نڭ قوتقاریلووی ایچون قولڭزدن کیلگان هر تورلی فداکارلقغه حاضر ایکانلکڭزگه آزغنه‌ده شبهه ایتمیم، شول سببلی مین منبرگه سزگه وعظ ایتو، حمیت درسی اویره‌تو ایچون منمه‌دم، بلکه سزگه، شمالده، روسیه‌ده بولغان میلیونلرچه طوتا وسڭللرڭزنڭ سلامن ایرشدرو، بونده‌غی قارنداشلری باشینه کیلگان فلاکتلر ایچون آنلرنڭده کوزلری یاشلی، قلبلری قانلی اولارق سزنڭ قایغولرکزنی اورتاقلاشدقلرن بلدرو ایچون چقدم. طوغانلرم! بو کون وطن تهلکه‌ده، ۳۰۰ میلیون مسلمان‌نڭ مقام خلافتی خطره آستنده، دشمانلر هر یاغمزنی قاماغانلر. دشمان اردولری روم ایلی‌ده یوزمڭلرچه قارنداش ودینداشلرمزنی کیسه‌لر. ایولرن یاغالر. طوتا و سڭللرمزنی تحقیر ایته‌لر. مڭلرچه صبی و قارتلرنڭ کوز یاشلری، یوز مڭلرچه مظلوملرنڭ آه‌لری بزنی بوودادر. دشمان آیاقلری آستنده ایزلگان عزیز قارنداشلرمزنڭ سویه‌کلری چاتردا‌غانی قولاقلریمزغه ایشتله، آنلرنڭ مظلوم کوله‌گه‌لری تونله توشلریمزگه کره، اوره‌کلری کوز آلدیمزغه کیله‌در. همه‌سی «انتقام، انتقام» قچقرالر.

«شولای بولغاچ بزنیچك ایولرمزگه بیکله‌نوب وقتمزنی سکوت ایله اوتکاریك؟ بوکا وجدانمز نیچك ایتوب توزسون!

«وطن‌نڭ ناموسن قوتقارو ایچون ایرلر قوللرندن کیلگان قدر طریشالر. وطن و ملت ایچون جان بیرونی اوزلرینه شرف بله‌لر. خانملر! بو شرفدن بزده محروم قالمیق!

«وطن و دین یولنده ایرلری ایله صوغشقه کیتوب جان بیرگان، ایرلرن

باطرایتوب طورغان، آنلرغه خدمت ایتکان ایسکی اسلام خاتونلرن، بیوك آنامز حضرت عائشه‌نی خاطرمزگه کیتریك. آنلردن عبرت آلیق. دشمانلرمز بزنی چیتلك اچنده بیکله‌نوب یاتقان اسیره‌لر ظن ایتماسونلر، وطن هم ناموس مسئله‌سنه کیلگانده تورك خاتونلری ایرلرندن توبه‌ن توگللکنی کورسونلر! خانملر! بو کون غیرت و همت کورسه‌ته طورغان کونمزدر.

«قای بریمز خصوصی فرقه‌لر توزوب حدودکه عسکر یانینه کیتیك. قای بریمز عسکر ایله وطنغه باشقه‌چه یاردمله‌شیك. ظن ایته‌من‌که وطن و ملت ناموسی بو قدر بیوك تهلکه‌ده بولغان زمانده آلتون یوزوکلر، آلماس آلقالر، قیمتلی موینسالر و باشقه نرسه‌لر ایله زینتله‌نوب یورونی، یفه‌ك‌که چورنالوب، قاپلانونی هیچ برگزنك وجدانی قبول ایتماس. شول سببلی آندی نرسه‌لرمزنك همه‌سن ملت هم وطن یولینه فدا ایتیك. مدافعهٔ ملیه جمعیتنه اعانه قیلیق. بلگزکه، انسان زینتسز یاشی آلا، ناموسسز یاشاو یارامیدر!

«تاریخلرده کورینه‌درکه، وطن و ملت‌نك حالی تهلکه‌گه توشکاچ آنلرنی دفعه‌لرچه، حمیتلی خاتونلر وعالیجناب آنالر قوتقارغانلر. بزده آنلردن عبرتله نیك! قولدن کیلگاننی اشلیك وکیله‌چك نسللرنك لعنتلرندن قوتولیق.

«عزیز طوغانلرم! شمالده‌گی میلیونلرچه سگل و آپالرگزنك کوزلری بو کون سزگه یونه‌لگان. سزدن همت و متانت کوته‌لر. خاتونلرندن متانت وعزم بولغان ملت‌نك ایرلری هر بر فدا کارلقغه بارغانلقنی آنلر بلوب، سزدن همت و فعالیت کوته‌لر.

«آنلر اوزلری‌ده یاردمدن کیری طورمیلر. «هلال احمر» باشلغی دوقتور بسیم عمر پاشا، پیتربورغدن برمسلمان قزی‌نك «هلال احمر»گه بله‌زیگن یباردیکن سویله‌دی. (اورسکی‌ده برخاتون اوزینك اشتوف کامزولن یبارگان.) اوتکان یل طرابلس صوغشی وقتنده پیتربورغده بر مسلمه‌نك تورکلر ایچون قایغروب اوز اوزن أوتردیگی خاطرگزده‌در.

«خاتونلر ملت‌نك یارطیسی بولوب بونلر قوزغالسه بتون ملت قوزغالغان بولادر. بوندی وقتده اوز ایرکمز ایله یوقلاب قالو هیچ یاراماس، دیب ایسه‌-بلیم. شول سببلی همه‌مز قولدن کیلگان یاردمنی اشلیك. اوزمزنك بارلغمزنی کورسه‌تیك، ناموسمزنی‌ده قوتقاریق؛ عزیز همشیره‌لرم!»

خانملر مونی آلقشلاب بیك نق قول چابقانلر.

فهیمه نزهت خانم بلیغ خطبه سویله‌ب خلقنی یغلاتقان. اول بویله سویله‌گان:

« آلتی یوز یللق شانلی بر حیاتکه مالك بولغان ملتمزنك بوندن صوك یاشارگه حقی بولوب بولمادیغی بو کونلرده اَ کْلاشیلاچق. ملت ناموسی، وطن عشقی، یورت ایچون فدا کارلق، حر و مستقل طورو ایله، کیچه‌گی تابعلرمزگه قل بولو آراسنده آیرما نرسه؟ تورکیه‌ده‌گی میلیونلرچه ایر و خاتونلرنك شونی آ کْلاب، آ کْلامادقلرن بو کونلرده بله‌چکمز.

« بابالرمز باشلاب روم ایلی‌گه ٤۲ کشی کیچدی. بر زمان بولدی‌که آوروپاده ٤۰ میلیون تبعه‌مز بار ایدی. بابالریمز نه قدر فدا کار وغیرتلی بولسه‌لر شول قدر مرحمتلی‌ده ایدیلر. تاریخمز مردلك وعالیجنابلق ایله طولودر. عثمانلی مملکتی‌نك وجودی، مغلوب سلچوقی عسکرینه یاردم ایله باشلاندی. اسویچ‌نك تیمر باشلی قرالی شارل قبرندن قالقسه ایرنلرنده تورکلرگه شکران تبسمی ایله قارار ایدی. لکن نه قدر بختسز ایکانمز، که جگت بابالرنك بیچاره بالالری (بز) بو کون ایلك نامرد دشمانلر قارشوسنده‌مز. بر قوللرینه ته‌ری، ایکنچیسینه قلچ و ملطق کوتاروب بتون روم ایلن خراب ایتوب، ناموسلرنی یرطوب، خاتونلرنی بوغازلاب، آوللرنی یاندروب کیله‌لر. بونی کوروب قلبلریمز یانا. بابالرمزنك توککان قانلری یوزمز آلدنده قزل په‌رده بولوب کورینوب طورا. دشمان‌نك ۲۰ کونده پایتختمزگه یتوون کورگاچ کوزلرمزدن آچی یاشلر توگیله. لکن آپتراب یغلاب طورو عاجزلك علامتیدر. بز حاضر تاریخده شوندی زمان کیچره‌مزکه عجز توگل، بلکه قدرت کورسه‌توگه مجبورمز. دشمان بزنك عاجزلگمزنی کوروب جرأتن آرتدردی، قدرت کورسه‌تدی؛ بز قدرت کورسه‌تسه‌ك اول عاجز قالور. بر نیچه کون اُلوك بتون پایتخت دشمان طوپلرن ایشتوب اُولوم حالی کیچره باشلاغان ایدی؛ حاضر نیندی معجزه ایله حمیت قوزغالدی والدیمز امیدله‌ندی! کوچمزنی هم کوزمزنك نورن وطن ایچون صرف ایتیك. قول قوشروب طوردن فائده چقماس. آقچه‌لرمزنی، قیمتلی نرسه‌لرمزنی، بلغار صالداتلری طالاب آلوب ذوق که طوتسونلر دیب صاقلیقمی؟ اوزمزنی بلغار صالداتلری جبرله‌سونلر دیب اویلرگه بیکله‌نوب یاتیق‌می؟ اوگزلر جیگوب سفیل و پریشان حالده هجرت ایته‌رگه طوغری کیاسون دیب بو کون طنچ طوریق‌می؟»

بوندن صوك اعدادی قزلر مکتبی‌نك مدیره‌سی نقیه خانم منبرگه چققان. آنك نطقی شول قدر قوتلی و شول قدر اوتکن درکه، کوگل طولقنلامیچه نقل ایتو ممکن توگلدر. اول تاریخدن، کوب مملکت خاتونلری‌نك فدا کارلقلرن

کوچروب، تورك خاتونلری‌نك همه قیمتلی نرسه‌لرن طاشلاب، بوندن صوك زینت اسبابی آلماولرن، بلکه بارن‌ده وطن ایچون صرف قیلولرن تکلیف ایتمشدر.

قزلرغه مخصوص اعدادی مکتبی شاکردلرندن زهرا، و فردوس خانملر و معلمه‌لردن ناجیه خانم نطقلرندن صوك، منبرگه تورکیه نك ایك الوغ ملی ادیبه لرندن خالده خانم منگان. شوندوق بتون زالده قول چابو طاوشی باشلانوب بتون زال یاڭغراغان.

خالده خانم نك نفیس بر اثر بولا آلاچق اوزون نطقندن بعض بر اورنلری بونلردر: «یوزلرچه یل آلوك، ملت ایچون یاشاگان بر تورك پادشاهی طاش‌غه اوشبو سوزلرنی یازدرمشدر:

«تڭریمز، تورك قومی‌نك اسم و شانی سیلنمه‌سون ایچون مینی خان ایتدی،ماللی بر قومگه نصب اولنمادم. اوستنده کیه‌چگی، تشنده بیه‌چگی بولماغان فقیر و محروم بر ملت‌گه تعیین ایتلدم. تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم. آولگانچه طریشدم؛ یالانغاچ قومیمه کیوم بیردم، خلق فقیر ایدی، بای قیلدم». همه‌مزده شول ایسکی خاقان کبی طروشیق. هر برمز فقیر و فلاکتلی تورك قومینك فقیر آنالریمز، همه‌مز ملت و تورکلك ایچون طروشیق، و جدانمزده: «تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم، آولگانچه طریشدم» سوزی تکرار ایتارلك بولسون!».

نطقلر وقتنده خاتونلرنك بیك کوبسی متأثر بولوب یغلاشقانلر. شمال تورکلرندن کلثوم خانم منبرگه چققان وقتده زالده‌غی همه خاتونلر قول چابوب آلقشلاغانلر. نطقدن صوك یانینه کیلوب رحمتلر آیتکانلر وماڭغایندن اوپکانلر. شولایوق خالده خانمنی‌ده بیك آلقشلاغانلر.

نهایت نطقلردن صوك بر قدر مذاکره بعدنده اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیرلگان: ۱) تورك خاتونلری اسمندن صوغش میداننده‌غی عسکرگه تیلیغرام بیررگه. ۲) هندستان، مصر، فاس، تونس و باشقه یرلرده‌گی مسلمان خاتونلرینی روم ایلنده بالقانلیلر طرفندن ایتلگان جنایت وظلملرغه قارشی اظهار نفرت‌گه و مدافعهٔ ملیه اعانه‌سینه اشتراك‌گه دعوت قیلوب تیلیغراملر بیررگه. ۳) یاوروپا قرالیچه‌لرینه تیلیغرام بیروب بالقانلیلرنك مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری حقنده پروتیست یاصارغه و شول ظلملرنك بتریلووی ایچون آنلرنك یاردملرن اوتنورگه.

صوغش میداننده‌غی عسکرگه بیریله‌چك تیلیغراملرینك متنی بویله‌در:

«عسکر قرداشلر! دینمز، یوردمز، ناموسمز تهلکه‌ده. اگر دشمننی جیگوب قوتقارسه‌گز، شهید بابالرمزنڭ، الوغ پادشاهلرمزنڭ میراثنی، قزلرنڭ ناموسینی قوتقارغان و الله‌نڭ رضالغنی، آنالرگزنڭ دعاسینی آلغان بولورسگز. مسلمان خاتونلری بو یولی یالگز مسلمانلقنڭ، تورکلك‌نڭ ناموسینی قوتقارغان ودشمننی قهر ایتکان عسکرنی‌گنه قارشی آلور. اگر دشمن‌غه آرقه‌گزنی دوندرسه‌گز دنیانڭ ذلتینی مسلمانلق و تورکلك اوستینه کیتره‌چکسگز. اگر دشمن‌غه آرقه‌گزنی دوندرسه‌گز، اوزلرینڭ وطنلری، دین وناموسلری ایچون اوله‌رگه حاضرله‌نگان همه مسلمان خاتونلرن طاپتامیچه اوته آلمازسز. الله و پیغمبر یاردمچیگز بولسون».

قرالیچه‌لرگه بیریله‌چك تیلیغرامده بالقانلیلرنڭ مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری تصویر ایتله و آنلرنڭ بو اشکه مداخله قیلوب، مظلوملرنڭ یاردملرینه یتشولری اوتنله‌در.

اوشبو قرارلرتمام بولغاننڭ صوگنده اعانه جیارغه باشلانغان. آقچه صالور ایچون اون قدر یاشچك قویلغان وألوکدن حاضرله‌نگان‌آق چچك شیکللی یاریم آی علامتلری صاتلورغه باشلانغان.

باشده بر خانم اوزینڭ اوستنده‌گی آلقا، یوزوك، بله‌زك، مویونسا، ساعت کبك همه قیمتلی نرسه‌سن چغاروب اعانه ایتکان. آنڭ آرتندن باشقه لرده شولای ایتکانلر. یاشچکلرگه آقچه صالورغه و «یاریم آی»نی صاتوب آلورغه طوتونغانلر. یاشچکلر درحال طولغان. باشقه‌لرنی کیترگانلر. آلقا، بله‌زك، یوزوك، ساعت شیکللی نرسه‌لر اوستال اوستینه اویولوب قالغان. باشقه نرسه‌سی بولماغانلقدن بر قارچق اوزینڭ آلتون کوزلگن صالوب بیرگان.

بو یاشچکلر واعانه ایتلگان نرسه‌لر مدافعهٔ ملیه جمعیتنه کیتریلوب آقچه‌لری حسابلانورغه، نرسه‌لرینه قیمت قویلورغه باشلاندی. بر نیچه ملڭ صوملق آقچه و نرسه‌لر جیولغانلغی آڭلاشلمقده‌در.

مادی جهتدن بیگره‌ك، بو جیولشنڭ معنوی جهتی مونده غایت زور تأثیر ایتدی. خاتونلر آراسنده موندی حرکت کوریلوگه خاتونلر اوزلریده بیك سوینگانلر، ایرلرده بیك متأثر بولدیلر. بو واقعه‌نی غزته‌لرده بیك کوتاروب یازدیلر. جیولشده خانملر طرفندن سویله‌نگان نطقلر و شعرلرنی مدافعهٔ ملیه جمعیتی آیروم بر رساله شکلنده باصدروب چغاررغه قرار بیردی. اوزاقلامی خاتونلر دارالفنون زالنده طاغن شوندی بر جیولش یاصاماقچی بولالر. آلار

آرتندن استانبول اورتا مکتب شاکردلرینڭ عمومی بر میتینغ‌لری بولاچقدر.

دشمنلرغه قارشی طورا آلو، وطننی قوتقارو ایچون بو حرکتلردن فائده کیلورمی، یوقمی، آنسن حاضرگه أیتوب بولمی. لکن، خلقده حرکت قوزغالو، آنلر آراسینه ادراك وتعقل کرو، هیچ بولماسه استقبال ایچون بیك زور فائده‌در.

تورکیه‌نڭ یاوروپا قطعه‌سی کیتوب بتسه بیله، آنڭ ئلی آزیا قطعه‌سی بار. یاشی بلسه‌لر آنده‌ده یاشارغه ممکن. یاشی بلور ایچون توشنورگه کیره‌ك. بیش ملك‌لهب خاتوننڭ برگه جییلشوب سویله‌شولری و سویله‌نگان سوزلردن متأثر بولوب آغزغان کوز یاشلری شول توشونه باشلاونڭ مقدمه‌لری صانالورغه یاراسه کیره‌ك.

«تورك یوردی» مجموعه‌سنده خالده خانم‌نڭ سلطان وشاهزاده‌لرگه یازغان بر خطابی‌ده باصلوب چقدی. غایت اهمیتلی بولغانلقدن بر آز قصقارتب یازوب اوتونی تیوش طابدم.

« پادشاهم!

بیوك بابالرکزنڭ قلیچی ومبارك قانی ایله آلنغان استانبولمزنڭ قاپقا توبینه دشمان کیلدی. بیوك تورکیه، معظم تاریخنده امثالی کورلمه‌گان خاقانلر (پادشاهلر) یتشدرگان آل عثمان‌نڭ تاج وتختی وشولایوق تورك ملتی‌نڭ ناموس و استقلالی بو کون هلاکت آستنده‌در. کیچه‌گی باغچه قاراولچیلرمز بو کون بالچقلی آیاقلری ایله ۶۰۰ یللق تاریخمزنڭ شان و شرفن، دین و عزتن طابتاو ایچون قالقغانلر. تورك عسکری‌نڭ طوپ و ملطغینی آلالر. اوزلرندن بیوك اردوسن، ۶۰۰ یللق یگتلکنی جیگه‌لر.

«تورك عزتی‌نڭ بویله توشووینه آوروپالیلر ألوك حیران قالوب سیر ایته ایدیلر؛ ایندی بزگه استخفاف ایله قاریلر، ماضیسز وتاریخسز کوچك بلغارلرنڭ عزتلی و جسارتلی تورکلرنی جیڭولرینه قول چابوب طورالر.

«بلغارلر یاڭا و یاقتی بر تاریخ یاصیلر، بز ایسه تاریخمزنی کومه‌مز.

«پادشاهم! خاتونلرمزغه قدر بو اویات آرقاسنده قورقونی اونوتدیلر. طوپراقلرمز، یورتلریمز یغلیدر. مناره‌لرمز — احتمال ایرته‌گه مسلمانلرنی الله حضورینه چاقروچی آذان طاوشی طوقتاتیلور دیب — یغلاشالر، بالالریمزغه کیله‌چکده هیچ یووب بولماسدی بر عیب — طاب — توشه. همه‌مز دنیاغه کورنمه‌س ایچون یر تیشگینه کررگه تلیمز.

«پادشاهم! بو کون اوزمزنی آلباستی کبی باصوب طورغان اویاتدن

و امیدسزلکدن قوطولو ایچون بز بر معجزه کوته‌مز. تاریخ، بتوب بارا طورغان ملتلرگه ده بوندی معجزه‌لر بیرگان. حالبوکه بزنك طوب، ملطق و عسکریمز کوبدر. باری عسکرنك قلبنك تورکلك عزتن صاقلی طورغان پوچماغی‌غنه قاپلانغان. بونی آچو باری آل عثمان‌دن (سلطان عائله‌سندن) کوتیله‌در

«پادشاهم قاراچی! تورك قللرك یالواروب قوللرن آل عثمانگه صوزوب طورا. عسکرمزگه سلطان فاتح‌نك جلادتن، سلطان مرادنك فدا کارلق وغیرتن کرتونی حاضروك پادشاهمز ایله شاهزاده‌لردن کوته‌مز. حاضر سلطان فاتح محمد نك روحی استانبول ایچون یغلی و سیکا: «قالق، ای سلطان محمد (رشاد)؛ یانیکه آل عثمان‌نك صوك بالالری بولغان یاش شاهزاده‌لرنی جی. ملطقلرن جیلکه‌لرینه قویوب آتلرن عسکر اورطه‌سنه طابا سورسونلر. دین ایچون، مملکت، عزت وناموس ایچون عسکرنی وظیفه‌سینه چاقرسونلر. قورقاقلرغه یدره ایله قامچی بیرسونلر، غیرتلیلرنك ماکغایلرن کوتارتسونلر» دیه‌در.

«آل عثمان تاجن طاشیغان شاهزاده‌لر آراسنده یاش وفدا کار قوللر، بیوك وشجیع روحلر قالمادیمی؟ اونوتدیلرمی که، تاریخده «آل عثمان» اسمن طاشیغان شاهزاده‌لر همه‌سی غزاده (صوغشده) عسکر باشنده بولا ایدیلر؟

«ای سلطان محمد رشاد! آتك ایله، ملطغك ایله بابالرکنك ناموس وعزتینی، ملتکنك، طوپراغکنك حقینی صاقلاو ایچون عسکر آراسینه چاپ! بر سلطان محمد (فاتح) نك آلغان طوپراقلرن چیتلرگه طابتاتوچی سلطان‌نك اسمی‌ده محمد (رشاد) بولماسون! یوق؛ بو بولای بولماسقه تیوشدر.

«تورکلك‌نك آلتی یوز یللق روحی سینی چاقرا. تاریخ سینی چاقرا. أولگان بیوك بابالرك و قهرمانلر سینی چاقرالر.

«عصرلردن بیرلی اردومزنك حقیقی آتاسی پادشاه ایدی. غیرتلی شاهزاده‌لر بیوك وحقیقی آفیسارلر ایدیلر. حاضر نیك صوك اردومز یتیم طورا پادشاهم؟

«طوپراقلر و ملکلرنك روحی، بابالرنك طوپراق آستنده ینه‌دن قایناغان قانلری ایله فریاد ایته‌من، صوك امید سینده قالدی پادشاهم! اگر پادشاه ایله، قولینه سلاح طوتاردی شاهزاده‌لردن بو صوك صولت کیلمه‌سه، تورك قومینك باشینه قارا پرده قاپلاناچقدر. پادشاهم! تیزره‌ك صوغشقه کیت. پاشاهلرن کوتکان عسکر یانینه آشق!

«هیچ بولماسه خاتونلرنك ناموسی ایچون کیت پادشاهم! اول چاقده اگر بلغار آیاق آستنده قالساق، مقدس وپاك ناموسمزنی اردو صاقلی آلماسه، أولگانك:

«ناموسلرمزنی صاقلاو ایچون پادشاه و شاهزاده‌لریمز دشمانلر ایله صوڭ مینوتقه قدر صوغشدیلر» دیب کوڭل یواتوب الله حضورینه کیته‌رمز!

«پادشاهم! بو چاقلی زور ایمان و صمیمیت ایله آلدیڭه تزله‌نگان روحنڭ جسارتینی عفو ایته‌رسڭ بیت! کم بلور، بلکه تاریخ و ناموسمزنڭ خلاصکاری بر پادشاه دیب قارت و یاشلریمز آتلرکنڭ آیاق آستنده بایرام یاصارمز.

«حاضر بتون خیالمده، شجاعت ایله اردو باشنده بیوك سلسله‌نڭ بتون بالالرن جیوب بر سلطان کوره‌من. بلکه بو سلطان محمد فاتحنڭ مبارك خیالیدر. بلکه، آنڭ آلغان یرلرینه تاریخمزنی کومه‌س ایچون، عسکریله برگه دشمانلر ایله صوغشوچی سینسڭ پادشاهم!».

۲۶ غنوار.

٤٦

صوغش حقنده‌غی خبرلر. خلق ده کوڭل کوتارنکی لك. کوڭللی و فدائی فرقه‌لری. شیخ سنوسی طرفندن هیئت کیلو. یالغان خبر یازوچی غزته‌لر.

صوغش یاکیدن باشلانوغه بوگون طوقزنچی کون. صوغشنڭ اوچ یرده: ادرنه‌ده، چتالجه‌ده، کلیبولی‌ده دوام ایتکانلگی معلوم. اما نیچك بارغانلغی و قایسی یاق ایچون موفقیتلی ایکانلگی حقنده مونده مفصل معلومات یوق. حکومت خبرنی بیك قصوب بیره. عسکر حرکاتنه و صوغش احوالینه دائر بولغان خبرلرنی غزته‌لرده سینزورلر بیك نق تفتیشله‌ب اوتکاره‌لر. عسکرنڭ بر یردن بر یرگه کوچریلووی، قایده بولسه بر یرگه جیێلووی، اوردونڭ وفلوطنڭ قوتلری، قوماندانلرنڭ اسملری، تلفاتنڭ مقداری، اوردونڭ بولونغان اورنلری، قایسی یوللردن قایده طابا کیتارگه حاضرله‌نگانلکلری، فلوطنڭ بوغازدن چغو وکرو خبرلری، عسکرگه آزق یبارو ایچون قایسی پراخودلرنڭ حاضرله‌نووی، فلوطنڭ ضررلانووی، عسکرنڭ قوهٔ معنویه‌سن توشوره‌چك خبرلر، قوماندانلرنی آرتق ماقطاو، صوغش احوالی حقنده بحثله‌شو شیکللی نرسه‌لرنی غزته‌لرگه یازو مونده قطعیا ممنوعدر.

حکومت اوزی صوغش احوالی حقنده رسمی معلومات بیره طوراچغن اعلان و غیر رسمی خبرلرگه اشانو تیوش توگللگن اعلام ایتوب قویدی.

فی الحقیقه، حکومت رسمی معلومات بیره طورسه‌ده، بو بیك قصقه، بیك مختصردر. مونه باری، بوگون‌گنه حکومت اوشبو خبرنی رسمی صورتده نشر ایتدی:

«ترقوس‌ده‌گی (چتالجه‌ده‌غی) قوهٔ عسکریه‌مز، قارشوسنده‌غی دشمن موقع مستحکمن هیچ مقاومتسز ضبط ایتدی و «اورمانلی» ده‌غی صرتلرده بولغان دشمن قوتنه هجوم ایچون آلغه طابا کیتدی. اوڭ قاناتمزنڭ قارشوسنده‌غی دشمن عسکری «چفتلك کویی» تیره‌سینه کیری چیگلدی. صول قاناتمزده‌غی عسکر «لجنه کویی»نه طابا آلغه باروب، دشمن عسکرن کیری چیکدردی. ادرنه‌گه دشمن طرفندن طوب آتلو بوکون بر آز ضعیفره‌ك اوتدی. کیچه اویله‌دن صوڭ، دشمن زور کول (ادرنه‌ده) یانده‌غی قاراوللرمزغه هجوم ایتوب، بعض او کریپلینیه‌لرمزنی آلسه‌ده، بزنڭ عسکر آڭا قارشو هجوم ایتوب بونلرنی کیرو قایتاردی. دشمن‌نڭ بر آز بومبالری و آتو اسبابلری بزنڭ قولغه توشدی. کلیبولی‌ده «شارکوی»گه بزنڭ طرفدن چغارلغان عسکر دشمن ایله صوغشقه باشلاب آلارغه ایکی یوز تلفات بیردردی و «شارکوی»نی اشغال ایتدی. بو اثناده بر بلغار آفیتسری‌ده بزگه اسیر توشدی».

مونه، صوغش باشلانغاندن بیرلی حکومت طرفندن رسما بلدرلگان خبر شولدر. موڭا قدر بولغانلری بارسیده فلان و فلان یرده دشمن عسکری ایله بزنڭ عسکر آراسنده بەریشو دوام ایته، موفقیت بزنڭ طرفده‌در، کبی مختصر و مبهم خبرلردن عبارت ایدی.

ایندی، خصوصی خبرلرگه کیلسه‌ك بونلر تورکیه ایچون یاخشوق کوڭللی صورتده‌در. مثلا: ادرنه‌نی طوپقه طوتوغه قارشی اچده‌گی تورك عسکری بیك نق مقابله ایته. ادرنه‌ده‌گی آزق هیچ بولماغانده آپریل باشینه قدر یته‌چکدر. قافقاز کوڭللی‌لرندن آرسلان بك کناز آباشیدزه اداره‌سنده بولغان ۹۰ کشیلك بر فدائی فرقه‌سی ۲۶ نچی یانوارده، تونله چتالجه‌ده، تورك عسکرینڭ اوڭ قاناتندن آیریلوب کیسه‌کدن بلغار عسکری اوزرینه هجوم ایتکان. هیچ کوتولمه‌گان وقتده کیلگان بو قوناقلردن بلغار عسکری شاشیروب قالغان. شول آراده بو فدائی فرقه‌سی بلغارلر اوستنه بومبالر اوچوررغه طوتونغانلر. نهایت، قاره قارشی کیلوب صوغشقانلر. اول آراده بو فدائیلرگه یاردمگه تورك عسکری کیلوب یتوب بلغارلرنی قاچرغانلر. آلاردن ملڭگه یاقن تلفات بار، ایکی یوزله‌بی اسیر بیرلگانلر، شونلرنڭ ۳۸ی کیچه استانبولغه کیترلگان، دیلر.

آرسلان بك فرقه‌سینڭ صوغش میدانینه کیتووی درست بولغانلغی شیکللی،

صوغشقه کرووی‌ده درست‌در. اوچنچی کون، شول صوغشده شهید بولغان دورت ایبده‌شلرن سلطان ایوب یانده‌غی زیارت‌گه ایلتوب کومدیلر. مونی اوزم کوردم. اون بر مجروحلرن ده دارالفنون بناسنده‌غی خسته خانه‌گه کیتردیلر. خبرنك باشقه قسملری نی قدر درستدر، آنی بله آلمادم. صکره، حکومتنك رسمی خبرینه کوره، بلغارلر چتالجه یانندن کیرو چیگنه‌لر وآنده‌غی بر نیچه آوللرنی یاندروب کیتکانلر. خصوصی خبرلرگه کوره، شول چیککان وقتده اون ایکی دانه طوپلرن ده طاشلاب کیتارگه مجبور بولغانلر. کینه خصوصی خبرلرگه کوره، کلیبولی‌ده بلغارلر طرفندن ضبط ایتلگان «أکسه‌میل» تپه‌سینه تورك عسکری هجوم ایتوب آنلرنی قوغانلر و دورت طوپلرینك ایکیسن ضبط ایتکانلر. بو صوغش یاخشوق نق بولوب، توركلر طرفندن ۱۲۰۰ قدر مجروح توشکانلگی سویله‌نمکده‌در. بوندن باشقه، «تکفور طاغی» تیره‌سنده تورکیه ۳۵ مك عسکر چغارغان. بونلر ساحلدن اوطز چاقروم قدر اچکه کروب، بلغارلرنی قوغانلر. شونده یاکیدن بیك کوب عسکر چغارلمق اوزره‌در. بونلر ادرنه اوستینه یورویه چکلر.

حاضرنده، مونده‌غی اعتقادغه کوره، تورك عسکری بر آز کیکره‌ك میدان‌غه چغو برله‌ن دشمن‌غه قارشی هجوم ایتوب عمومی صوغش باشلاناچق. بو صوغشده موفقیت امیدلری زور و نهایت، بره‌ر آطنه‌دن تورك عسکرینك ادرنه‌نی قوتقارووی‌ده مأمول‌در. مونه، مونده شولای دیب طورالر وشونی کوته‌لر. طبیعی، بلغارلرده بره‌ر آطنه‌دن قالماینچه ادرنه تسلیم ایتلورگه مجبور بولور، دیب اشانا طورغانلردر. قایسی یاقنك امیدلری طوغری چغار، حاضرگه بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

ایندی، صوغش حاضرلگینه و توركلرده کوکل کوتارنکی‌لگینه کیله‌چك بولسه‌ق بو خصوصده هیچ بر کیمچی‌لك یوقدر. اولا، خلق فوق‌العاده روحلی. هر کم‌نك آوزنده صوغش‌غنه. صوغش یاکیدن باشلانونی توبان و اورتا صنف خلقنك بیك تلـب قارشی آلغانلقلرن، لکن، یوغاریراق صنف خلقنك موندن بر آز قورقغانلغن، وطن ایچون دخیده زورراق تهلکه‌لر کیلونی احتمال طوتقانلغن اولگی مکتوبلرمده یازغان ایدم. صوغش باشلانو برلن، اول یوغاری صنف دیگانمزده عموم فکرینه قوشیلوب کیتدی، حاضر همه‌سیده صوك چیك‌گه قدر صوغشو فکرنده‌لر. هر کم اوزینك قولندن کیلگان قدر، حکومت‌گه یاردم ایته. بتون ضیالیلر کیچه کوندز «مدافعهٔ ملیه» جمعیتنده اشلیلر. وطن‌نی

قوتقارو، ناموس ملی‌نی صاقلاو ایچون هر تورلی تدبیرلرگه تشبث ایته‌لر، هر کم اوزینك قولندن کیلگان قدر صوغش اعانه‌سی بیره. کوڭللی و فدائی عسکر بولوب یازیلوچی‌نڭ چیگی ده یوق. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نڭ بناسی آلدنده ایرته‌دن کیچ‌گه قدر فدائی وکوڭللی بولوب یازیلورغه کیلگان یاش یگتلر نوبت کوتوب، کتوشیکللی جییلوب طورالر. مونڭ اوستنه خاتونلر حرکتی‌ده قوشیلوب خلقنی غایت روحلاندردی. آنالرده، طوتا و سڭللرده کورلگان هیجان و غلیان بیك کوب کشیلرنی فداکارلق‌غه سوق ایتدی. مکتب شاکردلری قاچوب کیتوب کوڭللی یازیلالر. اگر آتالری، یاکه مکتب اداره‌سی مانع بولو سببلی حکومت آنلرنی قبول ایتماسه عسکر آراسینه، صوغش میدانینه اوزلری قاچوب کیته‌لر. بر مکتب سلطانی‌دن‌غنه حاضرگه قدر شولای کیتوچیلر اون اون بیش‌گه طولغان. خاتون قزلر: «بزدن فرقه‌لر تشکیل ایتلوب صوغش میدانینه یبارلسون» دیه مدافعهٔ ملیه جمعیتن یوده‌ته‌لر. فقط حربیه نظارتی خاتون قزنی صوغش میدانینه طابا یباررگه رخصت بیرمی.

استانبول بر عسکر لاگیری حالینه کردی. هر کون اورامل‌ردن گورله‌تب موزیقه اویناب، قچقروب تهلیل آیتوب، «ای عازیلر! وطن ایچون...» شعرلرن سویله‌ب پولق پولق عسکر پراخودغه توشه‌لر. بونلرنی قارارغه چققان خلق ایله بتون اورامل‌ر طولا. بو صالداتلر همه‌سیده گوزه‌ل و تمیز کیونگانلر و ئور یاکی کیوملر اوستینه، شغرداب طورغان قایشلر ایله قوراللون و صو صاوتلرن طاقغانلر. یاخشی آتلاب، کوکره‌کلرن کیروب بارالر. یوزلرنده حیات اثری کورینوب طورا. بیك کوب کشیلر بونلرغه قزیغوب بتون اورامل‌ر بویونچه آرتلرندن ایه‌روب بارالر. بعض تورکلر بونلر اوستنه قاراب، اختیارسز اوله‌رق: یاشاسون عسکر! یاشاسون وطن! دیوب قچقروب یباره‌لر.

اول‌ده بولمی، اور املرده دګغر دګغر طوب آربالری اوته باشلی. هر قایوسینه آلتیشه‌ر، سیگزه‌ر آت جیککانلر. آربا صاین دورته‌ر بیشه‌ر طازا، ماطور طوپچی صالداتلر اوطورغانلر. بونلر بعضا بیك کوب أوته. بایتاق وقتلر قاراب طوراسن همیشه آرقه‌سی أوزولمی. بعضا، اورامده شوندی وقتده قزق واقعه‌لر بولوب قویا. مثلا: شوندی طوب آربالری اوتکاننی روسیه‌لی بر مسلمان ایله «بایزید» میداننده قاراب طورا ایدك. یانمزده کوب کشیلر بار. هر کم اوزینڭ ایبداشلری برله‌ن نیده بولسه سویله‌شب، شول طوبلرنڭ قایده یباریلولری حقنده محاکمه ایتوب طورالر. تمام بزنڭ یانمزده‌غنه بولغان ایکی کشینڭ برسی ایبده‌شندن:

عجبا قایده یباریله ایکان بونلر؟ دیب صورادی. ایبداشی بوکا قارشی، هیچ طارتنماینچه، استهزائی بر صورتده: قایده بولسون، اولگیلری شیکللی، بلغارلرغه تسلیم ایتارگه، دیگان‌گنه ایدی، مینم ایبداشنك قولی کوتاریلوب تـگی نك قولاق توبینه باروب توشه یازدی. صوقمادی، لکن: ایشاك اوغلی ایشاك، آوزك قوروسون! دیدی. تگی‌ده بر نرسه دیمه‌دی. قزارینوب بورتنوب قالدی.

دیگز بویینه توشسه‌ك پراخودلرغه آت تویبلر. بتون ریختم بویی آت و عسکر برله‌ن طولغان. بوغاز اچنده وآطه‌لرغه یوری طورغان واق پراخود لرغه قدر بارسیده دیه‌رلك عسکری اداره‌گه آلندی. خصوصی یولچی یورترگه بر نیچه‌سی‌گنه قالدرلدی. شونك ایچون بوغاز اچنده طوروچیلرغه بو جهتدن کوب اوڭایسزلق بار.

حکومت، صوغشنی بیك زور مقیاسده یاصارغه حاضرله‌نگان توسلی کورینه. اوقو باشلانماغان مکتبلر یا ڭیدن خسته خانه‌گه ئه‌یله‌ندریله‌لر. حتی باشلانغان لرنده‌ده درسلرنی طوقتاتالر. کوبسن خسته خانه یاصیلر. یا ڭی‌دن طبیبلر، خسته قاراوچیلر، آپتیکارلر چاقرالر. هندستان و مصر هلال احمر هیئت‌لری خدمتکارلر یاللاب یا ڭیدن بر نیچه خسته خانه‌لر آچدیلر و چتالجه، کلیبولی طرفلرینه هم آچارغه حاضرله‌نه‌لر.

خلقده بو درجه روح کوتارنکی‌لك سیره‌ك بولا طورغاندر دیب ایسابلیم. شول «ائتلافچی» یاکه «خلاصکاران» کبی فرقه‌چیلك زهری برله‌ن زهرله‌نمه‌گان، هر کم شونده اورتاغه قاتناشوب یوری. فرقه آیرماسینه، خصوصی دوستلق ودشمنلقلرغه باقماینچه برگه اشله‌شه، اما تگیلر یاقنده کیلمیلر. مثلا: کامل پاشا، سابق شیخ الاسلام جمال‌الدین افندی، ارمنی نورادونگیان افندی شوندایىن تهلکه‌لی حالنده وطن‌نی طاشلاب چیت‌گه قاچدیلر. حمیتلری بولسه آلار مطلق مونده طوروب برگه اشله‌شرگه تیوش ایدی. مدافعهٔ ملیه جمعیتی پرنس صباح‌الدین بك ایله لطفی فکری بك‌گه جمعیت اعضالغن قبول ایتولرن اوتنوب ایلك محترم کشیلردن دیپوتاتسیه یباردی. لکن تگیلر کیلمه‌دیلر، قبول ایتمه‌دیلر. اتحادچیلر حاضر پارتیه نزاعسندن وشخصی اشلردن ممکن قدر براق طوررغه طریشه‌لر. اوزلرینك سیاسی دشمنلرندن انتقام آلو وآنلرنی قصو کبك نرسه‌لرنی اصلا خاطرلرینه‌ده کیترمیلر، فقط، تـگیلر هنوز اوزلرینك ایسکی عادتلرن طاشلامایچه فتنه‌کارلقده دوام ایتارگه اوِخشیلر.

صوغش‌غه کیتار ایچون فدائی فرقدلری یاصارغه قرار بیریلوب، ملك کشیلك

هندستان هلال احمر غروپپاسی .

برنچی فرقەسی توزولدی هم بر نیچه کون آلوك تیوشلی یرلرینه کیتدیلر. طاغن شوندی دورت بیش فرقه تشکیل ایتلەچك، دیلر. بونلرنی یولدز سرایی یاندەغی اسقلادلردن کییندروب قوراللاندردیلر. بونلرنك کیوملری هر قایوسی بر توسلی، عادی صالدات کیومنه مشابەدر. آرالرنده عادی اشچیلر بولغانلغی شیکللی، شاکردلر، سوداگرلر، آدوافات، محرر وآفیتسرلرده بار. هر قایوسینه بومبالر، جهنم ماشینالری، ئور یا کی ریۋالویرلر، قاصاطورالر [پچاقلر] بیرلگان و هیچ نرسەدن طارتنماسقه، حیاتلرندن باشدوق واز کیچارگه راضی بولولری شرط ایتلگان. شوکا راضی بولوب، سلامت قایتونی کوکلدن چغاروب باحاللەشب کیتکانلر.

کورد کوکللیلری، یدی یوز قدر قافقاز، آذربایجان، آرضروم کوکللیلری، هر قایوسی اوزلری بر فرقه بولوب یوریلر. قوللرینه اوزلرینك قایدن ایکانلکلرن یازغانلر. بارسیده بر کون آلوك صوغش میداننه کیتار ایچون آشوغالر. لکن، پراخودلر یتشمی. ایکنچی طرفدن، آناطولیدن هر کون ئلله نی قدر عسکر کیلوب طورا. بولار اوز کیوملرنده آلام، صالام نرسەلر. بونلرنی موندە کیوندرەلر، قوراللاندرالر و تیوشلی بولوکلرگه طاراتوب اوزاتالر.

آقچه جهتنه کیلگانده: حکومت بیش میلیون لیرالق داخلی زایوم چغاررغه قرار بیردی. بو رسما تصدیق اولنوب ارادۀ شاهانه چقدی. حاضر شونك بیلیتلرن حاضرلیلر و موقت کویتانسیه ایله بیلیتلرنی صاتا باشلادیلر. موفقیت نیچك بولور، حاضرگه بلوب بولمی؛ مع ما فیه، آقچەغه آبدراب قالنور توسلی کورلمی. صوغش آرتق اوزاقغه کیتماسه بونك چارەسی طابلور تونلی آکلاشیلا. آقچەغه آبدراغانلق سببلی خزینەدەگی قیمتلی مجوهراتنی، یاکه تاج و تختلرنی صاتو حقنده چغارلغان خبرلر بارسیده اصلسزدر. بو کونلرده سوداگرلر جیولشی بولوب، بورچ وعدەلرن کیچکدرو حقنده هم داخلی زایومنی کوبرەك طاراتو طوغروسنده سویلەشەچکلر. صوغش سببلی سودالرغه زور طورغونلق کیلگان. بورچلرنی وقتنده تولی آلمیلر. ویکسللر پروتیستغه کره، بانقروتلقلر کوبایه باشلادی. شوکا قارشی چاره آزلەیەچکلر.

مهاجرلرنی تدریجا آناطولیغه اوزاتب طورالر. شولایده بعض جامعلر آنلر ایله طولیدر. شهزاده باشی جامعنده ملك جاندن و سلطان احمد جامعنده یدی یوز جاندن آرتق مهاجر بار. صوغش یاکیدن باشلانغاچ بونلرنی قاراو یومشی توشدی. شول سببلی حاللری یاخشوق مشکل و یاردمگه بیك محتاجدرلر.

اوچ دورت کون اُلوك کلیبولی دن هم، دورت یوز قدر خاتون قز و بالا چاغه کیتردیلر.

جاسوسلق ایتولرندن شبهه‌لەنوب ایکی یوز قدر بلغارنی توقیف ایتدیلر. قرقلابن آناطولی‌غه سوردیلر. قالغانلرن حبس ایتدیلر. مدافعهٔ ملیه جمعیتی تورکیه حقنده یاوروپا افکار عمومیه‌سن بر درجه بولسه‌ده تصحیح ایتار ایچون آگیتاتسیه یاصارغه یاوروپاغه اوچ دورت کشیلك بر هیئت یباررگه حاضرلەنه. آناطولی نڭ‌ده تورلی یرلرینه بر نیچه هیئتلر یباروب خلق آراسینه فکر طاراتدرماقچی وآنلرنی حرکت و مدنیت‌که اُوندەتماکچی بولادر.

کیچه، طرابلس دن شیخ سنوسی طرفندن یبارلگان هیئت استانبول‌غه کیلوب یتدی. بونلرنی قارشی آلورغه صدارت و داخلیه نظارتی طرفندن مخصوص آدملر تعیین ایتلدی. طوپقپو سرایندەغی «مجیدیه» کوشگینه توشوردیلر. بو هیئت‌گه زور اهمیت بیریله.

استانبولده ترتیب مکمل‌در. چوالش فلان بر نرسەده یوق. «عسکرده اختلاف بار، اتحادچیلرغه قارشی حرکت بار، انور بکنی چتالجەغه یبارمەگانلر، توقیف ایتکانلر، ناظم پاشانڭ قانن ایستیلر، ایکی طرف آفیتسرلری اوز آرا صوغشوب بیش یوز کشی اُولگان...» دیه «روسسکی اصلووا»ده و سائر شونڭ کبك ناچار مقصدلی غزته‌لرده یازلغان نرسەلر، یا بتونلەی یالغان و خیال، یاکه برگه یوز مرتبه آرتدرلغان مبالغەلردر. شوندی یالغانلر یازوب طورغانلغی ایچون فرانسوزچه «ماتەن» غزته‌سینڭ استانبول مخبری «کوئنه» اسملی بر شخصنی تورکیه بو کونلرده رسما مملکتدن طرد ایتدی. آندی غزته‌لرنڭ مخبرلری، اوز خیاللرندن ایسابلەب چغارغان یالغانلرنی استانبول تیلیغرافخانه‌لرندن یبارگه ممکن بولماغاچ یازوب رومانیا پراخودلرینه بیره‌لر. بو پراخودلر موندن هر کون کیته‌لر و دیگزگه چغو برلن شول یازلغان نرسەلرنی چبقسز تیلیغراف ایله کوستنجه‌گه بیره‌لر وآندن تیوشلی یرلرینه عادی تیلیغرام روشنك کوندره‌لر ایکان.

صگره، موندی مخبرلر، خبر تیزره‌ك ایرشسون دیب غایت آشغوب بیره‌لر، موندەغی احوالنی هیچ ره‌تلەب آڭلامیلر، تحقیق ایتمیلر، تورك و اسلام دشمنی بولغان اوته بیرو ارمنی، بلغار، گریك لردن یاریم یارطی ایشته‌لرده تیزره‌ك خبر بیررگه قاریلر. شونڭ ایچون خبرلرینڭ بیك کوبسی اصلسز و حقیقت‌گه خلاف بولوب چغادر.

مونده، حاضرگه خلق نڭ اچن پوشـورغان برگنه نرسه بار. اولده، صوغشنڭ تورکلر ایچون مونقیتلی بر صورتده دوام ایتوب طورغان وقتنده، حکومتنڭ صلح مذاکرەسن یاکیدن باشلاو احتمالی حقندەغی خبرلردر. خصوصا، لوندوندەغی تورك وکیلی رشید پاشا یرینه، سابق صدر اعظم حقی پاشا تعیین ایتلووی و حتی آنڭ بو کونلرده استانبولدن شونده کیتووی حقندەغی روایتلر خلقنڭ ممنونیتسزلگن موجب بولا باشلادی: «بو بولی قورال برلەن قازانغاننی سیاست برلەن غائب ایتماسەك یارار ایدی» دیلر.

خارجیه و داخلیه مینیسترلری برلەن کوریشورگه مساعدەلرن صوراغان ایدم. ایکیسیده مساعده ایتوب وقتلر تعیین ایتکانلر. بو کون کوندز ۱۲ده شونلر ایله کورشمك ایچون باب عالیگه بارام. آلاردن ایشتکانلرمنی کیلەچك مکتوبمده یازارمن.

۲۹ غنوار.

٤٧

خارجیه و داخلیه مینیسترلری حضورنده

تورکیەنڭ خارجیه مینیستری پرنس سعید پاشا و داخلیه مینیستری حاجی عادل بك ایله کوریشورگه تلەب مساعدەلرینی ایستەگان ایدم. ایکیسیده مساعده بیروب، مینی قبول ایچون کیچەگی کوننی تعیین ایتکانلر. قبول ساعتلری باشقه باشقه بولغانلقدن ایکیسی برلن ده کوریشورگه موفق بولدم.

تورکیەنڭ خارجیه و داخلیه مینیسترستوالری ایکیسیده «باب عالی»ده در. خارجیه مینیستری طرفندن قبول وقتی کوندز ساعت ۱۲ده تعیین اولندیغندن، ۱۲گه چیرك قالا باب عالینڭ خارجیه نظارتی دائرەسنده حاضر بولوندم. باب عالینڭ اورام بویندەغی زور قاپقەسی هر وقت آچیق طورا و قاپقەنڭ ایکی یاغنده ایکیشەر صالدات و پالیسەیسکیلر قاراول طورالر. لکن، بونلر ایشك آلدینه کروگه مانع بولمیلر. اوزڭ شكلنوب طورماسەڭ طوب طوغری باروب کروب کیتەسن. أریرەك قیلانوب کرسەڭ چیست بیروبده قالالر. شول آچیق قاپقاغه قارشوق بیك یاقن یرده باب عالینڭ اصل زور ایشگی بار. اولڭ

آچق طورا. آنده‌ده قاراول بار. لکن اول‌ده اچکه کروب کیتوگه مانع بولمی. کم بولووگنی و نیچون کیلووگنی صوراب طورمیلر. اوزیکه کیره‌ک یرگه باروب یتکانچه‌گه قدر شولای باراسن. شونك ایچون، باطر انور بك اوزینك بر نیچه دیسته ایبداشلری برلن طوپ طوغری باب عالی‌نك اچینه کروب کیتوب، بر ساعت اچنده کامل پاشا کابینیتن توشورگانلگی شیکللی، طاغن شوندی بره‌ر باطر یوره‌کلی کشی بر ایکی دیسته کشی ایله کینه هیچ سؤال و صوراوسز شونده کروب بو کابینیتنی‌ده آلماشدروب چقماس دیب أیتوب بولمی. بتون تورکیه‌نك روحی وسیاست مرکزی بولغان باب عالی‌نك بو قدر ضعیف صاقلانووی شرق‌گه مخصوص بر ساده‌لك اثری بولسه کیره‌ك.

خارجیه نظارتی دائره‌سینه باروب یتدکدن صوك نوبت کوتو زالینه کردم و قارتوچکه‌منی مینیسترگه تقدیم ایتدردم. زالده نوبت کوتوچی کشی کوب توگل، طانودقلرمدن طرابلسلی شیخ صالح افندی و طانومادقلرمدن ایکی اوچ تورك بار ایدی. شول آراده زال‌غه آوستریا سفارتخانه‌سینك قاواصی ایله بر اجنبی کیلوب کردی. کارتوچکه‌سن مینیسترگه یبارتدی. مینیستر آنی نوبتسز قبول ایتدی. صوکره‌دن، بونك آوستریا سفارتی‌نك ترجمانی بولغانلغن آڭلادق.

نهایت، نوبت میکا کیلوب یتدی. مین سعید پاشا ایله ألوکدن بر مرتبه کورشکان و بر قدر طانشقان بولغانغه کوره، بولمه‌سینه کرگاچده اسمم برلن أیتوب بیك خوش قبول ایتدی. قول بیروب کورشدی. اوطوررغه اورن کورسه تدی. کابینیتی زور بر بولمه‌دن عبارت بولوب، باب عالی نك دیکزگه قاراغان یاغنده، اوستکی قاتده‌در. ترزه‌لرندن دیکز و بوسفور منظره‌لری کورینوب طورا.

سعید پاشا بولمه‌سنده اوزی‌گنه ایدی. اولا اوزن مینیسترلگی ایله تبریك ایتدم. رحمت أیتدی و: «بویله بر زمانده شوندی مسئولیتلی بر خدمتنی التزام ایتووم فی‌الحقیقه نفس ایچون آور بر اشدر، لکن قولدن کیلگان قدر خدمت ایتونی وظیفهٔ وجدانیه دیب بله‌من» دیه علاوه ایتدی.

بر ایکی نرسه حقنده اوزندن معلومات صورارغه مساعده ایتوون اوتندم. یاری دیدی.

ــ حاضرنده صوغشنك تورکیه ایچون فائده‌لی بولغانلغی ایشتلوب طورا. شونك ایله برابر، اورتالقده صلح مسئله‌لریده سویله‌نه و بونك، متفقلردن بیگره‌ك تورکیه طرفندن قوزغاتلغانلغی و تله‌نگانلگی آڭلاشیلا. بو درستمی، درست ایسه بونك سببی نیدر؟ دیدم.

بوگا قارشی سعید پاشا:

— درست، صلح مسئله‌لری سویله‌نه. تورکیه مطلق صوغشو طرفنده توگل، اگر حیثیت و ناموس ملی‌مزگه موافق صلح یاصارغه راضی بولدیلر ایسه بز صلحنی صوغشدن آرتق کوره‌مز، حاضرگی صوغش بزنك فائده‌مزگه بولوب طورغانلقدن، دشمنلرمز اوزلرینك اولگی طلبلرن اوزگارتب، بزگه مساعد شرطلرغه کونارگه تیوش دیب اویلیمز، شونك ایچونده صلح مذاکره‌سی باشلانوغه قارشی کیلمی‌مز، لکن بونی باشلاو صوغشنی طوقتاتو دیگان سوز توگلدر، صوغش اوز یولی برلن، صلح مذاکره‌سی اوز یولی برلن دوام ایتوب طوررغه ممکن، دیدی.

— ادرنه‌نی بلغارلرغه قالدروب، آنده طرابلس‌ده‌غی شیکللی تورکیه طرفندن نائب‌السلطان قویوب کیلشو حقنده سوزلر چققان ایدی، تورکیه بوگا نیچك قاری؟ دیدم.

— حکومتمز بوگا قطعیا مخالف‌در، بویله ایتونك هیچ معناسی یوقلغی، باری ظاهری بر کوز بویاودن‌غنه عبارت ایکانلگی هر کم‌گه معلوم‌در. بز آلای آل‌اشوب قالورغه تله‌می‌مز، ادرنه‌نی قوتقارر ایچون بار کوچمزنی صرف ایته‌چکمز و بوگا موفق بولورمز دیب امید ایته‌مز، دیدی.

کیلشدرو حقنده حاضرنده یاوروپانك مداخله‌سی بولوب بولماغانلغن صورادم. یاوروپا البته صلح‌نك تیزره‌ك بولوون تلی، تیزره‌ك کیلشونی ایکی یاق‌غه‌ده توصیه ایته، لکن، صوغشده بره‌ر قطعی نتیجه کورلگانچه‌گه قدر مداخله ایتماسه کیره‌ك‌در، دیدی. دخیده بر ایکی نرسه‌لر حقنده اوته بیرو سویله‌شکاننك صوگنده مساعده‌سن صوراب یانندن چقدم. مین چققانده قبول زالنده آنك یاننه کررگه نوبت کوتوب طوروچی ینه دورت بیش کشی بار ایدی.

ساعت برده داخلیه ناظری حاجی عادل بك طرفندن قبول اولوناچغم بیان ایتلدگندن، طوغری داخلیه نظارتی دائره‌سینه کیتدم. آنده بیك آز کوتارگه طوغری کیلدی. یاننه کرووم برلن:

— سزنك ایله کوریشورگه ایکی اوچ مرتبه وعده‌له‌شدیگمز حالده، مع‌التأسف، حاضرگه قدر کوریشه آلمادق، خوش کیلدیگز، دیدی.

انقلابدن الوك مین حاجی عادل بك ایله کوریشورگه تله‌ب اوزینه بالواسطه مراجعت ایتکان واولده مع‌الممنونیه مساعده ایتوب وقت تعیین قیلغان ایدی. تصادفی بر مانع سببلی اول وقتده کوریشه آلمی قالدق. صگره اول میگا یاگیدن

مسلمانلر، اسباب بعثت پیغمبریه اولان
مکارم اخلاق ایله اتصافده محروم قالدقلری نسبتده
خیبت و خسرانه اوغرادیلر. بین البشر مشترك
اولان ترقیات مدنیه‌دن عالم اسلامك ده استفاده
ایده بیلمسی اخلاق الهیه و نبویه‌نك - احکام
و فرائض دینیه‌نك - بین المسلمین محافظه و نشر
و تعمیمنه خدمته حصر اولنه بیلدیکی فقط بزم
اخلاقجه مدنیت پایه‌سی اوله بیلدیکی کبی ترقی و تمدنه
آمر اولان احکام دینیه‌سی صفوت اصلیه‌سیله متحداً
محافظه ایده بیلدکجه اقوامك بو ساحه وجودده
شوکت و مجد دینی محسوس اوله‌مانه.

عادل

حاجی عادل بك ك قول یازووی.

بر وقت تعیین قیلدی. بو دفعه‌سنده دخی بعض بر سببلر ایله کوریشه آلمی قالغان ایدك.

التفاتلرینه تشکر ایله، الوك کوریشه آلماوده مینم طرفدن بولغان قصورلر ایچون عفو اوتندم.

بر آز سویله‌شکاننك صوڭنده، بو یاصالغان انقلابقه ولایتلرده‌گی اهالینك نی کوز برله‌ن قاراغانلقلرن صورادم و: «بعض اجنبی غزته‌لر آناطولی ولایتلرنده، یا کی حکومت‌گه وصوغشنی یا کیدن باشلاوغه قارشی عدم ممنونیت بار، دیب یازالر، بو طوغریمیدر؟» دیدم.

بوڭا قارشی حاجی عادل بك اوشبو مألده جواب بیردی:

— انقلابدن بتون اهالی ممنوندر، والیلردن هر کون کیلگان خبرلرده بو خصوصده آچق معلومات بیریلوب طورا. صوغش یا کیدن باشلانونی خلقنك نی قدر سوینچ برله‌ن قارشی آلغانلقن آیتوب طورغه‌ده حاجت یوق. ولایتلردن کیلوب غزته‌لرگه باصلغان تیلیغراملر بوڭا شاهددر. هر طرفده اعانه جیالر، هر یرده کوڭللی فرقه‌لر تشکیل ایتله، صوغشنی یا کیدن باشلار ایچون ادرنه‌ده آتلغان برنچی طوپ، خلقنك اوستنه چوککان قارا پرده‌نی یرتوب، آنلرنی آینتوب یباردی، آنلرنی اویاتدی، باقسا کزله هر طرفده‌غی حرکت‌گه، بارمی ایدی آلوك موندی حاللر! بونلر بارسیده خلقنك یا کی اداره‌دن و یا کی اداره‌نك طوتقان سیاستندن راضی بولولرینه علامتدر.

صڭره مین حاجی عادل بك دن:

— بعض اجنبی غزته‌لری تورك عسکری آراسنده اختلاف بارلقنی، انور بك آیاستفانوس ده توقیف ایتلوب چتالجه‌غه بارووینه مساعده ایتلمه‌گانلکنی، یا کی حکومت‌گه قارشی عسکر آراسنده آ گیتاتسیه بولغانلقنی یازالر، بونلرنك آزمی کوبمی اساسی بارمی؟ دیدم.

حاجی عادل بك:

— افندم، موندی خبرلرنك اساسی اول غزته‌لرنك خیاللریدر، بزگه شوندی نرسه‌لر تله‌ولریدر، یوقسه بوندی نرسه‌لر یوقلغی، بونلرنك بارسیده یالغان ایکانلگی هر کم‌گه‌ده معلومدر. مونه اوزگز استانبولده طوراسز، شوشی خبرلرنی مخصوص صوراشوب قارا گز، تورلی کشیلردن صورا گز، انور بك طوغرنده‌ده، حاضرگی حکومت‌گه طرفدار بولغان و بولماغان کشیلردن، یاکه چتالجه‌دن قایتوب یوری طورغان آفیتسرلر و صالداتلردن صوراشگز، امینم که، موندی

خبرلرنك هیچ اصلی بولماغانلقنی همه‌سیده سزگه آیتورلر. حاضر الحمدلله مملکت احوالی و عسکر آراسی غایت طنچ، حتی عادی وقته‌غیدانده آرتوغراق طنچ. باشمزغه کیلگان فلاکتلر حاضر بزنك بارمزنی برله‌شدردی، شخصی اشلرنی اونوتدردی، حاضر کوره‌سز، وطن مدافعه‌سی ایچون بتون ملت بر آوزدن آیاقغه قالقدی، دی.

صکره حاجی عادل بك یازو اوستالی‌نك طارتماسن آچوب بر تیلیغرام چغاردی و: خارجه‌گنه توگل، بزنك اوز مملکتمزده‌ده یالغان فابریقه‌لرنده بعضا نیندی خبرلر ایجاد ایتلگانلکنی مین سزگه کورسه‌تیم، دیب تیلیغرامنی اوقورغه طوتوندی. بو تیلیغرامنی کیچه تونله ساعت برده مینم ایوومه ایلتوب بیردیلر، صروچنی بیرلگان، دی. تیلیغرام آناطولی‌نك طرسوس شهرندن بیریلوب بویله یازلغان: «ادرنه‌نك بلغارلرغه تسلیم ایتلووینه، صدر اعظم محمود شوکت پاشانك آوتریلووینه، انور بكنك یارالانوینه فوق‌العاده قایغورامز، بو خبرلر حقنده تیزره‌ك معلومات بیرووگزنی اوتنوب تیلیغرافخانه‌ده ماشینه یاننده جواب کوته‌مز.»

— مونه کوردیگزمی، دی حاجی عادل بك، بو خبرلرنك ذره قدر اصلی بولوب بولماغانلغی اوزگزگه معلومدر. لکن، بو اشلرنك شولای بولوون تله‌وچیلر طرسوس شیکللی یرلرگه قدر یتشوب خلقنك ذهنن شاشرتورغه طریشه‌لر.

صکره، حاجی عادل بكدن اصلاحات داخلیه‌نك نی حالده بولغانلغن و نیندی بر یول طوتولاچغن صورادم. بو حقده اوشبو مألده سویله‌دی:

— مین بو اورنغه کیلگانده، ولایت اداره‌لرینك اصلاحاتی حقنده حاضرله‌نگان سیگز تورلی قانون لایحه‌لری بار ایدی و بونلرنك هیچ برسیده محلنده تطبیق ایتلوب قارالماغان، بنأ علیه، موافق بولوب بولماولری تجربه ایتلمه‌گان ایدی. شوڭا کوره، مین درحال، حاضرگی کونده معزولیت یاکه اورنسزلق ایله استانبولده بولونغان سابق والیلردن عبارت بر کامیسیه توزوب، قارار ایچون بو لایحه‌لرنی شول کامیسیه‌گه طاپشردم. کامیسیه حاضرنده شونك ایله مشغولدر. اول اوزنچه بر قرارغه کیلگاننك صوڭنده اوزمده قاراب، اوز فکرلرمنی‌ده قوشوب مینیسترلر مجلسینه تقدیم ایته‌چکمن. صکره ممکن قدر تیزلك ایله بو قانونلر ولایتلرده تطبیق ایتلورگه باشلایه‌چقدر.

مین:

— بو قانونلرده اساس، مرکزیت اصولیمی، یوقسه عدم مرکزیت اصولیمی

طوتولاچقدر، همه بتون ولایتلر ایچون قانون بر توسلی‌می، یوقسه اورننه و ایجابنه کوره تورلی تورلیچه‌می یاصالاچقدر، دیه صورادم.

حاجی عادل بك بوکا قارشی:

— ولایت قانونلری توزولـگانده توسیع مأذونیت اصولی اساس طوتولاچق همه محلی احتیاجلر نظر اعتبارغه آلنه‌رق، لزومنه کوره نظاملر تورلیچه بولورغه ممکندر، دیدی.

— سوریه و ارمنستان حقنده نی فکرده‌سکز؟ اول یرلرده شوندی قانونلر ایله قناعتلنورلرمی؟ حاضرگی آکلاشوغه کوره، اول یرلر اوزلرینه کوبره‌ك حقوق صورارغه اوخشیلر، دیدم.

حاجی عادل بك بوکا:

— هیچ شبهه‌سز، آنلرنك تله‌گان نرسه‌لری جدی و حقیقی اصلاحاتدن عبارت بولاچقدر. حکومت‌نك تله‌گانی واشله‌رگه قرار بیرگانی‌ده شولدر. شونك ایچونده ایکی آراده اختلاف چقمایاچغنه امینم؛ حاضرگه قدرده بر چوق لایحه‌لر توزولـگان، گوزه‌ل سوزلر سویله‌نگان، اما موندن صوك ایندی آلار ایله قالو۔ نمایه‌چق، اش اشله‌نه‌چکدر، مونی بالفعل کورگانده هر طرفده ممنونیت حاصل بولاچاغی شبهه‌سزدر، دیدی.

بو آراده کورشی بولمه‌دن سابق بیروت والیسی حازم بك کیلوب کردی. حاجی عادل بك مینی آنك ایله طانشدررغه تله‌گان ایدی، بز آلوکدن طانش اولدیغمزنی بیان ایتدك. اول کورشی بولمه‌ده، شول سابق والیلردن عبارت کامیسیه‌ده ولایتلر ادارەسینك اصلاحات لایحه‌لرن قاراو ایله مشغوللر ایکان. حازم بك عادل بکدن بیروت ولایتنه متعلق قانونلرنك بر ماده‌سینه دائر بر ایضاح صورادی. حازم بك‌دن صوك مینده اوزاق طورمادم. حاجی عادل بك ایله کوریشوب چقدم.

حاجی عادل بك مونده تورك رجالی‌نك ایك فعال، ایك مستقیم، ایك ناموسلی و ایك یاخشی قلبلی کشیلرندن برسی اولمق ایله مشهوردر. برگنه مرتبه کوریشو ایله کشینی طانو چیتن ایسه‌ده بو کشینك شول شهرتنه مناسب بر ذات ایکانلـگینه مین بیك نق اشاندم. حتی داخلیه مینیسترلـگی ایچون حاجی عادل بك‌نك کوکل صافلغینی و یاخشی لغینی آرتوغراق طابدم.

ها، یازارغه اونوتقانمن ایکان. کورشکان وقتده حاجی عادل بك‌گه:

— بعض اجنبی غزته‌لر ایسکی حکومت طرفدارلرینك چیت مملـکتلرگه

کیتولرینه یاکی حکومت‌نك بیك یاخشی کوز برلن قاراغانلغن، حتی کیتو ایچون بعضیلرینه یاردم‌ده ایتکانلگن یازالر، لکن، طبیعی، بو طوغری بولماسه کیره‌کدر، دیدم.

بوکا قارشو اول:

ــ مملکتنی طاشلاب چیت‌گه کیتارگه هیچ لزوم یوقلقنی، هر کم‌نك حقوق و حریتی قانون دائره‌سنده تأمین ایدلمش اولدیغنی داخلیه نظارتی اسمندن رسما اعلان ایندم، حکومت هیچ کم‌نك چیت‌گه کیتووینه بر لزوم کورمی، بلکه بالعکس، مقتدر ذاتلرنك مونده طوروب وطن و مملکت فائده‌سی ایچون برگه اشله‌شولرینی تلی. شونك ایله برابر، اوزلری کیتارگه تله‌گان کشیلرنك کیتولرینه مانعده بولا آلمی. چونکه هر کم کیتارگه وقایتورغه حردر. آقچه بیرو مسئله‌سینه کیلسه‌ك: حکومتنك خزینه‌سنده حاضرگه مع‌التأسف بر طاقم آرتق آقچه‌لر یوق، که آنلی لزومسز اورنلرغه صرف ایدلسون. خزینه مزنك حالی معلومدر. همده کیتوچیلر اکثریا کامل پاشا، سابق شیخ‌الاسلام جمال الدین افندی، سابق خارجیه، داخلیه و مالیه ناظرلری کبی غایت بای آدملردر. بونلرنك حکومت یاردمینه مراجعت ایتو احتماللری یوقدر، دیه جواب بیردی.

۳۰ غنوار.

٤۸

صوغش حقنده مونده نیچك ایسابلیلر. روس قره‌یسرندن یاکلش طوب آتیلو. روس صلیب احمر هیئتی.

مونده‌غی احوالده حاضرگه زور اوزگارش یوق. اشلر بوندن اولگی مکتوبمده یازغانمچه دوام ایتوب طورا. صوغش خبرلرن بیك قصقه‌غنه ایتوب حکومت رسما اعلان ایته بارا. اگر بونلر طوغری ایسه چتالجه‌ده بلغارلر همان کیری چیگنوده دوام ایته‌لر. ادرنه‌نی طوپقه طوتو هنوز اولگیچه دوام ایتسه‌ده، تورکلرده آنلرغه بیك نق قارشی طورالر. بلغارلرنك آیتورلك موفقیت قازانغانلری یوق. ادرنه‌نك اچنده آزق و قورال بار. عسکرنك روحی یاخشی. شهرده بانقه معامله‌لری منتظم روشده دوام ایته. حتی ادرنه مدافعی شکری پاشا

خلقنڭ اچی پوشماسون دیب کینیماتوغرافلرنیده آچدرغان. خلق آنلرغه یوروب راحت راحت تماشا ایتهلر. بلغار طوپلرندن بر ایکی محلهنڭ بنالری ضررلانمش ایسهلرده حاضر آنلرده توزهتلمکدهدرلر.

هوالر طومانلی بولغانلقدن، کلیبولی طرفلرنده زور صوغشلر بولمی طورا. واق صوغشلرده تورك عسکری نق قارشی طوروب اوزلرینڭ اورنلرن مدافعه ایتهلر، حتی آفرن بولسهده همیشه آلغه طابا بارالر. تکفور طاغینه توشورلگان تورك عسکری ایله چتالجهنڭ صول قاناتندهغی عسکر برلهشکانلر. اوڭ قاناتنده‌غیسینڭده برلهشووی امیدلی. شوندن صڭره تورك عسکری عمومی هجوم باشلار. لولهبورغاز تیرهسنده زور صوغش بولور، مسئلهنی شول حل ایتار. اگر شونده تورکلر جیکسهلر ادرنهنی قوتقاررغه کیتارلر، ادرنهنڭ مارت آخرلارسز بیریلو احتمالی یوقدر. بناءً علیه، اشلر امیدسز توگلدر.

مونه، حاضرنده مونده عمومیتله حکم سورگان فکر شوندن عبارتدر. اکثریت شوڭا اشانا و شولای بولاچاغینه امیدلهنب طورا. ایکی اوچ کون آلوك، کلیبولی طرفنده زور صوغش بولوب تورکلرنڭ نق جیڭلووی و بیش آلتی مڭ مجروح و تلفات بیرولری حقنده آوزدن آوزغه خبرلر طارالدی. لکن، حاضرگه قدر بو خبرنڭ درست ایکانلگن بلدرهچك بر علامت کورلگانی یوق. حکومت بو حقده سکوت ایته. غزتهلر بو خبرنی تکذیب ایتدیلر. شول سببلی اشنڭ اصلن بلوب بولمی. فی الحقیقة، کیرهك کلیبولی طرفندن و کیرهك چتالجه یاغندن مجروحلر کیتریلوب استانبول خسته خانهلرینه یرلهشدرله طورالر. اما بولار آلای کوب توگل. اچهر، بیشهر، نهایت یگرمیشهر اوتوزار کشی بولا.

«تان» غزتهسی تورکیهنڭ «شارکوی»گه یگرمی پاراخود عسکر توشوررگه تلهدیگنی، لکن بلغارلر طرفندن هجوم ایتلوب، بیك کوب تلفات ایله کیری چیگلك کلری وپراخودلرینه تویهلوب کیری کیتدکلرینی یازا. بعض چیت غزتهلر تورك عسکری آراسنده اختلاف، نزاع و حتی اوتریشلر بارلقنی یازالر. بونلر حقنده مونده هیچ معلومات یوق. چتالجهدن، کلیبولیدن آفیتسرلر، صالداتلر، یارهلیلر قایتالر، یا کیلری کیتهلر، خلاصه: قاتناشو دائما بولوب طورا. اما، هیچ برسیده آندی خبرلرنی بلمیلر. عسکرده روح کوتارنکی، آزق کوب، عسکر صوغشنی تلی، دیلر. اوزمده، کلیبولیدن قایتقان و گلخانه خسته خانهسینه یاتقرلغان صالداتلرنی کوروب سویلهشدم. آلارده شولای دیلر. اجنبی غزته مخابرلرن صوغش میدانته یبارمیلر و عسکر آراسینه کرتمیلر. شول سببلی

آنلر طرفندن بیرلگان خبرلرنڭ حقیقتگه موافق بولووی شبهه‌لی، بلکه افکار عمومیه‌نی چوالتور ایچون بك اوغلی دائره‌لرنده‌گی گریك، فرانسوز، ارمنی منبعلرندن چغارلغان خبرلر گنه بولووی احتماللدر.

شونڭ ایله برابر، اگر عسکر صوغشده موفقیت قازانا آلماسه، آخرنده ادرنه‌نی بیروب صلح یاصارغه مجبوریت کورلسه حاضرگی حکومت‌نڭ و اتحاد ترقی جمعیتی‌نڭ حالی مشکللك‌گه توشه‌چگی شبهه‌سز دیب أیتورلكدر. چونکه بو وقت، اتحاد و ترقی دشمنلری بولغان کشیلر بتون کوچلریله آنی یغارغه طریشه‌چقلر و خلقنی آنلرغه قارشی قوتورتاچقلردر. خلقنڭ اوزنده اساسلی صورتده آڭ بولماغانلقدن، بو کون اتحاد و ترقی یاقلی بولغان کشیلر، ایرته‌گه آڭا دشمن بولوب بتون ملاکتلرنی طاغن شوندن کوره باشلاولری‌ده برده عجب توگلدر.

صوغش حقده یوغاریده یازغانم فکرلر خلق فکرلریدر. اما، حکومت‌نڭ اوز فکری خلق فکرندن امیدسزره‌ك بولغانلغی آڭلاشیلا. حکومت، کیره‌ك صوغش برلن، کیره‌ك صلح طریقیله ادرنه‌نی قوتقارونی امید ایته آلمی توسلی کورینه. شونڭ ایچون‌ده حکومت صلح مسئله‌سن قوزغاتونی و عسکر یاڭیدن نق جیڭلماسدن آلوگره‌ك کیلشوب قالونی فایده‌لی‌راق طابقانغه اوخشیدر. لکن، بونی خلق‌غه آچق بلدررگه جسارت ایته آلمی. شوڭا کوره، لوندون سفیری توفیق پاشانڭ کیلشو مسئله‌سن قوزغاتوون و حقی پاشانڭ هم شونڭ ایچون لوندون‌غه یباریلوون، حکومت، غزته‌لر آرقیلی بیك مبهم عباره‌لر برلن قاچاماقلی صورتده‌گنه آڭلاتادر.

شونڭ ایله برابر، صوغش میدانلرینه استانبولدن عسکر یبارو، قورال، آزق کوندرو اولگی شیکللوك دوام ایته. آز آز بلغار اسیرلریده کیتریله طورا. مدافعهٔ ملیه جمعیتی نق اشلی، کوڭللی و فدائی فرقه‌لری کوندن‌کون کوبایه و آرتا بارا. اعانه‌لرده بایتاق کوب جیولا طورا. استانبولنڭ اوزنده بیك طنچلق. بلغار و یونانلرنڭ مونده کرو احتماللرن هیچ ایسکه آلغان کشیده یوق. آنی اصلا احتمالده طوتمیلر. چونکه چتالجه‌دن و چناق قلعه بوغازندن دشمنلرنڭ أوته آلولرن ممکن کورمیلر.

استانبولده طوروچی گریکلر و بلغارلرنڭ تورکیه‌گه قارشی دشمنلق طاراتوب، فتنه قوزغاتب طوروچی‌لرندن یوزلب کشینی مملکتدن طرد ایتدیلر. بایتاقلری قورقشوب اوزلری کیتدیلر.

یانوار ۲۹ نده ایرته ساعت ۱۰ لرده بیك قاطی بر طوب آتلوب استانبولنی یاڭغراتدی. هر کم «بو، نی بولدی ایکان؟» دیه حیرتده قالغانلر ایدی. صوڭندن آڭلاشلدی‌که، روسیه‌نڭ مونده استانبول قارشوسنده طوروچی «روستیسلاف» آدلی صوغش پراخودندن بر طوپ آتلوب، یدره‌سی، سلطان طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی‌نڭ قاپقه‌سی یانندەغی تیمر رەشەتکەنی قوپتاروب طاشلاغان. صڭره شونده‌غی بر آغاچغه بەریلوب یرگه توشکان. تورك پالیتسه‌سی درحال بو مسئله‌نی تحقیق‌گه کریشوب روس پراخودینه کرگانلر. آنده: «اوپراژنیه یاصالغانده یاڭلش آتلوب کیتدی، حاضر عفو اوتنورگه چغامز» دیگانلر. هم فی‌الواقع قره‌یسرنڭ قوماندانی سرای همایون‌غه باروب عفو اوتنگان و روسیه سفیری خارجیه نظارتنه ایضاح بیرگان و شونڭ ایله مسئله تمام بولغان. یدره‌نی‌ده تورکیه‌نڭ بحریه نظارتنه یبارگانلر.

بو واقعه رسمی جهتدن شولای تمام بولسه‌ده خلق‌غه بایتاق ناچار تأثیر قالدردی. بتون تیره یاق گوژ ایتوب خلق طولوب و پراخودلر یوروب طورغان بر زمانده طوپ‌نڭ یاڭلش آتلووینه و خصوصا آنڭ سلطان سرایی ایشگی توبینه باروب توشووینه بیك عجب‌سنه‌لر. بزنڭ عسکر بلغارلرنی آزراق جیگه باشلاغاچ‌ده روس صوغش پراخودی اوزلرینڭ بارلقلرن و یدره‌لری‌ده طولی ایکانلکلرن ایسکه توشوروب قویارغه لزوم کورمه‌دیمی ایکان، دیلر.

روس قزل تەری جمعیتی‌نڭ مونده‌غی هیئتی بو کونلرده روسیه‌گه قایتوب کیتدی. هر نه قدر، سفیرمزنڭ زوجه‌سی ماریا نیقولایڤنا گیرس جنابلری تورك مجروحلرینه یاردم خصوصنده کوب اجتهاد ایتمش ایسه‌ده، آنڭ حمایه‌سنده بولغان بو هیئت ایله تورك هلال احمر جمعیتی آراسنده مطلوب درجه‌ده صمیمی مناسبت حاصل بولا آلمامشدر. چاماسی روسیه‌دن کیلگان دوقتورلر و خسته قاراوچیلر هیئتی تورکلرگه بیك یاقنلاشمایینچه اوزلری مستقل‌رەك اش کوررگه تله‌گانلر. اوزلرینه صووغراق قارالغاچ مونده‌غی هلال احمر هیئتی‌ده آنلر ایله یقین مناسبت یاصی آلمامشدر. شونڭ ایله برابر، روس هیئتی کوب مجروحلرنی قارادی، مادام گیرس‌نڭ غیرت و همتی سایه‌سنده آنلرنڭ استراحتلری تأمین ایتلدی. ذاتا، مادام گیرس غایت یاخشی قلبلی، شفقتلی و انسانیت طرفداری اولمق ایله مشهوردر. جامعلرده‌گی مسلمان مهاجرلرینه ئللە نیچه مرتبه‌لر بالذات اوزی باروب، یاکه کشی یباروب اعانه‌لر، آشاو اچو نرسه‌لری، کیوم صالوملر طاراتدردی. سفارتخانه‌نڭ بر بولمه‌سنده مونده‌غی کبار روس خانملری هر کون

جیبلوب مجروحلرگه و مهاجرلرگه طاراتور ایچون کیوم صالوم، یتاق اسبابی تگوب طوردیلر. مادام گیرس قدرغه خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی گلثوم، مریم و رقیه خانملرنی اوز بالالری کبك یاقن کوروب یش یش حاللرن کیلوب بله طورا. بعضا اوزینه چاقرتا یاکه یوروتوب کیتررگه آلدرتا. صوغش یاکیدن باشلانغاچ ماریا نیقولایؤنا، روسیه‌ده‌گی مسلمان غزته‌لرینه اوزی اسمندن خط یازوب، مجروحلر فائده‌سینه اعانه جیولرن اوتنورگه‌ده تله‌گان ایدی. لکن، اوزندن بولماغان بر سبب ایله بو اش بولماینچه قالدی. مادام گیرس تورکلرنی یاراتا و قزغانا: «جامعلرده آقچه طاراتقانده مهاجر بالالری بر قات آلوب کیته‌لر، کم آلغانن طانوماینچه بعضا قایسیلرینه ایکنچی قات صوزاسن، شول وقت بالا باشن سلکه، آقچه‌نی آلمی، مین بر مرتبه آلدم ایندی دیگاننی آکلاتا، کچکنه‌دنوك بو قدر طوغری بولو نیندی زور بر فضیلت‌در» دی.

قدرغه خسته خانه‌سنده هلال احمرده بوشلای خدمت ایتوچی روسیه‌دن کیلگان کناگینه یلیزاویته نیقولایؤنا آبالینسقایا تورك اینژینیرلرندن ناظم بك اسمنده بره‌وگه کیاوگه چقدی. مین‌ده کناگینه طرفندن وکالة نکاح مجلسنده حاضر بولوندم. اوزی طولا طرفندن اولوب، مذهبی پراوصلاونی‌در. مجروحلر قاراو خدمتنده هنوز دوام ایته‌چکدر. بیلگیه‌دن کیلوب کینه شول خسته خانه‌ده خدمت ایتوچی مادام هرمان نامنده‌گی بر خانم دخی بر تورك پاشاسینه کیاوگه چقدی. شولای ایتوب صوغش اوز یولنده، حیات اوز یولنده باروب طورادر...

۲ فیورال.

٤٩

توركیه ایله سودا اشلری. «نوویه وریمه» مخبری و بر تاتار. تورك اوچاغنده مصاحبه‌لر. دارالفنون زالنده قونفرانسلر.

یالطه مسلمانلرندن رستم افندی پارپه‌توف توركیه‌نك اینتیندانتستواسینه ۲۵۰ ملك پود صالام، ۱۵۰ ملك پود پچان، ۳۵ ملك پود بغدای اونی قویارغه کیلشوب کانتراکت یاصاب، زاداتقه‌سن آلوب کیتدی. صالام‌نك پوطی ۵۲ تیندن، پچاننك پوطی ۷٦ تین‌دن‌در. اون‌نقن بلمه‌دم. براؤوز آدیسه‌دن مونده پوطینه

١٦تین ایکان. لکن، بو نرسه‌لر صوغش اسبابی صاتالدیغندن صوغش وقتنده
یبارلگانده طوتلوب آلنو احتماللری بار. شول سببلی بونلر صلح غه قول قویغاچ
یباریلورگه بولغان. پارپه‌توف بو اشلرنی روسیه سفارتی‌نڭ مصلحتی ایله اشله‌دی.
روسیه سفارتی روسیه‌لی مسلمانلرنڭ تورکیه ایله تجارت اشلری یورتولرینه
بیك یاخشی کوز برله‌ن قاری، مصلحتلر بیروب یول کورسه‌ته، قولندن
کیلگانچه هر تورلی یاردمگه حاضر طورا.

بونلرنی یازودن مقصدم، روسیه مسلمانلرینڭ تورکیه ایله آلش بیریش‌گه
باشلاولرن و روسیه سفارتی‌نڭ هر تورلی یاردمگه حاضر ایکانلگن، بناء علیه
اش کورو اوڭای بولاچاغن خاطرگه توشورودر. سودا ایتیم دیگان کشیلرگه
مونده زور سودالر بولورغه ممکن. مثلا: خزینه‌گه طاغنوق ٦٠ مڭ پود اون
کیره‌ك، دیلر. بو اونلر بزنڭ روسیه‌دن کیله‌در. عسکر آتینه اون مڭ‌له‌ب
ایه‌ر کیره‌ك، ایه‌رنڭ بهاسی یوزه‌ر صوم تیره‌سنده تعیین ایتله، دی. حاضرگنه
عسکرگه اون مڭ‌له‌ب پیرچاتکه آلدیلر. بوندی نرسه‌لر بارسیده بزنڭ روسیه‌دن
کیتوریلورگه و مسلمانلر واسطه‌سیله اشله‌نورگه بیك ممکندر. لکن، تأسف‌که
بزنڭ مسلمانلر چیت‌لر برله‌ن سوداغه کروشه آلمی طورالر.

«نوۋیه ۋریمه» ایله تاتار، روسیه‌ده‌گنه توگل، استانبولده‌ده به‌ریشه‌لر
ایکان: روسیه‌دن کیلگان یاش و ضیالی بر تاتار سوداگری بك اوغلنده
طوقاتلیان ریستورانننده ایبده‌شلری برله‌ن اوطورغانده «نوۋیه ۋریمه» نڭ
مونده‌غی دائمی مخبری ماشقوف کیلوب بونلر ایله طانشقان ویانلرینه اوطورغان.
سوز صوغش اوستینه آچیلوب، تورکلر وبلغارلر حقنده سویله‌نه باشلاغاچ ماشقوف:
مین تورکلرنی یاراتام، آلار بیك یاخشی خلق، روسلرده تورکلرنی یاراتالر،
بلغارلر اوصاللر فلان دیه سویله‌گان. تاتار: آلای بولغاچ بولارنی نیچون غزته‌ڭزگه
یازمیسز؟ غزته‌ڭزده سز گل تورکلرنی یامانلاب غنه یازاسز بیت، دیگان. بوڭا
قارشی ماشقوف: مین یازامده غزته‌گه باصمیلر دیه جواب بیرگان.

تاتار: اگر روسلر تورکلر حقنده بی طرف قاراسه‌لر نیچون آلارنڭ خسته
و مجروحلرینه اعانه جیمادیلر، اول‌غنه توگل، حتی بزدنده جیدرتمادیلر، یاراتو
شولایمی بولا؟ دیگان. بوڭا قارشو ماشقوف: سز روسیه مسلمانلرینڭ یاشلری
پانیسلامیزم‌غه خدمت ایته‌سز، برله‌شورگه آگیتاتسیه یاصیسز، سزگه نیچوك
مساعده ایتسونلر، دیگان. تاتارده بوڭا قارشی البته مناسب جوابلر بیرگان
و «نوۋیه ۋریمه» نڭ خیال فابریقه‌سنده یاصالغان «پانیسلامیزم» نڭ روسلر ایله

تاتارلر آراسن بوزوشدرودن باشقه بر نرسه‌گه خدمت ایتمایه‌چگن، «نوۋیه ۋریمه» ایچون‌ده بونڭ شرفلی بر خدمت اولمایه‌چغن سویله‌گان. سوز اوزایغان، بحث قزشقان. نهایت، ماشقوف تاتارغه: «ناپلیۋات میڭا سینڭ فکرڭ، مین سینڭ ۲۰ تین‌لك قهوه‌که قزقمیم، مین یللینه ۱۵ مڭ صوم ژالونیه آلوب طورام، مین قونسول بولوب طورغان کشی...» دیگان. بونڭ اوزرینه تاتار اورنندن سیکروب طوروب یودروغن تگی‌نڭ چیکه‌سینه توشورگانده ایبداشلری قولن طوتوب قالغانلر. صڭره بو «وطنداشلر» بر برسندن آیریلوب کیتکانلر. ماشقوف مونده فضیلتسزلك ایله معروف وفضیلتلی کشیلر طرفندن سویولمی طورغان بر آدم ایکان. آنڭ برله‌ن اوچراشقانده شوندی حاللرگه طوغری کیلنه، دیلر وشونڭ ایچون‌ده اوچراشماونی مطلوب طوتالر.

تورك اوچاغنده هر جمعه کون، جمعه‌دن صوڭ ادبی، علمی، فنی مصاحبه لر بولا. طڭلارغه کررگه هر کم‌گه رخصتدر. مونده تورك عالملری وفاضللری بعض مسئله‌لر حقنده ادبی روشده بحث له‌شه‌لر. اوتکان آطنه‌لرنڭ برسنده تورکلرنڭ اوزلرینه مخصوص صنایع نفیسه‌لری، طرز معماریلری باراقدن وبونڭ عرب و عجم طرز معماریسینه باشقه ایدگندن بحث ایتلگان، کوب مثاللر کورسه‌تلوب اثبات ایتلگان ایدی.

صوڭغی ایکی جمعه‌ده اسلامیت ایله مدنیت آراسنده‌غی مناسبتدن، دنیاده‌غی بتون مسلمان ملتلرنڭ آرتقه قالو و انقراض‌غه توشولرینڭ سببلرندن بحث ایتلدی. حمدالله صبحی بك اسمنده یاش و مقتدر بر ادیب بونڭ سببن اسلام ملتلرنڭ حاضرگی اصول تربیه‌لرنده، عائله حیاتی‌نڭ یوقلغنده، خاتونلرنڭ اسارتنده کوره، بو تربیه آلماشدرلماینچه طوروب مسلمانلرنڭ ترقی ایتولری ممکن توگل، دی. دارالفنون مدیری سامی بك: مسلمانلرنڭ تدنی وانقراضلرن، دینلرن یاخشی طانی آلماولرندن و آنڭ سببن‌ده دین‌نڭ عربچه بولوب، ملالر قولینه حصر ایتلوب قالووندن کوره، شونڭ ایچون‌ده عربچه بتون علوم دینیه کتابلرن تورکچه‌گه ترجمه ایتدروب خلقنڭ اوز قولینه طوتدررغه، خلق‌غه اوزینڭ حقوقن آڭلاتورغه کیره‌ك، شوندن صوڭ فکر اویانو حاصل بولور، دی. ضیا بك اسمنده بر سوسیولوغ مسلمانلرنڭ بو حاللرگه توشولرن احوال اجتماعیه لرینڭ ناچارلغندن کوره، احوال اجتماعیه‌لری توزوك بولغان ملتلرنڭ دینلری نیندی بولسه‌ده ترقی‌گه مانع بولا آلمی، دی.

مصاحبه‌لرده دین حقنده یاخشوق سربست سویله‌شب محاکمه یوروته‌لر.

قزمیلر، آچولانشمیلر. ادب و تربیه دائره‌سنده بحثنی علمی روشده بوروته‌لر. شول سببلی بو بحثلر شایان دقتدر.

شونی‌ده أیتوب اوتیم: بو بحثلر وقتنده اصلاحات دینیه حقنده بزنك روسیه مسلمانلرینك خدمتلری کوبره‌ك ایکانلگی، بو بابده آنلردن کوب نرسه‌لر امید ایتلگان لگی هر وقت ایسکه توشوروله. خصوصا، محترم عالممز موسی افندی بیگییف نك اصلاحات دینیه‌گه عائد کتابلرن بونده یاراتوب مطالعه ایتوچیلر، آنك فکرلرینك تیره‌نلگینه توشنوچیلر، بناءً علیه روسیه مسلمانلری آراسنده شوندی یوغاری فکرلی بر اسلام عالمی یتشووینه غبطه ایتوچیلر آز توگلدر. موسی افندینك صوڭغی، «خلق نظرینه بر قاچ مسئله» آدلی کتابن یاراتوب، دقت ایله اوقیلر. تلی‌ده مونده آڭلاشورلق بولوون یاراتالر. قرآن ترجمه‌سینك‌ده تیزره‌ك چغوون کوتوچیلر بایتاق بار. معمافیه بیك حر فکرلی کشیلر آراسنده‌ده قرآننی ترجمه‌گه مخالفلر کوبدر. هر نرســه‌نی عربچه‌دن تورکچه‌گه ترجمه ایتارگه کیره‌ك دیوچی سامی بك‌ده قرآن‌غه کیلگانده: آنسی کیره‌کماس ایندی، ترجمه ایتلماسون، اول عربچه قالسون، دی. البته بو، جسارتلری یتمه‌گانلـگدندر. جسور بر ذات ترجمه ایتوب چغارغاچ بارسیده شوڭا قوشولاچقلری شبهه‌سزدر.

کیچه دارالفنون زالنده استانبولنك یدی اعدادی مکتبلری شاکردلرینه قونفرانس بیریلوب، حاضرگی احوال و آندن قوتولو چاره‌لری، بو خصوصده شاکردلرنك وظیفه‌لری نیلردن عبارت بولورغه تیوشلگی سویله‌ندی. زالده بیش آلتی مڭ شاکرد بار ایدی.

یوسف افندی آقچورا اوغلی شاکردلرنی: روم ایلینك موندن اوچ دورت آی اولـگی خریطه‌سی ایله حاضرگیسن چاغشدروب قارارغه دعوت ایتدی و: «اگر قلبلرمزده حمیت، غلیان، هیجان بولسه بونی کورگانده باشلرمزنی طاشقه به‌روب أوله‌رگه تیوش ایدی. لکن، کافی درجه‌ده اثرلنمی‌مز، سزده‌ده، بزده‌ده روح یوق، مونك عیبی ســزنك مکتب مدیرلریگزده، معلملریگزده و بزده‌در، بز سزنی تربیه ایته آلمادق، بز سزگه روح بیره آلمادق، مونه بزنی اورشوگز، بزگه‌آچولانگز، عیب بزده‌در، لکن سزده شولای بزنك کبك اوزگزدن صوڭغی شاکردلر حضورینه چغوب عیبگز ایچون عفو تله‌رگه حاضرله‌نوب یتشمه‌گز، بوکمالات توگلدر» دیدی ووطن قوتقارو حقنده گیرمانیاده، ایتالیاده مکتب شاکردلرینك نی قدر زور خدمت و فداکارلقلر کورسه‌تکانلـگلرن مثاللر ایله سویله‌دی.

حمد الله صبحی بك ، تورکیه‌ده اصلاحات یاصاو و یاوروپا اصول اداره‌سن قبول ایتو حقنده ایکی یوز یلدن بیرلی طرشلدیغی حالده بونی اشلرگه هنوز موفقیت حاصل بولماغانلغن و حاضر شول یوزدن بتون روم ایلی کیتکانلگن ، حتی بتون وطن تهلکه‌ده بولغانلغن بیان ایتدی ، بونك سببی‌ده اسلاملرده‌غی تربیه‌نك واصول تعلیم‌نك ناچارلغی ایکانلگن ، یاخشی تربیه‌نك نیندی بولغانلغن سویله‌دی .

مشهور تورك شاعری امین بك اوزینك بیك گوزه‌ل شعرلرن اوقودی . کینه آتاقلی تورك شاعر و ادیبی جلال ساهر بك گوزه‌ل بر نطق سویله‌دی .

بو گون شول زالده کینه خانملر جیولشی بار . مونده : خالده ، فاطمهٔ علیه ، نکار ، مبروکه ، حوریه ، احسان رائد ، نزیهه مخلصه ، نقیه ، فهیمه نزهت خانملر شعرلر ، نطقلر سویله‌یه‌چکلر . نزیهه خانم اقتصادی بر نطق ایراد ایته‌چکدر .

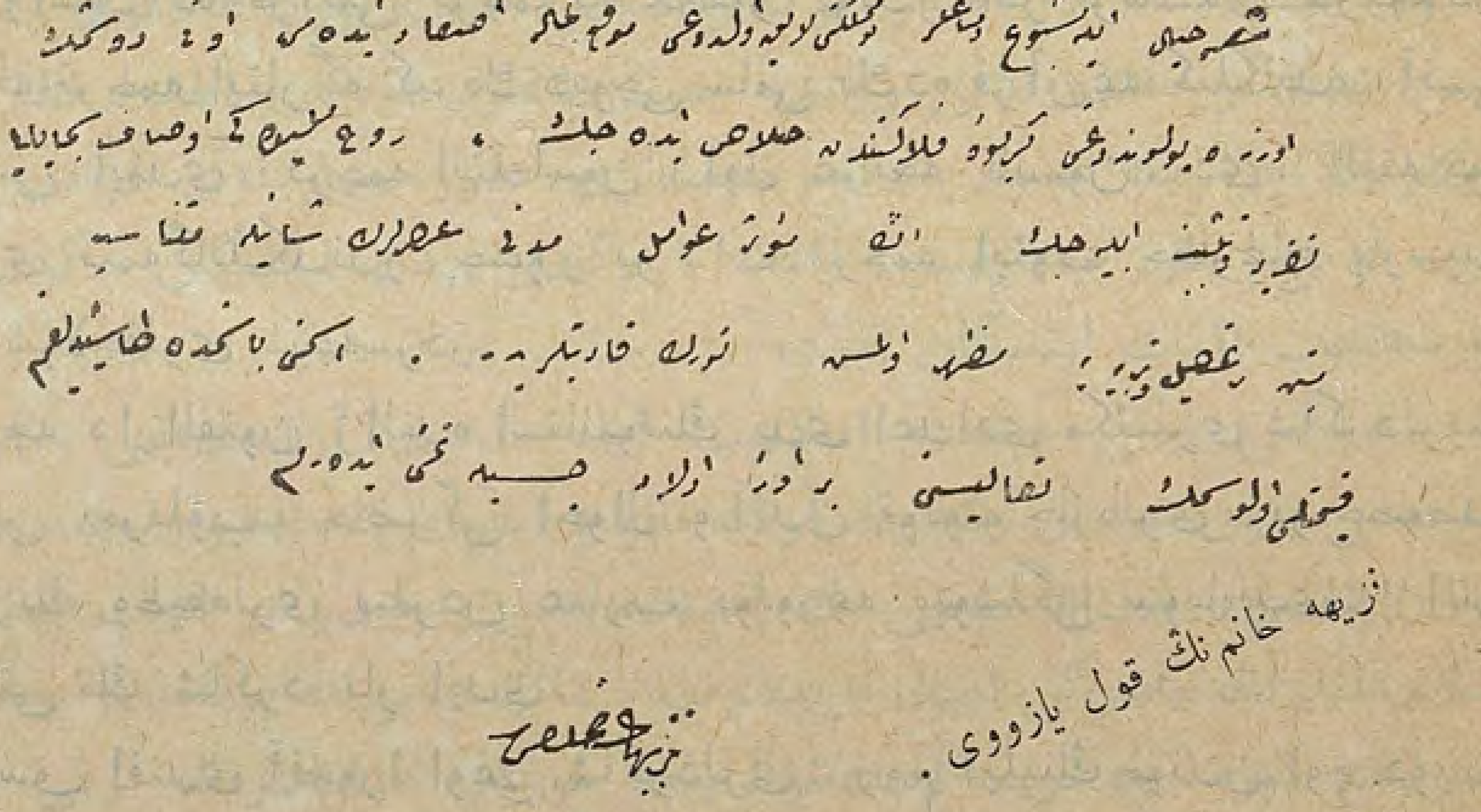

نزیهه خانم نڭ قول یازووی .

بو کونگی خانملر جیولشی ناظمه سلطان حضرتلرینك تحت ریاستنده‌در .

بو صوغش وقتنده جیکلوده عیبلی بولغان کشیلردن باشقه ، همه سیاسی عیبلیلر ایچون عفو عمومی قانونی چغوب سلطاننك اراده‌سیله تصدیق اولوندی . لکن . شونسی عجب : مملکت ایچون غایت زور و مهم بر واقعه صانالورغه تیوشلی بولغان بو اش هیچ کم طرفندن ذره قدر التفاتقه آلنمادی . « ترجمان حقیقت » دن باشقه هیچ بر غزته مونك حقنده آتسینقه فلان‌ده یازمادیلر . مونده سیاسی عیبلی کشیلر آزمیدر ، یوقسه آنلرنك عفو ایتلوب ایتلماولرینك اهمیتی یوقمیدر ، آکلی آلمادم .

شیخ سنوسی وکیللری بیك زورلاب سلطان طرفندن قبول ایتلدیلر .

اوزلرینه زور حرمت و اکرام کورسه‌تیله‌در. مونده بایتاق اعانه و هدیه‌لر کیترگانلر، دیلر. تورکیه مکتبلرنده اوقتور ایچون طرابلسلی مشایخ اولادندن ۲۶۰ بالا آلوب کیلگانلر. آلار ئلی حاضرگه شامده قالغانلر. آلارنی آنده شهر خارجنه چغوب، هیئتلر موزیقه‌لر ایله قارشی آلغانلر، نطقلر سویله‌نگان.

۳ فیورال.

۵۰

استانبولده خلق فکری. حکومت‌نڭ صوغش حاضرلگی. صلح مسئله‌سی. استانبول یانغینلری. اجنبی ماتروسلری. سنوسی وکیللری.

ظن ایته‌م‌که، صوغش حقنده‌غی خبرلر چیت مملکتلرده مونده‌غیدن کوب آرتق معلومدر. مونده درست دیب اشانورلق کوب نرسه بلوب بولمی. مونه بر آطنه اون کوندن بیرلی ایندی خلق تمام بر قاراڭغولق اچنده. صوغش بارمی، یوقمی؟ بولسه کم جیڭه، کم جیڭله، اشلر نی حالده‌در، فلوط نیشلی؟ عسکر چغارا آلدیمی، یوقمی؟ بونلرنڭ درست جوابلرن بلو مونده ممکن توگل دیب أیتورلك چیتن‌در. حکومت هر کون، یاکه کون آرالاش رسمی تبلیغات نشر ایتوب، گویا صوغش احوالن بلده طورا. لکن: «ادرنه‌نی دشمن طوپقه طوتا، بزنکیلر کمال موفقیتله قارشی طورالر، چتالجه‌ده دشمن چیگه. بزنکیلر آفرون‌غنه آلغا بارالر، کلیبولی‌ده اوز گارش یوق، عسکرمزنڭ احوال معنویه‌سی فوق العاده یاخشیدر» دیه هر کون بر توسلی بولوب چققان بو «رسمی تبلیغات» خلق قاشنده اوزینڭ اعتبارن یوغالتدی واافکار عمومیه‌نی عصبی‌لاشدره باشلادی.

خلق صوغش باشلاغاچ برآطنه اون کون اچنده زور صوغشلر بولاچاغینی، تورك عسکرینڭ بهمه حال جیڭه‌چگینی و ادرنه‌نڭ قوتقاریلاچغینی تلی و کوته ایدی. حالبوکه، حاضرگه بو امیدنڭ فعلیت‌گه چغووینه دلالت ایتارلك نرسه‌لر کورنمی. بالعکس، مأیوسیت‌نی آرتدررلق علامتلر کورلگالی باشلادی. کلیبولی طرفندن، مجروح یاکه خسته بولوب قایتقان صالداتلر وآفیتسرلرنڭ سوزلرینه بناء، آنده‌غی اشلرنڭ تورکلر ایچون بیك کوکللی بولماغانلغی، تورك فلوطی‌نڭ

کوب فائده کیتره آلماغانلغی ، بتون کلیبولی یارم آطه‌سنده‌غی آوللر، اوطارلر، قصبه‌لر بارسیده ایکی یاقنڭده عسکری طرفندن بر خرابه حالنه کیترلدیگی ، «اُکساميل» تپه‌سی بلغارلر قولنده بولوب ، اصل «بولایر» استحکاملرندن آنلرنڭ باری یدی سیگز کیلومیتر قدر یراقلقده‌غنه بولغانلقلری آڭلاشیلا و بر طاقم سببلرگه بناء ، آنده تجاوزی حرکت‌نڭ تورکلر طرفندن توگل ، بلغارلر طرفندن یاصالاچغن کوتارگه طوغری کیله . بو حالده کلیبولی طرفندن و مرمره ساحلندن عسکر یباروب ادرنه‌نی قوتقارونی کوتارگه امکان قالمیدر .

چتالجه‌ده بلغار عسکرینڭ کیری چیگلووی وآنلر یرینه تورك عسکری کره بارووی فی الحقیقه طوغری ایسه‌ده ، بو حال بر صوغش و جیگو نتیجه‌سنده اولمادیغندن ، خلقنڭ کوڭلن کوتاررگه خدمت ایته آلمیدر . ادرنه کریپوستی‌نڭ بلغارلرغه قارشی طورووی ایسه بیك اوزاق‌غه صوزولا آلمایه‌چغن ، بر نیچه آطنه‌لردن صوڭ تسلیم ایتلورگه مجبور بولاچغن هر کمده آڭلیدر . مونه شوشی سببلر ایچون ، حاضرگی کونده مونده خلقنڭ کوڭلی توشه ، مأیوسیتی آرتا ، بو یاڭی حکومت‌گه آچووی کیله باشلادی . مادامکه ، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قوللرندن کیلوگه و بورچقه آقچه طابوغه امین توگللر ، اول حالده کامل پاشا حکومتن توشوروب ، بولغان اشلرنی بوزوب ماتاشوده نی فائده بار؟ بلکه یاڭیدن صوغش باشلاو سببلی میلیونلرچه آقچه ضرری ایتلدی ، مڭلرچه یاڭی مجروحلر و تلفلر آرتدی ، دیلر . باشده‌راق بو یاڭی حکومت‌نڭ ادرنه‌نی و آطه‌لرنی قوتقاره آلمایه‌چغنه یوغاریراق دائره کشیلری‌گنه اشانالر . توبان و اورتا دائره خلقی امید برلن طولی ایدی . صوڭ کونلرده ایسه بونلرنڭده امیدلری بتارگه باشلادی . خصوصا ، حکومت‌نڭ صلح مذاکره‌سی باشلارغه طریشووی خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی و صوغشنی دوام ایتدرو حقنده‌غی اخلاصلرن قایتاردی : «بزده کشی یوق ، مملکتنی اداره ایته بلمیلر ، تله‌سه قایسی پارتیه‌دن بولسه بولسون ، بزنڭ حکومت یاوروپانڭ بارمق اشارتی برله‌ن یوریدر ، بز قلچ قوتی بله‌ن اشلی آلسه‌ق بیله ، سیاسیلرمز آنی قلم واسطه‌سیله بوزارغه و ثمره‌سز قالدررغه حاضردر» دیلر .

حکومت اربابی ایسه ، اگر بزده حمیتلی وآڭلی بر ملت بولسه هر نرسه‌نی اشله‌ب بولور و هر خصوصده آگا طایانلور ، آقچه‌ده طابلور ، قارشی‌ده طوریلور ، لکن بو قدر جاهل ، فقیر وزبون بر ملت ایله نیشله‌رگه کیره‌ك ، ایك یاخشیسی - تیزره‌ك اورتالقنی طنچلاندرودر ، دیلر . شونڭ ایله برابر ، حکومت اوزینڭ

وظیفه‌سن بحق ایفا ایته: صوغش حاضرلگن بیك نق کوره، استانبول همیشه عسکر لاگیری حالنده. اوراملر، میدانلر، پراغود پریستنلری، تیمر یول ستانسه‌لری، یباریله طورغان عسکر ایله طولی. کوکللی و فدائی فرقه‌لری، چته‌لر تشکیل ایتلوب هر کون یباریله طورالر. اوستلرینه پولیموتلر و باشقه قورالللر یوکله‌گان ایشاکلر، آتلر استانبول اوراملرندن اوزون اوزون قافله بولوب اوتوب طورالر. قایده یباریله‌لر، نیشلیلر، مونی البته اوزینك مخصوص امأمورلرندن باشقه‌لر بلمیلر. بلگانده‌ده یازارغه یارامی.

هندستان، مصر هلال احمر جمعیتلری واستانبولنك اوزنکی‌ده فوق العاده اشلیلر. هندلیلر کلیبولی‌گه باروب بوز کشیلك بر خسته خانه آچدیلر. بو کونلرده طاغن ایکی یوز کشیلك آچالر. مصرنقیلر چتالجه، خادم کوی طرفلرینه ایکی اوچ خسته خانه آچدیلر. تورکیدنك اوزنکی استانبولده طاغن کوب خسته خانه‌لر آچارغه حاضرله‌نه. نی قدر زور بنالر بار ایسه بارسن‌ده خسته خانه‌گه بیلگولیلر. زورراق مکتبلرده درسلرنی ده طوقتاتدیلر. بنالرن خسته خانه یاصایه‌چقلر. اوراملرده خسته خانه قاراواتلری تیه‌گان یوك قافله‌لری، عسکرگه اوزاتیلا طورغان ایکمك، آزق آربالری ساعتلرچه اوته. مجروحلر طاشی طورغان حکومت و بلدیه آفطوموبیللری بتون استانبول ترزه‌لرن سلکتوب طاش اوراملرده کیچه کوندز چابوشالر. مدافعهٔ ملیه هیئتی یاوروپا افکار عمومیه‌سینه آزمی کوبمی تأثیر ایتمر ایچون یاوروپا پایتخت‌لرنده یوررگه اوچ کشیلك بر هیئت یباردی. هیئت اعضالرندن برسی تورکیه‌نك مقتدر ادیبلرندن معلم حمدالله صبحی بك‌در. بو صوغش‌ده تورکلرنك جیکلولرینك سببلرن خلق‌غه آکلاتو وآنلرنی غفلت‌دن اویانورغه اونده‌و ایچون آناطولی‌نك تورلی ولایتلرینه علمالر یباریله.

حکومت اوزی صلح مسئله‌سن یاکیدن قوزغاتسه‌ده، مونك خلق‌غه ناچار تأثیر ایتوون بیك نق حسابقه آلا وبو طوغروده بیك احتیاطلی قیلونا. «افهام» غزته‌سی تیزره‌ك صلح ایتو کیره‌كلـکنی، عسکر و فلوطنك حاضرگی حالینه اشانوب طورو وطن ایچون فائده‌لی بولمایه‌چغینی، بلکه تهلکه‌لی ایدیگنی یازغان ایدی. شول مقاله‌سی ایچون حکومت اول غزته‌نی یابدی، ایه‌سنه یوز لیرا (٨٥٠ صوم) اشتراف صالدی. افهام یرینه «وظیفه» غزته‌سی چقا باشلادی. افهام‌نك صاحبی سابق دیپوتات احمد فرید بك اولوب، اتحادچیلرغه خلاف کشیدر. شول سببلی اتحادچی حکومتی‌نك، اوز مخالفلری بولغان بر غزته‌گه

بردنبرگه بو قدر قاطی جزا بیرولری افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتدی، بایتاق کشینڭ کوڭلن اتحادچیلردن چویردی. احمد فرید بك مقتدر، ناموسلی و بیك گوزەل تعلیم و تربیه کورگان بر ذاتدر.

بو آراده استانبولده زور زور یانغینلر بولدی. الوك غلطه‌ده بر نیچه یوز یورت و کیبتلر یاندی. صڭره استانبولده بر انگلیزنڭ یوز زاودی یانوب میلیونغه یاقن زیان بولغان. صوڭ کونلرده سلطان احمد ایله آیاصوفیه آراسنڭ بر نیچه یوز یورت، کیبتلر و سائر بنالر یاندی. بونلر بارسیده مسلمانلرنقی ایدی. یورتلری بارسیده، دیه‌رلك استراخاوات ایتلگان. لکن عادتده‌گیچه استراخاوانیه شرکتلرینه توگل: بلکه جناب حقنڭ اوزینه ایتلگان و استراخاوای شرکتلرینڭ قالای لوحه‌لری اورنینه‌ده بو یورتلرنڭ بارسنده‌ده «یا حافظ»، «یا مالك الملك»، «لا حول ولا قوة الا بالله» دیب یازلغان آغاچ لوحه‌لر بار ایدی.

بناءً علیه، یورتلرنڭ بدللرینی‌ده طوغریدن طوغری جناب حقنڭ اوزندن دعا ایتوب صورارغه قالادر. بو صوڭغی یانغین بیك زور بولوب قزللغی بتون استانبول اوستنه توشدی. بنالر بارسیده آغاچ، ایسکی و کیبکان چرالردن عبارت بولغانغه کوره فوق‌العاده تیز یاندی. پاژارنیلر مانع بولا آلمادیلر. ذاتا پاژاریلر مونده بیك ضعیفدر. مونده ایکی اوچ یلدن بیرلی طوروچی روسیه‌لی بر تاتار شول یانغینلرنی و پاژارنیلرنڭ ناچارلغن کوره کوره یوره‌گینه تأثیر ایتکاچ، روسیه‌ده‌گی یانغین سوندرو اسبابی‌نڭ قاتالوغلرن، اوزون باصقچلرنڭ رسملرن و نمونه‌لرن کیترتب، مونه شولارنی آلدریکز، زره یوقغه بتره‌سز استانبولنی یاندروب، دیه شهر اداره‌سینه، داخلیه مینیسترینه وصدر اعظمغه مراجعت ایتکان، برگنه قات توگل، ئلله نیچه مرتبه باروب: یه آلدراسزمی ایندی، خراب ایته‌سز بیت استانبولنی، طاغن یانغین چقسه اوزون باصقچکزده یوق بیت دیب یوده‌تکان.

نهایت کوب یوده‌تکان ایچون اوزینه آچولانغانلر. اما تـگیلرنی هنوز آلدرماغانلر.

مونده یانغین بیك عادی بر اشدر. هر کون و هر ساعت بولوب طورا. قایسی کچره‌ك، قایسی زورراق - تیك فرقلری شونده‌غنه. شونڭ ایچون یانغینغه مونده کوب ایسلری کیتمی. شول قدریسی گنه بارکه: اتحادچیلر اش باشینه کیلدیسه یانغینلر کوبایه باشلی، زلزله بولا، دیلر. بو صوڭغی یانغینلر قضادن بولغانمی، قصدی‌می، بلنمه‌دیلر. قصدیدر دیب شیکلەنوچیلر کوب.

لکن بلنسەدە اتحادچیلر افکار عمومیه تشویش‌گه توشمەسن ایچون، بلدرتما ـ یەچکلر، قضادن دیب گنه کورشەتەچکلر، دیلر.

استانبولدە نظام و انتظام بوزولا قالسە «صاقلارغە» دیب کیترلگان اجنبی صوغش پراخودلرینڭ ماتروسلری غلطه و بك اوغلی اورامارینه چغوب قای چاقلی اچەلر، ایسرەلر و اسقاندللر یاصیلر. گیرمانیا ماتروس‌لری بر قاباقدە و بر فاحشه خانەدە صوغشوب طاوش چغارغانلر. روس ماتروسلری غلطه اورامندن اوتوب باروچی ایکی تورك خاتوننه افلیسونلر بیرماکچی و سویلەشماکچی بولوب بیتلرندەگی چارشاولرن یرتقانلر. خاتونلر قورقشوب قاچا باشلاغاچ آرتلرندن کیتکانلر. ققفاسیەلی بر مسلمان بو حالنی کوروب روسچە، ماتروسلرغه بولای اشلەمەسکه أیتکان ایکان. آنی طوتوب اورامدە قینی باشلاغانلر. تگی قاچوب بر کیبت‌گه باروب کرگان. ماتروسلر، آرتندن آندە کروب قیناغانلر. کیبتنڭ ترزەلری واتلغان وبر کشی یارالانغان.

تورك پالیتسەسی بو حاللرنی بارسن‌دە کوروب طورغان. لکن، اجنبیلر ایله بیك صاق معامله ایتارگه و «مسئله» چغاررلق اشلرگه کرشماسکه تیوشلگی آگا حکومت طرفندن تنبیه ایتلمش اولدیغندن اول بو اشکه قاتناشماغان، مسئله چغار دیب قورقغان. نهایت، روس ماتروسلرینڭ اوز آفیتسرلری کیلوب تگیلرنی جیوب آلوب کیتکان.

مونه اشلر شول حالدە بولغاچ تورکیه استقلالی‌نڭ کوبمو درجەدە بارلغن آڭلاو مشکل بولمی طورغاندر ایندی. حکومت اجنبی سفیرلرینه مراجعت ایتوب موندن صوڭ ماتروسلرینڭ آندی حاللردە بولونماولرن اوتنگان. بیروتدەگی اجنبی صوغش پراخودلرینڭ ماتروسلری ایلەدە شوندی حاللر بولا طورا دیب یازالر.

سنوسی وکیللرینڭ سلطانغه رسما تقدیم ایتلولرینه ایتالیا سفیری پروتیست ایتکان. حاضر آلار بزنڭ تبعەمز بولغانلقدن اگر تقدیم ایتلسەلر بزنڭ آرقیلی و بزنڭ ترجمان‌مز واسطەسیله تقدیم اولونسونلر، دیگان. شونڭ ایچون‌دە وکیللر سلطان حضورینه غیر رسمی صورتدەگنه قبول اولوندیلر.

حاضرگی کوندە استانبولنڭ تورلی جامعلرندەگی و باراقالردەغی روم ایلی مهاجرلرینڭ مقداری ٦٠ مڭ، سلانیك‌دەگیلرینڭ مقداری ۳۵ ـ ٤٠ مڭ، دیلر. استانبولدە حاضرگیلری ایله برابر بارلغی اوتوز مڭ مجروح و خستەگه اورن حاضرلانمقدەدر.

بو آراده استانبولده هوالر بوزوق بولدی. هر کون قار، یا کٔغور یاوب، شمال جیلی ایسوب طوردی. بر ایکی کوندن بیرلی آیاز اولوب، بر ایکی غرادوس جلی‌لق بار. صوغش، هوالر ناچارغه کوره باشلانمی دیلر ایدی. احتمالکه، ایندی هوالر توزه‌لب کیتسه آنده‌ده حرکت باشلانور.

مونده سویله‌ندگینه کوره، بالقان عسکری آراسنده، اسلاولرغه یاردم ایچون روسیه‌دن کیلگان طوقسان ملك روس صالداتی وآفیتسرلاری باردر. کلیبولی صوغشنده‌ده آنلردن کوبسی صوغشقه قاتناشقان، دیلر. درستلگن، البته بلوب بولمی هم درست بولورغه اوخشامیدر.

۷ فیورال.

۵۱

حقی پاشا ایله کوریشو

یا کی حکومت طرفندن بر نیچه کونلر آلوك یاوروپاغه یبارلگان حقی پاشا ایله مین انقلابدن اوّل کوریشوب مصاحبت ایتکان ایدم، لکن آندن ایشتلگان فکرلر و سوزلر مینم نظرمده آرتق یا کی نرسه‌لر بولماغانلقدن بو مصاحبه‌نی یازارغه آشقمی طوردم. ایندی انقلابدن صوك حقی پاشا اسمی مونده مخصوص بر اهمیت کسب ایتکاچ و اول زور بر مأموریت ایله یاوروپاغه یبارلگاچ نوط دفترمنی کوزدن کیچروب آنك ایله بولغان کوریشوومنی یازوب اوتارگه موافق کوردم.

اولا، حقی پاشانك کم بولغانلغی حقنده بر ایکی سوز یازوب اُوتیم: بو کشی سلطان حمید زماننده رشدیه، اعدادی مکتبلرن تمام ایتکاننك صوکنده مکتب ملکیه ده اوقوغان. صکره یاوروپاغه باروب حقوق درسلری تحصیل ایتکان. آندن قایتقاچ ییلدیز سراینده ترجمه هیئتنه مأمور تعیین ایتلگان. بر آزدن صکره باب عالی‌نك، حقوق مشاوری (یوریست قونسولتی) بولغان. مکتب ملکیه‌ده حقوق درسلری اوقوتقان. نهایت، تورکیه‌ده حریت بولغاندن صوك «اتحاد ترقی» حکومتی طرفندن حقی پاشا معارف مینیستری، صکره داخلیه مینیستری بولغان. صکره روماغه سفیر تعیین ایتلگان و آندن قایتاریلوب

حلمی پاشا اورنینه صدر اعظم ایتلگان. صدر اعظم بولوب یل یارم قدر طورغان. ایتالیانڭ طرابلسنی آلورغه تمام حاضرلەنولری حقی پاشانڭ آنده سفیرلگی وقتنده و طرابلس صوغشن بالفعل باشلاوی‌ده آنڭ صدر اعظملغی زمانندەدر.

توركیەده یاڭی تعیین ایتلگان صدر اعظملر كوبسنچه قصقه بر عباره ایله اوزلرینڭ مقصد و مسلكلرن آڭلاتالر. مثلا: حاضرگی محمود شوكت پاشا بو یاڭی كابینیت‌نڭ مسلكی «ناموس ملی‌نی قوتقارو» دن عبارت بولاچغن آڭلاتدی. حقی پاشا ایسه صدر اعظم بولغاچ اوزینڭ «عدل و احسان» مسلكنك بولوناچغن اعلان ایتکان و شونڭ ایچون آنڭ كابینیتنی «عدل و احسان» كابینیتی دیب آتیلر ایدی. توركیه - ایتالیا صوغشی باشلانغاندن صوڭ حقی پاشا صدر اعظملقدن توشدی. رسمی بر مأموریتسز طورا ایدی. حتی، ائتلافچیلر اش باشینه كیلگاچ طرابلس‌نڭ ایتالیاغه كیتووی حقنده آنی عیبلەب حكم‌گەده بیررگه تلەدیلر. لكن، نیچكده بولسه بیرلمەدی. طرابلس‌نڭ ایتالیاغه كیتووی حقنده حاضرنده‌ده موندە آنی عیبلەوچیلر كوبدر. روماده سفیر بولوب طورغان وقتنده ایتالیانڭ طرابلسنی آلورغه حاضرلەنگانن یا بلمەگان، یاكه بلوبده كوز یومغان، دیلر. صوغش باشلانور آلدندەغنه طرابلس‌دەغی منتظم تورك عسكرینڭ آندن آلنوب باشقه یرگه یباریلوون، آندەغی قورال و طوپلردن‌ده بر قسمی‌نڭ آلنوون، حتی عربلر قولندەغی قوراللرنڭ‌ده جیولوب آلنوون روایت ایتەلر. حقی پاشا: «طرابلس بزنڭ چرك بر اعضامزدر، آنی كیسوب طاشلامی بولاچق توگل، نیگنه اشلەسه‌كده بز آنی قولمزده صاقلی آلمامز، شول سببلی آندەغی قورال و عسكرمزنی چغاروب قالو فائدەلیراق بولور» اعتقادنده ایدی، دیلر.

ایتالیانڭ طرابلس‌غه هجومی اوزرینه حقی پاشا صوغشو فكرنده‌ده توگل، آنی صوغشسز، بعض بر موافق شرطلر ایله بیروگنه طرفنك ایدی، لكن انورلر، فتحی‌لر توركیه حكومتی‌نڭ رخصتندن باشقه میدان‌غه آتیلوب، وطن محافظەسی ایچون صوغش‌غه باشلاغاچ و عربلرده مع الممنونیه آنلرغه ایەرگاچ، حقی پاشا حكومتی صوغشماسقه بولدرا آلمادی، اویالدی، دیه سویلیلر. حتی، ایتالیانڭ توركیەگه صوغش اعلان ایتدیگی كون حقی پاشانڭ، بحریه مینیستری ایله أتلرن ایەرتب آوغه كیتارگه حاضرلەنمش بولدیغن، یعنی فلاكتلی دقیقەلرنڭ یاقنلاشدیغندن شول درجه بی خبر بولوندیغن، روماده ایتالیا مأمورلرندن ئلله كملرنڭ خاتون قزلری ایله مناسبتده بولنوب ایتالیا سیاستنه كوز یومدیغن،

مینیستر و صدر اعظم وقتنده استانبولنڭ بك اوغلی ریستورانلرنده قارطه اویناو و شامپانسکی اچو برله‌ن اسم چغاردیغن‌ده سویلیلر.

بولار البته کشی سوزی. درستمی، یوقمی، بز بلمی‌مز. بزگه آلارنی بلورگه‌ده حاجت یوق. شونڭ ایله برابر، دولت و جماعت خدمتنده بولغان کشیلرنڭ کم ایکانلگن، نی مسلکده و نی فکرده بولغانلغن تیکشره‌لر. بو بر عادتدر. بوڭا قارشو بر نرسه‌ده اشله‌ب بولمی. مثلا: مونده‌غی انقلابدن صوڭ، اشنڭ اصلن آڭلاب بترماینچه «تان» غزته‌سینڭ مخبری، حقی پاشا خارجیه مینیستری بولدی دیه پاریژغه تیلیغرام بیرگان. شوڭا طوتنوب، تان غزته‌سی‌ده یاڭی تورك مینیسترلرن کیمستوب و شونلر جمله‌سندن حقی پاشانی‌ده بك اوغلی ریستورانلرنده عمر اوتکاروچی بر کشی دیب باش مقاله یازوب چغارغان.

بونلر تله‌سه نیچك بولسون، لکن حقی پاشا «اتحاد ترقی» چیلر آراسنده معتبر بر کشیدر. آلار اش باشینه کیلدیسه حقی پاشانڭ اسمی و جسمی قوزغالا باشلی. طوغری اولارقمی، یوقمی، حقی پاشا یاش تورکلر قاشنده علم حقوق و سیاستگه واقف، سویله‌رگه و دلیل کیتررگه اوستا بر آدم صانالا. حتی طلعت بك‌ده نچکه سیاسی مسئله‌لرنی حقی پاشا کیڭاشی برله‌ن اشلی، دیلر.

مونه ایندی مین شوشی حقی پاشا ایله کوریشوب سویله‌شرگه بعض بر خصوصلرده فکرن صورارغه تله‌دم. یوسف افندی آقچورین وساطت ایتوب، آنڭ کیاوی آرقیلی، کوریشورگه مساعده‌سن آلدی. تعیین ایتلگان کون و ساعت‌ده یوسف افندی ایله ایکاو بز آنڭ نشان طاشنده‌غی قوناغینه کیتدك. بوسفور منظره‌لری کورینوب طورا طورغان قوناغینڭ ایشگی توبنده بزنی خادملری قارشی آلوب یوغاری قاتغه چغاردیلر. قوناق بیك شه‌ب. مینیسترلر و صدر اعظملر طوررغه بیك لایق. هر طرفده کبارلق، زینت. اعلا کله‌ملر توشه‌لگان، صدفلی کچکنه اوستاللر قویولغان بولمه‌گه کروب اوطورغاندن صوڭ بزگه قهوه‌لر کیترلدی، سیغاره‌لر تقدیم اولوندی. بز تلی اوزمزگنه. قهوه‌لر اچوب بتررلك وقت اوتکاچده یان بر ایشکدن، قالون و سیمزگنه، یالان باشلی بر کشی کیلوب چغوب، خوش کیلدیگز دیدی. بزنڭ ایله کورشدی. بو حقی پاشا ایدی. مونده‌غی عادت بوینچه، بز آنی حرمتله‌ب تمنا ایتدك. اوطورشدق.

میڭا قاراب: — نیچك طابدگز استانبول‌مزنی، بزنڭ کوڭلسز وقتمزغه طوغری کیلدیگز، دیدی.

— استانبول و تورکیه احوالن یاخشی اوگره‌نمك ایچون سزنك کبی الوغلرنك فکرندن استفاده ایتارگه محتاجمز، شونك ایچون حضورگزغه کیلدك. لطفا قبول بیورووگز ایچون تشکر ایته‌من، دیدم.

حقی پاشا آچق کوکللی، تکلفسز و سوزچه‌ن بر کشی ایکان. شول سببلی سوز تیز باشلاندی و سوزگه اوزی باشلاب: «حاضر هر کم بزنك بو قدر تیزلك ایله جیکلوگه عجبسنه‌لر و بونك سببن بلورگه تلیلر، حالبوکه بزنك جیکلوومز حاضرگی بو صوغشده‌غنه توگل، بز ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیله‌مز، دائما جیکله‌مز، بو شول جیکلولرنك باری دوامندن‌غنه عبارتدر، شولای توگلمی؟» دیدی. صکره، ایکی یوز یلدن بیرلی تورکیه‌نك ایتکان صوغشلرن و شونلرنك هر قایوسنده‌ده موفقیتسزلك تورکیه طرفنده بولغانلغن صاناب کیتدی. «تیك باری صوکغی یونان صوغشی‌غنه ظاهرده بزنك جیکو ایله تمام بولدی، اما حقیقتده، ثمره جهتیله آنده‌ده بز مغلوب بولدق، همده یونان ایله صوغشوب آنی جیکو بزنك ایچون بر موفقیت صانالورغه یارایه‌چق‌ده توگل ایدی» دیدی.

سوزن تمام ایتکاننك صوکنده مین آکاردن بو ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیلونك سببی نی بولغانلقنی صورادم. بوکا قارشی اول:

— مونك سببی بیك ظاهر، باشقه ملتلر یل‌لاب آی‌لاب توگل، بلکه کونله‌ب ساعتله‌ب آلغا کیته‌لر، بز ایسه هیچ قوزغالماینچه بر اورنده طورامز. باشقه‌لر نادان وقتده بزنك نادانلغمز اول قدر ضرر ایتمی ایدی. اما باشقه‌لر ترقی ایتوب بز نادان کوینچه قالغاچ، ضررن کوره باشلادق و هر کون کوروب طورامز. باقسا‌کز‌لا بلغارلرغه، ابتدائی تعلیم بتون آوللرینه قدر طارالغان، صالداتلری اوقورغه یازارغه بله‌لر، جغرافیا و تاریخدن خبردارلر، اوزلرینك کم بولغانلقلرن بله‌لر، آرالرینه وطن و ملت حمیتی کرگان. بزنکیلر ایسه بر شیدن خبرلری یوق. صالداتلرمز اوقورغه یازارغه بلمیلر. آول مکتبلرمزده آنلرنك ذهن و فکرلرن آچارلق نرسه‌لر اوقتولمی، الوگرەك هیچ بولماسه عسکرمز آراسنده دین غیرتی کوچلی، شهیدلك ایچون صوغوشالر ایدی، صوك وقتلرده اول‌ده آز ایدی. یاکی فکرلر ایسه آنلرغه کرتلمه‌دی، ایسکی فضیلتلری بتدی. بونلر وطن دیگانده اوزلرینك آوللرن آکلیلر. روم ایلی وطنمزدر، آنی صاقلارغه کیره‌ك دیسه‌ك، مینم وطنم قونیه ولایتنده‌گی فلان اسملی آول‌در، دیه جواب بیره‌لر، دی و سوزینه دوام ایتوب:

— بو قدر کوب عسکرگه بز تیزگنه فکر و حمیت کرتب، جغرافیا وتاریخ

اوگرەتب بتره آلاچق توگلمز، بوکا اوزون وقتلر، کوب مصرفلر کیرەك، بونلرنی آدم ایتار ایچون ایك جیگل چارە: آول مکتبلرن اصلاح ایتو، آنده بالالرغه یاخشی علم حاللر اوقتو، شول علم حال ایچنده آنلرغه وطن، دین، ملت محبتی اوگرەتودر. هر آولده مکتب بار، هر آولنکدە بالالری شول مکتبلردە دین اوقیلر، عسکرلر ایسه شول بالالردن یتشەلر، صکره تدریجا مکتبلرنی اصلاح ایتوب آنلرغه یاکی اساسلرنی اوگرەترگه طریشورغه کیرەك، دی.

حقی پاشانك فکرنچه، مسلمانلر آراسینه علوم و معارفنی، هر تورلی فضائل اخلاقیه و حمیت ملیەنی دین واسطەسیله، دین نامنه کرترگه ممکن، بونك ایچون ایڭ باشلیچه، مکتبلردە اوقولا طورغان علم حاللرنی توزەترگه تیوش. حاضرگی علم حال رسالەلرمز بیك ناچاردر. بونلردە گل عبادت: نمازدە، روزە، و صبی بالالرغه هیچ کیرەك بولماغان حج، قربان، زکات کبی نرسەلرنك حکملری اوگرەتیله و حتی صبیلرغه و خصوصا کچکنه قز بالالرغه آیتورگه اویات بولغان حیض، نفاس احوالی اوقوتولا. اما انسانلرنك بر برسینه، جمعیتگه، ملت و وطنغه قارشی بولغان حقوق و وظیفەلری هیچ برسی اوقوتولمی، حالبوکه بونلر علم حالنك و اخلاق اسلامیەنك ایڭ مهم قسملریدر. مونه شونك ایچوندە مسلمان بالالری مکتبلردن یالگز بر قاناتلیغنه بولوب چغالر. اوزلرینه جنت و حور قزی آلور ایچون شخصی منفعتلرن گنه کوزەتوچی بولالر، فداکارلق و حمیت بونلرغه اوگرەتلمیدر.

حقی پاشا اوزینك اقرباسندن برینه مسافرلقگه کیتدیکی وقت، آنك مکتبدە اوقی طورغان بالاسینك علم حال رسالەسن آلوب قارادیغنی سویلی: «قولیمه ایکی علم حال رسالەسی کیتروب طوتدردیلر، برسی استانبول باصمەسی، برسی قزان باصمەسی، ایکیسندە قاراشدردم، تمام بر توسلی، حتی قزان باصمەسندە سنتلر، مکروەلر، مباحلر، مستحبلر، مندوبلر طاغنده کوبرەك صانالغان، اما انسانلرنك وظائف اخلاقیەسی حقنده ایکیسندەدە بر سوزدە یوق، بونلرنی اوقوغان بالالر نیچوك ایتوب آچق فکرلی مسلمان بولوب یتشسونلر»دی.

صکره حقی پاشا حاضرگی حالدە مسلمانلر آراسندە ترقیگه مانع بولوب طورغان بعض بر نرسەلرنی بیان ایتوب، اگردە مکتبلردە اسلامیت یاخشی اوقولسه بونلرنك بارسیدە آڭلاشیلاچغن سویلی. مثلا: خاتونلرنی قاچرو مسئلەسی حقی پاشا فکرنچه، شریعتدە اصلا حاضرگی روشچه توگلدر. شریعت باری خاتونلرغه باشلرن و ساچلرن یابارغه قوشا. باشن اروتکان مسلمان خاتونینك

اورامغه، بازارغه چغووینه، سودا و تجارت ایتووینه و سائر حقوق مدنیەسینه شرعا هیچ بر مانع یوقدر. اما، مسلمانلر بونی قصا قصا خاتونلرنی اسیره حالینه کیترگانلر. آلارنی یالـگز اوزلرینه اویونچاق حکمنده ایتوب دورت استینا اچینه یابوب آصرارغه کرشکانلر. بو ایسه ملت‌نك حیات و سعادتی ایچون فوق العاده ضررلیدر.

حاضرنده تورکیه‌ده‌گی خرستیان خاتونلری سربست یوریلر، یاوروپاچه کیونه‌لر، تورلی تللرده سویلیلر، مکتبلرده اوقیلر. وطن‌نك سعادتی ایچون تورك خاتونلری بونلر ایله کوریشورگه، طانشورغه، مناسبتده بولنورغه، وطن و ملت فائده‌سینه برگه اشله‌رگه لازم. حالبوکه، تربیه‌لری و حتی صورت ظاهره‌ده‌گی کیوملری بیله بر برسندن بتونله‌ی آیرلغانلر. بر برسینه مناسبتلری یوق، چیت مملکت خلقلری کبی یاشیلر. بو حالده آنلر تورك خاتونلری توسلی قاپچقلرغه کروب قاچوب یورسونلرمی، یوقسه تورك خاتونلری آنلر توسلی کیینوب، آنلر بلـگاننی بلوب آنلرغه یاقنلاشسونلرمی؟ اولـگیسن طلب ایتوب بولمی. چونکه بو اش جمعیت بشریه‌نی آرتقه طابا اوستره‌و، آنك‌کیرو کیتوون طلب ایتو بولادر، بو ایسه ممکن توگل؛ بو حالده تورك خاتونلرینك آنلر توسلی کیینوب جمعیت‌گه قاتناشولرن طلب ایتارگه حاجت بولادر. شریعت ایسه بوکا تمامیله مساعددر.

حقی پاشا مدنیت ایله دین‌نی برگه قاتناشدروب یورترگه، دین‌نی مدنیت‌گه تطبیق ایتارگه بیك یاراتا. دین‌گه کیك و سربست قاری. سوزلرینه قرآندن و حدیث دن دلیللر کیتروب سویلی. مثلا: شـول تستر مسئله سنده بر نیچه آیتلر اوقودی، اول آیتلرنك سبب نزوللرن بیان ایتدی. بر نیچه حدیثلر و زمان سعادت‌گه عائد واقعه‌لر ذکر ایتدی. شریعت‌گه یاخشی واقف ایکانلگی کورینوب طورا.

صکره حقی پاشا بانق معامله‌سی و فائض مسئله‌لرن ذکر ایتوب حاضرگی زمانده مسلمانلرنك حیات و سعادتی ایچون بونلرنی حل ایتمی یاراماغانلغن، یوقسه مسلمانلرنك اقتصادا باشقه‌لر قولنده اسیر قالاچغن، حالبوکه بونلرنی شریعت‌گه تطبیق ایتو بیك جیکل بولغانلغن سویله‌دی. کینه بر نیچه مثاللر و شرعی دلیللر ذکر ایتدی. بو کبی مسئله‌لر حقنده مسلمان علماسینك آبدراب طورووینه، کوبسنچه شونلردن اوزلری فائده‌لاندقلری حالك خلق‌غه کینه یارامی توسلی کورسه‌تب ریالانولرینه و حتی بعض، بر علما اسمی آلغان کشیلرنك آی

مسئله‌سنده تیلیغرام، تیلیفون خبرلرن قبول ایتونی شریعت‌که خلاف طابوب احمق‌لق ایتولرینه و شوندی معامله‌لریله اسلامیتنی اجنبیلر قاشنده مسخره قیلولرینه ایسی کیته و تأسف ایته.

صگره حقی پاشا مسلمان علماسینك «من تشبه قوما...» گه یالغش معنا بیروب نی قدر فنالقلرغه و مسلمانلرنك آرتده قالولرینه سبب بولغانلقلرن سویله‌دی. اورن مساعد بولمادغندن مونده بونلرنی تفصیلا یازوب طورا آلمی‌من. فقط، مجلس اوزایغان صاین مین اوزمنی بر سیاسی قارشیسنده توگل، بر دین عالمی، بر تئولوغ قارشیسنده کوره باشلادم. روسیه‌ده‌ده شوشی مسئله‌لرنی سویله‌شه سویله‌شه باش آورتب بتکانگه کوره، سوزنی قصقارتا توشو مقصدیله حقی پاشادن:

ـ صوڭ پاشا حضرتلری بو حالده نیشله‌رگه، مسلمانلرغه بونلرنی نیچك آڭلاتورغه کیره‌ك، سزنڭ کبی الوغ ذاتلر بونلرنی آڭلی و شوندی مصاحبه وقتلرنده سویلی‌لر، اما خارجده علماده، عوامده همیشه اوزینك ایسکی عقیده سنده طورا، تسترگه‌ده یالغش معنا بیروب، خاتونلرنی معارفدن، مکتبدن، تجارت و صناعتدن طیالر، مسلمانلر اقتصادا و سیاستا کوندن کون آرتقه قالا بارالر، علم حاللرده توزه‌لمی، ملالر بانق ایله فائض‌نی‌ده شریعت‌گه تطبیق ایتوب خلق‌غه آڭلاتمیلر، آڭلاتا آلمیلر، بتون اسلام دنیاسی کیتدکچه انقراض و اضمحلال‌گه طابا بارا بیت. سزنڭ کبی عالم اسلام متفکرینی بوڭا قارشی نی چاره‌لر ابسابلیسز؟ دیب صورادم.

بوڭا قارشی حقی پاشا:

ـ کتب شرعیه‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزغه یاخشی آڭلاتورغه، یاخشی علم حاللر ترتیب ایتارگه کیرەك. شریعتمزنی خلق یاخشی آڭلی باشلاسه اشلر تیز توزه‌لور، دی.

ـ اول حالده، پاشا حضرتلری، ایڭ قصقه‌سی بتون شریعتمزنڭ اساسی بولغان قرآن‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزنك قولینه بیررگه کیرەك. کلام اللهنی هر کم اوزی طوغریدن طوغری آڭلاسه طوغری یولغه تیزره‌ك کریلور و مقصدغه تیزره‌ك ایرشلور، بزنڭ مملکت علماسندن بعضیلری بو مسئله‌گه تشبث ایتوب طورالر، دیدم.

بوڭا قدر حقی پاشا هر نه قدر بیك سربست سویله‌ب کیلگان بولسه‌ده بو مسئله‌گه یتکاچ کیرو طابا آدوملی باشلاب:

— یوق، مین قرآننی ترجمه طرفنده توگل‌من، اول ترجمه ایتلمه‌سن، تفسیر ایتلسون. چونکه ترجمه ایتلسه ترجمه‌سی تورلیچه بولور، طادی قاچار، خلق آراسنده مذهب اختلافلری باشلانور، آنڭ شول عربچه کوینچه طورغانی یاخشی، دی.

— صوڭ، بو مسئله‌لر بیت بارسی‌ده یاوروپاده خرستیانلق تاریخنده‌ده بولوب اوتدی، لوته‌رنڭ انجیلنی ترجمه ایتووینه و آنا تلنده عبادت ایتوگه اول وقتده‌غی خرستیانلر بزنڭ حاضرگی مسلمانلر شیکللوك قارشی کیلگانلر ایدی. درست، اختلافلر و نزاعلرده چقدی، لکن بونلر برسی‌ده خرستیانلق دینی‌نڭ صافلانووینه و خرستیان اقوامی‌نڭ ترقیسینه مانع بولمادیلر. ایندی حاضر آلارده انجیلنی ترجمه جائزمی، توگلمی مسئله‌سی بتدی. بو حاللر بزده‌ده شولای بولماسمی صوڭ، دیدم.

حقی پاشا، بو مسئله‌نی آلارنقنه قیاس جائز بولمادیغنی وآنلرده‌ده مذهب تفرقه‌لری حاصل بولوب قالدیغنی بیان ایتوب بر طاقم شیلر سویله‌دی. بونلر مینم ذهنم قناعتلنورلك نرسه‌لر بولماسه‌ده اعتراض ایتوب سوزنی اوزایتورغه لزوم کورمه‌دم و صوڭ مسئله اولارق حقی پاشادن:

— بیوردیغکز کبی، تورکلر ایکی یوز یلدن بیرلی ترقی‌دن محروم قالوب گل جیگله کیلگاچ، بونڭ آخری نیچك بولوب قالور صوڭ، تورکیه‌نڭ استقبالینه نیچك قاریسز؟ دیب صورادم.

بوڭا قارشی اول:

— بر ملتنڭ ترقیسی ایکی تورلی یول برلن بولورغه ممکن. برسی: اول ملت اچنده زور بر کشی چغوب آنی کوچله‌ب ترقی و تمدن یولینه کرته. مثلا: بیوك پیترنڭ روسلرنی ترقی ایتدرووی کبی. ایکنچیسی: کچره‌ك بر ملت اوزندن زور و اوزینه اوخشاغان باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایته. مثلا: بلغارلرنڭ روسلرغه قاراب ترقی ایتولری کبی. بزده ایسه بونلرنڭ برسیده یوقدر. بزده بیوك پیتر کبك بر زور کشیده یوق، باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایتارگه‌ده ممکن توگل؛ چونکه بز مسلمان اولدیغمزدن، بز آڭا باقوب ترقی ایته‌چك ملت‌ده مسلمان بر ملت بولورغه‌غنه ممکن. حالبوکه مسلمان ملتلری آراسنده ایڭ مترقیسی — بز اوزمز، بزدن آلده باشقه مسلمان بر ملت یوقدر. مونه شونڭ ایچون‌ده بزنڭ ترقی ایتوومز چیتندر. مع ما فیه، هر قایومزده قولدن کیلگان قدر مسلمانلرنڭ ترقی و تمدنلرینه طریشورغه

کیردك؛ شبهەسز، تدریجا بزدەدە انتباه افکار حاصل بولور، دیه جواب بیردی.
برەر ساعت قدر مصاحبت ایتکاندن صوك مساعدەسن صوراب حقی پاشانك یاننڭن چقدق. کیلوومزگە ممنون اولدیغن، دخیده کیلەچك بولسەق مع‌الممنونیه قبول ایتەچگن بیان ایتوب قالدی.
حقی پاشا ایندی بو کونلردە لوندوندە، ایك مهم سیاست مرکزندە وایك مشکل سیاسی مسئلەلرنی حل ایتارگە طریشو ایلە مکلفدر.

۸ فیورال.

۵۲

فاطمه علیه خانم حضورنده (*)

مخبرلك ایتوب استانبولدە بر نیچه آیلر اوتکارر گە طوغری کیلگاچ تورکیه و تورکلرنك یارطیسی بلەن گنه توگل، بلکه بتونی بلەن طانشورغه تلەدم. شونك ایچوندە قلم، فکر و جماعت خدمتندە بولونغان تورك خانملری ایلەدە کوریشورگە طرشدم. لکن بو اش موندە جیگل توگل: اولا، آندی خانملر بیك آز. ثانیا، خانملر موندە رەشەتکە اچندە، چارشاو آستندە، آلارنی أزلەب طابووی و کوریشورگە مساعدەلرن آلووی قیین. چونکه، هر نه قدر تورکلر آراسندە یاوروپا مدنیتی بر درجه طارالغان بولسەدە، تورکلرنك خاتونلرغه نظرلری و خاتونلر حقندەغی فکرلری اوزلرینك ایسکی قرداشلری بولغان خیوە، بخارا، نمنگان تورکلری‌-نکندن کوب فرقلی توگلدر.
ذاتا، موندە خاتونلرنی خاتون دیب‌دە یوروتمیلر، «مخدرات» (اورتولگانلر) دیب یوروتەلر. خاتونلرغه ایرلر شیکللی حقوق، حریت، محاکمه صاحبی دیب قارامیلر، آنلرغه رفیقه دیمیلر، حرم (غاریم) دیلر. ایرلرنك عصرلردنبیرلی کیلگان بو یاگلش نظرلری، مع التأسف، خاتونلرنك اوزلرینەدە سرایت ایتکان، آلار اوزلریدە اوزلرینه شولای قاریلر. شونك ایچون موندە خاتون مسئلەسی مصردەغی و بزنك روسیه مسلمانلرندەغی درجەسندەدە قوزغالماغان.

(*) بو مقالەدە «شورا» دە باصلغان ایدی. فاطمه علیه خانمنك ترجمۀ حالی «مشهور خاتونلر» کتابندە بار.

شونڭ ایچون مونده عائله حیاتی، بالالر تربیه‌سی، بالالرنی ملی روح ایله روحلاندرو مسئله‌لری عمومیتله قاراغانده بزده‌گیدنده توبان درجه‌ده‌در.

تورکیه آلتی یوز یلدن بیرلی یاوروپاده پاشاوچی مستقل ومدنی بر مملکت بولوب کیلدیگی حالده حاضرگه قدر بتون تورکیه مملکتنده مسلمان قزلری ایچون برگنه دانه بولسون گیمنازیا بولونماوی، بزنڭ قازان تاتارلری یوبیلی مناسبتیله قازانده قزلر گیمنازیه‌سی آچار ایچون گوژ کیلوب ماتاشولری ایسه یوغاریده‌غی سوزلرنڭ مبالغه توگللگن کورسه‌ترگه کافی بولسه کیره‌ك.

بو سوزلرم البته عمومغه نسبتا سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه کیره‌ك تورکلرنڭ اوزلری و کیره‌ك خاتون قزلری آراسنده، غایت جدی تعلیم وتربیه کورگان، عائله وخاتون مسئله‌لرینه بیك درست قاراغان، بونلرنی مدنیت وشریعتنڭ چن معناسیله آڭلاغان ذاتلرده یوق توگلدر. لکن، مع التأسف، بونلر آزلقده قالوب عمومغه تأثیر ایته آلمیلر، بلکه عموم وعوام فکری آستنده اوزلری ایزیله‌لر.

ایندی میڭا شول آزلرنی آزله‌ب طابارغه وکوریشوب فکرلری ایله طانشورغه لازم ایدی. هر نه قدر هلال احمر مرکزنده و هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمتده بولونغان تورك خانملری وقزلری و بعض بر مکتب مدیره و معلمه‌لری ایله کورشکاله‌ب سویله‌شرگه طوغری کیلسه‌ده اصل تورك خاتونلرینڭ ایڭ بیوکلری صانالغان اوچیسی ایله کورشماسدن الوك تورك خانملری حقنده بر فکر حاصل ایتدم دیه‌رگه بولدرا آلاچق توگل ایدم.

«اتحاد ترقی» جمعیتی‌نڭ اقانیم ثلاثه‌سی طلعت، جاوید، جاهد بکلر صانالمقده ایسه تورك خاتونلرینڭ اقانیم ثلاثه‌سی‌ده فاطمه علیه، نکار، خالده خانملر صانالمقده‌در. خالده خانم دیموقرات بر خاتوندر. اول خلقچی، اول یازوچی، اول خلق‌غه یاقن طوررغه، خلق‌غه قاتناشورغه، خلق‌غه خدمت ایتارگه یاراتا. اوزی آمریقان مکتبنده اوقودیغی حالده اول تورکچی، تورکچه سویلی، تورکچه توشونه، تورکچه یازا. شونڭ ایچون‌ده باشده آنڭ بله‌ن کوریشوب طانشدق. آنڭ واسطه‌سیله فاطمه علیه و نکار خانملر ایله کوریشورگه‌ده موفق بولدق. یوقسه بو صوڭغیلر زور عائله‌لرگه منسوب پاشا قزلری بولغانلقدن اوزلرن بیك یوغاری طوتالر، خلق ایله قاتناشمیلر، اوزلرینه مخصوص کبار بر حیات ایله یاشیلر. حتی خالده خانم استانبولنڭ عادی بر محله‌سنده (قدرغه جاده‌سنده) یاشادیغی حالده، فاطمه علیه و نکار خانملر بك اوغلی‌نڭ ایڭ بیوك

آریستوقراتلر محله‌سی بولغان «شیشلی» ده، غایت کبار قوناقلرده طورالر.

بر نیچه کون الوك مساعده‌سی آلنغاچ بز یوسف افندی آقچورین ایله اویله‌دن صوڭ ساعت ٣ ده فاطمه علیه خانم نڭ ایووینه باروب زڤانوك بیردك. خدمتچی قز بزنی، تورك اصولنچه توشه‌لگان بر زالغه کرتدی. ئلی ایکمز گنه اوطورامز. حاضر قهوه‌لر کیلوب. فاطمه علیه خانم نڭ تیزدن یانمزغه کره‌چگی خبر بیرلدی. مونده زورلرده عادت شولایدر. خوجه، قوناقنی اوزی زالده یاکه ایشك توبنده قارشی آلمی، بلکه قوناقنڭ زالده قهوه اچوب بتار وقتنلراق آنڭ یانینه کیلوب کره‌در.

بز قهوه‌لرنی اچوب بتوگه زال ایشگی آچلدی. قصقه‌راق بویلی، آق چرایلی، یابوغراق‌غنه بر خانم کیلوب کردی. اوستنده‌گی کیومی تمام یاورویاچه: اوزون قاره کولمك، آنڭ اوستندن قصقه قاره ژاکیت کیگان. باشینه آق شارف اوراغان. صاچ فلان کورنمی. الوکدن کورگانمز بولماسه‌ده فاطمه علیه خانم نڭ شوشی بولاچاغنده شبهه‌مز یوق ایدی. آیاق‌غه طوردق. خوش کیلدیگز دیه تمنا ایتوب بزگه اوطوررغه اشارت قیلدی. اوزیده اوطوردی. کملر بولغانمزنی آکلاتدق. فضلی، علمی، عرفانی ایچون اوزینه حرمت بیان ایتارگه، بعض بر فکر استاذانه‌لرندن استفاده قیلورغه کیلگانمزنی بلدردك، لطفا قبولی ایچون تشکر بیان ایتدك.

– «بیك ممنون بولدم، سزلرنی مین مرحوم مدحت افندی واسطه‌سیله کوبدن بله ایدم، سزلرگه مخصوص حرمتم بار، سزلرنی اوزیمه معنوی قرداش طانیم، شونڭ ایچون‌ده قبول ایتدم، یوقسه مین چیت ایرلر ایله هیچ کورشمیم و ایر غزته مخبرلرن حضوریمه قبول ایتمیم» دیدی. طاغن تشکرلر بیان ایتدك.

فاطمه علیه خانم سوزنی مدحت افندیدن باشلاب یباردی هم شونی سویله‌رگه طوتوندی: آنڭ ایله غایت یاقن طانش بولغانلغن، آنڭ علم‌وفضلندن بیك کوب استفاده ایتکانلگن، آنڭ ایله بیك کوب مباحثه‌لرده بولونغانلغن، آنڭ بتون افکار و احوال روحیه‌سینه واقف بولغانلغن، هیچ بر کشینڭ مدحت افندینی اول درجه یاخشی طانووی ممکن بولماغانلغن و شول سببلی آنڭ وفاتینه فوق العاده قایغرغانلغن و اول وفات ایتکاچ اون بیش کون قدر اوزینڭ خسته یاتقانلغن بیان ایتدی.

فاطمه علیه خانم ایللی بیش یاشلر چماسنده ظن ایتلسه‌ده غایت جانلی،

تیز و آچق سویلی. سویله‌گانده قوللری و باشی ایله اشـارت ایتوب قویا. سوزن طـگلاب اوطورو بیك جیگل.

سوز مدحت افندی حقنده بولغاچ مین فاطمه علیه خانم‌دن :

ــ مدحت افندینك اوزی طرفندن یازلغان ترجمهٔ حالی موجود بولوب بولماون صورادم، بوگا قارشو اول :

ــ اوزی وفات ایتکاچده عائله‌سی کتبخانه‌سینی مهرله‌ب قویدیلر. روم ایلنده صوغشده بولغان اوغلی قایتقاندن صوڭ آچاچقلر. شول آچیلوب اوزینك یازولری و یازمه اثرلری قارالماینچه طوروب بو حقده بر نرسه‌ده أیته آلمیم، لکن. بولماسه کیره‌ك دیب ظن ایته‌م، دیدی.

فاطمه علیه خانم اوزینك کملردن نیندی درسلر اوقودیغنی سویله‌رگه باشلاب: تورکچه و عربچه‌نی کچکنه وقتنده وصفی افندی اسملی بر خواجه‌دن، حساب، هندسه، حکمت کبی فنلرنی بر معلمدن، فرانسوزچه‌نی کینه بر معلمدن (بونلرنك اسملرن خاطرلی آلمادم)، ادبیات و تاریخ درسلرینی آتاسی جودت پاشادن، علوم و فنون جدیده ایله یاوروپا افـکارینی احمد مدحت افندیدن اوگره‌ندیگنی بیان ایتدی و: «بزنك زماننك علم هیئتی‌ده سبع سموات‌دن عبارت ایدی» دیب کولوب قویدی.

حاضرگی کونده اوزینك یاڭی اثرلر یازو ایله مشغول بولوب بولماوینی صورادق. خاتونلرنك اسلام نقطهٔ نظرندن حقوق و وظیفه‌لری حقنده کوبدن بیرلی بیك مفصل بر اثر یازمق ایله مشغول بولدیغنی، لکن بونی تورکیه‌ده تورکچه باصدررغه ممکن اولمایه‌چغنی، چونکه بیك سربست و حر یازدیغنی، بناء علیه باشده فرانسوزچه اولارق یاوروپاده باصدررغه تله‌دیگنی بیان ایتدی. فرانسوزچه باصلوب چققاچ بونی تورکلرنك خطابقه صالح بولغان عالی طبقه‌سی‌ده اوقوب فائده‌لانا آلور هم بو، اسلامنك خاتون‌غه نظری حقنده یاوروپا افـکار عمومیه‌سن اصلاح‌غه‌ده سبب بولور، دی.

فاطمه علیه خانم بو یازمقده اولدیغی اثرینك مندرجه، مقصد و مطلبینی بیانغه کریشوب هیچ طوقتاوسز یارطی ساعت قدر سویله‌دی. ایر ایله خاتونلك ایك آلوك یاراتلغانده تمامیله بر برینه مساوی الحقوق اولدقلرینی، انسانلرنك صحرالرده أوله‌ن آشاب معیشت ایتـکان وقتلرنده‌ده بو مساوات حقوق‌نك دوام ایتدیگنی، لکن انسانلرنك بر آز عقلی آرتوب صوده‌غی بالقلرنی طوتونی ایسابلی آلورلق درجه‌گه کیلگاندن صوڭ ایر ایله خاتون آراسنده

وظیفه‌چه بر آیروملق حاصل بولا باشلادیغنی، چونکه ایر صو بوینه بالق طوتارغه کیتکانده، خاتون بالالرن قارار ایچون ایوده قالورغه مجبور بولدیغنی، ایر طوتقـان بالقلرن ایوگه قایتاروب خاتوننه و بالالرینه بیرگانده آلارغه قارشی اوزنده بر اوستونلك حس ایتدیکنی وشوندن اعتبارا ایرلر خاتونلرنك حقوقینه تجاوز ایته باشلادقلرینی، نهایت بر عائله‌دن بولغان قز ایله ایکنچی عائله‌دن بولغان ایرنك و بر آز صوڭره بر قبیله‌دن بولغان بر قز ایله ایکنچی بر قبیله‌دن بولغان ایرنك أویله‌نولری مسئله‌لری نیچك قوزغالغانلغن وبونلردن نیندی تأثیرلر حاصل بولغانلغن، بو مسئله‌لرگه ایسکی یونان وروما حکماسینك نیچك قاراغانلغن، یاوروپا محررلری بونلر حقنده نیندی فکرلرده بولونغانلقلرن، عمومیتله خاتونلرنك حقوق و وظائفی مسئله‌لرینه بوددا، براهمان، یهودیت و نصرانیت مذهبلرینك نیچك قارادقلرن، ادم ایله حوانك جنتدن چغولرنك نیندی مذهبلر و مسلکلر حوانی و نیندی مذهب و مسلکلر آدمنك اوزینی عیبلی کورسه‌تدکلرن ایس کیتکچ بر تفصیلات و وقوف ایله، تمام بر لکسیه اوقوغان شیکللی سویله‌دی و بیك کوب فرانســوزچه اصطلاحلر و تعبیرلر قوللانا باردی.

فاطمه علیه خانم: - مین دلیلسز، اساسسز سوزسویله‌رگه یاراتمیم، سویله‌گان نرسه‌لرمنك همه‌سینك‌ده بر اساس‌غه مستند بولوون تلیم، دی وشونك ایچون‌ده سوز آراسنده ایسکی و یاڭی محررلردن ئلله نی قدر کشی اسملری، کتاب اسملری أیتوب اوتدی. آیتدن، حدیث‌دن و اسلام علماسی اثرلرندن ده کوب سوزلر قصدروب یباردی. «سزار قانتو» تاریخی‌نك ۱۸ نچی جلدینك فلاننچی صحیفه‌سنده‌گی فلان سوزلر احتمالکه سزنك خاطرڭزده‌در بیت افندم، دی. عمرمده بر مرتبه اول تاریخنی قولمه‌ده آلغانم یوق‌غه کوره، اول سوزلرنك خاطرمده بولونماوی ده بیك بدیهی بر شی اولدیغندن کوزنی توبان ایىوب، مع التأسف، اول تاریخنی مطالعه ایتکانم یوق‌در افندم، دیه بو خاتون حضورنده اعتراف قصور ایته بارغه طوغری کیله ایدی. توصیه ایته‌م، افندم، اوقویکز، شایان مطالعه‌در، دی. بعضا فاطمه علیه خانم: ابن بطوطه‌نك پاریژده فلاننچی یلده عربچه متنی ایله برلکده باصلغان نسخه‌سینك فلاننچی بیتنده‌گی شول سوزلر، انگلیز علماسندن فلان محررلرنك سوزلری ایله موافق یاکه مخالف کیله‌در، دی. خلاصه: علم دریاسنده یوزه، مسئله‌نك قایسی غنه شعبه‌سینه کروب کیتسه‌ده هیچ بتماز توکانماز معلومات بیره. سویله‌گانك تمام

مدحت افندی مرحوم توسلی روحلانوب، قارشوسنده‌غی کشیلرنك نظر دقتلرن جلب ایتوب سویلی. مطایبه‌لر ایتوب کولدره و بعض بر مسئله‌لرده، بو حقده سزنك فکریکز نیچك؟ بو حقده نیندی کتابلر مطالعه ایتدیکز؟ دیب صوراب قویا.

خدمتچی قز زال‌غه، اوستنه چاینیك و چنایاقلر قویغان بر پاطنوس کرتوب پوچماقده‌غی بر اوستال اوستینه قویدی. فاطمه علیه خانم قالقوب: «طوقتا ایندی، مونه مونسی آلافرانغه بولسون، چاینی مین سزگه اوزم یاصاب بیریم» دیدی و ایکی چنایاق‌غه چای صالوب بیردی. بیوریکز، مین اوزم اصلا چای اچمیم، دیدی.

صکره، فاطمه علیه خانم سوزینه دوام ایتوب: «مین بو اثرمده حجاب و تستر مسئله‌لرندن‌ده بیك مفصل روشده بحث ایته‌من، بو مسئله‌لرنك شرعی، عقلی، تاریخی، عرف وعادات جهتلرن مفصل کورسدتب ایضاحات بیره‌من دیدی و بونلر حقنده دخی بزگه بر آز تفصیلات بیررگه کریشوب: «احتجاب ایله تستر آراسنده بیوك فرق بارلغن، احتجاب‌نك رسول عیالنه مخصوص اولوب، باشقه مسلمان خاتونلری ایچون لازم بولغانی تستر ایکانلگن وتسترنك حاضرگی مدنیت و اصول معیشت‌گه مانع بولماغانلغن بیان ایتدی واوزینك کیوملرن کورسه‌تب: «مونه مینم کیینووم تام شرعی معناسیله تستردر، شول عادتده‌گی روشچه کیینوب‌ده، باشنی شوندی بر نرسه ایله اوروتکان مسلمان خاتون شرعا مستور صانالادر. مستور مسلمان خاتونی‌نك حقوق و حریتی شرعا بیك کیکدر» دیدی.

سوز بولینوودن استفاده ایتوب مین فاطمه علیه خانم‌گه:

— عموم مسلمانلر ایچون بیك مهم بولاچق بو اثریکزنی تورکچه باصدروب عمومنك استفاده‌سینه قویساکز دخیده یاخشیراق بولماسمی؟ اگرده مونده باصدررغه مساعده ایتلماسه آنی مصرده، روسیه‌ده باصدررغه ممکن، دیدم. بوکا قارشی اول:

— یوق افندم، بولماس، قایده‌غنه بولسه‌ده تورکچه باصلدیسه اهلیتلی و اهلیتسز هر کم قولینه توشار، مینم باشیمه قیامتلر قوباررلر. خاتون و عائله مسئله‌سنده بزنك ایرلرمزنك سویهٔ فکریه‌لری، مع التأسف، بیك توباندر، میکا هجوم ایتارگه باشلارلر، بوندن آلوك‌ده بعض بر مقاله‌لرم ایچون ئلله نی قدر تهدید نامه‌لر، امضاسز مکتوبلر آلدم، حقارتلر ایشتدم. بزنك ایرلرمز یاوروپا

دار الفنونلرنده اوقیلر، پرافیسورلك درجه‌لری آلالر، قانت و آوگوست قونت‌لر نك اوزلرندن آرتوغراق فیلسوف بولالر، یالـگز ایكی گنه نرسه‌ده فكرلری برده اوزگارمی، گل ایسكیچه قالا: اول‌ده تستر و تعدد زوجات مسئله‌لریدر. بونلر نه قدر تمدن كسب ایتسه‌لرده مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیررگه یارامی و مسلمانلرغه بردن آرتق خاتون آلورغه یاری دیگان فكرلرن برده توزه‌تمیلر. مونه شونك ایچون‌ده، ایرلرنك خاتونلر حقنده‌غی فكرلری توزه‌لمه‌گانگه كوره، بزده ایرلر ایله خاتونلرنك قاتناشولری آرتمی، ایرلرمز خاتونلر حضورنده اوزلرن طوتا بلمیلر، خاتونلر آراسینه زاللرغه قبول ایتلورلك استانبولك نیچه‌گنه ایر بار ایكان، بلمیم. لكن بیك آزلغنده شبهه یوق‌در، دیدی.

فاطمه علیه خانم سوزنده دوام ایتوب: ملتنك یارطیسی بولغان خاتونلرنك بولای چیتده قالولری و بتون عائله‌نك یالغز بر ایر اوستینه‌گنه یوك بولوب طورووی عموم مسلمانلرنك حیات اقتصادیه‌لرینه بیك ناچار تأثیر ایتكانلـكنی، اگر خاتونلر معیشت و سعی میدانینده ایرلرگه اشتراك ایتماسه‌لر مسلمانلرنك اقتصادی جهتلری كیتكان صاین ناچارلاشا بارووی لازم بولغانلقنی وبونك عاقبتی‌ده انقراض و اضمحلال‌دن عبارت بولاچاغینی بیك اوزون و بیك هیبت ایتوب سویله‌دی.

ـ صوك خانم افندی، حاضرنده تورك خاتون قزلرینك ترقی و تمدن یولینه نغراق كره توشولرینه دائر طوتقان حركتلریگز یوقمی؟ بو خصوصده جمعیتلر آچمیسزمی؟ قز مكتبلرن اصلاح خصوصنده مخصوص فكرلریگز و حكومت‌گه تكلیفلرگز یوقمی؟ دیدم.

ـ یوق افندم، موندی اشلرگه كریشورگه حكومت مانع بولا، ایرلر قارشی كیله، كورمیسزمی، شیخ الاسلام افندی هیچ اوز وظیفه‌سی بولماغان نرسه‌گه قاتناشوب: «مخدرات اسلامیه شولای یوروسونلر، بولای كییونسونلر» دیه امرلر چغارا طورا، حالبوكه بو، توبده آنك وظیفه‌سی توگل. بلـكه بولسه قالسه پالیتسه وظیفه‌سی بولورغه‌غنه ممكندر، دی.

ـ خاتونلرنی جهالتدن قوتقارماینچه طوروب ملتنك انقراضدن قوتولو احتمالی یوق بیت، حالبوكه توركیه حاضرنده بیك اوكغایسز حاللرگه دوچار بولوب طورا، شوندی وقتلرده سزنك كبی فضل و كمال ایه‌سی خانم افندیلر بر آز فداكارلق كورسه‌ترگه و ایرلرنك بو حقسزلقلری ایله مبارزه‌گه كریشورگه امكان طابمیسزمی؟ دیدم.

— یوق، افندم، ممکن توگل، حکومت اوزی شول فکرده بولغاچ بر اش‌ده اشله‌ب بولمی؛ سز احتمال اوزگزگه قیاس ایتوب سویلی طورغانسزدر، سزده بیت حکومت مانع توگل، سزده قانون بار، پالیتسه شول قانوننی بله و شونگ بویونچه حرکت ایته، بزده ایرلرده، حکومت‌ده، پالیتسه‌ده خاتونلرغه قارشی طورا؛ شولای بولغاچ بر نرسه‌ده اشله‌ب بولمی. شونگ ایله برابر، بر طرفدن مکتبلر واسطه‌سیله و ایکنچی طرفدن قونفرانسلر واسطه‌سیله افکار عمومیه‌نی تنویر ایته‌رگه بقدر الحال طریشه‌مز، دیدی.

نیچکدر سوز طاغن مدحت افندیگه کیلگاچ فاطمه علیه خانم: بر وقتلر اول دینسز قالغان ایدی، اعتقادی بتکان ایدی، لکن صگره غایت مخلص و صادق دیندار بولدی. دنیا یمرلگانده‌ده بوزولماسلق درجه‌ده بر اعتقاد حاصل ایتدی، مین آنگ بتون احوال روحیه‌سن بله‌من، دیدی.

صگره فاطمه علیه خانم یوسف افندیدن: تورکلک‌گه عائد نیندی اثرلر، نیندی منبعلر بارلغن صورادی. بوگا قارشی یوسف افندی: هنوز کشف ایتلوب بتمه‌گان طورخون آثاردن باشقه، معروف اولان اثرلرنگ بر نیچه‌لرن صاناب، پروفیسور بارتولدنی، ابوالغازی بهادر خاننگ شجرهٔ تورک کتابینی، مشهور لئون قاهون اثرینی و سائر بعضیلرینی ذکر ایتدی و بو خصوصده دخی بایتاق سویله‌شلدی.

حلیم ثابت افندینگ: «فاطمه علیه خانم مدحت افندیدن عالمرهک صانالا، چونکه بو علوم عربیه‌نی آندن کوب بله» دیگانن ایشتکان ایدم. البته چاغشدروب قارارغه و بو حقده بر نرسه أیتورگه مینم قولمدن کیلمی، لکن فاطمه علیه خانم‌نگ شول ایکی ساعتلک مصاحبه‌مزده سویله‌گان سوزلرن ایشتوب معلوماتی‌نگ کیگ‌لگینه، خاطرنده شول قدر کوب نرسه‌لر بولنووینه، بیک کوب طوغروده غایت یاکی و مقبول فکرلر بیان ایتووینه حیران قالدم.

بزنگ روسیه‌ده حریت‌دن صوگ ١٩٠٦ نچی یللرده بعض بر یاشلرمز اوزلرندن اولگی هر نرسه‌نی انکار و هر کمنی تحقیر ایتو یولینه کرگانلر و غصپرینسکی‌نی ٢٥ یللق خولیغان دیب یازغانلر ایدی. بو حال مونده‌ده بولغان. حریت‌دن صوگ مونده‌ده احمدمدحت، ابوالضیا، فاطمه علیه کبک ذاتلرنی: اوزلرینگ‌ده فکرلرینگ‌ده اهمیتلری قالماغان، آنلر ایسکی زمان مستحاثه‌لری، آنلردن اینده یاکی اش، یاکی فکر کوته‌سی اورن قالماغان، آنلرنی آثار عتیقه جمله‌سندن موزیلرده صاقلارغه‌غنه یاری، دیگانلر. مع التأسف، احمد مدحت

افندی و ابوالضیا توفیق بك ایله کوریشورگه موفق بولا آلمی قالدم. ایسه‌ده فاطمه علیه خانمنی هیچده آلای طابمادم. مین آنی بیك کوب مسئله‌لرده و خصوصا بتون مسائل نك جان آلوچی نقطه‌سی بولغان خاتون و عائله مسئله‌سنده، اوزی اسویچره‌نك لوزان شهرنده یللرچه طوروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان و کینه عالی مکتب بتروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان بر فرانسوز قزی ایله اویله‌نوب استانبولغه قایتقان دوقتور عاقل مختار بك دن بیك کوب آرتق طابدم. عاقل مختار بك هنوزده، مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیرر گه آشغورغه تیوش توگل، معارف‌نك ده آنلر ایچون اول قدر آشغچ لزومی یوقدر، آنلر بیت ایو قارارغه تیوش، دیگان فکرده‌در.

برگنه نرسه بار: فاطمه علیه خانم‌نك شول قدر کوب علمی، بر سیستم‌لی توگل. چونکه تحصیلی، مکتبده بر سیستم ایله بولماغان. شونك ایچون‌ده آنی فهرستسز بر کتابقه، یاکه طارالوب چوالغان بر کتبخانه‌گه تشبیه ایتارگه ممکندر. هر نرسه بار. لکن أزلەب آلورغه، صگره ترتیب‌گه صالورغه کیره‌ك. حالبوکه خالده خانم‌نك فکری و معلوماتی ایك منتظم بر آپتیك‌ده‌گی دوالر شیکللی ترتیب‌گه قویولغان. صنفلرغه آیرلغان، آنك سوزلری منطق قیاسلری شیکللی آچق، قصقه و مطلوب نتیجه‌لرگه جیگل ایرشدره طورا. شونك ایچون‌ده مونیسینی فهرستلی کتابقه، قاتالوغلی کتبخانه‌گه تشبیه ایتو خطا بولمایه‌چقدر.

حسن قبولی ایچون بیك کوب تشکرلر ایتوب فاطمه علیه خانمنك یانندن آیریلاچقمز وقت: - فضل و کمالگزگه مشتاق بولغان روسیه‌ده‌گی همشیره‌لرگزگه کورسه‌تمك ایچون رسمگزنی مرحمت ایته آلمازسزمی، دیدم. رسمم یوق، هیچ توشورتمه‌دم دیدی و کوزگی آلدندن آلوب سلطان همشیره‌لرندن برسینك واوزینك پاریژده طوروچی همشیره‌سینك رسملرن کورسه‌تدی. سلطان همشیره‌سی اشلاپه ایله تمام یاوروپالی بر قیافتده ایدی.

فاطمه علیه خانم ایله کوریشودن بیك ممنون قالوب و بیك یاخشی تأثرلر آلوب آیرلدق. اسلام دنیاسنده موندی فاضل خاتونلرنك کوبره‌ك بولولرن قلبمزدن تمنی ایتدك.

۹ فیورال.

٥٣

نکار خانم حضورنده (*)

نیچوندر شعرلرن اوقوغانده نکار خانم مینم کوڭلگه حزین، متأثر، آور باشلی، آز سوزلی بر خاتوندر توسلی طویولا ایدی. کورشکاچ بتونلەی بو تصورمنڭ عکسی چقدی.

اول ٣٥-٤٠ یاشلرنده الوغ گاودەلی، سیمز، تازا، شاد کوڭللی، کوب سویلەوچان، راحتلەنب شارقلداب کولوچان بر خانم ایکان. صحبتی تمام یاوروپالی بر خاتون شیکللی: جیگل، جیگل سویلەرگه، بر سوزدن ایکنچیسنه تیز تیز کوچارگه یاراتا، کوب نرسه بلە، کوب نرسه سویلی، لـکن بزنڭ شرق خلقی

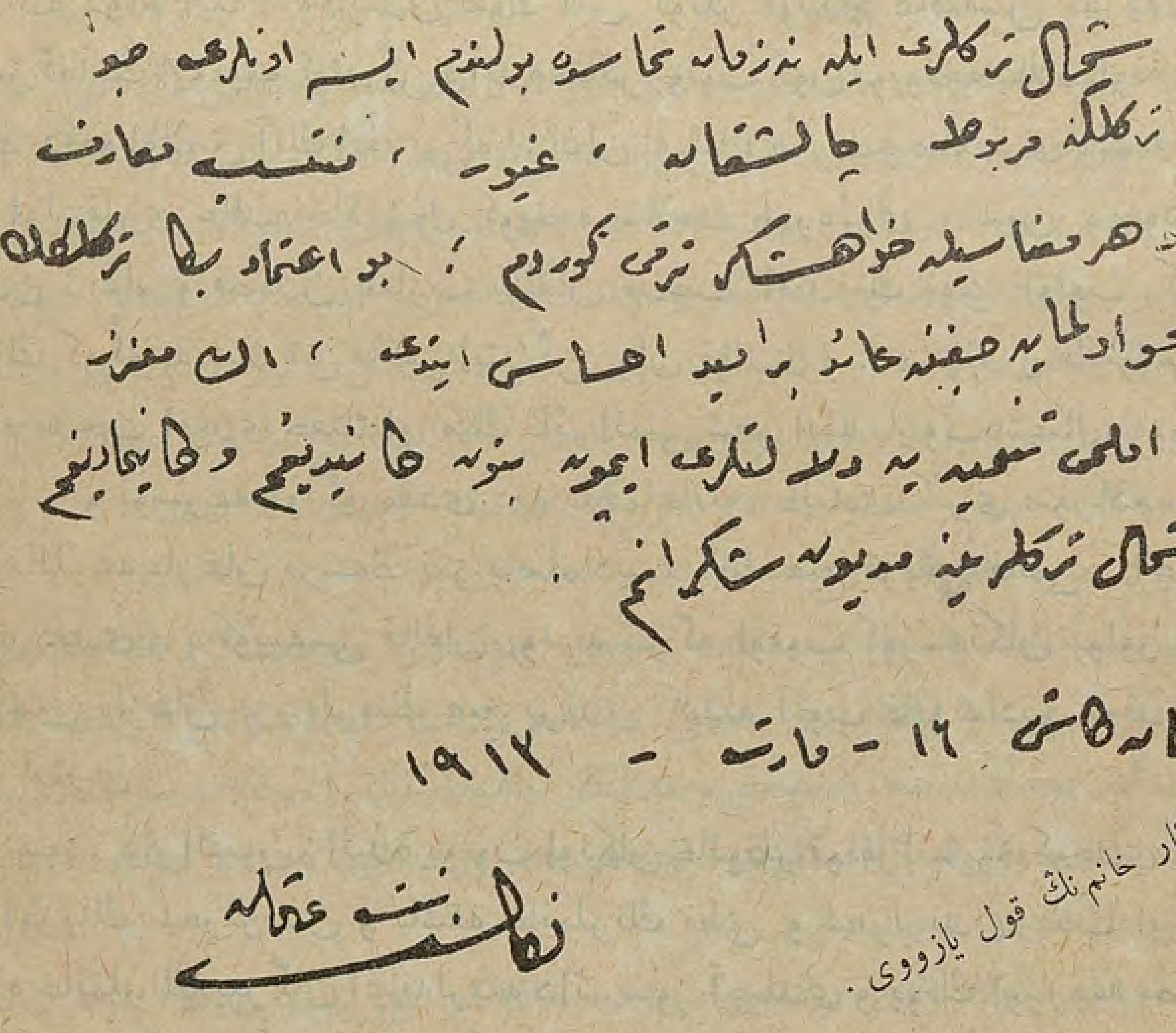

نکار خانم نڭ قول یازووی.

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله. نکار خانمنڭ ترجمۀ حالی «مشهور خاتونلر» کتابنده یازلمشدر.

شیکللی بر سوزنی اوزایتمی، بحث و اعتراض کبك، صحبتگه آورلق بیره طورغان نرسه‌لر ایله کوب ماتاشمی. قای‌غنه طوغروده سوز آچلسه‌ده مسئله‌نك ایك روحلی یرن انتخاب ایله سویلی و فکرن بیان ایته.

بز آنك ایله کوریشورگه یوسف افندی آقچورین و یاش تورك شاعرلرندن جلال ساهر بك ایله اوچاو باردق. بز باروب کرگانده نکار خانم اوزینك بولمه‌سنده پیانینو اویناب طورا ایدی. تمامیله آلافرانقه کیونگان. باشی آچق. بزنی بولمه‌سنده اوزی قارشی آلدی. یاوروپا عادتنچه قولن اوبوب کورشدك. جلال ساهر بك آنك ایله الوکدن طانش ایکان. بزلرنی‌ده تقدیم ایتوب طانشدردی.

اوطوریشو برلن نکار خانم یوسف افندیگه خطابا:

— تورك یوردنده مدحت افندی مرحوم حقنده بیك یاخشی یازغانسز، بیك زیاده متأثر بولدم، مرحوم ایله آز کوریشه ایدك، لکن ایك یاقن کوردیگم ذاتلردن ایدی. آنك وفاتی میکا فوق‌العاده تأثیر ایتدی، دیدی وسوزنده دوام ایله: وفاتندن صوڭ اون کونلر اوتکاچ عائله‌سن تعزیه ایچون بیکقوزگه آنك ایووینه کیتدگن و آنده متأثر بولوب کون بویونچه یغلاب اوتکاردگن و صوڭ دفعه اولارق آنك ایله برگه آشاغان اوستالده‌گی صوصاوتلری و استقانلرنك جماد اولدقلری حالده حالا شول کوینچه سلامت طورولری و بتون و جودی بر روحدن، علم و فضلدن عبارت بولغان مدحت افندینك یوق بولوب کیتووی اوزینك کوگلینه بیك نق تأثیر ایتدگن بیان قیلدی و: «شوندن قایتووم برلن مرحوم مدحت افندی حقنك اوزمنك تأثراتمنی شعر ایله یازوب«شهبال» ژورنالینه یباردم؛ بو نومیرغه اولگورمه‌دی دیه باصماغانلر، ایندی کیری صورادم، غزته و ژورناللرغه یازغان نرسه‌ك تیز باصلمادیسه آنك هیچ قزیغی قالمی، آچو کیله باشلی» دیدی و «کوپیه‌سی قالغان بولسه سزگه اوقوب کورسه‌تکان بولور ایدم، مع‌التأسف یازغان نرسه‌لرمنك هیچ برندن کوپیه آلوب قالو عادتم یوقدر» دیه علاوه ایتدی.

سوز، دار الفنون زالنده بولوب اوتکان خاتونلر قونفرانسینه کوچدی. آنده آنك اوزینك شعرلرندن و باشقه خانملرنك نطق و شعرلرندن بحث ایتلدی. صوکره خانملرنك بیرگان اعانه‌لرینه دائر سوز آچیلدی و بونك اوزرینه مصاحبت یاخشوق جدی روشکه کروب کیتدی. شویله‌که:

نکار خانم‌نك: «اعانه بیروچی خانملرنك ایك کوبسی توبان و اورتا صنف‌لردندر. یوغاری صنف خانملر قونفرانس‌غه‌ده آز کیلگانلر، کیلگانلاری‌ده اعانه

بیرمیلر، بیرگانده‌ده اصلا اوز درجه‌لرینه مناسب روشده بیرمیلر، غایت آز بیره‌لر، حالبوکه بزنك یوغاری صنف خلقمزده بیك بای آدملر، آی‌غه بر نیچه شهر ملك لیرا داخودلری بولغان کشیلر بار، وطن و ملت‌نك شوندی مشکل وقتنده آنلر کوبره‌ك بیررگه تیوش ایدی، عجبا سببی نیدر؟» دیه صوراوینه قارشی یوسف افندی :

— بونك سببی معلوم، خانم افندی، یوغاری طبقه خلقی موندی اعانه‌لر برلن گنه وطن‌نی قوتقارو و عثمانلی ایمپراطورلغی‌نك استقلالن صاقلاو موندن صوڭ ممکن توگل‌لگن یاخشی آڭلیلر، بو بیرلگان آقچه‌لردن باری بر، کوب فائده کیلمی دیب ایسابلیلر، شونك ایچون‌ده آلار اوزلرینك شخصی و خصوصی منفعت‌لرن کوزه‌تب، آقچه‌لرن اجنبی بانقه‌لرده یاتقرونی آرتوغراق کوره‌لر. اما احوالدن یاخشی خبردار بولماغان صنف‌لر ایسه هنوز امید ایله یاشیلر، شونك ایچون‌ده آلار قوللرندن کیلگان قدر فداکارلقدن طارتنمیلر، دیدی.

بوڭا قارشی نکار خانم :

— بیك طوغری، ایندی موندن صوڭ بزنك مستقل یاشی آلوومزنی واوز اوزمزنی اداره قیلوومزنی امید بوش بر خیال‌غنه‌در، آنڭ ممکن توگل‌لگن البته بارمزده بله‌مز، نی قدر آور بولسه‌ده تله‌ر تله‌ماس بونی اعتراف ایته‌مز، شونك ایله برابر، ملتنك شوندی احتیاجلی بر وقتنده، فقیرلر اوزلرینك آقطق صومالرن بیروب طورغان وقتده، بایلرنك شول قدر صارانلق کورسه‌تولری بیگره‌ك کوڭلسز بر اشدر، آنلر هیچ بولماسه باشقه‌لر کوزنده اوزلرینك حیثیت ونامو- سلرن صاقلار ایچون‌گنه بولسه‌ده بیررگه تیوشلر ایدی، دیدی.

مین نکار خانم‌گه :

— مملکتنك استقبالی حقنده نیچون بو قدر مأیوسسز، خانم افندی، آناطولی‌نك ترقی و اعماریده ممکن بولماس دیب اویلیسزمی؟ بعضا ایرلر مأیوسیت‌گه توشکانده‌ده فضیلتلی و فداکار خاتونلرنك آلارغه جسارت بیروب زور اشلرگه سوق ایتکانلکلری تاریخلرده کورلگالی بیت، سزده‌ده شولای بولماسمی ایکان؟ دیدم.

— بزده نیچك آلای بولسون، بزده خاتونلر یوق، ملت‌نك یارطی یاغی مفلوج (پارالیچ)، یارطی یاقلی کشی یاشی آلماغانلغی شیکللی، یارطی‌غنه یاقلی ملت‌ده یاشی آلمیدر، مونه اوزڭز کورگانسزدر، بارمی بزده یاوروپاده‌غی شیکللی خاتونلر حیاتی، البته یوق؛ شولای بولغاچ بز، خاتونلری تریك بولغان

یاوروپالیلرغه قارشی طورا آلاچق توگلمز، آنلرنڭ اسارتنه محکوممز، دیدی.

ــ صوڭ سزدەده خاتونلرغه یاوروپادەغی معناسیله حیات بیررگه ممکن توگلمی؟ گرچه صوڭغدراق قالونسەده ئلی بیت وقت بتونلەی اوتوب بتمەگان، دیووەمه قارشی:

ــ خاتونلرغه چن حیات بیرو یالـگز مکتبلر واسطەسیلەگنه ممکن، آنڭ واسطەسیله خاتونلرنی ترگزرگه ایڭ آزی یکرمی بیش یل وقت کیرەك، حالبوکه چیتلر آنی کوتوب طورمیلر، بزگه هجوملرنده هر کون و هر ساعت دوام ایتەلر، یارطی یاغی پاراليچ بر کشی بلەن، بتون گاودەسی سلامت بر کشی صوغشقانده بونلرنڭ فایسی حیگار ایکان دیه شبهەلنورگه اورن یوقدر، دیدی.

سوز خاتونلرنڭ قاچولری، جمعیتلرگه قاتناشا آلماولری مسئلەسینه دائر آچیلدی. بو خصوصده نکار خانمنڭ فکری بویلەدر:

تورك خاتونلری قاچمی یوررلك، اوزلرن اوزلری طوتا بلورلك درجەگه کیلمەگانلر. خصوصا تورك ایرلرینڭ خاتونلرغه قاراشی بیك ناچار، آلار خاتونلر حقنده اوزلرن اوزلری طوتا بلمیلر، خاتونلر بلەن قاتناشولرینه مساعده ایتلورلك ایرلر استانبولده بارمق بلەن صانالورلق درجەده آزدر. شونڭ ایچونده اگر حاضر خاتونلر قاچمی یوری باشلاسەلر و جمعیتلرگه قاتناشسەلر، ئلله نی قدر رذالتلر چغاچق، تورك قومی باشقه ملتلر قاشنده کولنچ و مسخره بولاچق، شول سببلی الوك علم و معرفت ایله قورالانوب ایرلرده، خاتونلرده اوزلرن اوزلری طوتا آلورلق درجەگه یتکانچەگه قدر قاچونی بتررگه تیوش توگل و خاتونلر ایله ایرلرنڭ قاتناشولریده موافق توگلدر.

نکار خانم أیته: تورك خانملری اوزلریده آچلونی برده تلەمیلر و آچیلو طرفدارلرن یاراتمیلر، ئلی اشلابه فلان کییوب چغو توگل، حتی چارشافلرنی آزغنه یاکی موداچەراق ایتوب کیـگان خاتونلرنیده عیبلیلر، جیولش فلان یاصی باشلاسەڭ، باشلرمزنی آچارغه توگلمی، دیه قورقوشالر. ایرلرده، حکومتده خاتونلرمزنڭ شول ایسکی روشچه طورولرن قوتلەدکلرندن بزده خاتون مسئلەسینڭ تیزدن حل ایتلوون امید ایتارگه اورن یوق؛ کورەسزدر، بزده حکومت یاکه «اتحاد ترقی» پارتیەسی سیاسی اشلرده آزراق قصنقی لق غه توشه باشلادیسه عوامنڭ فکرن اوقشار ایچون خاتونلرغه بەیلەنەلر: مسلمان خاتونلری «آداب ملیه و قواعد اسلامیەگه مخالف یورماسونلر» دیه پالیتسەگه امر بیرەلر. شولای بولغاچ بیچاره تورك خاتونلرینڭ حالی نیچك ایتوب اوزگارسن، دی.

یوسف افندی :

ــ مونه سلانیکده مسلمان خاتونی مسئلهسی تیز حل ایتلدی؛ آنده یونانلر کیلوب کرو برلن مسلمان خاتونلرینه چارشاو بورکانب قاچوب یورونی منع ایتدیلر. اگر فرصت قولمزده وقتده بوندی مسئلهلرنی بز اوزمز حل ایتماسهك مونی باشقهلر حل ایتار هم بونك حل ایتلهچگی کوبگه بارماوی حقنده مدت تعیین ایتوب بحث لهشرگهده ممکن، دیدی.

نکار خانم نك: کوبمو مدت قویاسز؟ دیووینه قارشی، یوسف افندی: ایك کوبی اون بیش یل، دیدی.

بو وقت بولمهگه یاکی مسافرلر کیلوب کردی. بونلردن برسی تورکیهنك مشهور ادیبلرندن و سابق گوبرناطورلرندن سلیمان نظیف بكنك قرداشی ادیب و شاعر عالی فائق بك، برسی سلیمان نظیف بك نك اوغلی سعید بك و برسیده معارف نظارتنده خدمت ایتوچی رشید بك ایدیلر.

بولار کرگاچ سوز ادبیات اوزرینه کوچدی. معلومدر، که موندهغی ادیب و محررلر یازو یازمق خصوصنده ایکیگه بولینهلر. بر قسمی ساده تل ایله هر کم آڭلارلق تورکچه یازو طرفدهلر، ایکنچی قسمی بیك کوب عربی، فارسی لغتلر قوللانب، اوزون وطمطراقلی عبارهلر ایله یازو طرفندهلر. اولگیلر، یازودن مقصد آڭلاتو، شولای بولغاچ ممکن قدر ساده یازارغه کیرهك، دیلر. ایکنچیلر ایسه ادبیات اول صنایع نفیسهدندر، عوام آڭلاسون دیب خواص نك عوام درجهسینه توشووی جائز توگلدر. عوامنك آنك اوزینه مخصوص اورام تلی بار، اول شونك بلهن ماتاشسون، اما ادیبلر و شاعرلر ادبیات و شعرنك قیمتن توشوررگه توگل، مندررگه طرشسونلر، دیلر. بو مسئلهنك مونده بیك اوتکون وقتلری بولغان. بو طوغرده کوب بحثلر بولوب اوتکان. حتی بزنك عیاض افندی اسحاقیده مونده وقتنده شول مخروط باشندن اوچوب یوررگه تلهوچی ادیبلرگه قارشی بیك حقلی و معقول مقالهلر یازوب اوزلرن مؤاخذه ایتکان.

لکن، بختسزلكگه قارشی مونده کینه شول ادبیاتنی خلق طرفندن آڭلاشلماسقه تیوش نرسه دیب ظن ایتوچیلر کوبدر. شونك ایچونده استانبول غزتهلرن، استانبول تلن و ادبیاتن آناطولی خلقینك یوزده بیشیده آڭلامی، بولار هواده اوچالر، تگیلر برده سورونهلر، آرالرنده هیچ بر مناسبت حاصل بولمی طورادر.

ادبیات، کشی آڭلامی طورغان تلده یازیلورغه تیوش دیوچیلرنك مونده

ایك قوتلی طرفدارلرندن برسی یوغاریده مذکور سلیمان نظیف بك، برسی آنك برادری اوشبو عالی فائق بك وبرسیده مشهور ادیب جناب شهاب الدین بك در.

یوسف افندی آقچورین و جلال ساهر بکلر ایسه ساده یازو، یازونی کشی گه آڭلاتو، سوز دریاسینه بوماو طرفندهلردر. مونه شول سببلی، نگار خانم بولمهسنده ادبیات حقنده سوز باشلانو برلن درحال ساده یازو یاکه عالی یازو مسئلهسی مذاکرهگه قویولدی. ایکی یاقده اوزلرینك فکرلرن مدافعه ایتهرگه، دلیللر و مثاللر کیتررگه کرشدیلر. بولار اوزون بولغانلقدن مونده یازوب طورا آلمیم. باری قزق ایتوب شونیغنه ذکر قیلوب اوتهم:

عالی فائق بك أیته: ساده یازوچیلر زینتلی و گوزهل طولمه باغچه سرایندن چغوب بالچق زیملهنکهلرده طوررغه تلهوچیلردر؛ باشندهغی عقلی سلامت بولغان کشی شونی تلهرمی؟ خلق آ کلامی ایکان، آ کلاماسون. صنایع نفیسه اول اوزی ایچون اوز طوغروسنده مستقل بر نرسهدر، شعرنی موزیقهنی عوام خلق آ ڭلاسون دیب اورامداشدررغه یاراماغان شیکللی ادبیاتده شولایوقدر، دی.

نگار خانم اوزی ایسه ایکیسینهده طرفداردر. اول أیته: عوامغه وعمومغه آ ڭلاتو تیوش بولغان نرسهلر، ضرر یوق ساده یازلسون، اما عوام آ ڭلاوینك اهمیتی بولماغان نرسهلر شول عالی لسان برلن یازلسونلر، آندهغی لطافتنی، آندهغی بدایع و محاسننی طاشلارغه، ئهرهم ایتوب یوغالتورغه یارامی، دی.

صوڭره سوز تورك خاتونلرینك کیوملری مسئلهسینه کوچوب، یاشماقنی کیلوشلیرهك، یوقسه حاضرگی چارشافنی ماتورراق ایکانلگی حقنده سویلهندی. بو مسئلهده طوغری حکم بیرهچك ذات طبیعی نگار خانم اوزی اولدیغندن، اول جای کونی لودقهلرده، صحرالرده یوروگانده یاشماق کیلوشه، اما بولای وقتلرده، شهر اچنده البته چارشاف ماتور، دیدی و اوزینك هر ایکی قیافتده آلدرغان و دیوارغه قویغان رسملرن کورسهتدی.

صوغش حقندهده سوز قوزغالوب اوته بیرو خبرلر سویلهندی. بونك اوزرینه نگار خانم اوزینك، فرانسوز محرری مشهور پیهرلوتیگه فرانسوزچه یازغان ویباررگه حاضرلهب قویغان تشکر نامهسن اوقوب کورسهتدی. پیهرلوتی ایسکیدن بیرلی تورکلرنی یاراتوچی بر فرانسوز شاعر و ادیبیدر. بو صوغش وقتنده بتون فرانسوزلر و بتون فرانسیه غزتهلری تورکلرگه ایس کیتکچ دشمانلق کورسهتدیکلری حالده، یالگز پیهرلوتی، قلودفارهر، استیفان لوزان کبی ایکی اوچ محرر وسوسیالیست ژورهس نك «اومانیته» غزتهسی گنه تورکلر

فائده‌سینه یازدیلر.

پیه‌رلوتی «تورکیه أولوم آلدنده» اسمی ایله یازغان صوگغی کتابنده، تورکلرنی بیك قزغانوب، بالقانلیلرنی و یاوروپانی تورکیه‌گه قارشی بویله حرکت ایتوده حقسز ایتوب کورسه‌تکان شونك ایچون آگا، مدافعهٔ ملیه جمعیتی اسمندن رسما تشکر بیان ایتلدی. محمود شوکت پاشاده تشکر تیلیغرامی یبارگان. حاضر تورك ضیالیلری آگا قیمتلی بر قلم قارا صاوت هدیه ایتار ایچون بر نیچه ملك فرانق اعانه قید ایتدیلر. مونه نکار خانم‌ده اوز طرفندن پیه‌رلوتی‌گه شول خصوصده تشکر بیان ایتوب یازغان ایکان. خطی اوزون، اثرلی، والبته شاعره‌لر قلبندن و ادیبه‌لر قلمندن چغارغه لایق روشده‌در. خطندن آکلاشلدیغنه کوره، نکار خانم پیه‌رلوتی ایله الوکدن طانش اولوب آنك ایله مخابره‌سی باردر. صوگغی، پاریژغه باروونده اوزی برلن کوریشورگه موفق بولا آلماغانلغی ایچون تأسفلر بیان ایته.

شول طریقچه تورلی نرسه‌لرگه دائر سویله‌شب نکار خانم حضورنده بر ایکی ساعت قدر اوطورغاندن صوك مساعده‌سن آلوب و قبولی ایچون تشکرلر بیان ایتوب یانندن آیرلدق.

نکار خانم وینگریالی عثمان پاشانك قزیدر. سوز آراسنده اوزلرینك یاوروپالی اولدیغن آکلاتقالاب قویدی. سویله‌شوونده، اوزن طوتوونده و حتی سیما و قیافتنده‌ده مجارلق و یاوروپالیلق کورینوب طورا. علمی کیك، ذهنی اوتکون، حال و معیشتی یاخشی بولغانلقدن نکار خانم اوز طوغروسنده بیك بختلی بر خانم‌در. فقط، اصل تورك خاتونلرینه، آنا طولی آنالری و قزلرینه‌ده مونده‌ی فاضله و عالمه خانملرنك فائده‌لری تیسه بیك گوزه‌ل بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف، یوقدر. نکار خانمنك یازغان نچکه حسیاتلی شعرلرن اوقوب استفاده ایتوچیلر استانبولده‌غی بر نیچه دیسته ادیبلر وشاعرلرگنه‌در. شونك ایله برابر، بر ملت اچنده مونده‌ی خانملرنك وجودی شایان افتخار و اول ملتنك اعتبار و حیثیتن آرتدروغه سبب‌در.

١٠ فیورال.

٥٤

استانبول هوالری. هوانك صوغشقه تأثیری. صلح و تورك غزته‌لری. آقچه قصنق‌لغی. داخلی زایوم. صوغش میداننده غزته مخبرلری.

اوچ دورت کوندن بیرلی استانبولده هوالر بوزوق؛ قاطی شمال جیلی ایسه. هیچ طوقتاوسز قار، یا کغور یاوا. آیاق آستی پچراق. هر کون الوغ اوراملرنی کوره‌تب، طازارتب آبدراب بته‌لر. تورکلر صووق‌غه برده توزه آلمیلر. آزراق قار یاکه صووق یا کغور یاودیسه بورشه‌یب قالالر، تیزره‌ك قهوه خانه‌لرگه جیولوب اوطورغه قاریلر. حتی اورام طازارتوچی‌لرده آرباغه بر ایکی کوره‌ك قار صالغاچده قوللرن اوشدروب جلنالر و بر آز بورشه‌یب طورالر. ذاتا، مونده‌غی ایولر، بنالر و کیوملرده صووق‌غه قارشی طورر ایچون حاضرله‌نمه‌گانلر، همه‌سیده بیك جیکل، یازلق و جایلك نرسه‌لر گنه‌در.

صوغش میدانلرنده حرکت یوقلقنی‌ده شوشی هوالر بوزوقلقدن دیلر. اول یرلرده قار بیگره‌ك کوب ایکان همده بعض بر یلغه‌لر طاشی باشلاب عسکر حرکتنی‌ده اوکایسزلاندرغانلر. آراده بر گنه کون ماتور قویاشلی هوا بولغاچده، ایندی زور صوغشلر باشلاناچق دیب کوتکانلر ایدی. لکن، اول هیبت هوا تیز بوزولدی.

بوز مگلرچه عسکرنك مونده‌ی ناچار هواده، صووق ویا کغور آستنده یاتولری البته آنلر ایچون بیك قیین‌در. لکن، صوغشنی دوام ایتدروگه مونده‌ی طبیعی مانعلر چغوغه بلغاریا حکومتی‌نلك کیفی بوزولمی طورغان بولسه کیره‌ك. چونکه صوغش میدان‌لرینه یاکی عسکرلر و معاونت ایچون صربیه صالداتلرن کیتروب یتکررگه وقت قازانادر. مونده‌ی مانع چغوغه تورکلر قایغورالر. صوغش یاکیدن باشلانغانده عسکرمزنك روحی کوتارنکی، احوال معنویه‌سی یاخشی ایدی، اگرده احوال مساعد اولوب صوغش شول کوینچه تیزلك ایله دوام ایتسه موفقیت بزنك طرفده بولغان بولور ایدی، ایندی طاغن اشلر یومشادی، بو بزنك بختسزلگمزگه قارشیدر، دیلر. بیك مأیوس بر قسمی ایسه: صوغشنك دوامینه مونده‌ی مانعلر چغو بزنك بختمزگه قارشیدر، یاردممزگه خدا اوزی یتشدی، یوقسه بلغارلر کلیبولی‌ده بزنی جیکوب، یونان فلوطی ایندی استانبولده بولغان بولور ایدی. حاضر ایسه آلار یرلرندن قیملدی آلمی طورالر، شوشی آراده

بزگه صلح مذاکرەسی قوزغاتورغه فرصت بار، دیلر.

عمومیت ایله قاراغانده باشدن بیرلی رەتلی بر صوغش بولماو سببلی خلق‌نڭ محاربه حقندەغی هوس و امیدلری خیلی صوودی. کلیبولی صوغشنده تورکلرنڭ نق جیگلولری و ئلله نیچه ملڭلەب مجروح و تلفات بیرولری حقندەغی خبرلر بیك آرتق مبالغەلی بولسەلر کیرەك. آلارنڭ درستلگن بلدررلك مونڭ هیچ بر علامت یوق. قایلرده کوبموشەر خسته خانەلر بارلغی و آنلرغه هر کوننی کوبمو یاکی مجروحلر کیترلگانلگی معلومدر. حالبوکه کلیبولی صوغشندن صوڭ بو خسته خانەلرگه کیترلگان مجروحلرنڭ بارلق صانی ملڭ‌گەده طولمی، دیلر. مجروحلر کوب بولسه البته بارسیده شونلرغه کیترلگان بولورلر ایدی: چونکه آنلرنی یاشروب طوتار حال یوق، قاپچقارغه طوتروب قویوبده بولمی.

صلح مذاکرەسی حقندەغی سوزلرنڭ نیچك بارغانلغی تیلیغرام خبرلری ایله آنده معلومدر. حقی پاشانڭ اورنلی اورنسز کوب سوزلر سویلەوینه مونده تورك مطبوعاتی‌نڭ اچی پوشا. عمومیتله حقی پاشانڭ آنده بباریلووینه موفقیتلی بر اش دیب قارامیلر. مونده‌غی تورك غزته‌لری‌نڭ کوبسی ادرنه، اشقودره، یانیه بیرلماسدن ألوك صلح مذاکرەسی حقنده سوزده بولماسقه تیوش، نی وقت بو قهر قلعەلرمز تسلیم اولنورلر شوندەغنه ایستەر ایستەمز صلح سوزی قوزغالورغه ممکندر، دیب یازالر. الوکدن اتحادچیلر علیهنده بولغان «افهام» غزتەسی‌گنه ممکن مرتبه تیزرەك همده ادرنه، اشقودره و یانیه کبی قلعەلر بیرلماسدن ألوڭ صلح یاصاو فائدەلی و مملکت‌نڭ سلامتلگی نقطهٔ نظرندن مطلق شولای بولووی لازم، دیب یازا. چونکه ادرنەلر قولمزده وقتده کیلوشسەك بلغارلرغه: سز مرمره ساحلینه اینونی صوراماگز و بزدن صوغش راسخودی طلب ایتماگز، مسلمانلرنڭ حقوقن صاقلاونی التزام ایتگز، ادرنەده‌گی عسکرمز اوزلرینڭ عسکری ناموسلرن صاقلاب قوراللری ایله چقسونلر و آندەغی دورت بیش میلیون لیرالق طوپلر و قوراللرمزنی آلورغه حقمز بولسون، دیب أیتورگه ممکن: ادرنه تسلیم ایتلگاندن صوڭ بولارنی أیته آلامز، اول وقت بلغارلر بزدن مرمره ساحلن و صوغش راسخودی صوری باشلارلر، دی و بو غزته ممکن قدر أورتولی صورتده‌گنه یازوب: تورکیه عسکرینڭ وقلوطی‌نڭ تجاوزی حرکت یاصارلق حالده توگللگن، تدافعی صورتده قلعەلر آرقەسنده طورودن ایسه موفقیت فاز انلمایه‌چغن، بو روشده اوتکارلگان هر بر کوننڭ مملکت باشینه یاکی سفالتلر و یاکی فلاکتلر آرتدرا بارغانلغن، بناءً علیه، ممکن قدر

تیزرهك صلح یاصاو تیوش بولغانلغن آڭلاتا.

موندهغی احوالگه قاراغانده بو غزتهنڭ سوزلرینه حق بیرماسکهده ممکن توگللر. آقچه یاغندن حکومت بیك قصنقیلقده. بورچقه آقچه طابا آلغانی یوق. بیلگیه بانقهلرندن کم بلور نیندی آور شرطلر ایلهدر آوانس طریقیله یارطی میلیون لیرا قدر آقچه الوب مأمورلرنڭ دیکابر ژالونیهلرن یاکیغنه بیردیلر. غنوار ژالونیهلری بیرلگانی یوق ئلی. تورکلرنڭ کوبسی مأموردر. ژالونیهلری بیرلمهگاچ آنلرنڭ اشی بتونلهی چیتنلهشه. بو ایسه مأمورلرده حکومتگه قارشی امنیتسزلك و دشمنلق آرتدروغه سبب بولا. یتماسه طاغن «مصادرهٔ اموال» قانونی (کشینڭ مالن طارتب آلو زاکونی) چغارلدی. برهونڭ کوب اونی، ایتی، یاکه باشقه آزیغی بار ایکان، حکومت آنی عسکر ایچون آندن طارتب آلاده، تیوشلی حقن قویوب قولینه کویتانسیه بیره. برهونڭ صوقناسی، آتلری، خلاصه عسکرگه کیرهکلی نی نرسهسی بولسه شونی طارتب آلا و قولینه کویتانسیه بیره. حکومت آنڭ بدلن شول کویتانسیه ایله اوز وقتنده صوکندن تولهیهچك بولا. لکن اول آنی قاچان تولهر و مملکتنڭ حالی قاچان توزهلور ـ بونلر برده معلوم توگل. شول سببلی بو قانونده سوداگرلر آراسنده زور هیجان و خوشنودسزلقغه سبب بولدی. چیت دولتلرنڭ سفیرلری بو قانون اجنبیلر حقنده یورتولماسن دیه باب عالیگه نوطه بیردیلر. تورکیهلی خرستیان سوداگرلر رهتن طابسهلر بو قانوندن قوتولور ایچون اجنبی حمایهسینه صغنورغه چارهلر ازلیلر. بو ایسه تورکیه اشلرینه اجنبیلر مداخلهسی آرتوغه طاغن بر سبب بولا.

تورکیهدهگی کوچمی طورغان ملکلردن (یورت یردن) آلونا طورغان نالوغ سلطان حمید زمانندن بیرلی رهتلهنوب تولهنمی کیلگان ایکان. حاضرگی حکومت، آقچهغه قصلغاچ آنی بیك تقرداتوب تولهته باشلادی. بوگاده خلق بیك آورسنا. بایلر و سوداگرلر حقسز اولهرق آورسنالر. اما، بتون وارداتلری آلغان ژالونیهلردن عبارت بولغان تورك و مسلمان مأمورلرینڭ آورسنولرن حقسز دیب أیتور حالده یوق. چونکه شول طاماقلرینه و اوستلرینه یتهرلك بولغان قدرگنه ژالونیهلریده آلونماغاچ یدیشهر، سیگزهر، حتی اون بیشهر یلدن بیرلی جیولوب کیلگان نالوغلرنی آلار قایدن آلوب نی بلهن تولهسونلر. البته یورتلری، نرسهلری طورغدن صاتیلا باشلی. یللردن بیرلی صوغشار، اختلاللر دوام ایتو سببلی سودا و تجارتده غایت زور طورغونلق بولغان.

شول سببلی سوداگرلرنك حاللریده جیکل توگلدر.

مونه بو حاللر بارسیده خلق‌نی حاضرگی «اتحاد ترقی» حکومتندن صووتوغه سبب بولالر. حاضروك کوب کشیلر: کامل پاشا حکومتی وقتنده خلق‌غه موندی آورلقلر یاصالماغان ایدی، حکومت‌نك عادی قوهٔ مالیه‌سی بتکانلگی آڭلاشلو برله‌ن اول صلح یاصاونی تیوش طابقان ایدی، «اتحاد ترقی» جیلر ایسه خلق اوستینه بر چوق آورلقلر صالدیلر، صوغشنی یاڭیدن باشلاب نی قدر کشی و نی قدر مال تلف ایتدیلر، ایڭ آخرنده اشله‌نه طورغان اش شولوق ایسکی حکومتنڭ اشله‌رگه تله‌گانندن، یعنی ادرنه‌نی بیرودن و آطه‌لرنك کوبسندن واز کیچودن عبارت بولورغه اوخشی؛ چونکه حکومت اوزی صلح مذاکره‌سی باشلادی، دیلر.

خلق‌نڭ بو فکری یاڭلش ایکانلگن کورسه‌ته‌چك یاڭی واقعه‌لر، صوغش میداننده یاڭی اشلر بولورمی، یوقمی، اول حقده حاضرگه بر نرسه‌ده أیتوب بوله‌ی - قاراڭغودر. استانبول‌ده ترتیب و انتظام صاقلاو خدمتنك بولغان ژاندارم و پولیسلرنی صوغشقه یباروب، آنلر اورنینه مکتبلیلردن و سائر کشیلردن کوڭللی فرقه‌لر توزوماکچی بولغانلر ایدی. اجنبی سفیرلری بوڭا پروتیست ایتوب مانع بولدیلر. استانبولنی آندی کشیلر قولینه طاپشررغه بز اشانا آلمی‌مز، اگر آلای ایته طورغان بولسه‌ڭز بز اوز پراخودلرمزده‌غی عسکرلرنی قوری‌غه چغاروب ترتیب صاقلاتورغه مجبور بولاچقمز دیگانلر. شول سببلی اول فکر حاضرگه قالدی.

داخلی زایومنڭ موقت کویتانسیه‌لری باصلوب چغوب صاتیلا باشلادی. اصل بیلیت‌لری یاوروپاده باصیلوب کیله‌چك، کۋیتانسیه‌لر آقرون‌غنه صاتیلا. حکومت بونلرنڭ ایکی میلیون لیرالغن هندستان‌غه، بر میلیون لیرالغن مصرغه یباره‌چك دیه بر تورك غزته‌سنده کوریلوب قالدی. درست‌لگن بله آلمادم.

تورکیه‌نڭ اوز غزته‌لرینڭ مخبرلرینه صوغش میدانلرینه باروب خبر یازوب طوررغه مساعده ایتلدی. مینده تیوشلی اورنینه مراجعت ایتوب کلیبولی‌گه باررغه مساعده صوراب قاراغان ایدم. میڭا اشانچ‌لق بیان ایتوب مساعده بیررگه‌ده ممکن طاپقانلر ایدی. لکن، اجنبی دولت تبعه‌سی بولغانلغمدن، قاعده بوزولماسون و باشقه‌لرغه‌ده صورارغه یول آچلماسون دیب رخصت ایتلماونی موافق کوردیلر. طبیعی، بوی صنودن باشقه چاره یوقدر.

سلطاننڭ اوزی یاکه ولی عهدی صوغش میدانینه باروب قایتورلر،

یاکه ایاصوفیه‌گه فلان کیلوب خلق‌غه کورینه‌ره‌ك روح بیررلر دیه کوتکانلر ایدی. لکن بولمادی. اول طوغروده هیچ بر طاوش طن یوق. باری پرنسلردن شهزاده عبدالحلیم افندیگنه طاغن صوغشقه باروب کلیبولی محاربه‌سنده یارالانوب قایتدی.

حاضرگی حالده «غادم‌کوی» ایله استانبول آراسنده سیگز خسته خانه بار. یدیسی تورك «هلال احمر»ینکی، برسی اجنبی صلیب احمرینکی. ایاستفانوس ده یوز و یوز ایللی قاراوائلق ایکی خسته خانه، «عمرلی» ده هند هلال احمرینك ایکی یوز قاراواتلق، کلیبولی‌ده مصر و هند هلال احمرلرینك یوز ایللیشه‌ر قاراواتلق بره‌ر خسته خانه‌لری بار. بونلردن باشقه حکومتنك اوزینك زور زور عسکری خسته خانه‌لریده کوبدر.

بو کونلرده مونده یاڭی روم پطریقی صایلاندی. آلوك استانبولنك «قاضی کوی» محله‌سنده میترپولید بولوب طورغان و یونانستاننك آفینه دارالفنوننده اکمال ایتوب علم حقوق دوقتورلغی شهادتنامه‌سی آلغان، مکمل علوم دینیه تحصیل ایتکان بر کشیدر. سلطان حمید وقتنده‌ده روملر بر نیچه مرتبه بونی پطریق صایلارغه تله‌سه‌لرده، غایت روم ملتچیسی بولغانلقدن وروم چیرکاولرن یابدروب اول وقتده حکومت‌گه قارشی نمایشلر یاصاغانلغندن سلطان حمید بونی تصدیق ایتمی کیلگان ایکان. ایندی تصدیق ایتلدی. داخلیه ناظری و «اتحاد ترقی» کامیتیتی‌نك وکیللرندن عبارت بر هیئت اوزینه باروب یاڭی اورنی بلن تبریك ایتدیلر.

۱۲ فیورال.

٥٥

بر فرانسوز پروفیسورینك تحقیری و آنك ردی

بو کونلرده، مونده دارالفنون‌ده تورك استودینت‌لرینك بر جیولشی بولوب، بر فرانسوز پروفیسورینه قارشو پروتیست و نفرت بیان ایتدیلر. بوڭا سبب بولغان واقعه بودر:

فرانسیه‌نك «قلەرمون فەرران» دارالفنونی‌نك ادبیات شعبه‌سنده پروفیسورلك ایتوچی «دەدوویس دوژەرەر» آدلی بر فرانسوز اوشبو فیورال‌نك

۷ سنده بالقانلر حقنده بر لکسیه اوقوغان. شول وقتده تورکلرگه و عمومیتله اسلامیتکه قارشو بیك ناچار سوزلر سویله‌گان. سویله‌گانلرینك بعضیلری بونلردر:

«بالقانلیلرنك بو قدر عالی، مقدس، شانلی و ملی بر صوغشده بولونولرینه، صلیب‌نك هلالنی بو قدر موفقیتلی بر صورتده ایزوب، طاپتاب طاشلاوینه، خرستیانلق مدنیتی‌نك بو قدر معزز و فداکار بر اشینه ایسمز کیتارگه تیوش. موندی گوزه‌ل و عالی بر منظره‌نی دنیا یاراتلغاندن بیرلی بنی بشر کورگان یوق ایدی. مدنی یاوروپانك و خصوصیله فرانسیه‌نك وظیفه‌سی بالقانلیلرغه یاردم ایتو، تورکلر اوستینه یورو، آزیالی بو وحشی قاتللرنی یاوروپادن قووب چغارو ایدی. یاخشی بولدی، که یاوروپا دیپلوماتلری صوگغه‌راق قالوب بولسه‌ده اوزلرینك شوشی وظیفه‌لرن آڭلادیلر. فقط، بونلرنی استانبولدن قووب چغارو حقنده‌غنه یومشاق قیلنوب ناچار اشله‌دیلر. یونانلیلر، یاش تورکلرنك ظلم اوباسی بولغان سلانیك‌گه یورودیلر. تورکلرنی ابزه ابزه بو شهرگه کردیلر. حاضر بو شهرده کریست نورلر صاچوب طورا. یاوروپا قطعه‌سنده تورکلك و مسلمانلق‌نك صوڭ خرابه‌سی بولغان ادرنه یاننده بلغارلر خارقه‌لر کورسه‌ته‌لر. ایسکی تورك نادان، یالقاو، مسکین، پیس، شهوتپرست و اوغری‌در. یاڭی تورك ایسه نادان، یالقاو، مسکین، کبرلی، اوغری، شهوتپرست و بونلر اوستنه‌ده ایسروك‌در. تورك اوزینك آزیاتلق طبیعتیله وحشی و قاتل‌در. تورك دینلرنك ایك توبانی، ایك عادیسی بولغان بر دین (دین اسلام) ایله متدین‌در. تورك کوب خاتون آلا، تورك خاتونغه ات شیکللی معامله ایته. تورکده عائله فکری، عائله حسی یوقدر. تورك اولا تورك بولغانغه و ایکنچی‌دن مسلمان بولغانغه کوره مملکت اداره ایته آلو، مدنیت‌نك ایڭ توبان درجه‌سینه بولسون یتشه آلو وکشی شیکللی یاشی آلو قابلیتندن قطعیا محرومدر. تورك، کوکلگزگه کیلووی ممکن بولغان همه ناچارلقلرنی جامع‌در. پیه‌رلوتی، قلود فاره‌ر شیکللی تورك محبلری شرقنك لطافت طبیعیه‌سینه، گوزه‌ل هواسینه، ماتور کوگینه مفتون بولغان شاعرلردر. آنلر تورکلرنی یاخشی قهوه پشره بلگانلکلری ایچون سویه‌لر. ذاتا تورکلرنك بار کبك هنرلریده شول‌غنه‌در. بلغارلرنك، یونانلرنك و قاره طاغ هم صربلرنك صوغش وقتنده تورکلرگه ظلم ایتولری حقنده سویله‌نگان سوزلر طوغریدر. آلار عصرلردن بیرلی اوزلارن ایزگان، بالالرن، قرداشلرن کیسکان آزیا وحشیلرینه، نیش شهرنده کشی باشندن مناره یاصاغان قاتللرگه اوزلرینك ایسکی وحشت و ظلملرن قایتارودن باشقه بر نرسه اشله‌مه‌دیلر».

بو پروفیسور اوشبو سوزلرنی یوزلرچه، بلکه مڭلرچه خلق آلدنڭ سویله‌گان وقتده شونده بر نیچه تورك شاکردلریده حاضر بولغانلر. آلار بوڭا البته خورلانغانلر. آچولانغانلر. لکن مجلسڭ بر نرسه‌ده اشله‌مه‌گانلر، طاوش چغارماغانلر. طـڭلاب اوطورغانلر. صوڭندن بو پروفیسورنڭ اوزینه و دارالفنون مدیرینه کاغدلر یازوب پروتیست ایتکانلر. بونڭ نی ثمره‌سی کورلگاندر، ئلی‌گه معلوم توگل.

اوشبو واقعه مونده بلنو بلەن، یوغاریده یازدغمچه، تورك استودینتلری دارالفنون‌گه جیيلوب بو مسئله‌نی محاکمه ایتارگه قرار بیردیلر. لکن، مع‌التأسف بیك آز، بارلغی یوزگه یاقن کشی کیلگان، آلارنڭ‌ده بایتاغیسی دارالفنون طلبه‌سی توگل، اورتا و باشقه مکتبلر شاکردلری ایدی. استودینتلرنڭ معتبرانی و خطیبلری کیلمه‌گانلر. نطقلر بیك روحسز و صـیيق بولدی. مجلس روحسز اوتدی. شونڭ ایله برابر، اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیردیلر:

۱) تورکیه معارف نظارتی تورکیه‌نڭ رسمی مکتبلرنده فرانسوز تلی اوقتونی بتروب آنڭ اورنینه نیمسچه اوقوتسون. ۲) حاضرگه قدر حکومت حسابندن فرانسیه‌غه اوقورغه یبارلگان شاکردلرنی آندن آلوب اسویچره‌گه و گیرمانیاغه یبارسـون. ۳) تورك مکتبلرنده اوقتوچی فرانسوز معلملرنی اورنلرندن چغارسون.

حاضرگی کونده فرانسیه‌ده تورکیه حکومتی حسابندن اوقوچی عثمانلی شاکردلرینڭ مقداری مڭ‌گه یاقندر. تورکیه مکتبلرینڭ بارسنده‌ده دیه‌رلك فرانسوز تلی مجبوری اولوب، بوڭا هر درسدن آرتق وقت بیریله. شول سببلی اگر استـودینتلرنڭ بو قرارن حکومت اعتبارغه آلسه بایتاق اهمیتلی اش بولورغه ممکن.

عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری بو مسئله حقنده «تصویر افکار»ده تورك استودینتلرن شدتلی‌رەك حرکت‌گه اونده‌ب بر مقاله باصدروب چغاردی. اول یوغارغی قرارلر اوستینه، تورکلرنی مونڭدن صوڭ فرانسوزچه سویله‌شماسکه‌ده دعوت ایته و مقاله‌سنده: «اگر یاشارغه تله‌سه‌ڭ، عزت نفسمز، شان ملی‌مز باشقه‌لرنڭ پچراق آیاقلری آستنده طاپتالماسون دیسه‌ڭ، ایڭ توبان ملتلردن صانالغان قطایلیلردن عبرت آلیق» دی. رشید افندینڭ یازووینه کوره، مونڭدن دورت یل اُلوڭ یاپونیانڭ بر غزته‌سی فورموز آطه‌سی مسئله‌سنده قطایلیلرنی تحقیر ایتکاچ یاپون مکتبلرنده اوقوچی اون مڭ قدر قطای شاکردلری شوڭا پروتیست مقامنده بالاتفاق قوزغالغانلرده یاپونیانی طاشلاب کیته‌رگه قرار

بیرگانلر. ایکی اوچ کون اچنده همه‌سیده قطای‌غه کیتار ایچون ناغازاکی‌گه جیولغانلر. یاپونیا حکومتی موندن متأثر بولوب، غزته‌دن تحقیرن کیری آلدرتقان و قطای شاکردلرینك یول مصرفلرن بیروب اوز حسابندن کیری قایتارغان ایکان. رشید افندی مقاله‌سینك آخرنده: «یاشارغه تله‌گان ملتلر اوزلرینك بارلقلرن شولای کورسه‌ته‌لر، یوقسه قوری سوز بله‌ن‌گنه توگل» دی.

شوشی استودینتلر جیولشندن صوك یوغاری مکتب معلملرندن ودارالفنون طلبه‌لرندن بعضیلری ایله کوریشوب بو خصوصده فکرلرن صوراشدم. بو پروتیست جیولشی نیچون بولای صییق، توسسز بولدی، یا بتونلەی یاصاماسقه کیره‌ك ایدی، یاصاغاچ شه‌ب و روحلی ایتوب یاصارغه، تأثیر قالدررلق ایتارگه تیوش ایدی، بولای پچراتوب‌غنه قالو کوڭلسز بولدی، دیدم. قایسیلری: «آدم سینده، باشقه اشلرمز بتدی‌ده ایندی شونك بله‌ن‌می ماتاشورغه قالدی» دیلر. قایسیلری: «دورت بیش حکومت بله‌ن صوغوشقانمز یتمه‌گانده آنك اوستنه طاغن فرانسیه حکومتن وآنك دوستی بولغان روسیه‌نی آچولاندروب باشمزغه طاغن یاکی بلالر چغارتبق‌منی؟» دیلر و بعض برلری ایسه آچقدن آچق: «اول فرانسوز پروفیسورینك تورکلر واسلامیت حقنده سویله‌گان سوزلرینك بیك کوب قسمی تماميله طوغریدر، آنك قای یرینه پروتیست ایته‌سن، طوغری سوزلرگه پروتیست ایتوب آدم کولکیسی بولماقدن ایسه، سکوت ایتوب قالو عقللی‌راق بر اشدر، پروفیسورنك تورکلرگه «اوغری» دیب أیتووی‌گنه درست توگل، یوقسه قارت و یاش تورکلر حقنده‌غی سوزلری درستدر، دیلر.

بو فکرلرگه اوقوچیلرمز نیچك قارار، آنسن بلمیم. لکن، مین اوز طرفمدن بونلرنك برسینده‌ده قوشولا آلمیم. شخصی وملی ناموسنی صاقلاو ومدافعه ایتو مسئله‌سنده مینمچه هیچ بر نرسه مانع بولورغه و بو حقده هیچ نرسه حسابقه آلنورغه ممکن توگلدر. آلتی توگل، اون ایکی حکومت بر یولی هجوم ایتسه‌لرده ناموسسزلقنی قبول ایتو جائز توگلدر. همده تورکلر و تورکیه طرفندن موندی مسئله‌لرده ایتلگان شدتلی پروتیست ایچون فرانسیه‌نك‌ده، روسیه‌نك‌ده صوغش باشلاو احتماللری قطعیا یوق، بلکه بو اش افکار عمومیه‌نك تورکلرگه حرمتن آرتدررغه‌غنه سبب بولور ایدی. اوز حیثیت و ناموسن صاقلی آلماوچیلرغه هر کمنك حقارت کوزی ایله قارارغه حقی باردر.

بزنك روسیه تاتارلری‌غنه‌ده، مدنیت و عرفان جهتنچه نی قدر توبان بولسه‌لرده، اوزلری اوستنه حقارت آتدرماسقه بتون کوچلری ایله طریشوب

یاتالر. نیمیرووویچ دانچینقونك اسلامیت‌گه تیگان مقاله یاکه عباره‌لری ایچون وقتیله شدتلی پروتیستلر یاصاب عفو اوتنورگه مجبور ایتدیلر. «محمد اجماعی» دیگان اویوننی مسلمانلی شهرلرده اویناتماینچه شهردن شهرگه سوره‌لر. بالقان صوغشی وقتنده اوقوچی یاشلریمز. اسلامیت‌نی قاتناشدروب یورتولری ایچون روس غزته‌لرینه شدتلی پروتیستلر یازدیلر. بونلر بارسیده روح علامتی‌در. ملتده حیات و یاشارغه استعداد بارلغن کورسه‌ته طورغان علامت‌لردر.

اسلامیت‌گه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجه‌ده اولارق مقام خلافت وظیفه‌سی و آندن قالا همه مسلمان وظیفه‌سی‌در. شولای اوق تورکلك‌گه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجه‌ده، مستقل بولغان تورکیه و ایك مدنی بولغان عثمانلی تورکلری و آندن قالا عموم تورکلر وظیفه‌سیدر. بوگون فرانسیه‌ده بر پروفیسور بتون اسلامیت و تورکلك اوستنه شول قدر پچراقلر آتوب حقارت ایتسه و بونلر بارسیده شوب شوماغنه سکوب قالسه، ایرته‌گه باشقه بر مملکت‌نك، اوچنچی کون‌گه باشقه بر یرنك پروفیسورلری و غزته‌لری شولای حقارت ایتماسلر دیب نیچك أیته‌سن.

«وقت»ده بز آلوکده تورکیه احوالی و عمومیتله مسلمانلرنك حاضرگی بارشلری حقنده مأیوسانه بر روشده یازا ایدك. مینم موندن یازوب طورغان مکتوب و مقاله‌لرمده مأیوسیتلی‌در. اوقوچیلرمزنك بونلردن خوشلانماولرنده بله‌مز. حتی، تورکیه‌گه بونك نی دشمانلغی بار ایکان، دیب ایسابله‌وچی صاف قلبلی کشیلرده بولنووی احتمالدر.

لکن، یوغاریده بیان ایتلگان واقعه شیکللی بر چوق احوال باردر، که بزنی مأیوس ایته. کوکل کوتارلك، امید آرتدررلق اشلر بیك آز کورینه، دها طوغروسی هیچ کورنمی. بوقسه مسلمانلرنك ترقی و سعادتن تله‌مه‌گان بر مسلمان و تورکلك‌گه حرمت ایتمه‌گان و آگا خیرخواه بولماغان بر تورك بالاسی دنیاده بولونی مین تصور ایته آلمی من.

بر ملتنك اینته‌للگینتسیه‌سی اوزلرن ات ایتوب سوککان احمق و ادبسز بر فرانسوز پروفیسورن: «درست أیته، شولای شول» دیب طورسه‌لر؛ صالداتلری «بزنك وطنمز ادرنه، سلانیك، مناستیر ولایتلری توگل؛ بز قونیه‌لی، دیاربکرلی‌مز، اول ولایتلرنك کشیلری تلسه‌لر اوز وطنلرن اوزلری صاقلاسونلر» دیب طورسه‌لر و لوله بورغاس‌دن چتالجه‌غه قدر کیری چیگارگه امر بولغاچ سوینچلری یوزلرینه

چغوب: «اگر طاغن آنده مونده طوقتاتمایقچه شول چتالجه‌غه قدروك ییارسه‌لر اوچ دورت کون آچ قالورغه بولسه‌ده توزه‌ر ایدك» دیسه‌لر؛ آفیتسرلری، حکومت باشینه اوزلری تله‌مه‌گان فرقه کیچو بله‌ن آوروغه صالشوب، یاکه استعفا ایتوب خدمتلرن طاشلی باشلاسه‌لر؛ صالداتغه قارالغان یاشلری عسکرلك خدمتندن قوتولور ایچون هر تورلی چاره‌لر أزله‌سه‌لر وقوتولوب قالغاچ «الحمد لله بر یل‌غه بولسه‌ده کیچکدردیلر ئلی» دیسه‌لر؛ حالبوکه پاریژلرده، لوندونلرده اوقوچی میلیونیر مصر پرنسلری، یاخود روس دارالفنون شاکردلری اوز اختیارلری ایله کیلوب وهر تهلکه نی کوزگه آلوب صوغش میدانغه آتلسه‌لر؛ اول ملت‌نك خاتونلری حقوق و حریت‌گه اوزلری قارشی طورسه‌لر و اجنبی دورت مسلمه‌نك تشویقی ایله قوزغالوب ایکی مرتبه جیولغاندن صوڭ طارالوب بر برسینڭ غیبتنه کرشسه‌لر، «آمان موندی هواده آچق آرباده اورامده نیچك یوررگه کیره‌ك» دیه‌رلك درجه‌ده نازك و کبار بولسه‌لر؛ اول ملتنڭ بایلری حکومت‌گه شوندی آور وقتلرده خیرچی صدقه‌سی قدرده اعانت ایتمایقچه آقچه‌لرن و بتون قیمتدار نرسه‌لرن اجنبی بانقه‌لرینه، اجنبی اسقلادلرینه طوتررغه آشقسه‌لر؛ وطننڭ شوندی تهلکه‌لی وقتنده اول ملتنڭ ایڭ الوغلرندن بولغان کامل پاشالر، سابق شیخ‌الاسلام جمال‌الدین، نورادونگیان افندیلر، شریف، رشید عبدالرحمن پاشالر چیت‌که قاچوب کیتسه‌لر و مصرغه جییلوب عرب خلیفه‌لگی تأسیس ایتو، سوریه، یمن، بغداد، مکه، مدینه‌لرنی شونده قوشو حقنده انگلتره ایکمگنه مای سورتسه‌لر نیچك ایتوب کوڭل کوتاریلورگه کیره‌ك، نیچك ایتوب مأیوس بولماسقه کیره‌ك؟

درست، بونلر منگوللك صفتلر توگل. بارسیده اوزگاررگه، توزه‌لورگه ممکن؛ لکن، یاوروپا مدنیتی، یاوروپانڭ فعالیت اقتصادیه‌سی دریا شیکللی طاشوب کیله. توزه‌لگاننی کوتوب طورمی. چرك چارق نی قدر نرسه‌لر بار ایسه همه‌سن‌ده سبروب یووب آلوب کیته. مونه شونڭ ایچون‌ده مأیوسیت کیله: شونڭ ایچون‌ده قورقیلادر. تونس، جزائر، فاس، ایران، طرابلس غرب بونلر بارسیده کوز آلدمزده أروب، یوغالوب کیتدیلر. تورکیه‌نڭ‌ده آنلر کیتکان یولدن کیتماوی ایچون آنلردن فوق‌العاده زور باشقه‌لغی بولورغه کیره‌ك. حالبوکه، مع‌التأسف، تورکیه‌نڭ آنلرغه قاراغانده باشقه‌لغی اول قدر زور توگل، تورکلر فکر و روح جهتنچه آنلرغه بیك یاقندرلر، که قورقنچ‌نڭ ایڭ مهم نقطه‌سی‌ده، مینمچه، شولدر.

۱۳ فیورال.

٥٦

«اتحاد ترقی» حکومتینه قارشو اختلال

حاضرگی «اتحاد ترقی» حکومتینه قارشی یاکی بر اختلال حاضرلەنگانلگی حقنده بر نیچه کونلردن بیرلی قولاقدن قولاقغه سوزلر یوری هم شونك درستلگنه بعض بر علامتلرده کورلگالی باشلادی: بیك یش یشغنه پرەنس صباح الدین بکنك اسمی ذکر ایتله؛ حکومتدن اوزلرینه زور زورغنه اورنلر صوراب ده آلا آلماغان کشیلرنك صباح الدین بك ایله باروب کورشکانلکلری آکلاشیلا ایدی. صباح الدین بك و آنك دوستلری حاضرگی حکومتنك هیچ بر اشینه قاتناشمیلر، مجلسلرگه و کیکاشلرگه چاقرلسەلرده کیلمیلر ایدی. شول سببلی، الیکتریك چبغینك بر اوچی «اتحاد ترقی» چیلرده ایسه ایکنچی اوچی صباح الدین بك طرفنده اولدیغنی آکلاو و نی بولسەده شول یاقدن یاکی واقعەلر کوتو ممکن ایدی. گرچه، «اتحاد ترقی» چیلرنك ایك بیوك و ایك اساسلی مخالفلری کامل پاشا ایکانلگی معلوم ایسەده، حاضرنده آنك مصرده، یالگز «اتحاد ترقی» چیلرنك گنه توگل، بلکه بتون تورکیەنك یازمشی حقنده پلان وپرایکتلر توزو برلەن مشغول بولغانلغی معلوم در.

آلنغان خصوصی خبرلرگه کوره، انگلترەدن الهام آلا طورغان کامل پاشا و کامپانیەسی، بوندن صوك تورکیەنك مستقل صورتده یاشی آلمایەچغنه اشانوب، خلافتنی عربلرگه کوچررگه، بتون عربلرنی بر ادارەگه جیوب، انگلترە حمایەسنده «مستقل» بر عرب حکومتی تأسیس ایتارگه و ارمنیلر ایله کوردلر آیرلغاندن صوك (چونکه بونلرنك آیریلاچقلری و روسیه حمایەسینه کرەچکلری احتمال طوتولادر) بیك آز قالغان تورکلرنی داخلا مستقل بر حکومت ایتوب شول عرب حکومتینه قوشارغه، - آوستریا وینگریاگه اوخشاولیراق بر نرسه یاصارغه حاضرلەنمکدەدرلر. شوشی حقده سویلەشور ایچون حاضرنده مصرده زور کیکاش مجلسلری یاصالمقده، آنده سوریه، الجزیرەدن، یمندن، حضرموتدن، عماندن وکیللر، معتبر شیخلر و قبیله رئیسلری جیولمقدەدر. یالگز حاضرگه قدر بو فکرگه سنوسیلرگنه قوشلمی و وکیل یبارمی طورالر ایکان. (آنك وکیللری حاضرنده استانبولدەدر).

کامل پاشا شوندی زور پلانلر ایله مشغول بولغانلغی ایچون، اتحاد ترقی‌نی قاقشاتا طورو و ممکن بولسه طامرینه بالطه چابوب اوزن آودارو وظیفه‌سی باش قاماندیرنڭ اوزینه توگل، بلکه آنڭ معاونلرینه طاپشرلغان ایکان. شول سببلی اتحاد ترقی چیلرگه قارشی صوزولغان برنچی سونگونڭ اوچی استانبولنڭ اوزنده، بوغاز اچنده پره‌نس صباح الدین بك نڭ دؤاریسندن کورندی. شویله‌که: یاشرون بر کامیتیت اختلال چغاروب حاضرگی حکومتنی توشوررگه، حاضرگی مینیسترلرنی و اتحاد ترقی باشلقلرن توقیف ایتارگه و بارسن‌ده بر پراخودغه تویاب قایده بولسه‌ده یباررگه قرار بیروب، اشکه باشلارغه طورغانده‌غنه سرلری میدان‌غه چغوب حکومت طرفندن اوزلری توقیف ایتلدیلر.

کیچه کیچ برله‌ن بو تنتولر، توقیفلر خبری آوزدن آوزغه شهرده طارالغان ایدی. بوگون ایرته بله‌ن (۱۷ فیورالده) حکومت بو حقده یاخشوق مفصل صورتده رسمی معلومات نشر ایتدی. حکومت‌نڭ نشر ایتکان معلوماتینه کوره، پره‌نس صباح الدین بك‌نڭ سیکره‌تاری سطوت لطفی بك ایله ارضروملی صدقی، مصطفی و صفی و «تفیض» مکتبی شاکردلرندن حسن وسعید افندیلر و باشقه بر نیچه کشیلردن عبارت بر هیئت یاصالغان. بو هیئت ۱۸نچی فیورالده باب عالی یاننده بر نمایش یاصارغه، حاضرگی حکومت‌نڭ طوتقان سیاستی ضررلی ایکانلگن سویله‌رگه و اهالی‌گه هم عسکرگه خطاب قیلوب باصدرلغان پراقلاماتسیه طاراتورغه قرار بیرگان. پراقلاماتسیه‌نی بك اوغلنده «آنا طولی» اسمنده بر گریك مطبعه‌سنده باصدرغانلر. ایران اختلالچیلرندن محمدعلی اسملی بره‌وگه بومبالر زاکازات ایتکانلر. باب عالی‌نڭ و اطرافی‌نڭ پلانلرن یاصاب کسه‌لرینه قویغانلر. «اتحاد ترقی» جمعیتنه منسوب اهمیتلی‌ره‌ك آدملرنڭ اسپیسقه‌لرن توزوب، فاتیرلرن یازوب آلغانلر. حاضرگی مینیسترلرنی توشوروب عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلردن یاڭا هیئت وکلا یاصاتور ایچون سلطان‌غه مراجعت ایتارگه قرار بیرگانلر.

حکومت وقتیله بونلرنڭ حرکتلرن سیزوب طورغان. شول سببلی پالیتسه پراقلاماتسیه باصلغان مطبعه‌نی و مطبعه ایه‌سینڭ ایوون تنتوب پراقلاماتسیه‌لرنی قولغه توشورگان، ایه‌سی قاچوب اولگورگان. شول سببلی آنی توقیف ایتمی قالغانلر. صڭره پره‌نس صباح الدین بك نڭ دؤاریسنده لطفی‌نڭ فاتیرن تنتوگانلر. اوزی قاچوب اولگورگان. بارلغی یکرمی - اوتوز یرده تنتو بولوب، بومبا یاصاوچی ایرانلی‌نی وهیئت‌گه داخل بولغان بر نیچه کشیلرنی طوتقانلر. بایتاقلری‌ن قاچقانلر.

حکومت بو طوتولغان اختلالچیلرنڭ دیوان حرب محکمه‌سینه تسلیم ایتله‌چکلرن اعلان ایتدی.

ایندی بو واقعه‌گه خلق‌نڭ نیچك قاراوینه کیله‌چك بولسه‌ق: بوگا بره‌ونڭ‌ده ایسی کیتمه‌دی. بولووی هر کون احتمال طوتولغان بر اش دیب گنه قارادیلر. مونده خلق آندی واقعه‌لرگه اوگره‌نب بتکانلر، خصوصا اتحاد ترقی حکومتی‌نڭ صوغشنی قازانا آلمایه‌چغینی، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قولندن کیلمایه‌چگنی، نغتوب صوغوشاسی یرده صلح باشلاوینی و بورچقه آقچه طابا آلماوینی کورگاچ آندن خلقنڭ اخلاصی قایتورغه باشلاغان ایدی. اتحاد ترقی چیلرنڭ صوگغی کونلرده اوز آرالرنده‌ده بعض بر بولوطلر کورینه باشلاوی آنلرنڭ مخالفلرینه بیگره‌ك جسارت بیرگان بولسه کیره‌ك هم بو اتحاد ترقی علیهنده‌گی حرکت‌نڭ کیتکان صاین آرتا باراچغنده شبهه یوق؛ آنلرنڭ، حکومتنی اوز قوللرنده اوزاق طوتا آلولری ایسه بیك شبهه لیدر.

بو حاضرگی حرکت‌ده پره‌نس صباح الدین بك‌نڭ اوزینڭ دخلی بولوب بولماغانلغی معلوم توگل‌در. خلق آنڭ اوزینڭ‌ده دخلی وهیچ بولماسه خبری بار دیب اعتقاد ایته. اما، حکومت بو حرکت‌نڭ اهمیتن کیمتور ایچون، آنڭ دخلی یوق، بو اش باری اعتبارسز، «بوش قفالی» بر نیچه کشیلرنڭ «عقلسز حرکتاری» دیب گنه کورسه‌ترگه تلی.

بو اختلالنی یاصارغه تله‌وچیلرنڭ فکرنچه، گویا حکومت باشینه، عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلر کیترلسه ادرنه‌نی اوز آلدینه بی‌طرف بر اداره یاصاب صوغشنی طوقتاترغه ممکن و اول وقت بورچقه ۵۰ میلیون آقچه‌ده طابلاچغی کوتوله ایکان.

هر نه ایسه، موندن صوڭ تورکیه‌ده موندی اشلر یش بولورغه ممکن. مملکت‌نڭ سلامت‌لك‌گه چغاریلووی چیتن بر اش بولغانلغن آڭلاسه‌لرده کینه مونی اقرار ایته‌سیلری کیلمی. بعضیلری اوز فکرلرنچه موافق کورلگان صوڭ تدبیرلرگه یابشوب قارارغه لزوم کوره‌لر. بعضیلری ایسه شخصی منفعت‌لری ایچون اجنبی اینتریغه‌لرینه آلت بولالر. اما چروب توبی تیشلگان کیمه، اچنده‌گی کشیلرنڭ اوز آرا طارتشو، طالاشو، صوغشولرینه قاراب طورمی، باتقان صاین باتا بارا.

مسلمان دنیاسی عجایب‌در. اش اوز قوللرنده وقتده آنلر آراسنده دائما اختلاف، نزاع، بر برن آکلاماوچیلق‌لر بولا. چیت‌لر ادارەسینه کردیمی

بونلر بارسیده بته، طنچلانالر و بیك راحت‌گنه یاشارغه باشـلیلر. ایسکی خانلقلر، سلطانلقلر، حاضرگی ایران و فاسلر بارسیده بوگا شاهددر. شونك ایچون تورکلر آراسنده‌ده: «بز اجنبی اداره‌سینه کرماینچه طوروب راحت ایته آلاچق توگلمز، اوز اوزلـگمزدن آدم بولا آلمی‌مز» دیگان اعتقاد کینگان صاین کوچه‌یه بارا. بر یاقدن شونك ایچون وایکنچی یاقدن محال کبك بر نرسه ایله ماتاشو بولغانلغی ایچون اوزلرینك وطن و استقلاللرن قوتقاروب قالدرو حقنده بیك کوبلری اصلا فداکارلق کورسه‌تمیلر. فداکارلق کورسه‌توچیلر، دین غیرتی برلن یوروچی توبان و اورتا صنفلردر. یوغاری صنفلر ایسه وقوعی محقق بولغان نتیجه‌نك تیزره‌ك بولوون آرتق کوره‌لر.

۱۷ فیورال.

۵۷

هوالر و صوغش. ملی مال استعمال ایتو جمعیتی. غیر منقول ملکلر.

شهرده طنچ‌لق. اختلال چغاررغه تله‌وچیلرنك کوبسن طوتوب یابدیلر. تفتیش دوام ایته. اول حقده مونده باشقه‌چه معلومات یوق. خلق اول واقعه‌گه کوب اهمیت بیرمه‌دی.

بو کونلرده مونده جیل، یاگغور، قار، بوران بولدی. بر نیچه کونلردن بیرلی هوالر بیك ناچار. استانبولغه نسبتا کوبکنه قار یاودی. اوچ دورت کون بار ایندی بتمی طورا. هر طرف آپ آق قار آستنده. مونده عادتده قار یاوسه‌ده بره‌ر کوندن آریب بته طورغان ایدی. زور اوراملرنی هر کون کوره‌ب طازارتا طورالر.

صووق و قارغه کوره بایتاق کیبتلر آچلمی قالا. آچلسه‌ده آزغنه طورالرده یابوب کره‌لر. کیبت‌لرنك بارسنده‌ده ایشك یوق. اورامغه طابا یاقلری بتونله‌ی آچقدر. شول سببلی آنده طوررغه اوشیلر هم کیبت‌گه قار بورانی طولا.

موندی هواده البته صوغش‌ده یوق، هم بو قارلر آریته باشلاغاچده تیزگنه زور صوغشلر بولماسدر. موندی قاردن صوك آیاق آستی پچراق بولوب یوررگه اوڭایسز بولاچق، صولار طاشوب حرکت‌گه مانع بولاچق. کیبوب بتارگه آطنه‌لر کیره‌ك، همده اول کیبوب بتکانچه یا کیدن یاوب پچراتا طورا‌چقدر.

هر نه قدر حاضرگی حکومت طرفداری غزته‌لر صوغشنی دوام ایتدرو، صلح یاصاماو طرفن قوتله‌ب یازوب طورسه‌لرده، بو کونلرده صلح مسئله‌سینك یاخشوق آلغا کیتکانلگی بلنه باشلادی. آکلاشلدیغینه کوره، حکومت ادرنه‌دن واز کیچه‌رگه، آطه‌لر مسئله‌سن یاوروپالیلر قاراوینه قالدررغه راضی بولا. تیك شوکا مقابل تورکیه ــ بلغاریا حدودی‌نك بلغاریا تکلیف ایتکان مدیه ــ رودوستودن توگل، بلکه ایگنه‌بورنی ــ اینوس‌دن یاصالوون طلب ایته. تضمینات حربیه توله‌رگه راضی بوله‌ی. هر نیچك بولسه‌ده اوزاقلامی صلح‌غه بر اساس یاصالوب، صوغش طوقتالووی یاقن احتمال طوتولادر.

مدافعهٔ ملیه جمعیتی اولگیچه اشنده دوام ایته. عسکر و کوکللی‌لر یبار-یلوب طورا. انور بك‌نك یاره‌لانو خبری درست توگل. بو کونلرده ایکی اوچ مرتبه استانبول‌غه قایتوب کیتدی.

بر قسم ضیالی تورکلر «ملی مال استعمال ایتو جمعیتی» آدلی بر جمعیت یاصارغه طریشه‌لر. ایکی مرتبه جیولشلری بولدی. جیولشقه تورکیه‌نك زور اقتصاد عالملری و معلملری، محرر و سائر متفکرینی قاتناشدی. جمعیت تورکلرنی تورکیه‌نك اوزنده چغا و اشله‌نه طورغانماللرنی استعمال‌گه اوگره‌تماکچی بولا. بو جمعیت‌نك حاضر نظامنامه‌سن تیکشره‌لر. شعبه‌لرن ولایتلرده‌ده آچارغه فرض ایته‌لر. بو اش مهم اقتصادی و سیاسی مسئله‌لرگه تعلق ایتدگندن، خصوصا تورکیه‌نك اوزنده اشله‌نوچی نرسه بیك آز بولدیغندن بو جمعیتنی آچو مسئله‌سن صوغش بتکانچه کیچکدروب طورونی معقول کوروچیلرده بار. بعضیلری ایسه حاضروك آچونی تیوش طابالر.

نیچك بولوب قالور. لکن بو اشنك اچنده زور سوداگر، فابریق وزاوود ایه‌لری بولماغانلقدن، مسئله‌نك جدی و دواملی روشده قویلووی شبهه‌لی و حاضرگه قدر یاصالغان ئللا نی قدر جمعیتلر شیکللی بر نیچه جیولشلردن صوك بونك‌ده طبیعی روشده سونووی بیك احتماللدر. تورکیه و تورکلر یاوروپانك امور اقتصادیه‌سینه شول قدر نق باغلانمشلردر، که بونلرنی آندن قوتقارو ایچون فوق‌العاده زور قوتلر، بیك دواملی ثباتلرغه احتیاج باردر. بو صفتلر ایسه مع التأسف بزنك شرق خلقنده بیك آزدر.

مونده یورت، یر شیکللی غیر منقول ملکلرنك حدودلری و نظام قاشنده رسما کم‌گه عائد بولغانلقلری فوق العاده چوالچقدر. بزده‌گی شیکللی ناتاریوس غه باروب یازیشوب بر یورت، یاکه یر آلو و شوندن صوك شونی تمام اوزکنکی

ایتوب راحتله‌نوب طورو ممکن توگل. اول یورت، یاکه یر حقنده صوگندن ئلله نیندی دعوالر قوزغالا، آنك بر آزی وقف ملـکی، صبیلر ملـکی، ئلله نیندی وارثلر حقی ایکانلـگی، حدودی آلای توگل، ایکنچی تورلی ایکانلـگی حقنده بتماس توکانماس دعوالر قوزغالا. شول سببلی مونده یورت، یرلرنی بانقه‌لرغه زالوغغه صالوب آقچه‌ده آلوب بولمی، ملـکلرنك بهالری طوغری تعیین ایتلمه‌گانگه کوره، زالوغ آلو حقنده‌ده کوب خطالر و اوکایسزلقلر بولا ایکان. بو حال استانبولنك اوزنده‌گنه توگل، بتون ولایتلرده‌ده شولایدر.

حاضر مونه حکومت شوشی مسئله‌نی ره‌تکه صالور ایچون یاکی نظام چغاردی. کوچمی طورغان ملـکلرنی بارلاب، چیکلرن و کمنکی ایکانلـکلرن تیکشره‌چکلر، بهالرن تخمین ایتوب حق قویاچقلر. صوکره ایه‌لرینه قوپچی کرپیوستـلر بیریله‌چك، شوندن صوك دعوالر، اختلافلر بتارگه تیوش هم اول وقت ملك ایه‌لری اوز ملـکلرن صاتارغه، بانقه‌لرغه زالوغغه صالوب آقچه‌لر آلورغه و شول واسطه ایله ملـکلرن اصلاح ایتارگه‌ده ممکن بولاچقدر.

لـکن، بو مسئله مونده فوق‌العاده چوالچق و بیك کوب تورلی نرسه‌لرگه تعلقلی بولوب کیلـگندن مونی باشقاروب چغو، خیلی اوزون وقتلرغه توقف ایته‌چکدر.

۱۹ نچی فیورال.

۵۸

موسی کاظم افندی یاننده

استانبولنك مشهور و آچق فکرلی علماسندن بریسی موسی کاظم افندیدر. بو ذات اولـگی «اتحاد ترقی» حکومتی وقتنده شیخ الاسلام بولوب طورغان ایدی. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسندندر. برنیچه یرلرده درس اوقوتا. نشر ایتلـگان برنیچه اثرلری بار. سیاسی مسلـگی «اتحاد ترقی»چیدر.

دین و اعتقاد مسئله‌لرنده مقلدلك ایتمه‌گان و خدای بیرگان عقل بویونچه ایسابله‌ب اوز باشلرندن یاکی فکرلر چغاروب أیتکان کشیلرنك دورتسینه مجتهد اسمی بیرو و قالغانلرینه کافر، مبتدع، معتزله، دهری، دینسز دیو مسلمانلر آراسنده ایسکی‌دن بیرلی عادت بولوب کیلـگانلـکدن، بو اصطلاحلرنی یاکی

زمانغه تطبیق ایله استانبولده موسی کاظم افندیگەده «ماصون» دیب یوروتەلر. چونکه اول تقلیدنی فرض، اجتهادنی حرام دیب بلمی و «نقل ایله عقل قارشی کیلگانده، عقل ترجیح ایتلور، نقل تأویل اولنور» دیگان قاعدەنی تلدن آیتوب قالوغنه کافی توگل، آنی عملگه قویارغەده تیوش، دیب اعتقاد ایته ایکان. مونه شونك ایچونده فکرلری بورون آستلرندن اوتمەگان، «قیل، قال» دریالرینه بوولغان خواجەلر و هیچ بر نرسەدن خبرلری اولمادیغی حالده علمادن آرتق «دین صاقلاو» قایغوسنده بولغان عوام، موسی کاظم افندینی «ماصون» یاصاوده اوزلرنچه هیچ مشکلات کورمیلر ایکان.

درست، بعض بروەلر شیخ‌الاسلام وقتنده موسی کاظم افندیگه ماصونلق اسناد ایتوب، بو فکرنی مسلمانلر آراسینه باشلاب طاراتوچی کشی انگلتره سفارتخانەسینك ترجمانی مشهور «فیچ موریس» بولدی، چونکه‌اول «اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك مسلمانلر آراسنده آبروین بتروب، «اوزلرینك» کامل پاشاسن اش باشینه مندررگەطرشدی، دیلر. بولدیسه بولور، مونلغی خریستیانلرنك وخصوصا اجنبی ترجمانلر فلانلرنك مسلمانلرغه اوز دینلرن «یاخشی صاقلاو» حقنك یوللر کورسەتوب «خیر خواهلقلر» ایتکانلکلری نادر توگلدر. مسلمانلر بو «خیر خواهلقلر»نك نیچون ایتلگانلگن کوب تیکشروب طوررغه لزوم کورمیلر. «ماصونلق» مهرن باصوغه و بتون ملت ایچون مدار افتخار اولاچق بر کشینی چیتگه تیبوگه آشغا توشەلر. بو حال مونده‌غنه توگل، مسلمانلق دنیاسینك هر طرفنده‌ده شولایدر. وقتیله مرجانیلرنی، قورصاویلرنی معتزله، مبتدع یاصاب کیلگان روسیه مسلمانلرینك حاضرنك ضیاء الدین الکمالی‌لرنی، موسی بیگییف‌لرنی تکفیر ایتارگه طریشولری بزنکیلرنك‌ده باشقەلردن قالشماغانلغینه دلیلدر. شول قدریسی بارکه، بو تکفیرچیلر بزده‌گی شیکللی مونده‌ده آز و اهمیتسز بر قسم خلقدر. بزده موسی بیگییف‌نی تقدیر ایتوچیلر کوب بولغانلغی شیکللی، مونك‌ده موسی کاظم‌نی تقدیر ایتوچیلر بیك کوبدر. ذاتا، مرحوم شیخ جمال‌الدین افغانی حضرتلری: «عوام طرفندن تکفیر ایتلمەگان کشی، خواص‌نك تحقیرینه مستحقدر» دیه ایدی.

موسی کاظم افندی ایله اوزونراق سویلەشورگه و بعض بر خصوصلرده فکرلرن طڭلارغه تلەب ألوکدن مساعدەسن صورادم. برجمعه کوننی، جمعەغه قدر وقت تعیین ایتدی. اول کون بوش بولا ایکان. دارالفنون طلبەسندن عبدالرحمن افندی عبدالرحیم ایله بز آنك آق سرایدەغی قوناغینه ایرته

ساعت ۹ ده باردق. بزنی بر بولمه‌گه کرتب اوطورتدیلر. بولمه‌ده اوستال فلان یوق. دیوار بویلرینه اورندقلر، بر یاقغه دیوان قویلغان. دیوان اوستنده برنیچه تورکچه غزته‌لر چوالوب یاتا، شونلر یاننده بزنڭ موسی افندینڭ «خلق نظرینه بر قاچ مسئله» رساله‌سی طورا.

سابق شیخ الاسلام موسی کاظم افندی.

نیمر پیچ‌گه یاغلغان. چاتر چوتر یاتا. بولمه جلی. استینالرده ئلله نیندی دعالر، شعرلر، صلواتلر یازغان لوحه‌لر آصلغان. دیواننڭ بر چیتنده صووق وقتده صرتقه صالوب اوطورا طورغان کچکنه بر طون طورا. ایشك یاننده قومودنڭ اوستنده کوزگی وآنڭ یاننده بر صارت کله‌پوشی بار.

آزغنه طورغاچده سیکز طوقز یاشلرنده کچکنه بر قز قهوه‌لر کیتردی. اولده بولمادی: ایشکدن، جبه‌لی چالمالی بر خواجه کیلوب کروب بزنڭ یانغه اوطوردی.

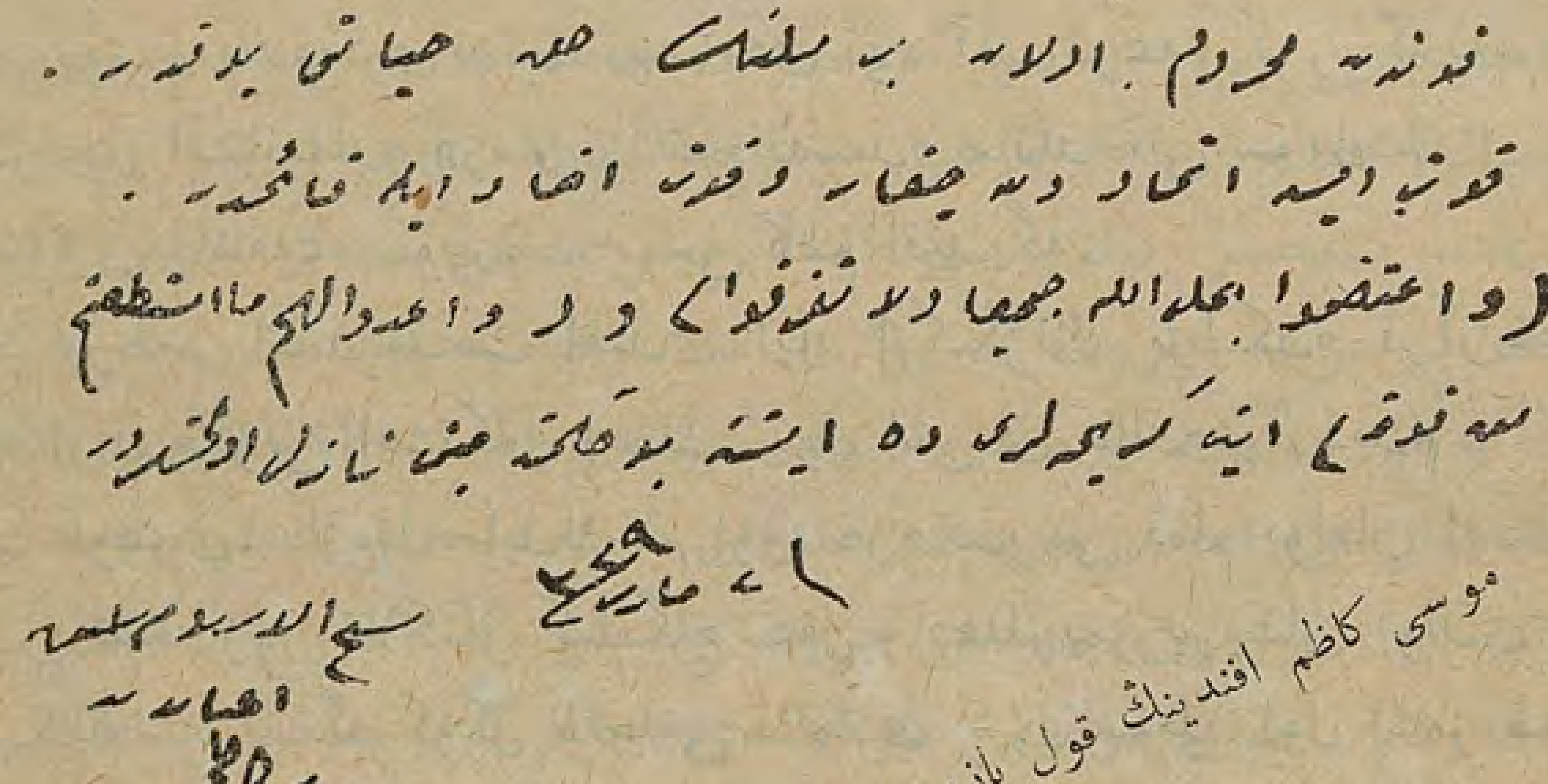
قوتدن محروم اولان بر ملتك حق حیاتی یوقدر.
قوت ایسه اتحاددن چقار، وقوت اتحاد ایله قائمدر.
(واعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا) و (واعدوا لهم ما استطعتم من قوة) ایت کریمه‌لری ده ایشته بو حکمته مبنی نازل اولمشدر.
شیخ الاسلام سابق موسی کاظم افندی

موسی کاظم افندینڭ قول یازووی.

سلاملاشدق. هوادن، اوته‌دن بیرودن سویله‌شه باشلادق. بزنڭ روسیه‌لی ایکانلکنی بلگاچ: «بو ایرانده بایتاق مسلمان بار، اما بونلرده عجایب بر خلقدر، اوز آلدینه بر فکر برله‌ن یاشیلر، باشقه مسلمانلر ایله حسن

مناسبت تأسیس ایتارگه وطانشورغه هیچ طرشمیلر، اوزلرینه مخصوص برمذهب طوتالر، اسلامیت‌نك مبدأ و منبعی اولان مکه‌ده، مشروع دورت مذهبنك نماینده‌لری بار، حالبوکه بونلرنك بیت آندی نرسه‌لریده یوق» دیدی.

شول آراده بولمه‌مزگه طاغن برخواجه کیلوب کردی. موسی کاظم افندی یوق ئلی.

اوزاق‌ده اوتمه‌دی، موسی کاظم افندی اوزیده کیلوب کردی. باشنده چالما، اوستنده جبه فورماسنك تگلگان کیك طون. صاچ صقاللری آغارا باشلاغان. قصقه‌راق بویلی بر ذات‌در.

توره‌گی قریسلاغه کیلوب اوطوردی. خواجه‌لر آنك قوللرن اوبوب کورشدیلر. اوطوروشوب سلاملاشقاندن صوڭ موسی کاظم افندی «خلق نظرینه» رساله‌سن کورسه‌تب:

ــ سزنك موسی افندینك کتابن اوقوب یاتام ئلی، دیدی.

ــ نیچك طابدیگز؟ دیدم.

ــ گوزه‌ل، چوق ایی شیلر یازمش، ماشاء الله، چوق جسور بر ذاتدر بو موسی افندی، دیدی. آنك ایله طانشلغی بارلغن، کوریشولرن، آنك عالم، فاضل و متقی بر آدم ایکانلگن بیان ایتدی.

ــ باشقه اثرلرن‌ده مطالعه بیوردیگزمی؟ دیدم.

ــ یوق، باشقه‌لری قولیمه توشمه‌دی ئلی، آلدرترغه، کوررگه تلیم، دیدی. آنك اثرلری استانبولده «زمان» کتبخانه‌سنده صاتلدیغنی سویله‌دم.

سوزنی باشقه‌عه کوچروب موسی کاظم افندیگه:

ــ مرحوم احمد مدحت افندی ایله ایکگزنك برلکده قرآن‌غه تفسیر یازمقده اولدیغگزنی ایشتکان ایدك. شول اش نی حالده‌در؟ دیدم.

ــ طوغری، یازمقده ایدك هم اون جزء قدرسی تمام بولغان ایدی، لکن مملکت باشینه زور فلاکتلر کیلگاچ عقل و ذهنلریمز پریشان بولدی، علمی مسئله‌لر ایله شغللنرگه کوکل طنچلغی قالمادی. شول سببلی اول اشمز طوقتلوب قالدی، مدحت افندیده مرحوم بولوب کیتدی، دیدی.

ــ شاید سز آنی اوزگز تمام ایتو نیتنده‌سگز، دیدم.

ــ شبهه‌سز، تمام ایتارگه طریشه‌چقمن، باخصوصکه، آنك مشکل بر قسمی تمام بولغان ایندی، دیدی.

سوز، مملکت‌نك حاضرگی احوالنه دائر باشلانغاچ موسی کاظم افندی دیدی:

– اگرده هر تورلی فداکارلقلرنی التزام ایتوب وحتی لزوم کورلسه ایکی یوز ملك کشی قروب بولسەده روم ایلی قطعەمزنی قوتقارا آلماساق، مینم فکرمچه، کیلەچکده بزنك ایچون مستقل یاشاونی امید ایتارگه اورن قالمیدر. بزنك عسکری ناموسمز بو قدرنق یمرلگاندن صوك، مملکتمزنك قالغان قسملرن بز نیندی قوتگه طایانوب صاقلی آلیق. بار کوچمز عسکردن عبارت ایدی. اولده بو حالگه توشکاچ، دائما بزدن آیریلو قصدنده بولغان عربلر، ارمنیلر، کوردلر اوزرنده بزنك کوبمو نفوذمز قالور. شونك ایچونده مینم فکرمچه ایك صوك درجەگه قدر فداکارلق کورسەتب روم ایلی قطعەسینك هیچ بولماسه بر قسمن قوتقارونی بز اوزمزگه حیات و ممات مسئلەسی دیب بلورگه تیوشمز.

صوڭره موسی کاظم افندی تورکیەدەگی ارمنی، روم، عرب، آرناود، کورد کبك تورلی قوملرنك اصل تورك خلقینه یاقنلاشورغه تلەمەدیکلرینی، بالعکس کوب زمانلردن بیرلی هر قایوسی اوزلرینه مخصوص ملی خیاللر، آیریلو فکرلری طوتوب کیلدکلرینی، شول سببلی تورکلرنك آنلر ایله برلەشەرك «حریت و ائتلاف» پارتیەسی یاصاولری، تورك خلقی و تورك منفعتی ایچون دهشتلی بر ضربه اوردیغنی، موندن صوك اگر مملکتگه آزمی کوبمی فائده ایتو ممکن بولســه آنی یالکز «اتحاد و ترقی» چیلردن گنه کوتارگه ممکن اولدیغنی سویلەدی.

– صوغشنی دوام ایتدررگه حکومتنك مالیه جهتی مساعد بولورمی ایکان صوك؟ دیدم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی:

– هیچ شبهەسز بولور؛ چونکه آناطولی خلقی عسکر ایچون کیرەکلی نرسەلرنك بارسندە یباروب طورالر: آت بیرەلر، صالام، پچان، آرپا بیرەلر، اوزلری کوڭللی بولوب یازیلالر، شولای بولغاچ آقچەغه اول قدر زور احتیاجك یوق؛ آناطولیدن اعانه طریقیله کیلگان ئلله نیچاقلی آتلر بار، یازلغان کوڭللیلر بار. اوزلرن صوغش یرینه یباریلورگه احتیاج یوقلقدن نوبت کوتوب طورالر. مونه شولارنی طوتارغەده یباررگه و صوغشنی نقلاب دوام ایتدررگه کیرەك، دی.

– بو اوتکان صوغشده جیڭلونك سببلرن نیلر دیب ایسابلیسز؟ دیه صورادم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی استهزائی بر روشده:

– نی بولسون، اوتکان کابینیتنك بالقان حکومتلری ایله اتفاقیدر؛ چونکه صوغش باشلار آلدندەغنه بزنك کابینیت روم ایلندەگی ۱۲۰ ملك نظاملی عسکر

مزنی طاراتدی، اتحاد ترقی‌گه دشمنلق ایتار ایچون آنڭ طرفندن قویلغان همه مأمورلرنی صوغش آلدنده‌غنه آلماشدروب، دورت یلدن بیرلی حاضرلەنب کیلگان ترتیبلرنی بوزدی؛ شول سببلی یوزەر واغون آزقلریمز دشمن قولینه کیچدی، اوزمزنڭ عسکرمز وآتلریمز آچلقدن قرلدیلر. ٦٥٠ طوبمز، ٢٥٠ مڭ أور یا کی کیوممز دشمنلرغه تسلیم ایتلدی؛ ایسکی کابینیت، «اتحاد ترقی» چیلر بر نرسەده حاضرلەمەگانلر دیب کورسەتر ایچون عسکرنی آچ یالانغاچ طوتا ایدی، دی.

سوز اوقو، مکتب و مدرسەلر اوزرینه آچلغاچ، مین:

— صوڭ سزنڭ شیکللی منور الافکار علما ایسکی عرب مدرسەلری شیکللی، دین و دنیا اوگرەته هم حمیتلی و فداکار آدملر یتشدره طورغان نمونەلك برەر مدرسه آچوب قارامیسزمی؟ دیدم. مینم بو سؤالم اوزرینه موسی کاظم افندی کوب نرسەلر سویلەدی. آنڭ بو سویلەگان نرسەلری اسلام مدرسەلرینڭ اصلاحی حقنده اهمیتلی فکرلرنی حاوی ایسەده تفصیلا یازارغه اورن مساعد بولمادیغندن خلاصەسن‌گنه یازوب اوتارگه مجبورمن.

موسی کاظم افندینڭ دیدگینه کوره: اول اوزی اسلام دنیاسینڭ تجدد و ترقیسینی مدرسەلرنڭ اصلاحنه بیك زیاده مربوط دیب بله. شونڭ ایچون‌ده مونده حریت بولور بولماس اول مدرسەلر اصلاحی مسئلەسن قوزغاتقان. بوخصوصده دوقتور ناظم بك ایله سویلەشب نور عثمانیه قلوبنده علمادن عبارت بر کیڭاش مجلسی یاصاغانلر. اهلیتلی کشیلرنی شونده چاقروب مسئلەنی عرض قیلغانلر. پروغرام ولایحەلر توزو ایچون کامیسیەلر صایلارغه بولغانلر. لکن شول آراده، چاقرلماغان ایکی خواجه (راسخ و خالد افندیلر) کیلوب مجلس‌گه کورگه رخصت صوراغانلر و بزنڭ‌ده أیتەچك سوزمز بار دیگانلر. رخصت ایتلگان. صڭره بونلر: «سز وضع قدیمنی بتررگه تلیسز، آرامزغه دینسزلك کرترگه سبب بولاچقسگز، مدرسەلرگه یا کی فنلر کرترگه لزوم یوقدر، آلار ایسکیچه قالورغه تیوشدر، صاف دینی کوینچەطورولری‌لازمدر» دیه طاوش کوتارگانلر. صڭره‌طش‌غه چققاچده مدرسەلر اصلاحنه قارشی آگیتاتسیه یاصاب افکار عمومیەنی چوالتقانلر. شول سببلی اول وقت بو اصلاحات مسئلەسی رەتلەب میدان‌غه قویولا آلمی قالغان. صڭره بو ایکی خواجه ٣١ مارت واقعه‌سنده «شریعت ایسترز» دیه میدان‌غه چققانلر. خالدی پارلامینت اچینه کروب مبعوثلرگه: طارالگز، بز شریعت ایسترز! دیه قچقرغان و آیاصوفیه میدانلرنده مشروطیت‌گه قارشی خلق‌غه

نطقلر ایراد ایتکان.

نهایت، موسی کاظم افندی اوزی شیخ‌الاسلام بولغاچ طاغن برنچی اش ایتوب مدرسه‌لر اصلاحن خاطرگه آلغان. بو خصوصده لائحه و پروغراملر توزو ایچون خواجه شوکتی، حلیم ثابت، سابق دیپوتات عبیدالله، خواجه فطین، علمای مشهوره‌دن نعیم بك وطاغن بر ایکی کشیدن عبارت بر کامیسیه یاصالغان. بو کامیسیه مشیخت دائره‌سنده کونلرچه، هفته‌لرچه مشغول بولغان، فقط، بر فکرگه جیولا آلماغانلر. تورلیسی تورلی فکرده بولونغانلر. صکره موسی کاظم افندی اوزیده بونلر یانینه اوطوروب مشغول بولوب قاراغان. لکن، فکرلرن برله‌شدره آلماغان. نهایت، هر قایوسینه‌ده: اول حالده هر قایوگز اوز فکرگزچه پروغرام ولائحه‌لرگزنی یازوب میکا بیریگزده، کامیسیه طارالسون، دیگان.

موسی کاظم افندی: فی الواقع بارسیده یازوب بیردیلر، هله حلیم ثابت افندی بتون اسباب موجبه‌سیله بر جلد کتاب قدر بر نرسه ترتیب ایتکان ایدی، دی. مونده شونی‌ده ایتوب اوتیم: خواجه شوکتی افندی استانبول مدرسه‌لرنده اکمال ایتکاننك صوڭنده گیرمانیاغه باروب ایکی اونیۋیرسیتیتنك علوم الهیه شعبه‌لرنده اوقوب قایتقان بر ذاتدر. اوزی بله‌ن کوریشوب سویله-شدم. اورتا یاشلی بر خواجه، باشنده چالما، اوستنده جبه، فکری آچیق، اسلامیتگه محبتی زور، دینی فلسفه‌لردن تیره‌ن بحثلرگه کریشه، معتدل فکرلی بر ذاتدر. حاضرگی کونده استانبول مدرسه‌لرنده درس اوقوتا. بو کشی مدرسه‌لر اصلاحی حقنده اوزینك ترتیب ایتکان شول پروغرامن باصدروب چغارغان. بر نسخه‌سن میکا هدیه ایتدی. مونك پروغرامن موسی کاظم افندی‌ده بیك یاراتقان. لکن کوب آقچه حاجت بولاچق، اول قدر آقچه طوتارغه حاضرگه بزنك قولدن کیلمایه‌چك ایدی، شول سببلی آنك پروغرامن قبول ایتوب بولمادی، دی.

کامیسیه‌نی طاراتقاندن صوڭ موسی کاظم افندی شیخ‌الاسلام وقتنده اوزینك مستشاری ایله کیڭاشوب بو پروغراملردن بر خلاصه چغارغانلر و شوڭا موافق باشده استانبولنك یکرمی مدرسه‌سن اصلاح ایتوب قارارغه بر لائحه توزوب مجلس مبعوثانغه کرتکانلر. قارالورغه نوبت یتمایچه بو لائحه شونده قالغان. حاضرنده‌ده شونده یاتا ایکان. مجلس مبعوثان آچلغاچ قاچانده بولسه بر وقت دقتگه آلنورغه تیوشدر، دی.

مین موسی کاظم افندیگه:

ــ صوڭ سزنڭ وقف‌لر بیك کوب بیت، شونلرنڭ وارداتی بلەن بو مدر-
سەلرنی تأمین ایتارگە ممکن توگلمی؟ دیدم.
بوڭا قارشی اول میڭا دیدی:
ــ درست، وقفلرمز کوب. اما آنلرنڭ وارداتلرن بار دیسەڭدە یاری،
یوق دیسەڭدە یاری. چونکە وقف‌نی اوزگارترگە یارامی دیگان فکرگە بناء،
بونلرنڭ وارداتلری حاضرگی زمان‌غە نسبتا یوق حکمندەدر؛ اگردە استفادە
ایتلورگە تلەنسە حاضرگیدن یوز مرتبە آرتق داخود آلورغە ممکن ایدی.
مثلا: شهر اورتاسندە قالغان زیارتلر، تکیەلر، تماملە خریستیان محلەسندە قالوب
معطل و بوش یاتا طورغان مسجدلر بار. شول زیارتلردن برسن شهر امینی
موندن ایکی یل آلوڭ شهر طشینە کوچررگە و تیرەسن گوزەل احاطە ایتدروب،
اچینە آغاچلر اوطورتەرق باغچە یاصارغە تلەدی. ایسکی زیارت اورنن ١٥٠
مڭ لیراغە صاتوب آلوچی بار ایدی. لکن، زیارتنی کوچرو یارامی دیگان
فکرگە بناء، شونی اشلەب بولمادی. خرستیان محلەسندە قالوب یمریلوب بتمکدە
و بوش یاتمقدە اولان بر مسجدنی اوقاف ادارەسی سوتدروب، آنڭ اورنینە
داخودلی بر یورت صالماقچی بولدی وشونڭ وارداتندن مسجدگە احتیاج بولغان
بر اورن‌غە شول واقف اسمندنوڭ یاڭی بر مسجد صالماقچی بولدی. لکن،
بوڭادە شرعا مساعدە بوقلغی بیان ایتلدی. ایسکی زیارت شهر اورتاسندە
جایلوب بوم بوش یاتا. اوستندەگی آغاچلر آراسندە کیچلری جییلوب اچەلر،
هر تورلی فسق فسادلر اشلەنە. اوستندە حیوانلر اوتلاب یوری. آتلر یاتا.
یمروڭ ویقنتق منظرەسی شهرگە چیرکین‌لك بیروب طورا. مسجد کیتکان صاین
یمریلە بارا. تیرە یاغی نجاست محلی بولغان. مونە بولار بارسیدە درست، اما
آلارنی اوزگارتب ترتیب‌گە قویو درست توگل! شولای بولغاچ اول وقفلردن
نیچك فائدەلانسن، شهرنی نیچك اعمار ایتەسن. وقف مسئلەسی اقتضای زمان‌غە
موافق حل ایتلمەگاندە بزنڭ اسلام شهرلرینڭ اعمار ایتلولری بیك چیتن بولاچقدر.
صوڭرە موسی کاظم افندی «عثمان دەدە» تربەسینڭ حکایەسن سویلەدی.
شهزادە باشی اورامن کیڭایتکاچ «عثمان دەدە» دیگان بر مرحومنڭ تربەسی
اورامغە چغوب قالغان ایکان، شونی کوچرترگە هیچ کمنڭ جسارتی یتمەگان.
شهر امینی داخلیە ناظرینە، داخلیە ناظری شونی کوچرترگە فتوا صورات شیخ
الاسلامغە مراجعت ایتکان. اول وقت داخلیە ناظری طلعت بك، شیخ‌الاسلام
شوشی موسی کاظم افندی بولغانلر. شیخ‌الاسلام فتوا بیررگە قورقغان. طلعت

بك گه: آنی بزدن صورامیچه‌غنه کوچره بیریگز، صوراسه‌گز فتوا بیره آلامز، دیگان. طلعت بك بر توننه بله‌ن بر نیچه کشی آلوب بارغان‌ده تربه‌نی قازیتوب آلوب مسجد اچینه کومدروب قویغان ایرته‌ن طوروب‌قاراسه‌لر «عثمان دده»نك تربه‌سی یوق. شوندن صوك، بو نی حال بولدی دیب شیخ‌الاسلام‌غه (موسی کاظم افندیگه) مراجعت ایتکانلر.

موسی کاظم افندی آلارغه: اگر عثمان دده ایسان بولوبده آنك ایووی شـولای اورام اورتاسنده قالسه آنی شونده طوتارلرمی ایدی، البته یوق. ایندی آنك روحسز جسدی یاتقان تربه‌نی نیچك ایتوب اورام اورتاسنده طوتسونلر. عثمان دده بوگا اوزیده راضی بولو احتمالی یوق‌در، دیه عقلی و نقلی دلیللر ایله اقناع ایتوب یبارگان.

مین:

ــ صوك موندی مسئله‌لر حقنده نیچون مقام مشیخت آیرم آچیق فتوالر بیروب احوالنی ایضاح ایتمی؟ نیچون اول اوزی عوام افکارینه قاراب، شوگا حرمت ایتوب طورا؟ دیدم.

ــ بوندی نرسه‌لرنی آ کلارغه اهالی‌ده استعداد بولماغان مدتده مشیخت‌نك ظاهردن عدول ایتوب فتوا بیرووی اوگایسزدر؛ فائده یرینه ضررنی موجب بولو احتمالی بار؛ هر نرسه‌نی‌ده فتوادن کوتوب طورماسقه، اشلی بیرر گه کیره‌ك، دی.

موسی کاظم افندی ایله کوریشووم مینده بیك یاخشی تأثیر قالدردی. تیره‌ن علملی، کیك وحر فکرلی بولغانلغن آ کلادم. بر قصوری بار ایسه اول‌ده جسارت مدنیه‌سی یوقلغی‌در. اوزینك توشونگان فکرن آچقدن آچق سویله‌رگه ویازوب چغاررغه قورقا ایکان. مونی اوزینه‌ده آیتدم. جسور محمد عبده‌لرنك، شیخ جمال‌الدین‌لرنك فکرلری بو کونگی کوننی اسلام دنیاسنده قانات جایوب اوچقانلقلرن، اسملری هر یرده حرمت ایله یاد ایتلـگانلـگلرن ایسکه توشوردم.

ــ شولاین شولایده بیت، بزنك احوال ومحیطمز آ گا مساعد توگل، دیدی.

۲۰نچی فیورال.

۵۹

صلح مسئله‌سینه نیچك قاریلر؟

استانبولنك هواسی‌ده سیاستی شیکللی تیز اوزگاروچاندر. بر نیچه کون دوام ایتکان قار، یاڠور، بوران، صووق جیللردن صوڭ کیچه‌لی بوگونلی ایس کیتکچ ماتور کونلر باشلاندی. بتون استانبول مناره‌لری یاقطی قویاشنك نوری اچنده غرق بولوب طورالر. هوا جلی. غرادوس کوندز ۱۲–۱۳ درجه‌گه یته. باب عالی جاده‌سینه قاراغان ترزم طوتروق آچق. طشدن، ایسنه‌ب طویماسلق درجه‌ده هیبت هوا کره. یاز ایسلری کیله. بتون خلق اورام‌لرغه توگلگان. یورومیلر، عادتا یوزه‌لر. شول قدر کوب و طغزلق. کیبتچیلر یوقاغنه جایلك کیومده، کوبسی‌نك باشلری آچیق، اورامده کیبتلرینك ایشکلری توبنده هیچ طوقتاوسز اوزلرینك کیبتلرنده‌گی ماللرنك اسملرن أیتوب، آلارنی ماقطاب اوتکان بارغاننی اوز کیبتلرینه چاقروب طورالر. بتون اوراملر گوژ ایتوب طورا. قهوه خانه‌لر لغروم طولی. اسکامیه‌لر بتون تراتوارلرنی طوتورغان. نارگیله‌نك توتونلری احتمالکه آیاصوفیه مناره‌لری ایله یاریشوب کوککه طابا اوزایالر. کم بلور، آنده ئلله نیندی سرلی دنیالرغه ایریشوب بو دنیاده تورکلرنك بارلغن و شولای راحت طورغانلقلرن خبر بیره طورغانلردر!..

یا، صوغش؟ ئه‌ی چن صوغش‌ده بار بیت ئلی! بار بارن. لکن ایندی بو مونده اونتلورغه یتوب بارا. برەو آتاب صوراسه‌غنه ایسکه توشه. یاڠیدن صوغش باشلانوغه بر آی اوتدی. تورکلرنك کوڭللرن قوزغاتورلق، یاکه راحت‌لرن بوزارلق بر نرسه‌ده بولغانی یوق. چتالجه‌ده، بولایرده یوزەر مك عسکر طورا ایکان. طورسه طورر شول. برده عجب توگل. تورك عسکری عصرلردن بیرلی شولای ئلله نیچه یرلرده جییلوب طورغان، طارالغان، صوغشقان، جیڭلگان، جیڭلگان. تورکیه و تورکلر ایچون بونلر برده عجایب واقعه‌لر توگل. ایسلری کیتمی. تورکلرنك ایسلری کیتسه صلح مذاکره‌سی باشلانوغه کیتارگه تیوش ایدی. چونکه کوز آچوب یومغانچه دیه‌رلك قصقه بر زمان اچنده شول قدر زور واقعه‌لرغه اوچراو، زور روم ایلی قطعه‌سن یوغالتو، شول قدر یوز مڭلرچه تورك نسلی قریلو، تورك قانی توگیلو، تورك ناموسی تحقیر ایتلو

تورکلرنڭ یوره‌کلرن تتره‌تورگه: «یا! بز بولارنڭ بارسنڭ شولای یوتوب قالامزمنی؟»
دیدرتورگه تیوش ایدی.

مع التأسف، بو سوزلرنی عموم ملت أیته آلمی، بو آچیلرنی عموم ملت سیزمی. آنڭ طامرلرنده‌غی قانلر اویوشقان. اول اوزینڭ اوستنه چوکگان عطالت‌لرنی کیسه‌کدنگنه سلکوب آتوب طاشلی آلمی. لکن، بو خصوصده آنلرنی عیبله‌ب‌ده بولمی. چونکه بو حاللر عصرلردن بیرلی دوام ایتوب کیلگان بر طاقم سیاسی، اجتماعی، دینی و تاریخی فکرلر و نظرلرنڭ نتیجه‌سیدر. تورکلرنڭ اوزلرنده قصور یوق؛ انسانلق صفتیله آنلر ایله انگلیزلر، فرانسوز، نیمسلر و روسلر آراسنده برآیرماده یوق. بلغارلرنڭ اوتوز یلده اشله‌گانلرن تورکلرنڭ‌ده اشلی آلولری هیچ شبهه‌سزدر. خصوصا تورکلرنڭ اخلاق و طبیعت لری کورشیلرنده بولغان کوب ملتلرنکندن یاخشی و عالی‌در. فقط بو بیچاره ملت، بوزولغان اسلامیت‌نڭ خرافاتنه قربان کیتدی.

تورك قومی‌نڭ یاوروپاغه کیلوب یرله‌شکان بر قسمی‌نڭ (عثمانلی تورکلرینڭ) کیتدکچه انقراض‌غه یوز طوتوب ایك آخرده بو حالگه توشولری و ایکنچی بر قسمی‌نڭ (ژینگرلرنڭ) بو قدر ترقی و تمدن‌گه ایریشولری کوز آلدینه کیتروب قارالسه بونلر آراسنده‌غی فرقنڭ سببلری هر شیدن الوك بونلرنڭ روحلرینه و فکرلرینه حاکم بولغان عقیده‌لرندن ایلرو کیلگانلگی کوریله‌چکدر. اوت، اسلامیت صاف وقتنده اوزینڭ سالکلرن احیا ایتدی، آنلرنی دنیاغه حاکم قیلدی؛ بوزولغاندن و الهی‌لکدن چغوب خواجه‌لر، ملالر اداره‌سینه کرگاندن صوڭ اوزینڭ سالکلرن بره‌م بره‌م فلاکت چوقورینه یووارلادی. یاوروپا، آفریقا و آزیاده‌غی دیسته‌لرچه مسلمان حکومتلرینڭ چوککان بنالری، یمروك منظره‌لری بارسیده بوکا مجسم شاهدرلر.

«اتحاد ترقی» چیلرنڭ انقلاب یاصاب حکومتنی اوز قوللرینه آلولری و وطن ناموسن قوتقاررغه طریشولری عالیجناب و فداکارانه بر حرکت صانالوب بر مرتبه تورکیه‌گه و عالم اسلام‌گه جان کرتکان، امیدلر اویاندرغان ایدی. لکن، امید باشقه، حقیقت باشقه شیلردر...

صوغش یاکیدن باشلاو سببلی تورکیه‌نڭ بر فائده‌ده ایته آلمادیغی و موندن صوڭده ایته آلمایه‌چغی حاضر ایندی آچق آڭلاشلدی. اشنی بو کوینچه اوزایتونڭ وطن ایچون دخیده زور فلاکتلرنی موجب بولاچاغی بلندی. هر نه قدر بو آچی حقیقت‌نی اعتراف ایتو بیك چیتن بولسه‌ده حکومت بونی

اعتراف ایتونی تیوش، وطن و مملکت منفعتی ایچون لازم طابدی. یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایتوب صلحغه واسطهچیلق ایتولرن اوتندی. حکومتنڭ ادرنهدن و آطهلرنڭ کوبسندن واز کیچارگه راضی بولغانلغیده بلندی. «اتحاد ترقی» جمعیتیده اوزلرینڭ قلوبلرنده بر نیچه مرتبه بو مسئلهنی مذاکره ایتکاندن صوڭ، شوندن باشقه چاره یوقلقغه قرار بیرگانلر. لکن، خلقنڭ روحی بر یولی توشوب کیتماسون و فتنهلر چغوغه سبب بولماسون ایچون غزتهلرنده کینه صوغشنی دوام ایتدرو و عسکرنی کوچلی کورسهتو فکرن یازا طورغه تیوش طاپقانلر.

لکن، حقیقت دیگان نرسه اوچلی بز شیکللی بر أیبردر. قایدهغنه یاشرسهگده بر یردن تیشوب چغا. بزنڭ مسلمان و شرق دنیاسنده آلداشو و آلدانودن لذت آلو بیك مقبول بر نرسهدر. طوغری سویلهنگان و یازلغان نرسهلرگه دشمنلق دیب قاریلر. بر طاقم خیاللر یازیلوب اوزلرینڭ کیفلری کیترلسه آڭا دوستلق دیب قاریلر. «اتحاد ترقی» چیلر کینهده شول «دوستلق» سیاستنده، گویا «خلقنڭ روحن توشورماوده» دوام ایتارگه تلیلر. فقط، بو اویوننی اوزاقغه صوزووی چیتندر نیچك گنه بولسهده حقیقت قارشوسنده بر وقت تز چوکمی طوغری کیلمی. مونه شوشی وقت ایندی اتحادچیلر ایچونده کیلوب یتمك اوزرهدر.

صلح یاصالوغه مونده نی کوز برلن قارالو مسئلهسینه کیلهچك بولسهق: مونڭده صوغش شیکللوك فجیع ایکانلگن اقرار ایتمی حال یوقدر. بو مسئلهده فرقهچیلك اختلافی غایت زور رول اوینی. شویله که: حکومتنڭ احوال مالیهسندن، عسکرنڭ احوال روحیهسندن، آفیتسرلر آراسنده نیندی حالل بارلغندن و یاوروپانڭ تورکیهگه نیچك معامله ایتووندن خبردار بولماغان عوام خلقی هنوزده صوغشنی دوام ایتدرو طرفندهدر. شول قدر عسکر حاضر بولا طوروبده اوز اختیارڭ ایله صوغشدن طوقتاوغه، ادرنهنی بیروگه، حتی بتون روم ایلی قطعهسندن سایوزنیکلرنی قووب چغارماوغه آنلرنڭ عقللری ایرمی، بونڭ سببن آڭلامیلر. شول سببلی حکومتنڭ صلح مذاکرهسی باشلاوینه ناچار قاریلر.

«اتحاد ترقی» دشمنلری بو فرصتدن و اهالینڭ بو احوال روحیهسندن بتون کوچلریله استفاده ایتهلر و: «مونه کوردیگزمی، اتحادچیلرنڭ کامل پاشا کابینیتن توشورولری نیچون بولغانلغن، آلار باری اوزلری اش باشینه کیلور ایچونگنه مونی اشلهدیلر. صوغشنی یاڭیدن باشلاب، نی قدر مال و نی قدر

جان تلف ایتکاندن صوڭ کامل پاشا وقتنده‌غیدن دخیده ناچارراق شرطلر ایله صلح یاصیلر» دیه خلقنی حاضرگی حکومتگه قارشی قوتورتالر.

تورك مطبوعاتندن باری «افهام» غزته‌سی‌گنه، اوزی مسلك جهتنچه اتحادچیلرگه خلاف اولدیغی حالده بیله، بحق ناموسلی حرکت ایتوب، حاضر حکومت‌نڭ صلح یاصارغه مجبوریتن خلق‌غه آڭلاتورغه طریشه.

بو غزته‌نڭ صوڭغی بر ایکی نومیرنده یازغان باش مقاله‌لری شایان دقت اولدیغندن بعض یرلرینی توبانده نقل ایته‌من. مثلا: ۱۶۵نچی نومیرنده بویله دیه‌در:

«بزده طاغن کابینیت توشورو سوزلری ایشتله باشلادی. حاضرگی فلاکتلرمز آزده، گویا ایندی شول‌غنه قالغان ایدی. یازیق، یازیق. اگر اوزمزنی، بالالرمزنی قزغانماساق هیچ بولماسه دولت‌گه، ملت‌گه مرحمت ایتیك. شوشی قدر تهلکه‌لی بر زمانلر کیچرگان وقتمزده طاغن کابینیت آلماشدرولردن بحث ایتو وطن‌غه قارشی بر خیانت‌در. حاضرگی حکومت بر خطای اجتهادی اوزرینه کیلدی. احوالنی آڭلاماینچه آنڭ اش باشینه کیلووی بر خطا ایدی. فقط، اعتراف اولنمالیدر، که حکومت اوزینڭ بو خطاسن توزه‌ترگه درحال کرشدی. محمود شوکت پاشانڭ بو خصوصده کورسه‌تکان سیاسی آڭلاوچیلغن احتمالکه بز حاضر سیزمی طورغانمزدر. فقط، صگره مونی تاریخ بزگه آڭلاتور. اگر حکومت اوزینڭ شخصی منفعتن‌گنه کوزه‌تسه ادرنه، ادرنه دیب صوغشنی طاغن بایتاق اوزایتا آلور و نهایت، نی حال ایتیك بز آنی قوتقارغانچه دشمنلر ضبط ایتوب اولگوردیلر بیت دیب خلقنی آلداتا بلور ایدی. فقط، حکومت بوڭا تنزل ایتمه‌دی. اوزینڭ موقعن تأمین ایتو ایچون وطن منفعتن فداغه راضی بولمادی. اورن‌غه کیلوب حال احوالنی آڭلاو برله‌ن درحال صلح طرفینه میل ایتدی. بوگون حکومت صلح آرتندن یوری. بو خصوصده لازم کیلگان فداکارلقلرده بولوناچق. دیون عمومیه حصه‌سندن و تضمینات حربیه‌دن قوتولو شرطی ایله بلکه ادرنه‌دن‌ده واز کیچه‌چك. فقط، نه یاپسون؟ محمود شوکت پاشا اوزی باروب ادرنه‌نی قوتقارا آلاچق توگل بیت. بز آنی قوتقاررغه بارا آلمی‌مز، ملت بارا آلمی. ملت اوزینڭ حقوقینی یالگز شوشی قدرگنه مدافعه ایته آلا. حقوقلرینی مدنی ملتلر کبك مدافعه ایته آلماوچیلر، ضعیف‌لکلری سببلی لازم بولوب کیلگان فداکارلقلرغه راضی بولورغه تیوشدرلر. بزنڭ بوکونگی وظیفه‌مز، حکومتنڭ صلح یاصاو یولنده‌غی حرکتنه مانع بولو توگل، بلکه قولدن کیلگانچه

آكا یاردمله‌شودر. بر كره صلح یاصاب آلسه‌ق اوز آرا بولغان اشلرمزنی شوندن صوك تیكشررمز. یوقسه باشمزغه زور فلاكتلر كیلو احتمالی بار. بیك یاخشی بلیك كه: وطن تهلكه‌ده‌در. ادرنه، یانیه، اشقودره، بونلر بزنك یوزمزنی آغارتدیلر. بونلردن شوندن آرتق فدا كارلق كوتارگه حقمز یوقدر. محصور قلعه‌لر منگو طورمیلر. بولار بر كون كیلوب تسلیم ایتلورگه مجبوردرلر. بز هیچ بولماسه بونلر تسلیم ایتلماسدن آلوك، بونلرنك اوز قولمزده بولولرندن آزمی كوبمی فائده‌لانوب قالورغه تیوشمز. اگر صلح یاصاونی ادرنه توشكاندن صوڭغه قالدرسه‌ق اول وقت بلغاریا بزدن مرمره ساحلن طلب ایته‌چك. حاضرگی حالده، ادرنه بزده وقتده ایسه بز تضمینات حربیه بیرونی قبول ایتماسكه طریشورغه ممكندر. خلاصه: صلح نه قدر تیز بولسه توركیه ایچون شول قدر فائده‌لی راق‌در. لكن، باقالم، متفقلر بوڭا آشغورلرمی، بز آشغا باشلاغاچ آنلر آیاق تره‌ماسلرمی، تمنی ایده‌لم كه، آنلر طاغن تحمل ایتماسلك تكلیفلرده بولونوب صلحنی طامرندن زهرله‌مه‌سونلر».

باشـقه غزته‌لر گرچه مسلـكلری اقتضاسنچه ظاهرا صلح‌غه طرفدارلق كورسه‌ته آلماسه‌لرده احوالنك اوڭغایسزلغن تدریجا آڭلاتوب، موندن صوك ایندی توركلرگه نیشلرگه كیره‌كلگی حقنده فكرلر بیان ایتودن اوزلرن طیا آلمیلر. حاضر توركلرنك استقبالنی توشونگان، ضیالی وآڭلی قسمی‌نك فكرلری آقرون غنه بر نقطه تیره‌سینه جییلوب كیله. اولده: توركلرنی ترگزه‌چك نرسه یالـڭز تورك ملتچی‌لگی فكریدر.

٢٤ فیورال.

٦٠

طلعت بك

كمدر حاضرگی كونده توركیه‌نك حاكمی؟ دیب صورالغان سؤالـگه قارشی: طلعت بك، دیه جواب بیرلسه درست بولاچقدر.

طلعت بك‌نك جسمی آز كوریله. اما اسمی هر یرده بار. حاضرده طلعت بك‌نك رسمی هیچ بر مأموریتی یوق. اما، بتون مأمورلر و بتون توركیه حاضرگی

کونده آنڭ قوماندەسی بوینچه حرکت ایته. نیندی گنه اش بولماسون طلعت بك گه أیتلوب أوتیله. نیندی گنه قرار بولماسون آنڭ فکری قوشلماینچه اشلەنمی. کوتولمه‌گان بر اش بولدیمی، دیمك طلعت بك شولای تله‌گان. بنأ علیه آ ڭا قارشی کیلو ممکن توگل، یاکه چیتن‌در. یاخود بولووی کوتولگان بر اش بولەی قالدیمی، دیمك طلعت بك موافق کورمه‌گان. بناءً علیه، کینه آنڭ آرتندن یورو عبث‌در.

قایدن آلا طلعت بك بو قدر قوت و نفوذنی؟

طلعت بك.

مونه هر کم‌نڭ شاشقان اورنی‌ده شولدر. افکار عمومیه‌گه طایانا دیسەك، مونده، یاوروپادەغی معناسیله، افکار عمومیه یوق. درست، ارمنی، عرب، آرناود کبك ایناروديسلر نڭ افکار عمومیه لری بار. لـکن بونلرنڭ افکار عمومیەسی اوز ملی منفعتلرینه، اوز ایدییاللرینه مخصوصدر. آلار طلعت بك طایانا طورغان افکار عمومیه توگل. اصل مملـکت نڭ خوجەسی بولغان تورکلرده، مع‌التأسف، افکار عمومیه یوقدر. بونلر: «کتوچیمز کم بواسه بز شونڭ قویلری بولورغه حاضرمز» دیلر. بو سوزنی مین کوب تورکلردن ایشتدم. تورك خلقی‌نڭ باشنده یرلەشکان ایڭ زور فکرلر، دین‌گه، عرف وعادت‌گه حرمت‌دن عبارتدر. همده بوده یاوروپاده اولدیغی کبی یاڭی اصوللرغه قورولغان بر اساس اوزرینه توگل، فائدەسزلگی کوبدن بلنگان ایسکی اساسلر اوزرینه‌گنه‌در. بناءً علیه، طلعت بك‌نڭ بونلرغه طایانوب، بو قدر قوت کسب ایته آلو احتمالی یوقدر.

یوقسه مطبوعات‌غەمی طایانوب اش کوره؟ بوده توگل. چونکه مونده اصل تورك خلقی‌نڭ، یاوروپادەغی معناسیله، مطبوعاتی‌ده یوق. ارمنی، روم، یهودی، حتی عرب غزتەلری بیله اوز ملتلرینڭ ایدییاللرینه، اوزلرینڭ کوزەتکان منفعتلرینه خدمت ایتەلر. قایده ایلتەچگی بیك آچیق معلوم بولغان بر یول یرلەن بارالر. مسلـکلری - مقصدلری بیك معلوم. کرگان یوللرنده بیك ثبات

و متانت ایله بارالر. یالگز تورك مطبوعاتی‌غنه معلوم و معین بر مسلك‌ده توگل. بونلرده ایدیال یوق. بونلرده صزلغان بر پلان یوق. بونلر غزته‌نی کوبره‌ك صاتار ایچون و حکومت طرفندن یابلماس ایچون نیچك یازارغه کیره‌ك بولسه شولای یازا بیره‌لر. بونلر بتون یاوروپا سیاستندن بحث ایته‌لر. یورغان قدر زور غزته‌لرن یاوروپانك ایك اهمیتسز خبرلری بله‌ن طوترالر. لکن، غزته‌لرنده تورك سیاستی، تورك طلبی، تورك فکری، تورك احوالی بیك آز بولا، یاخود برده بولمی. تورك غزته‌لرنده فرانسیه آوللرنده بولوب اوتکان اوچتین طورماس خبرلرنی کوررگه ممکن؛ اما، آناطولی ولایتلرینك احوالینه دائر خبر طابووی بیك چیتن‌در.

تورکیه‌نك وان گوبیرناسینه باررایچون، یول یوقلقدن، روسیه آرقیلی ئه‌یله‌نب باررغه کیره‌کلکنی، وان ولایت مرکزنده بر دانه اولسون مونچه یوقلقنی، بروسه ولایتی‌نك آوللرنده قش کونی صووق وقتلرده خلق اوطوننی ایولرینه کیتروب یاغارغه بولدرا آلماو سببلی، اوزلری اورمان بوینه باروب، شونده‌غی آغاچلرنی یاغوب جلنولرن تورك غزته‌لرنده کوروب بولمی. بوندی خبرلرنی شول یرلردن قایتقان کشیلردن‌گنه ایشته‌سن. قش کونی بر آز قار یاوغاچ یوللر بتو سببلی وان ایله ارضروم گوبیرنا شهرلری آراسنده اوتوزار کون پوچته یوری آلمی طورو خبرینی‌ده غزته‌لردن توگل، کشیلردن ایشته‌سن.

بو کونگی کوننی حکومت باشنده کملر بولسه تورك غزته‌لری کوبسنچه شونلرنك فکرلرن ترویج ایتوب یازا بیره‌لر. تورك غزته‌لرینك عمومیتله تورکلك دنیاسی حقنده‌ده معلوماتلری آز. روسیه‌ده‌گی کوب میلیونلر تورکلرنك معیشتلری، لسان، مطبوعات، مکتب و معارفلری، ملی و سیاسی مطلبلری و مسلکلری حقنده بونلرنك هیچ خبرلری یوق دیسه‌که خطا بولماس‌در. بونلرنك کوبسی روسیه تورکلرن قفقاس، قریم، قزان اسلاملری دیب‌گنه یوروته‌لر. قزاننی اورنبورغدن، اورنبورغنی اوفادن آیروچیلری و تاشکند، سمرقند، خوقندلرنك تورك مرکزلری ایکانلگن خاطرله‌وچیلری سیره‌ك‌در.

بوغنه بولسه طاغن بر حال ایدی: تورك غزته‌لری کوبسنچه بره‌ر چیت حکومتگه مداحلق ایتوب، تورکلرنی شونك قویروغینه آصلندررغه طریشوب یازالر. مثلا: «صباح» غزته‌سی نیچه یللردن بیرلی انگلیزلرنی ماقطی. کامل پاشا وقتنده «اقدام»ده انگلیزچی ایدی. ایندی باش محرری جودت‌بك ویانه‌ده طورغاچ اول نیمسلرنی ماقطی باشلادی. «طنین» فرانسوزلرنی مدح ایته. اورنی

و وقتی بلەن روسلرغەدە تەریلـکە طوتوب قویا . « ترجمان حقیقت »، « تصویر افکار »لر همیشه آرناود، کورد، عرب « قوم نجیب » لرندن و آنلرنڭ خلافت معظمەغه بولغان بیك نق «مربوطیت»لرندن بحث ایله بیچاره تورك قومن اغفال ایتوب طورالر. « سبیل الرشاد » فلان کبی مجموعەلر ایسه دخیده یوغاری قات کوکلردن اوچالر. آنلر نظرنده «تورك منفعتی» دیگان سوزلر جنایتدر، «اسلام منفعتی» دیرگه کیرەك. چن تورك قایغوسن قایغورتوچی، ایکی آطنه ده بر چغوچی «تورك یوردی» مجموعەسینه منحصر بولوب قالا .

انگلتره منافعنه خادم «لیوانت هرالد»، فرانسوز منافعنه خادم «استامبول»، ایتالیا و روسیه منافعنه خادم « لاتورکی »، گیرمانیا و آوستریا منافعنه خادم «اوسمانیشەر لوئید»لردن البته تورکیه ایچون فائده یوق. بناءً علیه، طلعت بك نڭ مطبوعات‌غه طایانوب، قوت و نفوذنی شوندن آلو احتمالی ده قالمیدر.

یوقسه طلعت بك عسکرگه طایانوب اش کورەمی؟ بو احتمال‌ده آز. چونکه حاضرنده تورك عسکری آراسینەده خیلی اختلاف کرگانلـگی، خلاصکاران فلان سمیله یاخشوق قوتلی فرقەلرنڭ اتحاد وترقی‌گه دشمن‌لق ایله قاراغانلقلری هر نه قدر یاشریلورگه طریشلسەده تمامیله یاشروب بولمی‌طورغان آچی‌حقیقت لردندر.

طبیعی، طلعت بك نڭ بو نفوذ و قوتی « اتحاد وترقی » جمعیتندن کیله دیەرگه قالا. لـکن، بو جمعیت‌نڭ اوزنده نی قدر روح و قوت بارلغی بر ده معلوم توگل. «اتحاد وترقی» چیلر رواجده وقتده اوزلرن بو جمعیت‌گه منسوب کورسەتوچیلر کوب بولسەده، رواجدن توشه باشلاو برلن آنلرنڭ بیك کوبسی طارالوب کیتەلر و باشقه پارتیەلرگه قوشیلالر. شول سببلی اول جمعیت اعضالرندەده اول قدر زور قوت بارلغنه احتمال بیروب بولمی. یاخشیراق تیکشریلوب قارالغانده اتحادچیلرنڭ‌ده و آلارنڭ مخالفلرینڭ‌ده آلده یوروب اش کوروچیلرینڭ صانی یوزەر ایکیشەر یوز کشیدن آرتق بولماغانلغی، بلـکه بوندن کوب کیم ایکانلـگی و قالغان خلق‌نڭ شولار قولنده اویونچاق بولوب یورتولـگانلـگی آڭلاشیلا .

بو حالده روم، ارمنی، عرب، آرناود، بلغار کبی قوتلی روحلی عنصرلرغه طایانوب اش کوررگه تلەگان صباح‌الدین بك‌نڭ، ضعیف و قوتسز تورك عنصر یندەغنه طایانوب اش قیلوچی طلعت بك قارشوسندەغی مغلوبیتی نی‌دن کیلەدر؟

احتمالـکه، بونڭ بایتاق سببلری باردر. مین مونده آلارنی تحلیل ایتوب طوررغه کرشمیم. باری بوطوغروده مونده ایشتـکانلرمنڭ بعضیلرن گنەیازوب اوتەم.

پیغمبرلرده‌گی معجزه‌لر ایله‌اولیالرده‌غی کرامتلرنك‌منبعن آنلرنك‌اوزلرندن أزله‌رگه لازم بولغانلغی شیکللی، طلعت بك‌ده‌گی قوت و نفوذنك منبعن‌ده آنك اوزندن أزله‌رگه حاجت‌در، دیب بله‌م. مونده‌غی سوزلردن شولای آکلاشیلا.

مونده طلعت بك نك دوستلریده دشمن لریده آکا: هیچ شبهه‌سز حقیقی بر وطنپرور، فداکار، مجسم ناموس، بتماس توگانماس غیرت و جسارت صاحبی دیب قاریلر. آنك کوکلی و نیتی یاخشی ایکانلگنده، و طن وملت ایچون هر وقت و هر تورلی فداکارلق‌غه حاضر بولوونده هیچ شبهه ایتمیلر. آنك اوز شخصی منفعتلری آرتندن یورووینه هیچ کم احتمال بیرمی. اول دیموقرات، متواضع، کوستربش فلان سویمی، ممکن قدر خلق آراسنده، خلق ایله برگه بولونا. نیندی‌گنه زور و فائده‌لی اشلر اشله‌سه‌ده اوزینك اسمی کرونی، شهرتی چغونی، شوندن اوزی نیندی بولسه‌ده بر فائده کورونی ایسابله‌می.

اول بر نیچه مرتبه مینیستر بولوب طورغان. حاضرنده بتون تورکیه آنك قولنده دیه‌رلك. لکن اول آقچه جیماغان. بایماغان. حتی یارلی. عادی بر فاتیرده طورا. عادی بر مأمور شیکللی اوراملرده جیاو یوری. ملت خدمتنده بولغان مؤسسه‌لرنك کوبسینه بارا. کوره، کیکاشه. هیچ آچولانمی. آز سوزلی لکن تیمر کبك متانتلی، مسلکنده فوق‌العاده ثباتلی، اشله‌رگه هیچ ایرنمی و آریمی. یاشی اوتوز بیشلر چاماسنده‌در. گاوده‌سی طولغون، وجودی صاغلام. لکن ساچلری آغارا باشلاغان.

طلعت بك باری رشدی مکتبده‌گنه اوقوغان، دیلر. آندن چقغاچ ادرنه‌ده تیلیغرافیست بولوب طورغان. سلانیك‌ده بعض مأموریتلرده بولونغان. لکن اوز اوزلگندن تحصیل ایتوب بلم درجه‌سن بیك آرتدرغان. یاخشی فرانسوزچه اوگره‌نگان. فرانسیه اختلالی تاریخنه عائد نی قدر اثر بار ایسه همه‌سن‌ده مطالعه ایتکان، بیك کوبسن کوکلدن بله، دیلر. طلعت بك‌نك حافظه‌سی قوتلی لگنه، تیز آراده کشی طانی آلو حقنده‌غی مهارتنه کوب کشیلرنك ایسلری کیته. طلعت بك نی اوزینك قوت و نفوذن سؤ استعمال ایتمه‌وده‌ده ماقطیلر.
خلاصه: تورکیه‌نی وتورکلرنی سویگان کشی‌لر تله‌سه کم بولسون طلعت بك حقنده ناچار بر فکر ایسابلی آلمیلر.

باری شول‌غنه بار: طلعت بکنی سیاسی مسئله‌لرده حقی پاشا ایله، فرقه و اینتریغه اشلرنده نجم‌الدین ملا ایله، اجتماعی مسئله‌لرده سوسیولوغ ضیابك ایله کیکاشوب اش یوروته دیلر وبونلردن برنچیسی ایله ایکنچیسی خلق قاشنده

بیگوك یوغاری طوتولغان کشی‌لر بولماغانغه کوره، طلعت بك‌نك اسمینه بر آز کوله‌گه توشورر گه سبب بولا، دیلر. بو حالده، طلعت بك‌نك قوت و نفوذی اوزنده بولغان: ناموس، غیرت، متانت، وطن و ملت محبتی، فداکارلق، عالیجنابلق کبی صفتلردن طووا طورغان بولوب چغادر.

شوشندی صفتلرغه مالك بولغان بر کشی ایچون اگر نق استنادگاهلر بولسه یاکه اول استناد گاهلرنی حاضرله‌رگه وقت و فرصتلر بولسه استقبال ایچون زور امیدلر حاصل ایتارگه ممکن بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف، تورکیه‌ده طلعت بك و رفیقلری ایچون حاضرگه اساسلی بر استناد گاهده یوق، آنی حاضر-له‌رگه فرصتلرده بیك آز قالغان، شول سببلی، بوگون تورکیه‌نی اوز قولنده طوتقان طلعت بکده و آ کا شول خصوصده یاردم ایتشکان بر نیچه دیسته خالص و مخلص دوستلرنده نی قدر گنه بیوك غیرت، متانت‌لر بولسه بولسون، باتا طورغان کیمه‌نی قوتقاروب قالا آلو آلارنك طاقت و قوتلرندن کیلووی شبهه‌لی‌در. ایکی یوز یلدن بیرلی بوزولوب، چروب کیلگان بر بنانی بر نیچه باغانالر ایله گنه تره‌ب طوتو خیلی چیتن بر اش‌در.

شونك ایله برابر، آقطق صولوغه قدر اوز مملکتی‌نك سلامت‌لگنه، اوز ملتی‌نك سعادتنه طریشوب بتون حیاتن فدا ایتارگه حاضر بالالری بولغان بر ملت بختیار و مسعوددر. اول ملت‌نك کیمه‌سی موقت قومغه اوطورسه‌ده، کیله‌چکده بر وقتلر ینه ساحل سلامت‌گه چغونی امید ایتارگه حقی باردر.

«اتحاد و ترقی» نك رئیسی بولغانلقدن مین مونده طلعت بك‌نی یازدم. طلعت بك‌نك معاونلری، ایبداشلری آراسنده‌ده صوك درجه فداکار، حمیتلی، وطنپرور آدملر بارلغی شبهه‌سزدر.

۲۶ فیورال .

٦١

علما تیره‌سنده

امرالله، ابوالعلا، احمد نعیم، اشرف، عاکف، شکری افندیلر و بکلر یاننده.

استانبولده چالمالی و چالماسز بایتاق علما ایله کوریشوب علم وفکرلرندن استفاده ایتدم. باری احمد مدحت افندی و ابو الضیا توفیق بکلر ایله کوریشه آلمی قالوومه‌غنه اوکنه‌م. بونك سببی بر یاقدن اوزمه‌ده، ایکنچی یاقدن تقدیرده بولدی. مونده کیلگاچده صوغش خبرلری، سیاسی مسئله‌لر اوگره‌نونی آشغچراق طابوب، شونلرغه منسوب کشیلر تیره‌سنده‌رەك یورودم. علما و ادبا ایله ایرکنله‌برەك کوریشورم دیب طوردم. آنك اوستنه، مدحت افندی اوزینك بکقوز آرتنده‌غی چفتلگنده (ایمینیه‌سنده) طورا، اول ایسه شهردن یکرمی چاقروم قدر یراقده دیدیلر. مونده آت، ایزۋوشچك آز قالغانلقدن آنده بارووده خیلی اوکایسز ایدی. آنك هر آطنه‌ده بر مرتبه دارالشفقه مکتبنه کیلوب قونغانن مین ایشتمه‌گان ایدم. یوقسه شونده باروب‌ده کوریشو ممکن بولاچق ایدی. باری بر وقت، یاکغورلی کونده کویمه‌لی آرباغه پار آت جیکگان بر ایزووشچك‌گه اوطوروب مدحت افندی‌نك باب عالی جاده‌سندن اوتوب کیتکانن گنه کوروب قالدم. هیچ ایسابله‌مه‌گان یرده بو دنیاغه وداع ایتووی سببلی اوزی برله‌ن کوریشوب سویله‌شورگه مع التأسف موفق بولا آلمادم.

ابو الضیا توفیق بك‌ده استانبولنك طشنده، «أره‌ن کوی» دیگان یرده طورا ایدی. باشده «تصویر افکار» و «صباح» محررلرندن فیض الله افندی محمد آنك وقتن بلشوب مینی کورشدرماکچی بولدی. لکن، اول بلشه آلماینچه بر نیچه کونلر اوتدی. صکره اوزم «تصویر افکار» اداره خانه‌سینه باروب ابو الضیا بك‌نك اوغلی ولید بکنی کوردم و آتاسی ایله کوریشووم ایچون مساعده‌سن آلوب وقت تعیین ایتوون اوتندم. مع الممنونیه وعده بیردی، خبر ایتدررم، دیب قالدی. میکا خبر کیلگانچه ابو الضیا بك‌ده وفات بولوب کیتدی. شول سببلی، آنك ایله‌ده کوریشه آلمی قالدم.

ذاتا، حاضرنده علما و ادبا ایله کوریشوب مصاحبه‌لرده بولنووی‌ده چیتن.

امر الله افندی.

مملکت و ملت باشینه کیلگان فلاکتلر سببلی همه‌سیده قایغوده، همه‌سینک‌ده ذهنلری پریشان، عقللری حیران بولوب طورا. محررلر: «یازارغه قولمز بارمی»، مدرسلر: «درس أیتورگه ذهنلریمز اشله‌می» دیلر. واقعا، مونده‌غی فلاکتلر و کیله‌چکده‌گی امیدسزلکلر کوز آلدینه کیترلگان وقتده شولای بولمی ممکن ده توگل‌در.

ألوك معارف ناظری بولوب طورغان امرالله افندی ایله کورشدم. «محیط المعارف» نی شولای منتظما چغاروب طوراچقمیسگز؟ دیدم. «افندم، بیك چغارر ایدك، حاضرله‌گان ماتیریالمز کوبدر، هر نرسه‌سی یولغه قویلغان ایدی، لکن بو صوغشلر سببلی کوب اوگایسزلقلر بولدی، یازوچیلرمزنك بایتاغی وطن مدافعه‌سینه کیتدیلر، مطبعه‌لرده خدمتچیلر آزایوب قالدی، ایکنچی یاقدن بتون آلش بیریشلرده طورغونلق حاصل اولوب، کتابنك صاتلووی آزایدی، شولای بولسه‌ده باشلاغان اشنی طاشلایه‌چق توگلمز، اورتالق آزغنه یاتشو برله‌ن منتظم روشده چغاراچقمز» دیدی.

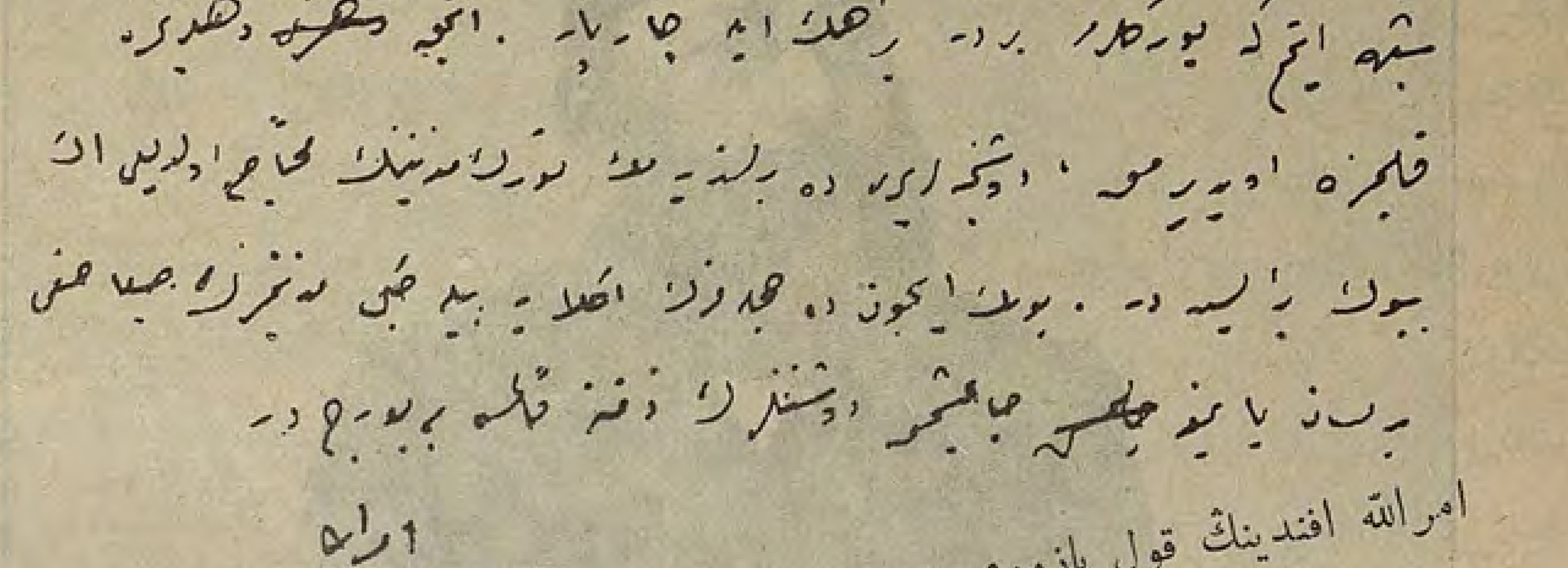

امرالله

امرالله افندینك قول یازووی.

امرالله افندینك دیدگینه کوره، محیط المعارف بارلغی یکرمی جلد بولورغه فرض ایتله ایکان. حاضرنده ۹ نچی جزئی چققان. علوم و فنونده و احوالده بولغان اوزگاریشلر کرمی قالوب کتاب ایسکرمه‌سن ایچون، شول اوزگاریشلرنی بیان ایتوب هر جلدگه آیروچه بر علاوه نشر ایتماکچیلر ایکان. آڭلاشلدیغنه کوره، محیط المعارف حاضرنده بیش مڭ نسخه باصلمقده‌در.

امرالله افندی سوزنی احوال حاضره اوستینه کوچرگاچ: بوندن صوڭ تورکلرنك امیدی تورکلك فکرنده اولدیغنی، باشقه ملتلر شیکللی تورکلرده یالگز شول ملی فکرگه یابشوب ترقی و تمدن یولینه کرسه‌لرگنه آنلرنك یاشاولری ممکن ایدیگنی، بونك ایچون هر شیدن الوك تورکچه تلنی ساده‌له‌شدررگه، بتون تورکلر طرفندن آڭلاشیلا طورغان خالص تورك ادبیاتی وجودگه کیتررگه تیوشلکنی بیان ایته و «محیط المعارف» نك آلوگره‌ك یازلغان جزءلرن آلوب قاریمده، اوز تلمزده بیك گوزه‌ل آیتله طورغان سوزلرنی اول وقت نیچون عربچه یاکه فارسیچه یازمش اولدیغمزغه ایسم کیته» دی.

امرالله افندی اورتا یاشلی، آچق فکرلی، تکلفسز، مصاحبه‌سی جیگل بر ذاتدر. اوزی آیاستفانوس‌ده طورا و آرا صره استانبولغه کیله. خصوصا اوزینك شول محیط المعارفی باصیلا طورغان، «شرف» صوقاغنده‌غی «حریت» مطبعه‌سنك بولونا ایکان. مینده آنك ایله شونده کوریشدم.

مونده «کلمهٔ طیبه» اسمنده، اون بیش کون‌ده بر مرتبه دینی، علمی، حقوقی بر مجموعه چغا ایکان. شونك ناشر و محرری بولغان ابوالعلا افندی ماردینی زاده استانبولنك مشهور علماسندن و علمای متفکریندن صانالا. اوزی دار الفنوننك حقوق شعبه‌سنده بر نیچه درسلر اوقوتمقده هم درسعادت استیناف محکمه‌سنده اعضادر. بونك ایله کوریشدم. بوده: «کلمهٔ طیبه» ژورنالن صلح بولغانچه‌غه قدر طوقتاتوب طوررغه مجبور بولدق، یازوچیلرمزغه‌ده خلل کیلدی، مطبعه اشلریده ترتیب‌دن چقدی، یازارغه و اوقورغه هوس‌ده قالمادی» دی.

بو ذات‌ده سوزنی بیك تیزلك ایله احوال حاضره اوزرینه کوچروب: «بزنك مسلمان دنیاسنده توحید فکر، تعیین مقصد یوق، بزده طوتولغان بر غایه یوق، شول سببلی حمیت و هیجان یوق، هر کم بر فرد حالنچه اوز کوینچه یاشی بیره، باشقه‌لر ایسه جمعیت حالنده، مدنی روشده یاشیلر، شول سببلی آنلرده انسانی انسان ایته طورغان هر شی بار، بو صوغشلرده تورکلر بلغارلر طرفندن توگل، مقصدسزلق مقصد طرفندن، غایه‌سزلك غایه طرفندن جیگلدی» دی.

٥٠

عالم اسلام؛ بو صوك كونلرده جاپجا اوغرادیغی
فلاکتلرك منشأ و عواملنی آرتق نظر عبرتله تدقیق
ایتملی و مظاهر حاضره سیله اسلامیتك بتون
اسباب سلامت و سعادتی جامع بر دین جلیلدن
بشریتك حالاً استفاضه‌سنه مانع اولدیغنی دوشونرك
تتره‌ملی‌در.
ماردینی زاده

ابوالعلا افندی ماردینی زاده‌نك قول یازووی.

توحید فکر یوقلق‌غه مثال ایتوب‌ده آرناودلرنی کیتره. بزده مسلمان ایدك، آلارده مسلمان ایدی، اما بر برمز ایله مقصدلرنی برله‌شدره آلمادق، بر برمزنی آڭلی آلمادق و آڭلارغه تله‌مه‌دك، مونه نتیجه‌سی نیچك بولدی،دی.
ابوالعلا افندی: بو بالقان صوغشی قوزغالونڭ ایك باش سببی شول آرناودلرنڭ قیامی و مختاریت آلوب، آرناود مملکتی یاصاوغه تشبثلری بولدی، چونکه بونڭ اوزرینه بالقانلرده درحال حدود مسئله‌لری میدان‌غه چغارغه لازم کیلدی.
خلاصه: بالقان صوغشینی قوزغاتقان نرسه آرناودلق حدودی‌نڭ هیولاسی بولدی، دیه‌در.
مشهور علمادن احمد نعیم بك بابان زاده ایله کوریشدم. بو ذات دار-الفونده و باشقه بعض مکتبلرده فلسفه، اخلاق اسلامیه، علم روح کبی شیلر اوقوتا. «سبیل الرشاد» مجموعه‌سنده هم شونلرغه دائر مقاله‌لر یازا. اوزی، وقتیله معارف ناظری بولوب طورغان و حاضرنده «طنین» ده محررلك ایتمکده بولغان اسماعیل حقی بك‌نڭ طوغان قرداشیدر. لکن تگیسی اتحادچی اولدیغی حالده بونسی ائتلافچیلرگه مائلدر.
نعیم بك کیچ بله‌ن مینی اوزینڭ ایووینه آشقه چاقردی. آنده اوزاق مصاحبت ایتدك. میندن باشقه، مجلسده «سبیل الرشاد» نڭ مدیری اشرف بك، محررلرندن شاعر عاکف بك و نعیم بك‌نڭ قرداشلرندن پاریژده اوقوچی استودینت شکری بك‌لر بار ایدی.
احوال حاضره‌گه وتورکیه‌نڭ استقبالنه دائر بایتاق سوزلر بولدی. بونلرنی یازوب سوزنی اوزایتمیم. نعیم بك دین عالمی بولغانلقدن مین آثاردن شول خصوصقه دائر فکرلر ایشتورگه تله‌ب، سوزنی کوبره‌ك شول یاقغه یباردم و:
ــ اسلامیت مدنیت‌گه بیك مساعد دیه هر وقت سویلیمز، بوکا دلیل ایتوب ایسکی مسلمانلرنڭ ترقی وتمدنلرن مثال کیتره‌مز؛ لکن حاضرنده دنیانڭ قایوغنه یرینه قاراما مسلمانلر معارف و تمدنچه ایك آرتده‌لردر، حتی بر شهرده بیله مسلمان محله‌سی، باشقه ملت محله‌سندن فقیر، پچراق، ناچار بولا. بو حال قزانده‌ده، فاس‌ده‌ده، ایرانده‌ده و استانبولده‌ده شولای‌در، عجبا سزنڭچه بونڭ سببی نی‌در؟ دیب صورادم.
نعیم بك بونڭ جوابنده:
ــ چونکه بز مسلمانلر دینمزنڭ روحن یوغالتدق. ظاهر قالبنه طوتونوب قالدق، آنی‌ده الله تله‌گان طرفقه توگل، اوزمز بلگان طرفقه چویردك. اما

مشهور تورك شاعری عاكف بك.

بلگان نرسەلرمز بیك آز و اشكە یاری طورغان شیلر توگللر، اسلامیت‌نڭ روحندن آیرلغان صاین مسلمانلردە تدنی و تنزلگە یوز طوتدیلر، دی.

— صوڭ افندم، اوچیوز میلیون مسلماننی اسلامیت‌نڭ روحندن آیرلغانلر دیب أیتو بیك زور اش بیت، شول قدر كوب خلق‌نڭ طوغریلقنی كورمەولری ممكنمی‌در؟ ئللە اسلامیت‌نڭ اصل روحی حاضرگی مدنیت ایلە كیلوشە آلمی میكان؟ دیدم.

بوڭا قارشی اول:

— اسلامیت‌نڭ روحندن آیرلغانلر دیب أیتمی‌مز، بلكە روحن و آنڭ مقاصد عالیەسن آڭلی آلمی‌غنە طورالر، دیمز، بو اش خرستیانلردەدە وقتیلە شولای بولغان ایدی، حاضر بزدە بولغان بر طاقم سطحی نظرلر آلاردەدە بولوب اوتدی،

شونڭ شیکللی بزده‌ده أوته‌چك و شول وقتلر بزده‌ده ترقیات فکریه دوری باشلاناچقدر، دی.

مین آگا:

ــ صوڭ بو دینی بحثلرنی و دینی نظرلرنی شول طورغان کوینچه قالدروب، آلار بله‌ن اوغراشماینچه علوم و فنون ایله‌گنه اوغراشسه‌ق، دین ایله فن و مدنیتنی بر گه تطبیق ایتارگه ماتاشماسه‌ق نیچك بولور، اول وقت مسلمانلرنڭ ترقیات فکریه‌گه ایریشولری طاغن تیزره‌ك بولماسمی؟ دین‌نی هرکم شول اوزی بلگانچه طوتسون، تیك آنڭ اوستنه علوم و فنون ایله تنویر ذهن ایتسون، دیدم.

بوگا قارشی نعیم بك کوله‌رك:

ــ اگر انسانلرنڭ باشلرنده‌غی میلری ایکی بولمه‌لی بولسه شولای ایتارگه یعنی برسینه دین یرله‌شدررگه و برسینه‌ده علم و فن طوتررغه ممکن بولور ایدی؛ لکن آلای توگل: بونلر ایکیسیده بر باش اچینه صیارغه و شونده قایناب پشه‌رگه، برسینه برسی تیگان وقتده شارتلاماسقه کیره‌ك. حاضرگی حالده ایسه بونلر کیلوشه آلمیلر، ایکیسی بر بولمه‌گه صیمیلر، برسی اورن آلسه ایکنچیسنه اورن قالمی، شونڭ ایچون‌ده بونلرنی کیلوشدرمی یارامی، دی.

نعیم بك فلسفه واخلاق متخصصی بولغانغه‌کوره، گوزه‌ل ایتوب‌کوب نرسه‌لر سویله‌دی. مع التأسف، بونلرنی بونده‌ی مقاله‌لرگه صیدررغه ممکن توگلدر.

خاتونلرنڭ تستری مسئله‌سینه کیلگانده برنچی سوزنی عاکف بك آلدی. اول خاتونلرنڭ قاچمی یورولرینه بیك خلاف‌در. ایرلرمز ادبسز، تربیه‌سزلر، بونده‌ی ایرلر آراسینه خاتونلرنی چغارو ئلله نینده‌ی رذالتلرگه سبب بولاچقدر،دی.

ملیت مسئله‌سینه کیلگانده اشرف بك سویله‌ب: مسلمانلرنڭ تورك، تاتار، آرناود، عرب کبی ملتلرگه بولنولرن و ترقینی ملیت فکرینڭ رواجنده کوروـلرن بیك تأسفلی بر اش طابا؛ اسلام ملت واحده، اسلامیتده ملیت آیرماسی یوق. رسول‌الله انسانلرغه ملیت یاغندن قاراماغان، اسلامیت یاغندن قاراغان، بز شول ملیتلرگه آیریلوب خراب بولوب بتدك، دی.

شکری بك ایسه اسلامیت بحثلرنده‌نده، ملیت بحثلرنده‌نده واز کیچوب، مسلمانلرنڭ یالگز ترقی و معارف‌گه صاریلولرنده‌غنه سعادت بولاچاغن سویلی. روسیه‌ده شول قدر گوزل و منتظم روس مکتبلری و روس ادبیاتی بار ایکان، مسلمانلرنڭ اوزلرینه مکتبلر آچوب، کتابلر یتشدروب وقت أره‌م ایتولرینه عقلی ایرمی: اوز مکتبلری، اوز ادبیاتلری واسطه‌سیله یوز یلده آلنه‌چق

نرسه‌نی روس مکتبلری و روس ادبیاتی واسطه‌سیله یکرمی بش یلده آلورغه ممکن، دی. شکری بك‌نك فکرنچه: روسیه‌نك استقبالی غایت پارلاق، مکتبلری و ادبیاتی بیك مکمل، اقتصادی جهتی ایسه غایت یولنده اولوب، روسیه بیك اساسلی صورتده ترقی ایتمکده‌در. آنده‌غی ملتلرنك شوندی بر ترقی و مدنیتدن استفاده ایتماینچه اوزلرینه مخصوص بر مدنیت یاصارغه طریشوب ماتاشولری ثمره بیرمی طورغان موفقیتسز بر اشدر.

شکری بك یاوروپاده اوقوچی روس شاکردلرینك کوبلگن، آنلرنك بیك جدی طریشولرن سویله‌ب روسلرغه تحسین ایته.

۲۷نچی فیورال.

٦٢

محمود اسعد افندی حضورنده

دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی ایله کوریشدم. اول مینی بر کوننی کیچ بله‌ن اوزینك ایوونده قبول ایتوب، اوزاق سویله‌شوب اوطوردق. محمود اسعد افندی چالمالی بر خواجه‌در. وقتیله مکمل صورتده علوم عربیه وشرعیه اوقوغان. صکره انگلیزچه و فرانسوزچه تللر اوگره‌نگان. اسلام ویاوروپا حقوق علمارن تحصیل ایتکان. برنیچه مرتبه‌لر یاوروپانك کوب مملکتلرنده سیاحت ایتکان. دین اسلام، اقتصاد، حقوق، تاریخ، طبیعیات کبی فنلرگه دائر بر نیچه مهم اثرلری بار. بعض مکتبلرده درس‌ده اوقوتا. اوزی ایندی قارتایوب کیله. میگا اوزینك رسمینی و«کتاب النکاح» اسملی یا کی بر اثرینی هدیه ایتدی.

کوب نرسه‌لرگه دائر سویلشکاچ مین محمود اسعد افندیدن:

ــ مسلمانلر نیچون هر یرده تنزل و انقراض ده؟ دیب صورادم.

ــ جهالتدن، دیدی.

ــ جهالت نیچون یالگز مسلمانلر اوستنه مسلط بولغان؛ باشقه‌لر بوندن قوتولالر، اما مسلمانلر قوتولا آلمیلر؟ دیدم.

بوگا قارشی اول اوشبو مآلده جواب بیردی:

ــ خریستیانلقنك انتشارینه اساس و مرکز بولغان روما، مدنیتلی بر یر

محمود اسعد افندی.

ایدی. خرستیانلقنی قبول ایتکان ملتلرگه دین ایله برابر رومانڭ مدنیتی‌ده سرایت ایتدی؛ بزده ایسه دین‌نڭ انتشارینه مرکز بولغان مکه و مدینه‌ده مدنیت یوق ایدی؛ مدنیت بزده‌صوڭندن اندلس، شام، بغداد کبی بوتاقلرده‌غنه حاصل بولدی، آنلر اصل مرکزگه تأثیر ایته آلمادیلر، اصل مرکزنڭ اوزنده مدنیت بولماغانغه کوره، دین ایله مدنیت بر برسیله برله‌شه آلمی قالدیلر، شول سببلی مسلمان دنیاسنده دین ایله مدنیت ایکیسی ایکی نرسه بولوب طابلدیلر. همده، دین اصلده قرآن ایله حدیث‌دن عبارت اولدیغی حالده صڭره بوڭا خارجدن بیك کوب نرسه‌لر قاتناشدی، دین‌نڭ زمان‌غه و احوال‌گه قاراب اشله‌نه طورغان کوب حکملری ظاهرگه قاراب یورتوله طورغان بولدی؛ شول سببلی، دین ایله مدنیتنی برگه جیووی چیتن بر حالگه کیلدی. مثلا: ربا مسئله‌سی‌نڭ عربلر وقتنده حرام بولوویننڭ

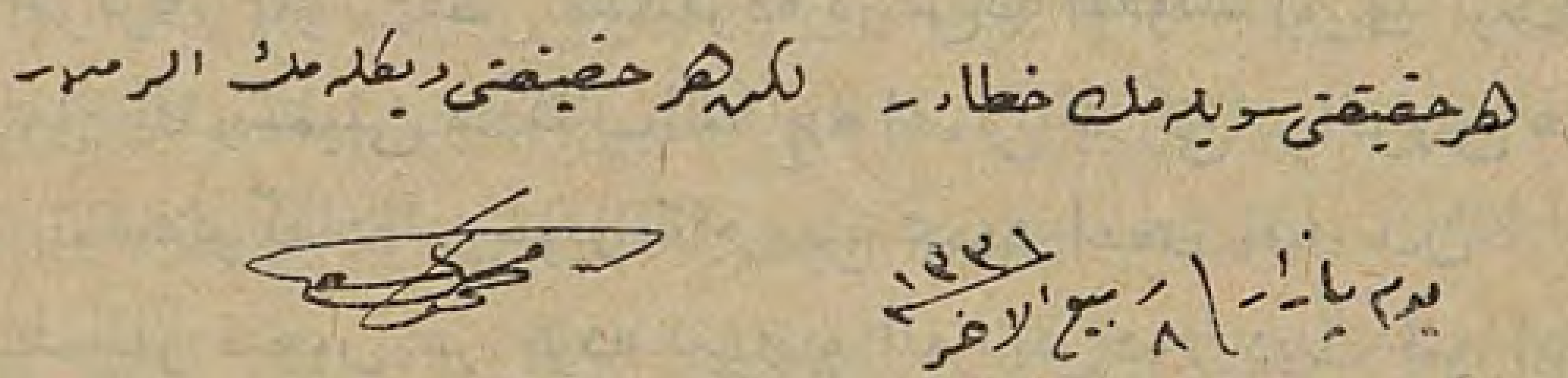

محمود اسعد افندینڭ قول یازووی.

سببلری بار؛ چونکه اول وقتده آقچه یارلیلرنی ایزو ایچون بایلر قولنده آلت ایدی، بایلر یارلیلرغه بورج بیروب اضعاف مضاعف اوله‌رق پراسینت آلالر ایدی، حاضرنده‌گی شرکت وبانقه اصوللرنده ایسه بوحال یوقدر، حاضر آقچه‌نی

یارلیلر بایلرغه بورچغه بیرەلر؛ بانقەده یوز صوملق حصەم بولسه مین بو کونگی کوننی بر میلیونیرغه بورچقه بیروب طورغان بولامن. حاضرگی معاملات مالیەده فائضلرده اضعاف توگل. کورشمنڭ یورطی یانغانده مینم آگا یاردم ایتەسم کیلووی طبیعی وبیك مشروع برحالدر. اگرده بز ژزایومنی استراخاوانیه شرکتی توزوب، یا که توزولـگاننه اعضا یازیلوب ویورتلرمزنی استراخاوات ایتوب قویسەق «تعاونوا علی البر والتقوی» آیتی ایله‌گنه عمل ایتـکان بولامز. مونڭ قای بری شریعت‌گه خلاف بولسون. آی حقندەغی سوزلرنی، «کورو» دیب آڭلامق خطا، آنی، «بلو» دیب آڭلارغه تیوش، بلونڭ واسطەلری ایسه بو گون بالفعل وبالمشاهده درستلـگی ثابت بولغان نرسەلرنڭ هر قایوسیدر. مونده کوزده کره، تیلیغرافده، تیلیفونده کره. مسلمانلر دیندادر، هرقایومز دینمزنی سویەمز، لـکن آنی آڭلاومز باشقەچەدر؛ اگرده یاخشی آڭلی بلسەك بانقه، ربا، فائض وسائر بر طاقم مسئلەلرنی حل ایتمك بیك جیکلدر».

صگره، محمود اسعد افندی، «بوسنه» مسلمانلرینڭ بانقه آچونڭ جواز وعدم جوازی حقنده فتوا صوراب شیخ‌الاسلامغه مراجعتلرینی وشیـخ‌الاسلام طرفندن آلارغه بیرلـگان جوابنی سویلەدی: «شیـخ‌الاسلام آلارغه: بانقه معاملەسن شریعت‌گه طوغری کیترر ایچون پراسینتنی آلغانده، یا که بیرگانڭ بر کتاب قوشوب بیررسز، «بو آقچەنی شوڭا مقابل راضی بولوب بیردگزمی» دیه صوراسز» طرزنده جواب بیردی؛ دنیاده مونده‌یه بر اش بولورمی؟ بانقەده هر کون مڭ تورلی معامله بولا، شونلرنڭ هر قایوسنده کتاب آلدم بیردمی یاصارغه ممکنمی صوڭ؟ بومعامله ایله خداینی‌می آلداتماقچی بولامز، اوزمزنی آلداتوب وجدانمزنی‌می یا کلاماکچی بولامز؟»دی.

صگره محمود اسعد افندی مدرسەلر اصلاحاتی‌نڭ اهمیتن، اشنی اصل شوندن باشلامق لازم بولغانن سویلەدی.

مین آگا:

ــ بو سویلەگانلریگز غایت گوزەلدر، حاضرگی حالده احتمالـکه یوز میلیونلرچه مسلمانلر شوشی حق سوزلرنی ایشتورگه صوصاب طورالر وشولارنی ایشتمەگانگه کوره بونلر اقتصادی و اجتماعی جهتلردن کوندن کونگه‌انقراضغه کیتەلر، نیچون سزنڭ کبی علما شوشندی سوزلرنی آیرم آچیق ایتوب، دلیللرن کورسەتب یازوب چغارمیسز؟ دیدم.

ـ خلقمز موندی سوزلرنی آڭلارلق درجه‌گه کیلمه‌گان، یا ڭلش آڭلیلر، حتی موندی سوزلرنی آشوغبراق سویله‌ودن بعضا فائده اورنینه ضررلرده کیلـگالی، دیدی.

طبیعی، مین محمود اسعد افندینڭ بو سوزلرینه حق بیره آلمادم. مسلمانلرنڭ احوالی توزه‌لو ایچون سیاسی انقلابلردن زیاده فکری واجتماعی انقلابلر، سیاسی قهرمانلردن زیاده فکر وعقیده قهرمانلری لازم دیب بلدگمنی ومرجانی، محمد عبده، جمال‌الدین افغانی کبی فکر قهرمانلرینڭ عالم اسلامگه تأثیرلری بیك کوب بولغانلقنی عرض ایتدم.

محمود اسعد افندی:ـ آلارنڭ میدان‌غه چغولرینه محیط مساعد ایدی، بزده ایسه مساعد توگل، فکر وعقیده قهرمانلرینڭ بز کینه خارجده‌گی مسلمانلر آراسندن چغولرن کوته‌مز، دیدی.

نیچك گنه بولسه‌ده، محمود اسعد افندینڭ علم وفـکری غایت کیڭ ایکانلـگی شبهه‌سزدر. لـکن، مع‌التأسف، موندغی احوالدن ومحیط‌نڭ ایجاباتندن طولایی اهل اسلام‌غه آنڭ بو قدر علم وفضیلتلرندن لایقنچه استفاده ایتمك میسر بولمی طورادر. ۲۸ نچی فیورال.

۶۳

سلاملق ده

استانبول‌غه کیلـگان اجنبیلر ایچون کوریله‌چك یرلرنڭ برسی هیـچ شبهه‌سز سلاملق رسم عالیسی (جمعه کوننی حضرت سلطاننڭ جمعه نمازینه چغووی) در. سلاملق رسمی، سابق سلطان عبدالحمید وقتنده غایت طنطنه‌لی بولا، کوب قازارمالردغی آتلی و جیاولی عسکرلر بیك تمیز و هیبت کیینوب «ییلدز» جامعنه جیولالر، موزیقه اویناب بتون استانبول اوراملرن یا ڭغراتب بارالر ایدی. مشروطیت اعلانندن صوڭ بو طنطنه‌لر بتکان، حاضر سلاملق رسمی بیك کچکنه مقدارده‌غنه یاصالا. سلطاننڭ جمعه‌غه باراچق جامعی تیره‌سینه بر آز مقدارده جیاولی عسکر و موزیقه‌چیلر صنفی جییلوب آنی قارشی آلالر. سلطان حمید جمعه‌غه یالـگز اوزینڭ «ییلدز» جامعنه گنه بارا ایدی. حاضرگی سلطان ایسه تورلی

خلیفۀ اسلام سلطان محمد خامس خان حضرتلری .

جامعلرگه بارا. ألوك سلاملق تیرەسینه بارو بیك چیتن وسلطان حمیدنڭ خفیەلری هر کمنی آکا سؤ قصد ایتارگه کیلگان دیه شبهەلەنەلر ایدی، حاضرنده ایسه اول قدر چیتن توگلدر. شونڭ ایله برابر، سلطان بارا طورغان جامعنڭ ایشك آلدینه کروب، سلطاننك اوتکانن یاقندن کورو ایچون سرای همایون دائرەسندن و ایشك آلدینه کروب گنه طورر ایچون پالیتسەدن مخصوص رخصت آلورغه حاجتدر. یوقسه جامع ایشك آلدینه کرگان مسلمانلرنی مسجدگه کرتەلر، مسجدگه کرمەگان کشیلرنی سلطان کیلگانچەگه قدر چغاروب ییرەلر.

تیوشلی یرلرندن رسمی مساعدەلر آلغاندن صوڭ، بزده قدرغه خسته خانەسنده مجروحلر قاراوچی همشیرەلرمز گلثوم، رقیه و ایکی مریم خانملر ایله برلکده ۱نچی مارتده جمعه کون ساعت ۱۱ ده، سلطاننڭ اوزی طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی یانندەغی والده جامعنه کیتدك. سلطان حضرتلری جمعەغه بوگون شونده چغاچق ایدی.

بو یر استانبول طرفینه خیلی یراق در. بز باروب یتکانده ساعت ۱۲ گه چیرك قالغان وجامع تیرەسینه عسکرلر جیولغان؛ اوراملر، سلطاننڭ چغوون سیر ایتارگه تلەوچیلر ایله طولغان ایدی. آربالرمز ایله طوغری جامعنڭ قاپقاسی توبینه طوقتادق. اوزلرینه بیرلگان تعلیمات بوینچه، پالیتسه مأمورلری بزنی قارشی آلوب جامع ایشك آلدینه کرتدیلر و طورر ایچون بر اورن کورسەتدیلر. جامع ایشك آلدینه، تورلی قسملرگه منسوب، تورلی کیوملرده عسکرلر تزلگان،

جامع‌گه یاقنراق یرده اوقالی‌کیوملر کیونگان و کوکره‌کلری میدالیلر له‌ن طولغان سرای مأمورلری صف صف بولوب طورالر. بر طرفده غایت گوزه‌ل کیوه‌لی و یاش‌گنه یکتلردن عبارت موزیقه‌چیلر تزیلوب طورا.

شوشی عسکرنڭ آرتنده، کینه بزنڭ شیکللی سلاملق کوررگه کیلگان چیت مملکت کشیلری، ایرلر و خاتونلر، آمریقا سیاحلری بار. جامع بناسی تمام دیگزنڭ بوینده، تیمر ره‌شه‌تکه‌نڭ طشقی یاغینه دیگز صولری به‌ریلوب طورا. جامع بیك گوزه‌ل، اوزون ونچکه مناره‌لری کوکلرگه چققان. ایشك آلدی زور و تمیز. دیگز اوستنده‌گی چوب چوار پراخودلر، کیمه‌لر، لودقالر پانوراماده‌غی شیکللی گوزه‌ل منظره تشکیل ایته‌لر. باری چیت دولتلرنڭ صوغش پراخودلری غنه منظره‌نڭ لطافتن بوزالر. بونلر شونده بیك یاقن یرلرده سکونتلی، لکن دهشتلی منظره‌لر تشکیل ایتوب طورالر آراده صره‌ده بونلرنڭ ماتروسلری‌ده قوری‌غه چغوب و خصوصا بعض وقتلرده بر آز «اوز کیفلرنچه» قیلانوب تورکلرنڭ کوڭللرن طاغن بر قات بولغاتوب قویالر.

ساعت ۱۲ بولوب سلطاننڭ کیلور وقتی یاقنلاشقاچ مخصوص بر مأمور کیلوب بزنی و بزنڭ یانمزده طوروچی دورت بش آوستریا دیگز آفیتسرلرینی عسکرلرنڭ آلغی یاغینه چغارغه اوتندی و سلطاننڭ کیلوب طوقتی هم جامع‌گه کروب کیته طورغان ایشیگی یاننده طوررغه اورن کورسه‌تدی. آلوکدن سرای دائره‌سندن رخصت آلماینچه پالیتسه‌رخصتی ایله گنه کرگانلر اول‌گی اورنلرنده قالدیلر.

جامع‌گه برم برم بیوك بیوك مأمورلر و پاشالر کیلوب کرمکده ایدیلر. شونلر آراسنده سابق استانبول والیسی وحاضرگی عدلیه‌واوقاف‌ناظری ابراهیم بك هم اوشبو جامعنڭ برنچی امامی اسماعیل حقی افندی یانمزغه کیلوب بزنڭ ایله کورشدی وطوتاشلرمزنڭ

ولی عهد سلطنت یوسف عزالدین افندی حضرتلری.

خاطرلرن صوراب خدمتلری ایچون تشکر بیان‌ایتدیلر. بر آفتاموبیل‌ده صدر اعظم محمود شوکت پاشاده کیلوب توشدی. بزلرگه تمنا ایتوب اول‌ده جامع‌گه کروب کیتدی. اول ده بولمادی سلطاننك اوز آرباسی‌ده کورندی. هیبت ایکی آت جیککان یابق آرباده جامع نك باصقچی توبنه کیلوب طوقتادی. عسکر موزیقه اویناب و پادشاهم چوق یاشا! دیه قچقروب آنی قارشی آلدیلر.

آرباسندن چغوب باصقچغه باصووی ایله، بزلرگه قاراب قولیله تمنا ایتدی. آفستریا آفیتسرلری شاپقه‌لرن آلوب، بزلر ایسه تمنا ایتوب سلام بیردك. آقرون‌غنه آتلاب جامع‌گه کروب کیتدی. اوستنده عسکری کیوم ایدی. صاچی آپ آق، یورغون چهره‌لی بر ذاتدر. اول جامع‌گه کروب بش مینوتلر اوتکاچ باش مابینچی خالد خورشید بك جامعدن چغوب بزلرگه هم آفستریا آفیتسرلرینه سلطان حضرتلرینك سلام و ممنونیتن رسمی صورتده تبلیغ ایتدی.

صوگره، یانمزغه بر مأمور کیلوب بزنی جامع نك ایکنچی یاغنده‌غی بر بولمه‌گه دعوت ایتدی. آنده بزگه چایلر، قهوه‌لر اچردیلر. نماز بتوب سلطاننك چغاچاغی وقت‌طاغن اولگی اورنمزغه کیلوب قاراب طوردق. آفستریا آفیتسرلری کیتکان. بز اوزمزگنه ایدك. سلطان جامعدن چققاچده طاغن قولیله تمنا ایتوب، باصقچ یاننده اوزن کوتوب طورغان آرباغه اوطوروب کیتدی. صدر اعظم محمود شوکت پاشاده شونده بزنك یانمزده‌غنه ایدی. سلطاننی اوزاتقاننك صوگنده اول بزگه طابا بورولوب بارمز ایله‌ده قول طوتوب کوریشوب چقدی. طوتاشلر مزغه خطابا: «هر تورلی فداکارلقلرغه قاتلانوب مجروحلریمزنی قاراو ایچون مونده کیلووکزگه و دورت آیدن بیرلی آریمی طالمی خدمت ایتووکزگه فوق‌العاده ممنونمز، سزگه نیچك تشکر ایتارگه‌ده بلمی‌مز، مسلمان خانملرینك بیوك قلبلی، عالیجناب ایکانلگن سز بالفعل کورسه‌تدیگز، سزلردن الله راضی بولسون» دیدی.

طوتاشلریمز اوستلرینه عادتده‌گیچه پالتولر کیگان، باشلرینه‌ده آق شارفلر اوراغانلر، یوزلری آچیق، اوزلرن سربست طوتالر ایدی. مسلمان خاتونلرینك مونده‌ی قیافتده آچق یوز بلەن کورینولری وآنلر یانینه اماملر، مینیسترلر کیلوب کوریشوب سویله‌شوب طورولری مونده برنچی مرتبه‌کورلگان بر اش بولدغندن هر کم‌نك نظر دقتی آنلرغه جلب ایتلدی. تورك غزته‌لری مخبرلرندن باشقه، فرانسوزچه «لاتورکی» غزته‌سینك محرری وتایمس غزته‌سینك استانبول مخابری‌ده مینم یانمه کیلوب، آنلرنك کملر بولغانلغن صوراشدی، اسملرن، قایده اوقوغانلرن یازوب آلدی وروسیه مسلمه‌لری آراسنك بویله فداکار وعالی تحصیل

کوروچی خانملر بولونوویـنه تعجب بیان ایتدی.

بز ایندی کیتارگه حاضرله‌نوب طورغانده طولمه باغچه سرایی طرفندن برمأمور کیلوب بزنی شونده بارر غه دعوت ایتدی. جامع ایله سرای بر برسینه بیك یاقن اولوب برگه طوتاشق دیه‌رلك در، سرای‌نك قاپقه‌سندن کرگاچده غایت گوزه‌ل باغچه بار. آنك آراسنداغی یوللردن اوتوب اصل سرای‌نك اوزینه باردق. سراینك بیوك قپوسندن کروب بر نیچه زاللر و بولمه‌لرنی اوتکاچ بزنی زور وزینتلی بر بولمه‌گه کرتدیلر. قارتراق‌غنه بر کشی

صدر اعظم محمود شوکت پاشا حضرتلری.

شونده بزنی قارشی آلوب اورنلر کورسه‌تدی، اوطوررغه اوتندی. بو ذات ایکنچی مابینچی توفیق بك ایکان. سلاملاشدق. طانشدق. درحال قهوه‌لر کیترتدی وشول قدر یراق یرلردن کیلوب مجروحلر قاراو خدمتنده بولونه‌رق انسانیت کورسه‌تولری ایچون طوتاشلرمزغه تشکرلر بیان ایتدی. کملر و قایلردن بولغانلقلرن صوراشدی. مسلمان خانملری آراسنده موندی فداکارلقلر کورینه باشلاوی ایچون بیك سوینگانلگن سویله‌دی. صگره میندن روسیه مسلمانلرینك مدرسه‌لری بولوب بولماون، آنلرده نیندی درسلر اوقولغانلغن، حدیث و تفسیر درسلری اوقیلوب اوقولماغانلغن صوراشدی. کوبسنده اوقیلا دیب جواب بیرووم اوزرینه، قایسی تفسیر اوقولغانلغن صورادی. سوزلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، اوزی وقتیله مدرسه تحصیلی کورگان و علوم عربیه‌گه اخلاصلی بر ذات ایکانلگی بلنه در.

صگره، سوز مناسبتیله، اوزینك موندن یکرمی یللر ألوك قریم‌غه بزنك ایمپراطورمز حضرتلری حضورینه تورکیه طرفندن مأمور بولوب تبریك ایچون بارغانلغن سویله‌دی. یالطه و آلوپقه‌لرنی، لیوادیا و وارانسوف ـ داشقوف سرایلرن ایسکه توشوروب آنلر حقنده اوزینك خاطرنده قالغان نرسه‌لرنی، وارانسوف‌نك مسلمانلرغه مسجد صالدروب بیرولرن ذکر ایتدی. سلطان حضرتلری حاضر اوزی شول سرایده بولونغانلقدن، سراینی کورسه‌توب یورو

ممکن بولماغانلغن سویلەب اعتذار بیان ایتدی. بر آز اوطورغاندن صوڭ یانندن آیریلوب سرای‌دن چقدق ویرلرمزگە قایتوب کیتدك.

بو کونلردە موندە صوغش و صلح مسئلەسی حقندە بتون فکرلر تردد اچندە. بر نیچە کونلر اُلوك صلح مسئلەسی آلغەراق چققان توسلی ایدی. لکن، بالقانلیلرنڭ جواب بیررگە آشقماولری وبیرگان جوابلرینڭدە تورکیە طرفندن قبول ایتلورلك روشدە بولماوی ناچار تأثیر ایتدی. حاضر طاغن صوغشنی دوام ایتدرو مسئلەسی اوستکە چغار توسلی کورینە. ذاتا حکومتنڭ صوغشقە حاضرلگی طوقتالغان یوق. اول بتون کوچی بلەن شول حاضرلکدە دوام ایتە. آناطولی‌دن یاڭی عسکر کیلوب طورا. بونلرنی موندە کیندروب، حاضرلەندروب تیوشلی یرلرگە اوزاتا بارالر. آزق و قورالدە طوقتاوسز یباریلە طورا. آناطولی ولایتلرندن مدافعهٔ ملیە جمعیتنە کیلگان خطلر وتیلیغرافلردە حکومتنی صوغشدن طوقتاماسقە، حقارتلی صلحنی قبول ایتماسکە دعوت ایتەلر. اوزلرینڭ هر تورلی فداکارلقغە حاضر ایکانلکلرن بلدرەلر.

استانبولنڭ اوزندە طنچلق. هوالر یاخشردی. صوغشنی دوام ایتدررگە هوالر مانع توگللر. کلیبولی و چتالجە طرفلرندە صوغشلر بارلغی سویلەنسەدە حکومت طرفندن بیان ایتلگان رسمی معلوماتغە کورە، بونلر اهمیتلی نرسەلر توگللر. ادرنە بیرلمی، اوزینڭ قهرمانچە مدافعەسندە دوام ایتە، تورك عسکری آراسندە صووقدن، یاکە آچلقدن کوب تلفات بارلغی وآرالرندە فرقە اختلافلری باش کورسەتکانلگی حقندە چیت غزتەلردە یازلغان خبرلر بیك مبالغەلیدر. صووقلر، یاڭغورلر تورك عسکرینە کوبمو تأثیر ایتسە بلغار عسکرینەدە هیچ شبهەسز شول قدروك تأثیر ایتمش و آنلردە شول قدروك تلف اولمشلردر.

صوغش اورنلرندە تورکیەنڭ عسکری و هلال احمر خستەخانەلرندە بوش اورنلر کوب ایکانلگی موندە محقق روشدە ثابتدر. استانبولنڭ اوز خستەخانەلرندەدە اولگی خستەلر تریلوب چغا طورالر. یاڭیلر آز کیلە. تورکیەنڭ آقچەغە آبدراب قالو مسئلەسی بیك قابارتلغان ایدی. بو البتە اساسسز توگلدر. شونڭ ایلە برابر، یاوروپالیلر بورچقە آقچە بیرماسەلردە آبدراب قالنغانی واشنڭ آقچەسزلقدن طوقتاب طورغانی یوق. قایندر آقچەنی طابوب، احتیاجلرن اوتەب طورالر. عسکرگە نرسە بیروچی سوداگرلرگە اینتیندانتستوا آقچەنی طوقتاتمی تولەب طورا. عسکرنڭ اوستی بتون، طاماغی طوق. طاغن نیشلیسن. اما،

هجوم یاصاب جیکه آلماو باشقه مسئله‌در. بونك سببلری یالکز آقچه‌سزلق توگل، بلکه باشقه‌چه‌ده کوب نرسه‌لر بولور.

شونك ایله برابر، مونده هر نه قدر صوغشنی دوام ایتدرو فکری اوستکه چقسه‌ده و بالقانلیلرنك طلبلری قبول ایتلماسلك درجه‌ده آور ایکانلکی کوز آلدنده بولسه‌ده موندن صوك زور صوغشلر بولماس، صوغش اوزاق دوام ایتماس، یاوروپانك ایکی یاقغه‌ده تأثیری سایه‌سنده اوزاقلامی صلح یاصالور دیب کوته‌رگه ممکن. اشلرنك کیدیشی شونی کورساتمکده‌در. ٣ مارت.

٦٤

استانبول تأثراتی (*)

III

مرمره بوینده زیله یلوك!

استانبولنی اوزینك قوچاغینه آلغان ولطیف طولقونلری برلن یار بویلرن اوقشاب سویوب طورغان مرمره دیگزی الوك بزنك تاتارلرنك زیله‌یلوك وتفتیله‌و کویلرن ایشتکانی بارمیدر، یوقمیدر، مین آنی بلمیم. اما، اوشبو سنه مارت نك ٥ نده اول آنلرنی ایشتدی هم بیك یاراتوب طکلادی. موکا مین اوزم شاهدمن.

قویاش بایوب کیله، آنك صوکغی قزغلت شه‌وله‌لری دیگز اوستنه عکس ایتکان، دیگز اوستی طنچ ایدی. شول وقتده، هلال احمر خدمتنه مجروحلر قارارغه بارغان ایبده‌شم اسماعیل افندی اورمانف ایله بز ایکاو سلطان احمد جامعی آرتنده، مرمره دیگزی بوینده، بلطر یانغن‌دن خراب بولغان یمرك طاش بنالردن برسینك اوستنه دیگزگه طابا قاراب اوطورغان ایدك.

هر طرف طن، هوا غایت گوزه‌ل وجلی، جنوبنك بو گوزه‌ل هواسن ایسنه گان صاین انسانده حیات آرتا، روح کوتاریله. مای دریاسنده یوزگان شیکللی اوزگده بر یومشاقلق، کوکلده بر راحتلك حس ایته‌سن.

قارشومزده مرمره دیگزی جایلوب یاتا. بوسفور کورینه. آنك اوك یاغنده

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

اسکدار، قاضی کوی، مودانیه برونی، فنار برونی تزیلشوب طورالر. فنار برونی مرمره‌نڭ اچینه صوزیلوب چقفان. آنڭ تمام دیگزگه اوزایغان یرنده دیگز فناری قویلغان. اولده یاندرلدی. دیگز اوستنده کچکنه بر پاراخود بارا. پاراخودنڭ آرتنه اوچ بارقاس طاقغانلر، بونلرغه عسکر آزیغی تیه‌لوب هر کون کیتکانن، مقری کوی، آیاستفانوس طرفلرینه ایلتوب بوشاتلدیغن الوَدن بله ایدم پاراخودنڭ مورجاسندن چققان قویو توتونی آرتقه طابا صوزیلوب ئلله نی قدر اوزایوب بارا.

تیره یاغمزده کوز کورومی قدر یرلر بارسیده خرابه. طاشلق. یمروك بنالر. بولار بلطروق یانغانلر. هیچ برسی یا کیدن صالنماغان، طازارتلماغان، یانغن‌دن صوڭ نیچك بولغان شولای طورالر.

قایا صوڭ بولارنڭ ایه‌لری؟ نیك بولارنی توزه‌تمیلر، و یا کیدن صالمیلر؟ بو سؤاللر بزنڭ کوڭلگه کیله. اما جوابلرن بلمی‌مز. احتمالکه ایه‌لری اوزلریڭ بلمی طورغانلردر. شول قدریسی‌گنه معلوم، که بو یرلر الوك مسلمان محله‌سی بولغان. بو یانغان یورتلرنڭ ایه‌لریده مسلمانلر بولورغه طوغری کیله. مسلمان دولتلرینڭ ایڭ صوڭغیسی بولغان تورکیه اوزی بتونله‌ی یانغن اچنده بولغان بر وقتده، روم ایلنده اوچیوز مڭ قدر مسلمان قرلغان، اوتدن قلچدن کیچر-لگان بر زمانده، استانبولنڭ همه جامعلری مهاجرلر و خسته‌لر ایله، بتون زور بنالری مجروحلر ایله طولغان بر وقتده بونڭ شیکللی بر محله‌نڭ، یاکه بر نیچه محله‌نڭ خراب حالده یاتووی‌نڭ کوبمی‌گنه اهمیتی بولورغه ممکن. شول سببلی بو حقده ذهن صرف ایتوب طوررغه، سؤاللر بیروب جوابلر ازله‌رگه‌ده حاجت یوقدر. بو سؤاللرنڭ جوابلرن: مسلمانلر مدنیتگه کره آلورلرمی؟ تورکلرنڭ استقباللری نیچك بولور؟ استقلاللرن صاقلی آلورلرمی، یوقمی؟ دیگان سؤاللر ایله باش واتوچیلر آزله‌سونلر.

پاریژدن قایتقان قدری بك بوندی سؤاللر وجوابلر ایله ماتاشودن کوله‌گنه. اول: بتون مسلمان دنیاسی یاوروپا اسارتنه وخرستیانلر قولینه بالفعل کروب بتوب طورغان بر زمانده موندی سؤاللر برلن اوغراشونی وقت ئرەم ایتوگنه صانی. تورکیه‌نڭده جزائر، تونس، فاس، ایرانلر بارغان یولدن باروون مجبوری کوره. چونکه بوده بیت باری بر تگیلر شیکللوك مسلمان دولتی، مسلمان حکومتی. شولای بولغاچ اول نیچك مستثنا بولوب، اوز باشینه ترقی وتمدن ایته آلسون، یوق، ایته آلاچق توگل، بتون اسلام دنیاسی بعث

٥

عسكرى موزه سى مديريتى

عدد

مخصوص

بتون انسانلر عباد اللّهدر؛ شايان محبّت ومرحمتدر.
اعلاى كلمة الله ، عدالت وشفقت ، محاسن اخلاق
وكمال مدنيّت اساسنه مستند بولنان اسلاميّت جناب
ربّ العالمينك بتون انسانلره نعمت عظيمهٔ سبحانيّه سيدر.
ملل مترقّيهٔ حاضره حالا بونى لايقيله تدقيق وتصديق
ايتمامكده ايسه لرده علوم وفنونك ترقّيات متماديّه سى سايه سنده
نور وحدت وحقيقتك بتون جهانى تنوير ايده جكى بر دور
مسعود ايرگج البتّه گله جكدر.
الك بيوك بركهٔ اسلام بولنان تورك وتاتار ملّت نجيبه سنك
او دورده سعادت بشريّه يه ، تعميم حقانيّت وعدالته كمال ايله
خدمت ، الله يولنده انسانلره رهبرلك ودلالت ايليه بيلمسى
ايچون شديد ترقّيات چالشمسى ، هر خصوصده اكتساب كمالات
ايلمسى لازم گلور.

ليس للانسان الّا ما سعى.

استانبول
[شهزاده باشى]
٥ ربيع الآخر ١٣٣١
١ مارت ١٣٢٩

اوز عثمانلى يوروك عشيرتى اولادندن
عسكرى موزه سى مديرى
اركان حربيه فريقى
احمد مختار

موزه خانهٔ عسكرى مديرى احمد مختار پاشا حضرتلرينك قول يازووى.

بعد الموت‌گه اشانا بیت، مونه بزنك شوشی اعتقادمز بیك حق، مسلمان بولغاچ تورکیه وتورکلرده شول اعتقادده بولورغه تیوشدر، دی.

آه، بو فلسفه‌لر، باطوردی بزنك شرق دنیاسن، بز توش کوره‌مز، یاوروپالیلر اش کوره‌لر؛ آیده اسماعیل افندی صزوب یبار بر اوزمزنك زیله‌یلوکنی دیدم. مرمره‌گه قاراب تفکرگه طالغان ایده‌شم اسماعیل افندی اویانوب کیتکان توسلی بولدی و موکایوب نچکه کوی بلەن زیله‌یلوکنی صوزوب یباردی. موکلی تاتار کویی بزنك کوکللرنی تتره‌تدی، ذهنلرنی قاره دیگزنك شمال طرفینه، اوزاق اوزاق یرلرگه، ڤولغا، اورال، قاما بویلرینه ایلتوب طاشلادی. کوز آلدمزغه قرغز دالالری، باشقرد صحرالری کیلدی، قولاغمزغه قورای طاوشلری ایشتلگان توسلی بولدی. اسماعیل افندی‌نك زیله‌یلوك طاوشی نیچك بو خراب محله‌نك چیتلرینه باروب یتشو احتمالی یوق ایسه، قورای طاوشلریده شولایوق جهالت یانغنی، غفلت خرابه‌سی آستنده قالغان باشقرد وقرغز صحراریننك بر چیتندن ایکنچی چیتنه ایشتلماینچه هوالرغه قاتناشوب یوق بولوب کیته‌در.

یمروك بر طاش اوستنه‌رەك منوب اوطورغاچ: ئەخ یوق بیت اوزمزنك اسکریپکه، بر صزدروب یباروب اوزمزنك موکلی کویلرمزنی مرمره‌نك شوشی طولقونلرینه قاتشدروب یبارر ایدم، شوندن آلار منگولك‌گه باروب قوشیلورلر ایدی، دیدی اسماعیل افندی وبر کورسنوب قویدی.

مگر بزنك بو اوطورغان یرمزنك آستنده بر زیمله‌نکه بار ایکان. ئلله قایدن بر تیشکدن، غایت آلاما کیونگان، اوست باشلری بیك ناچار ایکی خاتون کیلوب چقدیلر. یانلرنده بر بالا بار. بونلر اسلام خاتونلریمی، خرستیانمی، معلوم توگل. یوزلری آچق. بزنك یانغه‌راق کیلدیلرده بر آز طکلاب طورغاچ: «بو نه لسانده شرقی چاغرییورسکز، بك افندی، سویله‌یکز الله ایچون» دیدیلر.

ــ تاتارچه، دیگاچ. «نه‌در او تاتار، صانکه موسقوفمیدر؟» دیه صورادیلر. نه ایسه آکلاتدق. صکره بونلر بزگه: بك افندیلر، بزنی‌ده روسیه‌گه آلوب کیتکز دیمه‌سونلرمی! نیچون، آنده نیشله‌ماکچی بولاسز؟ دیدك. اوزلریننك حکایتلرن سویله‌رگه طوتندیلر: بولار لوله بورغاس یاننده بر تورك آولندن، تورك خاتونلری ایکان. ایرلری صالداتقه آلنغان. آوللرینه بلغارلر کیله باشلاغاچ بولار بالا چاغالرن کوتارگانلرده استانبولغه طابا قاچقانلر.

استانبولغه کیلوب یتکانچه ملك تورلی مشقت‌لر و سفالت‌لرگه دوچار بولغانلر. بالالری‌نك قایسیلری یولده آولوب قالغان، قایسی مونده کیلگاچ

اولگان. ایرلرینك قایده ایکانلکلرندن وسلامتلکلرندن هیچ خبرلری یوق: «مونده کیلگاچ طورغه اورنمز بولمادی، خیر صوراشوب طماق طویدردق، آنك مونده کون کیچردك، نهایت مونه یانغان بنالرنك آستلرنده قالغان زیملهنکه‌لرگه کروب اورنلاشدق، قشنی شونده اوتکاردك، آنده یووش، قارا کُفی، صووق، هوا یوق، اوزمز آچلرمز، تیك حکومت طرفندن کوننه اوچ قداق کومچ گنه بیرله، آلوب کیتگز بك افندیلر بزنیده روسیه‌گه» دیلر. برسی: مین فاطمه آدلی بولسه‌مده آنده اوزیمه «ماریقا» آدلی قوشارمن، آنده کر یووارمن، خدمت ایتارمن، ذاتا بو مملکتدن طویدق؛ مونده فلاکتدن باشمز چقمی، مونده بزگه راحت یوق، دی.

بونلرنك آول حاللرن، آنده نیچك کون کورگانلکلرن دخیده یاخشیلابراق صوراشدق. روسیه‌گه آلوب کیته آلماومزنی آڭلاتدق. کسه‌مزده‌گی بش اون غروشلرنی بونلرغه و بالالرینه صدقه ایتوب بیردك‌ده بو یردن آیرلدق.

شول قدر خرابه‌لر اچنده آچ وپریشان حالده یاتا طورغان بو بیچاره‌لرنی کورگاچ بزنك زیله‌یلوك کویلری اونتولدی. طورمش‌نك ایك دهشتلی و قولاق یرتقچ نغمه‌لری کیلوب قولاق‌غه بەرلدی. تیزره‌ك بو یردن کیتدك. مع ما فیه، زیله‌یلوك ایله تفتیله‌و کویلرمزنك مرمره طولقونلرینه قوشیلوب ابدیت‌گه طابا کیتولریده شبهه‌سز ایدی . . . مارت ٦ .

٦٥

تورکیه‌ده اقتصادی اشلر

تورکیه‌نك تجارت، صناعت واقتصادی اشلری بارسیده خریستیانلر وچیتلر قولنده دیه‌رلك‌در. تورکیه‌نك اقتصادی حیاتنده تورکلرنك اوزلرینك روللری شول قدر آزدرکه یاخشیلابراق قاراغانده بوکا حیران قالماسقه ممکن توگلدر.

موندن الوکده بر مرتبه یازغان ایدم شیکللی: تورکلرنك شهرده طوروچی خلقی باشلیچه اوچ قسم اولوب: مأمورلر، عسکر و خواجه‌لردر. طبیعی، بونلرنك آلش بیریش، سودا صناعت ایله هیچ بر مناسبتلری یوق. آدواقاتلر، طبیبلر، محرر، شاعر و ادیبلر کبی آزغنه بر خالقدن عبارت

بولغان ضیالیلر صنفی‌ده البته سودا و صناعت اشلرندن یراقده‌در. تورکلرنڭ توبان صنفی آراسنده آلش بیریش ایله شغللنوچیلر بار ایسه‌ده بونلر بیك کچکنه واهمیتسز اولوب، مملکت‌نڭ اقتصادی حیاتنه تأثیر ایتارلك درجه‌ده توگلدر. مثلا: اورامده بورچاق (لبلبی) وکستانه پشروب صاتوب طورچیلر، کیبتی‌نڭ اچینه آیاق بوکله‌ب اوطوروب طاراق، تش قازغچی یاصاب صاتوچیلر، کارزینگه طوتروب برسن ایکی تین‌دن افلیسون صاتوب طوروچیلر، ایزۋوشچکلر، لودفاچیلر، حماللر ایك باشلیچه تورکلر و مسلمانلردر.

درست، آنلر آراسنده غالانتیرینی، مانوفا کتورا، بقالیه سوداگرلری ویاخشوق زور اش کوروچیلریده یوق توگل: عبود افندی وسائرلر کبی احتمالکه میلیونلرچه آباروت یاصاوچیلریده باردر. لکن، کینه بایا أیتکانچه بونلر عموم مملکت سوداسنه نسبتا غایت آز و غایت اهمیتسزدر.

یاکی زمانڭ یاکی تجارت قاعده‌لرینه بناء یورتوله طورغان فائده‌لی واساسلی اشلر بارسیده اجنبیلر وخریستیانلر قولنده. مثلا: بانقه‌لرنی آلیق، اقتصادی حیاتنڭ یوره‌گی وبتون قان طامرلرینڭ باشی بانقه‌لر ایکانلگی البته معلومدر. حاضرگی زمانده بانقه‌لرنڭ حاکمیتی حکومتلرنڭ حاکیمتندنده آرتغراق‌در. حالبوکه تورکیه‌ده تورکلرنڭ اوز قوللرنده، اوز نفوذلرنده هیچ بر دانه کچکنه‌گنه بانقه‌ده یوق. «عثمانلی بانقه‌سی» اسمیله آچلغان فرانسوز و اجنبی بانقه‌سینڭ توب اداره خانه‌سی پاریژده اولوب، موند‌ه‌غیسی تورکیه نی ایمه‌ر ایچون یاصالغان شعبه‌گنه‌در. تورك آقچه‌سی ایله بوبانقه بك اوغلنده اوزینه میلیونلرغه توشوروب زور بنا یاصاتقان. ایشگی بوینده کیچه کوندز دائمی صورتده بیچاره تورك صالداتی جیلکه‌سینه ملطغن کوتاروب بانقه‌نی صاقلاب طورا. ایشگندن اچکه کرو بله‌ن فرانسوزلق دنیاسی باشلانا. بتون معاملات فرانسوزچه، آقچه حسابی فرانسوزچه، یازولر فرانسوزچه، مأمورلری فرانسوز یاکه یرلی گریك، ارمنی و سائر خریستیان ملتلر.

بانقه‌غه کروب بره‌ر ساعت قاراب طورسه‌ڭ یوزلرچه کشی کروب چققاننی کوره‌سن. بارسیده شاپقه‌لی کشیلر. فسلی تورکلر مونده ئلله قایده برگنه کورینوب قالا، یا هیچ یوق. شونڭ ایچون بانقه مأمورلریده فسلی کشیگه مونده حقیر قاریلر، اوزاق کوتدره‌لر، قاطی و قچقروب دەشه‌لر، قصقه‌غنه أیته‌لر، صوراغانغه جواب قایتارمیلر. چونکه تورکلر ایله ره‌تلی بر آلش بیریش بولمایه‌چغن بله‌لر.

ایـك کـوب معامله قیلوچی «ۋینەر بانق فراین» اسملی آوستریا بانقەسی، «بیوك دویچ بانق» و «کچوك دویـچ بانق» آدلی نیمس بانقەلری، فرانسوز بانقەسی بولغان «قردەی لیونه»، «ملی تورکیه بانقەسی» اسمیلـه سیر أرنست قاستل طرفندن آچلغان انـگلیز بانقەسی، فرانسیه نڭ «سوسیەته ژەنەرال» شرکتی طرفندن آچلغان «سلانیك بانقەسی»، تورکیەنڭ بتون طرابلس قطعەسن یوتقان مشهور «بانقدی روما» آدلی ایتالیا بانقەسی، صوڭ وقتلردەغنه آچلغان «روس تجارت خارجیه بانقەسی» همەسیده چیتلر ملـکنده، چیتلر قولنده و چیتلر منفعتنه خادم مؤسسه‌لردر. باری شول قدرگنه‌سی بار:

هلال احمرده خدمت ایتوچی اوچ یکت رسمی.

«ملی تورکیه بانقەسی‌نڭ» ائتلافچیلر پارتیەسی و باشلیچه پرنس صباح‌الدین بك ایله، «سلانیك بانقەسی» نڭ اتحادچیلر ایله بر قدر مناسبتلری باردر. بو پارتیەلر اوزلری اش باشینه منگان وقتلرنده شول بانقەلرنی آچارغه یاردم ایتشکانلر و شونلر واسطەسیله تورکیەنڭ اقتصادی حیاتنه آزده بولسه فائده کیترماکچی بولغانلر. لکن سرمایه چیتلرنکی بولغاندن صوڭ منفعت و نفوذده چیتلرنکی بولاچاغی شبهەسزدر.

تورکیەدەگی تیمر یوللرغه کیلسەك: بونلرنڭ حجاز تیمر یولندن باشقەسی بارسیده اجنبی شرکتلر قولنده اولدیغی کبی، بارلق پراخود قومپانیەلریده خریستیانلر، یهودیلر قولندەدر. فی الحقیقه پراخود شرکتلرنده مسلمانلرنڭده قاتناشلری یوق توگل. لکن غایت آز و هیچ بر رول اوینارلق توگلدر.

تورکیەنڭ، ایڭ زور سودالرندن بولغان تماکی تجارتی کینه بر فرانسوز قومپانیەسی قولنده. وقتیله بوڭا بیرلگان امتیازنڭ مدتی طولغان ایدی. بر

یاقدن آقچەسزلقدن، ایکنچی یاقدن اوزلری باشقاروغە امنیتلری بولماغانلقدن بونك امتیازن یا کارتوب اوزون مدت ایلە طاغن شول قومپانیەغە بیردیلر. بك اوغلندەغی تونەلنك مدتی طولغان ایدی؛ آنیدە یا کیدن شول اولگی نیمس شرکتنە بیردیلر. حاضر استانبولدە الکتریق ترامواپلری، تیلیفونلر، یا کیدن زور تونەللر، صو یوللری یاصارغە حاضرلەنەلر. همەسینك دە امتیازلری اجنبی شرکتلرگە بیرلگان. بونلردە تورکلرنك هیچ قاتناشلریدە یوق. زور یورتلر، زور مغازینلر بارسیدە خریستیانلر و اجنبیلرنکی. زور تجارتلر بارسیدە دیب أیتورلك آلار قولندە. ایك توزوك محلەلر خریستیان محلەسی؛ ایك زور ومنتظم مسافرخانەلر، ریستورانلر، تیاتر، قونسیرت زاللری، گنیماتوغرافلر بارسیدە یهودیلر قولندە، بونلرنك مسلمان وتورکلر قولندەغیلری ایك اوچوز، ایك حقیر، پیس و مردارلریغنە در.

خریستیان محلەسی بولغان بك اوغلندن قوزغالوب، سرکەچی، باب عالی، دیوان یولی، بایزید میدانی بویونچە اوتوب خالص مسلمان محلەسی بولغان سلطان فاتحگە، یاکە آق سرای جادەسی ایلە ادرنە قپوسنە طوغرو کیتەچك بولسەق، بر آغاچنك توب یاغندن اوچینە طابا بارغان شیکللی، کیتکان صاین نەزکلەشە بارا، کیتکان صاین ناچارلانا بارا. بك اوغلندە طوقاتلیاندە یکرمی بیش تین تولەب اچکان چایکنی غلطەدە ١٢ تینگە، سرکەچیدە ٨ تینگە، دیوان یولندە دورت تینگە، سلطان فاتحدە ٢ تینگە اچەسن. فقط طوقاتلیاندە اوطوررغە اورن طابوب بولمی، شول قدر طغز و خلق کوب بولا. آندە ریستوران تونلە ساعت ٢گەچە دوام ایتە؛ فاتحدە ایسە کشیگە قاراغاندە قهوە خانەلرنك صانی کوبرەکدر. یمرك، ناچار، صاصی، قاراڭغو بنا کبك نرسەلرنك بارسیدە قهوە خانەلردر. مسلمان محلەلرندە کیچ ساعت ٦ دە بتون حیات بتە. کیبتلر یابلا، اورامل بوشی. باری شول خرابە زار قهوە خانەلردەگی عاطل آدملرگنە قوزغا-لورغە ایرینوب طاغن بر ایکی ساعت اوطورالر.

طوقاتلیاندە، پیرا پالاسدە بر مرتبە آشاب چغارغە اورتاچە اوتوز غروش (٢ صوم ٤٠ ة) تولەرگە طوغری کیلە، آلای بولسەدە ریستورانلرندە شغرم طولی کشی بولا. لکن بارسیدە خرستیانلر. بایزید، فاتح محلەلرندەگی مسلمان آشخانەلرندە اوچ غروشغە (٢٤ ة گە) طاماق طویدروب چغاسن. بونلردە آشاوچیلر بارسیدە مسلمانلر. بونلرنك آشخانەلرینە هر نە قدر «النظافة من الایمان» دیگان لوحەلر آصلغان بولسەدە، هر طرفدە پیسلك، هر طرفلرندە نظافتسزلك بولا.

باب عالی جادەسندەگی زور کتابچیلرنڭ یوزدە سیکسان بیشی؛ مطبعەچیلر، تورکچە حرف قویوچیلر، حکاکلر، رساملرنڭ یوزدە طوقسانی ارمنیلردر. مسلمانلر بونلر آراسندە قصلوب بارلی یوقلیغنە بولوب طورالر. چغال اوغلندە بردن بر مسلمان حکاك وخطاط خالد حسام الدین افندی بار. اوزینە بر اش بیرگان ایدم وقتندە آلورغە بارغاچ: «عفو ایدیگز بك افندی، کیتروب یتکرە آلمادیلر»دی. قایدن دبە صوراشسەم، آنڭ بر ارمنی صناعتخانەسینە بیروب اشلەتکانلگی آکلاشلدی. ارمنیسز هیچ بر مطبعە و هیچ بر صناعتخانە یوق.

تورك چتەچیسی.

قیمتلی رەك کیوم تگوچیلر، آیاق قاپلری حاضرلەوچیلر، خصوصا تورك خاتون قزلرینڭ مودنی کیوملرن تگوب ئللە نی قدر آقچەلرن آلوچیلر، تورك عائلەلرنك فرانسوزچە، نیمسچە، انگلیزچە اوقتوچیلر، مربیەلك ایتوچیلر همەسیدە بلا استثنا خرستیانلردر. نومیرلردە، آشخانە و ریستورانلردە خدمت ایتوچیلر یعنی بارا طورغاچ اوزلری خوجە بولاچق کشیلر آراسندە مسلمان هیچ یوق دیەرلك‌در. بولسەدە ایك ناچار و هیچ وقت ترقی ایتەوی ممکن بولماغان تورك آشخانەلرندەگنەدر. صاچ صقال قروب اون مینوت اچندە ٣٠-٤٠ تین آلوب قالوچیلر مطلقا ارمنیلر و گریکلردر. محلەلردەگی بقال کیبتلری بارسیدە گریکلر وارمنیلر قولندە. مسلمان بقالی یوزگە بیش‌دن آرتق یوقدر.

مشروطیت اعلانندن صوڭ کشی آزایتوب راسخود کیمتور ایچون کیرەکسز بیك کوب مأمورلرنی اورنلرندن چغارغانلر. باشقە برەر خدمت طابقانچەغە قدر آلارغە قایسینە بتون، قایسینە یارطی معاش بیروب طورغانلر. قایولرینە تقاعد معاشی تعیین ایتکانلر. شول وقت بو مأمورلر حکومتدن: سین بزگە برەر ایکیشەر یللق بیرەچك معاشگنی بر یولی بیردە، بز شول آقچە بلەن اشکە کرشیك، اورام کیبتلری آچیق، زراعتگە باشلیق، دیگانلر. حکومت بوڭا اشانغان. آلارغە برەر ایکیشەر یللق معاشلرن بر یولی بیرگان. لکن تگیلرنڭ کوبسی بر نرسەدە اشلەمایнچە آقچەلرن آشاب، کیوم صالومغە طوتوب بترگانلر. بعضیلری اورام

کیبتلری آچقان بولغانلر. فقط ایکیشه‌ر اوچه‌ر، بیشه‌ر آلتیشه‌ر آیدن صوڭ بیك کوبسی اشلرن بوزوب کبیتلرن طاشلاغانلر. چونکه نسل نسلدن بیرلی سوداگرلك ایتوب کیلگان گریکلرگه رقابت ایته آلماغانلر. حاضر شول مأمورلرنڭ بیك آزی‌غنه سودا ایتوب ماتاشقان بولالر. قالغانلری اتحاد ترقی‌گه دشمان وهر نرسه‌دن ناراضی بر آچلر اردوسی بولوب عطالت و سفالتده کون اوتکاره‌لر.

شونڭ ایله برابر، شوشی سابق مأمورلر آراسنده، سوداغه کریشوب اشلرن ره‌تکه صالوب یباروچیلرده یوق توگل. مثلا: شونلر جمله‌سندن محمد حلمی افندی نامنده برسی‌نڭ باب عالی جاده‌سنده کیبتی بار. فس، ایسلی مای، صابون، کولمك اشطان، اویوق شیکللی نرسه‌لر صاتا، فس قالبلی. اوزی بله‌ن طانشدم، حالن صوراشدم:

— «اورندن چغارغان ایچون وقتیله حکومت‌گه فوق‌العاده آچووم کیلگان ایدی، حاضر نیچك رحمت ایتورگه بلمیم، چونکه آی‌غه اوچیوز غروش (۲۵-صوم) ژالونیه ایله ۱٦ یل حکومت خدمتنده بولدم، هیچ وقت طاماغم طویمادی، اوستم بوته‌بمه‌دی، عائله‌منی قاری آلمادم، هر وقت، اورنمدن چغارماسه‌لر یارار ایدی دیه یوره‌گم قوبوب طوردی، اوز اوزیمه اشانچم بتدی، اورندن چغارسه‌لر دنیاده طورا آلماس توسلی ایدم، مونه ایندی کوره‌سن یاخشی‌غنه سودا ایته‌م، کیبت‌گه آی‌غه ۳۰ صوم تولیم، پریکاشچك‌گه ۲۵ صوم بیره‌م، طاماغم طوق، اوستم بتون، هیچ کمدن خوفم یوق، اشم کیتکان صاین ترقی ایته بارا، کیبتدن آیریلاسی کیلمی، کوبسنچه کیبتده قونام، ایوگه قایتسه‌مده کشی ایرته نمازغه مسجدگه باررغه چققانده مین کیبتمه کیله‌م، بو سودا دیگان نرسه عجایب کوڭللی بر اش ایکان» دی. قولی بله‌ن باشینه صوغاده: «مونه شین احمق قفا، اوز اختیارڭ ایله ۱٦ یل اسیرلك ایتدڭ بیت!» دیه اوز اوزن شلته‌لیدر.

لکن موندیلر بیك آز و قایسی‌غنه یاقدن قاراسه‌ڭده تورکیه‌نڭ تجارت، صناعت دنیاسنده و عمومیتله اقتصادی حیاتنده تورکلرنڭ روللری هیچ یوق دیه‌لچك درجه‌ده اهمیتسزدر. حتی مسلمان سوداگرلرینڭده ایڭ کوبسی عرب، آرناود، کورد، لاز، تاتار، چرکس، عجم کبی باشقه قوملر و چیت مملکتلردن کیلگان کشیلردر.

تورکلرنڭ تجارتدن محروم قالولرینڭ سببلری البته کوبدر. جمله‌دن برسیدر: بونلرنڭ ایسکیدن بیرلی مأمورلك مسلکنه کروب، حکومت اوستنه صالنوب

کیلولری، عسکرلك خدمتی نڭ گل مسلمانلر اوستنه گنه یوکله‌نمش بولنووی‌در. اصل تورکلر ملطقلرن جیلکه‌لرینه کوتاروب دائمی صورتده وطن حدودلرن صاقلارغه، اختلالچیلر بلەن صوغشوب طوررغه مجبور بولغانلر. تورکگه باشقه قوملر ایسه اوز اشلرینه دوام ایله، تجارت، صناعت‌ده ترقی ایتکانلر. بوندن باشـقه، اصل قوت و نفوذ نڭ سیاسی حاکمیتدن زیاده اقتصادی حاکمیتده ایکانچیلگی مسلمانلر نڭ ایسلرینه توشماینچه طورغان. ئلی حاضرده مونی آڭلاوچی لردن بیگره‌ك، آڭلاماوچیلر کوبدر.

عمومیتله تورکیه‌ده یرلی خلقنڭ اقتصادی اشلرده ترقی ایتووینه مانعلر بیك کوب و بونلرنڭ ایڭ دهشتلیسی یاوروپا دولتلری بلەن بولغان ایسکی معاهده نامه‌لر (کاپیتولاسیونلر) در. تورکیه‌لی محمد افندی یلینه مڭ لیرالق سودا ایته، شوڭا قارشی حکومت‌گه اون - اون بیش لیرا نالوغ تولی. آنڭ کورشیسنده‌گی انگلیز «به‌که‌ر» فیرماسی یوز ایللی مڭ لیرالق سودا ایته، اما حکومت‌گه بر تین نالوغ توله‌می، چونکه اول اجنبی تبعه‌سی، کاپیتولاسیوندن فائده‌لانه. گمرکده صوم‌غه ۱۲تین پوشلینه توله‌ب تورکیه‌گه بتون دنیا مالن طوتررغه هر کمنڭ حقی بار هم طوتروب طورالر. طبیعی، بوڭا قارشی یرلی ماللر رقابت ایته آلمی‌لر.

سوزده تورکیه مستقل بر دولت صانالا. اما حقیقت‌ده ایسه بو استقلالنڭ قویروقلری قاناتلری بارسیده قرقلغان بولوب طابلادر. چونکه: خارجی استقلالنڭ ایڭ مهم بر رکنی بولغان حیات اقتصادیه جهتنچه تورکیه مستقل توگل، بلکه چن معناسیله یاوروپالیلرنڭ اسیریدر. داخلی استقلال‌غه کیلگانده آنڭ ایڭ مهم رکنی بولغان عدلیه و محکمه اشلری حقنده اول کینه یارطی‌غنه مستقل در. چونکه اجنبی تبعه‌لری تورك محکمه‌لرینه تابع توگل، اوز حکومتلرینڭ محکمه‌لرینه تابع‌در. بوندن باشقه، تورکیه‌ده آلتی دولت‌نڭ اوز پوچته‌لری یوروب طورووی تورکیه‌نڭ هم سیاسی حیاتنه هم اقتصادی حیاتنه غایت ضررلیدر.

ایندی بونلردن قالا اقتصادی اشلرنڭ ترقیسینه تورکیه‌نڭ اوزی طرفندن بولغان بیك کوب قصورلر، مثلا: یوللر یوقلغی، امنیت آزلغی، آقچه‌نڭ انتظامسزلغی شیکللی نرسه‌لرده مانع‌در. ولایتلرده یوللر یوقلق یاکه ناچارلقنڭ نی قدر زور مانع ایکانلگن سویله‌ب طوررغه حاجت یوق، هر کم‌گه معلوم بر نرسه‌در. آقچه‌غه کیلـگانده: بو اش مونده بیك انتظامسز. بر لیرا آقچه استانبولده حکومت حسابلرنده یوز غروشقه، سوداده یوز سیگز غروشقه، پوچته تیلیغراف‌ده،

تاریخ تدقیق ایدیلیرسه کوریلیرکه اقوام اسلامیه

خلقیه حکومتجه احکام جلیلۀ شرعیه‌یه تمسک ایدیلدیکی

زماننده علوم و معارفده، فنون و صنایعده متعدد

مخترعلر یتیشدیرمش و حکومت اسلامیه‌نک سطوت

و شوکتی تزاید ایتدیکجه ایتمشدر: ~~احکام شرعیه~~

شریعت غرانک احکام منجیه‌سندن انحراف حصولنی

اولدقجه علوم و فنونده عطالت کورلمش و دولت

اسلامیه‌نک شان و شوکتی اسکی اعتلاسنی محافظه ایده‌مامشدر

شو حاله نظراً اعتقادمجه اسلاملرک شاهراه مدنیتده

ترقی و تکامل ایده‌بیلملری ایچون بشریتک کافل سعادتی

اولان احکام جلیلۀ شرعیه‌یی رهبر حرکات و معاملاتلری

اتخاذ ایتملری و اسلامیتک ارائه ایتدیکی حبل متینه اتحاده

صاریلملریدر

شورای اوقاف رئیسی حاجی اولیا افندینک قول یازووی.

تماکی سوداسنده یوز دورت غروشقه بوری. لیرانی واقلانا باشلاسهك شونك ایچون ٤ تین آلوب قالوب. مجیدیه‌لر بیره‌لر، آلارنی واقلاتوب غروش یاصاغانك طاغن دورته‌ر، یاکه ایکیشه‌ر تین آلوب قالالر. بر لیرا آقچه ازمیرده قای وقتده یوز یکرمی غروش‌غه منه، قای چاقده یوز بیش غروشقه توشه. بوندن باشقه، استانبولده فرانسوز، انگلیز، نیمس، روس، ایتالیا آقچه‌لری تورك‌نك اوز آقچه‌سی شیکللوك یوری. طاوارینه قاراب، اورنی بله‌ن بونلرنك حقلری تورلیچه بولا. شونك ایچون‌ده سوداده آلوك بر قات طاوار حقن صاتولاشالر. آڭا کیلشوب بتکاچ، آقچه حقنده صاتولاشورغه باشلیلر. مثلا: برسی انگلیز آقچه‌سی بیره، ایکنچیسی آنی اول حق‌دن توبانره‌ك قبول ایتارگه تلی. یاکه آری آقچه بیره‌ده قایتاروب آلورغه صوری، تگیسی آڭا راضی بولمی. کوبسنچه شونك ایچون سودا بوزولا، کیلشکان طاوارنی طاشلاب چغالر. حتی مونده رقم، کون، ساعت، یل حسابلرینه قدر چوالچقدر. حاضرنده مونده برسی آلاتورقه، برسی آلافرانقه ایکی تورلی ساعت یورتوله. آلاتورقه ساعت هر کون قویاش بایوغانده ١٢ بولا، آلافرانقه‌سی بزده‌گیچه توش وقتنده ١٢ بولا. افندم، ایرته‌گه ساعت ٢ ده کورشورمز دیدیلر ایسه آلافرانقه‌می، آلاتورقه‌می دیه صورارغه مجبور بولاسن. آلاتورقه دیدیسه، آلافرانقه آنك نیچه‌گه طوغری کیلگانن ایسابله‌ب طوررغه حاجت بولا. رقملر برسی یاوروپالیلر قوللانغان عربچه، برسی مسلمانلر قوللانغان ئلله کمچه‌در. رقم قویلورغه تیوشلی یرلرنك کوبسنده شول ایکی قات رقم قویارغه حاجت توشه. آی حسابی‌ده رومی، افرنجی دیه ایکی تورلی قوللانیله. مارت‌نك ١٠ نده دیدیلرمی، - آلافرانقه‌می، آلاتورقه‌می، دیب صورارغه، یاکه اوزك ایتورگه حاجت توشه. یل حسابی‌ده شولایوق ئلله نیچه تورلی: سنهٔ افرنجیه، سنهٔ قمریه، سنهٔ شمسیه، سنهٔ مالیه. - کیفنه کوره هر کم اوزی تله‌گانن یازا. صوڭره سین آنی اوزك بلگان حسابقه طوغری کیترر گه آزابلانوب وقت اوتکار! بونلر بارسیده اشلرنك آور و چوالچق بولووینه سبب بولالر.

مونده‌غی سوداگرلر آراسنده ساخته‌کارلق وخیانت کوبلگی‌ده بیك اوڭایسز بر حالدر. سوداده آلداو دیگان نرسه مونده بیك عادی و مشروع بر اش صانالا. بلمه‌گان کشیدن بهانی اوچ قات صوریلر. نی قدر صاتولاشسه‌ڭ شول قدر توشه بیره‌لر. بلمه‌سه‌ڭ طاوارنك مطلقا ساخته‌سن بیره‌لر. مای آلاسن قوشقان بولا. سوت آلاسن یارطیسی صو بولا. ایکمك آلاسن اولچه‌وی کیم بولا، کالینکور، یاولق: ماتیریا آلاسن آشلاغان بولا، بر مرتبه یوغاچده آراسنده‌غی چلترلر

آچیلوب بالق آوی بولوب قالا. اورامده یوگوروب باروچی مالایدن غزته آلاسن، ایوگه قایتوب قاراسەڭ کیچەگی یاکه قییق باصلغان، پچرانغان غزته بولوب چغا و هر نرسەده شولایدر. وعدەده طورو دیگان نرسە هم یوق. خلاصه: نی قدر آلدی آلسەلر هیچ قورقمی و طارتنمی شونی اشلیلر. امنیت حاصل ایتوب مشتری جلب ایتونی ایسابلەمیلر.

موندەغی معتبر بر تاتار سوداگرندن ایشتوومه کوره، اورتا درجه تورك سوداگرلری بر نیچه مرتبه جییلوب بر شرکت تشکیل ایتماکچی بولغانلر. بر نیچه مرتبەلر سویلەشکانلر، لایحەلر توزوگانلر، لکن مدیر کم بولا، آقچه کم راسپراژینیەسندە طورا مسئلەسینه کیلگاچ کیلوشه آلماینچه طارالغانلردەکیتکانلر. چونکه بر برسینه اشانمیلر، حتی کانتراکتلر فلانلر ایلەده اشانچلی یاصاوغه کوڭللری یتمی ایکان.

زاوود و فابریقەچیلك تورکیەده هیچ یوق دیەرلك درجەده آز، بولغانلری بارسیده اجنبیلر قولنده. حتی حکومت اوزی فس و قماش فابریقلری آچوب قاراغان. لکن بونلر یاوروپا مالینه رقابت ایته آلمیلر. تورکلر اوز فسلرن کیمیلر، نیمسلر یاصاب یبارگان آوستریا فسلرن کیەلر.

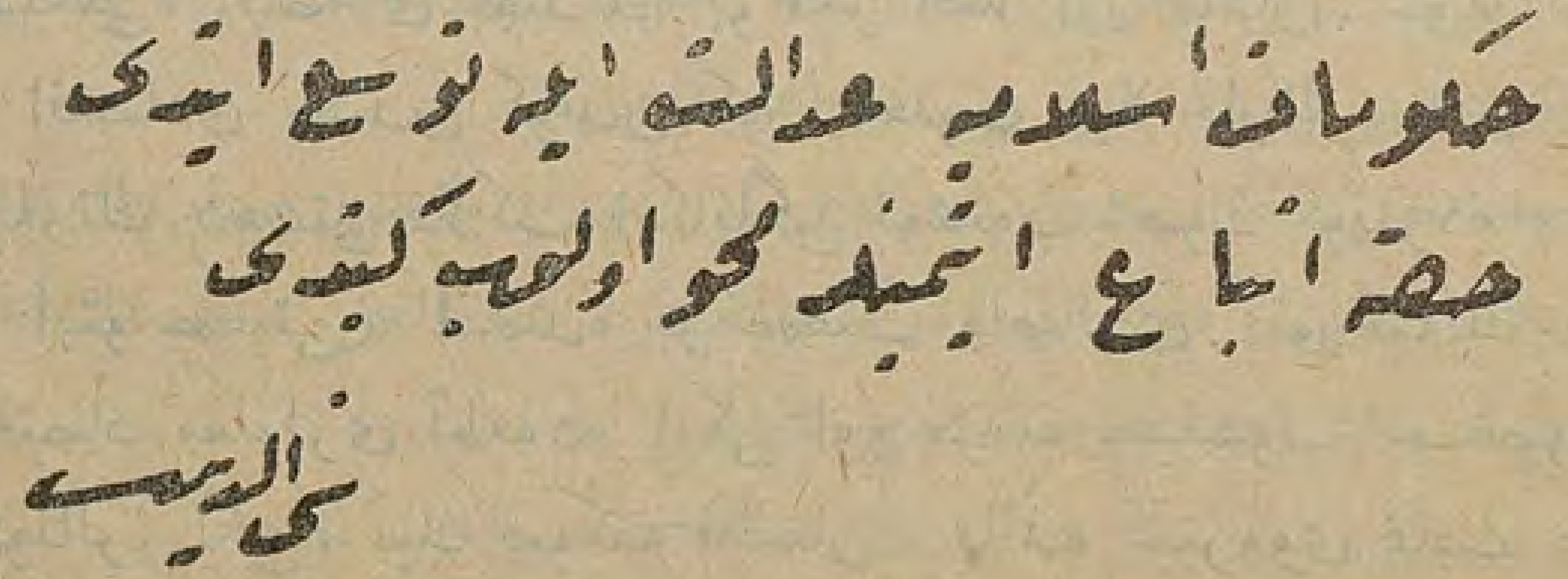

شورای اوقاف اعضاسندن وکیل قضاة معلملرندن سیف الدین افندی نك قول یازوی.

تورکلرنی یالقاولق، سودا و هنرگه محبت ایتماوچیلك ایله عیبلەو جیگللدر. لکن بیگوكدە حقلی توگللدر. چونکه سیاسی صوغشلر نه قدر مشکل ایسه اقتصادی صوغشلردە شول قدروك مشکلدر. ارمنیلر، گریکلر، یهودیلر تجارت، صناعت و اقتصاد دنیاسینه موندن بیك کوب وقتلر الوك کرگانلر، آنلر شونڭ ایله تربیەلنگان یاڭی نسللر یتشدرگانلر. بو اش ایسه تورکلرنڭ و عمومیتله هر یردەگی مسلمانلرنڭ ایسلرینه یاڭیغنه توشه باشلاغان. حالبوکه ایندی بیك کوب اشلر، بیك کوب اورنلر باشقەلر طرفندن ضبط ایتلوب قویلغان. قزان و داخلی روسیه مسلمانلرینڭ حاللری تجارت ایچون تورکلرنکنه قاراغانده مڭ مرتبه اوڭایلی و مساعددر. شولای بولا طوروبده باشقه ملت کشیلری ایله رقابت

ایته آلمیلر، حتی ایسکی‌دن بیرلی اوز قوللرنك کیلگان بیك مهم بعض سودالرنی‌ده اچقندرا بارالر.

صکره، هر یرده‌گی مسلمانلر آراسنده اولدیغی کبی، بر برسن پاددیرژات ایتماو، مسلمان سوداگرلرنده بولغان بر نرسه‌نی اجنبی سوداگرندن باروب آلو عادتی تورکلر آراسنده‌ده بیك نق جاری‌در. بیك قصقه‌غنه مثالی: مونده گریکلرنك تورکچه بلگانلری‌ده زور بر احتیاج توشمه‌گانده هیچ وقت تورك غزته‌لرن اوقومیلر، مطلقا اوزلرنکن اوقیلر. ارمنیلر و یهودیلرده شـولای. کیبت‌لردن نرسه آلغانده‌ده بو خلقلر اوز ملتداش‌لرینکی بولوغه فوق العاده دقت ایته‌لر. تورکلرنك ایڭ کوب آلوب اوقودقلری غزته ایسه ارمنی مهران افندی طرفندن چغاریلا وارمنی دیران کلـکیان افندی طرفندن یازیلا طورغان «صباح» غزته‌سیدر. بر محله‌ده بر تورك، بر گریك بقالی بولسه مسلمانلر نیچوندر گریك بقالندن طاوار آلونی آرتوغراق کوره‌لر. یرلی باتینکه‌لری نغراق، یاخشیراق اولدیغی حالده کیبتلردن مطلقا اجنبی باتینکه‌سی صوریلر. حتی بعض بر ملی تورك سوداگرلری یرلی ماللرغه اجنبی مارقه‌لری قویدروب، زاغرانیچنی مال ایتوب صاتارغه مجبور بولالر. خلاصه: تورکلرده سیاسی جهتدن ملیت فـکری اویاناغانلغی شیکلی، اقتصادی جهتدنده بو فکر اصلا اویانماغان. شوڭا کوره، هم سیاسی هم اقتصادی جهتدن کوندن کون مغلوب بولا بارالر.

اوشبو حاللرنك دهشتلی فلاکت ایکانلگن توشنوب، صوڭ کونلرده «یرلی مالنی استعمال ایتو جمعیتی» اسمنده بر جمعیت یاصالدی. تورکیه‌نك بیوك مقتصدلری و اقتصاد معلملری آطنه‌ده ایکی اوچ مرتبه جیلشوب بو خصوصده مذاکره‌لرده بولونالر. لکن، بیك صوڭغه قالنغان. فائده کیترووی غایت چیتن بولاچقدر. خصوصا تورکلر آراسنده ملیت فکرینك یوقلغی بو اشـنك رواجینه بیك زور بر مانع‌در.

هیچ بولماسه موندن صوڭ الله بیرسه‌ده مسلمانلر پالیتیکه‌چیلك‌دن بیگره‌ك اقتصاد اشلرینه بیرلسه‌لر، کیله‌چك نسللرنك مسعودیتلرینه یول حاضرله‌مش اولورلر ایدی.

۷ مارت.

٦٦

عبدالحق حامد بك

هوللاندەنك «لاهی» شهرندە تورکیە سفیری بولوب طورغان، تورکلرنك ایك زور شاعری عبد الحق حامد بك بو کونلردە استانبولغە قایتدی. تورك ادیبلری و شاعرلری آنی بیك زورلاب پراخوددن قارشی آلدیلر. برنیچە کوندن صوڭ آنڭ شرفنە «طوقاتلیان» ریستوراننده ادیبلر و شاعرلر طرفندن ضیافت بیرلدی. ضیافتدە ٦٠ قدر آدم بار ایدی. عبدالحق حامد بکنی ماقطاب نطقلر سویلەندی، شعرلر اوقولدی. مین هم مجلسدە حاضر ایدم. عبدالحق حامد بك ایلە شوندە کوریشوب طانشدم. ئلی بیك قارتایماغان. صحتی یرنك بر آدمدر.

عبدالحق حامد بکنك «غرام» اسملی شعرلری یا کی «شهبال» مجموعەسنك باصیلوب کیلە. مذکور مجموعە شونی یوز لیراغە آلغان، دی. بو کونلردە «لیبەرتە» اسملی بر شعر مجموعەسن «تورك یوردی» مجموعەسی ٥٠ لیراغە صاتوب آلدی. یقیندەغی نسخەلرندە باصیلا باشلایەچقدر. «الحان» اسملی بر شعر مجموعەسندە «طنین» یوز لیراغە آلغان.

عبدالحق حامد بکنك شعرلری تورکچە و بارمق حسابی ایلە یازلغان بولا. کوبسیدە تاریخی و ملی نرسەلرگە عائددر. عبدالحق حامد بکگە تورك ادیب و شاعرلری بیك زور حرمت کورسەتەلر.

صوغشدە مسلمان عسکرینك جیڭوون تلەب ٤٤٤٤ مرتبە اوقور ایچون شیخ الاسلام افندی کیچنلردە همە توبەن و اورتا مکتب شاکردلرینە عربچە بر دعا باصدروب طاراتدرغان ایدی. بو کونلردە ایسە کینە شول مقصد ایچون یعنی تورکلرنك جیڭوون تلەب اوقور ایچون ایکی یوز مڭ نسخە اسماء الحسنی و اصحاب بدر اسملری باصدروب صوغش میداننده‌غی عسکرلر آراسینە یبارتەشلردر.

اشلرنك مشکل وچوالچق بولغاننە قارامایچە، برسی آرتندن برسی یاڭی نظاملر چغاریلوب طورا. بو کونلردە، اخلاق و ادبگە خلاف رسالەلر صاتونی منع ایتە طورغان بر نظام چغارلدی. صوڭ وقتلردە موندە بعض کشیلر و خصوصا

عجم کتابچیلری بیك یاتسز رساله‌لر باصدروب طاراتا باشلاغانلر. بونلرنك کوبسی کینه یاتسز رسملر ایله طولیدر. مثلا: قاراوات شـغرداوی، محبت بولمه‌سی. آچقچ تیشگندن تماشا قیلوب طورو، مشروطیت خانملری، عشق اویاسی، قورصاقلی قز، وسائر شونك کبی یاتسز و اخلاقغه خلاف رساله‌لر بیك کوب باصدریلوب، باب عالی جاده‌سنده بر نیچه زور کیبتلر شونلر ایله طولوب قالغان. بونلر بیك آوتارگه و اوقلورغه باشلانغان؛ زورلرغنه توگل، بونلرنی بالالر، خاتون قزلرده یاشروب یاشروب اوقورغه طوتونغانلر. حقلری اوچوز: ١٥—٢٠ تین‌لر. اتحادچیلر اش باشـینه کیلـگاچ آنلرنك غزته‌لری، اخلاق بوزوغه سبب بولغان موندی کتابلرغه قارشی طاوش کوتاردیلر. صکره بیك تیزلك ایله بونلرنی جیوب آلورغه، صاتدرماسقه نظام چقدی و درحال عملگه قویلدی.

جنوبی آمریقاده‌غی «ناتال» مملکتی مسلمانلری طرفندن تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی اولارق ٣٥ ملك، مهاجرلر فائده‌سینه ٨ ملك انگلیز لیراسی اعانه کیترگان حسین داود افندی اسملی یاش بر ضیالی بو کونلرده وطننه قایتوب کیتدی. انگلتره‌ده إکمال تحصیل ایتکان، صکره فرانسیه‌ده برنیچه یل طورغان، ضیالی، حمیتلی ٢٥ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بله‌ن کوریشوب سویله‌شدم. آنده‌غی مسلمانلرنك، تورکیه‌گه و مقام خلافت‌گه بیك زور محبتلری بارلقنی، بو محبتنی اظهار ایتوگه محلی حکومت و انگلتره طرفندن هیچ بر مانع بولماغانلقنی بیان ایته. «طنین» غزته‌سینه بر مقاله یازوب، تورکلرنی مقام خلافت‌نك ناموسن صاقلاو ایچون صوك درجه‌گه قدر غیرت ایتوگه اونده‌دی، بتون جهانده‌غی مسلمانلرنك حاضر تورکلردن غیرت و متانت کوتدکلرینی بیان ایتدی.

استانبولنی تعمیر ایتو مسئله‌سی‌ده آلغه بارا. بو کونلرده شهرده یاخشوق اوزون مسافه‌نی میترپولیته‌ن تیمر یول یاصارغه امتیاز بیریلوب پادشاه طرفندن تصدیق ایتلدی. باشقه نرسه‌لرگه امتیازلر بیریلوب طورا. امتیازنی آلوچیلر اجنبیلر و خرستیانلردر. الیکتریك ترامواپلری ئلی هنوز اولـگورگانی یوق. آت قونقه‌لری صوغش مناسبتیله طوقتالغان کوینچه طورالر.

تریسته‌ده بولغان آرناود قونغره‌سنده آرناودلرنك آوستریا ایمپراطورینه تیلیغراملر یباروب، آنك شرفینه اورالر قچقرولری، سلطاننی و تورکیه‌نی تلـگه‌ده آلماولری و حکومت رئیسلـگینه اجنبی خرستیان پرنس کیترو حقنده‌غی فکرلری مونده آگلی کشیلرگه بیك ناچار تأثیر ایتدی. آرناودلق ایچون

توگلـگان و حاضرندەدە توگلمکدە بولغان تورك قاننه آچیلر.

طاراتاغان پارلامینت‌نڭ یاڭیدن جیولاچاغی حقنده سوزلر چغوب خلقنی تشویش‌گه توشورگان ایدی. حکومت بو خبرنی تکذیب ایله، پارلامینت اعضا-لرینڭ یاڭیدن صایلاناچغن بیان ایتدی. خلق بو یاقدن طنچلاندی.

صلح مسئلەسی نغراق قوزغالغان صاین شهرده نظام و ترتیبنی صاقلاوغه اهمیت بیرو آرتا بارا. حاضر باب عالی تیرەسنده و زورراق اورامل‌رده ایکیشەر، اوچەر پولیس‌دن عبارت پاترول‌لر دائمی صورتده یوروب طورالر. چونکه حکو-مت‌نڭ صلح یاصاو فکرینه قارشی خلقنی قوتورتب، فتنه چغاررغه تله‌وچیلر بولور دیب شبهەلەنەلر. ٨ مارت.

٦٧

تورکیه‌ده تاتارلر

سیبیریا، مانجوریا، مغولستان، تورکستان قطعەلرینه و روسیەنڭ شمالندن جنوبنه، شرقندن غربنه قدر طارالوب سودا ایته طورغان روسیه مسلمانلرینڭ بر اوچی مونده‌ده کیلوب چققان. تورکیه‌ده و استانبولنڭ اوزنده بایتاق‌غنه تاتار بار. مونده استاتستیقه فلان بولماغانغه کوره، بونلرنڭ حسابن بلوب بولمی. لکن یاخشوق کوب ایکانلگی شبهەسزدر.

مونده‌غی تاتارلر روسیەنڭ قریم، قفقاز، داخلی ولایتلر و سیبیریا کبی تورلی یرلرندندر. بونلرنڭ بر قسمی تورلی مکتبلرده اوقوغاندن صوڭ عسکرلك خدمتنه و حکومت مأموریتلرینه کرگانلر. بونلر باشلیچه قفقاز و قریم مسلمانلری اولوب، موندن خیلی زمانلر آلوك کیلـگان و مونده قالوب تورکلەشکان آدملردر. صوڭ زمانلرده‌راق کیلـگان ایکنچی بر قسمی مونده باشلیچه تجارت و سودا اشلرینه کرشگانلر. داخلی روسیەدن کیلـگانلرنڭ ایسکی‌لریده باشدوق تجارت جهتن آلده طوتقانلر.

مثلا: وقتیله قزاندن کیلـگان میرزا صالح افندی کریموف (قزانده مشهور کریم حضرت‌نڭ مخدومی)، حاجی اسماعیل افندی آبدوشف، حارث افندی سلطانف کبی ذاتلر اولدن بیرلی سودا برلن مشغول بولوب، اوز مسلکلرنده

امنیت و شهرت قازانغانلر. یاخشیغنه بایوغانلر. میرزا صالح افندی وفات بولغاچ اوغلی محمد علی بك کریموف آتاسینڭ اشن دخیده ترقی ایتدروب، بك اوغلی جاده‌سینڭ ایڭ اعلا اورننده بیك گوزەل مغازین آچقان. شرکت تشکیل ایتکان. ایندی مسلمان مالن مسلمانلرغه‌غنه توگل، مسلمان مالن یاوروپالیلرغه صاتوب، چیتلر آقچه‌سن اوز کسه‌سینه کرتو یولن طوتقان. بونڭ سوداسی ایڭ باشلیچه میخ نرسه‌لری ایله اولوب، فیرماسی اشانچلیلق یاغندن استانبولده برنچی دیب أیتورلك در. یاش گنه یگت بولغان محمد علی بك مسلمانلر آراسنده کورلمه‌گان درجه‌ده بر جدیت ایله اوزینڭ اشن آلغا یبارر‌گه طریشه.

مای، شیکر، دوگی کبك نرسه‌لر ایله سودا ایتوچی سلطانف وآبدوشفلرده بیك آبرویده‌لر. آلارغه هر کم اشانچلی کوز بله‌ن قاری. بونلر خزینه پادرالتلرینه‌ده قاتناشالر. بانقه‌لرده کریدیتلری‌ده بیك کیڭ. بالالرن‌ده یاخشی تربیه ایتکانلر.

دورت بش یل الوك‌گنه یالطه‌دن کیلوب، استانبول طرفنده سماور، چای، ریزینکی قالوش، سماور و آش اسبابی کبی روسماللری ایله سوداغه باشلاغان حاجی امیر حسن افندی بکروف اوزینڭ اشن ایس کیتکچ ترقی ایتدرگان. صاتو آلو هر یل آندن الوکی یلنڭ ایکی اوچ مثلی آرتا بارادی. مالی‌نڭ یاخشیلغی، معامله‌سینڭ طوغرولغی، آلداو فلان بولماوچیلق ایله بونڭ مغازه‌سی بتون استانبولغه مشهور بولغان: «بکر زاده مغازه‌سنده مال یاخشی، فیأت معتدل، آرتق صوراو یوق» دیلر. هر کم کیله‌ده صاتولاشماینچه آلا. بکروف طاوارنی اوزی بالذات روسیه‌گه باروب کیتره. روسیه‌نڭ زور فیرمالری ایله یاقن مناسبتده. آمریقا، انگلیز فیرمالریده اگر آلسه بکروف‌گه طاوارلرن مع الممنونیه کامیسیه‌گه و وعده‌گه بیره‌لر. بکروف ایندی ایکی یرگه کیبت آچقان. اوچنچینی بك اوغلنده دخیده زور یرده آچارغه حاضرلنه. اوزی روسیه تبعه‌سی. مونده روسیه سفیری‌نڭ فخری حمایه‌سنده بولغان «روسکی طارغاوی پالاتا» ده اعضادر. قریمدن کیلگان ریزینکی قالوش طاتوچی «مصطفی و مرتضی برادرلر» فیرماسی‌ده شولایوق معتبردر. قریم تاتارلرندن مونده مسافر خانه، قهوه خانه طوتوچیلرده بار. ایزۋوشچکلر آراسنده‌ده بونلر کوبدر.

داخلی روسیه‌دن وقتیله کوچوب کیلوب آنا طولی گوبیرنالرینه اورنلاشقان تاتارلر ایگونچیلك اشنده بیك یاخشی طریشه‌لر و باشقه‌لرغه نمونه بولالر، دیلر.

«ایسکی شهر» دن کیلگان بر کشینك سویله‌وینه کوره، شول طرفده‌غی تاتارلر مونده برنچی مرتبه اولارق دورت تگارمه‌چلی جیگل آربالر یاصاب، شوگا آت جیگوب یوری باشلاغانلر. آلاردن کورمه بو اش تورکلر آراسینه‌ده طارالغان (آلارنك اوز آربالری ایکی‌گنه تگارمه‌چلیدر). صگره روس چالغیلری کیتروب، بیشه‌ر، اونار کشی بر ره‌تدن تزیلوب پچان چابالر، روس صابانلری کیتروب یر سوره‌لر، اوراق ماشینه‌لری کیترتکانلر. شول تیره‌ده‌گی تورك قائمه‌قاملری (ایسپراونیکلری) اوز قول آستنده‌غی آول خلقلرن یوزه‌ر ایکیشه‌ر یوز کشی جیدروب شول تاتارلرنك اشله‌گانلرن قاراب قایتورغه یباره و شونلردن عبرت آلوب اوزلرینه‌ده شولای اشله‌رگه قوشالر ایکان.

تورکیه‌نك تورلی مکتبلرنده اوقوچی تاتار بالالری و غزته‌لرنده یازیشوچی تاتار ضیالیلری‌ده آز توگللر. تورك غزته اداره‌لرینك هر برسنده خدمت ایتوچی بره‌ر ایکیشه‌ر تاتار بار دیه‌رگه یاری. هله، مونده بیك مهم بر اورن طوتقان و اهمیتی کوندن کون آ‌گلاشیلا بارغان «تورك یوردی» ژورنالینك مؤسسی روسیه مسلمانلرندن یوسف بك آقچوره اوغلی برادرمزدر. «ترجمان حقیقت» ده، فرانسوزچه «ژون تورك» ده بیك مهم مقاله‌لر یازوچی احمد بك آغایف ففقاسیه‌لی بر ذاتدر. تورلی غزته‌لرده یازوچی و تورلی اثرلر صاحبی بولغان عبد الرشید افندی ابراهیم جنابلری سیبیریا مسلمانلرندندر. «صباح» ده یازوچی فیض الله محمد و عثمان جلیل افندیلر، تورلی غزته‌لرده یازوچی نور الدین بك آغه‌یف، حلیم ثابت افندی، عاکف بك و سائره کبی تاتار و تاتارغه منسوب محرر وضیالیلر باردر

مکتبلرده اوقوچی قریم و قزانلی تاتار طلبه‌سینك اوزلرینه مخصوص علمی و خیرات جمعیتلری، قلوبلری، قرائتخانه‌لری بار. هر آطنه‌ده بر مرتبه اداره اعضالری جیولالر. ایکی آطنه‌ده بر مرتبه عمومی جیولشلری بولا. علمی و اجتماعی مسئله‌لرگه دائر قونفرانس‌لر بیره‌لر. روسیه‌دن کیلگان مسلمان طلبه‌نك مونده یاخشی اوقووینه، یاخشی اورنلاشووینه اجتهاد ایته‌لر، فقیرلرینه بقدر الحال معاونتده بولونالر. بونلرنك جمعیتلری بر نیچه یلدن بیرلی دوام ایتوب کیله ایکان. آرالرنده اختلافلر چققان، قچقرشقانلر. لکن طارالماغانلر، آیرلماغانلر، شخصیتگه کریشوب اشنی بوزماغانلر. اوز آرا گوژ ایتوب روحلانوب طورالر. حریتدن صوك تورك یاشلری یوزلرچه تورلی جمعیتلر آچقانلر. اما حاضر برسیده یوق دیه‌رلكدر. بر نیچه آیلر دوام ایتکاچده صوونغانلر،

ایرنگانلر، طارالشقانلر. تاتار طلبه‌سینکی ایسه حالا دوام ایته و ایته‌چگی محقق‌در. چونکه بونلر آراسنده روح بار، آزمی کوبمی ایدییال بار، حال و استقبال ایچون اثرله‌نو بار.

تاتار شاکردلری قایسی‌غنه مکتبده بولسه‌ده اجتهاد، ثبات و طریشلق ایله مشهوردر. دارالمعلمین مدیری ساطع بك، دارالفنون مدیری اسماعیل حقی بك، معلملردن

ای اخوان دین!

منسوب اولدیغنز دین مبین محمدی سعادت اخرویه و دنیویه یی کافل بر دین عالم اولدیغی حالده مسلمانلرك بوکونکی حالی اجبه. واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولا تفرقوا واعدوا لهم ما استطعتم، تعاونوا ارشادینه اطاعت ایتمدیکلرمزدن ایدوکلمزدر.

عالم اسلام مسعود اولارق شو فلاکتلردن قورتیلمه و سعادت دنیویه‌یه نائل اولمق ایچون اعتصام، اعداد، تعاون ارشادلرینه امتثال ایدملی. ٢٨ ربیع الاول ١٣٣٢

حقی

دارالفنونده علوم الهیه و ادبیه مدیری
اسماعیل حقی افندینك قول یازووی.

امرالله، محمود اسعد افندیلر، نعیم بك و سائرلر مونی میکٗا مع الممنونیه بیان ایتدیلر. مکتب معلملری و حتی مدیرلری آراسنده‌ده تاتارلر بار. مثلا: بروسه دارالمعلمینی‌نڭ مدیری قفقاسیه‌لی بر تاتار ایکان. بزنڭ مدرسهٔ حسینیه‌دن کیتکان شاکرجان افندی‌نڭ خرپوط اعدادیسنده بیك یاخشی معلملك ایتدیگنی سویله‌دیلر. معلمه‌لر آراسنده و دارالمعلمات شاکردلری اچنده‌ده بر نیچه تاتار قزلری بار.

عمومیتله تورکلرنڭ تاتارلرغه نظرلری صوڭ وقتلرده بیك کوب اوزگارگان.

تاتارلرغه روحلی، طریش، فعال دیب قاریلر. روسیه تاتارلری‌نك ابتدائی تعلیم، آنا تلی، اقتصاد جمعیتلری، قزلر اوقنو، ادبیات آقشاملری، ملی تیاتر، صایلاو اِشلری، مدرسه‌لر اصلاحی، روس مکتبلرینه کرولری کبك اشلرینه تورکلر بیك زور اهمیت بیروب قاریلر. بو مدنی حرکتلرنك نتیجه‌سی تاتارلر ایچون بیك خیرلی بولاچق دیب امید ایته‌لر. آنار آراسنده موندی فعالیت، جانلیلق وبرلك بولووینه بیك قزیغوب قاریلر: «احوال اجتماعیه واقتصادیه‌ده سز شمال تورکلری، بز عثمانلی تورکلرندن هیچ شبهه‌سز آلده‌سز، بزنك سیاسی استقلال کبك نرسه‌مز بار اما، بوده قوبوب توشه طورغان بویاودن‌غنه عبارت، آستی چریك؛ اجتماعی و اقتصادی جهتلر ناچار بولغاچ «حریت، مساوات، عدالت»لرنك فائده‌سی یوق شول» دیلر. تورکلرنك بعضیلری اوزلرینك مدنی حرکتلرنده، اجتماعی و اقتصادی اشلرینك توزه‌لوونده روسیه مسلمانلرندن یاردملر کوته‌لر، بز آلاردن عبرت آلورغه محتاجمز، دیلر.

روسیه مسلمانلرینه تورك مطبوعاتی‌نك‌ده نظری اولگی‌گه قاراغانده بیك کوب اوزگارمشدر. بوگا مثال اولمق اوزره «طنین» نك ١٠ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «قافقاسیه و قزان تورکلری بوگون ترقیات مادیه‌نی قبول ایتوده احتمالکه یاپونلر قدر اقتدار کورسه‌تمکده‌درلر، بونلر نیمس قومی‌نك اقتصادی خصوصده‌غی ترقیسنی کچره‌ك بر مقیاس‌ده تنظیر ایته‌لر» و ٢٣ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «شمال تورکلرنده، اگر فکرم خطا توگل ایسه، دخیده صوکراق باشلانغان اویانو، بزنك اویانوومز چاقلوق تأثیرلی اولمشدر، اورنبورغده چغوچی «شورا» شیکللی فائده‌لی بر مجموعه آز بولور، بخارادن، تورکستان چینی‌دن کیلگان تورکچه غزته‌لر اول یرنك استقبالی حقنده بر بشارتدر» دیگان سوزلرینی ذکر ایتوب اوته‌من. مطبوعات شولای مناسبت توشکان صاین روسیه مسلمانلرینه تمدن وترقی جهتلرنچه امیدلی بر کوز برلن قاراب فکر بیان ایته‌لر.

دار الفنون طلبه‌سی بولغان دورت قزمزنك اوز باشلرینه اوز تله‌کلری ایله استانبول چیکلی یرگه کیلوب بوشلای مجروحلر قارارغه کریشولری، استانبول اوراملرنده قاچمایچه یوروب، لزومی کورلگانده ایرلر ایله سویله‌شب، ایرلر مجلسنده بولنوب، اوزلرینك عفت وعصمتلرینه ذره قدر خلل کیترماولری وبونلر حضورنده تورکلر اوزلرن یاوروپا خانملری حضورنده‌غی شیکللی بیك تربیه‌لی طوتارغه مجبوریت حس ایتولری، موندە هر کمنی حیران قالدردی. مسلمان قزلرن اوقتوده و آچق یورتوده ضرر یوقلوغه بیك کوب کشیلر شولارنی مثال

کیتروب سویلیلر. حریت طرفداری تورك خانملری کینه شولارنی مثال کیتروب، اوزلرینه حقوق وحریت بیررگه تلەمەگان ایرلرن شلتەلیلر.

تورك قزلری ایچون هنوز رەتلی بر گیمنازیا بیله موجود اولمادیغی حالده روسیەلی مسلمەلرنڭ پیتربورغ، مسکاو دارالفنونلرنده اوقولری تورك خانملرینڭ و خاتونلرغه معارف بیرو طرفدارلرینڭ بحق غبطەلرینی موجب بولادر. بر تورك خانمی بزگه: «زنهار افندم، سز روسیه مسلمانلری هر سنه ایرلر و خاتونلر برگه جییلوب، سیاح قافلەلری تشکیل ایتوب مونده کیلگز، اوزگزدەگیچه یوروگز، بزنڭ و طار فکرلی ایرلرمزنڭ کوزلرینه کریگز، مسلمانلرغه ده دنیاده کشی توسلی یاشارغه، کشی توسلی یوررگه یاراغانلغن بالفعل کورسەتگز، عبرت آلسونلر، یوقسه بزنی یعنی ملتنڭ یارطیسی بولغان خاتونلرنی مونده بوالر، اورامغه چغوب کرسەك ایرلرنڭ تجاوز و حقارتلرندن اوطوروب یغلیمز» دی.

تورکلرنڭ تاتارلرغه بولای یاخشی قاراولری آنلرنڭ روسیەگه حرمت و محبتلری آرتوغه بیك زور سبب بولادر: «باقگز، روسیه اچنده نیچك ترقی ایتارگه ممکن، باقگز روسیه مدنیتی اوزینڭ قول استندەغی مسلمانلرغه نیچك یاخشی تأثیر ایتکان» دیلر. عمومیتله مونده بولغان روسیەلی تاتارلر اوزلریده روسیەنی سویەلر، روسیه دولتنه هر وقت حرمت و محبت ایله قاریلر.

البته روس مأمورلری وروس مطبوعاتی بو حاللرنی بلمیلر. تورك وتاتارلرنڭ قاتناشولرینه پانیسلامیزم، پانتورکیزم دیب بر طاقم خیاللر اسناد ایتەلر. اگر اشنڭ اصلن تحقیقلەب بلسەلر ایدی، تورکیەگه روس مدنیتی کرتو، تورکلرنڭ محبتلرن روسیەگه جلب ایتو، روسیه ایله تورکیه آراسنده صاتو آلو مناسبتلرن آرتدرو ایچون تاتارلر ایله تورکلر آراسندەغی مناسبتنڭ آرتووی روسیه منفعتنه ایڭ موافق بر نرسه ایکانلگنه قطعی صورتده قانع بولورلر ایدی.

آلوك بولغانمی، یوقمی بلمیم،- مین حاضر تورکلرنڭ هر صنف خلقی بلەن، علماسی، متفکرینی، سوداگری، اتحادچیسی، ائتلافچیسی و حکومت آدملری ایله کوریشدم، تورلی نرسەلر حقنده سویلەشدم، سوزمنڭ خطا چقمایاچغنه محقق صورتده أمین بولوب أیته آلامنکه: بونلر آراسنده یاوروپالیلر وروسلر ظن ایتکان معناسیله پانیسلامیزم، پانتورکیزم کبك هیچ بر نرسەلر یوق. آندی خیاللر بلەن ماتاشمیلر. بتون مقصدلری: مملکتلرینڭ اوز قوللرنده قالغان قسمن اعمار ایتو، مدنیت کسب ایتو، باشقه ملتلر شیکللی مدنیت سایه-

سنده سعادت‌گه ایریشودر. بتون دنیا مسلمانلرن جیوب بر حکومت یاصاو، روسیه یاکه ایران مسلمانلرن تورکیه‌گه برله‌شدرو شیکللی سوزلرنی تلگه آلوچی بولسه مونده آڭا حاضر دیوانه دیب قارایه‌چقلردر.

اوز مملکتلری داخلنده اوزلرینڭ ترقی و تمدنلرینه قایسی‌غنه یاقدن بر آز یاردم کیلسه، تورکلر حاضر شول یاقغه بورولوب آندن استفاده ایته‌رگه تلیلر هم شوڭا محتاجلر. ایندی بالقان اسلاولری تورکیه اداره‌سندن چغاریلوب بترلگاندن صوڭ، روسیه‌نڭ شرقده‌گی «تاریخی وظیفه‌سی» تمام بولدی دیب قارارغه ممکن. شول سببلی اگرده موندن صوڭ روسیه تورکلرگه و تورکیه‌گه یاخشی کوز بلن قاراب، آنڭ تمدن وترقی یولینه کروینه یاردملەشسه هیچ ضرر ایته‌چك توگل، بالعکس ایکی یاق ایچون‌ده بیك زور فائده بولاچقدر. شاید موندن صوڭ روس سیاسیلری شولای ایته‌رلر؛ ارمنی و کوردستان مسئله‌لرن قوزغاتب بیچاره تورکلرنی آناطولی‌دنده محو ایتارگه ماتاشماسلر دیه امید اولونادر.

٦٨

شیخ الاسلام افندی حضورنده

شیخ الاسلام اسعد افندی حضرتلری ایله کوریشورگه تلەب اولوك اوزندن مساعده ایسته‌دم. مساعده بیردی و ٧ نچی مارت‌ده پنجشنبه کون کوندز ساعت برده دائرهٔ مشیخت‌ده کوریشورگه وقت تعیین ایتدی. دارالفنون طلبه‌سندن همشهریمز عبدالرحمن افندی ایله برابر شول تعیین ایتلگان وقتده سلیمانیه جوارنده‌گی مشیخت دائره‌سینه باردق. یاخشوق زور بر یورت. ایشك آلدنده تیره‌ك‌ی بنالر. لکن ایسکرگان و یاقنده تعمیر کورمه‌گانلر. کیره‌ك بو مشیخت دائره‌سینڭ یاقننده وکیره‌ك دائره‌نڭ احاطه‌سی اچنده بیك کوب خواجه‌لر کیلوب کیتوب طورالر. حربیه دائره‌سی تیره‌سنده نیچك بیك کوب آفیتسرلر و صالداتلر کورلمکده ایسه، مونده آنڭ اورننه شول نسبتده کوب خواجه‌لر کورلمکده‌در.

شیخ الاسلامنڭ اوزینه مخصوص بناغه باروب کردك. ایشکدن کرگاچ طاغنوق شول خواجه‌لر مژ ایتوب قایناب طورالر. یوغاری قات‌غه چقدق.

خدمتچی آرقیلی قارتوچقه‌مزنی بیردرتدك . بزنی، کوتو زالینه کرتدیلر. شیخ‌الاسلام افندی نماز اوقی، رحیم ایتوب شونده اوطوروب طوریکز، نمازدن صوڭ سزنی قبول ایته‌چك، دیدیلر. درحال قهوه‌لر کیترلدی. کوتو زالی گوزه‌ل و یاخشوق زور بر بولمه. ایده‌ننه بتونله‌ی قاپلاب قیمتلی کاڤیرلر جایلگان. ترزه‌لرندن قاراغانده خلیج، بوغاز اچی، مرمره دیڭزی، آطه‌لر، استانبول، غلطه، بك اوغلی، اسکدار منظره‌لری و صو اوستنده‌گی چوب چوار لودقالر، کچکنه پراخودلر شول قدر گوزه‌ل کورینه‌که، بونلرغه قاراب طورودن هیچ طویوب بولمی؛ شیخ‌الاسلام افندینڭ نمازی اوزاقغه‌راق طارتلسون، اوزونراق سوره‌لر قوشسون ایدی دیب تله‌ب طوردق .

نهایت، قپوچی بولمه‌مزگه کیلوب بزگه: رحیم ایتڭز، دیدی. بر ایکی بولمه‌لرنی اوتکاچ بر ایشکنی آچوب بزنی کرتب یباردی. زور، هیبت بر زال. تورده بر اوستال یانندەغی دیوان اوستنده شیخ‌الاسلام افندی اوطورا. آپ آق صاقاللی بر کشی. باشنده چالما، اوستنده جبه شکلنده تگلگان طون. مین آنی آلوکدن کورگانم بار، طانی ایدم. بزگه اشارت ایتوب: بیوریڭز، دیدی. اوز یانندەغی دیوان‌غه اوطورغه اورن کورسه‌تدی. یاننه باردق. آیاق‌غه طوردی. کوریشوب قولن اوپدك. اوطورغاچ اوزمزنڭ کم بولغانمزنی ومحض اوزی برله‌ن کوریشوب تشرف ایتار ایچون کیلگانمزنی بیان ایتدك. بیك ممنون بولدم، رحمت، دیدی. قاچان کیلگانمنی، قایدن ایکانلگمنی صوراشدی.

— روسیه مسلمانلری دیندار و یاخشی آدملردر، آنلر حقنده گل یاخشی خبرلر ایشتلوب طورا، بارك الله، دیدی و: - تجارت، صناعت خصوصلرنده‌ده ترقی ایته‌لرمی؟ دیب صورادی.

— صوڭ وقتلرده یاخشوق کوزلری آچیلا باشلادی ایندی، خدای‌غه شکر، آز بولسه‌ده بو خصوصلرده‌ده ترقی و تجدد علامتلری کورلمکده‌در، دیدم. اوشبو خصوصده بر آز سویله‌شکاچ مین شیخ‌الاسلام افندیگه:

— معلوم عالیلریدر، که حاضرگی زمانده تجارت، صناعت، زراعت معامله‌لرینڭ وشرکت اشلرینڭ اصول ونوعلری بیك کوبه‌یب کیتدی. استراخاوای و بانقه معامله‌لرینه زور احتیاج حاصل بولدی، حالبوکه بو مسئله‌لرنڭ کوبسی بزنڭ شریعت کتابلرمزده آچق و آتاب ذکر ایتلمه‌گان، بونلرنی شریعت‌گه تطبیق ایته بلو ایچون بعضیلرنده خیلی مشکللك کوریله؛ شرعا جوازی بلنمه‌گان اشلر ایله معامله ایتودن بزنڭ مسلمان خلقی طارتونا. بو ایسه مسلمانلرنڭ اقتصادی

جهتدن آرتده قالولرینه سبب بولا، مقام مشیخت بو کبی مسئله‌لرنی شریعت‌گه تطبیق ایتوب اهل اسلامغه ایضاح بیررگه تیوش طابمی‌می، خصوصا استراخاوای، فائض وبانق مسئله‌لری حل ایتلسه مسلمانلرنك اقتصادی ترقیلری ایچون کوب فائده‌سی بولور ایدی، دیدم.

شیخ‌الاسلام افندی مینم سوزلرنی دقت ایله طڭلادی، اوەت افندم، اوەت افندم، دیه تأکید ایته طوردی. صڭره اوزی سویله‌رگه کریشوب: بو کبی معاملاتنی شریعت‌گه تطبیق ایتوب بوروتو بیك ممکن ایکانلـکنی، ذاتا عقل وحکمت‌گه موافق وانسانلر ایچون فائده‌لی اشلرگه شریعت‌نڭ هر وقت مساعد بولغانلغینی، احکام شرعیه‌نڭ اسباب حکمیه‌سی تیکشرلـگانده آنی حاضرگی معاملات مدنیه‌گه تطبیق ایتوده مشکلات‌گه اوچرالمایه‌چغینی بیان ایتدی و: «عمر هم مال استراخاوابی ایله، بانق معامله‌سینڭ شرعا درستلـگی حقنده بزنڭ مقام مشیختدن بیرلـگان فتوالر بار، اگر ایستر ایسه‌ڭز شولارنڭ صورتلرن سزده آلا بیلورسڭز» دیدی. مع‌الممنونیه آلاچقمن، دیه کندیسنه تشکر بیان ایتدم.

صڭره ســوز، روسیه مسلمانلرینڭ تعلیم و تحصیللری اوزرینه کوچوب شیـخ‌الاسلام افندی:

ـ سزنڭ روسیه مسلمانلری آراسنده اوقو و معارف یولینه کوب آقچه‌لر اعانه ایتوچی، زور وقفلر قالدروچی همت صاحبلری بارلغن ایشتوب بیك ممنون بولامز، دیدی و مدرسه‌لرمزده نیلر اوقولغانلغن صوراشدی. بوڭا قارشی مینم طرفمدن مناسبنچه جوابلر بیرلـگاچ اول کینه سوزینه دوام ایتوب:

ـ حاضرگی زمانده یالـڭز علوم عربیه و دینیه ایله‌گنه قناعتلنورگه یارامی، عقیده و دیانتنی اوگره‌نرگه و آنڭ یاننه علوم طبیعیه، علوم حکمیه و ریاضیه هم اقتصاد فنلریده اوقورغه کیره‌ك، یوقسه مسلمانلر باشقه ملتلر آراسنده یاشی آلماسـلر، معیشت میداننده مغلوب قالورلر، حاضرگی زمان علوم وفنون زمانیدر، دیدی.

یتمش یاشلرینه کیلوب بیلی بوکره‌یگان، آپ آق صقاللی بر قارت آدمدن بو قدر یاش و طوغری فکرلر ایشتلوگه حیران قالدم. شیـخ‌الاسلام افندینڭ سوزلرن طـڭلاغان صاین آڭا حرمتم آرتا بارا ایدی.

مین آڭا:

ـ سزده علوم دینیه و عربیه مدرسه‌لری بیك کوب، بولارنڭ بیك زور وقفلریده بار. اوزڭز شول مدرسه‌لرنی اصلاح ایتوب بحق عالم ومنور الفکر آدملر

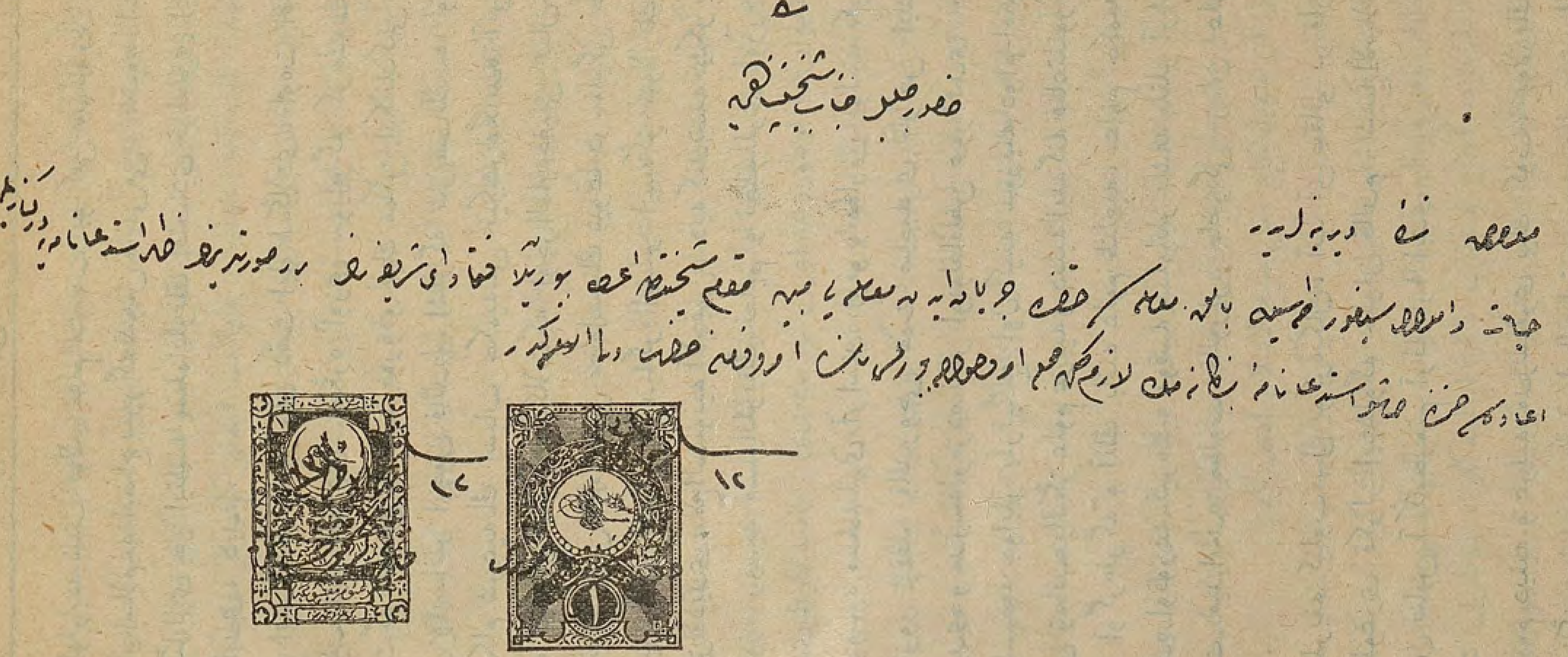

پراسینت آلونك ، مال و عمر استراخاوات ایتونك شرعا درست بولوب بولماوی حقنده استانبولده شیخ الاسلام حضرتلرینه فاتح کریموف طرفندن بیرلگان عریضه‌نك فوطوغراف ایله آلنوب یاصاتلغان صوره‌تی.

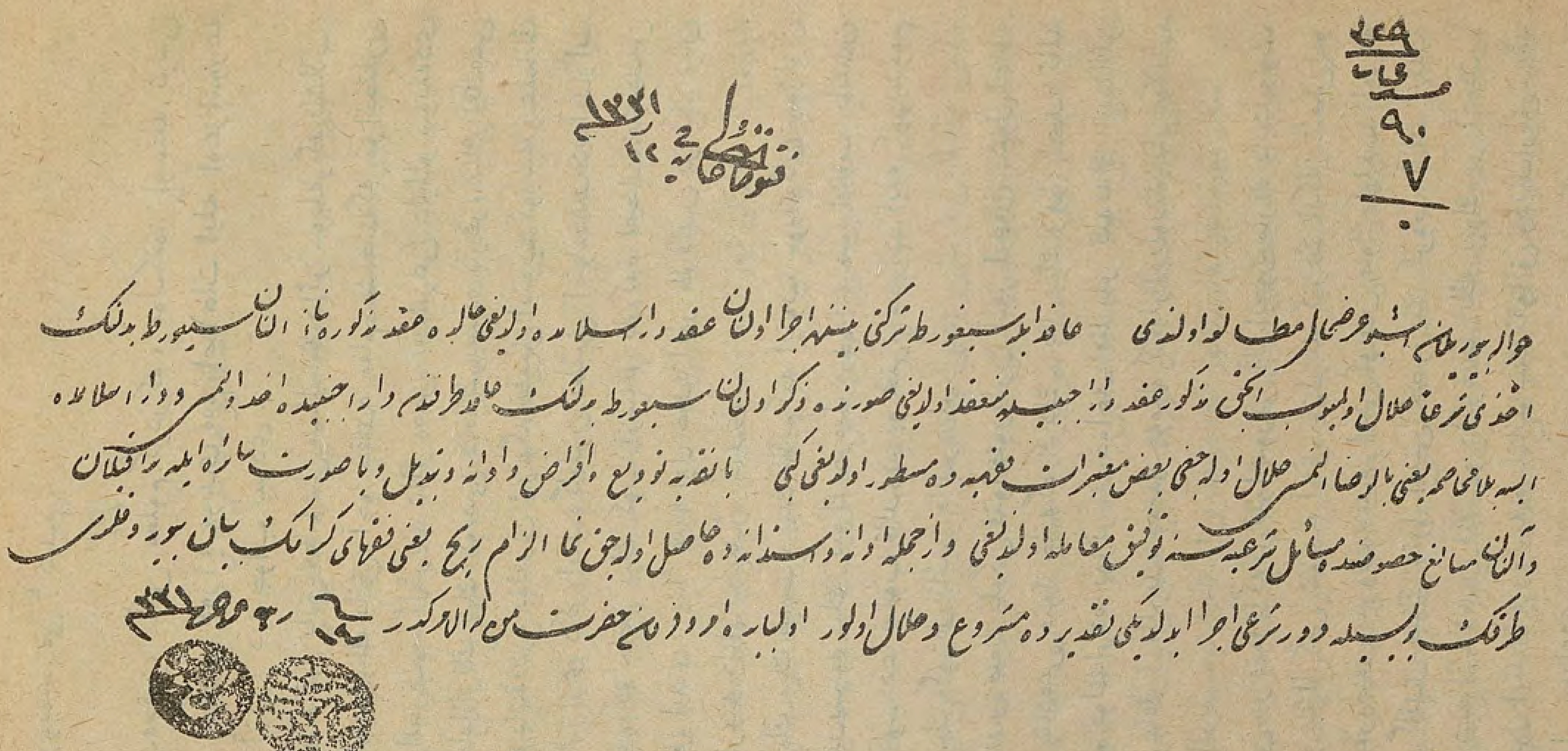

۹۰/۷

فتواخانهٔ عالیه

جواب سؤال مشروح عرضحال مطالعه اولندی عاقد ایله سیغورطه شرکتی بیننده اجرا اولنان عقد دار اسلامده اولدیغی حالده عقد مذکوره نظراً آلنان سیغورطه بدلنك
اخذی شرعاً حلال اولمیوب انجق مذکور عقد دار حربده منعقد اولدیغی صورتده ذکر اولنان سیغورطه بدلنك عاقد طرفندن دار حربده اخذ اولنمسی و دار اسلامه
ایصالی مخاصمه یعنی بالرضا اولمسی حلال اولەجغی بعض معتبرات فقهیه‌ده مسطور اولدیغی کبی بالنقد به تودیع اقراض و ادانه و تبدیل و با صورت سائره ایله نقلان
و آلنان مبالغ خصوصنده مسائل شرعیه‌سنه توفیق معامله اولندیغی و اجمله ادانه و استدانه‌ده حاصل اولەجق نمای الزام ربح بعض فقهای کرامك بیان بیوردقلری
طریقك ربحیله و دور شرعی اجرا ایدلدیکی تقدیرده مشروع و حلال اولور اولباده امر و فرمان حضرت من له الامرکدر

شول حقده شیخ الاسلام حضرتلری طرفندن بیرلگان فتوانك کینه فوطوغراف ایله آلنوب یاصاتلغان صوره‌تی .

یتشدرو حقنده فکر یوروتمیسزمی؟ دیدم.

بوڭا قارشی:

— انشاءالله طریشه‌چقمز، لکن معلوم گزدرکه، مملکتمز اوستنه برسی آرتندن بوسی فلاکتلر کیلوب طورا، موندی مهم اصلاحات ایله اوغراشورغه مساعد فرصتلرمز بیك آزدر، دیه جواب بیردی.

شیخ‌الاسلام افندی طاغن بانق معامله‌سی مسئله‌سنه دائر سویله‌رگه باشلاب: «بوسنه و هرسه‌ك» مسلمانلرینڭ بانق آچو حقنده مقام مشیخت‌گه مراجعتلرن بیان ایتدی، ربا ودارالحرب مسئله‌لرینه دائر بعض بر شرعی دلیللر سویله‌دی و نهایتنده: بو کبی معامله‌لرنڭ بیك کوبسی ذاتا شریعتده باردر، تیك آنده‌غی اسملری گنه حاضرگی‌گه باشقه‌در، بونلرنی شرع‌گه تطبیق ایتوب کورسه‌تو علمانڭ وظیفه‌سیدر، شریعتده اوزلری ذکر ایتلمه‌گانلرن تطبیق ایتو حقنده‌ده آبدراب طوررغه تیوش توگل، چونکه حاضر بیك کوب نرسه‌لر بارکه، اصحاب ومجتهدین وقتنده اسملری بیله یوق ایدی، بناء علیه اول حقده آنلر طرفندن بر فکر بیان ایتلماوی آنڭ عدم جوازینه دلیل بولمیدر، دیدی.

شیخ‌الاسلام افندینڭ بیك هیبت، بیك ملایم‌گنه ایتوب سویله‌گان سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ، کندیسینه بیك بیوك حرمتلرمزنی عرض ایتوب یانندن چقدق. اورنندن قوزغالوب دعا قیلوب قالدی. بو محترم حضرت ایله کوریشووم و آنڭ فکرلری مینده بیك گوزه‌ل تأثیر قالدردیلر.

آنڭ یانندن چققاندن صوڭ ئلیگی فتوا صورتلرن آلور ایچون، شول احاطه اچنده ایکنچی بر زور بناده‌غی فتوا خانه‌گه کردك. بنا بیك زور. اچنده ئلله نی قدر بولمه‌لر بار. بو بولمه‌لرده یوزلرچه خواجه افندیلر تبه‌نه‌ك اوستاللر تیره‌سینه تزیلوب اوطورغانلر. آللرنده چومه‌له چومه‌له کتابلر اویلوب یاتا، شولارنی قاریلر، آقطارالر، یازالر.

فتوا خانه‌دن رسمی بر فتوا یاکه بر فتوا صورتی آلو ایچون مارقه یابشدروب رسمی عریضه بیررگه و سؤالکنی شونده آچق یازارغه کیره‌ك ایکان. مین بو اشنی شونده بتروب، عریضه‌نی بیروب چقدم. ایکی کوندن صوڭ کیلوب آلورغه قوشدیلر. عریضه‌نی بیرگاندن صوڭ فتوا امینی حضورینه کروب آنڭ ایله‌ده کوریشدم. فتوا امینی شیخ‌الاسلامدن قالا بو دائره‌نڭ ایڭ بیوك بر آدمیدر. بوده بزنی بیك خوش قبول ایتدی و روسیه مسلمانلرینڭ تقوالق ودیندارلقلرینه دائر بوده بر نیچه سوزلر سویله‌دی.

٦٩

استانبولده غزته‌لر و ژورناللر

یاوروپا مملکتلرینك هر قایوسنده اولدیغی کبی، تورکیه‌ده و استانبولده‌ده غزته‌لر، ژورناللر، مطبعه‌لر، کتابچیلر، شاعر، ادیب و محررلر کوبدر. باری رساملر و هیکتلراشلرغنه موندە آز. خصوصا بونلر آراسنده مسلمانلر یوق دیه‌رلك‌در. چونکه رسم و هیکل یاصاو شرعا ممنوع شیکللی کورسه‌تلب کیلدگندن بو صنعت‌لر مسلمان مکتبلرینه، مسلمان عائله‌لرینه کروب اویا یاصی آلماغانلر. کرگانلریده باشقه‌لر کوله‌گه‌سنده قاچوب‌غنه کرگانلر.

استانبولده یاوروپا تللرینك کوبسنده ومحلی تللرنك بارسنده‌ده غزته‌لر، ژورناللر چغا. کتابلر، رساله‌لر نشر ایتله. مین مونده آلارنی‌ده بر یاقغه قویوب طوروب، یالگز تورکچه وعربچه تلده‌گیلری حقنده‌غنه بر نیچه سوز یازام.

بونلر حقنده اوزون یازارغه، مفصل معلومات بیررگه ممکن ایسه‌ده اوقوچیلرمزنی یالقدرماس ایچون مین مونده بیك قصقه‌غنه یازوب اوته‌چکمن.

شونی‌ده أیتوب اوتارگه تیوش تابام‌که: استانبولده سیاسی، اجتماعی، دینی واخلاقی، حتی ادبی جهتلردن ایك زیاده قصنقی‌لق آستنده باشی طورغان غزته‌لر وژورناللر تورکلرنکی‌در. باشقه تللرده‌گی وباشقه ملتلرگه‌منسوب مطبوعات هیچ شبهه‌سز تورکلرنکندن حر یازالر، مندرجه‌لری ومحاکمه‌لری تورکلرنکندن کیك و روحلی راق بولا. مونك سببی بیك ظاهر: تورك خلقنده‌غی سؤیه فکریه‌نك توبانلگی و حکومت‌نك اصل تورك خلقن قصودن وآگا جبر ایتودن قورقماوی‌در.

مثلا: تورك غزته‌لرنك تورکچه حرفلرنی اصلاح ایتو مسئله‌سی حقنده یازاباشلادیلرمی، علمادن، یاکه جهلادن بری شیخ‌الاسلام قپوسنه مراجعت ایته‌ده: آمان افندم، اهل اسلام آراسینه تفرقه توشورماکچی بولالر، حروفات عربیه‌نی بترو دین‌گه قارشی جنایت‌در، بو خصوصده ایجاب ایتکان تدبیرلرگه کرشگز، یوقسه اهالی غلیان ایتار، دی. تستر مسئله‌سی قوزغالسه‌ده شولایوق بولا. رسم، موزیقه مسئله‌سنده‌ده شول‌حال. تصفیهٔ لسان مسئله‌سی قوزغالسه‌ده شولای. مدرسه‌لر اصلاحی، مکتب پروغراملرینك ناچارلغی، خلاصه: نی‌گنه تلیسن، اول بره‌ولرگه تیه طورغان بولا. اول بره‌ولر داخلیه نظارتنه، خارجیه، یاکه مذاهب و عدلیه

نظارتلرينه، ياكه مشيخت‌گه مراجعت ايته‌لرده: «اهالی‌گه فنا تأثير ايته‌چك» ديه اول بحثنی تيز گنه يابدرالر. «آندی، افكار عموميه‌نی غليانغه كيتره‌چك نرسه‌لرنی، عرف، عادات اسلاميه وعنعنهٔ مليه‌گه موافق توگل احوالنی» يازماسقه غزته اداره‌لرينه تنبيه بولا. اول تنبيه ايسه مونده قطعی نظامدر. اما، خرستيان واجنبی غزته‌لرگه حكومت آندی معامله ايته آلمی. آلارنك حاميلری بار، حكومت آلار برلن هر نرسه‌نی ايسابله‌ب گنه اشلی. شول سببلی تورك غزته‌لرينك قصنقی لغی تگيلرگه قاراغانده كوب آرتقدر. سياسی خبرلر و فكرلر خصوصنده شولايوق: خرستيان واجنبی غزته‌لری سياسی خبرلر وفكرلرنی آچق ايتدروب هم آلدانراق يازالر. تورك غزته‌لری ايسه كوبسنچه آنلردن آلوب، اول نرسه‌لرنی ايكنچی كونده‌گنه باصوب چغارالر.

تورك غزته‌چيلرندن برسی ميكا اوزلرينك مشكل حاللرندن زارلانغان وقتده: اوتكان سنه‌لرده مشروطيت وحريت‌نك ايك پارلاق دورلرنده بيله پوچته و تيليغراف ناظری بولغان بر ذات تيليفون ايله: «فلان خبرنی غزته‌گزگه يازماگز، يوقسه آصارم سينی، ها! آكليورميسك؟» ديب قچقرا ايدی، دی. بو حاللر حاضرنده‌ده كوب اوزگارگانی يوقدر.

حاضرگی حالده مونده مطبوعات حقنده‌غی قصنقی‌لق بيگره‌ك كوچلی‌در. لكن صوغش وقتی و ادارهٔ عرفيه زمانی بولغانلقدن مونی يولسز بر اش ديب بولمی. حاضرنده همه غزته‌لر عسكری سينزورلر قاراودن اوتوب باصيلالر. استانبول طرفنده‌غی غزته‌لرنی قاری طورغان سينزورلر هر كوننی «صباح» اداره خانه‌سنده جيولالر. باصيلاچق تورکچه، ارمنچه، رومچه، وسائر تللرده‌گی غزته لرنی بارسنده شونده كيتروب كورسه‌تب قول قويدروب كيته‌لر. «صباح» اداره خانه‌سی زور ياقطی واور تالقده بولغانلقدن هم «صباح»نك صاحبی مهران افندی اوزيده بيك آچق كوكللی، حكومت‌گه، حكومت اشلرينه هر وقت ياردم وخير خواهلق‌غه حاضر بولونديغندن آنك مطبعه‌سی انتخاب اولونمش اولسه كيره‌ك.

استانبولده تورکچه غزته‌لر و ژورناللر بونلردر:

«صباح» - تورکيه‌ده ايك كوب طارالوچی، ايك كوب وهر يرده اوقلوچی غزته اوشبو «صباح»در. بيك زور قطعه‌ده صاری كاغدده باصيلوب چغا. هر كون ايرته‌ن نشر ايتله. كاغدی ياخشی، باصلووی نفيس. باب عالی جاده‌سنده مونك اوزينه مخصوص زور مطبعه‌سی، هيبت اداره خانه‌سی بار. صاحبی مهران افندی باشده فقير بر ارمنی بالاسی بولوب مكتب صنايعده اوقوغان. شوندن

بلغارستان مسلمانلری غروپپاسی .

چغوب مرتب‌لك ، ماشینه‌چیلق ، حکاکلك ایتکان . حرف قویغان . خلاصه : مطبعه‌چیلق‌نڭ تیخنیکه‌سی جهتنه متعلق نی قدر نرسه بار همه‌سن‌ده نظری وعملی روشده مکمل صورتده اوگره‌نگان . حاضرنده ٦٠ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بلەن مخصوص کوریشوب سویله‌شدم . سعی و غیرتن تبریك ایتدم . غایت آچق قلبلی ، روحلی ، فعالیتلی و شایان حرمت بر ذاتدر .

«وقت»نی «صباح» ایله مبادله‌گه دائمی یباروب طوروون اوتندم . «آمان افندم ، رجا ایدرم ، مع الممنونیه یباره‌چکمز . اگر تله‌سه‌ڭز بر نیچه نسخه یباریك ، سز بزلرگه بیك یاقن کورشیلرسکز ، هر وقت طانشوب حسن مناسبتده بولنوب طوروومز مطلوب ایکانلگی شبهه‌سزدر» دی . مطبعه ایچون ماشینه‌لر ، یا ده استانبول حروفاتی ، لینوتیپ فلان آلدراچق بولسه‌ڭز مشاوره‌ڭزگه وبلگانم قدر معلومات بیررگه مع الممنونیه حاضرمن ، دی . مهران افندی ایرته‌دن کیچ‌گه قدر مطبعه‌سنده ، اداره خانه‌سنده بولونا ، هر نرسه‌نی اوزینڭ کوزندن کیچره ، باب عالی‌گه و نظارتلرگه باروب تیوشلی کشیلر ایله کوریشه ، احوال حقنده

معلومات‌ده آلا طورا ایکان. «صباح» مطبعه‌سنده و اداره خانه‌سنده بر چوق خادملر، محررلر بار. همه‌سیده مهران افندینی سویه‌لر، آ کا حرمت ایته‌لر، چونکه اول بارسن‌ده اوز بالالری کبك قاری. معاشلرن ممکن قدر کوب بیروب، معیشت‌لرن یاخشیراق تأمین ایتارگه طریشه، آنلرنك خصوصی حاللرینه قدر قاتناشوب قایغو وشادلقلرینه اشتراك ایته ایکان. شونك ایچون آ کا بارسیده اوزلرینك آتالری وخیرخواهلری دیب قاریلر ایکان. محررلر و خادملرینك ایك کوبسی مسلمانلردر.

«صباح»غه هر کون سیاسی اوزون باش مقاله یازوچی کشی دیران کلکیان افندی اسملی بر ارمنی‌در. بونك ایله‌ده کورشدم. بوده ایر اورتاسندن اوتوبره‌ك بارا طورغان بر یاشده. اوز تلندن باشقه، تورکچه‌نی بر تورکدن آرتق، فرانسوزچه‌نی فرانسوز قدر بله. تورکچه‌ده یازغان اثرلری، سیاست تاریخلری بار. معلوماتی بیك کیك. دیران افندی تورکلر ایله هر وقت برگه قاتناشوب مملکت و وطن خدمتلرنده بولونا، دیلر. مثلا: حاضرنده مدافعهٔ ملیه جمعیتی نك اشلکلی اعضالرندن برسیدر. مطبوعات جمعیتی بار وقتده آنك رئیسی‌ده اول بولغان. لکن دیران افندینك یازغان مقاله‌لری کوبسنچه آرتوغراق اوزون و اوقوچیلر آ کلاماسلق درجه‌ده‌رەك نچکه بولا. کوبسنچه تورکلر قهوه خانه‌لرده مونی اوقی یوقوغه کیته‌لر. شونك ایله برابر، خبر کوبلکی، خبرلرینك تیزلکی، سیاسی مسلکلرنك برسینه‌ده آرتق بیرلماینچه، بارسی برلن‌ده یاشی و کیلوشه آلووی جهتلرندن «صباح» غزته‌سی مونده‌غی غزته‌لر آراسنده برنچی اورن طوتماقده‌در. «صباح» غزته‌سی حریت وقتلرنده ٥٠ مکلر باصلغان. بر وقتلر ١٨ مکلرگه توشکان. صوغش باشلانغاچ ٣٠-٤٠ مکلرگه چققان. حاضرنده ٢٥ مکلر قدر باصیلا، دیلر.

یللق بهاسی روسیه ایچون ١٥ صومدر. (روسیه‌ده معلملکده بولغان فیض‌الله محمد و عثمان جلیل افندیلرده اوشبو غزته‌ده محررلك ایته‌لر.)

«اقدام» - بوده ایسکی‌دن بیرلی چقا طورغان تورك غزته‌لرندندر. بو غزته‌نك صاحبی احمدجوت بك وسیاسی محرری علی کمال بك «اتحاد و ترقی»- چیلرگه مخالف اولوب، کامل پاشاغه و انگلتره سیاستنه یاخشی قارادقلرندن «اقدام» نك حیاتی و مسلکی منتظم دوام ایته آلمی. اتحادچیلر وقتنده اول اوزینك اصل مسلکن بر قدر صاقلاب یازارغه مجبور بولا. بعضا طوقتالوبده قویا. حاضرگی حالده جودت و علی کمال بکلر اسویچره و آوستریاده طورالر.

مقاله‌لرن غزته گه شوندن يازغاليلر. بونلرنڭ مقاله‌لرى كوبسنچه ياخشى و اوقورلق نرسه‌لر بولا. اقدام‌نڭ لوندون مخبرى‌ده بيك ياخشى نرسه‌لر يازغالى. بونلردن باشقه، «اقدام»ده تصادفى اولارق بيك مهم مقاله‌لر اوچراشدرغالى. مونڭ‌ده باب عالى جاده‌سنده و باب عالى‌نڭ كورشيسنده‌گنه «اقدام يوردى» اسمنده اوزينه مخصوص صالدرغان بيك هيبت بناسى بار. اداره خانه‌سى و مطبعه‌سى

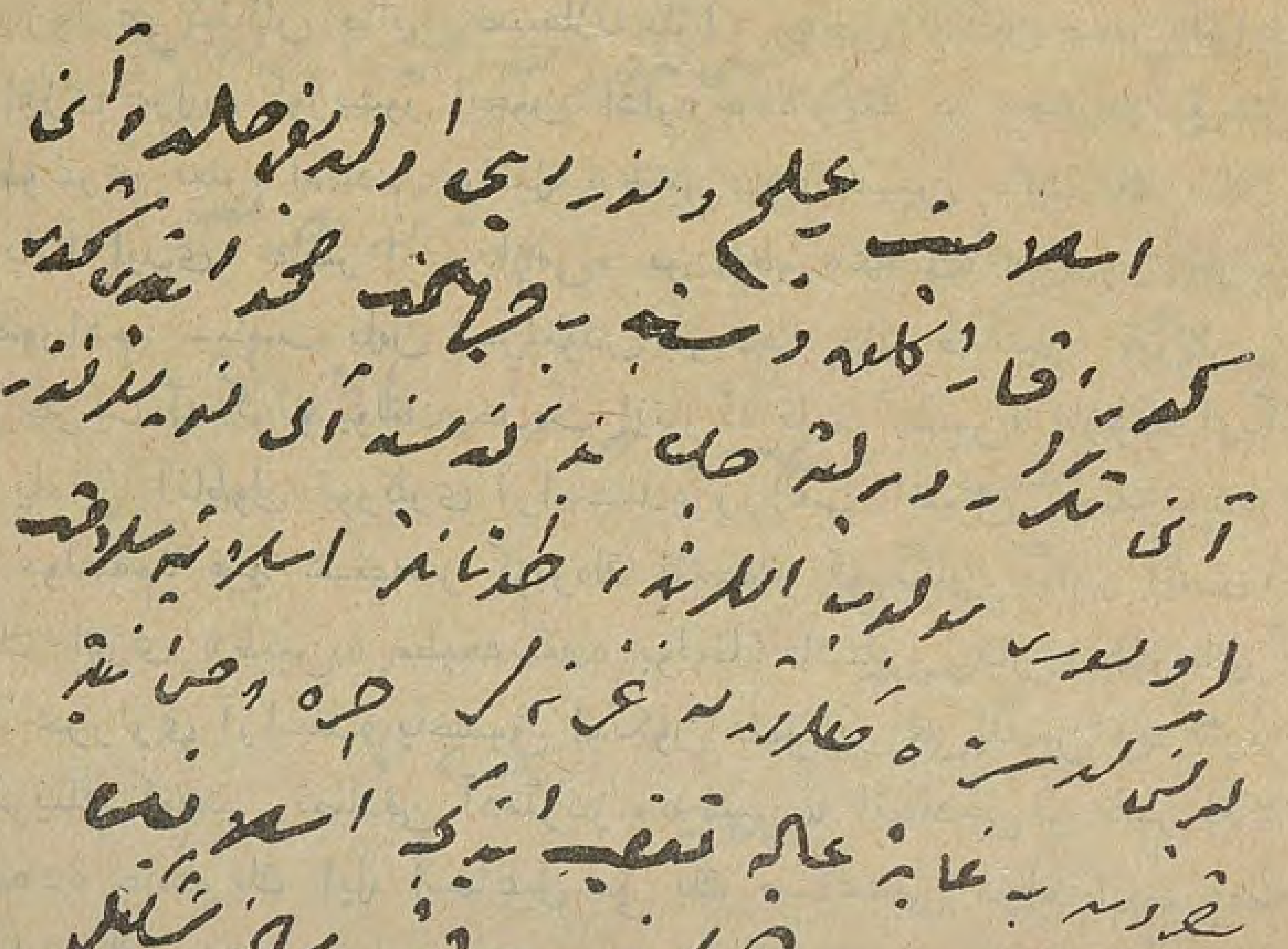

اسماعيل حق بك بابان زاده‌نڭ قول يازووى.

بیك گوزه‌لدر. اقدام حاضر ۱۵-۱۸ مکلر باصیلا، دیلر. مونك ده حقی روسیه‌گه سنه‌وی ۱۵ صوم‌در.

«طنین» - وقتیله بیك جانلی و طاوشلی بولغان «طنین» حاضر ئلله نیشله‌ب برآز یومشاغان. مونده هر کون سیاسی باش مقاله‌لرنی، آلوك معارف ناظری بولوب طورغان اسماعیل حقی بك بابان زاده یازا. لکن، مونده‌غی کشیلر: بونك یازولری کیتکان صاین صیقلانا بارا، روحی کیتکان صاین آزایا بارا، دیلر. اوزی برله‌ن کوریشور ایچون اداره خانه‌لرینه بر نیچه مرتبه بارسام‌ده وقتن طوغری کیتره آلمادم. وقتیله «طنین» ده حسین جاهد بك بیك روحلی مقاله‌لر یازا ایدی. حاضر اول یازمی. بر اوطوروشقانده «نیچون یازمیسز؟» دیب صورادم. سیاست بله‌ن شغل‌لنودن طویدم، مونی طاشلیم، تورکلرنی مدنی و علمی حرکت‌گه کرتو یولنده خدمت ایتار گه تلیم، «طنین» یازوب اوتکارگان دورت یلمنی آناطولی تورکلری آراسـنده زراعت اصولن یاخشرتوغه صرف ایتکان بولسه‌م، هیچ شـبهه‌سز کوبره‌ك نتیجه‌لر کورلگان بولور ایدی، دی. جاهد بك اوزی «طنین» مطبعه‌سنده بولونا؛ اشـلرنی قاری طورغان بولسه کیره‌ك. محررلری آراسنده یاخشوق اوتکون قلملی بر محی‌الدین بك بار. باشقه یازوچیلرینك کوبسی تصادفی آدملردر. «طنین» اتحادچی‌لر ناشر افکاریدر. حاضرنده‌ده جاهد بك ایله اسماعیل حقی بك صـوغشنی دوام ایتدرونك ایك شدتلی طرفدارلرندن، دیلر.

«طنین» نك استانبول طرفنده، سلطانی مکتبی قارشوسنده اوزینه مخصوص مطبعه‌سی و اداره خانه‌سی بار. «طنین» نك روسیه ایچون یللق حقی ۱۵ صوم‌در. اوزی کونده‌لك، زور قولده آلتی بیت بولوب چقا.

«تصویر افـکار» ــ مرحوم ابو الضیا توفیق بك طرفندن کوبدن بیرلی دوام ایتدریلوب کیلگان بو غزته‌ده کونده‌لك‌در. باش سیاسی مقاله‌لری یونس نادی بك طرفندن یازیلا. بو ذاتنی یاخشی یاوروپا تربیه‌سی کورگان بر کشی دیلر. لکن یازولری کوبسنچه اساسلی نرسه‌لر بولمی. معلومات اوزرینه توگل حسیات و شوڤینیزم اوزرینه طایانوب یازا. بو غزته‌ده یازوچیلرنك برسیده مشهور احمد راسم بك‌در. مونك یازوون‌ده یاراتوب اوقوچیلر بیك کوب. اما مین اوزم بونلردن هیچ لذت آلا آلغانم یوق. «تصویر افکارده» اکثریا رسملرده بولا. آذربایجان تورك ادیبلرندن مشهور محمد امین بك رسول زاده جنابلری‌ده اوشبو غزته‌نك محررلرندندر. (بو کشی ایران‌نك مشروطیت دورنده آنده‌غی

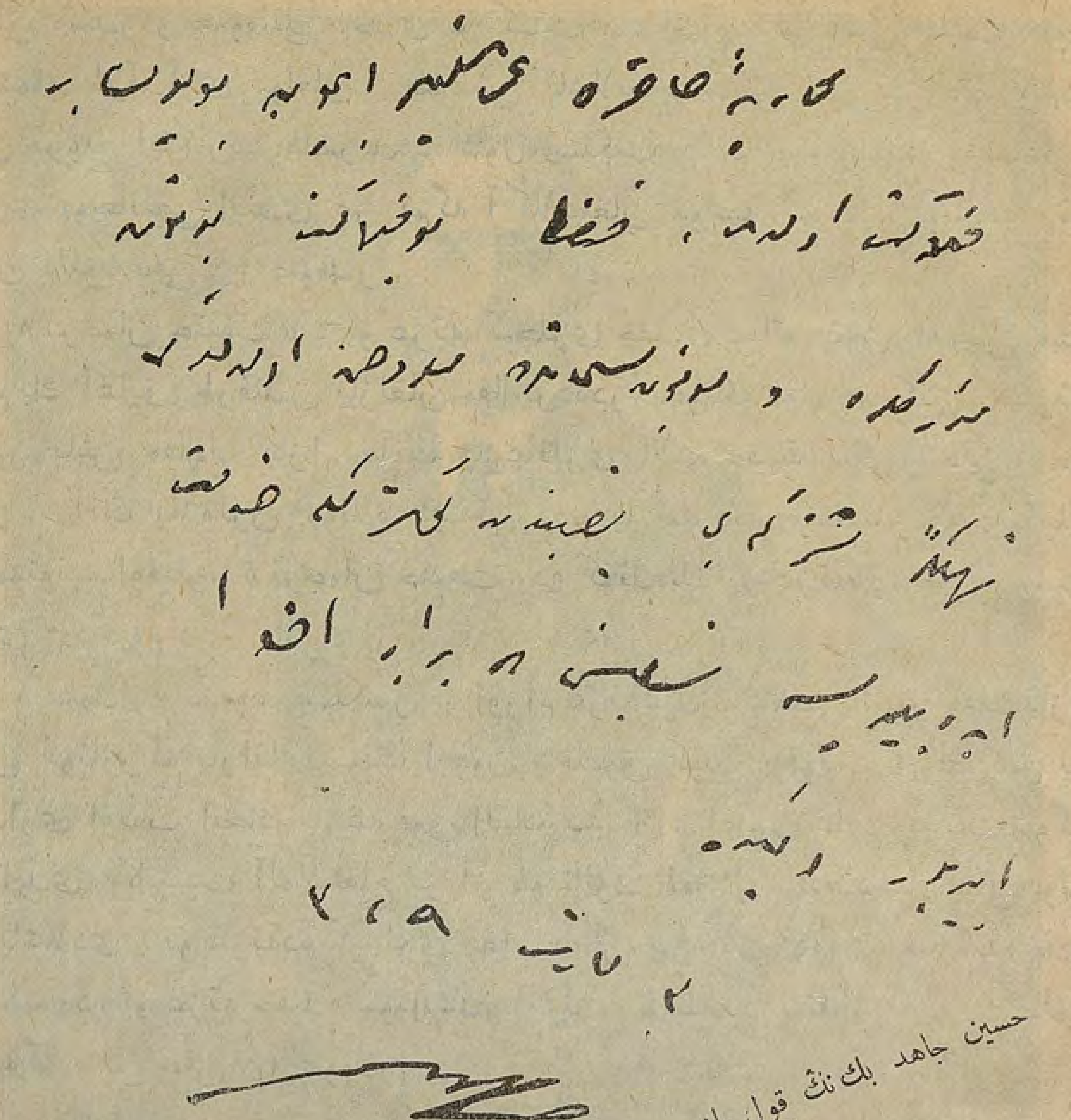

حسین جاهد بك نڭ قول یازووی.

ایك یاخشی غزته بولغان فارسیچه «ایران‌نو»نڭ محرری ایدی.) بو غزته‌نڭ اوزینه مخصوص بناسی یوق. فاتیرده طورا. باصلووی ۱۲ — ۱۵ مڭلر، دیلر. حقی روسیه‌گه ۱۵ صوم در.

«افهام» - تورکچه غزته‌لرنڭ ایڭ طوغری و آچق یازغانی حاضرگی کونده «افهام» غزته‌سیدر. بو غزته کیچلری چغا. اوزی یاکیراق بر غزته اولوب، ملی مشروطیتچی‌لرنڭ ناشر افکاری صانالا. صاحبی پاریژده اکمال ایتکان، صڭره‌لری مصرده طورغان و استانبولده پارلامینت‌ده مبعوثلك ایتکان احمد فرید بك نامنده یاش بر ذاتدر. مونڭ ایله کوب کورشدم و یاقندن طانشدم. مین مونی معلوماتلی، وطنپرور، خدمتنه اخلاصلی، ریاسز بر ذات طابدم. بو غزته‌نڭ سیاسی محرری مصطفی صبحی بك‌در. بوده شول غزته‌نڭ مسلکنه خدمت ایته-

آلورلق مقتدر و معلوماتلی، جدی بر کشیدر. «افهام» غزته‌سی باشدن بیرلی صوغشماو طرفداری بولغان. صوغش باشلانغاچ ممکن قدر تیزره‌ك کیلشـو فکرن ترویج ایتکان. حاضرنده‌ده شول مسلکنده دوام ایته وآنك بو مسلکی‌نك طوغری بولغانلغی ایندی هر کم‌گه آڭلاشلغان بولسه کیره‌ك. بونكده روسیه ایچون یللق حقی ١٥ صومدر.

«ترجمان حقیقت» - بو غزته کیچلری چغا. بونك بتون اهمیتی مشهور احمد بك آغایف طرفندن یازلغان مقاله‌لرده‌در. چونکه اول هر کون بو غزته‌گه سیاسی باش مقاله‌لر یازا. آنك یازغانلری ایسه حقیقة بیك روحلی، جدی بولالر. آنك یازولرن مونده ایسکیلرده، یاڭیلرده، متعصبلرده، ضیالیلرده مع الممنونیه اوقیلر. «ترجمان حقیقت» ده کونده‌لك بر غزته‌در. حقی روسیه‌گه سنه‌وی ١٣ صوم.

«علمدار» - بو، مسلکسز بر اورام غزته‌سیدر. شخصی اشلر حقنك یازوب طاوش کوتارر‌گه یاراتا، شونك ایچون یاخشوق کوب اوقولا. آلوك کامل پاشا طرفداری اولوب اتحادچیلرغه فوق العاده دشمان، آنلرنی غایت قباحت سوگوب یازا ایدی. کابینیت آلماشنغاچ بر آز طوقتالوب طوردیده اتحادچیلر یاقلی بولوب چغا باشلادی. بو غزته‌ده کیچلری چغا. بعض بر چیت دولت منافعنه خدمت ایته دیب‌ده بو غزته حقنده سویله‌شدر گالیلر. البته درستلگن بلوب بولمی. روسیه‌گه یللق حقی ١٥ صومدر.

تورکچه ژورناللرنك ایك یاخشیسی، رسملری کوب و ملی بولغانی هیچ شبهه‌سز «شهبال» ژورنالیدر. بو غایت گوزه‌ل و نفیس روشده باصیلا، ١٥ کوننك بر چغا. روسیه‌گه یللق حقی ١٠ صومدر.

«ثروت فنون» - ایسکی‌دن بیرلی کیلگان رسملی بر ژورنال ایســه‌ده بزنك روسیه مسلمانلری و حتی تورکلرنك اوزلری ایچون‌ده مونده اوقوب لذت آلورلق نرسه‌لر آز بولا. ئلله قایده‌غی یاوروپا حکایه‌لرن، یاوروپا معیشتلرن یازالر و رسملریده شوندیوق نرسه‌لر بولا. ناشری احمد احسان بك‌در. حقی روسیه‌گه ١٢ صوم. آطنه‌سنده بر چغا.

«رسملی کتاب» - آیده بر چغا طورغان رسملی مجموعه‌در. حقی روسیه‌گه ٥ صوم ٦٠ ة. اچنده یاخشی‌غنه رسملر و اوقورلق نرسه‌لر بولا.

«اجتهاد» - دوقتور عبدالله جودت بك طرفندن آطنه‌ده بر چغاریلا طورغان

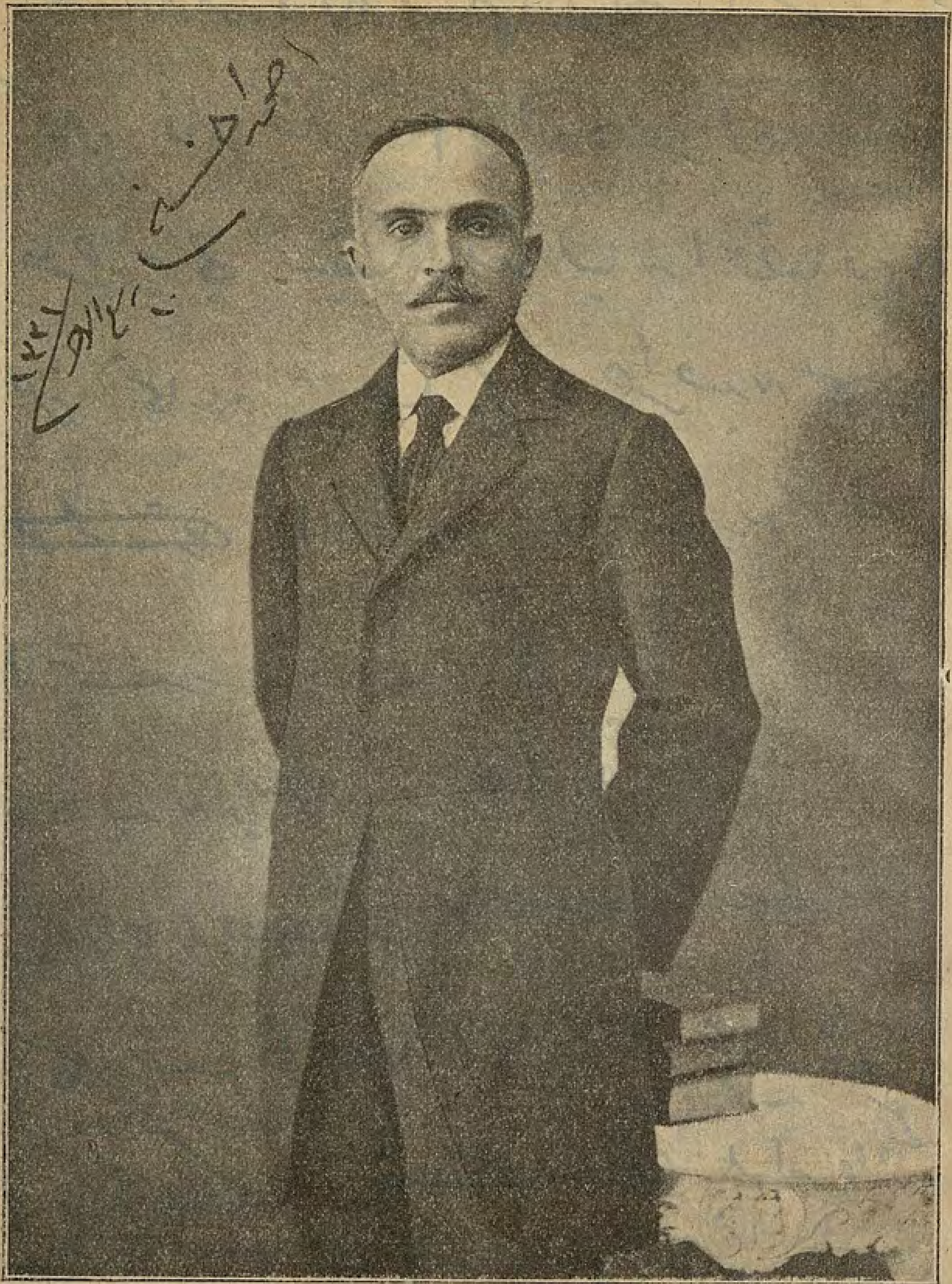

احمد احسان بك.

کچکنه بر ژورنالدر. مونك اصل مسلکی اصلاحات دینیه اساسی اوزرنده عالم اسلامده تجددات فکریه حاصل ایتمکدن عبارتدر. بهاسی روسیه گه سنه‌وی دورت صومدر.

«سبیل الرشاد» - دینی، علمی، اخلاقی گوزل بر ژورنالدر. آطنه‌ده بر چقا. اچنده دینی، علمی، فلسفی و ادبی بیك گوزل مقاله‌لر بولونا. محررلرندن

عثمانليلر ايله مسلمانلغك باشنه
كلن فلاكتلر افرادك عجز و فقرى،
عطالتى، تشبث تعاليه اقتصاديه‌يى
بن تجارت، صنايع و حرفتده [illegible]
[illegible] افرادده وحشتدن تولد
ايتمشدر. بز مسلمانلر آنجق
غفلتدن چيقمق و بو فقره ايله بز
غايه‌ى اقتصاد و توسيع چاره‌سى اولابيلير
كلابيل اغنيا ايله برابر برده بر
ابديه‌لكلر. [illegible] آزاده‌كى
[illegible] نقطه‌ى نظردن چالشمليدر
[illegible] احمد احسان

احمد احسان بك نك قول يازووى.

عاکف بك و مدیری اشرف بك مقتدر ذاتلردنر. لکن شئون قسمندهگی واق خبرلر آراسنده بعضا روسیه حکومتی و عالم اسلام حقنده یازلغان نرسه‌لر سببلی بولسه کیره‌ک بونی بزنك روسیه‌گه کرتمیلر.

بونلردن باشنه «رباب» و یاکی چغاریلا باشلاغان «بویوك طویغو»، «اسلام دنیاسی» کبی ژورناللر بار ایسه‌ده بونلر کچکنه هم دوامل‌ری معلوم بولماغان نرسه‌لر بولغانلقدن یازوب طوررغه لزوم کورمه‌دم.

۷۰

«بعث بعدالموت»

صلح مذاکره‌سی یاکیدن باشلاندی. یاوروپا دولتلری کیلشدرو مسئله‌سن اوز اوستلرینه آلغان وبو اش‌گه جدی صورتده کرشکان توسلی کورینه‌لر هم تیزدن صلح یاصالوغه هر طرفده امیدلرده کوبه‌یدی. کوبه‌یدی اما، اشنك نتیجه‌سی تورکلر ایچون ناچار بولوب چقاچقدر: صلح یاصالغانده اولا ادرنه کیته‌چك. بو محقق. ثانیا آطه‌لر یاوروپا دولتلرینك قاراوینه قالدریلاچق. کرید آطه‌سی ایسه کیتدی. اگرده حاضر تورکیه تضمینات حربیه توله‌رگه مجبور ایتلمایینچه و بلغارلر مرمره ساحلنه توشمایینچه شول یوغارغی نرسه‌لر ایله‌گنه قوتولا آلسه‌لر تورکلر بونی اوزلری ایچون موفقیت صاناب ممنون بولاچقلردر.

بو صوغش «عثمانلی دولتی» ایچون فوق‌العاده ناچار بولدی. آنك یاوروپاده‌غی همه گوبیرنالرن آلوب، اوزینه استانبول تیره‌سنده کچکنه بر کیسه‌ك یر قالدرالر. عثمانلی حاکمیتن بلطر آفریقادن بترگانلر ایدی. بو یل ایسه یاوروپادن بتره‌لر. بوندن صوك تورکیه یاوروپا دولتلرندن توگل، آزیا حکومتلرندن صانالاچقدر.

مسلمانلر هر یرده وهر وقت هر نرسه‌نك یاخشی یاغن غنه اویلاب اوز اوزلرن یواتوب طوررغه یاراتالر، آلدانودن لذت آلالر. اوزلرن بر طاقم خیاللر ایله یواتوب طوروچیلرنی دوست و ملتپرور صانیلر. آچی حقیقت‌لرنی کورسه‌توچیلرنی یاراتمیلر، آنلرغه رنجیلر. لکن، مع‌التأسف، اشلر اوز کوینچه یوری. مسلمانلرنك یاراتوب یاراتماولرینه قاراب طورمی.

توركیه نڭ بیوك علماسندن عبدالرحمن شرف بك.

طرابلس صوغشنده بولغان شیكللی بو بالقان صوغشنده‌ده آچی حقیقت‌لر مسلمانلر قارشوسنده اوزینڭ بتون گاوده‌سیله ظاهر بولدی. «خفت بلغارلرنڭ معركه‌ده‌گی لشكرلرن توركلر یوری چتالجه‌غه قدر كیتر گاندن صوڭ آرت یاقدن قاماب آلوب بلغاریانی خراب ایته» آلادیلر. بالعكس، بلغارلر توركلرنی هر یاقدن قاماب آلدیلر. قاره طاغده «ایركك ذاتی»ده بتمه‌دی. بالعكس روم ایلی

قطعه‌سنده بیچاره تورکلرنڭ ایرکك ذاتلرن بالقانلیلر وحشی بر صورتده قروب بتره یازدیلر. تورکیه‌گه رومانیادنده بر فائده کیلمه‌دی. «عثمانلی تاجی‌نڭ برلیبانتی» و «مقام خلافت‌نڭ یاوروپاده نق بر تره‌گی» بولغان «آرناود ملت نجیبه‌سی»‌ده اوزینڭ کم ایکانلگن کورسه‌تب، ساده‌دل تورکلرنڭ نی قدر آلدا-نغانلقلرندن بالفعل اثبات ایتدی. اولا آرناودلر تورك عسکری آراسنده اختلاف توشوروب تورکیه‌نڭ بتون عسکرن برباد ایتدیلر. صڭره هیچ طوقتاوسز عصیان چقاروب، اوزلرینه امتیازلر آلارق ماکیدونیا مسئله‌سینڭ قوزغالووینه ودهشتلی بالقان صوغشینڭ چغووینه سبب بولدیلر. صوغش باشلانغاچ آرناود صالداتلری

(بیته)

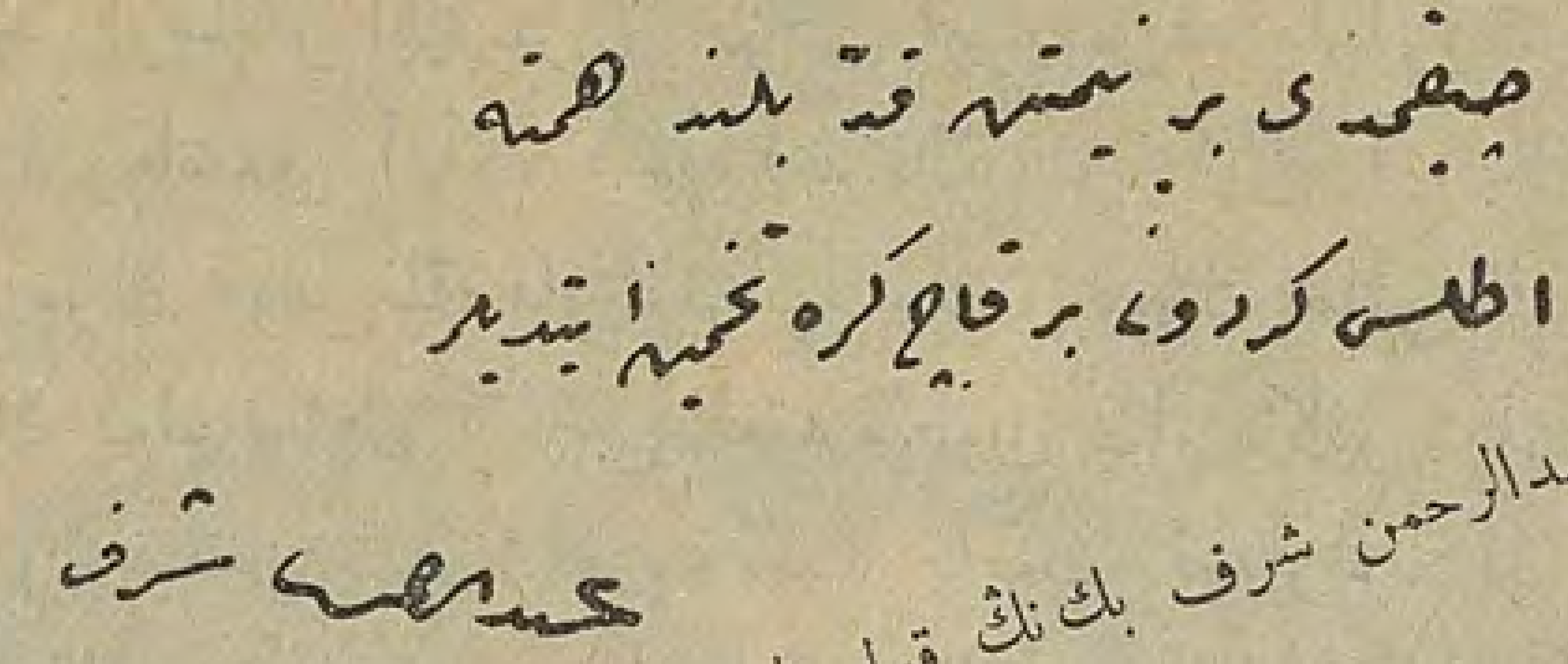

عبدالرحمن شرف بكنڭ قول یازووی.

و کوڭللی عسکرلری صوغش صفندن قاچوب عسکرنی بوزدیلر، یاکه تورك آفیتسرلرن آتوب آوتردیلر و یاخود تورك آوللرن طالاب یاندروب یغماچیلق ایتدیلر. ایڭ آخرده تریسته قونغره‌سنده آوستریا و ایتالیا حکمدارلرینڭ ایسانلگنه دعا قیلوب، تورکیه‌نی، تورك سلطانن تلگه‌ده آلمادیلر و آرناوداقنڭ تورکیه‌گه مربوطیتی قالماسقه تیوشلگنه قرار بیردیلر.

تورکلر ایسکی حکومتنی آلماشدروب یاکیدنده صوغشوب قارادیلر. فقط کینه، مع‌التأسف، موفقیت کورلمه‌دی. تورکیه‌نڭ فلوطی‌ده بر موفقیت کورسه‌ته آلمادی. بتون آطه‌لر یونان طرفندن ضبط ایتلدی. تورکیه فلوطی آکا قارشی طورا آلمادی. مونه، بونلر یازارغه‌ده شویله‌رگه‌ده بیك تمسز نرسه‌لردر. فقط بارسیده بالفعل واقع بولغان حقیقت‌لردر. بو حقیقت‌لرنڭ آڭلاشلووی تورکیه ایچون فوق‌العاده قیمت‌گه توشدی. بو حقیقت‌لرنی آڭلاو ایچون بتون روم ایلی قطعه‌سن قولدن اچقندررغه، روم ایلنده اوچیوز ملڭ‌لب تورکلرنی اوطدن و قلچدن کیچررگه، آنلرنڭ خاتون قزلرن دشمنلردن حقارت ایتدررگه، مال

و ملکلرن طالاتورغه و بتون تورك قومن طوفان آستنده قالغان شیکللی زور فلاکتگه دوچار ایتارگه لازم بولدی.

بو حقیقتلرنی بو قدر قیمتگه توشورماینچه آلدانراق آڭلارغهده ممکن ایدی. لکن، اول وقت بره‌و میدانغه چغوبده: «یا هو، آرناودلر عثمانلی دولتنه صادق توگل، خیانت ایته‌لر، آوستریا ایله ایتالیاغه صاتلالر» دیسه، یاکه «بلغار عسکرینه قارشی طورا آلماینچه بزنڭ عسکرنڭ قاچو احتمالی بار، فلوطمزده اشکه یارارلق توگل» دیسه، مسلمانلر اول کشینی تکفیر وتلعین ایتوب گنه قالماسلر، آنی طاشقه طوتارلر، وطن خائنی دیه‌رلر، آنی حکمگه بیروب تورمه‌گه یابدررلر ایدی.

حاضرنده‌ده اشلر شولایوق: تورکلر آراسندن بره‌ر کشی میدانغه چغوبده: «یاهو، ارمنیلر ایله عربلر بزدن آیریلورغه تلیلر، اگر بز آنلرنی اوز اختیارمز ایله آیرماسه‌ق آنلر کینه آخرنده بر کون آیریلاچقلر، لکن اول وقت طاغنوق تورك قومی‌نڭ قانی توگیله‌چك، تورك ملتی‌نڭ میلیونلری تلف بولاچق» دیه‌چك بولسه اول کشینی البته ملعون دیلر، کافر دیلر، فتنه‌چی ودشمن دیلر. حتی وطن خائنی دیب تورمه‌گه‌ده یابوب قویارلر. ئلی بیت اول اشار بولماغان، بولا قالسه آنی شول وقتده‌ده یازارغه، یاکه سویله‌رگه بولا، دیه‌رلر. بزنڭ مسلمان خلقی‌نڭ احوال روحیه‌سی شولایدر. بز حقیقتگه قارشی طوغری قاری آلمی‌مز، کوزنی یومارغه طریشه‌مز. لکن، معالتأسف، بوندن هیچ فائده ایته آلمی‌مز، دائما ضررغنه ایته‌مز.

آچی تجربه‌لر کشیگه یاکه ملتگه عبرت بیره، دیلر. اگر بیرسه بیك یاخشی بولور ایدی. لکن، معالتأسف، اسلام دنیاسنده ومسلمان حکومتلرینڭ تاریخلرنده آچی تجربه‌لر بیك کوب اولدیغی حالده، بزنڭ آلغان عبرتلرمز هیچ یوق، یاکه بیك آزدر. ماڭغایمزغه کیلوب بره‌رلگاچ بز متأثر بولامز، لکن بونی بیك تیز اونوتامز و درحال ایسکیچه ایسابله‌رگه باشلیمز.

حاضرگی بیك آچی تجربه‌لر اوزرینه ایندی تورکلر آراسنده‌ده اوزلرینڭ استقباللرن قایغورتوچیلر بایتاق باردر: «ایندی آناطولی‌غه چغامز، بر آزیا حکومتی بولامز، اگر جدی اصلاحاتغه کرشمه‌سه‌ك، معاذالله، آنده‌ده یاشی آلاچق توگلمز» دیلر. لکن، اصلاحات سوزی تورکلرده یوز یلدن بیرلی آوزلرده سویله‌نه، لایحه‌لر صورتنده یازیلا، اما بالفعل عملگه قویولا آلمی. قوللرندن روم ایلی قطعه‌سینڭ چغووینه سبب‌ده شولدر. تورکلرنڭ طرز تفکرلری بتون

بروسه‌لی محمد طاهر بك .

اساسندن اوزگارمه‌گان مدتده اصلاحاتنڭ آناطولی‌دەده روم ایلنده‌گیدن کوب فرقلی بولووی شبهه‌لی و بناً علیه، روم ایلنده بولغان و قوعاتنڭ آناطولی‌دەده دوام ایتووی بیك احتمال‌در. ماکیدونیا ایله آرناودلق اورننه سوریه ایله ارمنستان مسئله‌لری حاضر طورالر. بولارنی آلدان کوروب، قوزغالماسلق درجه‌ده حل ایتوب قویوغه، اگر آڭا امکان یوق ایسه بو چریك اعضالرنی حاضردانوك

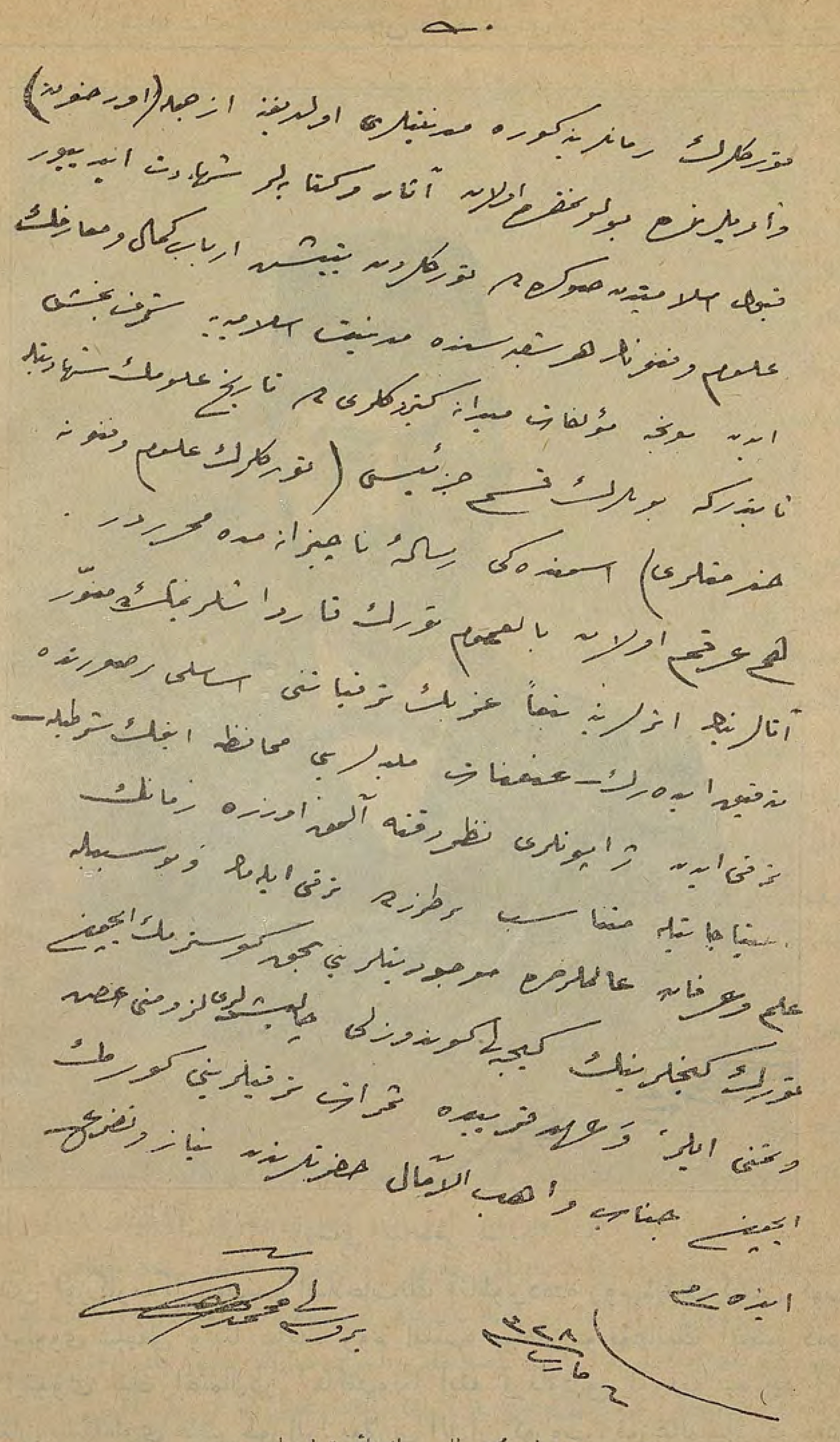
تورکلرك زمانلرینه كوره مدنيتلرى اولدقجه ازجمله (اوروپا حقوقنده)
ذاتلرینه مؤلفی مخفی اولدیغی آثار وكتابلر نشر ايديپور
قبول اسلامیتدن صوكره ده تورکلردن یتیشن ارباب کمال ومعارفك
علوم وفنونك هر شعبه‌سنده مدنیت اسلامیه‌یه شرف بخش
اولدقجه مؤلفات معتبره کتیردکلری ده تاریخ علومك شهادتیله
ثابتدر که بونلرك قسم جزئیسی (تورکلرك علوم وفنونه
خدمتلری) اسمنده‌کی رساله عاجزانه‌مده محرردر
لکن عرفیم اولدیغی بالعموم تورك قارداشلریمزك معظم
آثارینی [illegible] عزیلك ترقیاتنی اسلاملری زمرلرنده
تدقیق ایده رك [illegible] ملیه‌لرینی محافظه ایتمك شرطیله
ترقی ایدن ژاپونلری نظر دقته آلارق اوزره زمانك
[illegible] مناسب بر طرزده ترقی ایلدیلر و بو سببله
علم وعرفانده عالملرجه موجودیتلرینی تحقیق ایتدیرمك ایچین
تورك گنجلرینك گیجه‌لی گوندوزلی چالیشقانلقلرینی [illegible]
وتعیین ایلدی [illegible] ثمرات ترقیلرینی گورمك
ایچین جناب واهب الآمال حضرتلرندن نیاز وتضرعده
ایدرم
بروسه‌لی محمد طاهر
٢٨ [illegible]

بروسه‌لی محمد طاهر بك‌ك قول يازووى.

کیسوب طاشلاوغه حکومتنگ‌ده و تورکلرنگ‌ده جسارتلری یته آلاچق توگل‌در. چونکه بز: «وقتی یتکاچ چاره‌سی کوریلور ئلی» دیه‌رگه یاراتامز.

شونگ ایله برابر، تورکلر آراسنده استقبال‌غه بیك جدی قاراوچیلرده بار. بونلرنگ فکرنچه: حاضرگه قدر تورکیه‌نی و تورکلرنی خراب ایتکان نرسه «عثمانلی‌لق» فکریدر. گریك، ارمنی، بلغار، یهودی، عرب، لاز، کورد شیکللی یتمش تورلی ملت جیونتغنه تورکلر «عثمانلی ملتی» دیب اسم قوشقانلر و شونگ منفعتن صاقلار ایچون، یالـگز بر تورك قومی هیچ طوقتاوسز صوغشوب، جانن و مالن تلف ایتوب طورغان. تگیلر راحتله‌نب سودا و صناعت‌گه کرشکانلر. اوزلرینه مخصوص ملی ادییاللر طوتقانلر. شول ایدییاللرینگ فعلیت‌گه چغووینه خدمت ایتکانلر. ارمنی‌لر ارمن ایچون، گریکلر گریك ایچون، عربلر عرب ایچون طرشقانلر. باری تورکلر‌گنه اوزلرینه تورك ملتی، تورك خلقی، تورك منفعتی دیه‌رگه قورقغانلر. بوگون تگیلرنگ کوبسی اوزلرینگ ملی ایدییاللرینه باروب قوشلدیلر. قالغان ارمنیلر، عربلر وحتی کوردلرده شوگا قوشیلو آرتندن بارالر. تورکلر‌گنه یتیم بولوب قالدی. آنلرنگ «عثمانلی‌لق» فکری بانقروت بولدی، تورکلك ایدییاللری ایسه یوق ایدی.

شونگ ایچونده، تورکیه‌نگ استقبالن قایغورتوچی بعض متفکرین، خلاص ونجاتنی باری برگنه نرسه‌ده کوره‌لر. اول‌ده: تورکلك فکری، تورکلك ایدییالی‌در. بونلر: «عثمانلی‌لق ئولدی، تورکلـکنی ترگزرگه» کیره‌ك، یعنی تورکلرنگ استقبالی «بعث بعد الموت» ده‌در، دیلر. بو فکرلرن میدان‌غه چغارر ایچون لوزنغ ایتوبده: «تورکیه‌نگ استقبالی تورکلرنی یاشارتوده، یاشلرنی تورکله‌شدرو-ده‌در» دیلر.

حاضرگه قدر تورکیه‌ده‌گی ئلله نیچـه ملتلردن مرکب بر جیونتق‌غه «عثمانلی دولتی» اسمی بیروب یورتلگان، لکن شول جیونتق‌غه عائد بتون قصور و عیبلر همه‌سیده یالـگز تورك قومنه‌گنه اسناد ایتله کیلگان. یاوروپالیلر: تورك وحشتی، تورك جهالتی، تورك تعصبی، دیلر. شـول خلیطه‌نگ ترقی و تمدن ایتمه‌وون‌ده یالـگز تورکلردنگنه کوره‌لر. حالبوکه تورکلر بتون مملکت خلقنه نسبتا اقلیتده ایدیلر. آنگ اوستینه‌ده تورك قومی بتون عمری بویونچه تگیلرنی صاقلاب، آلار ایچون صوغشوب اوتکاردی، جان و مال تلف ایتدی. بویله بر وضعیت‌نگ تورك قومی ایچون فائده‌لی توگل، بلـکه بیك ضررلی ایکانلگی میدانده‌در.

شـ ه نك ایچون ده تورکیه نك استقبالن تورکلك فکرنده کوروچی لرگه. تورك قومی نك بتون سعی و غیرتی تورکلك ایچون بولورغه تیوش دیوچیلرگه حق بیررگه طوغری کیله در.

لکن، ئلیگه مونده بو فکرگه مخالف کشیلر بیك کوبدر. بونلرنك بر قسمی روحانیلر و خواجه لر، ایکنچی قسمی عرب، آرناود، کورد شیکللی تورکگه باشقه ملتلر و اوچنچی قسمی‌ده تورك لرنك اوزلریدر. بونلردن هر قایوسینك اوزلرینه کوره سببلری و یوللری بار. روحانیلر: بتون اسلام ملت واحده‌در، اسلامده ملیت فرقلری، بولورغه تیوش توگل، حضرت رسول انسانلرغه ملیت نقطهٔ نظرندن قارامادی، بلکه اسلامیت نقطهٔ نظرندن‌غنه قارادی، دیلر. بوفکرده‌گی

تورکلك طرفداری و پك فعال عالمدن

دوقتور اسعد پاشا.

کشیلرنك ترجمان افکاری «سبیل‌الرشاد» جریده‌سی‌در. عرب، آرناود، کورد کبی قوملر ایسه اوزلری کوبدن بیرلی اوز ملیت‌لری فکرینه خدمت ایتسه‌لرده تورکلرده مونده‌ی فکر اویانونی تله‌میلر. چونکه بونی اوز منفعتلرینه موافق

کورمیلر. اوز مقصدلرینه ایرشکانچه‌گه قدر بونلر تورکلرنڭ همیشه‌ده یوقوده طورولرن و «عثمانلیلق» خیالی بلەن وقت کیچرولرن تلیلر. بو فکرده‌گی کشیلر آراسنده بیك جدی معلومات صاحبی ضیالی آدملرده کوبدر. تورکلرنڭ اوزلرینك تورکلك فکرینه قارشو کیلولری ایسه محض غفلتلرندن و باشقه‌لرنڭ احوال و مقصدلرندن بی خبرلکلرندن کیله‌در.

شونڭ ایله برابر، بو صوڭ واقعه‌لر و آرناودلرنڭ معامله‌سی تورکلردن بیك کوب کشیلرنڭ کوزلرن آچدی. «اتحاد عناصر» و «عثمانلیلق» فکرلرینك نی قدر بوش بر خیال ایکانلکلرن آیرم آچیق کورسه‌تدی. حاضر تورکیه‌نڭ استقبالن تورکلك فکرنده کوروچیلرنڭ صانی کوندن کون آرتمقده و بونلر کیتدکچه قوت کسب ایتمکده‌در. بو فکرگه خادم بولغان مطبوعات‌نڭ ایڭ باشلیچه‌سی «تورك یوردی» مجموعه‌سی و مؤسسه ایسه «تورك اوچاغی» در.

هر نیچك بولسه‌ده بوندن صوڭره بو فکرنڭ کیتدکچه قوت کسب ایته‌چگنك، تورکلرنڭ افرادی اجتماعی وفکری جهتلردن ترقی ایته‌چکلرنده شبهه یوقدر. لکن اوشبو ترقی عثمانلی تورکلرینك سیاسی استقلاللرن قوتقاروب قالورلق درجه‌ده تیز روشده وجودگه کیلورمی، یوقمی - بونی بلوب بولمی. اگر قوتقاروب قالا آلماسه اول وقت بو فکرنڭ فائده‌سی «بعث بعد الموت»گه خدمت ایتودن عبارت بولاچقدر.

تورکلك فکری تورکیه‌نڭ سیاسی استقلالن قوتقارا آلور دیب امید ایتارگه ممکن، اگرده: تورکلر اوز اختیارلری ایله تیزدن عربلر وارمنیلرگه آفطونومیا بیروب، بتون سعی و غیرتلرن خالص تورك قومی‌نڭ غنه ترقی و تمدننه صرف ایتسه‌لر، همده خالص تورك پارلامینتی یاصاب، تورك ملتی‌نڭ منفعتن کوزه‌تو حقنده اتفاق اوزره حرکت ایتسه‌لر.

تورکلرنی مدنی‌لشدررگه طریشونڭ باشی ایسه هیچ شبهه‌سز ایڭ آلوك آنلرنی تورکچه، یعنی اوز تللرنده سویله‌رگه، اوقورغه و یازارغه اوگره‌تمك؛ آنلر آراسینه ابتدائی تعلیم طاراتمق، قزلر اوقتوغه حاضرگی‌دن مڭ مرتبه آرتق اهمیت بیرمك، خاتونلرغه انسان و ایبداش دیب قارارغه اوگره‌تمك؛ خلق‌نڭ اقتصادی جهتدن کوتاریلووینه طرشمق؛ یوللر، کوپرلر یاصامق؛ تجارت و صناعت مکتبلری آرتدرمق؛ تورك غزته‌لر وکتابلرن استانبول بکلری و شاعرلری ایچون توگل، آناطولی خلقی، آول کشیلری ایچون و آنلر آڭلی طورغان تلده یازمق کبی شیلردر.

معارف ناظری شکری بک.

بونلرنی تورکلر اوزلری بلمیلرمی؟ بلوچیلری یوق توگل. معارف ناظری شکری بک ایله کوریشوب مکتبلر اصلاحی و ابتدائی تعلیم مسئله‌سی حقنده سویله‌شدم. بزنڭ شیکللی بر غزته مخبرینڭ کوڭلینه کیلگان نرسه‌لر آڭا البته کوبدن معلومدر. نافعه نظارتی‌نڭ بر شعبه‌سنده مدیر صلاح‌الدین بک ایله کورشدم. بو مسئله‌ده اول ئلله نی قدر فکرلرگه مالك. باشقه جهت لرده ده شولایه‌ق. بلوچیلر بار، اشله‌رگه تله‌وچیلرده آز توگل. لکن، مملکت‌نڭ احوال اجتماعیه، اقتصادیه و سیاسیه‌سی شوندایین اوڭایسز حاللرگه کیلوب کرگان که، حاضر آز زمانده‌غنه آنی شونلردن قوتقاروب، طوغری بر یولغه قویووی عادتا محال درجه‌سنده چیتن در.

احتمالکه اوقوچیلر میندن: «استانبولده دورت آی طوردڭ، تورکلرنڭ بیوك ذاتلری، تورلی فکرده‌گی آدملری ایله کورشدڭ، تورکیه‌نڭ استقبالی حقنده سین اوزڭ نیندی فکرگه کیلدڭ؟» دیب صورارلر.

موندی بر سؤالگه مینم طرفمدن بیریله‌چك جواب امید ایله توگلدر. بالقان صوغشلری بتکاچ تورکیه مستقل بر دولت بولوب یاشی آلورمی ایکان، اساسلی بر صورتده تمدن و ترقی یولینه کره آلورمی ایکان دیب کوب ایسابله‌دم، بو حقده کوب کشیلرنڭ فکر و حسیاتلرن آڭلارغه طرشدم، بوڭا تعلقی بولغان حاللر و مسئله‌لرنی اوگره‌نرگه اجتهاد ایتدم. بو حقده مینده حاصل بولغان فکر و تأثرات‌نڭ نتیجه‌سی امید طرفنده توگل، امیدسزلك طرفنده بولدی.

شویله‌که، کوزنی یوموب ایسابله‌ب قاراغانده: بالقان صوغشلرندن صوڭ تورکیه آقچه‌غه فوق العاده محتاج بولوب قالور، تورکیه‌نڭ قالغان یرلرنده زور زور امتیازلر وحقوقلر آلماینچه یاوروپالیلر آڭا بورچقه آقچه بیرماسلر، یاوروپا

دولتلرندن برسی امتیاز آلدی ایسه باشقه‌لریده اوزلرینه مکافات وحصه صورارلر؛ نهایت یاوروپا دولتلری اوز آرا آکلاشوب تورکیه‌نك قالغان یرلرن اوز آرالرنده اقتصادی روشده نفوذ دائره‌لرینه بوله‌رلر، اگر تورکیه‌بوکا قارشی طورا باشلاسه ارمنستان مسئله‌سی، کورد و عرب مسئله‌سی، یمن مسئله‌سی، بوغازلر مسئله‌سی شکللی مسئله‌لر قوزغاتوب طاغن آنك باشن ئه‌یله‌ندررلر، داخلده اختلافلر چغار، شول طریقچه تورکیه تمام حالدن طایار توسلی کورینه‌در.

ایسکی امتیازلر ایله سیاسی و اقتصادی جهتلردن تورکیه نك الکده‌نوك یاوروپا دولتلری قولنده اسیر ایکانلگی، عموم تورك خلقنده اویانو و معارف یوقلغی، دینی تعصب بیك کوچلی ایکانلگی، تورکلرنك اوز قوللرنده تجارت، صناعت یوقلغی، زراعت اشلرنده بیك آرتده ایکانلکلری، یاوروپالیلرده‌غی معناسی بله‌ن ملی حسیات‌غه مالك توگل‌لکلری همده چیت دولتلرنك همه‌سینك‌ده منفعتی تورکیه‌نك استقلال و قوتی بتوده ایکانلگی دقت‌گه آلونسه تورکیه‌نك مستقل بولوب یاشاون و تریلوب استقلالی نغوون کوتارگه عادتا ممکن توگللر.

تورکیه‌نك قالغان قسملرن دائرهٔ نفوذلرگه بولگانده حصه‌نك ایك زورسی گیرمانیاغه توشه‌ر توسلی کورینه. آنك استانبول‌ده‌غی «حیدر پاشا» اسکله‌سندن بتون آناطولی آرقیلی صوزلوب بغدادغه بارا طورغان تیمر یولی عادتا گاوده نك باشندن آیاغینه قدر اوز ایغان قان طامرینه اوخشیدر.

گیرمانیانك سلطان حمید وقتندن بیرلی تورکیه‌گه بولغان «دوستلغی» بوشقه اوتمه‌گان. آناطولی نك نیمسلر تصرفینه کیچووی ایچون نیلر لازم ایسه همه‌سیده اشله‌نگان. اورلوقلر مکمل صورتده چه‌چلگان. بولارنك تدریجا اوسوب پشش بیره‌سی‌گنه قالغان. فرانسیه سوریه طرفنده، انگلیزلر بصره کورفزی ومیزوپه‌تامیا تیره‌لرنده اوزلرینه حصه آلورلر. ایتالیا طرابلس اوستنه احتمالکه تورکیه نك دخیده بر نیچه آطه‌لرن‌ده آلور. استانبول ایله بوغازلرنك روسیه حصه‌سینه توشه‌چگی ظن ایتلسه‌ده، بو ظن طوغری چقماسه کیره‌ك. چونکه، یوغاریده بیان ایتلگانچه، بغداد تیمر یولی‌نك بر باشی استانبولده‌غی «حیدر پاشا» اسکله‌سندن استانبول بوغازی‌نك بر چیتنه کیلوب تره‌لگان. نیمسلر طرفندن «حیدر پاشا»ده صالونغان زور واقزال دهشتلی بر صورتده گیرمانیانی تجسم ایتدروب طورا. شول سببلی استانبول ایله بوغازلرنی حاضرده تورکلر قولندن توگل، گیرمانیا قولندن آلورغه احتیاج توشه‌چك، بو ایسه بیك کوب چیتن بر مسئله‌در.

مونه شولارنی ایسابله‌گاندن صوڭ «بعث بعد الموت» خاطرگه کیله. هند،

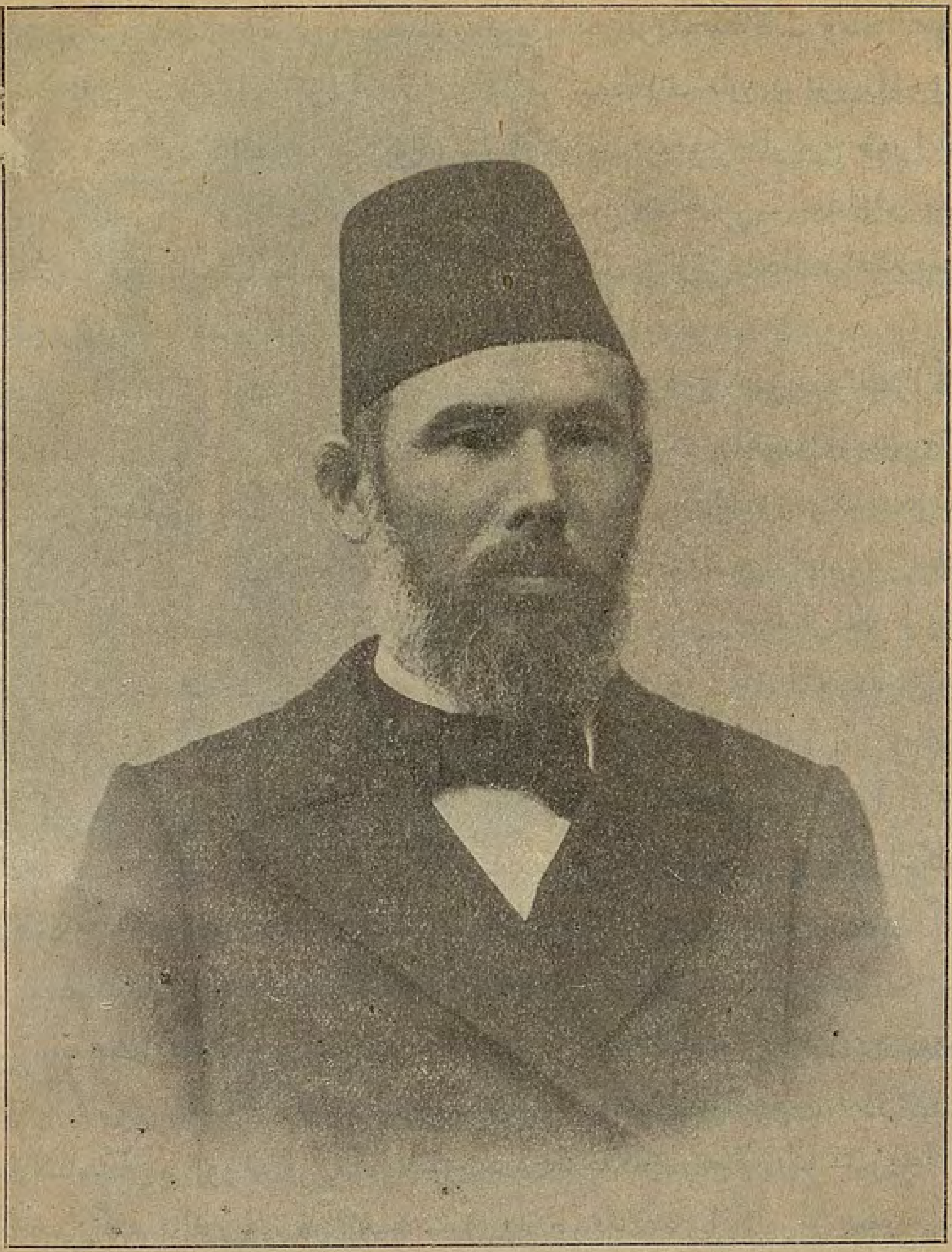

عبد الرشید افندی ابراهیم.

مصر، روسیه مسلمانلرینڭ تریله باشلاولری اوز حکومتلری بتکاندن و چیت دولتلر اداره‌سینه توشوب بر آز وقتلر ایزلگاندن صوڭ باشلانغانلغی شیکللی، عثمانلی تورکلرینڭده شوشی حالدن مستثنا بولماولری بیك احتمالدر ومینم خصوصی فکرمده شوندن عبارتدر.

استانبول. ۹ مارت. ۱۹۱۳.

*
* *

استانبولدن یازیلوب «وقت» و «شورا» ده باصلغان مکتوبلر شونده تمام بولدی.

مقاله‌لر آرتق کوبه‌یوب و اوزایوب اوقوچیلرنی یالقدرماسون ایچون استانبولده کوریشوب مصاحبت ایتدیگم بعض بر ذاتلرنك فکرلرینی، مع‌التأسف، یازمی اوتارگه طوغری کیلدی. ایندی آلارنی صوڭدن یازوب کتابنی اوز ایتور-غه‌ده اوڭایسزلانام. شونك ایله برابر، اوزم مملکت‌گه قایتقاندن صوڭ استانبولدن آلدیغم بر مکتوب ایله بر شعرنی توبانده عینا درج ایتمی اوته آلمی‌من.

مکتوب تورکیه‌نك ایڭ منور الفکر، ایڭ ضیالی و حریتپرور علماسندن فیلسوف دوقتور رضا توفیق بك‌نکی؛ شعر ایسه کینه تورکیه‌نك بیك عالم وبیك فاضل آدملرندن همده اسلام معارفی ایله یاوروپا مدنیت وافکارن تطبیق ایتو طرفدارلرندن استانبول دارالفنونی‌نك مدیر عمومیسی سامی (سلیمان نسیب بك) نکی در.

فیلسوف دوقتور رضا توفیق بك‌نك مکتوبی بودر (عینا):

استانبول ۱۳۱۳ سنه ۳۰ مایس.

فضیلتلو و محترم افندی!

غزته‌کز ایچون بنده‌کزدن بر فوطوغراف ایسته‌مش‌سکز. حقمده توجهکزی کوسترن بو طلبکزه مع الممنونیه اجابت ایتدم؛ اڭ صوڭ آلدیرمش اولدوغم بر رسمی تقدیم ایلدم. بر هفته اول آلنمشدر.

روسیه‌ده‌کی ترکلرڭ پك غلبه‌لك و قوتلی بر ملت تشکیل ایتدیکنی پك ابی بیلیورز؛ ترقیات میداننده مسابقه‌یه حاضرلاندقلرینی‌ده بیلیورز و بوندن طولایی ممنون و مفتخر اولویورز.

بویله بویوك ومستحسن بر امل اوغورنده صرف اولونان همتلر هبا و رهد اولماملق ایچون، ترکلر، موفقیتك باشلیجه اسباب و شروطنی هر شیدن اول تتبع ایدوب بیلملی‌درلر و ایی بیلملی‌درلر. صوڭره‌ده مدنیت حقیقیه‌یه ایمان کامل ایله ایناملی‌درلر. بنم اعتقادمجه ایمان، یعنی «چین کونگولدین» ایناماق اولمادقجه جانده وجدانده قوت اوله‌ماز.

اگر وقتم درحال مساعد اولسه‌یدی سزه مسلمانلرك و بالخاصه تركلرك قصورلرینی تفصیلاتی ایله كوستر- یردم و او قصورلری نصل ونه كبی واسطه‌لر ایله ازاله ایتمك لازم كلیر، اونی‌ده بیلدیكم كبی و بیلدیكم قدر سویلردم. مع ما فیه بو مسئله‌لری بوندن بش آلتی سنه اول بش روسیه‌لی مسلمان طلبه‌مه لزومی قدر ایضاح و تعریف ایتمشدم. هر حالده كرك بوتون عالم اسلامك، كرك‌سه منحصرا تورك عالمنك

فیلسوف دوقتور رضا بك.

اعصابنه - نیچه عصرلردنبری - عارض اولان اویوشـوقلغك ماهیتنی و اسباب صحیه، سیاسیه و اجتماعیه‌سنی بندخی كمال خلوص ایله تتبع ایتمكده‌یم. بعض حقایقی‌ده كورویورم. بونلر حقنده ایلریده افكار عاجزانه‌می عرض ایدرم، اگر صاغ قالیرسه‌م و وقتم اولورسه!...

شیمدیلك سزلر حقنده تمنیات خالصه‌م، اولادكزی هر وجهله ایی تربیه ایدوب دنیا یوزنده چوغالماكزدر. ثانیا دنیا اشلرینه تعلقی اولان معرفتده تماما آوروپالی اصولی و آوروپا علومنی خلوص تام و جدیت و اهتمام ایله چالشماكزدر. اوندن صوكره‌ده قازاندیغكز پاره‌نك بر قسمنی تصرف ایتمگه آلیشماكز و دائما یارینی دوشونوب هیچ وفات ایتمیه‌جك ایمشسكز كبی چالشماكزدر.

باقی بندن سزلره سلام واحترام . سزدن غیرت ، حقدن عنایت؛ افندم.
سابق ادرنه مبعوثی و حالا مجلس کبیر صحیه اعضاسندن
فیلسوف رضا توفیق .

سامی (سلیمان نسیب) بکڭ شعری بودر:

حقیقته طوغرو

هر کون یکی بر درد ایله مقهور سفالت
هر کون یکی بر موت ایله بر پارچه اولور کن
آفاق امیدنده ملون و مزین
بر رؤیت آتی ایله تترر بشریت .

ماضی ، ابدی صحنهٔ پرخون مظالم
حال ، ایشته بر آز سوسلو فقط طبعی او صحنه
آتی ... بیلهلم که اوده ماضی کبی مظلم
آتی ، بیلهلم که اوده ماضی کبی کهنه ...

آرتق یتش ای دست کرم ، دست رهاور
آکلات بزه ای مهر حقیقت ، بزی قاندیر
آکلات که یالان ، هپسی یالان ، هپسی یالاندر ..

آکلات که : عدالت ، مدنیت کبی سوزلر؛
دیر کن ، ینه قان قان ، ینه حق نامنه قوت
آرتق یتر . انسانلره انسانلغی اوگرهت ..
سلیمان نسیب .

استانبولده بولوندیغم وقت تورکلر طرفندن کوردیگم حرمت و التفاتلر ایچون بو اورنده عمومی صورتده اظهار تشکر ایتوب اوتونی اوزیمه ایلك مقدس بر بورج دیب بلدم . علما و متفکرین اولسون ، بیوك حکومت مأمورلری اولسون

عبدالرحمن عبدالرحيم افندی .

اوزلری ایله کوریشورگه و فکرلرینی ایشتورگه تلەدیگم ذاتلر هر قاپوسی معالممنونیه حضورلرینه قبول بیوردیلر. اوزلرینڭ فکرلرندن . فضل و کماللرندن مینی مستفید ایتدیلر خستەخانەلرنی یاخود بیوك دائرەلرنی قارار ایچون بارغان وقتلرمده شوندەغی مأمورلر هر یرده فوق العاده نزاکت و التفات ایله قبول بیوردیلر. بر غزته مخبری ایچون بیریلورگه یاری طور-غان معلوماتنی بیروده برده صارانلق کورسەتمەدیلر. عمومیتده تورکلرنڭ معامله-سندن بیك راضی قالدم. زیادەسیله متشکرمن.

همشهریلرمزدن محترم یوسف بك آقچوره اوغلی تورکیەنڭ اکابر ومعتبراندن کوب ذاتلر ایله کوریشو وطانشووبمه وسیله بولدی. غولجەلی معلم عبدالعزیز ومعلم حلیم ثابت افندیلرنڭ همده مهم بر اورن طوتوچی ممدوح شوکت بك نڭده یوغاری دائرەلر ایله کوریشه آلوومه کوب فائدەلری تیدی. دارالفنونده اوقوچی همشهریلرمزدن عبدالرحمن عبدالرحیم افندیده استانبولنڭ کوب یرلرن کورو وکوب کشیلری ایله طانشو خصوصنده میکا زور معاونت ایتدی. هله، محترم بابامز سیاح عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلرینڭ ایوونده، همشهریلر ایله تمام اوزمزده گیچه پیلمین آشاغان وآنڭ آرتندن سماوار توبینه تزیلوب گوزلەتب چای اچکان وقتلر هیچ اونتلورلق توگلدر. بونلرنڭ هر قایوسینه بیك صمیمی صورتده متشکر و منتدارمن.

*
* *

بالقان صوغشی‌نڭ عموم اسلام دنیاسینه بیك زور تأثیر ایتکانلگی معلومدر. مقام خلافت بتون دنیا مسلمانلری ایچون مقدس صانالدیغندن و بالقان صوغشنده ایسه مقام خلافت‌گه ایك دهشتلی ضربه‌لر اورولدیغندن شولای تأثیر ایتووی بیك طبیعی ایدی. البته بو تأثیر بزنڭ روسیه مسلمانلرنده‌ده کورلدی. بر برسی آرتلی بولغان طرابلس و بالقان صوغشلرنڭ تورکلرنڭ بو درجه جیڭلولری هیچ شبهه‌سز مسلمانلرغه بیك ناچار تأثیر ایتدی. خصوصا، مسلمانلر تورکیه‌نی بو درجه ضعیف دیب بلمیلر و آنڭ باشینه بو قدر فلاکتلر کیلور دیب ایسابله‌میلر ایدی. مسلمانلرغنه توگل، حتی یاوروپالیلر ایچونده تورکیه‌نڭ بو قدر جیڭلووی کوتولمه‌گان بر اش بولوب چقدی.

بز بو مسئله حقنده سوزنی اوزاتمایچه، یالڭز اوز غزته‌مز «وقت» ایله، «وقت»نی اوقوچیلر حقنده‌غنه بر نیچه سوز أیتوب اوتونی تیوش طابامز و احتمالکه کیله‌چکده‌گی واقعه‌لر ایچون شایان عبرت بولور دیب بله‌مز.

کیره‌ك طرابلس صوغشی وکیره‌ك بالقان صوغشی وقتلرنده بز غزته‌مزده خبرلر و واقعه‌لرنی بولغانی کبك یازا باردق. پیتربورغ تیلیغراف آگینتستوا‌سی‌نڭ تیلیغراملری‌ده عینا باصیله کیلدی. بز اوقوچیلرمزنی جواتوب، امیدلر بیروب طوروده بر فائده بولور دیب بلمه‌دك. فائده مطلقا هر اشنی بولغانی کبك طوغرو یازوده، درستن أیتوده بولاچاغینه اعتقاد ایتدك. بولغانی کبك یازلغان بو خبرلر اوقوچیلرمزنڭ کوبسینه بیك آور و آچی طویولدی. خصوصا تورکستان طرفلرنده‌غی صاف کوکللی قرداشلرمز غزته‌مزنڭ بو مسلکندن بیك ناراضی قالدیلر. امضالی و امضاسز اوله‌رق بزنی اورشوب، سوگوب هر تورلی خطلر یازا باشلادیلر. سز: «تورکلر جیڭلگان، اوتوز مڭ تورك یونانلرغه اسیر بیرلگان، سلانیك آلارغه تسلیم ایتلگان دیب یازاسز. بو ایسه صریح قرآن‌غه خلافدر. مسلمان عسکرینڭ اسیر بیریلووی شرعا جائز توگلدر، هر مسلمان صالداتی یوز غیر مسلم‌گه مقابل کیله‌در، مسلمان عسکرینه یاردم‌گه فرشته‌لر اینه‌در، بولار بارسیده شرعا ثابت نرسه‌لردر، سز آخرسی بولارغه اشانمیسز، سزنڭ ایمانگز یوقدر، شول خبر یازلغان غزته‌گزگه کراسین سیبوب اوت تورتب یاندردق، غزته‌گزگه بایقوت، اوزگزگه نفرت ایتدك» دیب یازدیلر. «طوراسزده (پ. آ. ت.) دیب یازاسز. آنڭ همه خبرلری یالغان بیت، سز یوری تورك‌گه

دشمانلق ایچون شولارنی یازاسز» دیدیلر. «سز گل بلغارلر، صربلر، یونانلرنك جیگولرن یازاسز، آخرسی شولاردن آقچه آلدیگز، میدال بیره طورغانلردر، سز شولارغه صاتلغانسز، تورکلر منگوده جیگلهچك توگل» دیب یازوچیلر بولدی. بعض برلری: «تورکلر جیگلسهده جیگلدی دیب یازماگز، بز آنی ایشتهسمز کیلمی» دیدیلر. قباحت لفظلر برلن سوگوب: «أوتوررمز سزنی، قبرگزنی بیلگولهب قویگز» دیه یازوچیلرده بولغالادی.

بز بولارغه قارشی سکوت ایتدك. آلارنك بو قیلانشلری جهالتلرندن و غفلتلرندن کیلگانلگن بلوب معذور کوردك. حتی قلبلرنده حسیات ملیه و محبت دینیه بارلغینه دلالت ایتکانلگی ایچون آلارنك بو حرکتلرندن ممنون قالدق. لکن، غزتهمزده کینه آچی بولسهده طوغری یازودن طوقتامادق. افکار عمومیهنی آلداتب طورو جنایتنی ارتکاب ایتارگه راضی بولمادق. اوزاق اوتماس، بر کون کیلور، حقیقت آکلاشلور، دیدك.

واقعا، طرابلس و بالقان صوغشلری بتدی. نتیجهلری هر کم آکلارلق رهوشده میدانغه چقدی. نی قدر بورغالاب، ماطورلاب یازارغه تلهسهکده خلقنی آلداتب طورغه امکان قالمادی. مونه شوندن صوك، باشدوق طوغری یازوب کیلوومز ایچون اوقوچیلرمزدن رحمت خطلری آلا باشلادق. بونلر آراسنده بزنی الوك سوگوب یازغان کشیلرنكده خطلری و توبهلری بار ایدی.

خصوصا استانبولدن قایتغمدن صوك، آندن «وقت»غه یازوب طوردیغم مکتوبلر ایچون ثلله نی قدر تشکر مکتوبلری کیلدی. آچی بولسهده حقیقتنی یازوب طورغانلق ایچون رحمتلر اوقیلر: «تورکیهنی و اسلام دنیاسینك حالینی بز یاکی طانیدق، ایواه! نی قدر غفلتده طورغانمز ایکان، نی قدر یازیق حالمزگه» دیلر.

شوشی طرابلس و بالقان صوغشلری وقتنده طوغری یازغانمز ایچون بزنی سوگوب هم یاراتوب یازغان بر بهیلهم خطلر بزده محفوظدر. بولار شول کوینچه عینا باصدریلوب نشر ایتلسهلر خلقمزنك فکرینی، احوال روحیهسینی و درجهٔ علمیهسینی کورسهتر ایچون بیك اینتریسنی بر ماتیریال بولور ایدی. حاضرگه بولمادی. احتمالکه کیلهچکده بر وقت نشر ایتلور. موندی واقعهلردن ملتنك متأثر و متحسس بولووی آنك یورهگی سلامت ایکانلگه دلیل، بو ایسه استقبال ایچون امیدلی و خیرلی بر علامتدر.

ف. ك.

KÜTÜPHANESİ

بو کتابده رسملری و قول یازولری بولنان ذاتلر

.	رسملری صحیفه	قول یازولری صحیفه
حربیه ناظری ناظم پاشا	۳۰	—
مشهور مؤرخ و سیاسی محرر مراد بك . . .	٤١	—
سابق سلطان عبدالحمید	٦٤	—
مشهور کامل پاشا	٦٥	—
آرناود اختلالچیلر باشلغی اسماعیل کمال بك . .	٧٧	—
کلثوم و رقیه خانملر	٨٢	—
ایکی مریم خانملر	٨٤	—
محمود مختار پاشا	٨٧	—
احمد صائب بك	٩٧	٩٨
دوقتور عبدالله جودت بك	٩٩	١٠٠
اوچ مجروح عسکر	١١٤	—
غروپپا: ایکی مریم، کلثوم، رقیه خانملر، یوسف آقچورین، فاتح و عارف کریموفلر . .	١١٦	—
تورکیه‌نڭ بیوك ادیبه‌لرندن خالده خانم . . .	١٢٤	١٢٤
قزلر اعدادیسی مدیرهسی نقیه خانم . . .	—	١٢٨
شیخ الاسلام جمال الدین افندی	١٣٦	—
غروپپا: کلثوم، رقیه، مریم خانملر و انور بك، توفیق ناهد، شریف احمد جانف افندیلر .	١٤١	—
هلال احمر خسته خانه‌سنده کبیر بکر افندی . .	١٤٦	—
» » فاتح رحیمی افندی .	١٤٧	—
» » ایکی قرغز شاکردی .	١٤٩	—
مشهور احمد مدحت افندی	١٥١ هم ١٥٥	—
آقچوره اوغلی یوسف بك	١٧٥	١٧٦
احمد بك آغایف	١٧٨	١٧٩
هندستان هلال احمر غروپپاسی . . .	١٨٤	—

	رسملری	قول یازولری
	صحیفه	صحیفه
کبار تورك خانملرینك قیافتلری	۱۹۳	—
پرنس سعید حلیم پاشا	۲۰٤	—
مشهور پیداغوغ ساطع بك	۲۱۸	۲۱۹
ادرنه مدافعی شکری پاشا	۲۳۷	—
یاش تورکلرنك باشلقلرندن مشهور احمد رضا بك	۲۵۱	—
تورکیه‌نك اقتصاد علماسندن جاوید بك	۲۵۲	—
تورکیه‌نك الوغ ادیب ومحررلرندن حسین جاهد بك	۲۵۳	٤۲۹
استانبولده مسلمه‌لر میتینغی	۲۸۲	—
غروپپا: هند - تورك - تاتار هلال احمر خادملری. (اورتاده هلال احمر رئیسی دوقتور اسعد پاشا)	۲۹۷	
«اتحاد ترقی» نك الوغلرندن حاجی عادل بك	—	۳۰۲
ادیبه نزیهه مخلص خانم	—	۳۱٤
مشهور عرب ملتپروری عبدالعزیز چاویش	۲۵۸	—
مشهور تورك ادیبه و شاعره‌سی نگار خانم	—	۳۳۷
سابق شیخ‌الاسلام موسی کاظم افندی	۳٦۱	۳٦۱
«اتحاد ترقی» باشلقلرندن مشهور طلعت بك	۳۷۳	—
بیوك علمادن امرالله افندی	۳۷۹	۳۸۰
بیوك علمادن ابو العلا بك	—	۳۸۱
مشهور شاعر عاکف بك	۳۸۳	
دفتر خاقانی امینی محمود اسعد افندی	۳۸٦	۳۸٦
سلطان محمد خامس خان حضرتلری	۳۸۹	—
ولی عهد یوسف عزالدین افندی حضرتلری	۳۹۰	—
محمود شوکت پاشا	۳۹۲	—
موزه خانهٔ عسکری مدیری، علما و عسکری محرر - لردن احمد مختار پاشا	—	۳۹٦
هلال احمرده خدمت ایتوچی اوچ یگت	٤۰۰	—
تورك چته‌چیسی	٤۰۲	—
شورای اوقاف رئیسی حاجی اولیا افندی	—	٤۰۵

	رسملری صحیفه	قول یازولری صحیفه
شورای اوقاف اعضاسی سنی الدین افندی . .	—	٤٠٧
دار الفنون علوم الهیه وادبیه مدیری اسماعیل حقی بك	—	٤١٤
پراسینت و استراخاوانیه حقنده شیخ الاسلامغه بیرلگان عریضه‌نك و آنك طرفندن بیرلگان فتوانك فوتوغراف ایله آلنغان صوره‌تلری .	٤٢٠ و ٤٢١	
بلغارستان مسلمانلرندن بر غروپپا . . .	٤٢٥	—
مشهور محرر اسماعیل بابان زاده . . .	—	٤٢٧
«ثروت فنون» صاحبی احمد احسان بك . . .	٤٣١	٤٣٢
بیوك علمادن عبدالرحمن شرف بك . . .	٤٣٤	٤٣٥
تورکلکگه عائد اثرلر صاحبی، علمادن سابق دیپو- تات بروسه‌لی محمد طاهر بك . . .	٤٣٧	٤٣٨
مشهور طبیب و جماعت خادمی، پك فعال علمادن دوقتور اسعد پاشا	٤٤٠	—
معارف ناظری شکری بك	٤٤٢	—
سیبیریا علماسندن سیاح عبدالرشید افندی ابراهیموف	٤٤٤	—
حریتپرور علمادن دوقتور فیلسوف رضا توفیق بك	٤٤٦	مکتوبی ٤٤٥
دار الفنون مدیری سامی بك	—	شعری ٤٤٧
دار الفنون طلبه‌سندن عبدالرحمن عبدالرحیم افندی	٤٤٨	—

تصحیح:

٤٤٥ نچی صحیفه‌ده فیلسوف رضا توفیق بك‌نك مکتوبنده‌گی تاریخ ١٩١٣ اورننه خطا ١٣١٣ باصلغان. ٤٤٦ نچی صحیفه‌ده رسمی آستنده رضا توفیق بك دیه‌سی یرده رضا بك دیب باصلغان.